КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

КЛИМЕНКО Олександр Сергійович

УДК 811, 133.1: 81’ 276

ДИНАМІКА ФРАНЦУЗЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ НОРМИ ТА НОРМОТВОРЕННЯ В ЛІНГВОКУЛЬТУРНОМУ АСПЕКТІ

Спеціальність 10.02.05 – романські мови

Д И С Е Р Т А Ц І Я

на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук

Науковий консультант **Бурбело Валентина Броніславівна**,

доктор філологічних наук, професор

Київ – 2010

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ 5
ВСТУП 8
РОЗДІЛ 1. ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ КОНЦЕПТ USAGE, BON USAGE. ІСТОРИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ НОРМАТИВНОЇ ТРАДИЦІЇ 23
1.1. Формування змісту концепту USAGE, BON USAGE у межах академічної моделі нормалізації 25
1.2. Пошуки наукових принципів установлення сучасного “правильного мовного вжитку”. Норма le français standard 45
1.3. Постлітературний правильний мовний ужиток. Універсальний складник національно-культурних категорій 70
1.3.1. Зміна парадигм лінгвістичних досліджень упродовж ХХ століття і прескриптивна лінгвістика 73
1.3.2. Універсальний вимір концептуальних засад лінгвокультурної моделі нормалізації сучасної французької мови. 85
1.3.2.1. Поняття мовної особистості в культуромовному аспекті 93
1.3.2.1.1. Онтологічні характеристики національного мовного типу 99
1.3.2.2. Мовнонормалізаторська діяльність як дискурс 112
1.3.2.3. Переддискурсна стадія нормалізації 120
1.3.2.3.1. Нормемний аналіз. 121
1.3.2.3.2. Нормовстановлювальний аналіз 136
Висновки до першого розділу 148
РОЗДІЛ 2. УНОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ В СИТУАЦІЇ ПЕРЕХІДНОЇ НОРМИ LE FRANÇAIS STANDARD 154
2.1. Реформування орфографії 154
2.1.1. Роль основних словників французької мови в перформації змін до французького правопису 1990 року 161
2.2. Французький досвід регулювання інтенсивного іншомовного впливу 170
2.2.1. Неофіційна протидія іншомовному впливу й становлення спонтанної норми щодо запозичень 173

2.2.2. Спроба офіційної нормалізації термінологічних запозичень 178
2.3. Практична лексикографія в межах норми le français standard 183
2.3.1. Способи лексикографічної реєстрації мовних фактів у французьких нормативних посібниках 183
2.3.1.1. Ретроспективне альтернативно-дидактичне внормування 184
2.3.1.2. Антинормалізаторський опис об'єктивної норми 186
2.3.1.3. "Нормативне поінформування", або непрямий регулювальний вплив на реальний ужиток 189
2.3.1.4. Формування елементів загальномовної літературної норми в межах "міжсловникової норми" 192
2.3.2. Нормативно-стилістичні позначки і нотатки у словниках французької мови 194
2.3.3. Нормативні коментарі у словниках труднощів французької мови 225
2.3.4. Реєстрація неадаптованої запозиченої лексики в тлумачних словниках видавництва "Ларусс" 230
Висновки до другого розділу 235
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ МОДЕЛІ НОРМАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ 239
3. 1. Підготовча стадія аксіологічної норми 239
3.1.1. Риси аксіологікона французької мовної особистості 240
3.1.1.1. Зміни в мовній компетенції мовної особистості, що супроводжуються нормемами позитивної оцінки 241
3.1.1.2. Наступність у мовній компетенції мовної особистості і нормеми позитивної оцінки 245
3.1.1.3. Нормеми позитивної оцінки, що мають витоки в лексичному значенні слів 250
3.1.1.4. Тезаурусна категорійна нормема "французька раціональність" 253
3.1.1.5. Тезаурусна категорійна нормема "утримання рівня інтелектуальної культури" і французький відіменний дієслівний словотвір 259

3.1.1.6. Фонова нормема “оптимізація англо-американського мовного впливу” 274
3.1.2. Типологія одиниць, що втілюють нормативно-дискурсивну стратегію. Аксіологічні типи мовних одиниць (явищ) 284
3.1.2.1. Перспективно нормативні мовні одиниці й мовні явища 285
3.1.2.2. Синхронно нормативні перспективно небажані мовні одиниці й мовні явища 301
3.1.2.3. Синхронно припустимі перспективно ненормативні мовні одиниці й мовні явища 314
3.1.2.4. Синхронно ненормативні мовні одиниці й мовні явища 326
3.2. Застосування конструктивних елементів нормотвірного і нормативного дискурсів в унормуванні сучасної французької мови 341
3.2.1. Дискурсивне застосування нормативно-стилістичних позначок 342
3.2.2. Нормативно-стилістичні нотатки і нормативні коментарі у нормативному дискурсі 374
Висновки до третього розділу 384
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ 390
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 396
СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ 447
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ 456
ДОДАТОК А. АТЕСТАЦІЇ ВЖИВАНЬ МОВНИХ ФАКТІВ І СЛОВНИКОВІ ПРИКЛАДИ 460
ДОДАТОК Б. МАТЕРІАЛИ МОВНОГО ЧАТА « ABC DE LA LANGUE FRANÇAISE » 494
ДОДАТОК В. МАТЕРІАЛИ ДОВІДКОВОГО ХАРАКТЕРУ 499

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

Українські

ав. – авіаційний термін
авт. – автомобільний термін
аерокосм. – аерокосмічна техніка
амер. – американський варіант
анат. – анатомічний термін
англ. – англійська мова
архіт. – архітектурний термін
астрон. – астрономічний термін
ауд. засоби – аудіовізуальні засоби
біол. – біологічний термін
бот. – ботанічний термін
військ. – військовий термін
еквів. – еквівалент
екон. – економічний термін
електр. – електротехнічний термін
живоп. – живопис
журн. – журналістська справа
заст. – застаріле
зневаж. – зневажливе
зоол. – зоологічний термін
інформ. – інформатика
іт. – італійська мова
книжн. – книжне
ком. – комерційний термін
косметол. – косметологія
кфт. – термін кіно- і фототехніки
лат. – латинська мова
лінгв. – лінгвістичний термін
літер. – література
мат. – математичний термін
мед. – медичний термін
мор. – морський термін
муз. – музичний термін
нафт. – переробка нафти
нафт. пром. – нафтова промисловість
неол. – неологізм
НФРС – Новий французько-російський словник
обч. техн.– обчислювальна техніка
перен. – переносне вживання
полем. – полемічне вживання
радіолок. – радіолокація
розм. – розмовне вживання
розшир. – розширювальне вживання
рос. – російська мова
скор. – скорочення
соціол. – термін соціології
спорт. – спортивний термін
СРЛФ – Словник розмовної

лексики французької мови
театр. – театральний термін
телекерув. – дистанційне керування
техн. – технічний термін
тлб. – телебачення
торг. – торговельний термін
трансп. – транспортний термін
ужив. – уживання
упр. – управління
фіз. – фізичний термін
фін. – фінансовий термін
фр. – французька мова
церк. – церковний термін
юр. – юридичний термін
ядер. техн. – ядерні технології
ядер. фіз. – ядерна фізика

Французькі

ABCLF – forum « ABC de la langue française »
abrév. – abréviation
admin. – administration
amér. – américain
angl. – anglais
anglic. – anglicisme
arch. – archaïsme
arg. – argot
arg. anc. –argot ancien
arg. fam. – argot familier
arg. univ. – argot universitaire
astron. – terme d'astronomie
BM – revue « La Banque des mots»
chir. – terme de chirurgie
cour. – courant
DA – Dictionnaire de l'Académie française
d'ab. – d'abord
DAL – Dictionnaire des anglicismes (Larousse)
DAR – Dictionnaire des anglicismes (Robert)
DFRA – Dictionnaire du français. Référence apprentissage
didact. – didactique
DMC – Dictionnaire des mots contemporains
dr. – droit
E – magazine « L'Express »
F – journal "Le Figaro »
fam. – familier
fam. mar. – familier marin
fam. scol. – familier scolaire
fam. milit. – familier militaire
fam. prof. – familier professionnel

fém. – féminin
fig. – emploi figuré
fr. – français
GR – dictionnaire « Le Grand Robert »
H – journal « L'Humanité »
HD – magazine « Humanité Dimanche »
hist. littér. – histoire de la littérature
inv. – invariable
iron. – ironique
JO – Journal officiel de la République française
L – journal « Libération »
lang. cour. – langue courante
littér. – littéraire
littér. ant. – littérature antique
LL – dictionnaire « Lexis »
loc. – locution
loc. subst. – locution substantive
M – journal «Le Monde »
mod. – moderne
NO – magazine «Le Nouvel Observateur »
P – magazine «Le Point »
par ext. – par extension
par métaph. – par métaphore
pass. – passif.
péj. – péjoratif
phys. – physique
PL – dictionnaire «Le Petit Larousse »
plais. – plaisant
PM – magazine « Paris Match »
poét. – poétique
pop. – populaire
pop. littér – populaire littéraire
pop. styl. – populaire stylistique
PR – dictionnaire « Le Petit Robert »
recher. – recherché
recher. pragm. – recherché pragmatique
récomm. offic. – rercommandation officielle
relig. – terme de religion
rem. – remarque
SA – revue «Sciences et Avenir »
syn. – synonyme
techn. – technique
TLF – dictionnaire « Trésor de la langue française »
var. – variante
var. arg. – variante argotique
VL – revue " Vie et Langage »
vulg. – vulgaire
vx – vieux

ВСТУП

У зарубіжній і вітчизняній романістиці бракує праць, що вивчають з нормативних засад мовні зміни, зумовлені динамікою французької літературної норми останнього часу. Дослідників зупиняє невизначеність стану сучасної французької норми і пов'язаної з ним ситуації свідомого регулювання мовних змін. Зокрема, чекає на вирішення проблема кодифікації сучасної літературної норми, яку б позитивно оцінювали і якої б дотримувались освічені мовці. Ті, хто звертається до словників французької мови чи нормативних довідників за консультаціями, замість чітких відомостей натрапляють, як нерідко буває, на аксіологічно суперечливі дані, що варіюються від словника до словника чи є недостатньо нормативно визначеними. У пошуках наукових принципів визначення сучасного "правильного мовного вжитку" виформовується завдання перегляду під тиском спонтанних мовних змін підходів до внормування сучасної французької мови, що виходять з умоглядно сформованих уявлень про основні національні особливості французької мови, які відтворюються впродовж історії і нібито виключно визначають динаміку її літературної норми. Виявляється й суперечність між реальністю існування літературної норми й послідовною нормалізаторською спрямованістю. Звернення у визначенні зразкового варіанта сучасної стадії французької мови до вчення про мовні рівні (регістри) або залишають ретроспективне уявлення про зразковість, або зовсім усувають нормативну ієрархію мовних варіантів.

Поки що у Франції не поширилося розуміння того, що сучасна літературна норма має визначатись як реальна, загальнонаціональна і загальномовна категорія. Натомість франкофонам пропонуються тексти різних жанрів, де перетинаються підходи традиційної ретроспективної нормалізації, антинормалізаторство (під впливом структуралізму і крайнього комунікативізму), пошуки "нової" конкретно-історичної нормалізації. Мовне внормування у Франції впродовж XX століття в цілому виявляється непослідовним і нецілеспрямованим і здебільшого дорівнює вільній метамовній рефлексії мовознавців у нормативно-оцінному аспекті.

Утім українські франкофони й українці за межами України для ефективного користування французькою мовою повинні мати уяву про спонтанну норму, що склалася й очікує на кодифікацію як сучасний “правильний ужиток”. У справі експлікації сучасної французької реальної літературної норми для українських франкофонів ми наслідуємо приклад В. Г. Гака, який не зупиняється на теоретичному обґрунтуванні спрощення надмірно ускладнених нормативних правил. З метою показати для російських франкофонів реальну норму, він, не очікуючи розв’язання нормативних баталій у Франції, яким не видно кінця, у своєму “Новому французько-російському словнику” [515] удається до практичних дій щодо “уфункціоналенння” літературної норми. Щоправда при цьому він іноді відсікає й важковловимий, проте неодмінно присутній культурний складник нової норми, успадкований від традиційної. Нагадаймо також критичне ставлення до стану внормування французької мови, зокрема щодо штучної ускладненості певних ділянок чинної норми, відомого російського романіста Р. О. Будагова [52, с. 411–416].

Проте досягти адекватності подібної інтерлінгвістичної експлікації можна лише забезпечивши таку необхідну передумову недовільної нормалізації, як осучаснення концептуальних засад прескриптивної лінгвістики, що стане спроможною задовольнити нові лінгвістичні запити суспільства. Невдоволеність наявною ситуацією з мовним унормуванням на зламі тисячоліть є універсальною ознакою сучасного мовознавства. Переглядаючи засади класичного прескриптивізму, мовознавці залишають стратифікаційно-субординативний, літературоцентричний підхід до внормування національної мови і звертаються до новітніх розробок лінгвістики мовлення і споріднених гуманітарних дисциплін.

У східноєвропейських школах прескриптивної лінгвістики, що тепер займають передові позиції, отримує висвітлення зазначена вище передумова науково обґрунтованої нормалізації. Концепція словника нового типу Л. І. Скворцова – нормативно-стилістичного (який поки що не укладено) – є відповіддю на потребу в демократизації мовного внормування щодо відбиття конкретно-історичної літературної норми [278, с. 39–41]. Ю. Д. Апресян реалізує загальну теорію

семантики “у вигляді практично корисних лексикографічних продуктів, звернених до широкого читача” (тут і далі переклад наш – *О. К.*) [344, с. 25]. В. Г. Костомаров пояснює зміну мовного смаку у переломний період існування суспільства в Росії пострадянської доби всеосяжною жагою поновляння після десятиліть усіляких заборон щодо живої мови [189]. Метамовна рефлексія не лише професійних мовознавців, але й звичайних мовців, які у кризовій ситуаціїї за часів здобуття незалежності і відродження національної самосвідомості стають арбітрами мовної правильності, уперше уподібнюється Г. М. Яворською нормативному дискурсу. Такий розгляд надає їй змогу убачити деонтичну модальність нормативних суджень прескриптивної лінгвістики [341, с. 3; 343, с. 141–146, 226]. Перша комплексна спроба теоретично осмислити нормативістику в координатах сучасного антропологічно зорієнтованого мовознавства, в якій знаходяться інтеграційні зв’язки для культури мови у традиційному розумінні, належить колективу російських нормативістів на чолі з Є. М. Ширяєвим [334]. Постулати прескриптивізму вперше переглядаються з огляду на досягнення сучасної функціонально-комунікативної лінгвістики в паролевій концепції мовної ситуації Г. П. Нещименко [230, с. 43–44].

Проте від певного коригування її засад до розробки підвалин сучасного внормування, інтегрованого до антропологічно зорієнтованого мовознавства, теорії норми і нормалізації ще доведеться пройти довгий шлях. Як з’ясовується, об’єднання традиційної прескриптивної лінгвістики зі спорідненими гуманітарними дисциплінами чи залучення положень новітніх лінгвістичних учень, які здійснюються через функціонально-комунікативний модус у площині риторичних і комунікативних категорій, що фактично усуває з поля дослідження рефлексію мовних особистостей щодо рідної мови в нормативно-оцінному аспекті, неспроможне закласти загальні теоретичні засади, необхідні для вирішення насущних практичних завдань культури мови.

Отже, **актуальність дослідження** зумовлено недостатньою визначеністю стану сучасної французької норми і пов’язаної з ним ситуації свідомого регулювання мовних змін, що становлять динаміку французької літературної норми

від її надто жорсткого академічного періоду до сучасного більш демократичного етапу.

Вищезазначене визначає своєчасність комплексної розвідки, виконаної на матеріалі національної мови, яка б з'ясувала реальну ситуацію з унормуванням мовних фактів і запропонувала інтерлінгвістичну альтернативу нормалізації, що не є на часі, шляхом переорієнтації нормотворення на мовну особистість, яка усвідомлює мовну компетенцію через сітку метамовної рефлексії лінгвокультурної природи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано у межах наукової теми "Розвиток і взаємодія мов та літератур в умовах глобалізації" (номер державної реєстрації 06 БФ 044–01), яка розробляється Інститутом філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка 15 жовтня 2003 р. (протокол № 3) і уточнено 25 травня 2010 року (протокол № 10).

Наукову новизну дисертації становить концептуалізація в лінгвокультурних категоріях і одиницях, що мають психоетнічний, соціокультурний і лінгвокультурний виміри і отже не усувають мовні особистості від активної участі в процесах нормотворення, як в широкому плані – нормалізації і літературної норми, що нею визначається, так і конкретних принципів, а також заходів і прийомів практичного внормування, що втілюються в нормативних оцінках і приписах.

Уперше в українській романістиці простежено формування понятійно-емоційного змісту лінгвокультурного концепту USAGE, BON USAGE ("мовний ужиток; правильний ужиток") у свідомості як пересічних мовців, так і мовознавців-нормативістів, у трьох хронологічних зрізах: академічної стратифікаційно-субординативної нормалізації, перехідного періоду стандартної французької мови (le français standard), етапу "постлітературного bon usage".

Постлітературний правильний мовний ужиток становить інтерлінгвістичну альтернативу мовному внормуванню на стадії le français standard – лінгвокультурну модель нормалізації сучасної французької мови.

З лінгвокультурною моделлю, категорії й одиниці якої мають національно-культурний вимір і конкретно-історичний універсальний складник, в концептуальний апарат сучасної нормативістики введено поняття *нормативно-оцінної компетенції* мовної особистості (*аксіологікона*), *нормативної непевності, стилістико-комунікативної компетенції, комунікативної певності / непевності, нормеми*, *національного мовного типу*, *аксіологічної норми, нормотвірного дискурсу*, *аксіологічного типу мовної одиниці (явища), аксіологічного типу парадигматичного зв'язку*.

Методологію лінгвістичних досліджень збагачено *нормемним* і *нормовстановлювальним аналізами*.

Визначено національно-культурний складник змісту лінгвокультурних категорій і одиниць, що встановлює загальні принципи нормотворення, а також підходи до організації і заходи практичної нормалізації щодо одиниць і явищ сучасної французької мови.

Установлено риси аксіологікона французької національної мовної особистості, що структурується за допомогою нормем. Визначено типи категорійних нормем, що зумовлюються мовними, ментальними і соціокультурними чинниками, і з'ясовано особливості породження конкретних нормем категорійними нормемами.

Визначено національно-культурні ознаки одиниць, що втілюють нормативно-дискурсивну стратегію – аксіологічних типів мовних одиниць (явищ).

Окреслено умови дискурсивного знеособленого застосування, що здійснює систематизований і цілеспрямований вплив, у французькому лексикографічному нормовстановлювальному описі нормативно-стилістичних позначок і нотаток, нормативних коментарів.

Мету дисертації становить розробка інтерлінгвістичної моделі нормалізації сучасної французької мови, яка забезпечує осучаснення і спадковість національної нормативної традиції, шляхом інтеграції прескриптивізму до антрополінгвістики на лінгвокультурному напрямі.

Досягнення цієї мети передбачає виконання таких основних **завдань**:

1. Визначити стан сучасної французької норми і пов’язаної з ним ситуації мовного внормування, простеживши формування змісту лінгвокультурного концепту USAGE, BON USAGE.

2. Визначити сучасну французьку мовну ситуацію і нормотвірний тип мовної культури з огляду на допустимий ступінь радикальності змін чинної норми.

3. З’ясувати перспективу подолання існуючої ситуації мовного внормування з інтерлінгвістичної точки зору, інтегрувавши нормотворення до контексту сучасної антрополінгвістики в лінгвокультурному напрямі. Розглянути сучасну французьку норму через призму мовно-когнітивної діяльності мовної особистості, що дозволить відійти від умоглядно сформованого “знелюдяного” внормування “згори”.

4. Виходячи з інтегративного характеру роботи, виробити комплексну пошукову методику, яка поєднує спонтанний і свідомий, мовознавчий компоненти нормативної оцінки.

5. Визначити базисні категорії, що застосовуються у процесі підготовки нормативно-дискурсивного опису.

6. Виробити принципи опису сучасного французького нормотвірного дискурсу, що становить статусно-зорієнтовану метамовну комунікативну діяльність.

7. Упорядкувати застосування конструктивних елементів дискурсивного рівня в унормуванні сучасної французької мови, зокрема окресливши основні риси стилістико-комунікативної компетенції національної мовної особистості.

Об’єктом дослідження є нормотворення, що відслідковує динаміку французької літературної норми і здійснює регулювальний вплив щодо збереження її національно-культурної самобутності.

Предмет і основні напрямки дослідження. Предмет дослідження становить науково обґрунтована нормалізація фактів і явищ сучасної французької мови, які спричиняють динаміку її літературної норми.

Основними напрямками дослідження стали:

1) аналіз нормативних кваліфікацій французьких нормативістів і на його основі визначення сучасного стану мовнонормалізаторської діяльності у Франції;

2) вивчення реального вживання фактів мовних змін, які звичайно розглядаються як небажані щодо належного розгортання динаміки французької літературної норми в академічній моделі нормалізації;

3) розробка концептуальних засад нормотворення в лінгвокультурному аспекті;

4) пропонування нормативних кваліфікацій змін чинної норми з урахуванням їх реальної вживаності, відповідності живим лінгвістичним традиціям і зважаючи на перспективу їх закріплення в мові.

Методика дослідження зумовлюється інтегративним характером роботи, що потребувало залучення комплексу методів антропоцентрично спрямованого мовознавства (лінгвістичної прагматики, теорії дискурсу, сучасних теорій мовленнєвої діяльності, когнітивізму, соціолінгвістики, психолінгвістики, лінгвокультурології) з формуванням комплексних методів, які можна означити як *нормемний* і *нормовстановлювальний аналізи*.

Нормемний аналіз – це метод сучасного мовознавчого аналізу, що поєднує суто мовознавчі методи і методи суміжних гуманітарних дисциплін, в якому зразкові реалізації встановлюються із врахуванням мовної особистості. Він визначає ступінь сформованості нормативно-оцінних імплікацій і тим самим – імовірність здійснення нормалізувальних заходів за закономірностями лінгвістичної прогностики щодо конкретних мовних одиниць.

Нормовстановлювальний аналіз оперує спеціальними одиницями, що належать до мовознавчо-дослідницького рівня нормалізації, тобто орієнтують міркування нормативістів, проте не отримують безпосереднього текстового втілення і не переходять на рівень осмислення звичайних мовців. Він виділяє інновації, які відповідають науково-мовознавчому уявленню про сучасний стан і динаміку літературної норми, і визначає доцільність змін у нормативно-оцінній компетенції етнічної мовної особистості з огляду на “гнучку стабільність” національної норми, що має витоки в історії, проте існує в сучасному динамічному світі.

Виходячи з переважно синхронного й проспективного характеру сучасної нормалізації, у дослідженні переважає синхронічний аналіз. Зіставний аналіз лексикографічних джерел (словників різних типів, посібників з культури мови тощо) надає змогу побачити наявність нормативних проблем і стан їх вирішення.

Синхронний підхід не виключає, однак, окремі аксіологічно релевантні діахронічні екскурси. Порівняльний аналіз однойменних словників різних років видання виявляється плідним у вивченні історичного становлення кваліфікацій нормативно-оцінного характеру.

Залучаються й новітні методи попереднього збирання фактичного матеріалу в лінгвістичних розвідках: метод комп'ютерного добору вибірок (типологічних і аналогічних серій) з електронних версій словників "Малий Робер"-09 (CD-ROM) і "Скарбниця французької мови" (on-line версія); метод атестації вживань мовних фактів з електронних архівів провідних французьких газет і тижневиків.

Матеріалом дослідження стали друковані французькі ЗМІ; художня, публіцистична, спеціальна та науково-популярна література; лексикографічні джерела, лінгвістичні хроніки, публікації з нормативно-оцінної тематики. Цей матеріал дав факти мовних змін, що виявляють наявність нормативних проблем. Матеріалом дослідження послужили й метамовні факти: оцінки змін норми французькими мовознавцями-нормативістами і їх нормативні рекомендації і приписи.

Для виведення теоретичних положень чи ілюстрації наведених тез поряд із ґрунтовним аналізом автохтонного матеріалу з ділянок, до яких ми виявляли наукову цікавість за останні роки, а саме: французької лексико-семантичної норми, морфосинтаксису, словотвірної норми, орфографічної норми, нормативної лексикографії – ми широко звертаємося до англо-американських запозичень, що становлять майже обов'язковий компонент будь-якої лексикологічної розвідки французької мови другої половини XX століття. Ми вивчаємо лексичний шар англо-американських запозичень у середині загального метамовного відголоску динаміки літературної норми. Третя хвиля інтенсивного впливу англійської мови (передусім її американського варіанта), що спостерігається з 1945 року, давно вже

обернула франко-англійський мовний контакт на постійний чинник розвитку французької мови останнього часу. Метамовна рефлексія щодо цього впливу, як визнають французькі дослідники, нарівні з реформуванням правопису перебуває в центрі уваги французьких нормативістів [368, p. 7].

Наукову достовірність роботи забезпечено опрацюванням наукової літератури з романського мовознавства, а також – основоположних праць із загального мовознавства, культурології і історії французького суспільства, в яких порушуються проблеми нормалізації французької мови.

Виходячи з передумови, що нормативні судження є немислимі без ретельного вивчення мовного матеріалу й відповідного культурного середовища, ми здійснили численні дослідження, що з'ясовують справжнє функціонування мовних одиниць чи стан мовних явищ, які ще не отримали достатнього висвітлення у французькому мовознавстві. Це становить внесок до французької дескриптивної лінгвістики й уможливлює недовільні передбачення мовної прогностики на мікрорівні, які до того були недосяжні.

Ми жодною мірою не нав'язуємо українським франкофонам свої суб'єктивні міркування щодо нормативно-стилістичних кваліфікацій мовних фактів чи явищ. Ми щось пропонуємо, коли існування нормативних проблем визнають французькі мовознавці, чи в разі, коли наявні показові суперечності в їхніх нормативних кваліфікаціях.

В інтерлінгвістичній альтернативі сучасному стану внормування французької мови враховуються елементи недовільного знеособленого внормування, що вже склалися, чи здогадки і передбачення французьких мовознавців і нормативістів. Так, ми відсортовуємо поміж нормативно-стилістичних нотаток і нормативних коментарів у словниках французької мови і словниках труднощів ті, які практичний досвід й інтуїція професійних мовознавців-нормативістів і лексикографів виводить на рівень недовільних знеособлених нормативних кваліфікацій і приписів.

У разі уточнення стилістичних кваліфікацій мовних фактів ми, зокрема, спираємося на результати порівняльного аналізу, що виявляють розбіжності вживання стилістичних позначок у французьких і двомовних словниках.

В уточненні стилістичних кваліфікацій ми отримуємо аргументи на підтвердження нашої правоти в передчутті авторів і редакторів словників.

Достовірність результатів забезпечується й урахуванням даних двох вибірок. Наша випадкова вибірка з документів на паперових носіях: художніх творів, спеціальних і науково-популярних видань, газет і тижневиків – з 1979 до 2007 року має обсяг понад 20.000.000 слововживань. До цієї вибірки відсилає зазначка “наша вибірка”. Ми також атестуємо вживання із залученням електронних архівів провідних французьких ЗМІ, що складають суцільні вибірки за 10 – 15 років із багатомільонним обсягом слововживань. (Із зрозумілої причини сторінки в атестаціях з електронних документів не вказуються.) Надаючи відомості про реальний стан колективної мовної свідомості, ці матеріали дозволяють унести корективи до неперевірених за реальною вживаністю і, отже, умоглядних мовознавчих міркувань.

Ми також всебічно залучаємо інформацію, розміщену на мовному чаті сайта « ABC de la langue française ».

Теоретична значущість дисертації визначається насамперед започаткуванням у французькій філології нового напрямку досліджень – унормування в лінгвокультурному аспекті, – яке вивчає взаємодію й взаємозумовленість мовної і нормативно-оцінної компетенції мовної особистості. Переважно лінгвокультурний шлях інтеграції французького прескриптивізму до антрополінгвістики не виключає запозичення методів і прийомів інших мовознавчих і споріднених гуманітарних дисциплін за умови їх лінгвокультурної адаптації.

Нове вчення інтегрує пошуки в ділянках таких дисциплін, як французька лексикологія, стилістика, лексикографія, лінгвокультурологія, психолінгвістика, історія французької мови, комунікативна лінгвістика, історія французького суспільства, культурологія.

Теоретична значущість цього дослідження з французької філології також визначається внеском до загальної теорії норми і нормалізації. Лінгвокультурний підхід надає змогу по-новому підступитися до вирішення проблем недовільності мовнонормалізаторської діяльності і її демократизації щодо високорозвинених мов,

які наприкінці XX – на початку XXI століття перебувають у стабільних європейських демократіях у відносно безконфліктний період існування суспільства.

Вивчення ситуації з нормалізацією в сучасній Франції для мов, таких як українська, що переживають етап дестабілізації у переломний період історії цих країн, визначить перспективу внормування, що заступить період мовної кризи.

Практична цінність проведеного дослідження полягає у поглибленні науково-методичної бази викладання і збагаченні програм таких дисциплін, як історія французької мови, лексикологія, стилістика через залучення концептуальних засад і додання матеріалів соціолінгвістично, лінгвокультурно і комунікативно спрямованого вивчення французької мови. Матеріали дисертації послугують основою в розробці нових спецкурсів з французької лінгвокультурології та теорії комунікації. Методологічні засади та отримані результати можуть стати джерелом тематики кваліфікаційних робіт магістрів і кандидатських дисертацій. Принципи й методика визначення нормативної прийнятності мовних змін і результати дослідження знайдуть застосування у сучасній нормативній лексикографії.

Апробація роботи. Концептуальні засади та результати дослідження доповідалися та обговорювалися на таких наукових конференціях різних рівнів:

“Франція та Україна, науково-практичний досвід у контексті діалогу національних культур” (Дніпропетровськ, 1997, 2000, 2001), “Лінгвістика і вербальна комунікація у 21-му столітті: тенденції і перспективи” (Київ, 2000), “Нові підходи до філології у вищій школі” (Запоріжжя, 2002), “Мова і культура” (Київ, 2004, 2005, 2006), “Проблеми розвитку сучасної лінгвістики, світової літератури та перекладознавства” (Черкаси, 2005), “Проблеми мови і особистості в контексті міжкультурної комунікації” (Луганськ, 2005), “Мова в контексті культури й міжкультурної комунікації” (Луганськ, 2006, 2007, 2008, 2009), “Проблеми загальномовної та ареальної семантики” (Луганськ, 2009), “Міжнародна наукова конференція пам’яті професора О. О. Андрієвської (Київ, 2010).

Матеріали дисертації також обговорювалися на засіданнях кафедри французької філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (2006, 2010 рр.) та кафедри французького мовознавства

філологічного факультету Московського державного університету імені Михайла Ломоносова (2002 р.).

На захист виносяться такі положення:

1. Мовнонормалізаторська діяльність і літературна норма, що нею встановлюється, через неперервність сильної нормативної традиції, яка з її зародження в XVII столітті стала визначальною рисою французької культури, набули у свідомості національної мовної особистості ознак лінгвокультурного концепту USAGE, BON USAGE.

У межах цього концепту норма le français standard, що зумовлюється пошуками сучасного "правильного мовного вжитку", є перехідною стадією від академічного BON USAGE – національної форми стратифікаційно-субординативної моделі мовного внормування – до перспективної більш демократичної норми.

У рамках лінгвокультурного концепту USAGE, BON USAGE інтерлінгвістична альтернатива сучасному етапу внормування отримує позначення "постлітературний bon usage" і пов'язується із запропонованою лінгвокультурною моделлю нормалізації сучасної французької мови, що розробляє концептуальне підґрунтя і пропонує шляхи втілення цих принципів у практичній площині.

Категорій й одиниці лінгвокультурної моделі, маючи універсальний складник, є передусім національно-культурними.

2. Етнопсихолінгвістичний характер творення літературної норми, що пояснює механізм її динаміки через індивідуальну мовнусвідомість, уможливлює метамовно-рефлексивний імплікаційний рівень репрезентації мовної особистості, що належить *нормативно-оцінній компетенції*, або *аксіологікону*.

Протиріччя між нормативно-оцінною компетенцією й невправною нормалізацією сповнює пересічних мовців відчуванням *нормативної непевності*.

3. У лінгвокультурній площині свідомість етно-національної мовної особистості стає *національним мовним типом*, лінгвокультурним корелятом мови – суто лінгвістичного феномена, що виступає одним із національно-культурних ідентифікаторів.

Онтологічні характеристики національного мовного типу укладаються у квінтахотомію “система – узус – об’єктивна норма – аксіологічна норма – літературна норма”.

4. *Літературна норма* приймається до лінгвокультурної квінтахотомії за умови її функціонування як реальної норми, що має національно-культурний зміст.

5. Член лінгвокультурної квінтахотомії “*аксіологічна норма*” репрезентує науково організовану, послідовну й цілеспрямовану мовнонормалізаторську діяльність. Аксіологічна норма виступає неавтоматичним регулятором творення літературної норми в мовній діяльності носіїв еталонного типу мовної культури і діє нарівні з автоматичними регуляторами системи, об’єктивних норм і реальної літературної норми.

Лінгвокультурний регулятор аксіологічної норми вибудовується на двох рівнях: нормотвірного дискурсу і переддискурсного опису.

6. У спеціалізованому *нормотвірному дискурсі* мовнонормалізаторська діяльність на додаток до її мовно-функціонального й культурного виміру отримує комунікативний вимір. Становлячи статусно-зорієнтовану метамовну комунікативну діяльність, нормотвірний дискурс продукується мовознавцями-нормативістами як текст, комунікативна інтенція якого врешті підтримує чи формує національний мовний тип.

7. На переддискурсній стадії аксіологічної норми, на якій готується вихід на перформативний рівень, недовільний, деперсоналізований характер нормативних кваліфікацій забезпечується залученням нормемного й нормовстановлювального аналізів, які переводять нормативну оцінку, рекомендацію і припис на рівень лінгвокультурних категорій.

Публікації. Результати дослідження опубліковані у монографії, 23 статтях у наукових журналах і збірниках наукових праць, 8 тезах доповідей на наукових конференціях.

Структура дисертації. Робота загальним обсягом 516 сторінок (395 сторінок основного тексту) складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, що

налічує 610 позицій (у тому числі довідкової літератури – 97 позицій, іноземними мовами – 239 позицій), списку джерел ілюстративного матеріалу (40 позиції; періодичних видань – 13 назв), трьох додатків.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми, об'єкта і предмета дослідження; визначено його актуальність, новизну, теоретичну значущість і практичну цінність; окреслено мету і основні завдання, вибір методів дослідження. Сформульовано положення, які виносяться на захист; наведено відомості про матеріал дослідження та апробацію роботи на конференціях різного рівня і її обговорення у провідних наукових установах.

У першому розділу "Лінгвокультурний концепт USAGE, BON USAGE". Історична еволюція французької нормативної традиції" висвітлено становлення впродовж історії змісту лінгвокультурного концепту USAGE, BON USAGE. Показано, що формування цього концепту у межах академічної концепції нормалізації – національної форми стратифікаційно-субординативної моделі мовного внормування – позначено здобутками, які не втратили свою вагу в наш час і можуть бути компонентами змісту сучасної стадії його існування. Зміст академічного періоду концепту має й анахронічний щодо сучасної нормалізації складник, який був доречним лише в лінгвокультурних контекстах попередніх часів.

У межах концепту USAGE, BON USAGE норма le français standard, що зумовлюється пошуками сучасного "правильного мовного вжитку", є перехідною стадією від академічного BON USAGE стратифікаційно-субординативного періоду до перспективної більш демократичної норми. На стадії le français standard мовне внормування у Франції в цілому виявляється непослідовним і нецілеспрямованим і здебільшого дорівнює вільній метамовній рефлексії мовознавців у нормативно-оцінному аспекті.

Інтерлінгвістична альтернатива сучасному стану нормалізації французької мови, яка отримає позначення "постлітературний правильний мовний ужиток", пропонує лінгвокультурну модель нормалізації сучасної французької мови.

У другому розділі "Унормування сучасної французької мови в ситуації перехідної норми le français standard", виходячи з історично зумовленого змісту

сучасного періоду існування лінгвокультурного концепту USAGE, BON USAGE, показано стан практичної нормалізації мовних фактів, що становлять динаміку французької літературної норми, яка в національній формі проходить від надто жорсткого академічного періоду через сучасний перехідний період норми le français standard до перспективної більш демократичної норми. Робиться висновок, що такий стан утруднює практичне ефективне користування французькою мовою для пересічних франкофонів.

У **третьому розділі** "Практичне застосування лінгвокультурної моделі нормалізації сучасної французької мови" з'ясовано перспективу подолання існуючої ситуації мовного внормування на постлітературній стадії правильного мовного вжитку, за якої українські франкофони матимуть змогу більш ефективно користуватися сучасною французькою мовою. Через лінгвокультурні категорії й одиниці, зміст яких, маючи універсальний складник, є передусім національно-культурним, отримують нормативну оцінку мовні зміни, яка забезпечує наступність національного мовного типу і одночасно встигання за його вмотивованою динамікою.

У **висновках** викладено основні результати проведеного дослідження та окреслено перспективи подальшого вивчення сучасної французької мови в нормативному аспекті..

Додатки містять атестації вживань мовних фактів і словникові приклади; матеріали мовного чата « ABC de la langue française »; матеріали довідкового характеру.

РОЗДІЛ 1
ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ КОНЦЕПТ USAGE, BON USAGE. ІСТОРИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ НОРМАТИВНОЇ ТРАДИЦІЇ

Основоположні принципи теорії норми і нормалізації отримали у Франції національну форму, яка набула ознак лінгвокультурного концепту « USAGE , BON (BEL) USAGE » (“мовний ужиток; гарний (прекрасний) ужиток”), з яким у свідомості етнічної мовної особистості пов’язується зародження у XVII столітті і неперервність нормативної традиції, що поступово стає визначальною рисою французької культури.

Згідно з сучасними уявленнями, лінгвокультурний (культурно-мовний) концепт має понятійний і культурний вияви. Лінгвокультурний концепт – це “ментальна репрезентація культурно-значущого феномена” у свідомості мовної особистості [333, с. 74]. “Концепт – це ніби згусток культури у свідомості людини; те, у вигляді чого культура входить у ментальний світ людини. І, з другого боку, концепт – це те, через що людина – пересічна, звичайна людина, не “творець культурних цінностей” – сама входить у культуру, а в деяких випадках і впливає на неї” [293, с. 40] (див. [19; 84; 141, с. 100–103; 144, с. 10; 145; 209; 214, с. 60–73; 226, с. 299; 249, с. 16; 256, 45, 124–126; 257, 25–27; 289, с. 289– 291; 295; 513, p. 119]. Ступінь актуальності ознак концепту USAGE, BON USAGE є різним для пересічних мовців, усіх, хто користується французькою мовою, і мовознавців-нормативістів. Для перших його понятійний і культурно-емоційний зміст визначає загальний характер нормативно-оцінної компетенції франкофонів. Саме з ним пов’язується надзвичайно розвинена нормативна складова свідомості французької мовної особистості, традиція пильної уваги суспільства до мовних проблем. Для других концепт USAGE, BON USAGE є актуальним щодо спрямування метамовної рефлексії оцінно-нормативного характеру.

Лінгвокультурному концепту USAGE, BON USAGE на його академічній стадії як національному втіленню стратифікаційно-субординативної концепції мовного внормування, порівняно з канонічною моделлю, бракує цілісності й завершеності.

Така національна риса, як поліхронічність академічного періоду, тобто співіснування в мовній свідомості різних хронологічних стадій формування концепту USAGE, BON USAGE, продовжує справляти свій вплив на теоретичні погляди і практичні підходи сучасних французьких нормативістів. Через це пошуки сучасної науково обґрунтованої мовнонормалізаторської концепції у Франції збагачують зміст концепту USAGE, BON USAGE у контексті здобутків сучасного мовознавства без кардинальної ревізії компонентів, що він мав на попередніх етапах свого існування.

Тексти оцінно-нормативного характеру, в які врешті втілюються заходи з нормалізації мови в сучасній Франції, позначені непослідовністю й суперечливістю в застосуванні методів і прийомів унормування. Мовнонормалізаторська діяльність тут переважно не виходить за межі вільної метамовної рефлексії мовознавців. Такий стан унормування мови надає підстави деяким дослідникам розглядати нормативістику в координатах деонтичної модальності і як різновид соціальних утопій (пор. [343, с. 39–40, 226]).

У результаті мовці, не зазнаючи достатньо визначеного впливу, не мають змоги однозначно сприйняти його в певному соціокультурному контексті і, склавши уявлення про сучасну реальну літературну норму, керуватися нею в ефективному користуванні мовою.

Отримуючи гіпонімічне термінологічне позначення “постлітературний гарний мовний ужиток” від гіпероніма USAGE, BON USAGE, перспективна стадія внормування французької мови має з’ясувати сучасний зміст цього концепту. Перспективний BON USAGE, який сприймається як лінгвокультурний концепт у мовній свідомості франкофонів (див. Б.1), повинен увібрати всі здобутки, нагромаджені за період становлення і розвитку загального концепту. Одночасно він має відкинути все з попередніх періодів, що знаходило виправдання в конкретно-історичному соціокультурному контексті, проте тепер стало анахронічним і зменшує дієвість чи зводить нанівець нормалізувальні впливи.

1.1. Формування змісту концепту USAGE, BON USAGE у межах академічної моделі нормалізації

Прихильне ставлення світу до реформи Ф. де Малерба на початку XVII століття, салонні дискусії з мовних проблем, листування граматистів (це позначення нормалізаторів мови йде з античності, коли саме з володінням граматикою пов'язувалося вміння правильно користуватися мовою) Бальзака, де Вуатюра, де Шапелена, ініціатива (близько 1630 р.) групи літераторів, що започаткувала створення Французької академії, свідчили про наявність потреби в єдиному засобі вислову для елітарних прошарків французького суспільства середини XVII століття. Відповіддю на ці запити була нормалізаторська концепція К. Ф. де Вожла, сформульована у "Нотатках про французьку мову", що вийшли друком у 1647 році. Вона була прийнята за основу офіційної доктрини Французької академії, оскільки відповідала завданню, записаному в статуті Академії: достовірний опис французької мови, яка б могла конкурувати з латиною у викладі мистецтв і наук.

У Нотатках Вожла не мав намір установити жорстку норму. Він, запропонувавши, так би мовити, свідчення одного з "порядних людей" (« un simple témoin qui dépose ce qu'il a vu et oui »), упорядкував usage, що віддзеркалював "гарний смак" королівського двору. "Порядних людей", які мали такі якості, як скромність, люб'язність, чуття міри, можна розглядати як носіїв еталонної мовної культури свого часу. У Вожла гарний ужиток (bon usage) і поганий ужиток (mauvais usage) розрізнюються за належністю до різних соціальних груп. Обираючи мову вузького соціального прошарку (королівського двору, світу) за еталонну (bel / bon usage), Вожла керувався такими міркуваннями: ці носії читають книги "гарних письменників", тематика їх усних бесід достатньо висока. Тобто в цілому гарний ужиток укладається в стандарти літературно-писемної мови середньовіччя як у письмовому, так і в усному вжитку [503, p. 29].

Джерела bon usage у Вожла – найкращі представники двору, світу та найкращі автори. Причому останні підпорядковують свою мову мові королівського двору.

Так, Вожла застерігає літераторів проти застосування слова *expédition* у значенні “військова кампанія”, поширеного серед найкращих авторів, але яке можуть неправильно зрозуміти світські дами та придворні, які не отримали спеціальної освіти. Некритичне додержання звичаю королівського двору має місце й у разізаперечення прислівникового звороту *à présent*. За Вожла, перед *à présent* слід надати перевагу його синонімам *à cette heure, maintenant, aujourd’hui, en ce temps, présentement*, незважаючи на те, що зворот *à présent* є широко вживаним як серед парижан, так і серед кращих письменників. Сліпе наслідування світського звичаю обертає нормативний коментар Вожла на курйоз, коли він свідчить, що придворні (як дами, так і чоловіки) відразу відкладають книжку, у якій їм трапився вираз *à présent* [ibid, p. 44–45].

Намагання впорядкувати французьку мову у вигляді гарного звичаю (bon (bel) usage) спричинялося також необхідністю довести рівноправність і високорозвиненість французької мови щодо класичних мов (пор. [108, с. 389; 109, с. 82–83]. Світські дами та придворні, що не здобули класичної мовної освіти, розглядаються Вожла як носії гарного звичаю через відсутність у їхній мовній свідомості грецьких та латинських етимонів. Пор. свідчення і оцінку Менажа (Ménage): « M. de Vaugelas était un fort honnête homme, ce que j’estime plus que d’être un savant homme » [432, p. 11].

Вожла визначає usage таким чином: « C’est la façon de parler de la plus saine partie de la cour, conformément à la façon d’écrire de la plus saine partie des auteurs du temps » [503, p. 19]. Це твердження свідчить про те, що Вожла допускається обопільної підміни позначень usage, bon (bel) usage, і на ділі його концепцію відрізняє потрійне розуміння єдиного поняття, що має три позначення. Вожла розуміє usage як: 1) реальний ужиток; 2) елітарний тип мовної культури; 3) сталі мовні реалізації.

Щодо першого розуміння поняття « usage », Вожла завжди віддає пріоритет реальному вжитку перед логічною раціональністю [411, p. 29]. Граматист завжди обирає бік usage, навіть коли якесь уживання суперечить доказам розуму. У цьому сенсі є показовим його відомий вислів: “Одна справа – говорити граматично

правильно, інша – говорити французькою” [ibid, p. 375]. Значущість реального вжитку спонукає Вожла віддати перевагу усній мові над писемною. Він розглядає першу як оригінал, а другу – як копію. Раціональні критерії (аналогія та етимологія) набувають сили лише у разі коливання вимови. Так, Вожла підтримав варіант *pluriel,* на противагу поширеному в писемній мові варіанту *plurier*, на підставі етимологічного критерію (лат. *pluralis*). На фонетичному рівні в реальній вимові *plurier* неможливо розібрати, що саме звучить на кінці: [r] чи [l] [503, p. 55].

Перевага, яку Вожла віддає усній мові, сягає припустимості омонімізації слів. Так, зазначаючи, що *croyance* (наприклад, *ajouter croyance à qn*) і *créance* (наприклад, *une lettre de créance*) вимовляються при дворі однаково з *oy, é* →[e], Вожла вважає, що, розрізнюючи ці слова в орфографічному плані, слід вимовляти їх однаково. Більше того, граматист висловлює припущення про графічне вирівнювання цих слів за *créance* у майбутньому [ibid, p. 25].

Міркування щодо бажаності наближення усної мови до писемної у концепції Вожла зумовлюється другим розумінням поняття « usage », а саме як елітарного типу мовної культури: “усі низькі слова та мовні звороти не повинні ніколи вживатися в усному мовленні, хоча усна мова є набагато вільнішою, ніж писемна” [ibid, p. 38].

Вислів Вожла: “коли я тлумачу про usage і зазначаю, що він є господарем (le maître) живих мов, то йдеться про звичай, стосовно якого немає жодного сумніву і всі згодні” [ibid, p. 55] – свідчить про існування третього розуміння usage як сталого вживання. Воно зумовлюється підозрілим ставленням Вожла до еволюції мови як такої, що здатна порушити “ідеальну мову”. Ось що пише Вожла стосовно вживання *comme quoi* замість питального прислівника *comment (comme quoi n’êtes-vous point persuadé?)*: “писати старе слово, яке ще вживається з повною силою, незрівнянно краще, ніж будь-яке слово, що означає те саме” [ibid, p. 142].

Підпорядкованість гарної мови “порядних людей” соціальному ідіолекту еліти у конкретно-історичних умовах середини XVII ст. виключала індивідуальну мовну творчість. Саме ще від Вожла, який уважав, що неологізми спотворюють ідеальну мову, іде використання у французьких словниках позначок « Abusif »,

« Abusivement », які заперчують закономірний розвиток значень слів. У річищі загального вподобання Вожла щодо стримування індивідуальної мовної креативності він осуджує “інфляцію” дієсловного словотвору на **-er***: invectiver,* (pour *faire des invectives*), *ambitionner*, *occasionner*, *prétexter* (pour *prendre prétexte*), *se médeciner* (pour *prendre médecine*) [ibid, p. 37–38]. У цьому разі перевага віддається критерію найкращих авторів, хоча Вожлі відомо, що такі дієслова досить поширені в усному вжитку. У подальшому дієслова *invectiver*, *ambitionner*, *prétexter* прийняла Французька академія, *se médeciner* – як приналежність розмовного стилю.

Хоча Вожла неодноразово визнавав за королівським двором роль арбітра правильного вжитку (пор.: “*Recouvert* замість *recouvré* – це слово, яке звичай увів кілька років тому супроти правила та розуму” [ibid, p, 65–66]), він, буває, ставив над усе власний авторитет нормативіста і знаходив помилки в мові придворних: “Це звичайна помилка придворних (як чоловіків, так і жінок) – говорити *preigne* замість *prenne, il faut qu’il preigne patience [...].*” [ibid, p. 65]. В одній із нотаток Вожла заздалегідь відповідає можливим критикам. Він виправдовує свою непослідовніть та помилки будь-якого кодифікатора слабкістю людської натури до спокус, яка є непорівнянною із суспільним мовним ідеалом .

У порівнянні з К. Ф. де Вожла, який запропонував підхід до практичної нормалізації мови, згідно з яким вирішення спірних нормативних проблем знаходилися переважно в реальному вжитку надто вузького соціолекту, нормативна концепція граматистів Пор-Рояля вже мала певні теоретичні засади (пор. [191, с. 8–10]). Вона ґрунтувалася на таких філософських ученнях, як раціоналізм Р. Декарта і янсенізм. С. Ш. де Марсе розуміє в середині XVIII ст. раціональну граматику як “граматичну науку” (science grammaticale), а граматики конкретних мов – як “граматичне мистецтво” (art grammatical; виходячи зі значення artificiel “штучний”) [292, с. 13, 25, 44].

Автори “Граматики загальної і раціональної” (перше видання 1754 р.) А. Арно і К. Лансло пропонують раціональний принцип визначення мовної правильності. У логіко-лінгвістичній концепції Пор-Рояля виокремлюються два шари мови. Вищий, або виразний шар – це логічно упорядкована мова, що піддається раціональному

розумовому аналізу. Нижній, або невиразний шар є логічно неупорядкованим, суперечливим, таким, що формується лише мовним звичаєм, а іноді мовною модою й примхами смаку окремих носіїв [там само, с. 32].

Проте, подібно до Вожла, ці автори не намагалися ламати реальний ужиток на догоду раціональним уявленням про досконалу мову: “ті, хто описують живу мову, повинні взяти за правило, що мовні зразки, які є прийнятими в загальному вжитку, мають оцінюватися як гарна мова, навіть якщо ці зразки протирічать правилам мови й аналогії” [12, с. 141]. Вони лише рекомендували щодо практичного опису мови не наводити “докази спростування правил”, що означало б перетворення правил на винятки: “У протилежному випадку, якщо зосередити увагу на примхах звичаю (bizarreries de l’usage, тобто винятках, порушеннях аналогії тощо), [...] мова може залишитися назавжди сипкою і, не маючи твердої основи, ніколи не зможе усталитися” [там само].

Головна мета раціональної граматики полягає в логічному поясненні мовних правил і формулюванні більш досконалих правил, які, підводячи факти мови під більш загальні закони, зменшують кількість винятків. Так, А. Арно і К. Лансло піддають розумовому аналізу правило французької мови, яке полягає в тому, що не можна вживати релятив із сполучником *qui* після імені без артикля. Раціональний аналіз підводить під це багато випадків означення іменників іншими способами, крім застосування артикля. У загальній граматиці міститься й раціональне пояснення правила узгодження в роді й числі *participe passé* дієслів, що відмінюються з *avoir* [там само, с. 134–141, 194–196].

Раціональний принцип визначення мовної правильності, закладений у концепції Пор-Рояля, зазнав розвитку в напрямку логічної завершеності і формування методу, що уможливлювався на етапі практично сформованої класичної літературної норми. Так, у коментарі Ш. Дюкло до “Граматики загальної і раціональної”, яким з 1754 року супроводжуються всі перевидання праці А. Арно і К. Лансло і який перевищує за обсягом текст коментованої граматики, раціональний підхід до проблеми зразковості і правильності як такий, що наближає до наукової істини, підпорядковує критерій авторитетності джерела атестації критерію

раціональності: “яким би шановним не був авторитет у галузі науки і мистецтва, ми завжди маємо право піддати його думку аналізу та перевірці. Адже якщо б авторитет цінувався вище, ніж розум, люди ніколи не змогли б зробити наступний крок до істини” [там само, с. 240].

Коментар Ш. Дюкло припускає можливість виправлення мовного звичаю з раціональних міркувань (переважно у випадках несталого або суперечливого узусу). (Пор. його пропозицію щодо заміни графічних варіантів, що передають [ɛ] відкрите: *ai, ei, oi, oient (vrai, j’ai, peine, connoître, faisoient)* – на *è* [там само, с. 214–215]). При цьому Ш. Дюкло апелює до розуму й стосовно зрівноваженості подібних раціональних виправлень. Згідно з розумним підходом, виправлення звичаю повинно відбуватися поступово, бути вільним від “лобових атак”. За Дюкло, з раціонального погляду можна б було домовитись про незмінюваність дієприкметників узагалі незалежно від того, ідуть вони перед додатком чи за ним. Однак через те, що можливості раціонального виправлення мови за домовленістю дуже обмежені, граматистові залишається розкрити раціональний принцип функціонування мовного механізму [там само, с. 214, 232].

Ідея про виправлення узусу з раціональних міркувань йде від розуміння авторів Пор-Рояля розвитку мови як такого, що означає, якщо вжити сучасну термінологію, її системне вирівнювання. Так, Ш. Дюкло пише: “Чим послідовніші правила, то легше нам їх засвоїти і зрозуміти; чим яснішими є вихідні принципи, тим менше правил нам потрібно для опису і тим помітніше зменшується кількість винятків” [там само, с. 232] (пор. [340, с. 334–336]).

Розвиток поглядів А. Арно і К. Лансло, які йшли в розріз з настановами Французької академії на мовний ужиток, спостерігаємо у Дю Марсе [1]. Цей граматист уважав, що з плином часу й прогресом суспільства мова

Примітка.

Аналіз робіт Дю Марсе, Н. - Ф. де Ваї, Д’ Оліве, П. Ресто, Бюфьє, Ж. - Ф. Мармонтеля, Петіто, Левізака, Бешерелля, Реньє-Демаре зроблено за матеріалами монографії Н. Ю. Бокадорової [45].

вдосконалюється саме за рахунок розвитку її розумних засад. Угадуючи наперед сучасне розуміння системної зумовленості певної частки мовних змін, Дю Марсе пов'язував розвиток мови з її системним зрівноваженням [389, p. 321]. Н. - Ф. де Ваї розглядає bon usage як гарний мовний ужиток, що не протирічить розуму і не висуває перепони мовному розвитку (наприклад: *impatient de se venger*, але не *impartient du joug*). Шкільна граматика де Ваї (50-х – 80-х років XVIII ст.) закладала принцип нерозрізнення опису і припису у вивченні мови. Де Ваї вважав, що коли певний мовний ужиток не відповідає граматичним правилам, то поганим слід визнати цей звичай, а не граматику [506, p. 195].

Апеляція до розуму у випадках коливання мовного звичаю поступово наближається по суті у французьких граматистів до застосування суто лінгвістичних критеріїв мовної правильності. Так, Д'Оліве розуміє звернення до раціональних міркувань як застосування принципів аналогії (підведення під загальне правило чи етимологічний вивід) [458, p. 196, 224]. У випадках коливання мовного звичаю Н. - Ф. де Ваї також звертається до розуму й приймає варіант, обраний за принципом аналогії (при цьому аналогія не суперечить у нього гармонії і виразності (ясності мови): *jusqu'aujourd'hui,* не *jusqu' à aujourd'hui*) чи за критерієм семантичної диференціації [506, p. 101, 313].

У шкільній граматиці другої половини XVIII ст. П. Ресто виходив із принципу поєднання розуму і мовного звичаю. Він уважав, що для навчання мови потрібні як раціональні міркування для опанування основ мови, так і копітка робота із засвоєння численних фактів мовного звичаю [477, p. 12, 13]. "Правильний ужиток" Ресто – це тип мовної культури "порядних людей" XVIII ст., тобто звичайних, освічених мовців, що отримали також "гарне виховання". Таким чином, розуміння bon usage, що склалося до кінця XVIII ст., можна розглядати як перший крок до демократизації зразкового вжитку, що певною мірою був ближче до розмовно-побутової мови міста, ніж bon (bel) usage Вожла [45, p.122].

Полюс елітарності bon usage у розумінні Бюфьє зміщується в бік інтелектуальної еліти. Для Бюфьє bon usage – це мовні факти, поширені серед освічених носіїв, до яких він зараховує письменників, філологів, філософів та

вчених, що досліджують природничі науки. До них долучаються й представники дворянства й буржуазії за умов отримання “гарного виховання” [там само, с. 111]. У “Нотатках про французьку мову” Д’Оліве (30 – 50-ті роки XVIII ст.) “порядні люди” розуміються як освічена частина суспільства (письменники, учені, світське товариство) [458, p. 105].

Як відомо, у XVII ст. французька література і філософія досягають такої височини, що перетинають кордони Франції. Французька мова, упорядкована і оброблена до високого рівня досконалості, стає універсальною мовою європейської інтелектуальної еліти. У цей час з’являються так звані “літературні” словники і граматики, що спираються на мову найвидатніших письменників Франції. У “літературних” посібниках авторитет джерела атестацій мовних фактів стає переважним критерієм мовної правильності. Норма ж виводиться не з мовного звичаю певного соціолекту чи соціопрофесійної групи, а встановлюється як результат міркувань французьких письменників-класиків XVII–XVIII століть, обдарованих “гарним смаком” (bon goût) .

Ж. - Ф. Мармонтель піднімає планку елітарності гарного звичаю. До Мармонтеля гарний ужиток був усередненим, що виводився з елітарної мовної культури освічених, але звичайних мовців. Починаючи з Мармонтеля, граматисти знаходять зразки правильної мови у творах “гарних авторів” класичної французької літератури. У граматиці Ж. - Ф. Мармонтеля опора на мову письменників стає основоположним принципом. Для цього граматиста usage уже не є арбітром мовної правильності, якщо цей ужиток не знайшов відображення в літературних творах [617, p. 2]. Ж. - Ф. Мармонтель визнає прийнятність авторських інновацій, що змінюють чинну норму, якщо в ній бракує мовних засобів, здатних адекватно передати потрібний зміст. Він припускає можливість розширення індивідуального мовного вжитку й за рахунок національної мовної скарбниці. Освічений носій має право застосовувати у своїй мові авторські нестандартні реалізації, що не увійшли до загальнолітературної норми, а також застарілі утворення, до яких удавалися літературні авторитети минулого чи його часу, і такі вживання не повинні розглядатися як неправильні [ibid, p. 18–19]. У добу “літературних” посібників на

початку XIX століття Петіто засуджує своїх попередників-граматистів за мовну критику видатних письменників – Корнеля, Расіна, Буало, Мольєра [465, p. 122–123].

У літературних посібниках ідея про поєднання в описі мови рівней мовного звичаю і розуму розвивається в бік визнання особливої значущості usage. Так, у своїй граматиці абат Левізак пише про “мовний механізм” (mécanisme du langage) і “дух мови”. Якщо вжити сучасні терміни, то “мовний механізм” означатиме мовну систему, а “дух” – мовну норму. Ось як абат Левізак бачить “дух мови”: “[...] у цій ділянці багато нерегулярностей, відхилень, тропів, ідіом тощо”. За Левізаком, детальний опис мови є неможливим без урахування її “духу” [438, p. 37–38].

Бюфьє висуває ідею “усталеного звичаю” (usage constant), тобто взаємозумовленості внормування мови (правильності) і мовного звичаю, в якій можна вбачати прообраз розуміння верифікації нормативних кваліфікацій реальним ужитком. До “усталеного звичаю” Бюфье відносить твори письменників, мова яких за суспільним визнанням належить до зразкової. Серед зразків “правильної” мови Бюфье над усе ставить мову авторів, що пишуть про мову (нотатки, граматики, словники тощо), проте за умови визнання цих зразків кращими літераторами. Прийняття правил і рекомендацій граматистів літераторами свідчить про те, що перші не викривили “геній” (génie) мови на догоду умоглядним уявленням про правильність. У цьому разі, уважає Бюфьє, існує ймовірність того, що й звичайні мовці приймуть “усталений ужиток”. Поняття “гарний смак” (bon goût) розуміється Бюфьє як “мовний смак” (або чуття мови) не тільки письменників-класиків, але й усього освіченого товариства, що володіє, зокрема, епістолярним мистецтвом. Поняття “усталеного звичаю”, на думку Бюфьє, знімало з граматистів функцію припису, тому що фактично цей ужиток і був “правильною мовою”. За визначенням “усталений ужиток” – це свого роду компроміс між граматичною (тобто раціонально встановлюваною) правильністю і “генієм мови” (тобто мовним смаком освічених носіїв). На думку Бюфьє, “усталений ужиток” установлюється самостійно, тому граматистові залишається ретельний опис такого звичаю [369, p. 23].

Наприкінці XIX ст. концепція “літературного словника чи граматики” з її орієнтацією на мовний ужиток видатних письменників зазнала логічного розвитку в понятті “національний посібник”. Так, у працях Л. - Н. Бешерелля мова розуміється як національна скарбниця, а художня література, “що все ще активно читається” [338, с. 28], і твори сучасних найкращих авторів (bons auteurs) розглядаються як втілення національної мови певної доби. Опора на мову великих письменників як арбітрів мовної правильності, згідно з Бешереллем, обумовлюється тим, що ніхто інший як видатні письменники спроможні втілити національну культуру у всій розмаїтості її виявів. Вони створюють авторитетні прецедентні тексти, що є загальнозначущими для французької культури. На думку Бешерелля, граматист, лінгвокультурний внесок якого є незрівнянно нижчим, ніж авторитет великого письменника, не має морального права встановлювати закони літературної мови і повчати видатних письменників. Тому граматики і словники, що містять лише приклади самих граматистів, можуть прищепити лише убоге знання елементів мови. Екземпліфікацію Бешерелля підпорядковано “національному” розумінню літературної норми, тому що 100.000 прикладів, що взяті з творів видатних письменників, віддзеркалюють такі конститутивні ознаки нації, як історія, морально-етичні цінності, досягнення науки, літературно-художнє надбання [541, p. II–III].

З такого переконання Бешерелля випливає, що екземпліфікація не обмежується простим наведенням прикладів, що засвідчують уживаність мовних одиниць чи ілюструють граматичні правила. Вона служить утіленню загальних принципів нормативного підходу певного періоду. У “Загальній і раціональній граматиці” А. Арно і К. Лансло не міститься літературних прикладів, тому що це суперечило б настанові побудувати логічно впорядковану загальну мову. У добу класицизму “гарними авторами” визнавалися, певна річ, письменники-класики. Граматисти наводили літературні приклади, але їх добір зумовлювався особливостями класицизму як літературного жанру. Теоретики класицизму не цікавилися авторськими індивідуальностями письменників. Тому все в мові письменників, що відхилялося від загальнолітературної мови, усередненої за

вимогами жанру, зазнавало критики граматистів. У словниках і граматиках першої половини XVIII ст. (Реньє-Демаре, Бюфьє, Ресто) містяться власні приклади граматистів. Дійсно, літературна екземпліфікація суперечила б загальній настанові нормативістів, що впорядковували мову, виходячи з логіки, ясності та смаку. Наведення літературних прикладів означало б узаконення надто індивідуальних уживань, популяризації нерегулярних утворень. Природно, що в цей період для дю Марсе не існує непорушних авторитетів щодо мовної правильності, і літератори зазнають критики від нього [389, p. 416]. Принцип виведення правильної мови з літературних творів Ж. - Ф. Мармонтеля втілює екземпліфікація за схемою "авторський приклад → правило" [445, p. 18–19]. Екземпліфікація Ресто виходить за межі чистого мовознавства. Філолог Ресто поводиться як син свого часу, представник певного соціокультурного середовища. Приклади Ресто, крім з'ясування "гарного звичаю", мають і певну культурну спрямованість щодо виховання й освіти, тому що малюють узагальнений портрет освіченого та вихованого носія "гарного вжитку" тієї доби. Де Ваї вперше використовує літературні приклади для виведення єдиної національної норми. Саме за їх допомогою він створює портрет освіченої "порядної" людини середини XVIII ст. [45, p. 116–119].

Е. Літтре, автор великого чотиритомного "Словника французької мови" (уперше опублікованого у 1859–1872 роках) [554], з якого власне починається французька наукова лексикографія, поділяв погляди О. Конта з Франції і А. Шлейхера з Німеччини про біологічну природу мови, яка нібито підлягає законам, за якими існують живі істоти. Установлюючи хронологічні рамки екземпліфікації, Е. Літтре виходив із того, що як дерево без коріння, словник не може бути без прикладів із творів письменників минулого. Продовжуючи ботанічні аналогії, він уважав, що словник без атестацій із сучасних авторів буде як дерево без листя [ibid, p. XXXVII; 481]. У Е. Літтре раціональний (граматичний) аналіз підпорядковується вивченню мовних фактів, що означає спостереження за природними явищами та постановку науково-природничого експерименту. Правила

та мовні закони виводяться з досліджених фактів, докази ж розуму дають умоглядний опис мови [554, p. V].

Е. Літтре мав намір створити словник сучасної французької мови. Проте сучасний ужиток удавався йому неусталеним. Е. Літтре вважав, що межі сучасної мови непросто визначити, тому що вона сягає корінням в історію. Тому до словника дібрано ілюстрації переважно з творів письменників-класиків XVII і XVIII ст. Словник Е. Літтре не містить прикладів із Стендаля і Бальзака, хоча перший помер у 1842 р., а другий – у 1850, тобто за 10–15 років до початку публікації словника. У словнику трапляються чотирі приклади з творів В. Гюго і п’ять – інших сучасних авторів. Тобто насправді у Е. Літтре вийшов словник французької мови “взагалі”, який не можна віднести ні до словників історичного типу (він не містить майже зовсім прикладів з письменників XII – XV століть), ні до типу словника сучасної французької мови [54, с. 101–102]. Проте мова – це соціальний, а не ботанічний феномен, адже лексика – це не дерево, вона може існувати навіть, якщо обірвано зв’язки з етимологічним шаром. Тому словник сучасної мови повинен розрізнювати сучасний ужиток і застарілі вживання.

Хоча у передмові до словника Е. Літтре декларує встановлення сучасного вжитку (usage contemporain), але на практиці під впливом натуралістичної концепції usage стає позачасовою усталеною літературною нормою, “широким звичаєм” (usage complet): « [...] il [le dictionnaire] embrasse et combine *l’usage présent* de la langue et son *usage passé* afin de donner à *l’usage présent* toute la plénitude et la sûreté qu’il comporte ». Хронологічні рамки сучасного (у широкому розумінні) мовного звичаю (usage contemporain étendu) установлюються з початку доби класицизму (з Малерба) до сучасності (тобто більше двох століть) [554, p. II–IV]. “Широкий ужиток” є нормативно самодостатньою категорію, у встановленні якої раціональним міркуванням і лінгвістичній ерудиції мовознавців-нормативістів відводиться роль допоміжних чинників: « L’usage complet [...] a justement sa raison en soi [...] » [ibid, p. V].

Словник “Малий Літтре” шукає “правильний ужиток” десь посередині між авторитетом граматистів і письменників. Так, спеціальні терміни і неологізми,

номенклатура яких у “Малому Літтре” є значно ширшою, порівняно зі “Словником Французької академії”, приймаються до словника на підставі критерію мовного звичаю, що розуміється як тривале вживання, і критерію авторитету письменників [600, p. VI].

Дев’яте видання “Словника Французької академії” ставить у 1994 році завдання відродити правильний мовний ужиток “порядних людей” третього тисячоліття [552, суперобкладинка]. Тобто й сьогодні Французька академія (див. В.1) не відвертається від виконання основного завдання, що було покладено на цю інституцію за її заснування й записано в її статуті. Воно полягало в упорядкуванні літературної норми, в установленні правил мовного вжитку, так щоб зробити мову ясною і зрозумілою для всіх, придатною для викладу мистецтв і наук. З цією метою Академія мала укласти словник, що мав би незаперечний авторитет серед інших словників, а також граматику. Тобто її засновники вбачали в Академії центральний офіційний інститут мовного внормування (див. В.2).

Статут Французької академії та його основне завдання ніколи не переглядалися за всю історію існування цієї інституції. Академіки й тепер не пропускають жодної нагоди, щоб вкотре наголосити на своїх виключних правах на нормалізацію французької мови. Так, 9-те видання “Словника Академії” претендує на роль еталона для інших французьких словників. М. Дрюон, колишній постійний секретар Академії (з першого січня 2000 року новим постійним секретарем обрано мадам Елен Каррер д’ Анкосс – Hélène Carrère d’Encausse) , нагадує про виключну компетенцію Академії щодо нормалізації мови у відповідь на несанкціоновані Академією кроки з фемінізації найменувань за фахом, посадою, ступенем чи званням. З великим незадоволенням академіки сприйняли той факт, що передмову до довідника “Посібник sз фемінізації” (« Le Guide d’aide à la féminisation ») [472] було написано тодішнім прем´єр-міністром Л. Жоспеном, адже це прирівнюється до його офіційного схвалення. Відзначаючи заслуги Національного інституту французької мови (INaLF) у завершенні роботи над словником “Скарбниця французької мови” (« Trésor de la langue française » – 1994) щодо добору лексикографічної бази данних, з’ясування частотності лексичних одиниць,

М. Дрюон відмовляє цій установі в праві нормалізації мови (Директор INaLF Б. Серкіліні взяв участь у складанні вищезгаданого “Посібника з фемінізації”) [387].

Насправді Францію не минула доля інших країн, де не існує впливового центрального мовнонормалізаторського органу. Втрата Французькою академією ролі єдиного нормалізаторського центру почалася, на думку М. Дрюона, з 1968 року, коли поняття “відбір” та “припис” сприймалися майже як лайливі і на Академію дивились як на “весільного генерала”. З того часу почали створюватися альтернативні офіційні інституції, що певною мірою займалися нормалізацією мови: Загальний комісаріат (пізніше – управління) французької мови, міністерські комісії з термінології, Вища рада франкофонії, Верховна рада французької мови, Загальна комісія з термінології та неології, різні лінгвістичні підрозділи Національного центру наукових досліджень. Та “блискуча інституція” втратила авторитет із питань літературної норми і нормалізації значно раніше. Крайній консерватизм і ретроспективно спрямована елітарність, гальмування мовної еволюції сприймалися як здача передових наукових позицій. “Словники Академії” виходять з періодичністю приблизно 50 років. Між виданнями застаріла норма підтримується в рекомендаціях нормативного характеру – застереженнях Академії (Mises en garde). Дійшло до того, що “Граматика Французької академії” (1932), укладена А. Германом (A. Hermant), зазнала нищівної критики з боку Ф. Брюно у такий спосіб: “Папір цього видання гарний, друк чіткий” [456, p. 656]. Відірваність Академії від реалій часу добре віддзеркалюють утопічні пропозиції М. Дрюона з удосконалення французької мови, які фактично є заходами з реформування суспільства, у здійсненність яких слабо вірить і сам колишній постійний секретар. М. Дрюон пропонує, зокрема: створити в кожному регіоні, департаменті, місті комітети з відродження французької мови; вписати в передвиборні програми кандидатів на виборні посади пункт про захист французької мови; читати в середній школі (передовсім у ліцеях науково-технічного профілю) курси з грецької та латинської етимології з метою засвоєння ліцеїстами первинних значень французьких слів [388].

Не надають нормативним приписам Французької академії вагомості нормативних кваліфікацій, які інституалізують реальну літературну норму, і принаймні шість розумінь поняття « usage (bon usage) », три з яких ідуть ще від К. Ф. де Вожла.

1. У випадках кодифікації “Словника Академії”, коли вони закладають розрив із реальним ужитком, укладачі неодмінно повідомляють про наявність реально вживаної форми, яку вони оцінюють як менш правильну. При цьому прямий вплив на USAGE видається академікам практично неможливим, і це ставить під сумнів імовірність щеплення правильної форми. Так, вирівнювання похідного *constitutio**n**aliser* v. t. “надати конституційного характеру, узаконити” за вихідним *constitution* n.f. “конституція” у словниковій статті « *Constitutionaliser* v.tr. » здійснюється у “Словнику Академії” відповідно до писаного правила (два n перед el, одне – перед al : *traditionnel, rationnel,* але *traditionalisme, traditionaliste*; *rationalisme, rationaliste, rationalité, rationaliser, rationalisation*). Наведення реально вживаного варіанта правопису *constitutio**nn**aliser* v.tr., що становить виняток з правила (Bien que l’usage se soit répandu d’écrire avec deux n tous les mots qui dérivent de *constitution.* Пор. PR.: Constitutio**nn**aliser v.tr. Constitutio**nn**alité n.f . PL: Constitutio**nn**aliser v. tr. Constitutio**nn**aliste n. Costitutio**nn**alité n.f.) супроводжується позначкою « On écrit aussi, moins bien [...] » “ (“Також, менш правильно”).

2. Французька академія розуміє usage і як системно-нормативні закономірності мови, що склалися на цей час і мають певну “інерційність”, тобто автономність щодо соціокультурного середовища, в якому мова існує, і перешкоджають довільним впливам з боку суспільства. Так, М. Дрюон виступає проти порушень системно-нормативних закономірностей французької мови на догоду культурномаргінальній передумові – феміністським претензіям на всеосяжну рівноправність. Безперспективність більшості “фемінізованих” форм, запропонованих під час кампанії з фемінізації назв професійного і соціального статусу особи, саме й зумовлюється цією властивістю usage: « L’usage est le maître auquel on n’impose pas aisément fantaisie » [387, p. 104].

3. Французька академія розуміє usage і як об´єкт посередніх впливів на реальний ужиток, коли нормативісти лише реєструють реально вживаний варіант чи запропонований меліоративний варіант, повністю покладаючись на мовний ужиток щодо подальшого існування інновації в мові. Так, “Словник Французької академії” не прийняв у свій основний корпус зміни до французького правопису 1990 року. Вони наводяться у спеціальному додатку, до якого з відповідних словникових статей відсилає спеціальна зазначка. Цим заходи Академії щодо перформації нової орфографії практично обмежуються. Діючи за принципом “хай вирішує мовний ужиток” (l’usage décide), “Словник Академії” фактично звертається до квазінормалізаторського заходу “неологічної допомоги” (див. с. 50–51 цієї роботи), тобто відсторонюється від запровадження орфографічних змін і перекладає на звичайних мовців функцію мовного регулювання, яку за її статусом покладено на Французьку академію [431, p. 228].

Звернемося до рубрики лінгвістичних консультацій “Questions courantes” Інтернет-сайту Французької академії. У нотатці « *A, en* on *dans* devant les noms géographiques » читаємо: « D’habitude, on dit *dans les Flandres*, mais *en Flandres* est attesté ». Як можна бачити, наводиться атестоване вживання *en Flandres*. Однак незрозуміло, чи воно схвалюється [471]. Серед нормативних позначок і коментарів (remarques normatives), які є новиною 9-го видання “Словника Академії”, зустрічаємо два приклади, що ілюструють тип ремарок, покликаних підтримати один із співіснуючих варіантів норми (A guider l’usage quand il hésite entre deux formes ou deux graphies).

Final ou mieux, Finale n.m. (Пор. PR: Finale n.m.). Fissible ou mieux, Fissile adj. Пор. PR: Fissible adj. (1953) – **Phys. Vieilli** Fissile. Fissile adj. (XVIe, repris 1842) 2. **Phys**. Susceptible de subir la fission nucléaire.

Як випливає з інформації PR, наведені вище приклади потребують чіткої кодифікації, а не посереднього впливу на usage і пасивного очікування результатів такого втручання.

4. Усупереч її деклараціям про верховенство в нормалізаторській практиці мовного звичаю у значеннях 1–3 Французька академія здебільшого поводиться як

інституція, що ставить себе над сучасним реальним ужитком. При цьому вона виходить із застарілих уявлень про “правильність” у французькій мові. Поняття « BON USAGE » для Французької академії є забарвленим ретроспективними лінгвокультурними конотаціями: “ностальгічним” сприйняттям французької мови класичної доби як найвищого втілення універсальної мови (la langue humaine). Так, М. Дрюон уважає, що за умов дотримання її гарного вжитку французька мова й сьогодні є найрозвинутішою з універсальних мов [387, p. 9].

Пор. нормативні застереження щодо переносних уживань дієслова *clôturer* v.tr. “1. обгороджувати; 2. **перен.** закривати (рахунок, засідання тощо” : Clôturer v. tr. Enclore, entourer d’une clôture. *Clôturer une prairie*. − Ce verbe n’a pas d’emploi figuré. Dans le sens de *terminer*, on ne doit pas employer *clôturer* mais *clore* ou des périphrases telles que *mettre fin à, mettre un terme à. Clore un débat, une séance, un congrè*s. Пор. PR: Clôturer v. tr. (1787) 1. Déclarer terminé, clos. → achever, close, terminer. Clôturer un compte. → 2. Solder. *Clôturer les débats, la discussion. Clôturer la séance.* → 1. lever. 2. (1795) Fermer pas une clôture. → clore, enclore. *Clôturer un champ*.

Однаковою мірою є недоречними нормативні обмеження щодо вживання пасивної конструкції *être concerné, -e* “бути зацікавленим; стосуватися до чогось; зачіпатися чимось”.

L’emploi de ce verbe à la forme passive est condamné par l’Académie depuis le XVIIIe siècle. On ne doit pas dire: *Vous êtes directement concerné par cette mesure*, mais: *Vous êtes directement touché par cette mesure* ou, à la forme active: *Cette mesure vous concerne directement.* Пор. PR: 2. (XIXe ; au pass. ou au p.p., répandu par l’infl. de l’angl.) Etre concerné: être intéressé, touché (par qqch). *« Je n’étais pas concerné par aucun jugement »* (Camus) [1]. *Je ne suis pas concerné*: ça ne me regarde pas.

5. Французька академія розуміє usage (bon usage) і як мовний ужиток, що усталився впродовж тривалого часу (принаймні за 20 – 30 років). Саме такий ужиток віддзеркалюють словники Французької академії, що з кінця XVII ст. виходять у світ

Примітка.

У прикладах зі словника “Малий Робер” посилання на джерело не даються.

з інтервалом приблизно в 50 років (Перше видання “Словника Академії” вийшло у 1694 р., наступні вісім у такі роки відповідно: 1718, 1740, 1762, 1798, 1835, 1878, 1932 – 1935, 9-те, починаючи з 1992 року.).

Таке тлумачення usage (bon usage) є аргументом у відповіді академіків на критику щодо запізнень словників Академії в реєстрації змін норми.

Усталений мовний ужиток, що визначає зразковість мовних фактів і їх включення до “Словника Академії”, здатні встановити “гарні автори”. М. Дрюон уважає, що саме вживання критерію гарного автора уможливило високу розвиненість французької мови, про що свідчать такі її ознаки, як ясність, точність, здатність до передачі тонких відтінків (subtilité), краса (élégance, charme), гарний смак. Академіки, серед яких багато письменників (сам М. Дрюон – відомий письменник), обмінюються думками щодо застосування тих чи інших нових мовних фактів у власній творчості. Якщо академіки не вживають інновацію, її не приймають до “Словника Академії” [388].

6. Паралельно з usage у розумінні усталеного вживання для академіків існує usage традиційних нормативних суджень у відриві від реального вжитку. Так, “Словник Французької академії” зазначає, що прислівниковий зворот *par contre* “зате, проте, а проте” використовували видатні французькі письменники різних епох, а саме: Стендаль, А. Монтерлан, А. Франс, А. Жід, М. Пруст, Ж. Жіроду, Ж. Дюамель, Ж. Бернанос, А. де Сент-Екзюпері – і тому його вживання не може розглядатися як помилкове. А проте словник повідомляє, що серед французьких нормативістів ще з часів Вольтера (який висловився проти цього утворення, що містить два прийменники) склалася традиція уникнення цього звороту у випадках, коли можна вжити його синоніми (Е. Літтре).

Par contre, en revanche, d’un autre côté, en contrepartie, en compensation, à l’inverse. [...]

Elle ne peut donc être considérée comme fautive, mais l’usage s’est établi de la déconseiller, chaque fois que l’emploi d’un autre adverbe est possible.

Суперечливе розуміння поняття « usage » Французькою академією бере під сумнів запевнення, що 9-те видання “Словника Академії” відображає манеру

говорити звичайного мовця. Не переконує й відсутність у словнику літературних цитат, на чому наголошують його укладачі [552, p. II]. Прийом екземпліфікації, що полягає в наведенні власних прикладів лексикографів, не долає промовистий ретроспективний літературоцентричний компонент, який позначає всю концепцію “Словника Академії”.

Отже, формування концепту USAGE, BON (BEL) USAGE у межах традиційної, академічної концепції нормалізації позначено здобутками, які не втратили свою вагу в наш час і можуть бути компонентами змісту сучасної стадії його існування. До таких досягнень, що мають неминуще значення, ми відносимо:

1. Заперечення внормування мови з суто умоглядних міркувань. Установлення мовної правильності на шляху поєднання розуму й мовного звичаю. Ідею про помірковане раціональне вдосконалення мови як підставу для нормалізації. Розуміння певної автономності системно-нормативних закономірностей мови, що чинять опір довільним впливам з боку суспільства.

2. Розуміння взаємозумовленості внормування мови й мовного звичаю. Ідею “усталеного звичаю” (Бюфьє) про верифікацію умоглядно встановлюваної правильності мовним смаком освічених носіїв. Розуміння можливості розширення мовного вжитку за рахунок національної мовної скарбниці.

3. Досвід централізованого загальнонаціонального внормування Французької академії. (Його значення, на жаль, втрачено через основне завдання нормалізаторської стратегії Академії, яке полягало в гальмуванні мовної еволюції.) Кроки до відродження ролі Французької академії як центрального мовнонормалізаторського органу.

Інтегруючи здобутки, що мають неминуче значення, перспективний bon usage має відкинути все зі змісту концепту USAGE, BON (BEL) USAGE, у тому вигляді, як він сформувався в рамках традиційної концепції нормалізації, що було доречним лише в лінгвокультурних контекстах попередніх часів. До таких змістових складників концепту USAGE, BON (BEL) USAGE, що анахронічно застосовуються в сучасному внормуванні мови, належать:

1. Перегини раціоналізації. Розуміння розвитку мови як переважно такого, що означає її системне вирівнювання. Уживання, по суті, суто лінгвістичних (системних) критеріїв мовної правильності при апелюванні граматистів до розуму у випадках коливання мовного звичаю. Закладення принципу нерозрізнення опису і припису у вивченні мови.

2. Суперечливе розуміння поняття « usage, bon usage », яке фактично стає багатозначним, що становить національну своєрідність французької версії традиційної концепції мовного внормування.

3. Розуміння usage як незаперечного законодавця мовного вживання, що обмежує і навіть фактично унеможливлює прямі нормалізувальні впливи. Достовірний опис usage у такому розумінні був конче необхідним для підтримки самобутніх ознак французької мови в період її становлення як нової високорозвиненої мови.

4. Розуміння usage як верховного арбітра щодо подальшого існування інновацій у мові, на якого покладаються нормативісти.

5. Розуміння usage, bon usage як об’єкта вольових впливів нормалізаторської інституції, яка виходить із застарілих уявлень про мовну правильність.

6. Розуміння usage, bon usage як усталеного мовного звичаю (Французька Академія) чи позачасової літературної норми (“широкий ужиток” Е. Літтре).

7. Розуміння usage, bon usage як елітарного типу мовної культури. Елітарність usage, bon usage зазнала еволюції від гарного звичаю вкрай вузького соціолекту королівського двору і світу XVII ст. Після зниження планки елітарності в XVIII ст. у бік усередненого гарного вжитку освіченої частини суспільства знову відбулося підвищення рівня елітарності в установках літературної і національної стадій bon usage. Тоді усталений мовний ужиток відповідно універсальної і пізніше національної мови виводився з творів гарних авторів. У сучасній нормалізації елітарність usage, bon usage доби “літературних” і “національних” посібників спричиняє абсолютизацію критерію найкращих авторів.

8. Розуміння usage, bon usage як звичаю традиційних нормативних суджень у відриві від реального вжитку.

1.2. Пошуки наукових принципів установлення сучасного “правильногомовного вжитку”. Норма le français standard

Сьогодні принципи ретроспективного мовного внормування, яке здійснює Французька академія протягом XX століття, продовжують справляти вплив на частину мовознавців, які не бажають помічати динаміку французької літературної норми. Один із прикладів ігнорування динаміки французької літературної норми, коли місце реальної літературної норми займає застаріла літературна норма, що нав'язується академічними правилами, але невпинно нехтується в реальному вжитку франкофонів, стосується поняття “шестикутна мова” (l’hexagonal). Р. Бове уживає це зневажливе найменування стосовно фактів мовних змін новітнього періоду, які, за його висловом, “уб'ють” французьку мову. До “шестикутної мови”, яку автор повністю включає до ділянки “не норми”, Р. Бове відносить вияви діючої в спеціальних підмовах тенденції до надмірної абстрагованості висловлення, яка не може не непокоїти мовознавців (пор. паралельні варіанти на французькій та на “шестикутній” мовах: *Il est d’une ignorance crasse / Il se situe au degré zéro du non-encore savoir).* Проте до ненормативної зони він відносить і неминучі закономірні зміни традиційної французької норми, що відображають зміни в суспільстві. Так, Р. Бове огульно зосуджує видіменні дієслова на **-er,** що утворюються за словотвірними моделями, надзвичайна продуктивність яких бере початок у традиційній нормі. Р. Бове також не допускає можливості диференціації лексики за ознаками загальномовне / спеціальне. Наприклад, він не приймає лінгвістичний термін *locuteur* (т) “мовець” *(C'est le monsieur qui parle / c'est le locuteur).* Він також осуджує “розмовні” неологізми *(Non, c'est démodé / Non, c’est folklorique. Certainement / Il n’y a pas de problème).* У рамках “шестикутної мови” Р. Бове розглядає й англіцизми, при цьому критики зазнають і необхідні запозичення (*C’est à peine croyable / C’est à peine crédible. C’est ma distraction favorite / C’est mon hobby usuel)* [357, p. 30–51, 118, 183].

Реакцією-відповіддю лінгвістів на гальмування динаміки літературної норми через штучне збереження застарілої норми стало намагання усунути літературну

норму із загальнонародної мови взагалі, звести її до рівня соціолекту панівних класів як категорію, що стоїть на заваді змін, які є виявами демократизації мови. (див. критику у [406, p. 45–46].

Так, К. Дезіра і Т. Орде, приділяючи в параграфі « Le français littéraire » своєї книги « La 1angue française au 20e siècle » основну увагу проблемі сучасної французької літературної норми (une sous-classe du français standard, surveillé ou contrôlé), визнають її існування як соціально-класової категорії. За авторами, le français littéraire – це норма вищих класів французького суспільства (фінансово-промислової олігархії), до яких пристають письменники, що їх "обслуговують". Володіння літературною нормою розуміється К. Дезіра і Т. Орде як одна з головних ознак приналежності до привілейованого класу й одна з основних передумов прийняття до нього. Ці автори вважають, що в перспективі ця норма повинна зникнути через те, що оголошуючись "правильною французькою мовою", "гарним ужитком" (le bon français, le bon usage), вона підмінює численні варіанти реальних реалізацій, що існують у мові [386, p. 67–76].

Письменник, мовознавець і поборник відродження мов французьких національних меншин (насамперед новопровансальської мови) К. Дюнетон також поділяє класову точку зору на сучасну літературну норму. Його підхід на противагу класовому розумінню пуристів, які штучно підтримують соціолект застарілої літературної норми, на якому розмовляли колишні привілейовані верстви французького суспільства, полягає в нівелюванні літературної норми "знизу". Уподібнення сучасної французької мови наріччю соціальних груп та класів, що займають нижчі щаблі соціальної скали, відбувається через те, що К. Дюнетон явно перебільшує розрив, що існує між письмовою та усною формами французької мови. Він уважає, що ця відстань віддзеркалює класовий антагонізм еліти, яка зберігає свої привілеї через насадження літературної норми, і народу, для якого сучасна літературна французька норма нібито стає чужою, майже недоступною для засвоєння. К. Дюнетон також надто розширює межі і функції загальномовного арго, яке він розглядає як живу форму повсякденного спілкування франкофонів, єдину ділянку, в якій ще жива народна мовна творчість. Не можна погодитись і з повним

запереченням К. Дюнетоном можливості розвитку сучасної літературної норми, якої народ нібито навіть не наважується доторкнутися, сприймаючи її як пам'ятник, який дозволено оглядати з достатньої відстані [390, p. 257–277].

Класового розуміння суті сучасної літературної норми додержується й Ф. Ельгорскі. Вона визнає наукове значення "лінгвістичної об'єктивної норми" (norme 1, norme linguistique objective), що встановлюється як статистична реальність, і "норми еталона" (norme 3, norme étalon), що використовується в оцінюванні відхилень від нейтрального рівня (наприклад, у стилістичному аналізі). Проте під "соціальною приписовою нормою" (norme 2, norme sociale prescriptive) вона пропонує розуміти мовну норму, яка зазнає тиску з боку привілейованої або експлуататорської соціальної групи (classes dominantes): королівського двору за часів класичної французької мови, а пізніше, у тому числі й у наш час, класу буржуазії [426, p. 1–14].

І все ж таки більшість мовознавців шукають нові підходи до мовного внормування. Учені помітили, що ретроспективна академічна нормалізація ігнорує реальний стан мови і стає суто соціальною діяльністю, коли через гальмування мовної еволюції прагнуть повернути застарілі суспільні, культурні, моральні цінності тощо. Французький прескриптивізм, кваліфікуючи як « BON USAGE » лише такий ужиток, що додержується його авторитарних мовних приписів, застосовує переважно позамовні критерії оцінки, підпорядковані історичному критерію. Так, Р. Мартен піддає критиці критерії, що переважно вживаються для встановлення приналежності мовних фактів академічній нормі. Критерій авторитетного джерела (насамперед письменників-класиків) установлює належність мовного факту до застарілої норми. Естетичний критерій, на думку Р. Мартена, є смаковим, суб'єктивним. Логічний критерій має відносний характер через розбіжність формальної логіки і логіки мови. Застосовуючи критерій ясності (critère de clarté), пуристи осуджують семантичні зрушення, наприклад, розширення полісемії, що нібито призводять до "неясності" нових значень таких слів, як *se vouloir* v.pr."претендувати на щось; намагатися бути", *valable* adj. "1. вартий; цінний, корисний; 2. компетентний, досвідчений, обізнаний; гідний". Критерій корисності

(critère d'utilité) надає підставу підтримувати в нормативному сенсі традиційні засоби виразу, які довели свою корисність за тривалий час існування в мові. Зрозуміло, що "модні" новотвори не можуть задовольняти цьому критерію. Історичний критерій – основний критерій належності до академічної норми – не допускає ніяких відхилень від bon usage [446, p. 63–65]. Д. Франсуа також уважає, що важко побачити лінгвістичний зміст нормативних заборон французьких прескриптивістів, що закривається різними позалінгвальними чинниками, які нашаровуються на саму мову і її функції [397, p. 157].

У пошуках сучасного bon usage постає проблема взаємодії умоглядно сформованих уявлень про основні окремішні риси національної мови і спонтанних мовних процесів, перспективу динаміки яких неможливо передбачити заздалегідь у всіх деталях. Так, французький лінгвістичний дирижизм, який заступив ретроспективний пуризм академічної нормалізації, прагнув регулювати мовні зміни у річищі французьких лінгвістичних традицій, проте через переважно умоглядне прогнозування їх еволюції на підставі лінгвістичних знань є нічим іншим, як ригористською нормою. П. Треказ розглядає лінгвістичний дирижизм як спадкоємця політики "захисту" французької мови [499, p. 113].

Декларуючи нові підходи до визначення сучасного гарного вжитку, зокрема необхідність зважати на живу мову, дирижисти насправді не виходили за межі традиційного внормування. Так, один із провідних теоретиків дирижизму О. Соважо вважав, що політика виборювання незмінності класичної французької мови, якій бракує наукового методу, у наші дні могла закінчитися тільки провалом, тому що вона нав'язувала франкофонам застарілу літературну норму [494, p. 46, 57]. Прийнятність зрушень мовної норми, як випливає з висловлювань дирижистів, установлюється за їх відповідністю тенденціям мовного розвитку, які відкриваються вивченням історії мови і дослідженням фактів сучасного реального мовного вжитку. Міграція населення, вплив засобів масової інформації зумовлюють невідворотність демократизації колись елітарної французької літературної норми. Тому дирижисти шукали джерело виведення сучасної літературної норми насамперед не в

літературних текстах, а в розмовній мові, а також у мові кореспонденції, публіцистичних статей, мемуарної літератури [386, p. 86].

Утім на практиці дирижисти згодні відмовитися тільки від давно застарілих форм (наприклад, l'imparfait du subjonctif), а також від штучних чи занадто складних розмежувань, що не несуть ніякого функціонального навантаження. Мусять прийматися лише запозичення, що за всіма характеристиками вписуються в систему, означають нові у французькій мові поняття, які не можна назвати ніяким автохтонним словом. Дирижисти побоюються, що спонтанна еволюція приховує ту небезпеку, що французька мова втратить здатність виражати культурну спадщину, яка має бути збережена й передана майбутнім поколінням. Тому необхідно встановити постійний контроль з метою гальмування мовної еволюції для того, щоб хоча б частина змін відбувалася в межах традиційної літературної норми.

Так, О. Соважо прагне відродити за нових конкретно-історичних умов практику найкращого узусу, притаманну французькій нормалізаторській традиції з часів Вожла. При цьому новий bon usage мислиться як надто жорстка, ригористська норма. “Найважче домогтися того, щоб широка публіка змінила своє ставлення до вживання “загальної мови”, що практично припинила своє існування. Потрібно відродити її вживання і перетворити її на спосіб вислову сучасних “порядних людей”. Цей відроджений “стиль” полягатиме в переважному вживанні традиційних слів. Замість *credible* необхідно говорити *croyable* […]” [494, p. 184].

У пошуках сучасного зразкового варіанта французької мови також виформовується завдання теоретичного і практичного вирішення суперечності між реальністю існування літературної норми й послідовною нормалізаторською орієнтацією. Очевидно, існує потреба, з одного боку, залишити ригоризм альтернативно-дидактичної нормалізації, зокрема щодо кодифікації варіантів, що пропонуються мовознавцями-нормалізаторами і яким ще доведеться пройти перевірку реальним уживанням і, з другого – послідовно дотримуватися нормалізаторської орієнтації. Така спрямованість часом зникає у зв’язку зі зміщенням пояснювально-рекомендаційного способу нормалізації в царину посередніх впливів на реальне вживання, що не стають справжнім унормуванням.

Так, концепція “неологічної допомоги” Б. Кемади обґрунтовує неминучість залишення примусової нормалізації, що ґрунтується на ретроспективному підході. Вона покликана відновити креативну свободу франкофонів, втрачену за традиційною французькою нормою, через усунення штучних перепон – ретроспективних нормативних приписів, що сковують неологічну креативність французької мови. Однак фактично вона бере під сумнів доцільність нормалізації мови з позицій сучасної літературної норми. Б. Кемада виключає можливість застосування в практиці нормалізації неологізмів принципу “глобального дирижизму” (dirigisme globale) з його ригористським приписуючим підходом. З причини дискредитації жорстких авторитарних методів унормування Б. Кемада вважає за неприйнятний термін “неологічне планування” (planification néologique). Ключовим елементом його концепції стає “неологічна допомога” (assistance néologique), згідно з якою в практиці нормалізації не пропонуються зразки, яких необхідно неухильно дотримуватися (пор. règles пуристів). Це за умов відходу від жорсткої традиційної французької літературної норми було б прийняте мовцями з недовірою. Тому “неологічна допомога” обмежується лінгвістичними консультаціями, ненастирливо спрямовує спонтанні мовні зміни [470, p. 141–147].

Як можна помітити, “неологічна допомога” уповільнює період своєрідної “затримки часу”, коли до накопичення певної “критичної маси” змін ще не може йтися про нову якість літературної норми. Адже на час написання аналізованої статті (1971) саме існування некодифікованої сучасної норми, що спонтанно склалася, породжувало в суспільстві відчування неприйнятності ретроспективної нормалізації. Концепція “неологічної допомоги” ставить за мету вплинути на реальне вживання такими непрямими засобами, як об’єктивно-лінгвістичний коментар, різні консультації, слабоавторитарні або необов’язкові рекомендації. Проте постає питання, чи спроможні пересічні мовці самостійно задовольнити першочергову потребу в сучасній кодифікованій літературній нормі й підійти до формування перспективної норми з аналізу інформації мовного й позамовного планів, що дається в їх розпорядження. Виходить, що концепція Б. Кемади не усуває

нормативної дезорієнтації франкофонів у перехідний період від традиційної до сучасної літературної норми і об’єктивно гальмує становлення останньої.

На шляху пошуків зразкового варіанта сучасної стадії існування французької мови мовознавці останнім часом звертаються до вчення про мовні рівні і регістри (див. В.3). При цьому перевантаженість мовних і позамовних показників виділення рівнів не дозволяє виокремити два головні взаємопов’язані аспекти, включені в цю проблематику. До них належать пошуки сучасного зразкового варіанта французької мови, що зумовлюють установлення нормативної ієрархічності рівнів, і встановлення стилістико-комунікативної компетенції французької мовної особистості.

У французькому мовознавстві поняття мовного рівня (регістру) розглядається як у ракурсі стратифікаційно-субординативної моделі “старої” нормативістики, так і у світлі проблематики комунікативної лінгвістики і лінгвістичної прагматики (мовних актів, мовленнєвих жанрів, регістрів дискурсу), функціональної стилістики (функціональних стилів і стилістичних ресурсів мови). Також помітна безсистемність у виділенні типів мовних варіантів чи недостатня визначеність термінів їх класифікації.

К. Ліндквіст уважає, що до літературної норми (bon usage) належать як прескриптивна норма (norme prescriptive) (ретроспективна? реальна?), так і спонтанна норма (norme d’usage) (реальна, що протиставляється ретроспективній прескриптивній нормі?). Якщо враховувати розмовну мову (le français parlé) (нові явища, що відкидаються прескриптивною нормою?), то, за авторкою, звичайно робиться такий рівневий поділ: 1) superstandard (Цей рівень, що становлять застарілі реалізації, не належить рівневі літературної норми? Це реалізації носіїв елітарного типу мовної культури?); 2) standard (norme); 3) substandard (нормативно знижені реалізації? реалізації, що становлять реальну норму, але відхиляються ретроспективною нормалізацією?) [439].

Позамовні чинники чи їх комбінації, на підставі яких виділяються мовні рівні, можуть бути різної природи (для кожного рівня свої) [402, p. 19; 456, p. 625, 631].

При встановлення ієрархії рівнів, що виходить з ретроспективного уявлення про зразковість, існуючі концепції мовних рівнів вибудовують таку їх ієрархію, що обертається літературоцентризмом, який за будь-яких прагматичних умов спілкування віддає пріоритет літературній нормі [443, p. 427–428; 452, p. 226]. Так через елітарні й ретроспективні вподобання укладачі словників нехтують комунікативними потребами пересічних і нестандартних мовних особистостей.

Не з'ясовуючи сутність явища, що позначається терміном « Niveau », Р. Томассон зі співавторами у колективній монографії « Une langue: le français » констатують, що у французькому мовознавстві визначається 4 чи 5 рівнів: 1) soutenu (soigné, recherché, élaboré, châtié, archaïsant, cultivé, tenu, contrôlé); 2) standard (standardisé, courant, commun, neutralisé, usuel); 3) familier (relâché, spontané, ordinaire); 4) populaire (цей рівень передбачає існування підрівнів argotique і vulgaire). Мовні рівні виділяються ними на підставі таких позамовних характеристик, як соціальні (класова належність, освітній рівень); територіальні (місце проживання); демографічні (стать, вік); прагматичні, комунікативні (урахування реакції співрозмовника, теми спілкування, ситуації). Проте можна бачити принаймні, що рівні організуються за ознакою ієрархічності нормативного плану. При цьому численні позначення, що групуються навколо кожного рівня, є різнорідними і конотують різні підходи до історії становлення і сучасного стану французької літературної норми. Надто велика кількість характеристик виділення рівнів, що показують динаміку вживання мовної одиниці в діахронії, територіальне варіювання лексики, потенціал стилістичного застосування мовних засобів, їх соціально-стратифікаційну належність, піднімають широку проблему варіативності сучасної французької мови [434, p. 148].

Так, позначення le français cultivé (soutenu, archaïsant) не можуть співвідноситися з будь-яким варіантом сучасної літературної норми. Ця стара термінологія пов'язується з le français institutionnel (officiel), тобто рівнем жорсткої елітарної ретроспективної літературної норми. Те, що le langage soutenu не становить реальну норму, розумів ще К. Ф. де Вожла. Мабуть віддаючи перевагу реальній уживаності, поширеності, він протиставляв le style ordinaire і beau style і

бачив мову як трирівневу побудову: le bas, le médiocre (le familier), le sublime, причому лише « bas » і « familier » відносилися ним до bon usage [348, p. 102].

Не можна погодитися з позначенням як « contrôlé » лише вищого рівня. Рівень усередненої літературної норми le français standard теж є регульованим, у порівнянні з рівнем розмовної мови.

Позначення « le français ordinaire » не є синонімічним до le français familier. Насправді le français ordinaire розташовується рівнем вище le français familier. Рівень « ordinaire » кваліфікує нормативно регульовану мову стандартних мовних особистостей. Багато авторів допускаються синонімізації позначень « ordinaire », « familier », тому що у французькому контексті вони (тією ж мірою « courant », а також « commun ») мають оцінні коннотації, які вказують на "зниженість" відповідних рівнів на тлі стилістичних ізисків нестандартних мовних особистостей. Пор. тлумачення позначки « familier » у 6-ому виданні "Словника Французької академії": « simple et sans recherche, tel que celui dont on se sert ordinairement dans la conversation entre honnêtes gens, et dans les lettres qu'on écrit à ses amis » [565, p. 1579).

Традиція розглядати усереднену літературну норму як другосортну справляє вплив на Ж. Мунена, який у своєму "Словнику лінгвістичних термінів" уживає термін « langue d'usage » для позначення середнього регістра, що протиставиться рівням littéraire, populaire, технічним підмовам. Проте langue d'usage відноситься Ж. Муненом до усної форми спілкування – живої розмовної мови (langue de conversation) [556, p. 331].

Застарілого розуміння ієрархічної будови мови додержується й Б. Мюллер, який виділяє такі рівні: 1) français cultivé (ou français soigné, choisi, soutenu, tenu); 2) norme; 3) français courant (ou français usuel, commun); 4) français familier; 5) français populaire; 6) français vulgaire. Рівень норми, за цим дослідником, не відповідає всьому рівню standard. Норма міститься у верхній частині цього рівня. Щодо нижньої (ненормативної) частини рівня standard, відмічається чимала варіативність форм [452, p. 226]. Зазначені рівні можуть асоціюватися з очевидно застарілими мовними явищами, що не становлять сучасну норму. Так, Б. Мюллер відносить до рівня le français cultivé застарілу конструкцію *aimer à faire qch* "полюбляти щось

робити”. Приклади рівневої належності синонімів, що наводить цей автор, свідчать про те, що le français cultivé може збігатися з технічною або офіційно-діловою мовою (Automobile n.f. (fr. cultivé)). Пор. PR: **Techn**. ou **admin**. (On dit couramment *voiture, auto*). Позначення « le français cultivé » може кваліфікувати слова, структура значень яких містить рідковживані елементи. Через його перше спеціальне значення, що належить до давнього права (droit ancien), Б. Мюллер помилково зараховує до вищого рівня двозначне дієслово *déguerpir* “1.**заст. юрид.** відмовитися від чогось, залишити; 2. терміново піти, поїхати, піти геть, забратися” (пор. PR: **Cour.** – Syn. décamper, ficher le camp, foutre le camp) [ibid, p. 226–227].

Як і попередні автори, Р.А. Лодж ураховує нормативний, ієрархічний аспект виділення мовних рівнів, проте його поділ є редукціоністським. Він протиставить престижну кодифіковану мову (l’usage codifié, prestigieux) і розмовну нестандартну мову (l’usage familier, non standard) [443, p. 427–428].

Дослідники, що не виходять за межі традиційного поділу на “високі” і “низькі” мовні рівні, проте шукають засоби відображення динаміки літературної норми, змушені вимудровувати термінологію на кшталт « le français parlé soigné (très soigné) » [413, p. 9].

Мовознавці, які переводять проблематику рівнів у суто комунікативну площину, на рівні теорії допускаються заміни поняття « bon usage » (у розумінні єдиного зразкового варіанта мови) поняттям еталонного (нейтрального) мовного рівня le français standard (standardisé, neutralisé). Для них на тлі le français standard проступає маркованість вищих (cultivé, recherché) і нижчих (argotique, vulgaire) мовних рівнів. При цьому ідея нормативної оцінки заміщається соціолінгвістичними і прагматичними конотаціями, що нашаровуються на мовні одиниці. Так, М. Пужуаз, який у своєму “Словнику граматичних труднощів” прикладає функціональний описовий підхід на противагу традиційному (мається на увазі – нормативному) підходу, уважає, що класифікація мовних варіантів має бути об’єктивною, вільною від міркувань нормативного характеру. Автор нагадує, що саме усунення оцінно-сегрегаційних конотацій (jugements de valeur segrégatifs) спричинило заміну останнім часом терміна “мовний рівень” (niveau de langue) на

“регістр” (registres). Він групує регістри навколо серединного рівня standard. З одного боку від нього лежать le registre soutenu, le registre relevé ou recherché, le registre didactique (книжна мова), le registre littéraire ou poétique. З другого – le registre familier, le registre relâché (ou populaire), le registre vulgaire. Автор розглядає арго як окрему мову, а не як регістр, що межує з регістрами relâché чи vulgaire [602, p. 333–334].

При розумінні рівневої будови мови, позбавленому ідеї нормативності, le français standard розуміютьсяй як сучасна загальна мова (le français commun), що уможливлює порозуміння різних соціальних груп франкофонів. Так, С. Брюне розглядає мову засобів масової інформації (le médiatique) як своєрідне койне (koïnolecte), мову-посередницю (langue véhiculaire) між носіями різних соціальних діалектів. Вона спирається на думку К. Ажежа (C. Hagège) про визначальне значення медіа-мови для подальшої долі французької мови взагалі [368, p. 248].

Ієрархія рівнів зникає у розподілі за трьома стилістичними регістрами: normal (neutre, non marqué); style familier; style recherché, – який здійснює “Навчальний словник французької мови” за редакцією Ж. Рей-Дебов (DFRA) [563]. DFRA призначається для іноземців, що вивчають французьку мову. Проте словник фактично дає уявлення про сучасну французьку мову повсякденного спілкування (адже учнівська молодь через свої вікові і культурні особливості – це один із носіїв сучасного стандартизованого типу мовної культури), що дорівнює сучасній усередненій літературній нормі, у значенні цього поняття, яке поширене в комунікативній лінгвістиці і є суто комунікативною нормою, яка не враховує культурну складову свідомості національної мовної особистості. Словник репрезентує “розмовну” лексику і лексику засобів масової інформації (les mots courants de la conversation et de la presse). Екземпліфікація у словнику багато важить, адже наводяться не атестації вживань (наприклад, з преси), а так би мовити, свідоцтва колективної мовної свідомості носіїв зазначеного типу мовної культури через сприйняття “нестандартного” носія-лексикографа, який, абстрагуючись від “тягаря” наукових лінгвістичних знань і застарілої мовної традиції, отримує спонтанне чуття комунікативної усередненої норми [ibid, p. VII, XI). Так, у словнику

без будь-яких обмежень подаються мовні факти, які становлять нормативну проблему, якщо звернутися до інших словників французької мови. Мабуть, це є свідоцтвом штучного характеру цих проблем і належності відповідних мовних фактів до сучасної французької літературної норми (на її нижчому щаблі), якщо видатні французькі лексикографи вважають за можливе, щоб у іноземців склалося саме таке уявлення про сучасну французьку мову. Підкреслюється, що мовні одиниці рівня « neutre », як правило, мають синоніми рівнів « recherché » і « familier ». Тобто такий розподіл належить стилістиці мовних ресурсів, яка групує стилістичні засоби в середині рівня літературної норми. Проте визначення позначки « style recherché » (« emploi d'un mot un peu plus rare et plus élégant que ses synonymes ») у DFRA вносить оцінні конотації, що імплікують ідею зразковості. Однак не ясно, « recherché » чи « neutre » є рівнем зразкової мови. Формулювання « [recherché] [...] fait partie du vocabulaire des gens cultivés qui soignent leur style » опускає « neutre » до знижених рівнів. Позначка « style recherché » може застосовуватися до слів, референти яких становлять "високі" поняття для рівня пасивного суб'єкта сучасного суспільства споживання. Постає питання, чи автори не надто "заграють" з молодим поколінням, настільки знижуючи планку загальної культури молодих людей? Насправді, зазначені "високі" речі є цілком звичними для осіб, що мають хоча б якусь культуру (Ambitionner v. STYLE RECHERCHÉ "добиватися чогось, простувати до чогось". Rechercher par ambition. *Elle ambitionne de réussir à ses examens*). (пор. PR, PL, НФРС – без позначки). У авторов виходить, що мати якісь амбіції – це вже піднімає над середнім рівнем культури [ibid, p. 7, 13].

Отже, сьогодні у Франції лінгвісти (у західному розумінні цього типу вченого, який займається суто мовними проблемами в їх синхронному вимірі і протиставляється іншим типам в ряду « linguiste – philologue – grammairien – comparativiste » [359, p. 22]) ототожнюють чинну кодифіковану норму (le français officiel, institutionnel) з елітарною нормою (le français choisi, élaboré, châtié), що є ретроспективно зорієнтованою (le français académique, archaïsant). Вони виділяють різновид мови le français standard, що протиставиться академічній нормі (le français académique) як більш демократичний усереднений мовний ужиток. Проте лінгвісти

виводять його поза межі гарного мовного звичаю (bon usage), що є невіддільним від французької нормативної традиції. Тому цей мовний варіант нормативісти розглядають як нормативно знижений [386. p. 42–49, 67–76; 434, p. 148–149].

Утім потреба в нормативній оцінці мовних фактів як один з виявів рефлексії про мову виявляється сильнішою за "наукові" побудови, що нехтують людським чинником у мові. Так, К. Дезіра і Т. Орде, які обстоюють суто лінгвістичний вимір науковості в мовознавстві, вимушені визнати, що ідея нормативності і припису є невикорінною. Авторами, які не вірять у можливість демократизації чинної літературної норми, рівнева організація мови вбачається як така, що є обтяженою оцінно-нормативним розумінням. Нейтральний рівень розглядається як зразковий (usage privilégié, norme). Рівні « Familier » і « Populaire » становлять відхилення від нейтрального рівня і кваліфікуються як "неправильні" (pathologiques) чи периферійні, маргінальні [434, p. 37, 47].

Треба також нагадати, що позначення "стандартна мова" (langue standard) існує й як синонімічне до терміна "літературна норма" (langue normalisée) у розумінні, що закріпилося у французькій нормативній традиції і асоціюється з нормалізаторським інститутом (Французькою академією, школою). Ця синомізація сталася незважаючи на той факт, що « langue standard » іде від англійської мовознавчої традиції, для якої не властиве ставлення до мови як до національної культурної спадщини. Так, згідно з Ж. Дюбуа, стандартна мова – це літературна норма у традиційному розумінні, загальна мова, що, на відміну від територіальних чи соціальних діалектів, розглядається як найефективніший засіб комунікації. Le français standard, на погляд Ж. Дюбуа, віддає належне ретроспективній нормативній спрямованості. Літературна норма не повністю збігається з вишуканою мовою (la langue soutenue), хоча в цілому зорієнтована на цей багато в чому застарілий варіант французької мови [557, p. 440].

Про те, що ідея нормативності не відкидається в період перегляду підходів і прийомів ретроспективної нормалізації, свідчать і пошуки "об'єктивно-наукових" критеріїв оцінки. Лінгвісти віднаходять такі критерії переважно в самій мові. Інша справа, що на шляху протиставляння лінгвістичного й культурологічного підходів

до вироблення критеріїв нормативної оцінки довільність мовнонормалізаторської діяльності залишається нездоланною. Не вирішує проблему й застосування ієрархічно неорганізованого комплексу аксіологічних критеріїв чи комплексу з ієрархією, що встановлюється довільно. За Л. Гільбером, що має на думці породження лексичних неологізмів, які цілком уписуються в рамки системно-нормативних закономірностей мови, прийнятність (acceptabilité) неологізму може бути встановлена на підставі критеріїв відповідності лінгвістичним стандартам: 1) неологізм повинен бути утвореним за словотвірними моделями французької мови (уписуватися в лексичний синтаксис); 2) він повинен мати семантичну валентність, тобто не може порушувати існуючу семантичну систему. Однак відносячи традиційну норму слововжитку до суто соціальних понять через її відносне, конвенціональне значення для сучасної мови, Л. Гільбер все ж таки змушений залучити й критерій відповідності неологізму саме цій довільній із суто лінгвістичної точки зору нормі. Тим самим урахування вагомості культурних чинників відбувається ціною повернення ретроспективної нормалізації [421, p. 143].

Не виправдовуються й сподівання на підвищення рівня науковості нормалізації через застосування нових методів лінгво-статистичних досліджень. Р. Мартен уважає, що норма може бути встановлена методом анкетування (test d’usage), який надає можливість визначити реалізації, що реально вживаються мовцями, як зразкові. Р. Мартен запропонував 334 студентам-філологам з університетів, розташованих у північних департаментах Франції, визначити ступінь “драматичності” (правильності, нормативності) порядку слідування особових займенників – прямих і непрямих додатків в усній літературній мові (la langue parlée soignée) за п'ятибальною шкалою (“5” – “безперечно правильно”, “4” – “скоріше правильно”, “3” – “випадки коливань у виборі оцінки”, “2” – “скоріше неправильно”, “1” – “безперечно неправильно”). Обробивши результати, він вивів середню оцінку правильності для кожної із запропонованих інформантам фраз.

Проте критерій статистичного переважання варіанта норми в реальному вжитку може застосовуватися лише стосовно декількох варіантів, якщо всі вони не мають заперечень нормативного плану. Недарма Р. Мартен висуває типологію

мовних помилок, що уможливлює визначення зони нормативно регульованих явищ. Р. Мартен розрізнює: 1. Оказіональні помилки щодо системи, зумовлені недостатнім знанням мови, неуважністю мовця, швидким темпом мови тощо. Ці помилки є неприйнятними з нормативної точки зору. 2. Узуальні помилки щодо системи, що спричиняють зрушення її певних сегментів. Р. Мартен, наприклад, уважає, що масове проникнення слів на **-ing** (*smoking, parking, planning*), яке має за наслідок запозичення англійської фонеми **[ŋ],** порушило рівновагу французької фонологічної системи. Ці помилки є також нормативно неприйнятними. 3. Узуальні помилки, що не спричиняють зміну системи, однак змінюють норму (glissements d'usage). На думку Р. Мартена, цей вид "помилок" є прийнятним у нормативному плані. Саме до цього типу належить зміна порядку слідування особових займенників – прямих і непрямих додатків. На лексико-семантичному рівні, як уважає Р. Мартен, до прийнятних змін норми належать розвитки значень (glissements de sens), наприклад, семантичні зрушення за аналогією, розширення значень, метафоричні вживання тощо, що відбуваються без зміни означуваного [446, p. 60–62].

Тепер звернемося до лексикографічного аспекту встановлення сучасного зразкового вжитку. Тут трапляється смаковий персоніфікований підхід авторів нормативних словників: словників французької мови і словників труднощів. Буває, що вони намічають підходи до опису окремих словникових норм поза магістральними напрямами розвитку сучасного мовознавства і теорії норми і внормування, що відображають уподобання того чи іншого лексикографа.

На відміну від поширеної практики висловлювати суб'єктивні міркування щодо фактів сучасної французької норми, якої, за авторами "Енциклопедії правильної французької мови в сучасному вжитку" (EBF) [567], дотримуються численні французькі лінгвісти та граматисти, редакція цього довідника прагне об'єктивності нормативної оцінки. Ця об'єктивність досягається через застосування прийому, який полягає в тому, що в першій частині кожної статті цього словника труднощів наводяться дані семи словників: Dictionnaire de l'Académie (8e édition, Hachette, 1931 – 1935); Dictionnaire de 1a 1angue française de Littré (Hachette, édition de 1882, Supplément, 1883); Dictionnaire général de 1a langue française par Hatzfeld, Darmesteter et Thomas

(Delagrave, 1890 – 1900); Dictionnaire alphabétique et analogique de la 1angue française par Paul Robert (Société du Nouveau Littré, 1960 – 1964, Supplément, 1970); Grand Larousse Encyclopédique (Larousse, 1960 – 1964, Supplément, 1968). У цій частині також цитуються роботи дослідників, які писали з приводу явищ французької мови, що становлять нормативну проблему. Подання кількох і, як це трапляється, прямо протилежних поглядів, згідно з редакцією, є першим наближенням до об'єктивності оцінки, тому що надає змогу читачам енциклопедії оцінити широкий діапазон нормативних суджень: від крайнього пуризму до лаксизму, антинормалізаторства, що все дозволяє [630, p. VII–XVII] .

Ретроспективні вподобання Ж. Жіроде ведуть його в бік завищення планки елітарності сучасного правильного вжитку. Він розуміє літературну норму, що встановлюється ним у "Словнику правильної французької мови" (DBF) [570], як правильну писемну мову (1a langue écrite surveillée). Розробка цієї норми, за автором, виключає ретроспективний нормативний підхід (archaïsme) і антинормалізаторство з його некритичним відображенням об'єктивної норми (la soumission à un corpus littéraire sans autorité). Ж. Жіроде називає лексикографічний принцип, застосований ним у DBF, нормативним і дещо "пуристським". Однак, на відміну від пуристів, чий підхід позначено непослідовністю, Ж. Жироде наголошує, що в усіх випадках негативної оцінки він пропонує альтернативний варіант (une solution de remplacement). Пуристи ж, забороняючи вживання якогось слова чи виразу, не пропонують натомість "правильний варіант". Це розчаровує франкофонів, які через брак нормативних варіантів змушені вживати ненормативні. І все ж таки крайні нормативні кваліфікації Ж. Жіроде "нормативно – ненормативно" не охоплюють проміжні варіанти. Крім того, він осуджує низку прийнятних у сучасній літературній нормі мовних фактів, що не належать до "високої" норми, яку він установлює (див. нижче с. 184) [ibid, p. 3].

У дев'ятому виданні "Словника Французької академії" (DA) [552], яке виходить окремими випусками з 1986 року, а в 1994 році вийшло друком в обсязі першої третини, декларується, що цей словник установлює норму, якої слід було б дотримуватись іншим французьким словникам. Тобто академіки розглядають цю

норму як загальномовну (« Il ne s’agit que d’éclairer le parler de chacun »). У передмові до першої публікації 1986 року наголошується на тому, що джерелом виведення літературної норми для DA є норма реального вжитку звичайних освічених та культурних мовців (usage, le bon usage). Як наступник класичної французької літературної норми DA слідом за нормалізаторами XVII ст. уживає позначення “порядні люди”, але з поправкою на третє тисячоліття (l’honnête homme du 3e millénaire). Через орієнтацію на реальний ужиток словник не наводить літературні цитати за винятком назв літературних творів, де вперше з’явилися певні слова [ibid, p. IX–XVI ; 553].

Проте факти беруть під сумнів загальномовний характер норми, що декларується в DA. Основні французькі словники не дотримуються норми, що встановлюється “Словником Академії” (це, до речі, визнається в передмові до першої публікації дев'ятого видання Словника). Також навряд чи можна кваліфікувати як такий, що встановлює загальномовну норму, підхід до введення в цей словник мовних одиниць за результатом загального голосування академіків. Трапляється, що за певне слово голосують декілька разів. Усупереч деклараціям “Словник Французької академії” ставить себе понад реальним вжитком, незважаючи на розлогі заяви про пріорітет саме цього вжитку. При цьому задекларована “проміжна позиція” між пуризмом і антинормалізаторством часом тяжіє до ригоризму, який робить нормативні оцінки, виходячи з ретроспективних уявлень про французьку мову, що не отримують підтвердження в її сучасному стані.

На рівні практичної нормалізації через доволі низьку ймовірність втілення принципів опису словникових норм, що не мають значної теоретичної цінності, які відсіваються за сучасних конкретно-історичних умов, окремі словникові норми репрезентовано переважно різними варіантами нормативної інтерпретації одного й того самого мовного факту.

Так, “Словник труднощів французької мови” Ж. - П. Колена (DDF) [547] дає: *confiture de groseille**s**,* але: *gelée de groseille, sirop de groseille.* Тоді як DFRA наводить приклад: Il *met de la gelée de groseille**s** sur son pain.* Лише PR надає приклад опису загальномовної норми. Цей словник, наводячи два граматичних варіанти, знімає штучну

ускладненість традиційної норми щодо числа ад'єктивального вживання іменника *groseille* n.f. “порічки”, який через малий розмір ягід денотату може мислитись як одиничний, так і як речовинний іменник: *gelée de groseille(**s**).* Цю норму варто було б поширити на всі випадки ад'єктивального вживання *groseille : sirop de groseille **(s)*** тощо.

Наводячи атестацію *« Partout fleurissent informations et citations de poètes […]; celle, toute récente, du Haïtien Jean-Louis Sugot »* (presse parisienne, 02.09.89.), П. - В. Бертьє і Ж. - П. Коліньон зазначають, що вживання *du Haïtien* з **h** придиховим може йти від словника “Малий Ларусс”-86, який не вважає його за помилкове. Проте прикметник *haïtien, -ne* має словникове визначення « *D’Haïti »* (пор. з офіційною назвою країни la République d’Haïti). Автори виводять надто заплутане правило, що випливає з лексикографічної реєстрації PL: у *Haïtien, - ne* adj. et n. як назві національності **h** є німим, тим часом як у загальній назві мешканців за країною проживання **h** є придиховим. Зазначаючи педагогіко-методичні наслідки надмірної ускладненості цього правила (« Voilà bien une de ces « difficultés » arbitraires et artificielles par lesquelle il semble qu’on veuille décourager les étrangers d’apprendre le français! »), автори висувають питання про його спрощення. Справді, чому не домовитися розглядати **h** як німе у всіх випадках: як у вихідному *Haïti*, так і у всіх похідних (прикметниках і іменниках, що пишуться з малої чи з великої літери)?

Мало того, правило, що автори вивели з “Малого Ларусса”-86, не було на той час єдиним правилом. У “Малому Робері”-76 вихідне *Haïti* наводиться з **h** придиховим (de Haïti), а похідне – назва мешканця – з **h** німим. Як не журитися разом з авторами: « De quoi déconcerter les meilleures volontés [...] ? » [540, p. 65–66]. У наш час “Малий Робер” уникає цієї проблеми. У ньому *Haïti – haïtien, -ne* наводяться лише в списку похідних від географічних назв. У “Малому Ларуссі” становище є виправленим: Haïtien, -enne adj. et. n. D’Haïti, de ses habitants.

Разом зі спробами розробки теорії норми і засобів практичного внормування, що не досить вагомі щодо встановлення засад прескриптивізму в антрополінгвістичній перспективі, французькі лексикографи в нормативних словниках викладають теоретичні принципи, які можна розглядати як внесок до загальніих засад сучасної наукової нормалізації.

Так, Ж. - П. Колен, укладач “Словника труднощів французької мови”, уважає, що сучасна літературна норма, якій рівною мірою повинні бути властиві відкритість і вибірність, має встановлюватись як компромісна категорія. У цій нормі не матимуть місця надто радикальні зміни традиційної норми, які здатні порушити спадковість суміжних конкретно-історичних норм. Одночасно вона не допустить й фетишизації класичної французької норми як такої, що не задовольняє потреби франкофонів у адекватному мовному вираженні реальностей сьогодення і якої вже практично ніхто не дотримується в реальному вжитку [547, p. VIII–XII].

Більш виразно викладає ту саму нормалізаторську позицію у передмові до свого “Нового словника труднощів сучасної французької мови” (NDDF) [578] Ж. Ханс. Він стверджує, що підхід, який забезпечує недовільність нормативних оцінок, займає проміжне положення між ретроспективною нормалізацією і антинормалізаторством. Тому NDDF ставить за мету детально інформувати своїх читачів про реальну вживаність фактів норми (застарівання, обмежене вживання тощо) чи їх стилістичну (littéraire, familier, populaire), або регіональну належність. Крім крайніх кваліфікацій у ряду нормативності Ж. Ханс прагне наводити всі можливі проміжні стадії [ibid, p, 25].

Проблема об'єктивності нормативних оцінок займає й редакцію EBF, яка в другій частині кожної словникової статті пропонує своє бачення оцінки спірних мовних фактів. При цьому недовільність, як вона уявляє, досягається через обов'язкове доведення слушності нормативних оцінок і пропонування нормативних рекомендацій, що позбавлені авторитарного тиску, за умов дотримання таких принципів: 1) у нормативних оцінках і приписах виходити зі стану об'єктивної норми і системи в синхронії і діахронії; 2) виходити з реального стану і одночасно зі спадковості французьких норм, тобто намагатися подолати поширене протиставлення традиційної норми і сучасного вжитку; 3) розуміти, що завдання нормалізації ширші, ніж установлення відповідності мовних фактів колись кодифікованому нормативному зразку; 4) усвідомлювати, що нормативна кваліфікація має культурний характер і не вичерпується встановленням стилістичної належності мовних фактів [567 , p. VII–XVII].

У “Словнику труднощів французької мови” Д. Пешвена і Б. Дофена (PDDF) [596] зазначено, що він дотримується послідовного нормативного підхіду. Цей вибір робиться, виходячи з визнання вагомості літературної норми в сучасному суспільстві, а також зважаючи на практичне призначення будь-якого словника труднощів, до якого читачі звертаються саме з метою консультацій із нормативних питань. PDDF нібито намагається зайняти “золоту середину” між закостенілим ригоризмом і антинормалізаторством. Розуміння рухомої стабільності літературної норми через її постійне оновляння зумовило обмеженість категоричних оцінок із застосуванням позначок « incorrect » (“неправильно”), « à proscrire », « à bannir » (“неприпустимо”), « le bon usage exige que […] » (“правильний ужиток вимагає […] ”) тощо. Натомість пропонується віднесення мовної одиниці до стилістичного регістру чи комунікативної ситуації, які врешті-решт зводяться до рівня невимушеного повсякденного спілкування (non surveillé), з одного боку, і з другого – контрольованого висловлення (soutenu) [ibid, p. IV–V].

У дев'ятому виданні “Словника Французької академії” серед принципів реєстрації нової лексики зазначається, що науково-технічні терміни приймаються в DA в разі їх проникнення в загальнолітературну мову й набуття реального вжитку. Відповідно до цього принципу зазнала переоцінки лексика, яка раніше роглядалась як така, що не належить до літературної норми. Порівняно з восьмим виданням, останнє видання DA відзначається значним розширенням словника, що відбиває бурхливий розвиток сучасних науки та технологій. У дев'ятому виданні DA зважено й на нагальні мовні потреби країн усієї франкофонної зони, і до нього вперше увійшли регіоналізми [552, p. XII, XVI].

На жаль, за існуючих умов теоретично бездоганні принципи, узгоджені з основними напрямами розвитку сучасної теорії культури мови, що розробляються лексикографами в нормативних словниках французької мови, виявляються переважно умоглядними і декларативними.

Так, Ж. - П. Колен і Ж. Жіроде не переходять межі умоглядних дирижистських принципів нормалізації, що спричиняє помітну відірваність літературної норми, яка встановлюється в словниках цих авторів, від сучасного вживання. На думку

Ж. - П. Колена, з’ясування критеріїв нормативної оцінки, вільних від суб'єктивізму, і розробка нормативних рекомендацій, позбавлених тенденційності, як раз можливі у відриві від реального вжитку на ґрунті вивчення новітніх досліджень французьких лінгвістів, що містять аналіз тенденцій розвитку французької мови [547, p. VIII–XII].

Ж. Жіроде також спирається у визначенні сучасної літературної норми здебільшого на праці видатних лінгвістів, підходячи, треба визнати, до їхніх рекомендацій критично і не включаючи в цю норму застарілі вживання. І все ж таки він недооцінює роль вивчення спонтанної мовної творчості франкофонів у виведенні сучасної літературної норми. Саме цим пояснюється відсутність у його словнику літературних цитат із сучасних авторів, замість яких лексикограф наводить власні приклади. Адже він уважає, що на відміну від авторів минулого, мова яких формувала літературну норму, у наш час не існує письменників, мова яких могла б стати незаперечним еталоном [570, p. 3].

Підхід DA залишається ригористським, зокрема стосовно неологізмів, які приймаються доволі важко й до того ж виправдовуються структуралістським аргументом “лексичної піни”, що, на думку академіків, становить меншу загрозу, ніж порушення граматичної норми (пор. [447, p. 37]). Мабуть тому, усупереч деклараціям про прийняття лише необхідних науково-технічних термінів у DA за смаковим принципом уведено низку вузькоспеціальних термінів (наприклад: *acroléine* (f) “**хім.** акриловий альдегід” ; *agrammatical* (adj) “**лінгв.** аграматичний, такий, що не відповідає правилам граматики, неправильний”). Укорінені іншомовні запозичення вводяться в DA тільки в разі відсутності французьких еквівалентів [552, p. XII, XVI].

Оголошуючи PDDF наступником “Словника труднощів французької мови” А. В. Тома [607], його укладачі відповідно й розуміють завдання нормалізації. Воно полягає переважно в поясненні труднощів, які перейшли в сучасну мову як спадок штучно ускладненої традиційної французької літературної норми [596, p. IV–V].

Брак практичного виходу нормалізації, на який можна було б очікувати, виходячи з окремих теоретично бездоганних принципів, що формулюються мовознавцями й лексикографами, які закладають підвалини сучасного прескриптивізму, зумовлюється тим, що через відсутність стрункої і цілісної теорії

нормалізації та труднощі становлення сучасної французької літературної норми лексикографічний опис робиться рівнем нижче загальномовної літературної норми. Норму, що при цьому встановлюється, можна назвати “міжсловниковою”. Вона є лексикографічною практикою, в якій відбувається узагальнення прийомів лексикографічної реєстрації мовних фактів через те, що на лексикографів справляє вплив конкретно-історична лінгвокультурна ситуація щодо стану сучасної французької норми і пов’язаної з нею ситуації мовного внормування. Таким чином, підтверджується думка П. Серіо про те, що суб’єкт висловлення в дискурсі говорить чи пише не лише “від свого імені”. Його мовні реалізаціїї визначаються тією “дискурсною формацією”, в яку він потрапляє [268, p. 28]. Французька школа аналізу дискурсу ставить під сумнів, що суб’єкт дискурсу, на якого впливають “підсвідомі сили”, що мають психоаналітичне коріння, є цілком автономним щодо істинного смислу висловлення [551, p. 202].

Міжсловникова норма не стає загальномовною через вагання щодо своєчасності і доречності послідовного нормативного підходу в лексикографії, а також способів вирішення проблеми демократизації літературної норми і мовного внормування, що зумовлюють брак цілеспрямованості нормалізувального впливу.

У пошуках сучасного bon usage трапляється, що у відповідь на виклики сьогодення практика нормалізації випереджає теорію. Так, останнім часом з’являються ознаки відродження нормалізаторської місії Французької академії, хоча вона й додержується консервативного й суперечливого розуміння сутності лінгвокультурного концепту USAGE, BON USAGE. У заходах практичної нормалізації вона вчиться прислухатися до нових мовних запитів суспільства і координувати зусилля спеціалістів багатьох галузей для їх задоволення. Це обертається поверненням авторитету й реального впливу як нормалізувальної інституції.

Так, Академія продовжує виконувати своє основне завдання – наглядати за якістю французької мови. Вона кооперує діяльність із термінологічними комісіями, створеними майже при всіх міністерствах, а також із Головним управлінням французької мови, що підлягає Міністерству культури. Цю співпрацю

започатковано спеціальним декретом щодо збагачення французької мови від 3 липня 1996 року, відповідно до якого Служба “Словника Академії” бере участь у підготовці списків термінів. Академія пропонує відредаговані заміни для термінів, що не отримали її схвалення при першому розгляді. Ці заміни розглядаються Головною комісією з урахуванням думки експертів-фахівців. Здебільшого Головна комісія приймає поліпшені варіанти, запропоновані Академією. В іншому разі зауваження Академії враховуються при уточненні значення термінів. Коли ж Академія не підтримує термін, запропонований термінологічною комісією, у 50 % приймаються пропозиції Академії. У решті випадків Академія схиляється в бік спеціалістів. Буває й таке, що Академія, не погоджуючись, усувається від подальшого пошуку еквівалентів чи направляє їх на повторний розгляд Головної комісії. В Академії проходить апробація термінів, які лише за умови схвалення цією інституцією публікуються в “Офіційній газеті” з відповідними визначеннями. Академія переглянула списки термінів, запропонованих термінологічними комісіями з 1970 року, направила їх Головній комісії і до кінця 1999 року отримала відредаговані списки. Це дало їй нагоду висловити свою остаточну думку перед публікацією в “Офіційній газеті” переглянутих списків навесні 2000 р. Відомий письменник М. Дрюон очолив комітет експертів із розробки проекту реформи французького правопису 1990 року.

Академія зайняла в цілому зрівноважену позицію щодо кампанії з фемінізації найменувань за фахом, посадою, ступенем чи званням, яка в цілому йде назустріч феміністським прагненням до поголовного рівноправ´я [472].

Створено Інтернет-сайт Французької академії, на якому доступні в режимі « on-line » повний корпус 8-ого видання “Словника Академії” і перша третина 9-ого видання. Окрім цих словників на сайті розміщено довідкові матеріали з питань французької мови та її літературної норми. Особливий інтерес становить рубрика “Актуальні питання”. У ній містяться відповіді Служби “Словника Академії” на найбільш численні Інтернет-запити. Ці нормативні коментарі, подані в алфавітному порядку, є особливо цінними через неповноту дев’ятого видання “Словника Академії” [471].

Отже, як виходить з аналізу підходів до пошуків сучасного bon usage, правомірно розглядати те, що позначається як « le français standard », як стан буття французької норми, відмінний від академічної і зумовлений пошуками сучасного зразкового варіанта мови. Стандартна французька мова сформувалася в лінгвокультурній ситуації, що склалася навколо проблеми демократизації літературної норми і мовного внормування. Цю ситуацію відзначає відхід французького прескриптивізму від академічного ретроспективного нормативного підходу, який протягом тривалого часу сковував креативну спроможність французької мови. Цей процес проходить під сильним тиском, з одного боку, французької нормативної традиції з її жорсткою регламентацією вжитку. З другого боку, зміст лінгвокультурної ситуації визначили й методи дослідження "внутрішньої лінгвістики" (структурні), що виключають свідоме втручання суспільства в спонтанні мовні процеси, і крайній комунікативізм, що не вбачає наявність нормативно-оцінної компетенції в свідомості етнічної мовної особистості і не припиняє дискусії про доречність мовнонормалізаторської діяльності. Свою роль відіграє й необхідність продовжувати докладати зусиль, щоб скинути пута застарілої академічної літературної норми, маючи на меті її демократизацію і відродження неологічної креативності французької мови. За цих умов французькі лінгвісти шукають суто лінгвістичні критерії нормативної прийнятності, а нормативісти пильнують лінгвістичну традицію як запоруку національно-культурної своєрідності французької мови [153 с. 179].

Як відомо, будь-яка літературна норма є перехідною у розумінні її постійної еволюції. Однак, підкреслюючи перехідний характер сучасної французької літературної норми, ми виходимо з факту незавершеності в наш час процесів трансформації французької академічної норми, якій є притаманні елітарність та креативна інертність, у сучасну більш демократичну літературну норму, яка б відповідала сподіванням мовних особистостей. Ця перехідна норма відповідає новітній стадії існування французької мови, яка обслуговує одну з найбільш динамічних цивілізацій сучасного світу, і відзначається тенденціями, які в перспективі відновлять її неологічну креативніть та її асимілюючу здатність щодо

іншомовного впливу. Перехідна сучасна французька норма le français standard, що характеризується міфологізованістю уявлень про високий ступінь унормованості сучасної французької мови [81, с. 12–28], не є сучасною кодифікованою реальною літературною нормою, бо відзначається еклектичністю, у ній поєднуються як надмірна імперативність, так і вседозволеність. Пов'язаний із цією нормою сучасний стан соціального регулювання французької мови, який відмічає незадовільність нормативної кваліфікації змін чинної норми, характеризується співіснуванням ретроспективної нормативної орієнтації, антинормалізаторства, непрямих впливів на реальне вживання мовних засобів, а також формування елементів загальномовної літературної норми.

Перехід французької літературної норми в нову конкретно-історичну якість, що збігся з періодом інтенсивного впливу американського варіанта англійської мови, протидія якому значною мірою стимулювала відродження креативної здатності французької мови і формування більш демократичної сучасної норми, проходить у три етапи.

I-й етап (кінець XIX – 30-ті роки XX ст.). Етап, коли закінчується панування академічної літературної норми, яка поки що не зустрічає опору мовних особистостей, проте закладає "неологічну кризу" наступних періодів. Елітарний характер цієї норми, сковуючи креативні та асимілюючи властивості французької мови, зумовлював декларативно засуджувану, однак фактично заохочувану перевагу запозичення над утворенням власних неологізмів.

II-й етап (30-60 роки XX ст.). Етап, протягом якого лінгвістичне товариство ще додержується традиційної літературної норми, незважаючи на численні порушення. Дотримання продовжується з огляду на те, що реальні зміни норми ще не набрали "критичної маси", необхідної для утворення спонтанної некодифікованої норми, що супроводжується формуванням невиразного відчування нормативності / ненормативності щодо змін норми.

III-й етап (початок 70-х років – наші дні). Етап, на якому за умов формування спонтанної норми, що склалася внаслідок нових соціокультурних запитів і різних нескоординованих і часто нецілеспрямованих впливів суспільства на мову, не

виправдовуються очікування мовних особистостей щодо її інституціоналізації. Третій етап поступово еволюціонує в стадію “новітньої стабілізації” (як у стані літературної норми, так і в суспільстві), що є універсальним явищем, властивим сучасним високорозвиненим мовам у сучасних високоорганізованих суспільствах (пор. [11, с. 109–111]). Ця стадія відзначається поверненням до стабільності літературної норми, відновленням інтересу до культуромовних проблем, які вирішуються з урахуванням як універсального явища динаміки літературної норми, так і її культурного складника, що є запорукою спадковості сучасної норми з традиційними французькими нормами і, отже, збереження її національної своєрідності. Існування третього етапу породжує в сучасному французькому мовознавстві проблему кодифікації реальної літературної норми, потреба в якій виразно відчувається в сучасній Франції. В умовах перехідного стану сучасної французької норми мовні особистості також потребують формуванням перспективної літературної норми, що має щанс запобігти мовним змінам, які є небажаними з огляду на основні особливості французької мови, що відтворюються в наявному соціокультурному контексті.

1.3. Постлітературний правильний мовний ужиток. Універсальний складник національно-культурних категорій

Залишаючись у рамках лінгвокультурного концепту USAGE, BON USAGE, перспективний етап нормалізації французької мови можна передати гіпонімічним позначенням “постлітературний правильний мовний ужиток”. Він є національною формою, якої набувають основоположні теоретичні принципи сучасного прескриптивізму і модель їх практичного застосування,

На стадії постлітературного bon usage нормалізація повертається до усередненого мовного вжитку XVII – XVIII ст. однак на новому вищому щаблі. Усереднений мовний ужиток класичної доби виводився з елітарного типу мовної культури. У XVIII ст. він зазнав зниження планки елітарності з соціолекту двору і світу в правильному вжитку інтелектуальної еліти (письменників, філологів,

філософів, учених природничих наук). Потім планка елітарності знову підвищилася до мови найкращих авторів класичної доби, а згодом у добу “національної” літературної норми (коли мова видатних письменників розглядається як утілення національної мови) – до “гарного смаку” найкращих письменників Франції XVII – початку XX ст. При цьому елітарний гарний ужиток з усередненого перейшов у новий якісний різновид, що пов´язується з недосяжним для звичайного мовця як за рівнем художньо-естетичного досвіду, так і за обсягом мовного матеріалу ідеалом національної мовної скарбниці. При цьому виходило, що від пересічних мовних особистостей вимагалося застосування в мовній комунікації лінгвокультурної скарбниці національної літературної норми.

Постлітературний правильний ужиток виводиться з еталонного типу мовної культури освічених носіїв, відмінного від елітарного. Повернення до усередненого мовного вжитку зумовлює залишення критеріїв мовної правильності, визначальних для доби літературного і національного bon usage. Положення про реальність існування літературної норми, яка розуміється, зокрема, як жива мовна традиція, дозволяє застосовувати критерій авторитетних авторів у визначенні сучасного зразкового вживання лише як допоміжного критерію. Так, Р. О. Будагов розглядає як неприйнятні навіть для ілюстрації сучасної М. В. Гоголю норми такі приклади авторської сполучуваності цього класика, як *водопад сыплется, зерна льются* (замість *водопад льётся, зерна сыплются*) [52, с. 118]. М. М. Пилинський наводить довгу низку чинників, що обмежують і ускладнюють застосування критерію мови видатних письменників. Він попереджає, що використання цього критерію є надто делікатною справою, можливою “тільки на основі ґрунтовного вивчення історії мови і літератури” [244, с. 107–108, 112]. Атестації з творів письменників минулих часів ілюструють усталений мовний ужиток (часом протягом декількох століть). Приклади з творів сучасних письменників застосовуються з метою підтвердження сучасного вживання.

На постлітературному етапі існування гарного мовного вжитку знов зростає суспільна роль мовознавців-нормативістів. Проте на противагу граматистам XVII – XVIII ст., які, уважаючи себе арбітрами мовного звичаю, допускалися

індивідуалізації нормативних суджень і без зайвих вагань повчали та правили видатних письменників, сучасні нормативісти дають деперсоналізовані нормативні оцінки і приписи, що є дискурсивно підпорядкованими. У визначенні сучасного BON USAGE є несвоєчасними, так би мовити, "філологічні" нормативні коментарі – відголоски старої рефлексії про мову, в яких понад усе висувається стилістична досконаліть тексту. При цьому забувають про несуперечливість і достатню визначеність нормативних кваліфікацій і рекомендацій. Так, у коментарі, присвяченому вживанню питального звороту *Qu'est-ce que* в окличному реченні (*Qu'est-ce que c'était bon!* "Це було так гарно!") замість *Que c'était bon !*, М. Дрюон кваліфікує таке застосування як очевидно неприйнятне. Проте наступний пасаж: "Залишимо *Qu'est-ce que c'était bon!* школярам на після того, як вони проковтнули десерт, проте не забудьмо підкреслити цю помилку червоним чорнилом у їхній письмовій роботі" [387, p. 81] – не прояснює, чи тим школярам годиться вживати цей зворот у невимушеному спілкуванні.

Дискурсивна підпорядкованість нормативниз оцінок і приписів знімає "наукову" критика, яка закидає мовнонормалізаторській діяльності довільність її оцінних суджень і певну "утопічність" нормативних приписів.

Застосування конкретно-історичного підходу до проблем норми й нормалізації уможливлює у принципі невідносність нормалізаторської діяльності. Досягнення недовільності, очевидно, можна пов'язати із залученням критеріїв оцінки і методів нормалізації, які сприймаються як належні в ту чи іншу добу (пор. [51; 58, с. 10–11]). Слушність критеріїв і методів детермінується як позамовним тлом буття мови певного періоду, так і характеристиками, притаманними самій мові, а також досягнутим рівнем її вивчення. Стан розвитку суспільства в конкретних історичних і соціокультурних умовах визначає включення мовних засобів різних соціальних верств до зразкового варіанта мови (пор. [25, с.256–257; 27, с. 313; 252, с. 87–88]). Неповторність норм даної мови певної доби зумовлює її національну своєрідність, яку не можна втратити через невміле внормування (пор. [72, с. 4–5; 181, с. 75–80; 252, с. 202; 344, с.34–36;]). Досягнутий рівень розвитку мовознавчої науки і споріднених гуманітарних

дисциплін визначає особливості бачення мовних змін мовознавцями-нормативістами і через популяризацію наукового знання “наївне” ставлення до них звичайних мовців (пор. [218, с. 63–97; 219, с. 8–11]).

Проблема довільності мовного внормування постає в ті періоди існування мови й суспільства, коли виникає невідповідність між новим мовним смаком товариства, що зумовлюється зміною соціокультурного середовища, і анахронічною нормалізацією, яка не зважає на соціокультурні зрушення й новітні здобутки лінгвістичної науки. Тоді неадекватність підходів і прийомів нормативного регулювання породжує у звичайних мовців і зрештою у мовознавців відчування його штучного характеру. Саме така ситуація склалася для багатьох європейських мов у різні періоди ХХ століття.

1.3.1. Зміна парадигм лінгвістичних досліджень упродовж ХХ століття і прескриптивна лінгвістика. Зі зміною парадигми сучасного мовознавства з другої половини ХХ ст. на антропоцентричну (див. [7, с. 5–6; 38, с.259–328; 49, с. 459–480; 66–68; 90; 130; 133, с.5–6; 137; 182; 258; 263–265]) теорія норми і нормалізації (прескриптивна лінгвістика, прескриптивізм, нормативістика, у східнослов’янській нормативній традиції – теорія культури мови, культура мови, ортологія) через свою первісну орієнтацію на “людський чинник” опинилась, завдячуючи міждисциплінарним зв’язкам, за висловом К. М. Лазуткіної, на “авангардних позиціях” сучасної мовознавчої науки [200, с. 68]. Так спростовується оцінка структуралістів, які вважали нормативістику пасербицею мовознавства і якій відводили у найкращому разі роль прикладної дисципліни [155, с. 31],

Інтеграційні зв’язки культури мови відкривають нові можливості для розв’язання проблем, які загострились у наш час через суспільні кризи, спричинені зміною суспільно-політичних систем, розпадом багатонаціональних тоталітарних держав і “кризою мов”, універсальним явищем, пов’язаним із глобальними процесами ліберізації в сучасному світі, що є відбиттям у мові на новому етапі одвічного конфлікту поколінь [189, с. 291].

Однією з найактуальніших визнається проблема протиріччя між реальністю існування літературної норми (стабільність якої є нестійкою через її динаміку) і послідовною нормативною орієнтацією. Про наявність цієї проблеми свідчать антиномії, часом запропоновані кілька десятиліть тому: імперативні норми (жорсткі норми, що змінюються разом із самою мовою) / диспозитивні норми (такі, що періодично переглядаються, не пов'язані із системно-нормативними зрушеннями) (Л. І. Скворцов); дескриптивні норми (притаманні супралітературним утворенням – діалектам) / прескриптивні норми (що належать літературним мовам) (Г. Фаска); норми, що є "даними в мові" (виникають у самій мові і лише кодифікуються лінгвістами) / норми, що встановлюються (приписові) (Г. Фаска); алетичні норми (що відбивають типові реалізації) / деонтичні норми (що описуються в термінах "правильно – неправильно", "добре – погано") (Г. М. Яворська); кодифікована норма / спонтанна некодифікована норма (яку приймають освічені мовці) (Є. М. Ширяєв); літературна мова (жорстко кодифікована) / її стандартна форма (менш жорстко кодифікований різновид мови) / її субстандартна форма (що існує за межами нормативності) (Я. Горецький); узуальна норма (з усякого погляду правильні реалізації освічених мовців) / кодифікована норма (що не встигає за реальними мовними змінами) (О. Б. Сиротиніна) [14, с. 299; 186, с. 15; 198, с. 49–50; 277, с. 34–35; 320, с. 26; 341, с. 7].

Однією з найгостріших є також проблема донесення нормативних рекомендацій та приписів до звичайних мовців, або проблема перформації літературної норми. На цю проблему вказує, наприклад, Ю.М. Караулов [146, с. 4–5]. У цьому ж зв'язку В. П. Григор'єв, відчуваючи безперспективність "елітарної нормалізації", розмежовує поняття "культури мови" і "культури мовлення" за відповідністю різним рівням літературної норми. "Культуру мови" він трактує як повне володіння всіма скарбами національної мови (письменниками, діячами культури тощо). "Культура мовлення", у його розумінні, це практичне володіння мовою на рівні звичайного мовця [104, с. 41–43].

Дослідники, не знаходячи розв'язання зазначених вище завдань у рамках традиційного нормативного підходу, намагаються відкрити нові обрії, що лежать у

межах об‘єктів споріднених мовознавчих і гуманітарних наук, які досліджують коло проблем, що входять до компетенції й культури мови (теорії мовленнєвих актів, прагматики, когнітивізму, неориторики, культурології, теорії комунікації, психології, етики) [117, с. 261; 320, с. 70]. При цьому, зважаючи на безпосередній зв’язок культури мови, мовознавчої дисципліни за своїми витоками, з поняттям *культури*: культури окремої людини, суспільства, нації, а в розрізі мовної особистості – з культурою світосприйняття, мислення, спілкування, – тобто практично з усією сучасною культурою, у добу антрополінгвістики поступово відбувається зміщення акцентів з мовного на культурний аспект цієї дисципліни (див. В.24).

Пошуки критеріїв прийнятності висловлення у разі його відповідності комунікативному завданню мовця за межами встановленої літературної норми і критеріїв правильності зумовили формування принципу комунікативної доцільності. Ми натрапляємо на перші згадки про принцип комунікативної доцільності ще на початку ХХ ст. У працях представників Празького лінгвістичного гуртка зазначено, що мета висловлення може визначати правомірність порушення критеріїв відповідності якомусь еталону. Отже празьці відмовились від телеологічних критеріїв нормативності на користь функціональних критеріїв. Так, Б. Гавранек писав: “Мовний вислів можна оцінювати виключно в світлі його адекватності меті, залежно від того, наскільки ефективно він виконує певне завдання” [75. с. 363].

У російському мовознавстві принцип комунікативної доцільності детально розробляли В. Г. Костомаров і О. О. Леонтьєв, його конкретизував Б. М. Головін. В. Г. Костомаров і О. О. Леонтьєв мислять комунікативну доцільність у складі антиномії “традиція / комунікативна доцільність”, яка зумовлює динаміку літературної норми. Члени цієї антиномії в еволюційні періоди розвитку мов знаходяться в нестійкій рівновазі. У зламні ж періоди через значне послаблення впливу лінгвістів і різке зниження мовного смаку неподільно панує комунікативна доцільність [188; 189, с. 299].

Б. М. Головін розуміє комунікативну доцільність як широкий функціональний критерій, у складі якого розглядається й нормативність. Він розмежовує жорстку і вузьку норму (що діє безвідносно до прагматично конкретизованих обставин застосування мови в ділянках фонетики, граматики, орфографії та пунктуації) і більш м'яку і широку доцільність (що усуває жорсткі приписи норми відповідно до конкретних комунікативних завдань у лексиці більшою мірою, ніж у граматиці, і цілковито панує в стилістиці). Норма і доцільність в їх взаємодії регулюють мовну поведінку мовців [92, с. 20–21].

Принцип комунікативної доцільності існує і в більш сучасних модифікаціях, де як і раніше абсолютизуються суто функціональні показники прийнятності мовних засобів [362].

У добу становлення антрополінгвістики чеські і словацькі лінгвісти розвивають на новому науково-методологічному рівні ідею Празького лінгвістичного гуртка про функціонально-комунікативний підхід до дослідження культуромовних проблем. А. Єдлічка розробляє типологію норм мовної комунікації, яка надалі стала теоретичним підґрунтям для розширення об'єкта культури мови на культуру комунікації. Він розрізнює *формаційну (системну) норму* (загальнообов'язкову кодифіковану норму, що існує об'єктивно), *комунікативну (ситуаційну) норму* (некодифіковану норму, що пристосовується до потреб комунікації) і *стилістичні норми* (найширші за обсягом, оскільки, крім мовних засобів, вони враховують тематичні, текстові та сполучні компоненти). За комунікативного підходу вирішення проблеми підвищення мовної культури звичайного мовця вбачається в переорієнтації завдання лінгвістів з безпосереднього регулювання мовних процесів на непрямі зусилля щодо "мовного виховання" (тобто формування метамовної рефлексії звичайного мовця, що межує з науковим знанням про мову) [118, с. 140–147]. К. Гаузенблас трактує культуру мови не тільки в традиційному розумінні (як сукупність мовних засобів та правил їх використання), але й як культуру мовного спілкування. Культура мови в широкому значенні забезпечує створення *комунікатів* (текстів, висловів) із використанням усього багатства національної мови, що припускає можливість відступів од літературних

норм. У сприйнятті та інтерпретації комунікатів також ураховується прагматичний аспект спілкування [85].

Проте, очевидно, що функціонально-комунікативний шлях інтеграції мовознавства до антрополінгвістики, який, зокрема, висвітлено в полемічній статті В. Живова і А. Тімберлейка “Прощаючися зі структуралізмом” [126, с . 3–14], – це лише один із можливих дослідницьких модусів, за яким інтеграція здійснюється за формулою “мова в людині”, що підпорядковує мовне культурному (комунікативному). Комунікативна лінгвістика – це погранична дисципліна, основне завдання якої полягає в забезпеченні ефективного спілкування. Вона вивчає мовні засоби комунікації в етносі і спирається на *комунікативну норму*, що припускає можливість виходу за межі нормативності та правильності, найширшу з усіх відомих мовних норм (пор. [318, с. 91]). За умови врахування національного аспекту спілкування комунікативна лінгвістика може розумітися як “комунікативна етнографія” (ethnographie de la communication) [551, p. 404]. В. М. Алпатов підтверджує, що “комунікативний ухил” є більш притаманним кризовим мовним ситуаціям. Стадія “новітньої стабілізації”, як у суспільстві, так і у стані мови, у його розумінні, відзначається поверненням до стабільності літературної норми, відновленням інтересу до її культурного складника, оптимізацією запозичення з іноземних мов [11, с. 93–111].

Погоджуючися з К. С. Горбачевичем і Л. І. Скворцовим у тому, що принцип комунікативної доцільності може отриматизастосування в царині функціональної стилістики, але не в нормалізаторській практиці [95, с. 47; 277, с. 49], ми вважаємо, що він, встановлюючи зв’язок функції і ситуації, є широким критерієм, що, припускаючи можливість виходу за межі чинних стандартів, визначає “правильність” висловлення щодо його відповідності комунікативному завданню мовця. Так, комунікативна мета висловлення може визначати прийнятність помилок та порушень літературної норми. Наприклад, етика спілкування з малоосвіченими співрозмовниками може відсувати на другий план значення нормативності висловлення за умов збереження зрозумілості повідомлення [277, с. 95–96]. Однак, соціальну значущість нормальності мовного спілкування жодною мірою не можна

порівняти з соціальним рангом літературної норми, що входить до свідомості всіх членів лінгвістичної спільноти.

Комунікативний підхід, будучи по суті культурологічним, переважає у зламні періоди розвитку мов, коли через ослаблення впливу лінгвістів бере гору комунікативна доцільність. Він віддає перевагу динамічним процесам за рахунок традиції, яка відчувається як перепона до ефективної комунікації. У добу прискорених змін такій перевазі можна знайти виправдання, оскільки лінгвісти практично безсилі протиставити раціональні аргументи ідеологічним настановам, загостреному чуттю національної самосвідомості, жазі поновлення і таке інше, які в плані метамовної рефлексії формують новий мовний смак товариства [189, с. 29, 253, 276].

Так, Г. М. Яворська, відносячи теорію культури мови періоду Празького лінгвістичного гуртка і радянського мовознаства до структуроцентричної лінгвістики, інтегрує в сучасну антрополінгвістику більш широке явище – прескриптивну лінгвістику, яку, інтерпретуючи її в ракурсі антиномії “дескриптивність / прескриптивність”, вона розглядає як різновид соціальних утопій (пор. [74, с.245–279, 291–293]). Така інтерпретація прескриптивізму знімає питання про нормативну прийнятність новотворів і уможливлює прийняття безвідносно до їх власне лінгвістичної якості “вільних” витворів мовної свідомості, тобто метамовної рефлексії, що активізується у зламний для України період перегляду кодифікованих літературних норм у напрямі відштовхування від близькоспоріднених мов унаслідок здобуття державної незалежності і відновлення національної самобутності.

У перегляді кодифікованих норм мовний смак спирається на “романтичний” (етнографічний) тип мовної свідомості (з орієнтацією на самобутню розмовну народну мову), який було покладено в основу при формуванні української літературної мови. Тепер він сприймається як “символ українськості”. Так, редактори українських видань, діяльність яких особливо важлива для становлення нової норми, віддають перевагу не раціональним, лінгвістичним, а “романтичним” критеріям. Унаслідок редакторської правки стройові слова, що належать до писемного стилю, послідовно замінюються на розмовні форми, що сприймаються як

більш українські: *оскільки, тому що → бо; наприклад → скажімо; потім, пізніше → а тоді* і т.п. При цьому редакторів не зупиняють негативний лінгвістичний наслідок подібної заміни: стирання межі між функціональними стилями через надання складнопідрядним реченням не властивого їм розмовного звучання. Тут ідеологія переважає над раціональністю [343, с. 174–177].

Зламні періоди існування мов унеможливлюють широкі нормалізаторські заходи з поглибленим опрацюванням мовного матеріалу. Російський лексикограф Г. М. Скляревська вважає недоцільним укладання фундаментального словника російської мови до настання періоду стабілізації, тому що лавина несталих лексико-семантичних інновацій у кризовий період російської мови не піддається кодифікації. Тепер можливі публікації, що реєструють усю безліч некодифікованих мовних змін. Прикладом такої праці став "Тлумачний словник сучасної російської мови. Мовні зміни кінця XX століття" за редакцією Г. М. Скляревської [532].

Як ознака кризових мовних ситуацій переважання комунікативної доцільності в, умовно кажучи, безконфліктних мовних ситуаціях за нормальним темпом мовних змін (пор. "помірно-динамічний тип еволюції мовних норм" у розумінні Л. К. Граудіної [103, с. 3] здатне розладнати "гнучку стабільність" літературної норми, що постійно порушується і знову відновляється через взаємодію членів антиномії "динаміка / традиція". Кризові мовні ситуації в країнах пострадянського блоку, що позначені проблемами перехідного періоду, не повинні приховувати завдання загальної теорії норми і нормалізації у контексті світової лінгвістики стосовно до країн стабільних європейських демократій, яким притаманні еволюційні мовні ситуації, за умов яких культура мови здатна "працювати" з повною видатністю. Характеристику таких мовних ситуацій знаходимо у Ф. Данеша: "Нормальною соціолінгвістичною ситуацією літературної мови я вважаю ту, яка відмічена передусім такими рисами: літературна мова склалася і відносно глибоко розвинена, її незалежності чи існуванню нічого не загрожує, свої суспільні функції вона може виконувати без перешкод, суспільство, яке вона обслуговує, керується раціональними принципами [в оцінці й прийнятті мовних змін]" [107, с. 293].

Не слід також забувати, що кризові мовні ситуації не є вічними. Рано чи пізно з розв'язанням соціально-економічних проблем перехідного періоду настане період мовної стабілізації. Тоді постане питання про сучасну літературну норму, кодифіковану нормативістами, яку до того ж позитивно оцінюють і якої дотримуються освічені мовці. Проте, якщо реальністю молодих демократій ще й досі залишаються кризові мовні ситуації, чекає на осмислення зміст діяльності лінгвістів у зламні періоди розвитку мов, зокрема, стосовно передбачення шляхів виходу з кризи.

Культурологічний перегин є властивий "цілісній і несуперечливій", за власним визначенням розробника, теорії культури російської мови, створеній на базі світових розробок у секторі культури мови Інституту російської мови Російської академії наук під керівництвом Є. М. Ширяєва у кінці 80-х – 90-х роках (далі концепція Є. М. Ширяєва). Ця теорія має розв'язати насущні практичні завдання, зумовлені занепокоєнням з приводу вкрай низького рівня володіння російською мовою пересічним мовцем, і ставить за мету підвищити його мовну культуру У концепції Є. М. Ширяєва вперше було заявлено про інтеграцію культури мови в сучасну антрополінгвістику, що порушило питання про її цілісність у нових обставинах.

Відповідно до розуміння складної будови літературної норми об'єднуються три компоненти культури мови: 1) нормативний; 2) комунікативний; 3) етичний. Стверджується, що нормативний компонент "є спрямований на встановлення і кодифікацію мовних норм." Однак він фактично узалежнюється від комунікативного компонента, ніби "розчиняється" в ньому [334]. Л. К. Граудіна трактує концепцію сектора культури російської мови цілком у риторичних термінах. При такому розумінні нормативний (ортологічний) компонент, безперечно, є підпорядкованим риторичному і входить нарівні з іншими компонентами в "систему координат риторичних переваг": ортологічних структур ("правильно – неправильно"); норм мовного етикету ("прийнято – не прийнято", "пристойно – непристойно"); експресивних структур, що належать до орнаментального розділу риторики ("виразно – невиразно") [103, с. 10].

Комунікативний компонент ґрунтується на теорії мовних актів. Він ураховує чинники адресата і адресанта, цілеустановки в мовленні, що пов'язані з соціальними та прагматичними умовами спілкування (авторитет, влада, рольові стосунки тощо). Мета і прагматика комунікації зумовлюють вибір мовних засобів та їх організацію, що забезпечують як загальні для всіх функціональних різновидів мови правила спілкування ("правила кооперації" в термінології Г. П. Грайса), так і маркованість тексту в функціональному плані (жанрову маркованість). Етичний компонент стосується етикетного аспекту спілкування (правила ввічливості тощо) [334, с. 35, 38].

Дослідники кола Є. М. Ширяєва розглядають можливості ортології в плані демократизації мовнонормалізаторської діяльності як вичерпані. Так, є показовим уживання С. І. Виноградовим терміна "меліоративна лінгвістика" як синоніма поняття "прескриптивна лінгвістика". Така заміна свідчить про те, що дослідник убачає завдання культури мови в підтримуванні елітарної літературної норми [70, с. 121]. Є. М. Ширяєв теж пропонує поняття реально недосяжної *ідеальної норми* (консервативної, безваріантної і загальної), на якому нібито базується модель мовнонормалізаторської діяльності. На практиці ж він радить установлювати прийнятність нових мовних явищ за допомогою спеціальної експертної комісії, у яку мовознавці-нормативісти увійдуть лише в складі 4-ої групи нарівні з трьома групами мовців, носіїв літературної норми (консерваторів, нейтралів і лібералів) [334, с. 18–20]. Проте встановлення нової норми за допомогою експертної комісії видається утопічним через технічну нездійсненність (приміром, постає питання, як реально відсортувати неспеціалістів з мови в три групи) і покладання на звичайних мовців функцій, які суспільство звичайно доручає лінгвістам. Рядові мовці голосують не в складі будь-яких комісій, підмінюючи лінгвістів, а через прийняття / неприйняття мовних фактів (серед них і таких, що запропоновані нормалізаторами) у реальному вжитку. Науковість нормалізації пов'язується Є. М. Ширяєвим із застосуванням точних (статистичних) критеріїв нормативності, у тому числі в поєднанні із соціологічними методами [там само, с. 16–17, 31].

О. Б. Сиротиніна вважає первісно неможливим позбутися в галузі кодифікації певної суб’єктивності [273, с. 314–315].

Паролева (комунікативно-функціональна) концепція мовної ситуації Г. П. Нещименко зазнала впливу сильної нормативної традиції, притаманної російському мовознавству. Дослідниця визнає наявність реальних підстав для високої оцінки значимості літературної мови, що розгдядається як єдиний ідіом загальнонаціонального спілкування, культивування якого має тривалу традицію. Проте авторка здійснює певну “комунікативну” корекцію постулатів теорії культури мови стосовно того, що вона називає “літературною моноглосією”, тобто ставлення до літературної мови як до єдиної форми внутріетнічного спілкування, наділеної функціональною універсальністю обслуговувати весь комунікативний простір соціуму.

Авторка наполягає на розширенні поля пошуку за рахунок вивчення аспектів динаміки мовного забезпечення, еволюції мовного етикету тощо. Г. П. Нещименко зазначає функціональне ускладнення літературної мови, яка, до того неподільний письмовий феномен, сьогодні має два (письмовий та усний) різновиди. Причому саме усна літературна мова сприяє перетворенню літературної норми з колись елітарного соціально маркованого мовного варіанта на усереднену норму загальнонародного значення. Дослідниця допускає урізноманітнення джерел виведення сучасної літературної норми аж до такого перерозподілу, коли мова ЗМІ (у тому числі електронних), а не мова художньої літератури, стає еталонним нормотвірним чинником.

Модель мовної варіативності Г. П. Нещименко не є системно-стратифікаційною (онтолого-таксономічною), оскільки вона розглядає етнічну мову як комунікативний континіум, у якому письмова літературна мова сьогодні часто представлена “мішаними” текстами, тобто літературними в своїй основі текстами з укрпленнями нормативно-знижених елементів. Спостерігаючи мішаний характер літературних текстів, відхід від звичних стереотипів мовної поведінки в публічній комунікації, удавання до автоцензури як до практично єдиного регулятора усно-

літературних текстів, дослідниця доходить висновку про невідворотність зниження в наш час авторитарності кодифікації [230, с. 13–14, 63, 97–108].

Існують і інші причини, що зумовлюють невідхильність демократизаціїї мовнонормалізаторської діяльності. Явище колоквіалізації (урозмовлення) сучасних мов є універсальним явищем динаміки літературних норм у сучасному світі. Так, Л. М. Паламар літературна норма вбачається як ідеал, який демократизує в добу глобалізації "тенденція до поширення одиниць розмовної мови" [239]. Колоквіалізація у зламні періоди існування суспільства і мови має очевидні переборщування і тому сприймається болісно і кваліфікується як зниження мовної культури [123]. Жага до поновляння мовних засобів у кризових мовних ситуаціях спричиняє активізацію соціальних діалектів. Щоб дати відповідь на цей виклик, мовознавці мають розробити нові підходи [331]. На жаль (а проте це реальність), зниження планки інтелектуальної і мовної культури зумовлює й так званий "постмодерний дискурс", якому притаманні, зокрема, порушення психологічних законів сприйняття інформації і нормативно-дискурсних закономірностей спілкування. Інтенсивний вплив Інтернету і сучасних мас-медія знижує компенсаторні можливості людської свідомості, що поглиблює розрив між мовою старшого і молодшого поколінь [283, с. 107–108; 112, с. 110–112]. Отже, невважаючи на чиїсь смакові вподобання, еволюція мовного етикету має сприйматися як даність, ураховуючи яку було б, мабуть, розумно вибудовувати нові гнучкі засоби і прийоми мовного виховання [230, с. 98; 406, p. 45].

Одним із чинників, що визначають неминучість демократизації французької літературної норми, є укріплення ролі франкофонії як мовного і політико-економічного об'єднання країн франкомовної зони. Утримання країн різних культурних рівнів в орбіті французької культури і французької мови в наш час можливе лише ціною певних поступок традиційною французькою елітарністю (пор. [486, p. 91; 488, p. 13; 489, p. 6, 34–35; 510]).

Прескриптивну лінгвістику не може не зацікавити й такий міждисциплінарний підрозділ комунікативної лінгвістики, як девіатологія (синоніми: помилкознавство, лінгвістика помилок, патолінгвістика). Об'єкт девіатології становлять сучасні

логіко-комунікативний і функціонально-комунікативний підходи до мовленнєвих девіацій, що мають за предмет вивчення комунікативні девіації, які утруднюють комунікацію, у тому числі й у психолінгвістичному аспекті породження мовлення. Нормативістика не втрачає цікавості й до дидактично-нормативного підходу до вивчення мовних девіацій, підвалини якого закладені ще в працях класиків теорії помилок (H. Frei [400; 402, p. 32–33, 35]) [28, с. 4–8, 17–19, 27–28, 31; 31, с. 213; 456, p. 641].

Ми вважаємо, що неупереджений дослідник має прийняти зазначені вище комунікативні коригування засад нормативізму, якщо він має намір піднятися до сучасного рівня мовознавчої науки і мати підтримку мовців з їх новими лінгвістичними запитами (пор. [42, с. 25–26]. Однак уникнення моностилізму, тобто врахування всього спектра комунікативної компетенції мовця не може тлумачитися як зведення літературної норми до рівня рівноправного існування з іншими мовними ідіомами. О. І. Іліаді не без підстав задається питанням: “Чи потрібен для розвитку теорії літературної мови вихід в те, що ми називаємо сучасною комунікативною лінгвістикою?” Варіант літературної норми, який зберігає найвищий соціолінгвістичний статус, настільки виокремлюється в соціокультурному плані з інших форм мовного варіювання, що заслуговує на вивчення не лише в межах комунікативної лінгвістики, а й окремою лінгвокультурною дисципліною, яка розглядає мову як національну мовну свідомість. Учений зазначає: “Літературна мова [...] має ще й свої окремішні іпостасі спілкування, які відмінні від спілкування людини в межах якогось діалекту“ [142, с. 21].

Очевидно, гуманітарні дисципліни, що є суміжними до культури мови, взаємозбагачуючися, тобто віддаючи свої поняття, методи та прийоми в розпорядження одні одним, і подалі існуватимуть і розвиватимуться як окремі дисципліни, що мають свій об’єкт і предмет. Комунікативний вимір прескриптивізму є несумісний з поглядом на літературну норму лише як на один зі складників комунікативної компетенції мовців. Таке уявлення фактично усуває нормалізаторську проблематику зі сфери інтересів сучасного мовознавства. Проте

комунікативна перспектива дає поштовх для розробки теоретичних засад “нової” нормалізації, яка в перформації нормативних рекомендацій і приписів виходить у сучасне комунікативне середовище і пов’язує успішність нормалізувальних впливів з урахуванням нормативно-оцінної компетенції мовної особистості, що становить частку її лінгвокультурної компетенції.

1.3.2. Універсальний вимір концептуальних засад лінгвокультурної моделі нормалізації сучасної французької мови. Розглянувши культурологічний (риторичний, комунікативний) підхід до інтеграції культури мови до антрополінгвістики, що загрожує перспективою втрати цією дисципліною власних об’єкта і предмета дослідження, ми робимо висновок, що завдання справжньої демократизації ортології, яка дає ключ до розв’язання насущних культуромовних проблем, може бути вирішене на лінгвокультурному шляху введення культури мови в сучасне мовознавство. За такого розуміння інтеграції теорія культури мови, залучаючи методи суміжних гуманітарних дисциплін, стає антрополінгвістичним ученням, але залишається окремою дисципліною, лінгвістичною в своїй основі.

У сучасному антропологічно спрямованому мовознавстві лінгвокультурологія розглядається як інтегративна дисципліна, що здійснює пограничні дослідження і вивчає, зокрема, людський фактор у мові з використанням методів культурології (див. [43, с. 264–265; 44; 86, с. 90–91; 248]). На нашу думку, до існуючих підрозділів лінгвокультурології (“фразеологічного”, текстоцентричного, лексикографічного, “концептологічного”, лінгводидактичного, лінгвофольклорного, “гумористичного”, менталітетознавчого, порівняльно-контрастивного, когнітивного [235, с. 47]) слід додати ще один – культуромовний, який вивчатиме мову як єдиний лінгвокультурний феномен. Так, В. О. Маслова відносить до об’єкта дослідження лінгвокультурології і таку культуромовну проблематику, як “стилістичний уклад мов, співвідношення між літературною мовою й іншими формами її існування (розмовною мовою, діалектами)” [212, с. 12–25].

Лінгвокультурний підхід до інтеграції прескриптивної лінгвістики до сучасної антрополінгвістики надає змогу закласти загальні теоретичні засади, що

становитимуть лінгвокультурну концепцію мовного внормування, необхідні для вирішення насущних практичних завдань культури мови.

Через нерозрізнення мови і мовного внормування, притаманне “донауковому” періоду дослідження мови, поняття мовної норми стало пов’язуватися у лінгвістів із чимось зовнішнім щодо реальної мови, що штучно гальмує мовну еволюцію. Цей стан відрізнявся перекручуванням об’єкта вивчення мовознавства через нерозрізнення рівнів опису і припису, нашаруванням на нього суб’єктивних уявлень про те, яким слід бути тому або іншому мовному явищу. Припис мовної норми нерідко проводився так би мовити ззовні, коли остання переносилася за традицією з авторитетних словників та інших джерел [70, с. 122]. Тому в період панування структуралізму ділянка норми, з якою неодмінно ототожнювалися оцінки мовних фактів із застосуванням нормативно-стилістичних критеріїв, які неминуче розцінювалися як смакові, виносилася за межі лінгвістичного дослідження. Так, Р.О. Будагову доводиться спростовувати поширену уяву про мовну норму як про щось застаріле [53, с. 184]. А. Рей пише, що поняття мовної норми має лиху репутацію серед лінгвістів. І все ж таки, на його думку, ця лінгвістична реальність “проглядає” крізь такі визнані дихотомії, як “мова – мовлення”, “система – реалізація”, “знання мовних законів (competence) – їх практичне застосування (performance)”, “аналогія – аномалія” тощо [478, p. 8].

У працях представників Празького лінгвістичного гуртка (ПЛГ) поняття реальної норми звільняється від конотацій оцінки та припису і відокремлюється від кодифікації норм. Таке розуміння становило знаменний крок уперед від “донаукового” етапу “нормативної точки зору на мову”, проти якого у відомій статті виступив О. М. Пешковський [243]. Теза про реальність існування мовної норми, в розумінні вчених ПЛГ, уможливлювала вивчення реальної картини буття мови, що не спотворювалася упередженим розглядом у світлі ретроспективних, естетичних, суб’єктивно-оцінних категорій.

Такого розуміння буття мови дотримується й Є. Косеріу у своєму баченні мови й мовних змін. У його концепції, яку ємно передає тріада “система – норма – (індивідуальне) мовлення”, норма вперше розглядається як категорія, що існує

об’єктивно. Причому її абстрактний (ідеальний) характер не перешкоджає виявленню активної ролі мовців у породженні й прийнятті мовних інновацій. Система і норма розрізняються у Є. Косеріу як структурне, функціональне, побудоване на опозиціях і традиційно загальновживане, реалізоване. У Є. Косеріу норма, як і система, є приналежністю рівня мови, але є абстракцією більш низького порядку: “мова не є спочатку система, а потім традиція чи навпаки: вона одночасно і завжди “системна традиція” або “традиційна система”. Мовні зміни, за Є. Косеріу, відбуваються в межах незмінної системи, яка розуміється як система потенційних можливостей, що реалізуються нормою. При цьому джерелом мовних змін виявляється “творче мовлення (мовленнєва діяльність). У мовленні за активної ролі мовців об’єднуються загальне (актуалізовані система і норма мови) і індивідуальне, що вноситься конкретними комунікативними завданнями, які постають перед мовцями. У Є. Косеріу індивідуальні вияви мовлення розглядаються як діяльність (energeia), а соціальні, мовні – як результат діяльності (ergon) [187, с. 173–174, 292, 335].

Проте уявлення про реальність існування мовної норми, що відокремлювалося від мовнонормалізаторської діяльності, закладало передумови ухилу в бік “наукової” нормалізації в дусі структуроцентричного підходу. Воно ставило перед культурою мови завдання, що бачилися здебільшого у вивченні закономірностей побудови мовної системи, в урахуванні тенденцій мовного розвитку й пропонуванні “науково обґрунтованих” знеособлених рекомендацій, що виходять переважно з внутрішньомовних критеріїв нормативної оцінки. Крайнім виявом такого розуміння є повне усунення мовознавців-нормативістів від оцінювання мовних реалізацій у концепціях, що цілком об’єктивують “породження” літературної норми. Так, у теорії „лексичної креативності” Л. Гільбера встановлюється “об’єктивна” нормативність інновацій, що вписуються в системні закономірності мови [421, p. 30]. У концепції “динамічної норми” Л. І. Скворцова сама норма, що належить рівню мовлення, “породжує” літературно-нормативні інновації, які відповідають як закономірностям системи, так і реалізованим нормативним зразкам [277, с. 43]. Виводячи норму з-під “суб’єктивуючої” опіки лінгвістів, тобто

фактично мислячи на рівні теорії реальну норму поза нормалізаторської діяльності, Л. І. Скворцов дотримується розуміння, що “норма мови виводиться з відповідних втілень, реалізацій” [там само, с. 110]. Як підтвердження свого уявлення про реальне втілення норми він наводить свідчення Г. Й. Винокура, який розумів норму як “практичну мову”, що отримує застосування в нехудожній літературі (мові преси, науки, діловодства, реклами) [71, с. 13]. Проте теза про реальність існування літературної норми в розумінні, викладеному вище, висувається лише на рівні теорії. Так, Л. І. Скворцов допускає можливість зняти категоричність розмежування об’єктивної і оцінної норми на практиці “через первісну оціночність нормативності і критеріїв її визначення”. У практичній нормалізації, на його думку, конфлікт “об’єктивного узусу” і “суб’єктивної за своєю природою нормалізації (кодифікації) норм типово розв’язується на користь традиційних нормативних уживань” [277, с. 45].

З перенесенням дослідницького інтересу з вивчення мови як абстрактних системи і норми на дослідження мовної свідомості, де значною мірою усувається протиставлення мови і мовлення, мовознавство має повернутися на новому, антрополінгвістичному етапі до розуміння співвідношення мови і її внормування. Послідовне здійснення тези про реальність існування літературної норми, тобто про розмежування мови і її нормалізації, доповнюється розумінням про їх взаємозумовленість і співвідносність, що уможливлює вичерпне пояснення динаміки літературної норми й досягнення справжньої демократизації ортології.

Лінгвокультурний шлях інтеграції, визначаючи значення мовного внормування як неодмінно присутнього регулятора породження літературної норми, передбачає збереження провідної ролі мовознавців-нормативістів у питаннях нормалізації і кодифікації. Тільки вони, носії наукового лінгвістичного знання, збагаченого новітніми розробками споріднених гуманітарних наук, будуть у змозі, діючи несуперечливо і цілеспрямовано, установити сучасний науково організований лінгвокультурний еталон, що виводиться з демократизованої мовної культури, яка, однак, не пориває докорінно з традиційною мовною культурою. Літературна норма не може ототожнюватися з реалізаціями певних жанрів, що мають широке

розповсюдження. Вона виводиться мовознавцями-нормативістами, соціопрофесійною групою, на яку у високорозвиненому суспільстві покладено важливу функціяю догляду за мовою, з опорою на поширені реалізації носіїв нормотвірного типу мовної культури.

Не можна пояснити інакше, ніж браком часу на зважене теоретичне осмислення при розв'язанні гострих поточних завдань, готовність поступитися здобутками теорії норми і нормалізації, що дорівнює запереченню вікових культурних традицій, які полягають у шанобливому ставленні до мови й у її свідомому вдосконаленні. У наш час, коли визнається загальна цивілізаційна значущість літературної норми як найефективнішого засобу комунікації, ураховуючи її інституціоналізований та ціннісний характер, а також її національно-репрезентативну символічну функцію [47, с. 137–138; 107, с. 283], цілком природно чекати, зважаючи на вагоме культурне підґрунтя такої еволюції, на зближення двох підходів національних культур, раніше розмежованих за їх відношенням до мови, рефлексії щодо мови й мовного внормування (див. В.4).

Проте нормативістам, якщо їм небайдужа репутація експертів із питань мовної правильності, доведеться усвідомити невідворотність демократизації мовнонормалізаторської діяльності, зокрема, стосовно змін чинної норми, що порушують проблему літературної прийнятності знижених за походженням лексики та зворотів (пор. [350. p. 23]). Виклики нашого часу щодо мови, які потребують перегляду нормативних кодексів, спричиняються суспільними зрушеннями й потрясіннями на зламі тисячоліть. Зміна суспільно-економічних режимів у країнах пострадянського блоку та їх просування в бік демократичного устрію обумовлюють заміну "дерев'яної мови" радянської доби на людську [199, с. 102; 269, с. 379; 374, p. 62; 423, p. 268; 585, p. 277]. "Нова мова" нарівні з лінгвістично і соціокультурно вмотивованими зазнає змін заради самих змін, спричинених усеосяжною жагою до поновляння. З розпадом багатонаціональних тоталітарних держав постають проблеми національного відродження, що зачіпають і рідну мову. Загальна лібералізація в сучасному світі, що стосується не тільки народних верств, але й верхніх соціальних щаблів, виявляється в більш розкутій поведінці, манері

одягатися, манері спілкування (у тому числі й мовного) і зумовлює зміну мовного смаку (пор. гасло « *rester jeune*! » – “залишатися молодим”, що сьогодні формує мову французьких друкованих засобів масової інформації [322, с. 142]). Разом із потужною імміграцією в “благополучні” країни Заходу з країн третього світу лібералізація спричиняє так звані “кризи мов”. Глобальні процеси лібералізації сприяють появі нових соціальних діалектів, що справляють певний вплив на літературні стандарти.

Стаючи за цих умов охоронцями мовної і загальної культури соціуму, нормативісти мають, не гаючи часу, залишивши елітарні чи ретроспективні вподобання і виходячи з даності, спиратися на такі реально присутні підпори, що подають надію, як збереження ролі літературної норми і через це – мовного внормування в сучасних суспільствах, спонтанний компонент нормативної оцінки, який визначає нормативну прийнятність змін чинної норми і відсортовує нормалізуючи впливи нормативістів, лінгвістичні традиції, що присутні в сучасній нормі і слугують національно-культурними ідентифікаторами.

У постлітературному bon usage лінгвокультурний концепт USAGE, BON USAGE знаходить сучасний зміст. На цій стадії перехідну норму le français standard заступає сучасна загальнонародна норма, а стан соціального врегулювання французької мови трансформується в сучасну нормалізацію, збагачену новітніми здобутками лінгвістичної науки.

У дисертації визначено основні загальнотеоретичні передумови адекватного опису постлітературного bon usage, що пов’язуються з розробленою лінгвокультурною моделлю нормалізації сучасної французької мови, які дають змогу концептуалізувати (див. [250, с. 23; 256, с. 208]) нормативну оцінку і припис, не виключаючи безпосередню участь у нормотворенні пересічних мовних особистостей і мовознавців-нормативістів.

Лінгвокультурна модель, що виробляє загальнотеоретичні засади і визначає заходи і прийоми практичної нормалізації, є спробою осучаснення прескриптивної лінгвістики шляхом її інтеграції в антропологічно зорієнтоване мовознавство в конкретно-історичних соціокультурних умовах існування національної мови.

Тепер викладаємо загальну концепцію лінгвокультурної моделі, яка детально розбиратиметься в підпунктах параграфа 1.3.2.

Відомі рівні репрезентації мовної особистості доповнюються метамовно-рефлексивним (імплікаційним) рівнем, який займає *нормативно-оцінна компетенція (аксіологікон).* Протиріччя між нормативно-оцінною компетенцією й невправною нормалізацією, що здійснює соціальний інститут, сповнює пересічних мовців, яких дезорієнтує ця невідповідність, відчуванням *нормативної непевності.*

У лінгвокультурній площині свідомість етно-національної мовної особистості стає *національним мовним типом*, поєднанням мовної і нормативно-оцінної компетенції, лінгвокультурним корелятом мови – суто лінгвістичного феномена, що виступає одним з національно-культурних ідентифікаторів. Таким чином, літературна норма і мовнонормалізаторська діяльність опиняються в середині національного мовного типу і становлять його онтологічні ознаки в ряду квінтахотомії "система – узус – об'єктивна норма – аксіологічна норма – літературна норма".

Член онтологічної квінтахотомії *"аксіологічна норма"* репрезентує науково організовану, послідовну й цілеспрямовану мовнонормалітозарську діяльність. Аксіологічна норма виступає неавтоматичним регулятором творення літературної норми, що має місце в мовній діяльності носіїв еталонного типу мовної культури і діє нарівні з автоматичними регуляторами системи, об'єктивних норм і реальної літературної норми.

Соціокультурний регулятор аксіологічної норми вибудовується на двох рівнях: нормотвірного дискурсу і переддискурсного опису.

У спеціалізованому *нормотвірному дискурсі* мовнонормалізаторська діяльність на додаток до її мовно-функціонального й культурного виміру отримує комунікативний вимір. Становлячи статусно-орієнтовану метамовну комунікативну діяльність, нормотвірний дискурс продукується мовознавцями-нормативістами як текст, призначений для сприйняття пересічними мовцями, комунікативна інтенція якого врешті підтримує чи формує національний мовний тип.

На переддискурсній стадії аксіологічної норми, на якій готується вихід на перформативний рівень, недовільний деперсоналізований характер нормативних кваліфікацій забезпечується залученням *нормемного* і *нормовстановлювального аналізів,* які переводять нормативну оцінку, рекомендацію і припис на рівень лінгвокультурних категорій.

Нормемний аналіз – це метод сучасного мовознавчого аналізу (що поєднує суто мовознавчі методи і методи суміжних гуманітарних дисциплін), в якому зразкові реалізації визначаються, звертаючись до мовної особистості.

– Одиниця нормемного аналізу – *нормема* – є компонентом конотативної, імплікативної природи, що структурує нормативнго-оцінну компетенцію мовної особистості на рівнях *конкретних, категорійних* і *парадигматичних* елементів. Нормема є одиницею, в якій у мовній свідомості виникає нормативно-оцінна характеристика елементів усіх рівнів мовної системи чи установлюється асоціативний парадигматичний зв’язок нормативного плану між мовними одиницями.

Нормовстановлювальний аналіз оперує спеціальними одиницями, що належать до мовознавчо-дослідницького рівня нормалізації, тобто орієнтують міркування нормативістів, які готують нормативно-дискурсивний опис.

Аксіологічний тип мовної одиниці (явища) є елементарною одиницею, що втілює нормативно-дискурсивну стратегію, яка визначається на переддискурсному рівні аналізу. Аксіологічні типи враховують ступені ймовірності здійснення лінгвістичного прогнозу на мікрорівні щодо подальшої долі мовної одиниці, що залучає таку підставу, як ступінь сформованості нормем аксіологікона, і зумовлюють вібір у нормотвірному дискурсі доречних перформативних засобів.

Аксіологічні типи мовних одиниць визначаються на основі проміжної мовознавчо-дослідницької категорії *аксіологічного типу парадигматичного зв’язку*, що встановлює в аксіологіконі кореляції різних типів до парадигматичних відношень у лексиконі. Ця категорія об’єднує спонтанний компонент нормативної оцінки етнічного аксіологікона і науково-мовознавчий складник, покликаний як

підтримати стабільність національного мовного типу, так і устигати за його динамікою.

1.3.2.1. Поняття мовної особистості в культуромовному аспекті. Сучасна антрополінгвістика звертається до поняття *мовної особистості*, яке дає змогу залучити етнічний, когнітивний, соціокультурний, психолінгвістичний і комунікативний виміри мови, тобто розуміти її не як умоглядно визначене утворення , а як „мовомислення (мовно-розумову діяльність), мовну свідомість“ [121, с. 272–273] (пор. [91, с. 76]). Пор. спостереження Ю. М. Караулова: “[...] образ мови, що створюється самими лінгвістами, що виникає з читання мовознавчих робіт [...] – усі ці картини за своїми масштабами суттєво перевищують окрему людину, особистість, мовця, а тому не включають його (мовця) в образ мови, не розглядаються відповідно до жодної з парадигматичних ліній” [146, с. 19]. Зазначаючи непізнанність мови на суто мовних засадах, Ю. М. Караулов залучає поняття мовної особистості, яке, інтегруючи мовознавство й суміжні гуманітарні дисципліни, “дозволяє досліджувати мову в комплексі її функцій (чотирьох парадигм її вивчення): історичної, психологічної, системно-структурної, соціальної” [там само, с. 7, 21]. А. Д. Бєлова, яка позначає проблематику антрополінгвістичного періоду вивчення мови тріадою “мова – культура – мовна особистість”, уважає, що мовний механізм можна розкрити через вивчення взаємодії “психічних, соціальних, культурних процесів” [41, с. 26]. Існуючі тлумачення мовної особистості охоплюють широку проблематику антрополінгвістичного вивчення мови. Так, розуміння мовної особистості як нестандартної особистості (передусім письменника), особливі риси якої позначаються на написаних нею текстах і які можна реконструювати, виходячи з цих текстів, відносить це поняття до підрозділу лінгвокультурології “мова в людині” [530, с. 660].

Щодо поділу лінгвокультурології “людина в мові”, поняття мовної особистості надає можливість розширити діапазон компетенцій мовця. У розумінні С.Я. Єрмоленко, у додаток до суто мовної компетенції (див. В.5) мовна особистість має компетенцію щодо свого соціально-стратифікаційного варіанта мови, свого

територіального варіанта, а також лінгвокультурну компетенцію щодо “традицій виховання в національній культурі” [519, с. 93].

Ю. М. Караулов наполягає на урахуванні національного компонента як конститутивної риси мовної особистості, що є запорукою вивчення національної мовної свідомості. Він називає загальні трактування мовної особистості, які не зважають на національну специфіку її мови, “схематичними і редукціоністськими” [146, с. 6, 8, 47] (пор. [55, с. 69–72]). Наголошуючи на значенні мови у вихованні національної свідомості українців, С. Я. Єрмоленко висуває ідею *національно-мовної свідомості.* Виділяючи такі компоненти національно-мовної свідомості, як “а) мова як національна самоідентифікація особистості; б) мова як картина світу, як відбиття природного стану існування її носіїв; в) мова як просторовий і часовий виміри національної культури; г) мова як видимий, наочний знак і універсальний засіб єдності етносу”, вона вважає, що українська мовна особистість повинна бути інтегрована в сьогодення і застерігає від ретроспективного спрямування на “романтично-етнографічні орієнтири”. Українській мовній особистості доведеться подолати в сучасному світі, де ідея української національно-мовної свідомості постійно випробовується на стійкість, а українська мова все ще сприймається переважно як сільська або як складова гумористичних засобів, комплекс “білої ворони” [121, с. 355–357].

Розгляд мовної особистості під радикалом рівня її мовної культури неминуче виводить антрополінгвістику на культуромовну проблематику. С. Я. Єрмоленко розуміє мовну особистість як творчу людину з доволі високим рівнем загальної і мовної культури, небайдужу до проблем мовної правильності. Саме з такою непересічною мовною особистістю вона пов’язує динаміку української літературної мови, що забезпечить збереження її національно-самобутніх рис: “Творчий підхід і рівень мовної компетенції стимулюють мовну особистість до вдосконалення мови, розвитку мовного смаку, до постійного відображення в мові світоглядно-суспільних, національно-культурних джерел і пошуків нових, ефективних індивідуально-стильових засобів мовної виразності” [519, с. 93]. Проте виконання найважливішого завдання поширення української мови серед широких верств населення, що

передбачає “вільне, автоматичне здійснення різнобічної мовної діяльності”, опускає поняття мовної особистості до рівня пересічного мовця. Фактично при цьому воно виступає як дворівневе: “Формування української мовної особистості має здійснюватися на засадах створення мовного середовища (автоматизм) і якнайширших можливостей самовираження (творчість)” [121, с. 358–359] (пор. [55. с. 97–98]).

Якщо рівень мовної культури дозволяє розрізняти непересічні (нестандартні) і пересічні (стандартні) мовні особистості, то психолінгвістичний і прагматичний виміри передбачають можливість розпізнання окремої (індивідуальної) і соціальної (національної, етнічної) мовної особистості. На прагматичному рівні соціальна мовна особистість отримує психологічний, емоційний вимір, тобто стає сукупністю індивідуальних мовних особистостей, що відображають колективну мовну свідомість (Бодуен де Куртене) [146, с. 28–29].

Вибудовуючи лінгвокультурну концепцію мовного внормування, ми склали власне уявлення про мовну особистість, яке поглиблює зміст цього антрополінгвістичного поняття, зокрема в пункті творення літературної норми. **Мовна особистість** розуміється нами як пересічний мовець – носій нормотвірного типу мовної культури, занурений у соціокультурне і лінгвокультурне середовище. Вона має достатньо високий освітній ценз і рівень загальної і мовної культури. Вона автоматично застосовує мовні засоби на різних мовних рівнях і в регістрах відповідно до комунікативних завдань. Вона інтуїтивно відчуває соціальну значущість літературної норми, сприймає нормотвірні заходи нормативістів. У разі потреби наголосити на творчому використанні мови у створенні текстів культури, вживаються позначення “непересічна (нестандартна) мовна особистість”.

Таке розуміння мовної особистості надає змогу довести факт породження літературної норми в індивідуальній мовній свідомості, що має два аспекти. По-перше, через мовну особистість пояснюється механізм динаміки літературної норми, яка здійснюється через породження мовних інновацій в індивідуальній свідомості пересічних мовних особистостей. Зрушення в колективній мовній свідомості можуть мати свій початок в індивідуальних свідомостях окремих мовних

особистостей. Індивідуальне походження мають, природно, інновації загальнолітературної мови, породжені якоюсь видатною особистістю. У галузі науково-технічної термінології інновації вводяться спеціалістами – розробниками відповідних ідей, винаходів, пристроїв тощо. Проте, як і "анонімні" зміни, які з'являються через комунікативні потреби нашого часу, що справляють тиск на мовців, які не знаходять потрібні їм мовні засоби серед існуючих, індивідуально породжені мовні інновації зрештою стають фактами мови за умови їх сприйняття загалом пересічних мовних особистостей (пор. [379, p. 27–28; 455. p. 86]). По-друге, через свідомість пересічної мовної особистості проходить сприйняття нормалізувальних впливів нормативістів. Сприймаються певні типи впливів, які враховують соціокультурне тло й лінгвокультурний вимір мовної еволюції. У цьому разі, коли мовна особистість вільна прийняти чи відхилити нормативні рекомендації і приписи, породження літературної норми тотожне верифікації нормалізувальних впливів.

Етнопсихолінгвістична локалізація творення літературної норми надає підставу додати до трьох рівнів репрезентації мовної особистості, за Ю.М. Карауловим, четвертий рівень. Як відомо, російський дослідник виділяє вербальний, формально-семіотичний рівень мовної компетенції у її конкретно-історичному синхронному стані (лексикон, граматикон) – *загальноросійський мовний тип*; лінгво-когнітивний рівень, який становить інваріантна частина національної мовної картини світу – *тезаурус*; соціально-інтерактивний рівень, який складає комунікативна компетенція, тобто усталений комплекс прагматично організованих мовних засобів – *прагматикон* [146, с. 39, 68]. Четвертий метамовно-рефлексивний (імплікаційний) рівень займе нормативно-оцінна компетенція, що є складовою часткою лінгвокультурної компетенції (іншу частку лінгвокультурної компетенції становить лінгвокраїнознавча компетенція – фонові знання). Ми називаємо цей рівень **аксіологіконом** (див. В.6).

Відмінність нормативно-оцінної компетенції від комунікативної полягає в тому, що остання становить знання, уміння й навички щодо успішного виконання комунікативних завдань у конкретних ситуаціях: ефективного використання мови на

рівні літературної мови (у середині останнього – у всіх його регістрах із застосуванням ресурсу зрізів мовних засобів) чи доречного застосування мовних засобів на нормативно зниженому рівні (у його регістрах). Нормативно-оцінна компетенція становить метамовну рефлексію (що виявляється свідомо чи підсвідомо) щодо мовних елементів, які складають літературну норму, або перебувають за її межами. Аксіологікон містить відчування реальної вживаності мовної одиниці чи співвідносної вживаності варіантів норми, що об'єднуються парадигматичним зв'язком. В останньому випадку в ньому відбиваються переваги мовної особистості, що склалися спонтанно, чи відсортовуються створювані нормативістами преференції щодо їх життєздатності. Нормативно-оцінна компетенція також акумулює аксіологічні асоціації, що мають витоки в мовній компетенції мовної особистості (в її наступності чи змінах, у лексичному значенні слів та його культурних імплікаціях), а також зумовлюються соціокультурним тлом, що нашаровується на мовні явища. Аксіологікон зберігає сліди попередніх свідомих впливів на мовні процеси, що отримали підтримку у мовців, оскільки уклалися в закономірності розвитку національної мови і існують у сучасній мовній свідомості як живі лінгвістичні традиції, що є складниками національно-культурної своєрідності французької мови.

Крім поняття окремої пересічної і нестандартної (яка творчо використовує мову у створенні текстів культури) мовної особистості, що має індивідуальну свідомість, у лінгвокультурній концепції мовного внормування застосовується й така наукова абстракція, як **національна (етнічна) мовна особистість**. У її колективній свідомості узагальнюється літературна норма, що породжена в свідомості окремих мовних особистостей. Одним із парадоксів мовознавства є той факт, що колективна мовна свідомість як має свій початок в індивідуальній свідомості пересічних мовних особистостей, так і одночасно відбивається в цих свідомостях. Ця взаємодія забезпечує відносну стабільність національної літературної норми, оскільки зумовлює спрямування її динаміки. Колективна мовна свідомість переважно сприймає мовні зміни, які укладаються у сформовані за

конкретно-історичних умов уявлення про національно-мовну самобутність і нормотвірний тип мовної культури (пор. [91. с.74]).

Свідомість етнічної мовної особистості – це національна мова, яка розуміється як антрополінгвістичний феномен (з його етнічним, історичним, когнітивним, психолінгвістичним, комунікативним, лінгвокультурним вимірами), що вивчається мовознавством і спорідненими гуманітарними дисциплінами. Якщо наголосити на метамовній рефлексії у нормативно-оцінному аспекті, поняття свідомості етнічної мовної особистості, яке корелює всі пограничні аспекти існування мови, перейде у вужчу, лінгвокультурну площину і стане лінгвокультурним корелятом мови – суто лінгвістичного феномена. Виходячи з термінологічного позначення Ю. М. Караулова *"загальноросійський мовний тип"*, ми називаємо цей відповідник **національним мовним типом** (НМТ).

Як випливає з попереднього викладу, загальноросійський мовний тип репрезентує мовну особистість у суто мовній площині. Така суто лінгвістична інтерпретація, як визнає сам дослідник, залишає його практично непізнанним. Утім розгляд загальноросійського мовного типу в ракурсі мовної свідомості фактично виводить його тлумачення з суто лінгвістичного рівня і ставить такі культуромовні проблеми, як лінгвокультурний складник національної мовної свідомості, взаємообумовленість спонтанних регуляторів породження літературної норми і мовнонормалізаторської діяльності [146, с. 39, 153–156; 147, с. 6, 21].

У нашому розумінні, національний мовний тип є одним з найважливіших національно-культурних ідентифікаторів. Відчування національно-мовної самобутності (українськості, французькості тощо) передусім досягається завдяки літературній нормі, яка становить ядро національного мовного типу. Проте національний мовний тип не вичерпується літературною нормою. Етнічна мовна особистість, що має стилістико-комунікативну компетенцію (див. с. 347 цієї роботи), уміє переключатися з рівня літературної на рівень розмовної мови і доречно застосовувати мовні засоби в усіх комунікативних регістрах.

Ми вважаємо, що розуміння національного мовного типу як лінгвокультурного корелята мови – суто лінгвістичного феномена надасть змогу

подолати його непізнанність і наблизитися до вивчення його сучасного стану й еволюції. Пізнання НМТ, на наш погляд, має починатися з вивчення нормативно-оцінної компетенції етнічної мовної особистості в її синхронному стані. Ураховуючи ці спонтанні оцінки чинної норми та її зрушень, мовнонормалізаторська діяльність повинна, опинившись у середині національного мовного типу, уподібнитися своєрідному регулятору породження літературної норми (пор. [91, с. 80–82]. О. Соважо критикує “чистих” лінгвістів, які вірять, що постійно змінюючися, мова не може зазнати таких труднощів, яких вона не змогла б здолати. Він застерігає їх від сподівання, що мова здатна повністю автоматично коригуватися в процесі розвитку [491, p. 11]. З’ясувавши причини відхилень від сформованих уявлень про національний мовний тип, мовне внормування має розробити прийоми виправлень, які врахування межі свідомих впливів щодо конкретного мовного матеріалу зробить реально здійсненними, чи розкрити хибність усталених уявлень щодо сучасної лінгвокультурної ситуації та інституалізувати зрушення норми.

1.3.2.1.1. Онтологічні характеристики національного мовного типу. У цьому параграфі ми визначаємо онтологічні характеристики національного мовного типу, що втілюють сутність існування і функціонування високорозвинених мов на сучасному еволюційному етапі їх розвитку і встановлюють новий рівень їх вивчення лінгвістичною наукою. На нашу думку, ці характеристики укладаються у квінтахотомію “система – узус – об’єктивна норма – аксіологічна норма – літературна норма”.

У розумінні **системи мови** ми спираємося на сучасні уявлення щодо цієї категорії, які є вільними від претензій на виняткову науковість системного підходу, притаманних крайньому структуралізму. Згідно з сучасними поглядами, система – це наукова абстракція (чи ідеальний корелят мови), що віддзеркалює в ментальному плані функціонально протиставлені мовні елементи, які “перебувають у закономірних зв’язках і відношеннях один до одного” [522, с. 477]. Система мови складає найбільш глибинні структури колективної мовної свідомості [34; 88, с. 7–15]. Сучасне мовознавство подолало уявлення Ф. де Соссюра про суто реляційну

сутність елементів мовної системи (що становить їх “значущість”), яке нехтує їх субстанціональними характеристиками і відсторонюється від розгляду семасіологічної проблематики (пор. [285, с. 417]). Так, уже в працях “пражців” мовна система характеризується як функціональна, тобто як система виражальних засобів, що служать певній меті [276, с.148, 153]. У сучасному мовознавстві системі як абстрактній схемі в жодному разі не віддається перевага перед мовленням – реальним явищем дійсності, – вивчення якого становить предмет лінгвістики мовлення, що досліджує конкретні вияви мови, тобто мовну діяльність, в якій функціонують мовні елементи [38, с.60–66; 289, с. 317–318; 317, с. 152; 339, с. 348–353; 342, с. 88; 584, с. 478; 596, с. 607].

В лінгвокультурній квінтахотомії поняття системи мови є присутнім з огляду на безсумнівну внутрішню організованість мови. Холістичне (тобто таке, що віддає перевагу організованому цілому перед роз’єднаними частинами) розуміння мови дає у розпорядження лінгвістів системний метод та метод абстрагування, які розкривають внутрішні причини мовного розвитку (пор. [211, с. 147]). Культуромовний і лінгводидактичний напрями культурології спираються на поняття системи, тому що воно полегшує сприйняття системно організованих нормативних приписів чи нормативних рекомендацій, які прагнуть системності. Факт системності мови полегшує засвоєння літературної норми тієї чи іншої мови учнями-автохтонами та іноземцями.

Наше розуміння **узусу** відрізняється від найбільш поширеного. Пор. визначення у “Лінгвістичному енциклопедичному словнику”: “Узус – загальноприйняте вживання мовної одиниці [...] на відміну від її оказіонального (тимчасового й індивідуального) уживання” [522, с. 532]. Воно наближається до тлумачення цього поняття Н. М. Семенюк, яка визначає узус як усі реальні реалізації системних можливостей. Зазначимо, однак, що дослідниця робить наголос на протиставленні норми як “правильних” схвалених реалізацій (тобто фактично літературної норми) і узусу як ширшої побудови, що містить і некоректні поширені реалізації, і несоціалізовані оказіональні [266, с. 558]. У нашому розумінні узус – це найширше поняття з рівня, що перебуває нижче рівня системи. Воно належить як

мові, так і мовленню, і охоплює всі реальні реалізації: як поширені соціалізовані (об'єктивна норма + літературна норма), так і одиничні несоціалізовані, оказіональні. У лінгвокультурному плані правомірно віднести до узусу також усі реалізації, що випадають на даний конкретно-історичний момент зі "світлої точки мовної свідомості" [338, с. 24]: уживання, що відносяться до елітарної літературної норми, застарілі реалізації (архаїзми). У цьому разі узус можна розуміти, якщо звернутися до порівняння з комп'ютерної термінології, як своєрідну "корзину", з якої нестандартні мовні особистості у створенні текстів культури можуть діставати безмежно багатий мовний матеріал, що однак не становить усереднену літературну норму, і в разі сприятливого збігу соціокультурних чинників повертати його до реального вжитку (пор. [526, с. 5]).

Під **об'єктивною нормою** ми розуміємо всі реалізації мовної системи, уживані на конкретно-історичному етапі: як коректні, що становлять спонтанну норму носіїв нормотвірного типу мовної культури до їх кодифікації як літературно-нормативних (яка підвищить їх статус до інституціалізованих нормативних уживань), так і некоректні, що лежать за межами нормативності: знижені, що належать носіям нееталонних типів мовної культури; діалектні, просторічні, жаргонні, арго.

З лінгвокультурної точки зору присутність третього члена в лінгвокультурній квінтахотомії є обов'язковою. Як наслідок розмежування мовної норми і нормалізаторської діяльності визнається факт певної автономності буття мови в колективній мовній свідомості соціуму з огляду на велику кількість чинників (взаємодію яких неможливо передбачити зі 100 % точністю), що зумовлюють прийняття / неприйняття нормативних рекомендацій і приписів реальним ужитком. Так, у своїй концепції мовно-мовленнєвого буття (функціонування) В. Б. Бурбело виходить із зумовленості лінгвістичного антропологічними чинниками і одночасно – з автономності лінгвістичного [59, с. 12].

Отже, об'єктивна норма необхідна для верифікації меліоративних рекомендацій і приписів, які пропонують мовознавці-нормативісти. Удаючись до зворотного зв'язку з реальним ужитком, нормативісти мають можливість

переглянути свої нормативні рекомендації. Через те, що в мові постійно з'являється щось нове, непередбачуване заздалегідь, об'єктивна норма приймає нові мовні явища, які надалі складатимуть предмет нормовстановлювального аналізу (пор. [249, с.194–195]).

Ще одним обов'язковим членом лінгвокультурної квінтахотомії, зважаючи на її значення в сучасному суспільстві, повинна стати **літературна норма**. Літературна норма – кінцева мета свідомого впливу суспільства на мовні процеси – є однією з основних характеристик літературної мови національного періоду, що визначає такі її властивості, як упорядкованість; стабільність, або сталість; наддіалектність, або загальнонародність; універсальність, або загальноприйнятність; розвиненість, або стилістична диференційованість; здатність до точної й вільної передачі тонких відтінків; національна оригінальність. Пильна увага суспільства до літературної норми рідної мови спричинена тим, що саме властивість унормованості надає змогу літературній мові успішно виконувати надзвичайно важливі функції, що покладаються на неї суспільством і пов'язані із задоволенням його комунікативних потреб у всіх сферах його інтелектуальної, культурної, соціальної, виробничої й адміністративної діяльності [277, с. 129; 299; 343, с. 81]. Проте необхідною передумовою уведення члена "літературна норма" в онтологічну квінтахотомію є розкриття реальності її існування й забезпечення умов її функціонування саме як реальної норми.

Реальність існування літературної норми має два аспекти. Перший є дотичним до розмежування мови і її нормалізації. Він полягає в доповненні тези про розмежування мовної норми і її внормування (коли перша мислиться як реальний об'єкт для вивчення, а не конструкт, що існує в уяві мовознавців), яка має послідовно здійснюватися в практичній нормалізації, розумінням взаємозумовленості і співвідносності мови і її нормалізації.

Другий аспект стосується розрізнення рівнів літературної норми: елітарної норми-ідеалу і норми практичного використання мовною особистістю. Актуальність цього розрізнення пов'язується з проблемою адекватного відображення динаміки літературної норми. Про наявність цієї проблеми свідчить, наприклад,

розмежування Л. Струганець понять “літературна мова” і “стандартна мова”. В її розумінні, літературна мова відрізняється гнучкістю стабільності, у ній співіснують варіанти, що належать до різних функціональних стилів. “Стандартна мова” ж практично позбавлена будь-яких виявів динамічності [296, с. 34–35]. В. Г. Костомаров також наголошує на традиційності, спадковості стандарту [189, с. 180]. У розумінні Г. М. Яворської (яка вносить уточнення про негативні конотації терміна “стандарт” в українській мові: “щось посереднє, непомітне, невидатне, нецікаве”, – які практично унеможливлюють його поширення в науковому вжитку), з відповідним поняттям пов’язується більш демократичне ставлення мовознавців-нормативістів до звичайних мовців, яким надається можливість підвищити рівень своєї мовної культури, орієнтуючись на певний стандарт. Навпаки, норма більш консервативна, бо лише заперечує відхилення [342, с. 57, виноска 43].

Погляд звичайного носія на літературну норму як на ідеал, “який приписується, кваліфікується, насаджується” [189, с. 300], виникає через її сприйняття як національного надбання (закріпленого в авторитетних словниках і посібниках), що є недосяжним для звичайного носія як за рівнем культури й художньо-естетичного досвіду, так і через безмежність охоплення мовного матеріалу [277, с. 45]. Конструкт літературної норми, що розуміється як національна лінгвокультурна скарбниця, не пов’язується з конкретним носієм, тому що, маючи неминуче значення, знаходиться у позачасовому вимірі. Проте носії елітарного типу мовної культури мають претензію на опанування неймовірно багатої сукупності мовних реалізацій, що містяться у прецедентних текстах культури. На противагу цій елітарній нормі реальна літературна норма є конкретно-історичною. Вона є усередненими зразковими реалізаціями звичайних мовних особистостей.

Досягнення адекватності відображення динаміки літературної норми ускладнюється протиріччям між мовним ужитком і мовною традицією, що утруднює визначення нормативності сучасних поширених реалізацій [308, с. 19]. Це протиріччя усувається за умови розумінні мовної традиції як живого спадку, який, переходячи з традиційної в сучасну літературну норму у вигляді мовних

фактів, закономірностей і тенденцій, забезпечує взаєморозуміння поколінь, а також збереження національної своєрідності літературної норми конкретної мови [154, с. 4]. Тобто “традиція” не може штучно насаджуватися всупереч реальному вжитку з огляду на скарбницю літературної норми.

Фактично розуміють літературну норму як лінгвістичну скарбницю нації, що виконує лінгвокультурну кумулятивну функцію, ті мовознавці, які пов’язують її з елітарною мовною культурою. Так, М.І. Толстой, виходячи зі взаємозумовленості мови і культури, виділяє чотири культурних страти, що співвідносяться з певними рівнями національної мови. В цій типології носіями літературної норми є представники елітарної культури. Інші культурні страти співвідносяться з такими рівнями національної мови. Просторіччя пов’язане з “третьою культурою”. Наріччя, говори ґрунтуються на народній культурі. Арго є мовним втіленням традиційно-професійної культури [301, с. 7] (пор. [521, с. 554–561]).

Поняття “елітарна мовна культура” входить і в класифікацію типів мовної культури, запропоновану В.С. Гольдіним і О.Б. Сиротиніною, які вони виділяють за суто мовними, лінгвокультурними й загальними культурними ознаками. Так, у 1993 році дослідники розрізняли чотири типи мовної культури: елітарний, сердньолітературний, літературно-розмовний, фамільярно-розмовний, – до яких у 2001 році вони додали розмовно-побутовий тип. Причому п’ять згаданих вище типів вони відносять до ділянки літературної мови. Однак зазначається, що “розмовні” типи зближуються й перетинаються з просторічним і жаргонізованим типами мовної культури. Останнє зауваження фактично бере літературно-нормативну приналежність “розмовних” типів під сумнів.

Усі п’ять зазначених типів мовної культури автори зараховують до сфери літературної норми: “Тривалий час під культурою мови розумілася тільки елітарна М.К. [мовна культура], а решта типів М.К. (включаючи народну мову) уважалися за порушення норм літературної мови. Проте кожний тип М.К. має свою систему, кожна з них відображає властивості й потреби її носіїв, а тому заслуговує на спеціальне вивчення, хоча й не кожна з них бажана для розповсюдження” [94, с. 414]. При цьому одночасно наголошується на вторинності ,“ущербності”

чотирьох мовних культур за винятком елітарної. Тому автори вважають за еталонну саме елітарну мовну культуру. Проте вони визнають, що ця культура прирівнюється до мистецтва красномовства, що є недоступним для більшості освічених городян, навіть зі спеціальною філологічною освітою [там само, с. 415; 273, с. 315–317].

На противагу поширеній практиці пов'язувати літературну норму з елітарною мовною культурою ми пропонуємо орієнтуватися як на нормотвірний на **еталонний тип мовної культури**, відмінний від елітарного. Визначаючи еталонний тип мовної культури, ми звертаємося до поняття *усередненої літературної норми*. У цьому понятті наголошується на реальності існування літературної норми, що не може ототожнюватися з усім багатством мови, яка розуміється як лінгвокультурний феномен. На противагу елітарній нормі рівень реальної літературної норми є конкретно-історичним. Він перебуває у "світлій точці" мовної свідомості сучасних мовців на відміну від застарілих або застаріваючих варіантів, а також, додамо, усієї неймовірно багатої сукупності мовних реалізацій, що містяться у прецедентних текстах культури. Так, Л. І. Шевченко вважає, що теза про дві культури (культуру низову і культуру культивовану, елітарну) не відповідає сучасним уявленням про демократизацію зразкового вжитку [331]. У російському мовознавстві розмежовуються "культура мови", рівень зразковості якої знаходиться на недосяжному рівні пам'яток писемності, і "культура мовленн" – конкретно-історичні усереднені письмові й усні реалізації звичайних носіїв за умов повсякденного спілкування [277, с. 39].

Сприятливих умов, які б надали змогу виокремити еталонний тип мовної культури, відмінний від елітарного, слід шукати в мовних ситуаціях (див. В.7), що склалися на цей час за умов лібералізації у країнах стабільних західних демократій. Це так звані еволюційні мовні ситуації, які необхідно відрізняти від *кризових мовних ситуацій* (пор. [134, с. VII–10]). Кризові мовні ситуації нині склалися в Україні, Росії і в інших молодих демократіях, що раніше входили до складу СРСР. Сьогодні за еволюційних мовних ситуацій темп мовних змін хоча й зростає, проте він не є "лавиноподібним", як за кризових ситуацій. За еволюційних ситуацій, що в наш час відмічаються "кризами мов", нормативісти попри все не втрачають свій вплив, хоча

авторитетність кодифікації дещо знижується через неспроможність “старої” нормалізації задовольнити мовні запити сучасних мовних особистостей. За кризових мовних ситуацій неподільно панує комунікативна доцільність, і нормативісти практично не в змозі щось заподіяти всепоглинаючій жазі поновляння.

Утім поняття “усереднена літературна норма” не слід розглядати в суто комунікативному значенні. Орієнтування як на нормотвірний на еталонний тип мовної культури, відмінний від елітарного, визначає загальне “демократичне” спрямування мовнонормалізаторської діяльності. Реальна мовна ситуація потребує конкретного вивчення. Еталонний тип мовної культури має національно-культурний вимір.

На відміну від російської та української кризових мовних ситуацій, які утворилися у зламні періоди розвитку суспільства (пор. [131, с.14–25]), французька мовна ситуація за основними ознаками, передусім через збереження соціальної ролі нормативістів, являє в цілому еволюційний тип, хоч і не є його типовим взірцем. Як і за класичною еволюційною ситуацією, французька мова тепер розвивається на, в умовно кажучи, “безконфліктному” етапі існування суспільства, якому притаманний нормальний темп мовних змін. Проте французька мовна ситуація дещо зближується з кризовими через сучасний стан французької норми le français standard, яка є перехідною в розумінні незавершеності в наш час, через історико-культурно зумовлені перепони, процесів трансформації французької традиційної (академічної) норми в сучасну реальну літературну норму. Це спричиняє загостреність мовних проблем у сучасній Франції (пор. [489, p. 5]). Незавершеність перехідних процесів обумовлює “точки напруги”, що утворилися внаслідок особливостей історичного становлення французьких літературних норм, а саме: надмірну ускладненість чинної орфографії; незначну неологічну креативність (через певну лакунарність системи словотвору); як наслідок попереднього, наявність великої частки запозиченої (передусім англо-американської) лексики; незначну асимілювальну здатність щодо іншомовного впливу тощо.

Через відсутність ідеологічних та класових настанов щодо змісту та рівня освіти і культури еталонний тип мовної культури у Франції репрезентовано

потужним прошарком носіїв. Проте французький еталонний тип є двоїстим. Його вищий рівень позначений надзвичайно сильним нормативним складником, що є притаманним свідомості етнічної мовної особистості, який отримав позначення « surnorme » і виступає консервативним елементом, що гальмує кардинальні мовні зміни [551, p. 404]. Попри все вищий рівень – це усереднений еталонний мовний ужиток. Він зазнає змін, порівняно з елітарним типом мовної культури, під впливом комунікативних потреб нашого часу. Та усереднені реалізації проходять у свідомості національної мовної особистості через сито ретроспективної рефлексії щодо їх уявлення про національний мовний тип, сформованого (не в останню чергу як протидія сильному конкурентному тиску з боку англійської мови) зі складників культурно-історичної спадщини й елітарності.

Метамовна рефлексія вищого рівня усвідомлюється в сприйнятті його впливових носіїв – письменників старшого і середнього поколінь, відомих поважних журналістів і науковців-філологів, коректорів провідних видань, які здобули гарну філологічну освіту і мають вагомі аргументи щодо збереження консервативної нормативної складової колективної мовної свідомості. Вони готові свідомо прийняти (і тільки через попередній етап перформації, на якому нормативісти повинні довести корисність нових реалізацій для суспільства і їх лінгвістичну доцільність) лише вкрай необхідні мовні зміни. Вони стають активними провідниками вищого рівня, ведуть полеміку проти радикальних (буває й помірних) мовних змін на шпальтах засобів масової комунікації (де вони, наприклад, чинили жорсткий опір уведенню змін до французького правопису 1990 р.). Нижчий рівень еталонного типу мовної культури, що допускає більш кардинальну демократизацію літературної норми, приймають такі соціальні верстви, як молоді письменники, викладачі вузів і журналісти молодого покоління, науково-технічна інтелігенція, шкільні вчителі. Рівень їхньої освіти та культури значно вищий, ніж рівень носіїв російського середньолітературного типу. Вони, наприклад, охоче користуються популярними словниками для мовних консультацій (Не їх провина, що не завжди вони там отримують відповіді на мовні проблеми, що постають перед ними).

Двоїстість французького еталонного типу мовної культури зумовлює компромісний характер сучасної французької реальної літературної норми. Ця норма спонтанно формується і встановлюється нормативістами як категорія, що враховує баланс уподобань носіїв вищого (культурного) і нижчого (комунікативного) рівнів еталонного типу мовної культури. Вона зберігає щільну спадковість із традиційними французькими нормами, однак одночасно відкрита вмотивованим змінам. За наявної мовної ситуації при лексикографічній реєстрації варіанти комунікативного рівня, які змінюють сформовані уявлення про національний мовний тип, подаються як нормативно непреференційні. Так, словосполучення *centre n.m. de la ville* "центр міста" належить еталонному типу мовної культури на його вищому рівні. Варіант *centre-ville* n.m. (*Les plus belles boutiques sont regroupées dans le centre-ville* (DFRA)) репрезентує нижчий комунікативний рівень. Йому звичайно закидають англійську синтаксичну будову: означальне перед означувальним (пор. PR: Le centre de la ville (**abusivt** centre-ville)). Проте *centre-ville* став непреференційним варіантом "розумної норми" через граматико-словотвірну адаптацію, яка перетворила це словосполучення на складне слово з переходом другого елемента в суфіксоїд.

Буття мови в людському суспільстві обов'язково передбачає рефлексію окремої мовної особистості і суспільства в цілому щодо мови. Вона полягає, зокрема, в оцінці мовних фактів та явищ, що виформовується в традицію пильної уваги суспільства до рідної мови, шанобливого ставлення й піклування про її вдосконалення. Свідоме регулювання мовних процесів сягає створення спеціальних інститутів, які займаються мовним врегулюванням, і проведення державної політики мовного планування. Суспільне значення метамовної рефлексії в нормативно-оцінному аспекті зумовлює введення в лінгвокультурну квінтахотомію четвертого члена "**аксіологічна норма**" (див. В.8), який репрезентує мовнонормалізаторську діяльність. Проте зрозуміло, що таким членом може стати лише науково організоване, послідовне й цілеспрямоване внормування. Поняття аксіологічної норми спирається на "демократичні" орієнтири: реальну літературну норму; еталонний тип мовної культури, відмінний від елітарного; наступність традиції в

реальній нормі. Аксіологічна норма описується в словниках, підручниках, посібниках з культури мови тощо. А проте її безпосередній вплив виявляється в індивідуальній мовній діяльності носіїв нормотвірного типу мовної культури, з якої інновації, соціалізуючись з плином часу, потрапляють до норми мовлення чи мови. Аксіологічна норма впливає на мовленнєву генерацію нових реалізацій. В індивідуальному мовленні також бере початок верифікація меліоративних варіантів, запропонованих мовознавцями-нормативістами для заміни недосконалих уживань. Отже, аксіологічна норма розглядається нами як неавтоматичний регулятор породження літературної норми, що справляє дієвий вплив на реальний ужиток, зважаючи на ймовірність прийняття нормативних рекомендацій і приписів і підтримуючи з мовним звичаєм постійний зворотний зв'язок. Цей регулятор діє нарівні з автоматичними регуляторами системи, об'єктивної і літературної норм. Пор. судження В. Г. Костомарова про мовну систему, що розуміється як соціалізований рівень системи і норми: "[...] ця система (мова) як першооснова, як регулятор стихії спілкування, що стримує й облагороджує [...]" [189, с. 284]. Пор. також погляд С.І. Виноградова на мовну норму як на деонтичний (тобто за лінією "правильно – неправильно") обмежувач і регулятор [70, с. 127].

Для розкриття механізму аксіологічної норми як регулятора породження літературної норми необхідно звернутися до онтологічних протиставлень "мова – мовлення" і "соціалізоване – індивідуальне в мовленні".

Теза Є. Косеріу про належність до абстрактного рівня (рівня мови) як системи, так і норми і про актуалізацію цих двох рівнів абстракції в індивідуальному мовленні мовців дала привід для критики концепції цього вченого за нібито допущений в ній збіг мови і мовлення (пор. [203]). Однак віднесення мовної норми повністю до рівня мовлення (мовленнєвої діяльності) бере під сумнів реальність її існування як лінгвокультурної категорії. Розміщення норми виключно на рівні мовлення в концепції „динамічної норми" Л.І. Скворцова обертається телеологічним підходом до проблеми мовних змін, який усуває на рівні теорії мовців від процесу творення й прийняття інновацій в мовній діяльності і приписує абстрактній нормі здатність до їх породження [277, с. 43].

Ю. С. Степанов, В. Г. Гак, В. В. Акуленко і Н. І. Сукаленко виділяють категорії норми мови і норми мовлення як соціалізовані рівні, колективне прийняття яких мовцями перетворює їх щодо ідеальності їх існування в корелят системи мови. Так, Ю. С. Степанов виділяє чотири рівні опису мови, які є рівнями соціалізованих категорій: структурний рівень (система) – рівень норми – субстрат норми, або додатковий рівень норми – рівень індивідуального мовлення. Останній підрозділ є найменш імперативним, однак все ж соціалізованним рівнем норми мовлення [291, с. 7, 16, 124, 265].

В.Г. Гак запропонував увести в тріаду Є. Косеріу "система мови – норма мови – індивідуальне мовлення" четвертий компонент "норму мовлення", який є об'єктивно присутнім у мові і "зумовлює вибір у процесі комунікації оптимального засобу вираження, що допускається системою і нормою мови" [78, с. 8].

В. В. Акуленко і Н. І. Сукаленко виділяють п'ять "рівнів сутнісних закономірностей у мові": 1) система мови – 2) норма мови – 3) норма мовлення – 5) структура індивідуального стилю – 6) структура конкретного тексту. Норма мови ("реалізація системи, що прийнята всією мовною спільнотою, яка спирається як на саму систему, так і на елементи, що не мають функціонального (розрізнювального) навантаження") і норма мовлення ("об'єктивні закономірності побудови мовлення"), за цими авторами, є рівнями соціалізованих реалізацій. Структура індивідуального стилю (загальні закономірності побудови індивідуального мовлення) і структура конкретного тексту (закономірності побудови мовлення конкретного тексту) належать до ділянки суб'єктивного і індивідуального в мовленні. У межах норми мовлення В. В. Акуленко і Н. І. Сукаленко виділяють два підрівні, з яких другий детермінується першим: "рівень національної мовленнєвої специфіки" і "рівень норми літературної або стандартної мови". Останнє поняття охоплює широкі типи літературної мови, функціональні стилі, підстилі, жанри [6, с. 171–72].

Онтологічне протиставлення "мова – мовлення" нам убачається як дихотомія, другий член якої має дворівневу побудову:

Мова (система і норма) – Мовлення

Норма мовлення *Мовна діяльність*

(має колективні вияви) *(індивідуальна)*

Ми розуміємо норму мовлення як соціалізований рівень, до якого відносяться закономірності побудови мовлення, що увійшли до колективної мовної свідомості. До норми мовлення правомірно віднести й предмет вивчення лінгвістики мовлення (фрейми, мовні акти), тобто ситуативно зумовлені правила побудови мови.

Індивудуальна мовна діяльність має творчий характер. У ній не лише актуалізуються система мови, узус, об'єктивна норма, літературна норма, а й під впливом соціокультурних і власне лінгвістичних передумов, що опосередкуються першими, через те, що мовці не знаходять серед наявних потрібні їм засоби мовного виразу, породжуються нові явища реальної літературної мови. Так, Л. В. Щерба розумів мовну діяльність як генератор інновацій, що раніше не існували в мові [338, с. 25] (пор. [194, с. 109, 112; 279, с. 45]).

У мовленнєвій діяльності носіїв нормотвірного типу мовної культури діє й неавтоматичний регулятор аксіологічної норми. По-перше, аксіологічна норма інституціоналізує (узаконює, кодифікує) нормативно прийнятні поширені реалізації, тобто спонтанну норму. Спонтанна культурна асоціація інновації "нормативне, схвалене, престижне" врешті-решт підтверджується в мовленнєвій діяльності. Отримавши тим чи іншим чином (наприклад, у словнику) інформацію про нормативне схвалення інновації, мовець чітко усвідомлює відповідний компонент свого аксіологікона, стосовно якого раніше він мав невиразне відчування. Актуалізуючись у мовленні, такі інновації соціалізуються в колективній мовній свідомості в комплексі з цією нормативно-оцінною асоціацією і в такому вигляді поступово займають місце в колективній мовній свідомості на рівні норми мови.

По-друге, розуміння породження реальної літературної норми в мовленнєвій діяльності цілковито умовлює успішність перспективної нормалізації. З огляду на те, що до літературної норми можна віднести лише реально прийняті реалізації,

кодифікація застосовується тільки синхронно, і нормативісти не можуть кодифікувати власні меліоративні варіанти. Але вони спроможні опосередковано вплинути на реальний ужиток, запропонувавши перспективні варіанти, які мають шанс замінити недосконалі реалізації. Як приклад слушного формування перспективної літературної норми можна навести позначення "припустимий термін" (terme toléré), який зустрічається у "Лінгвістичному словнику" за редакцією Ж. Дюбуа. Уживання подібних слів у синхронії, незважаючи на те, що вони сприймаються і кваліфікуються як неприйнятні, допускається за відсутності більш досконалого реально вживаного варіанта: « […] dans le cas d'absence d'un terme existant plus satisfaisant il fallait bien „tolérer*'' walkman* tant que *labadeur* n'était pas créé » [557, p. 330].

Аксіологічна норма включає комунікативну, перформативну стадію нормалізації і переддискурсний опис. Переддискурсний рівень аксіологічної норми підпорядковується її вищому комунікативному рівню. На нижчому рівні на засадах лінгвокультурного підходу до мовного внормування готується вихід на перформативний рівень.

1.3.2.2. Мовнонормалізаторська діяльність як дискурс. Нормативісти нашого часу мають прийняти як даність те, що прескриптивна лінгвістика має комунікативний вимір. На стадії перформації нормативних кваліфікацій і приписів з метою кодифікації реальної літературної норми і перспективної нормалізації мови мовнонормалізаторська діяльність виходить у сучасне комунікативне середовище, що є ареною інтенсивних впливів політичного, ідеологічного, культурного, релігійного характеру тощо. Щоб мати довіру мовців до нормативних кваліфікацій і приписів, мовнонормалізаторська діяльність сьогодні повинна враховувати закономірності впливу на мовну свідомість пересічних мовних особистостей. Вона має побудувати свою комунікативну стратегію і осмислити конструктивні елементи, що працюватимуть на втілення її комунікативного завдання. Зважаючи на те, що перформація літературної норми кінець кінцем відбувається у формі продукування текстів із всебічним урахуванням

соціокультурного контексту, вищий рівень аксіологічної норми може розглядатися як спеціалізований нормотвірний дискурс.

Ми усвідомлюємо, що всі жанри метамовної рефлексії мовознавців, які так чи інакше стосуються культуромовних проблем і спрямовані на широкий загал мовців, а саме: лексикографічний нормовстановлювальний опис; науково-прописові жанри (науково-популярна стаття, що висвітлює культуромовні проблеми; лінгвістична хроніка у письмових засобах масової комунікації; передача з культуромовних питань на радіо і телебаченні; нормативний коментар у словниках труднощів); нормовстановлювальний опис, що входить як підпорядкований до наукового дискурсу (наукова стаття з культуромовної проблематики), – є жанрами дискурсу. Усі вони мають певні ознаки, притаманні нормотвірному дискурсу, який здійснює перформативний вплив на рівні мовної особистості і врешті підтримує чи формує національний мовний тип.

Так, нормативні коментарі як науково-прописовий жанр і нормативні нотатки (належні як до лексикографічного опису, так і науково-прописових жанрів) зрідка здійснюють перформативний вплив на рівні мовної особистості (наприклад, коментарі BCFM « Coin, coïn, co-in », « Béni / bénit »; див с. 375–376 цієї роботи). Нормовстановлювальний опис, підпорядкований науковому дискурсу, може містити слушні загальні судження щодо вирішення культуромовних проблем, які здатні вплинути на мовну особистість. У цьому підпорядкованому дискурсі трапляються також судження, спрямовані на конкретні мовні одиниці. Проте такі перформативні дії не справляють цілком визначений вплив, тому що вони не є систематизованими, структурованими і відповідним чином акцентованими. Вони не мають сили інституалізувального зводу на кшталт популярних словників французької мови. Лише лексикографічний нормовстановлювальний опис із застосуванням нормативно-стилістичних позначок здійснює безпосередній систематизований перформативний вплив. Він є нормотвірним дискурсом у чистому вигляді.

Науково-прописові жанри переважно функціонують **як нормативний дискурс**, тексти якого пояснюють чинну норму, запобігають помилкам щодо норми, нагадують нормативно-стилістичну належність мовних засобів. Нормативний

дискурс не належить аксіологічній нормі. Це роз'яснення чинної норми на рівні, що є нижчим за рівень мовної особистості.

Установлюючи конститутивні ознаки нормотвірного дискурсу, ми виходимо з численних розумінь поняття "дискурс", що склалися в лінгвістиці мовлення. Вони є результатами різнобічного вивчення цього різнопланового явища, що має мовно-функціональний, комунікативний і культурний виміри:

– дискурс як надфразова єдність, що має інтегральне значення (З. С. Харріс);

– дискурс як текст, що розглядається в екстралінгвістичному контексті (соціокультурному, комунікативному, ментальному, психоетнічному, історичному) (Ж. Н. Адамс [349, p. 39], Т. ван Дейк [64], Ю. М. Караулов, І. Штерн [537. с. 87]);

– дискурс як конкретне застосування мови, що "привласнюється" мовцем і стає ознакою його особистості (А. Г.. Гардінер, Г. Гійом [90], Е. Бенвеніст [38]);

– дискурс як текст, значення якого має не буквальний, фіксований характер, а виформовується (складається) "у цю мить" у конкретному місці і часі (В. Г. Костомаров);

– дискурс як "тематичне" застосування мови, тобто як добір мовних засобів для спілкування в певних межах, що накладаються за соціальними, ідеологічними ознаками тощо (наприклад, комуністичний, феміністський дискурси тощо) (М. Фуко) [315];

– дискурс як своєрідна історично зумовлена норма, співвідносна з поняттями стилю, літературної мови, мовленнєвого і літературного жанрів, що забезпечує функціонально-смислову єдність мовних ознак, яка організується комунікативним модусом (В. Б. Бурбело) [59. с. 96–67; 60, с .96–99];

– дискурс як когнітивно-комунікативний феномен (А. М. Приходько) [256, с. 33–38];

– дискурс у французькому аналізі дискурсу, що протиставить *висловлення*, тобто дискретну порцію текстової інформації, і *дискурс*, або висловлення, задане певним дискурсним механізмом (Л. Геспен, Р. Робен [259, с. 192], М. Пеше [242, с. 306)] (див. [29, с. 214–215; 61, с. 80; 268, с. 26; 306, с.485; 551, p. 185–187]).

Існуючі розвідки поки що недостатньо окреслюють об’єкт дослідження дискурсу, що не надає змоги сприймати дискурсологію як окрему науку (пор. [32, с. 14; 42, с. 26; 61, с. 80; 62. с. 6]). Автори “Словника аналізу дискурсу” вважають, що дискурсологія взагалі не може становити окрему дисципліну. Це радше новий загальний підхід до вивчення мовлення (зрозуміло, на значно вищому рівні дослідження, ніж у тому вигляді, що заклав Ф. де Соссюр), який вбирає здобутки текстолінгвістики, теорії мовного висловлення, прагматичних та когнітивних розділів семантики. Тому інтегровані тлумачення дискурсу (у словниках, енциклопедіях тошо) неминуче виявляються спрощеними [551, p. 190].

Ми визначаємо конститутивні ознаки нормотвірного дискурсу, опис якого становить кінцеве завдання мовнонормалізаторської діяльності на лінгвокультурних засадах, по-перше, синтезуючи з поміж численних розумінь багатогранного явища дискурсу те, що вже усталилося в лінгвістиці мовлення і може становити основу будь-якого дослідження дискурсу, і, по-друге, установлюючи особливості, притаманні саме нормотвірному дискурсу.

Передусім, як будь-який дискурс, нормотвірний дискурс є складним лінгвокультурним і комунікативним явищем, що зумовлює міждисциплінарність його дослідження (пор. [64, с. 113; 551, p. 43]). Поняття дискурсу дає у розпорядження нормативістів інтегративний метод аналізу проблем культури мови. Дискурс, за висловом П. Серіо, є тим “середнім підходом, що відкриває важкий шлях між суто лінгвістичним підходом, який ґрунтується на визнаному забутті історії, і підходом, що розчиняє мову в ідеології” [268, с. 27]. (Зрозуміло, що “історію” слід трактувати як соціокультурне тло продукування дискурсу. “Розчинення в ідеології” треба розуміти як підпорядкування мовного культурному.)

Через спільність знання про навколишній світ, у якому взаємодіють репродуценти та реципієнти дискурсу (пор. [15, с. 137; 194, с. 5; 213, с, 9; 238, с. 31; 267, с. 13; 307, с. 103–106]), формування текстів нормотвірного дискурсу мовознавцями та їх адекватне сприйняття носіями еталонного типу мовної культури, які приймають його як порадник у процесі породження нової норми, зумовлюється не тільки лінгвістичними передумовами, а й усім соціокультурним середовищем

існування певної мови (соціокультурними, політичними, прагматико-ситуативними, психолінгвістичними та іншими чинниками). Через це нормотвірний дискурс вивчається в лінгвокультурному (у тому числі з урахуванням прецедентних текстів культури) та позамовному культурному контексті (пор. [182, с. 38; 333, с. 10, 15]).

У межах конститутивних ознак нормотвірного дискурсу розглядається й така його риса, що об'єднує його з іншими дискурсами, як прагматичний аспект його розуміння, що передбачає вплив висловлення на його адресата, тобто наявність мети висловлення. У цьому зв'язку дослідники пишуть про цілеспрямованість дискурсу, наявність цільової установки, чи про його інтенсіональність (пор. [15, с. 136; 105; 138; 242. с. 325; 261; 269; 272, с. 33–39, 107–109; 333, с. 3–4; 551, p. 10, 42–43;]). Розробка інтенсіональних засад мовного внормування поки що перебуває у французькому мовознавстві в зародковому стані. На імпіричному рівні елементи цілеспрямованого опису, що з'являються завдяки інтуїції професійних лексикографів, становлять незначну частину вільної метамовної рефлексії, яка не має "ілокутивної сили".

Ще однією з ознак нормотвірного дискурсу є його належність до соціокультурного інституту, що переводить спонтанну норму в ранг інституалізованого соціально важливого феномена, який стає мовним забезпеченням вищих комунікативних функцій. Тобто нормотвірний дискурс розглядається як різновид інституціонального дискурсу "на відміну від особистісно зорієнтованого спілкування – у побутовому чи художньому дискурсі" [333, с. 13]. Інституціональні дискурси є статусно-зорієнтованими, тобто характеризуються різним статусом комунікантів. Так, нормотвірний дискурс формується мовознавцями-нормативістами, яких можна розглядати як функціонерів соціального інституту плекання мови, і призначений для "споживання клієнтами", якими тут виступають звичайні мовці (пор. [113. с. 49–52]). Відмічаючи інституціональний характер нормотвірного дискурсу, треба неодмінно наголосити на його інтерактивності, діалогічності, що полягає в зворотному впливі реального мовного вжитку на нормалізаторський інститут (пор. [26, с. 131, 134; 43, с. 260; 267, с. 54; 333, с. 10; 423, p. 9]).

Нормотвірний дискурс, як і інші дискурси, „просякають“ такі підпорядковані дискурси, як аргументаційний і на його основі – оцінний, або евалюативний.

З погляду А. Д. Бєлової, “*аргументація* є комунікативною діяльністю суб’єкта у єдності вербального, невербального та екстралінгвістичного, що має за мету переконання адресата через обґрунтування правильності своєї позиції” [36, с. 5]. Комунікативна інтенція будь-якого дискурсу передбачає переконання співрозмовника чи широкого загалу комунікантів, тому аргументаційний дискурс проступає з-поміж заходів абсолютної більшості дискурсів: академічного (з аргументацією переважно раціонального типу), юридичного (де аргументація вибудовується на поєднанні логіки і риторики з морально-етичними принципами), а також патерналістичного, рекламного, політичного, дискурсу переговорів, релігійно-проповідницького, ділового (корпоративного), побутового тощо [35; 36, с. 14, 103–204; 41, с. 13–14;].

Аргументація в нормотвірному дискурсі уможливлюється наявним аксіологіконом етнічної мовної особистості, на який орієнтуються пересічні мовні особистості і до якого апелюють нормативісти як фахівці з мовних питань. Мовознавці також знаходять слушні аргументи для переконання мовців, зважаючи на типи мовних прогнозів щодо ступеня ймовірності їх реального здійснення й формуючи перспективний аксіологікон.

Філософська теорія цінностей (аксіологія) пов’язує аргументацію і оцінні судження. К. Сережим зазначає “ціннісну орієнтацію природномовної аргументації” [267, с. 36]. У нормотвірному дискурсі нормативісти можуть удаватися до таких засобів евалюативного дискурсу, як апелювання до національних, патріотичних, історичних, етичних, естетичних цінностей тощо. Проте ці цінності набувають доказового характеру лише на лінгвокультурному рівні, тобто опосередковані наявною нормативно-оцінною компетенцією етнічної мовної особистості чи змінами в національному аксіологіконі, що готуються нормативістами з урахуванням імовірності їх прийняття.

На відміну від решти дискурсів, наявних у сучасному комунікативному середовищі (наприклад, політичного, наукового, конфесійного), що є мовним

забезпеченням певного комунікативного завдання, яке виконують широкий загал чи численна група мовців, нормотвірний дискурс становить статусно-зорієнтовану метамовну комунікативну діяльність. Якщо інші дискурси вивчають мовознавці, які встановлюють специфічні мовні засоби, що застосовуються для втілення комунікативних стратегій, то нормотвірний дискурс продукується мовознавцями-нормативістами. Це текст, що організується з метою впливу на колективну мовну свідомість через індивідуальні свідомості мовних особистостей з урахуванням їх нормативно-оцінної компетенції. Комунікативна інтенція нормотвірного дискурсу врешті-решт спрямована на мову як лінгвокультурний феномен, тобто такі її характеристики, як належна якість, необхідна для забезпечення вищих комунікативних функцій (пор. [96]); лінгвістичні традиції як запорука національної самобутності її літературної норми.

Дискурсивне розуміння перформації літературної норми зумовлює уточнення понять “кодифікація” і “нормалізація”. Приймаючи розуміння тих дослідників, які розмежовують кодифікацію й нормалізацію [107, с. 286; 139, с. 13–14; 198, с. 30; 334, с. 16; 273, 314–315; 329, с. 200], ми уточнюємо, що кодифікація означає зведення реально вживаних мовних фактів в ранг соціально схвалюваного правила. Без такої інституалізації, що надає їм статус “правильності”, законності і престижності, норма залишається спонтанною. У світлі реальності існування літературної норми кодифікація не може бути ні ретроспективною, ні проспективною. Вона завжди синхронна, і тому нормативісти не мають змоги кодифікувати як нормативні більш досконалі, але застаріли варіанти чи власні меліоративні варіанти, ще не прийняті до реального вжитку.

У дискурсивному ракурсі видозмінюється й розуміння нормалізації. Нормалізація стає діяльністю з удосконалення мови в межах реально можливого, яка отримує чіткий інтенсіональний вимір. Утілюючи соціальну функцію догляду за якістю мови, нормалізація може бути обґрунтовано проспективною і ретроспективною.

Зважаючи на закономірності лінгвістичної прогностики, що зумовлюють ступінь жорсткості формування майбутнього стану мови, мовознавці-нормативісти

можуть опосередковано вплинути на реальний ужиток, запропонувавши перспективні меліоративні варіанти, які мають шанс замінити недосконалі реалізації.

Коли нормативісти заходять у мовну комунікацію на рівні повсякденного спілкування й пишуть звичайні тексти, їхня мовна поведінка не відрізняється від поводження стандартних мовних особистостей, носіїв усередненої літературної норми. Тому мовознавці, які неупереджено ставляться до мовної динаміки й мовного унормування, не втрачають "чуття мови" щодо належності тих або інших реалізацій до еталонного типу мовної культури. Проте нормативісти при написанні текстів, що належать до нормотвірного дискурсу, так само як і інші неперсічні мовці (письменники, видатні особистості), які створюють тексти культури, можуть черпати з національної мовної скарбниці. Вони мають доступ до цього багатства завдяки спеціальній фаховій підготовці. Професійні нормативісти через ознайомленість із прецедентними текстами культури (у тому числі мовної) здатні вивірити нові реалізації реального вжитку за досягнутим найвищим рівнем і стати посередниками між літературною нормою рівня лінгвокультурної скарбниці і реальною літературною нормою. Вони можуть вплинути на реальну норму, наприклад, "реанімуючи" мовні засоби, що вийшли з широкого вжитку, проте корисні, на їх погляд, за повсюдного зубожіння. Згадаймо "Російський словник мовного розширення" О. І. Солженіцина, до якого увійшла лексика зі словника В. І. Даля і творів російських письменників XIX – XX ст., що, на думку письменника, може прислужитися в наш час для пожвавлення мовних виражальних засобів [526]. О. Соважо зазначає, що генерал де Голль відродив уживання сполучника *dès lors* [494, p. 146]. Нормалізація тим самим виступає охоронницею літературної норми в розумінні національного надбання, не дозволяючи через зниження рівня культури мовлення відчутно занепасти культурі мови.

Перформативний вплив у нормотвірному дискурсі і просвітній інтенсіональний вплив у нормативному дискурсі здійснюються за допомогою дискурсотвірних елементів, що призначаються для безпосереднього їх сприйняття реципієнтами заходів і прийомів мовного внормування. До цих конструктивних

одиниць комунікативного рівня, що справляють цілком визначений вплив на звичайних мовців, належать нормативні коментарі, нормативні нотатки, нормативно-стилістичні позначки.

Дискурсотвірні елементи є самостійними текстами (інколи доволі великими) у разінормативних коментарів, які вибудовуються як тип аргументаційного і оцінного дискурсів і переважно застосовуються у словниках труднощів і лінгвістичних хроніках засобів масової інформації. Нормативні нотатки є мінімальними текстами, що входять до інших дискурсів (лексикографічного, науково-прописового). Нормативні позначки – це особливий тип дискурсотвірних елементів. Заміщаючи стереотипні тексти (пояснення значень нормативних позначок), вони ємно втілюють нормативно-дискурсивну стратегію у складі переважно лексикографічного дискурсу.

Отже, **нормотвірний дискурс** – це така сукупність текстів чи субститутів тексту (нормативно-стилістичних позначок), що має за комунікативну мету вплинути на мовленнєву практику мовних особистостей, сприйнятливих як до інституалізації спонтанної норми, так і до адекватних нормалізувальних впливів. Ця статусно-зорієнтована метамовна комунікація, що уможливлюється спільним фондом знань нормативістів і пересічних мовців, який становить аксіологікон етнічної мовної особистості, виступає регулятором породження реальної літературної норми, що має місце в свідомості мовної особистості. Нормативно-дискурсивний опис є вищим, перформативним рівнем сучасної нормативістики, вихід на який готується на переддискурсному рівні на засадах лінгвокультурного підходу до мовного внормування. **Нормативний дискурс** – це суто популяризаторська діяльність, тлумачення чинної норми мовознавцями для користувачів нижче рівня мовної особистості, що не має відношення до аксіологічної норми.

1.3.2.3. Переддискурсна стадія нормалізації. Нормативно-дискурсивний опис, що враховує національну мовну особистість, висуває вимогу деперсоналізованого, дискурсивно підпорядкованого характеру нормативних оцінок і приписів. Тому для підготовки комунікативної стадії, що вибудовується як

нормотвірний дискурс із застосуванням його конструктивних елементів, аксіологічна норма має переддискурсну стадію, на якій закладається успішність перформативних заходів.

Переддискурсна стадія аксіологічної норми має свої базисні одиниці, що відповідають новому парадигмальному, антрополінгвістичному підходу, відмінні від понять суто лінгвістичного аналізу на різних ієрархічних рівнях мовної системи. Так, поняття *прагмеми, інформеми, аксіологеми, ідеологеми, аргументеми,* "означають функції дискурсного рівня і відповідно можуть бути названі функціонально первинними елементами" [36, с. 100–101]. Вони, маючи психоетнічний, соціокультурний і лінгвокультурний виміри, надають змогу вийти у виробленні критеріїв нормативної оцінки і способів перформації норми за межі "знелюдяної" мовної схеми. Ці одиниці враховують мовну особистість щодо її здатності сприйняти регулювальні впливи як у плані соціального визнання спонтанного компонента нормативної оцінки наявного аксіологікона, так і творення перспективного аксіологікона з метою підтримки і поліпшення якості мови.

1.3.2.3.1. Нормемний аналіз. Передусім необхідно встановити одиницю репрезентації нормативно-оцінної компетенції у свідомості мовної особистості, яка кладе край умоглядному встановленню літературної норми "згори". Нормативно-оцінну компетенцію, що переводить породження реальної літературної норми в індивідуальну свідомість пересічних мовних особистостей і встановлює завдання мовнонормалізаторської діяльності в лінгвокультурному регулюванні цього творення, структуровано у вигляді спеціальних компонентів – нормем.

Нормема є одиницею, в якій у мовній свідомості виникає нормативно-оцінна характеристика елементів усіх рівнів мовної системи чи установлюється асоціативний зв'язок нормативного плану між одиницями лексикона. Нормеми існують як відбитки квантів наївно-лінгвістичного знання, породжені з опорою на живі лінгвістичні традиції, що зберігаються як наслідки свідомих впливів попередніх часів, звичні уявлення про загальні закономірності національного мовного типу й соціокультурне тло, що огортає певні групи мовних елементів.

Нормеми, якими позначаються в аксіологіконі одиниці всіх рівнів мовної системи, мають конотативну, асоціативну природу і відносяться до смислового (не мовного) рівня імплікації, тобто не належать структурі мовних значень [36, с. 99–100, з посиланням на Л. Г. Брутян [50]; 41, с. 12]. Такий імплікаційний характер зв'язку, що породжує асоціації нормативного плану до відповідних одиниць, які становлять мовну компетенцію (лексикон, граматикон тощо) носіїв нормотвірного типу мовної культури, нагадує імплікаціонал значення лексичної одиниці з його асоціативними зв'язками.

Імплікаційність нормеми виявляється у трьох вимірах і зумовлює виокремлення нормем трьох типів. Нормеми конкретного рівня, або **конкретні нормеми** – це імплікації аксіологічного порядку, що мають окремі мовні одиниці чи явища щодо їх нормативності / ненормативності. Конкретні нормеми можуть зумовлюватися імплікаціями з рівнем нормем категорійного значення – **категорійними нормемами**, що пов'язуються з групами чи серіями мовних одиниць. **Парадигматичні нормеми** об'єднують імплікаційним зв'язком нормативного типу одиниці лексикону.

Конкретні нормеми, що властиві всім рівням мовної системи, супроводжують окремі мовні одиниці чи явища і мають узагальнені значення "нормативне" / "ненормативне". Ці значення охоплюють такі протилежні судження нормативного порядку відповідно: "зразкове, прийнятне, схвалюється, відповідає національному мовному типу" (позитивна нормема) / "незразкове, неприйнятне, осуджується, не відповідає національному мовному типу" (негативна нормема). Сукупність таких нормем вирізняє реальну літературну норму з об'єктивної норми.

Конкретні нормеми, що пов'язуються з окремими мовними одиницями чи явищами, зумовлюються імплікаціями з рівнем **категорійних нормем**, спонтанних нормем загального, категоріального значення, що асоціюються з групами чи серіями мовних одиниць. Категорійні нормеми можуть мати витоки в мовній компетенції етнічної мовної особистості (наприклад, зумовлюватися її наступністю). Вони можуть виникати з категорійно-оцінних імплікацій лексичного значення слів (нормеми "етнографічне" (у широкому сенсі "матеріальна чи духовна культура

народу, мова якого є джерелом запозичень”), “культурна експансія”, “американська контркультура”). Категорійні нормеми можуть співвідноситися з рівнем тезаурусу, інваріантної частини національної мовної картини світу, з якого пересічні мовні особистості виводять свої “наївні” уявлення. Такі нормеми регулюють прийняття до літературної норми нових мовних фактів щодо їх відповідності національному типу ментальності (нормеми “французька раціональність”, “утримання рівня інтелектуальної культури”). Як приклад категорійної нормеми, що, як позамовне тло, нашаровується на певні мовні явища, можна навести негативну нормему “оптимізація англо-американського мовного впливу”.

Поряд із нормемами, які супроводжують мовні одиниці і несуть їх нормативно-оцінну характеристику, існують нормеми, що встановлюють імплікаційний зв’язок нормативного плану між одиницями лексикона. Ми називаємо такі нормеми **парадигматичними**, тому що вони наповнюють аксіологічним змістом парадигматичні відношення в лексиконі. Мовна особистість, на яку справляє тиск національний мовний тип, сприймає співіснуючі варіанти як нормативно рівноцінні, неконкурентні, які диференціюються щодо застосування на відповідних мовних рівнях, у регістрах дискурсу чи функціональних стилях, або інтуїтивно шукає “кращі” варіанти, створюючи конкурентні відношення між співіснуючими варіантами лексикона. Цей реальний парадигматичний зв’язок, що установлюється в свідомості мовної особистості між одиницею лексикона і її рівноправним чи меліоративним варіантом, експлікується нормативістами. Нормативісти також створюють парадигматичні нормеми, що мають шанс закріпитися в аксіологіконі за законами лінгвістичної прогностики, коли існують підстави для нормалізації як лінгвокультурного, так і соціокультурного планів.

Нормема є єдиним приступним об’єктом, через який насправді здійснюються нормалізувальні впливи на національну мову. Так, необхідною передумовою кодифікації мовного факту є наявність в аксіологіконі відповідної конкретної нормеми, визнання якої очікується мовними особистостями. Удосконалення мови теж можливе лише за умови зрушень у аксіологіконі національної мовної особистості. Учасниця дискусії з проблем української літературної мови

Л. І. Шевченко задається питанням: “Чи не з окультурення суспільної свідомості починається окультурення мови?” [332, с. 52]. Єдино можливим механізмом цього поліпшення є створення відповідної нормеми чи поглиблення конкурентних відношень між варіантами норми, що об’єднуються парадигматичною нормемою. Національний мовний тип, що через поєднання системно-нормативних закономірностей мови з нормативно-оцінною компетенцією етнічної мовної особистості має певну інерційність, не піддається “лобовим” удосконаленням, що умоглядно сконструйовані (внутрішньомовного порядку, наприклад таких, які виходять з принципу аналогії; логічних, методичних), коли не має достатніх свідчень про готовність носіїв нормотвірного типу мовної культури залишити “нераціональні” явища.

Так, як передчасний слід розглядати логіко-методичний підхід О. Соважо, який у книзі “Французька мова: учорашня чи майбутня?” запропонував офіційно дозволити неузгодження дієслівних часів після умовного сполучника *si „якщо“*, а також інверсію у непрямому питанні (типу *« Je me demande quelle heure est-il »*) [494, p. 124].

Реальний стан сучасної французької мовної ситуації, особливою рисою якої є двоїстість нормотвірного типу мовної культури, вищий рівень якого не може бути довільно радикалізовано, прояснює той факт, що зміни до французького правопису 1990 р. досі не перетворилися на нову норму. Це відбулося передусім через непідготовленість нормем орфографічного рівня, попередня зміна яких є необхідною передумовою реформування чинного правопису.

Нормативно-оцінний компонент колективної мовної свідомості носіїв еталонного типу мовної культури становить лінгвістичну традицію, що цілком істотно перешкоджає прийняттю надто радикальних мовних змін. Проте К.М. Чекаліна сприймає його як перепону на шляху до демократизації сучасної норми. Дослідниця занепокоєна тим, що встановлені нею нові явища французької лексико-семантичної норми, поширені в мові сучасної французької преси, звичайно не приймаються до загальнолітературної мови, що перетворює мову французьких ЗМІ на дещо знижений варіант [322, с. 21–30].

У ракурсі цивілізаторського компонента французької мовної політики вітаються такі зміни в мовній компетенції франкофонів, як прийняття до метропольної французької мови регіоналізмів із країн усієї франкомовної зони. Справді, для укріплення позицій французької мови як мови франкофонії бажано, щоб вона дещо поступилася етнічною чистотою. Проте зрозуміло, що проникнення регіоналізмів до метропольної французької мови можливе лише за умов створення нової нормеми в аксіологіконі пересічних мовних особистостей, якщо вони усвідомлять значення франкофонії як мовного і політико-економічного об'єднання франкомовних країн.

В індивідуальних свідомостях пересічних мовців породжуються **спонтанні нормеми**, що вирізняються переважно невиразним відчуванням нормативно-оцінних імплікацій чи зумовлюють позасвідомі преференції мовної особистості. Визначаючи спонтанні нормеми, нормативісти залучають наукову аргументацію через нормемний аналіз, який переводить їх у площину лінгвокультурних категорій. **Нормемний аналіз** залишає суто умоглядне вивчення мовної схеми, яке нехтує мовною особистістю, і стає антрополінгвістичним вивченням мови. На відміну від оцінювання мовних фактів за традиційною моделлю нормалізації, яке здійснюється за формулою "мовна структура (що встановлюється, виходячи з міркувань нормативістів і суто лінгвістичних критеріїв нормативної оцінки) → літературна норма", нормемний аналіз, звертаючись до мовної особистості, готує матеріал для нормалізації, оцінений і оброблений за схемою "(національний мовний тип ⇆ аксіологікон) → літературна норма" (пор. [328, с. 420]).

Нормемний аналіз є методом рівня сучасного конкретно-наукового мовознавчого знання. Цей рівень належить трирівневій типології лінгвістичного знання: 1) логіко-філософське; 2) конкретно-наукове; 3) наївно-лінгвістичне (пор. [39, с. 21; 342, с. 19]).

Логіко-філософське знання про мову концептуалізують філософи і логіки. Воно оперує поняттями, що належать царині абсолютних істин. На цьому рівні суб'єкт дослідження (філософ, логік) діє з раціональних позицій як носій "чистого розуму" (пор. [191.с. 77; 193, с. 149; 262, с. 139, 149]).

Конкретно-наукове лінгвістичне знання постачають спеціалісти з мови (мовознавці, лінгвісти). Це знання має справу з концептами, що належать до сфери відносних істин. Істиннісний статус наукових понять на цьому рівні, порівняно з логіко-філософським, знижується, релятивізується аж до покладання на авторитет провідного спеціаліста в якій-небудь галузі мовознавства і, отже, може періодично переглядатися [82, с. 28]. З огляду на поліпарадигмальність сучасного мовознавства як суб'єкти дослідження на конкретно-науковому рівні діють представники різних напрямів і шкіл, у тому числі вчені, які перейшли на антропологічну наукову парадигму і залучають до предмета лінгвістичного дослідження людський фактор у мові, тобто вивчають мову як один з виявів психологічно, соціально і культурно сформованої особистості [193, с. 228].

До наївно-лінгвістичного знання (синоніми: повсякденно-побутове, практично-побутове, наївно-повсякденне знання про мову) належать лінгвістична компетенція та рефлексія щодо мови, які виводяться з повсякденного пізнавального досвіду людини та спираються на "приблизні" поняття, що, однак, надають змогу звичайним мовцям задовільно користуватися конкретною реальною мовою (пор. [237, с. 388; 238, с. 5–6; 468, p. 285–256]).

Наївно-лінгвістичне знання має таку структуру:

1) мовна компетенція пересічного мовця, тобто мовні знання, засвоєні в процесі мовної практики чи через навчання, що теоретично слабко навантажені, але надають змогу спілкуватися в різних комунікативних ситуаціях;

2) метамовна рефлексія, що супроводить соціалізоване та індивідуальне усвідомлення мовної компетенції (аксіологікон мовної особистості);

3) рефлексія щодо мови пересічних мовців, що належать до нижчих типів мовної культури, яка дає антикультурні та шовіністичні емоційні вияви ("відверто антираціональні емоційні позиції мовців" [107, с. 285]) (див. В.25).

Здійснюючи нормемний аналіз, нормативісти-франкофони можуть у пошуках первинного матеріалу удаватися до прямих опитувань чи анкетувань носіїв еталонного типу мовної культури. Проте такий метод є практично нездійсненним, зважаючи на неймовірно великий обсяг статистичного матеріалу до кожного

мовного факту, нормативна оцінка якого встановлюється і який довелося б збирати й обробляти.

Для мовознавців-нефранкофонів джерелом первинної інформації можуть стати чати (форуми) з мовних питань, куди пересічні користувачі надсилають електронні запити для отримання інформації, зокрема, для написання письмових робіт, консультацій спеціалістів, бібліографічних відомостей; де вони висловлюють свої відчування і думки з мовних, переважно культуромовних проблем у пошуках спілкування і взаємопідтримки. Інодівони грають з мовою у різні способи. Так, можна удавати, що *avion* n.m. – це акронім, який розшифровується *« aéronef volant imitant un oiseau naturel »*.

Ми обрали для аналізу чат (forum) сайта « ABC de la langue française » (ABCLF), що став помітним явищем в культурному житті Франції XXI століття через найбільшу кількість зареєстрованих під псевдонімом користувачів (1948) і дискутованих тем (6869).

Користувачі чата поділяються на дві групи: пересічних зареєстрованих користувачів (membres) і експертів-мовознавців. До останньої групи входять штатні експерти (administrateurs), запрошені експерти (invités) і незалежні експерти (modérateurs).

Хронологічні рамки інформації, що розміщено на чаті, – з початку XXI століття до 2010 року.

Пересічні користувачі чата – це молоді люди, переважно студенти початкових курсів, яких здебільшого не можна вважати за мовних особистостей. Вони прагнуть підвищити свій мовно-культурний рівень.

Свідчення пересічних користувачів можуть слугувати засобами аргументації для доведення істинності положень дисертації лише при їх наявності в достатньо великій кількості, тобто так само як і у випадковій і суцільній вибірках. Відчування окремих пересічних користувачів чата розглядаються як додаткові аргументи на підтвердження прийнятності / неприйнятності мовного факту у разі існування достатніх доказів кількісного і мовознавчого планів. Поінформованість пересічних користувачів, які свідчать про існування якихось загальновідомих мовних явищ,

правил тощо, стає в пригоді як джерело додаткової інформації. Ці гіпотези у нашому дослідженні можуть знаходити теоретичне обґрунтування і фактичне підтвердження. Свідчення пересічних користувачів можуть бути хибними щодо плутанини смислу, наявності парадигматичної нормеми в національному аксіологіконі тощо (див. Б.2).

Експерти-мовознавці, природно, належпть до категорії мовних особистостей. Утім вони теж можуть помилятися щодо конкретних фактів уживаності й функціонування мовних одиниць. Нагадаймо, що індивідуальна мовна особистість – це наукова абстракція низького рівня. Це досить повнокровне узагальнення, яке полягає в збірності, порівнянної зі збірністю персонажа літературного твору.

Свідчення експертів про реальну поширеність мовних фактів додаються до наших кількісних показників. Вони використовуються як єдине джерело інформації кількісного плану, коли існують вагомі виправдні мовознавчі показники. Висловлювання окремих експертів чата з мовознавства віддзеркалюють національний аксіологікон і можуть слугувати підставою для більш обов’язкових нормативних приписів у, коли вони робляться у річищі новітніх розробок сучасного прескритпивізму, зокрема останніх науково обґрунтованих заходів з унормування французької мови. Ми враховуємо виправдні показники нормативної прийнятності мовознавчого плану у разі їх лінгвокультурної інтерпретації експертами. Суто мовні й філологічні критерії (історичний, етимологічний, естетичний тощо), як правило, зазнають критики з нашого боку й відкидаються. Відчування експертів можуть ємно відбивати стан певної нормативної проблеми, що склався на цей час, на рівні аксіоми, що не отримує доведення. У нашій розвідці такі робочі узагальнення, як правило, віднаходять фактичне підтвердження. Численні проте бездоказові твердження експертів не можуть сприйматися як аксіоми у разі їх аргументованого спростування. Експерти можуть передавати канонічні заяложені уявлення про стан нормативних проблем, які потребують осучаснення в наявних соціокультурному й лінгвокультурному контекстах. У свідченнях експертів часом даються умоглядні абстраговані міркування за темою обговорення замість інформації про реальну співвідносну вживаність варіантів норми. Цікаві факти, цитати, що наводять

експерти (а також пересічні користувачі), залучаються для підтвердження тез нашої роботи.

А проте акти віртуального спілкування на чаті не мають доказової сили, порівняної з аргументацією, що виводитья з національного аксіологікона аналізом інформації кількісного і мовознавчого планів великих статистичних вибірок, що належить до посередніх методів виявлення нормем.

Основним непрямим засобом розкриття нормемного складу аксіологікона національної мовної особистості є звернення нормативіста-франкофона "дискурсивної" формації до самоспостереження. Справді, нормативіст, удаючись до мовної комунікації, стає носієм еталонного типу мовної культури. Як представник мовної культури, що береться за основу виведення літературної норми, він сприймає нормеми аксіологікона, що склалися впродовж історичного розвитку мови і становлення національної нормативної традиції, чи зміни в нормемному складі нормативно-оцінної компетенції, зумовлені лібералізацією усіх ділянок сучасного суспільства. Для аргументованого доведення своїх відчувань щодо нормативності мовних фактів чи наявності нормативних проблем, тобто їх переведення у площину лінгвокультурних категорій, що надають змогу знеособити нормативну оцінку і припис щодо фактів і явищ національної мови, нормативіст-франкофон змушений звернутися до інформації кількісного і мовознавчого планів. Перший вид інформації становить реальна вживаність мовного факту чи співвідносна вживаність варіантів норми. Другий становлять ідентифікатори нормем рівня сучасного мовознавчого аналізу (у тому числі показники суміжних гуманітарних дисциплін), переведені у площину мовної особистості.

Лінгвокультурні категорії й одиниці надають змогу концептуалізувати і тим самим знеособити нормативну оцінку і припис щодо фактів і явищ національної мови. Вони кладуть край установленню літературної норми "згори", коли у виробленні критеріїв нормативної оцінки і способів нормалізації нормативісти удаються до вольової ретроспективної нормалізації чи не виходять за межі умоглядно визначеної мовної схеми (пор поняття "діалогічної мовної культури" [48, с. 14]). У цьому разі хід міркувань, що ґрунтується на лінгвокультурних категоріях,

як французького мовознавця-нормативіста, так і мовознавця будь-якої країни, який вивчатиме реальне функціонування окремих фактів чи явищ французької мови, і визначатиме їх літературно-нормативну прийнятність, буде ідентичним. Це надає змогу встановитисучасну літературну норму й остерегти від помилок щодо перспективної норми для ефективного користування мовою українських франкофонів, мовну свідомість яких сформовано в контексті розвиненого прескриптивізму, за умов певного відставання французької нормативістики від світового рівня розвитку прескриптивної лінгвістики.

Передовсім попереднім непрямим свідченням наявності нормеми позитивної чи негативної оцінки є реальна вживаність мовних фактів, а у разіпарадигматичних нормем – співвідносна реальна вживаність варіантів норми. Утім, якщо сучасна теорія культури мови визнає положення про те, що нормативісти не можуть здійснювати нормалізацію мови без урахування реальної вживаності фактів і явищ об’єктивної норми (пор. [277, с. 222]), вона не приймає абсолютизацію середньостатистичного показника. Така абсолютизація, урівнюючи нормемний аналіз з описом об’єктивної норми, фактично відсуває нормативістів від процесів мовного регулювання, заперечує саму можливість нормалізації. Утрачається можливість розрізнення лінгвокультурно і соціокультурно вмотивованих змін чинної норми і розповсюджених помилок щодо норми. Кладеться крайудосконаленню мови у випадках, коли для цього є наявними соціокультурні й лінгвокультурні підстави.

Кількісну інформацію про реальну вживаність мовних фактів чи співвідносну вживаність варіантів норми дають дві наші вибірки: випадкова вибірка на паперових носіях з 1979 року з обсягом понад 20.000.000 слововживань і суцільна вибірка з електронних архівів французьких ЗМІ за 10 – 15 останніх років з багатомільйонним обсягом, який не піддається точній оцінці.

Реальна вживаність стає показником конкретних нормем в комбінації з “виправдними” ідентифікаторами рівня сучасного мовознавчого аналізу (що поєднує суто мовознавчі методи і методи суміжних гуманітарних дисциплін): внутрішньолінгвальними (у тому числі лінгвістичними передумовами мовного

розвитку, відповідностями загальним закономірностям національного мовного типу), філологічними, історичними, соціокультурними, логічними, естетичними, – переведеними в площину мовної особистості. За цієї умови мовознавчі ідентифікатори розглядаються через призму лінгвокультурних чинників і фактично стають лінгвокультурними показниками нормем. Вони пояснюють динаміку літературної норми, доводять невипадковість неологізму, показують зручність користування мовними одиницями, що прагнуть системності.

Так, внутрішньолінгвістичні критерії, найбільш поширені серед суто мовознавчих підстав оцінювання, що застосовує стратифікаційно-субординативне мовне внормування, стають інструментом нормемного аналізу лише за необхідної передумови зміни їх парадигмального значення зі структурного "відповідність мовного факту абстрактній мовній схемі" на антропоцентричне "експлікація аксіологікона національної мовної особистості". Внутрішньомовні критерії (передусім критерії відповідності існуючим системі та нормі і критерії зрівноважування системи та усунення суперечливості норми) по суті віддзеркалюють „наївні" уявлення про продуктивну неологію і про мову, що є раціонально побудованою, зручну в користуванні (пор. [220. с. 12–13]). Такі уявлення формують в аксіологіконі етнічної мовної особистості відповідні категорійні нормеми. Тобто за внутрішньолінгвістичними критеріями стоїть мовна особистість, що визначає насправді культурно-національний рівень застосування універсальних виправдних показників.

Тепер дослідимо застосування мовознавчих показників у нормемному аналізі на прикладі змін до французького правопису 1990 р.

Зміни французької орфографії дають приклади застосування мовознавчого аналізу до оцінювання різних аспектів орфографічної норми, що враховує нормеми. Такий підхід відрізняється ієрархічно організованим застосуванням внутрішньомовних критеріїв у комплексному дослідженні мови в усій її складності, тобто з урахуванням людського фактора в мові. Він, спираючись на нормеми, що стоять за показниками рівня мовознавчого аналізу, відрізняється збалансованістю внесення змін до мовної компетенції і збереження лінгвістичної традиції, що

уможливлює реформування правописної норми.

Реформатори орфографії, відгукуючися на суспільні запити щодо спрощення графічної системи, в остаточному тексті змін правопису усунули циркумфлекс тільки над голосними **i, u** і залишили його над **a, o** на лінгвістичних підставах. Так, було зважено на слабку релевантність трьох критеріїв рівня мовознавчого аналізу, що уможливлює зміну відповідної нормеми: системного критерію: поліфункціональність (^) над **i, u**; критерію фонографічних відповідностей: усунення (^) не зачіпає існуючу вимову; історичного критерію: в історії мови (^) над **i, u** з'явився через різні причини.

Циркумфлекс над **i, u** було усунено з такими функціонально навантаженими винятками, що відповідають системним показникам, скасування яких спричинило б значний опір щодо змін відповідних нормем:

1**) î, û** зберігаються у закінченнях passé simple через збереження **â** (*nous partîmes – nous mangeâmes*);

2) **î, û** залишаються у випадках розрізнення омонімів (*sur/sûr)* (пор. [536, p. 19]).

Було враховано нормемне тло внутрішньомовного показника "системно-нормативні закономірності французької акцентуації". За сучасної мовної ситуації нормативно преференційними є реалізації носіїв вищого рівня еталонного типу мовної культури, для яких збереження status quo щодо ускладненої орфографічної системи є запорукою національної самобутності французької мови. Нормемний аналіз сьогодні не бере до уваги зміни графічної системи, у випадках, коли вони зумовлені не якоюсь питомою комунікативною потребою, а є, скоріше, ознакою неуцтва, спричиненого різким падінням загальної культури і небажанням чи неможливістю подолати цю ваду. У сьогочасній нормалізації правопису не враховується рефлексія щодо французької акцентуації шкільних учителів, які толерантно ставляться до помилок з акцентуації і не надають великого значення виправленню цих помилок. Шкільні вчителі належать до соціопрофесійної групи, що через функції, які вона виконує в суспільстві, наближена до носіїв нееталонних типів мовної культури і поставлена в авангарді змін чинної орфографії [459, p. 232].

У межах поміркованого мовознавчого підходу існує можливість релятивізації внутрішньомовних показників відповідно до типу мовної культури. Так, у річищі адаптації іншомовних слів і запозичень, що полягає в додаванні французької акцентуації і вживанні французького способу утворення множини, зміни орфографії згідно з принципом стрункої системи, що потребує єдиного правила, франсизують італійські музичні терміни *allégro* (adv, m), *allégretto* (adv, m). Хоча "Словник труднощів французької мови" Ж. - П. Колена (DDF) та "Малий Ларусс" (PL) [1] реєструють два графічні варіанти: 1. **allegro** (adv), **allegretto** (adv): *jouer «allegro », « allegro assai »;* 2. **allégro** (m, pl. – **s**), **allégretto** (m, pl. – **s**): *Un allégro de Beethoven. Il n'aimait que les allégrettos*. Проте, на наш погляд, графічна варіативність зумовлюється тут не належністю до різних частин мови, а вживанням цих слів як музичних термінів-італінізмів фахівцями чи як запозичень у загальнолітературній мові (пор. "Малий Робер": **Allegro** adv et n.m. – Var. **Allégro. Allegretto** adv. et n.m. – Var. **Allégretto**). Мовознавчий показник системності віддзеркалює нормему, що присутня в "повсякденній нормі" – аксіологіконі носіїв еталонного типу мовної культури. Нормативно-оцінна компетенція носіїв елітарного типу має свою нормему, сформовану фактом опанування "ученої норми", якої дотримуються інтелектуальні та художньо-професійні верстви суспільства, обізнані з іноземними та класичними мовами, що унеможливлює фонографічну адаптацію.

Крім прикладів поміркованого мовознавчого підходу в тексті змін до французького правопису є випадки незрівноваженого домінантно-лінгвістичного підходу. Такий підхід на сучасному рівні розвитку мовознавчої науки виявляється "смаковим". Він не має стосунку до нормемного аналізу, оскільки є відірваним від

Примітка.

Як джерелами фактичного матеріалу й довідниками ми користувалися електронними версіями словників "Малий Ларусс" (PL) і "Малий Робер" (PR), що вийшли в світ відповідно у 2008 і 2009 роках. Якщо ми, переважно для порівняння, залучаємо зазначені словники, що вийшли в попередні роки, при умовних скороченнях ставиться рік видання.

етнічної мовної особистості. Справді, тут ми маємо справу з умоглядною мовознавчою рефлексією, що дає індивідуально-авторські міркування, які не можуть отриматизастосування у сьогоднішній практичній нормалізації, що обов'язково враховує лінгвокультурний аспект. Втілення цих пропозицій потребувало б перебудови французького правопису з розробкою нових правил, що неможливо в межах останньої поміркованої реформи (і взагалі в еволюційні періоди існування суспільства і мови) (пор. [488, p. 75]).

Так, декілька членів комітету експертів, зокрема А. Мартіне, пропонували позбутися (^) не тільки над **i, u**, але й над **a, o**, де цей знак диференціює фонеми (*pale, pâle, votre, vôtre*). Прихильники такого вирішення проблеми наводять докази стирання фонологічної опозиції між [a/α] і [ɔ/o] у деяких регіонах Франції та існування тенденції до зникнення фонем [α], [o] з вимови молодого покоління французів. До того ж, в існуючій графічній системі графіка не обов'язково передає нестабільність і варіативність вимови. Так, регіональне розкотисте **r** не має спеціального графічного позначення. Отже, у цьому разі графіка нібито виступила б нейтралізуючим чинником нестабільної та регіонально диференційованої вимови.

Умоглядна рефлексія лінгвістів сягає максималістських пропозицій щодо розробки широких правил, що зачіпатимуть французьку графічну систему в цілому. Так, пропонується поширити принцип графічної нейтралізації **â→a, ô→o** на **é, è**, замінивши **(′)**, **(ˋ)** на плаский аксан **(ē)**, що іноді вживається над великими літерами в заголовках, афішах тощо **(PHĒNOMĒNE)** [459, p. 127].

Поруч зі змінами орфографії, які кодифікують реальні зрушення норми (наприклад, написання разом іменників з префіксами *entre-, contre-*), є й такі, що пропонують варіанти, які сприймаються як недоладні та довільні (наприклад, граматично неможливі форми множини складних слів із займенником *tout* та прислівником *partout* як другим компонентом: *un (une) risque-tout* "смільчак, шибайголова" – *des risque-touts, un fourre-tout* "комірка; ранець" – *des fourre-touts, un passepartout* "відмичка" – *des passepartouts*). Відчування граматичної незвичності (agrammaticalité) з'являються тут через неврахування нормеми, яку формує

усвідомлення граматичного значення другого елемента. Формуванню нової нормеми, яка б підготувала зміну мовної компетенції, не сприяють бездоказові доводи, що не можуть бути засобами аргументації. Так, відчуття граматичної неправильності не може бути переборене фактом наявності серед старих атестацій (1930) єдиного випадку вживання форми *des faitouts (un faitout, fait-tout* "низька каструля з кришкою"*)* письменником Жаном Жіоно (пор. [482, p. 7]).

Незрівноваженість мовознавчого підходу може спричинити й довільне виключення з нормемного аналізу необхідного внутрішньолінгвістичного показника, що не враховує багаторівневий характер нормеми. Так, Ж. Рей-Дебов не підтримує уніфікацію утворення однини і множини складних слів із першим дієслівним і другим іменним компонентом, що пишуться через дефіс, за зразком простих іменників (наприклад, *un compte-goutte* "піпетка" – *des compte-gouttes*). Це "просте" правило не враховує семантичну підоснову нормеми, яка склалася щодо числових форм складних слів, і вводить нову нормему, відірвану від реального аксіологікона, що формується лише за системним морфологічним принципом. Лексикограф показує безперспективність уніфікованих морфологічних форм, зазираючи через самоспостереження у національний аксіологікон, який відбиває чіткі семантичні відмінності між числовими формами: *un brise-bise* "фіранка (що закриває нижню частину вікна)" – *des brise-bises (qui « empêcheraient de s'embrasser »), un gratte-papier* "переписувач" – *des gratte-papiers (qui « falsifieraient des papiers d'identité »), un abat-jour* "абажур" – *des abat-jours (qui « mettraient nos jours en danger »)* [ibid, p. 8].

Пропущені через сито конкретно-наукового лінгвістичного знання спонтанні нормеми повертаються в національний аксіологікон у вигляді інституалізованих нормем. **Інституалізована нормема** – це компонент зі складу конкретних чи парадигматичних нормем аксіологікона, який відображає суспільне схвалення / осуд мовної одиниці чи явища через кодифікацію відповідного факту на перформаційній стадії аксіологічної норми. Через збереження авторитету нормовстановлювальної інституції в сучасних "благополучних" суспільствах, що є похідним від ролі літературної мови, яка слугує мовним забезпеченням вищих комунікативних

функцій, звичайні мовці, не заперечуючи статусно-зорієнтований характер нормотвірного дискурсу, потребують інституалізації спонтанних нормем. З формовуванням спонтанних нормем у колективній мовній свідомості, пересічні мовці очікують відповідної зміни нормативних кодексів. Регулювання породження літературної норми у цьому разі полягає в інституалізації спеціалістами-нормативістами нормем, що утворилися в нормативно-оцінній компетенції мовних особистостей. Верифікація нормативних кваліфікацій тут відбувається так, що мовна свідомість (колективна через індивідуальні) приймає / не приймає нормативні кваліфікації, що враховують / не враховують наявні нормативно-оцінні компоненти аксіологікона. Якщо складається протиріччя між нормативно-оцінною компетенцією й нормалізацією, що здійснює соціальним інститут, пересічні мовці, яких дезорієнтує ця невідповідність, опиняються в стані “нормативної непевності”.

Ми висуваємо поняття **нормативної непевності**, зазначаючи поширення усталеного в соціолінгвістиці поняття “лінгвістичної непевності” на ділянку дискурсу (див. В.9). Ми розуміємо під нормативною непевністю стан, у якому перебуває носій нормотвірного типу мовної культури, коли не виправдовуються його сподівання на схвалення нормалізацією змін чинної норми, що зумовлені комунікативними потребами часу і не мають заперечень мовного і соціокультурного планів. За таких обставин пересічні мовні особистості, урешті-решт переборовши сумніви щодо недостатності рівня їхньої мовної культури, переходять на спонтанну норму, що може підірвати довіру до нормалізації взагалі.

1.3.2.3.2. Нормовстановлювальний аналіз. Крім нормемного аналізу, який визначає нормемний склад національного аксіологікона, на переддискурсному рівні аксіологічної норми застосовується нормовстановлювальний аналіз. Перед нормовстановлювальним аналізом висуваються два основних завдання. По-перше, цей аналіз виявляє спонтанні нормеми (у тому числі парадигматичні), які відповідають науково-мовознавчому уявленню про національний мовний тип, що передбачає застосування на дискурсивному рівні перформативного засобу кодифікації. По-друге, діючи в межах можливого, він готує зміни в аксіологіконі етнічної мовної особистості з метою

підтримування і поліпшення якості мови. Установка на створення нормем чи поглиблення конкурентних відношень між термінами парадигматичних нормем зумовлює звернення в нормативно-дискурсивному описі до таких засобів нормалізації, як нежорстке і жорстке формування перспективної літературної норми. Нормовстановлювальний аналіз оперує спеціальними одиницями, що належать до мовознавчо-дослідницького рівня нормалізації, тобто орієнтують міркування нормативістів, проте не отримують безпосереднього текстового втілення і не переходять на рівень осмислення звичайних мовців. Такими одиницями є аксіологічні типи мовних одиниць (мовних явищ), які репрезентовано аксіологічними типами парадигматичного зв'язку.

Поняття **"аксіологічний тип мовної одиниці (явища)"** (АТМО) є суто дослідницькою категорією, що не є експлікованою текстуально, якою оперують нормативісти, коли вони готують нормативно-дискурсивний опис. АТМО є елементарною одиницею, що втілює нормативно-дискурсивні стратегії на переддискурсному рівні аналізу, яка уможливлює адекватність застосування перформативних заходів у нормотвірному дискурсі. При цьому зважається як на можливості сприйняття нормативно-оцінної інформації мовною особистістю, що ставить авторитет нормативістів у пряму залежність від проведення нормалізувальних заходів у межах можливого, так і на важливість підтримки і поліпшення якості мови.

АТМО установлюються з урахуванням результатів нормемного аналізу, які дають узагальнене уявлення про ступінь сформованості відповідної нормеми (наявності і знаку конкретних нормем, наявності і стану парадигматичних нормем), і тим самим визначають імовірність здійснення нормалізувальних заходів за закономірностями лінгвістичної прогностики у лінгвокультурному розумінні.

Лінгвістичний прогноз є одним із наріжних каменів культури мови і одночасно – одним з її вузьких місць. Структуроцентрично спрямована лінгвістика бере під сумнів науковість мовного прескриптивізму саме через імовірнісний характер здійснення лінгвістичних прогнозів щодо конкретних мовних фактів. Нормативісти ж схильні розцінювати цю особливість перспективної нормалізації

скоріше як “науково-лінгвістичний” характер точності мовного прогнозування [277, с. 46].

Погляд на мовне внормування як на прогностичну дисципліну, що вибудовує свої рекомендації, вивчаючи усталені закони і тенденції мовного розвитку, є досить поширеним. Є. А. Карпіловська деталізує показники перспективної норми. На її думку, лінгвістичну прогностику уможливлюють вивчення потенціалу мовної системи щодо можливості вдосконалення мови; дослідження динаміки чинної норми через спостереження таких явищ, як варіативність і дублетність; стеження за становленням мовних явищ у діахронії, яке дає мовознавцеві прецедентні моделі мовних змін [149, с. 495–496]. Тенденції мовного розвитку можуть установлюватися з використанням статистичних показників. Л. К. Граудіна запропонувала статистичний метод перспективної екстраполяції, за яким оброблюються наявні дані, виходячи з динаміки співвідносної вживаності конкурентних варіантів. Авторка вважає, що цей прийом здатний дати задовільні результати у встановленні перспективної норми щодо граматичних варіантів на найближчу перспективу [99, с. 31–33].

Проте визначення системно-нормативних закономірностей національної мови, яке уможливлює встановлення слабких елементів системи і напрямків зрушень чинної норми, залишає лінгвістичну прогностику в її сучасному вигляді в межах жорсткої автоматичної структури мови. Такі культуромовні прогнози, маючи ймовірнісний характер, не дають задовільного передбачення подальшої долі конкретної мовної одиниці.

Так, вірогідність лінгвістичного прогнозування, що виходить з тенденцій мовного розвитку, до якого звертається практика культури мови для обґрунтування підтримки одних варіантів норми на шкоду іншим, заперечує Ф. Данеш [380, p. 700]. Згідно з Є. Косеріу, можна передбачити загальний характер очікуваних інновацій, проте неможливо прогнозувати появу конкретних неологізмів, що спричиняють реальні мовні зміни [187, с. 305]. В. Г. Гак дотримується розуміння “категоріального” характеру мовного прогнозування. Допускаючи високу ймовірність неприйняття інновацій до певних лексико-семантичних груп і розрядів

слів (формальних неологізмів, авторських оказіоналізмів, дублетів, експресивних найменувань розмовної мови, ксенізмів, ефемеризмів, екзотизмів, вузькоспеціальних термінів), він заперечує можливість передбачити закріплення в мові окремого слова [83, с. 18–21]. С. Брюне відкидає лінгвістичну прогностику в традиційному розумінні. Дослідниця відмовляється від прогнозів, заангажованих установками певної лінгвістичної школи, щодо майбутнього французької мови у XXI столітті. Спостереження за подібними передбаченнями показує їх умоглядність, що не відтворює повнокровного функціонування мови. У своїй праці вона застосовує так званий метод "рефлексії над атестаціями", у якому приклади вживання мовних фактів не є ілюстраціями до теоретичних викладок чи матеріалом для моделей, а показують реальну картину французької мови наприкінці XX століття [368, p. 4, 6].

На відміну від Ф. Данеша, Є. Косеріу, В. Г. Гака, С. Брюне О. О. Леонтьєв допускає можливість прогнозування щодо конкретних мовних фактів на підставі суто мовних і позамовних передумов, що відсівають життєздатні варіанти. У ділянках системи, які допускають потенційну множинність реалізацій, варіювання обмежується системними можливостями і такою соціолінгвістичною причиною, як реальна вживаність, що визначають тип співвідношення варіантів. Так, за О.О. Леонтьєвим, прогнозуючи майбутнє акцентологічних варіантів *доце́нт / до́цент, приговóр / прúговор*, варто передбачити три можливості: 1) співіснування варіантів, диференційованих у соціальному чи стилістичному планах: *прúвод* (професійний варіант) / *привóд* (загальномовний варіант); 2) витиснення нового варіанта старим: просторічне *до́цент* витісняється літературним варіантом *доце́нт*, просторічне *мóлодежь* витісняється літературним *молодёжь*; 3) витиснення старого варіанта новим: згідно з О. О. Леонтьєвим, *довлеть над кем-нибудь* витісняє *довлеть кому* (див. В.10). Для нормалізації кожного випадку необхідно з'ясувати, до якого типу варіювання він належить, і відповідно встановити нормативність обох варіантів чи віддати перевагу перспективному.

Проте, зауважимо, що дослідник не роз'яснює, на підставі яких критеріїв чи показників можливо прогнозувати тип співвідношення. Можна гадати, що якесь

світло у вирішенні цього питання може кинути вихід за межі системно-лінгвістичної прогностики. Так, великий ступінь імовірності здійснення прогнозів і навіть повну впевненість у їх реалізації вчений пов'язує з тривалою дією екстралінгвальних чинників. Саме таким виявилося передбачення Є. Д. Полівановим зникнення в майбутньому ненаголошених голосних в усному російському мовленні [204, с. 68–69].

Лінгвокультурна концепція мовного внормування вперше ставить завдання лінгвістичної прогностики щодо конкретних мовних фактів. Нею вважаються безперспективними передбачення результатів функціонування "знелюдяного" мовного механізму, закони якого визначаються умоглядно. Вона переводить мовну прогностику на мікрорівень, тобто звертається до поглибленого вивчення конкретних мовних фактів у площині як мовної, так і нормативно-оцінної компетенції національної мовної особистості. Цим долається зачароване коло, коли заперечення можливості лінгвістичного прогнозування на мікрорівні фактично ставить бар'єр на шляху вивчення реального функціонування в мові окремих одиниць, а недостатня вивченість численних фактів на новітній стадії існування французької мови у свою чергу унеможливлює лінгвістичне передбачення.

Лінгвокультурно спрямована мовна прогностика щодо конкретних мовних фактів виходить із результатів нормемного аналізу, що залучає таку підставу, як ступінь сформованості нормем аксіологікона, яка визначає міру ймовірності здійснення нормалізувальних впливів на мікрорівні (див. В.11). Відповідно до чотирьох випадків сформованості нормем – 1) повна сформованість позитивної нормеми; 2) відсутність парадигматичної нормеми при неприйнятних (мало прийнятних) мовних фактах чи початкова стадія її формування; 3) просунута стадія виформовування негативної парадигматичної нормеми; 4) повна сформованість негативної нормеми чи стабілізація конкурентних відношень між варіантами норми; відсутність позитивної нормеми при варіантах, що сприймаються як помилки щодо норми – шанси прийняття нормативних рекомендацій і приписів реальним ужитком можна оцінити в чотири ступені, що визначають виокремлення чотирьох аксіологічних типів мовних одиниць (явищ): перспективно нормативні; синхронно

нормативні перспективно небажані; синхронно припустимі перспективно ненормативні; синхронно ненормативні. АТМО визначають застосування адекватних перформаційних засобів кодифікації чи перспективної нормалізації, які буде спроможним сприйняти наявний аксіологікон.

Завдання мовної прогностики на мікрорівні визначається повним передбаченням подальшої долі мовної одиниці (явища) при ступенях сформованості відповідної нормеми 1 і 4. У випадку 3 просунута стадія виформовування негативної парадигматичної нормеми дає нормативістам реальний шанс остаточно вивести неприйнятну мовну одиницю з реального вжитку. У випадку 2 мовна прогностика на мікрорівні не стільки прогнозує здійсненність нормалізувальних впливів, скільки надає реальний шанс їх прийняття за наявних соціокультурних і лінгвокультурних передумов.

Нормативісти намагаються у межах розумного і здійсненного утримати мовні зміни у межах науково-мовознавчого уявлення про національний мовний тип (НМТ). Ця діяльність відповідає культурній потребі суспільства в регулюванні мовної еволюції, тому що НМТ, поєднання мовної компетенції і метамовної рефлексії, виступає одним із найважливіших національно-культурних ідентифікаторів. Проте становлення НМТ є недоступним повністю для пізнання. Частка уявлень, які склали про НМТ мовознавці, можуть насправді виявитися умоглядними побудовами, які не підтверджуються реальними мовними фактами. Це не є свідченням неспроможності лінгвістичної науки, а зумовлюється грою багатьох різноспрямованих сил, кінцевий результат взаємодії яких не можна передбачити заздалегідь. Спонтанні зміни можуть виявитися в перспективі не лише некорисними, що з’являються в несприятливих екстралінгвістичних умовах чи під впливом внутрішньомовних чинників (наприклад, мовної аналогії), яким варто запобігти, а й закономірними, проте поки що не пізнаними відхиленнями, зумовленими комунікативними потребами, які внесуть щось нове в НМП і становитимуть його динаміку. Прогнозування на лінгвокультурних підставах перспективи існування в мові конкретної мовної одиниці з другим ступенем зформованості нормеми має ймовірнісний характер. Тут меліоративний варіант,

бездоганний з умоглядно-мовознавчої точки зору (наприклад такий, що вписується в регулярні словотвірні моделі) і нібито прийнятний для мовної особистості (яка інтуїтивно відчуває “зручність” користування мовою з регулярними словотвірними відповідностями), не обов’язково входить в ужиток, на який впливають культурні чинники. Л. Депекер запропонував термінологічні назви “соціонім” (socionyme), “соціотермінологія” (socioterminologie) для позначення пілотних термінів, при створенні яких на базі англо-американських прототипів було враховано їх “психоаналітичний вимір” (dimension psychanalytique d’un terme), тобто соціальним чинникам було віддано перевагу над внутрішньомовними [385, p. 438, 577].

Докладно розберемо розвідку С. Брюне, де проаналізовано цікавий випадок кодифікації медичного терміна *sidéen, -ne* n.m. ou f. ou adj. “хворий на СНІД”, що є показовим у сенсі недостатності застосування в мовному прогнозі такого показника позитивної категорійної нормеми, як типові словотвірні моделі. Прогнозування динаміки національного мовного типу у цьому разі завершилося успішно. Цей термін узяв гору в реальному вжитку над іншими неологізмами, бездоганними в умоглядно-лінгвістичному плані, тому що задовольнив соціокультурним вимогам. Нормативістам удалося передбачити примху НМТ, який “заримував” позначення жертв страшної хвороби, мабуть не без впливу політичної коректності, з престижними найменуваннями немедичної сфери та зігнорував звичні словотвірні моделі, за якими утворюються найменування хворих.

15 листопада 1987 року відбулося спеціальне засідання Генерального комісаріату з французької мови (Commissariat général à la langue française) під головуванням академіка Мішеля Друа, на якому вирішувалося, яким терміном позначити хворих на СНІД (синдром набутого імунодефіциту). Після запеклих дебатів було офіційно рекомендовано позначати хворого терміном *sidéen* n.m., а лікаря, фахівця відповідної галузі, *sidénologue* n. Експерти обрали ці варіанти, покладаючися радше на своє чуття мови, ніж зважаючи на лінгвістичні передумови, оскільки відхилені терміни *sidaïque, sidatique, sideux, sidateux (sidatologue)* досконаліші в суто мовному сенсі.

Варіант *sidaïque*, бездоганний з лінгвістичної точки зору, оскільки словотвірна модель на *-ique* продуктивна в медичній підмові (*merdique, boulemique*), було відхилено з соціокультурних причин. *Sidaïque* використовував у своїх промовах лідер французьких ультраправих Ж. - М. Ле Пен, і через цей факт варіант отримав "расистські" конотації на кшталт *judaïque, hebraïque*.

Sidérique було кваліфіковано як комічне утворення за непродуктивною словотвірною моделлю, що визначало наперед його оказіональний характер.

Варіанти *sidiste, sidisant* кваліфікувалися як шкідливі пароніми до слів *cibiste, sinisant, soi-disant*. Суфікси *-iste* і *-isant* мають словотвірні значення "прихильник, прибічник якогось учення, течії, політичного руху" (*fasciste, fascisant*) чи "фахівець з певної мови" (*helliniste, hellénisant*), що не належать до медичної термінології. Проте реальним ужитком прийняте *rhumatisant* adj. et n. "хворий на ревматизм, ревматик", що свідчить про відносність внутрішньолінгвістичного критерію, який кладеться в основу мовного внормування.

З одного боку, *sideux* задовольняє суто лінгвістичному критерію вписування в продуктивну словотвірну модель медичної підмови (*lèpre – lépreux, cancer – cancereux, varice – variqueux, goutte – goutteux*). З другого боку, *sideux*, як і інші відхилені терміни (але й підтриманий комісією термін *sidéen* (sic !)), не має останньої літери скорочення SIDA. Проте останнє застереження не є абсолютним. Йому не задовольняють прийняті нормою топоніми (*Panama – panaméen, Ghana – ghanéen, Saba – sabéen*). У нормативно-оцінній кваліфікації *sideux* також справляють вплив негативні показники наївної мовної свідомості. Цей варіант пов'язується з *hideux*. Він також має суфікс *-eux*, за допомогою якого творяться прикметники "низького" значення (*morveux, merdeux*).

Римування фіналі *-éen*, що походить від закінчення давньогрецької мови *-aios* (*achaios → Achéen, aigaios → Egéen*), з лексикою "благородного" значення (*céruléen, élyséen, herculéen, marmoréen*) є виправдним наївно-лінгвістичним показником прийнятності утриманого терміна *sidéen*. У сучасній мові суфікс *-éen* не є продуктивним у медичній термінології (пор. єдиний приклад *paludéen,* -ne n.m. ou f. (1853) "хворий на малярію"). Він утворює іменники і прикметники-топоніми

(*Europe – européen, Vendée – Vendéen*) і прикметники від імен літераторів (*le style rilkéen, la phrase mallarméenne*). Через сполучуваність суфікса *-éen* з акронімами можливе непорозуміння щодо топонімічної належності новоутвору *sidéen* (пор. *zupéen* n. *(habitant d'une ZUP)* "мешканець зони першочергової забудови").

Sidatique задовольняє як позитивному лінгвістичному критерію, тому що вписується у звичні словотвірні моделі (*paludique, traumatique*), так і негативному лінгвістичному критерію через його паронімічну близькість до *sidaïque*, неприйнятного з зазначеної вище лінгвокультурної причини.

Sidateux (sidatologue) відповідає лише позитивному лінгвістичному критерію. Він уписується у звичні словотвірні моделі французької медичної термінології (*coma – comateux, eczéma – eczémateux, œdème – œdémateux, érythème – érythémateux*) [368, p. 9–13].

Зважаючи на його позитивну лінгвістичну характеристику і всупереч негативному показнику, *sidatique* близько 1996 року був уживанішим за *sidéen*. Так, за даними PR-95 (які відтворюються у PR-09), реально вживаним варіантом є *sidatique*, який співіснує з рідковживаним і зневажливим *sidaïque* (On a dit aussi SIDAïQUE, **péj.**,1987). *Sidéen* реєструється лише як офіційно рекомендований варіант (пор. [350, p. 77]). Рекомендації термінологічної комісії не знайшли підтримки не лише у PR. У 1994 році словник "Скарбниця французької мови" (TLF), незважаючи на ухвалу комісаріату, подає *sidéen* і *sidatique* як синоніми: *sidéen* s. m. "**мед**. хворий на СНІД (приклад за 1988 р. з посиланням на ухвалу Комісаріату з французької мови: *« ces malades qu'il faut appeler « sidéens » selon les recommandations du haut commissariat de la langue française »*). TLF рекомендує семантичну диференціацію. Він пропонує застосовувати *sidéen* для позначення хворих на будь-який синдром імунодефіциту (вірусний чи ні). За *sidatique*, згідно з TLF, слід було б закріпити значення "хворий на вірусний (набутий) синдром імунодефіциту", тобто СНІД. У словнику також повідомляється про офіційне заперечення варіанта *sidaïque*, проте наводиться приклад його вживання за 1987 р. Позначення лікаря *sidologue, sinédologue* наводяться без зазначення будь-якої преференції з прикладами за 1986 і 1988 рр. відповідно.

Проте дані реальної вживаності у французьких ЗМІ свідчать, що експертам термінологічної комісії вдалося вгадати наперед становлення національного мовного типу щодо переважання варіантів на позначення хворого на СНІД. *Sidéen* є єдиним уживаним варіантом у газеті « L'Humanité » з 1990 р. (H, 22.10.92; H, 02.12.93; H, 07.04.94; H, 13.07.94; H, 03.03.97; H, 09.12.97; H, 25.11.98), у тому числі як прикметник (*les enfants sidéens* (H, 01.12.94), *un dramaturge américain sidéen* (H, 01.12.93)). У журналі « L'Express » з 1993 року *sidéen* трапляється 60 разів. За нашими даними, немає жодного вживання *sidatique* у газеті « L'Humanité » з 1990 р. Нам трапилися лише по 1 вживанню *sidatique* з 1993 р. у журналах « Le Nouvel Observateur » і « Le Point ». Атестації варіантів у ЗМІ свідчать про незавершеність процесів детермінологізації. Уживаність загальномовної перифрази *malade du sida* (H – більше 512 ужив., E – 1000 ужив., NO – 179 ужив., P – 183 ужив.) є значно більшою, ніж медичного терміна *sidéen*.

Зважаючи на те, що мовне внормування здійснюється через вибір найкращого варіанта серед співіснуючих чи шляхом рекомендації до вживання альтернативного варіанта, аксіологічні типи мовних одиниць (явищ) установлюються на основі проміжної дослідницької категорії **аксіологічного типу парадигматичного зв'язку** (АТПЗ), яка переважно формулюється як біном.

Запропоновані біноми (чи ряди), члени яких об'єднуються парадигматичним зв'язком, експлікують комунікативну доцільність, тобто пропонують найкращий варіант для виконання певного комунікативного завдання, чи унаочнюють чинну норму, проте відсторонюють звичайного мовця від породження літературної норми.

Так, у рамках концепції ортології (більш наближеної до функціональної стилістики, ніж до культуромовної проблематики, оскільки вона абсолютизує категорію варіантності, що підпорядковує категорію нормативності, вилучену з наукового аналізу – див. В.12) О. С. Ахманова, Ю. О. Бєльчиков, В. В. Веселитський запропонували для позначення парадигматичних рядів термін *"варіантна співвіднесеність"*.

Варіантна співвіднесеність поєднує лише варіанти, що становлять норму: рівнозначні варіанти, що різняться смисловими чи стилістичними відтінками

(наприклад: *учителя – учители*); нормативний варіант із периферійно-нормативним (пор. застаріле *профессоры* і сучасне *профессора*). За іншою типологією співвіднесеність варіантів може бути парадигматичною (асоціативного ряду), коли вибір варіанта не залежить від контексту (наприклад: *зараза / инфекция; украсть / стащить / похитеть*). Вона також може бути синтагматичною (лінійного ряду), коли те чи інше поєднання слів зумовлюється ситуацією (наприклад: *ужасно інтересно; этот тип изрек*). У свою чергу парадигматична співвіднесеність може бути: структурною (коли варіанти різняться морфологічною будовою: *спазм – спазма; индивид – индивидуум*); часовою (коли протиставляться архаїзми – варіанти сучасної норми – неологізми); стилістичною (оцінною), що через вибір синоніма уможливлює стилістичні ефекти (наприклад: *перешагнуть через лужу – форсировать лужу*). Типологію співвідношень синтагматичного ряду становлять різні типи словосполучень: "іменник + прикметник", дієслівні словосполучення тощо [20].

На відміну від варіантної співвіднесеності О. С. Ахманової, Ю. О. Бєльчикова, В. В. Веселитського біном лексикографічного опису у нормативно-стилістичному словнику, яким його вбачає Л. І. Скворцов, ураховує нормативний аспект. Л. І. Скворцов запропонував як одиницю лексикографічного опису *"нормативну пару"*. Ці пари можуть бути двох типів: пари, що відрізняє нормативно рівноцінна варіативність (де варіанти диференціюються за семантичною, стилістичною чи хронологічною ознаками: *в адрес – по адресу, базар – рынок, волнительно – волнующе*); пари з нормативно нерівноцінною варіативністю. У цьому разі другим елементом бінома є помилки, порушення норми, походження яких пояснюється (наприклад: *вакансия – свободная вакансия, играть первую скрипку – играть главную скрипку, класть – ложить*) [278, с. 42].

Як можна помітити, типологія нормативних пар Л. І. Скворцова надає змогу пересічному мовцеві вибрати потрібний варіант із двох (або більше) нормативно рівноцінних чи аргументовано застерегти його від помилок щодо норми. Проте ця типологія не враховує мовну особистість, оскільки виводиться як інструмент

роз'яснення чинної норми, установленої "згори", мовцю, відсуненому від творення літературної норми.

Аксіологічні типи парадигматичного зв'язку, у нашому розумінні, ураховують мовну особистість як у плані спонтанного компонента нормативної оцінки (наявного аксіологікона), так і створення потенційного аксіологікона (тою мірою, якою регулювальні впливи здатна сприйняти мовна особистість). АТПЗ установлюють в аксіологіконі кореляції різних типів до парадигматичних відношень у лексиконі: таких, що реально склалися між варіантами норми чи функціонально диференційованими одиницями (наприклад, синонімами); таких, що можуть установитися з меліоративними варіантами завдяки парадигматичним нормемам, які створюють нормативісти. Якщо прийнятного варіанта бракує в реальному вжитку, парадигматичний зв'язок може установитися з потенційним варіантом, так би мовити, з "місцем" у нормі чи системі. АТПЗ є біномом, у першій частині якого наводяться результати нормемного аналізу. Тут установлюється ступінь сформованості парадигматичної нормами, що є імплікацією до парадигматичного зв'язку в лексиконі, та її знак. У разі відсутності парадигматичних відношень у лексиконі встановлюється проста нормема та її знак. Друга частина біному АТПЗ – це висновок нормовстановлювального аналізу, який здійснюється, виходячи з вивчення нормем. Тут нормативісти, якщо в цьому є потреба, створюють парадигматичні нормеми. Вони удаються до цього заходу, коли маються підстави як лінгвокультурного, так і позамовного планів, що потребують їх утручання й уможливлюють з великою часткою ймовірності прийняття їх нормалізувальних впливів. Різні висновки АТПЗ, що репрезентують певний АТМО, виводять на єдину перформаційну дію на дискурсивній стадії аксіологічної норми.

Отже, ми окреслили загальні теоретичні засади нормалізації високорозвиненої мови в добу антрополінгвістики. Таку модель мовнонормалізаторської діяльності запропоновано вперше. У практичному плані в наявних працях із культури мови подекуди застосовувались елементи цієї моделі в неявному вигляді. Проте на рівні теорії існувала модель "ідеальної норми" (консервативної, безваріантної і загальної), яка є нездійсненною на практиці, але визначає ціннісну спрямованість традиційної

нормалізації [334, с. 18]. Нова модель, що віддає належне ролі професійних філологів-нормативістів у сучасному суспільстві, спирається на демократичні орієнтири. Сучасний науковий рівень нормалізації, що становить одну із запорук її конкретно-історичного характеру і надає їй невідносності, досягається на лінгвокультурному шляху інтеграції прескриптивізму до антрополінгвістики. Такий підхід означає переорієнтацію прескриптивізму на мовну особистість, що дорівнює залученню соціокультурних і психоетнічних аспектів існування мови.

Висновки до першого розділу

1. Історично склалося, що підходи до норми і нормалізації французької мови формувалися через становлення лінгвокультурного концепту USAGE, BON USAGE. І нині метамовна рефлексія оцінно-нормативного характеру французьких мовознавців проходить у межах змісту цього концепту. Однак, треба визнати, вона обтяжена розуміннями, що вкладали в концепт граматисти попередніх часів. Розуміння поняття « (bon) usage » залишилося суперечливим. З одного боку, його розглядають як незаперечного законодавця мовного вжитку, що обмежує чи навіть фактично унеможливлює нормалізувальні впливи, а з другого – як об’єкт ретроспективної вольової нормалізації. Дивлячись на сучасну літературну норму і внормування через призму концепту USAGE, BON USAGE, зміст якого є поліхронічним, французькі нормативісти отримують анахронічне уявлення про сучасну літературну норму і підходи до внормування, що зменшує дієвість їх нормативних рекомендацій і приписів. Одночасно забуваються цікаві міркування граматистів щодо суті мовного внормування, які випередили свій час і здатні надихнути сучасних теоретиків прескриптивізму.

2. Термінологічне позначення « le français standard » з’явилося на противагу поняттю « bon usage », скомпрометованому ретроспективною спрямованістю, і мало суто комунікативне значення нейтрального (еталонного) мовного рівня, на тлі якого визначаються соціально, прагматично чи стилістично марковані регістри та зрізи мовних засобів. Утім, зважаючи на невикорінний характер метамовної рефлексії

мовної особистості в нормативно-оцінному аспекті, поняття « le français standard » неодмінно приймає лінгвокультурні конотації і розуміється як перехідний стан французьких норм, відмінний від le français académique, що зумовлюється пошуками сучасного зразкового варіанта мови.

3. У французькому мовознавстві ще не вибудовано теоретичне підґрунтя "нової" нормалізації, інтегрованої в сучасну антрополінгвістику, придатне для вироблення методів і прийомів вирішення практичних завдань у відповідь на мовні запити сьогодення. У пошуках наукових принципів установлення сучасного "правильного вжитку" тут виформовується проблема узгодження умоглядно сформованих уявлень про самобутні риси національної мови і спонтанних мовних процесів, перспективу динаміки яких неможливо передбачити заздалегідь у всіх деталях. Також потребує теоретичного і практичного вирішення суперечність між реальністю існування літературної норми й послідовною нормалізаторською орієнтацією. Визначаючи зразковий варіант сучасної стадії існування французької мови, французькі мовознавці також звертаються до вчення про мовні рівні і регістри. При цьому установлення ієрархії рівнів, що виходить з ретроспективного уявлення про зразковість, механічно поєднується з комунікативним підходом. Демократизація літературної норми й мовного внормування в лексикографічному аспекті здебільшого зводиться до опису окремих словникових норм, що відбивають уподобання того чи іншого лексикографа. "Міжсловникова норма" є лексикографічною практикою, звичайно позбавленою цілеспрямованого впливу, що полягає в узагальненні прийомів лексикографічної реєстрації мовних фактів у еклектичному наборі, якого зазнають практично всі лексикографи, незважаючи на персональні вподобання.

4. "Постлітературний правильний мовний ужиток" становить інтерлінгвістичну альтернативу сучасному стану нормалізації французької мови, що пропонує модель мовного внормування в рамках лінгвокультурного концепту USAGE, BON USAGE. Підходи до подолання перехідної ситуації внормування французької мови в постлітературному bon usage пов'язуються із запропонованою

лінгвокультурною моделлю нормалізації сучасної французької мови, концептуальні засади якої мають як національно-культурний, так і універсальний виміри.

5. При всіх корективах, що їх зазнає теорія норми і нормалізації у світлі новітніх мовознавчих напрямів і споріднених гуманітарних дисциплін (комунікативної лінгвістики, лінгвістичної прагматики, неориторики, девіатології, культурології, теорії комунікації, психології тощо), актуальність сучасної концепції мовного внормування зумовлюється збереженням літературною нормою найвищого статусу серед різновидів мовної комунікації суспільства. Зважаючи на це, уникнення літературоцентризму не може тлумачитися як зведення літературної норми на рівень рівноправного існування з іншими мовними варіантами, що фактично дорівнює усуненню мовнонормалізаторської проблематики зі сфери зацікавлення мовознавства.

Культурологічний у кінцевому підсумку підхід до інтеграції прескриптивізму в координатах антрополінгвістики нехтує лінгвокультурним виміром мовної особистості. Це бере під сумнів лінгвістичну основу культури мови і позбавляє її первісного предмета – нормативної оцінки і літературної норми.

6. Сучасний науковий рівень нормалізації, що становить одну із запорук її конкретно-історичного характеру і надає їй невідносності, досягається на лінгвокультурному шляху інтеграції прескриптивізму до антрополінгвістики. Такий підхід означає переорієнтацію прескриптивізму на мовну ообистість, що веде за собою залучення соціокультурних і психоетнічних аспектів існування мови. Він ураховує як здатність мовної особистості породжувати літературну норму, так і її спроможність сприймати нормалізувальні впливи нормативістів в конкретно-історичному лінгвокультурному й соціокультурному контексті.

7. Лінгвокультурний підхід до мовного внормування враховує *нормативно-оцінну компетенцію (аксіологікон)* окремої і етнічної мовних особистостей. Поєднання в колективній свідомості етнічної мовної особистості мовної компетенції і аксіологікона дає *національний мовний тип* – лінгвокультурний корелят мови – суто лінгвістичного феномена. Маючи літературну норму за своє ядро, НМТ дає

відчування національно-мовної самобутності, тобто є одним із найважливіших національно-культурних ідентифікаторів.

Онтологічні характеристики національного мовного типу укладаються у квінтахотомію “система – узус – об’єктивна норма – аксіологічна норма – літературна норма”. З п’яти членів квінтахотомії система і об’єктивна норма належать до суто мовного виміру національного мовного типу, узус має подвійний (суто мовний і лінгвокультурний) вимір, аксіологічна і літературна норми належать до його лінгвокультурного виміру.

8. *Літературна норма* стає членом онтологічної квінтахотомії за умови послідовного здійснення тези про розмежування реальної мови, що неупереджено вивчається мовознавцями, і її внормування, а також про розрізнення нормотвірного типу мовної культури, відмінного від елітарного, і національної мовної скарбниці. Однак це не виключає зворотного впливу нормалізації, що опікується збереженням відмітних рис національного мовного типу і поверненням з елітарної норми-ідеалу мовних засобів, що збагатили б сучасний мовний ужиток, на літературну норму, яка існує реально.

Конкретно-історична реальна літературна норма являє собою усереднені зразкові реалізації звичайних мовних особистостей. Утім поняття “усереднена літературна норма” має не суто комунікативний, а національно-культурний зміст. Сучасна французька літературна норма формується як двоїста категорія. Французький еталонний тип мовної культури має вищий рівень з надзвичайно сильним нормативним складником і нижчий щабель, що допускає більш кардинальну демократизацію літературної норми.

9. Четвертий член квінтахотомії – *аксіологічна норма* – репрезентує мовнонормалізаторську діяльність. Ним стає послідовне й інтенсіонально спрямоване внормування, яке сприймає мовна особистість у конкретно-історичних соціокультурному й лінгвокультурному контекстах. Аксіологічна норма розглядається як неавтоматичний регулятор (поруч з автоматичними регуляторами системи, об’єктивної і літературної норм) творення реальної літературної норми, що має місце в мовній діяльності пересічних мовних особистостей.

10. Перформативна стадія аксіологічної норми може розглядатися як спеціалізований *нормотвірний дискурс*. Як будь-який дискурс, що має мовно-функціональний, комунікативний і культурний виміри, нормотвірний дискурс має такі неодмінні конститутивні характеристики, як інтенсіональність, або прагматична спрямованість, інституціональність (неодмінно у поєднанні з інтерактивністю), аргументативність і, на базі останньої, оцінність.

Проте на відміну від решти дискурсів нормотвірний дискурс становить статусно-зорієнтовану комунікацію з метамовних питань між мовознавцями-нормативістами і пересічними мовцями, успішність якої зумовлюється врахуванням нормативно-оцінної компетенції останніх. Комунікативна інтенція нормотвірного дискурсу через вплив на індивідуальні мовні свідомості врешті націлена на забезпечення належної якості мови й запобігання такій еволюції національного мовного типу, що ставить під загрозу його національно-самобутні риси.

11. Вихід на комунікативну стадію аксіологічної норми, що справляє успішні перформативні впливи, готується на її переддискурсній стадії. Психоетнічний, соціокультурний і лінгвокультурний виміри базисних одиниць переддискурсної стадії – *нормеми, аксіологічного типу мовної одиниці (явища), аксіологічного типу парадигматичного зв'язку* – надають змогу змінити умоглядний погляд на визначення літературної норми, що виходить зі структуроцентричного розуміння мови, на антропоцентричний. Він ураховує спроможність мовної особистості сприймати нормалізувальні заходи щодо підтримки самобутніх рис національного мовного типу й забезпечення його вмотивованої динаміки.

Нормема – це одиниця конотативної, імплікативної природи, що структурує нормативно-оцінну компетенцію мовної особистості. У нормемах у мовній свідомості знаходять оцінне відбиття наївно-лінгвістичне знання про мовні елементи. Науково-мовознавчий рівень визначення нормем залучає *нормемний аналіз*, метод сучасного конкретно-наукового знання, що в установленні виправдних показників нормем поєднує суто мовознавчі методи й методи суміжних гуманітарних дисциплін, вивірені за мовною особистістю

На переддискурсному рівні аксіологічної норми *нормовстановлювальний аналіз* виконує два основних завдання. З одного боку, він інституціоналізує спонтанні нормеми, які укладаються в розуміння, що склалося серед мовознавців-нормативістів, про сучасний стан і динаміку національної норми. З другого – він, виходячи з реальності, справляє вплив на аксіологікон етнічної мовної особистості з метою запобігти новаціям, які змінюють усталене бачення національного мовного типу. Одиниці нормовстановлювального аналізу є суто дослідницькими категоріями, які організують міркування нормативістів. *Аксіологічні типи мовних одиниць (явищ)* визначають на переддискурсному рівні аналізу нормативно-дискурсивні стратегії перформативної стадії аксіологічної норми, які не відторгаються наявним аксіологіконом. АТМО встановлюються через *аксіологічні типи парадигматичного зв'язку*, сформульовані як біном. АТПЗ має за першу частину висновок нормемного аналізу. Його друга частина дає розв'язання лінгвокультурних ситуацій через надання нормативно-оцінного змісту парадигматичним кореляціям.

Основні положення першого розділу викладено в одноосібних публікаціях автора [153; 155; 156; 158; 160–164; 170; 171, с. 119–123; 172; 174; 175, с. 14–103, 109–150; 161–165; 176].

РОЗДІЛ 2
УНОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ В СИТУАЦІЇ ПЕРЕХІДНОЇ НОРМИ LE FRANÇAIS STANDARD

У цьому розділі, виходячи з історично зумовленого змісту сучасного періоду існування лінгвокультурного концепту USAGE, BON USAGE, який спричиняє непослідовність і суперечливість заходів щодо нормалізації французької мови, з'ясовується стан практичної нормалізації мовних фактів, що становлять динаміку французької літературної норми. У національній формі вона проходить від надто жорсткого академічного періоду через сучасний перехідний період норми le français standard до перспективної більш демократичної норми. Показується, що такий стан утруднює практичне ефективне користування французькою мовою для пересічних франкофонів.

2.1. Реформування орфографії

В антропоцентрично зорієнтованій лінгвістиці склалося уявлення про неможливість докорінного реформування мови в сучасний безконфліктний період існування суспільства. Така можливість з'являється тільки в роки революцій і корінних реформ, яким притаманні соціальна та мовна дестабілізація, коли стає можливим зламати сталі мовні звички [10, с. 132–133; 525, с. 194].

А втім і в еволюційні періоди, коли мова постійно поновляється разом із суспільними змінами, виникають нові лінгвістичні запити, серед них і реформування окремих ділянок мови, де існують "центри напруги", що утворилися внаслідок особливостей історичного становлення норм тієї або іншої мови (пор. [489, p. 5, 10]). Так, у французькій мові кінця XX – початку XXI ст. існує проблема надмірної ускладненості чинної орфографії [391, p. 101]. Труднощі французької орфографії, від яких потерпають французькі учні, освічені мовці та іноземці, що вивчають французьку мову, помітні навіть пересічному спостерігачеві. На екранах французького телебачення вже кілька років можна бачити таку

популярну телегру, як теледиктанти Б. Піво, стати переможцем якої спроможний не кожен франкофон, що немислимо в інших країнах [448, p. 72]. Це висуває перед лінгвістами теоретичні і практичні питання про глибину реформування мови в “безконфліктний” період і про засоби його здійснення (пор. [467].

Як це сталося у разіфранцузької орфографії, ініціативу в реформуванні цієї ділянки перехідної норми взяли на себе соціопрофесійні групи, які через функції, що їх вони виконують у суспільстві, здатні раніше за інших усвідомити чи інтуїтивно відчути злободенність мовних змін. Їх утилітарні міркування (що іноді межують з вимогами докорінного реформування) можуть набувати суспільного резонансу й закласти зрушення літературної норми. Ініціатива щодо реформування французького правопису вийшла від учителів початкової школи, котрі повсякденно пересвідчуються в нездатності більшості учнів успішно засвоїти чинну орфографію. Національна профспілка вчителів початкової школи звернулася до Французької академії з проханням поновити реформування орфографії, що востаннє проводилась у 1938 році.

Ініціативу вчителів підтримали десять французьких лінгвістів на сторінках газети “Монд”, котрі констатували існування в орфографічній системі ділянок, які відзначаються такою розбіжністю варіантів, що, власне кажучи, не має підстав розглядати їх як кодифіковану орфографічну норму. Особливо ж їх турбувало становище в царині науково-технічної термінології, де щорічно виникає близько 20.000 похідних і складних слів з несталою орфографією [476, p. XII].

Пропозиції шкільних учителів і лінгвістів було розглянуто та схвалено на рівні французького уряду, який у спрощенні орфографії шукав підстав для розв’язання таких актуальних проблем мовної політики французької держави, спрямованої на поліпшення становища французької мови в світі, зважаючи на реальність конкуренції сучасних світових мов, як зміцнення ролі французької мови як мови франкофонії та міжнародного спілкування, а також як мови сучасних комунікаційних систем. Тодішній прем’єр-міністр Франції Мішель Рокар, очоливши створену в 1989 році Вищу раду з питань французької мови, зробив їй урядове замовлення на реформування французької орфографії. Вища рада французької мови

доручила розробити проект реформи спеціальному комітету експертів, до складу якого ввійшли провідні лінгвісти Б. Серкіліні, Н. Каташ, А. Мартіне, Ш. Мюллер, А. Гоосс, лексикографи Ж. Рей-Дебов від редколегії словників "Робер" та К. Канна – від "Ларусс"**,** головний коректор газети "Монд" Ж. - П. Коліньон і генеральний інспектор системи народної освіти Ж. Берзані. Очолив комітет Моріс Дрюон.

Члени комітету чітко усвідомлювали, що за умов, коли перед ними постало надто складне завдання задовольнити інтереси соціальних груп, що були як прихильниками, так і супротивниками реформи, вони аж ніяк не могли зачипити основні принципи французької орфографії (фонетичний, фонетико-графічний, морфологічний, етимологічний, традиційно-історичний, диференційний [80, с. 52]: традиційний, історичний, етимологічний – у плані діахронії / фонематичний і графематичний – у плані синхронії [192, с.121–124]), тим більше реформувати її лише за фонетичним принципом (пор. [271]). Тому йшлося скоріше не про реформу, а про зміни до правопису (rectifications), які в основному зводилися до такого: надання переваги написанню слів укупі (*portemonnaie)*; уніфікація утворення однини і множини складних слів з першим дієслівним елементом за зразком простих слів (*un pèse-lettre, des pèse-lettres)*; усунення циркумфлексу над літерами **i, u** за винятком дієслівних закінчень та декількох слів (*abime, aout)*; незмінюваність participe passé дієслова *laisser* з наступним інфінітивом *(elle s'est laissé mourir)*; підпорядкування іншомовних запозичень загальним правилам акцентуації та утворення множини *(un impésario, des imprésarios)*; надання переваги варіантам, що передають реальну вимову (*crèmerie*); вирівнювання спільнокореневих серій *(boursouffler* як *souffler, charriot* як *charrette)* [476, p. X].

Ураховуючи поміркований характер змін правопису, члени комітету вважали, що вони становитимуть нову орфографічну норму. Тому зміни, що були схвалені французьким прем'єр-міністром, одностайно ухвалені Французькою академією, визнані Радою з питань французької мови Квебеку та Радою з питань мови Французького товариства Бельгії, були опубліковані в офіційному виданні « Journal officiel », що надало їм статус мовного декрету французької держави. Зміни до орфографії мало також опублікувати видання « Bulletin officiel de l'éducation

nationale », яке вміщує документи, що розглядаються вчителями як обов'язкові до виконання. З 1991/92 навчального року планувалося викладати нову орфографію учням молодших класів. Повинна була також відбутися нарада представників основних французьких словників і старших коректорів провідних французьких видавництв та періодичних видань з метою прискорення впровадження нового правопису. Французький уряд мав намір складати в новій орфографії офіційні документи, що належать до його компетенції.

Однак зміни до правопису й досі не перетворились на нову норму, і у французьких публікаціях з'явилися песимістичні заяви про черговий провал орфографічної реформи. Отож з'ясовується, що в еволюційні періоди існування суспільства і мови зміни норми не встановлюються урядовим декретом. Тут набувають сили такі лінгвокультурні чинники, як оцінний складник правописної компетенції французької мовної особистості, який відсортовує нові правила щодо ймовірності їх прийняття; недостатня лінгво-методична задовільність змін; належна перформація орфографічної норми, – нехтування якими може спричинити гальмування навіть поміркованого реформування.

Як свідчить досвід останньої французької орфографічної реформи, у безконфліктний період може виникати суперечність між консервативним оцінним складником орфографічного рівня носіїв вищого шару еталонного типу мовної культури, що не дає зрозуміти загальне національно-культурне значення мовного реформування, і новими мовними запитами суспільства, що усвідомлюють нині, як зазначалося вище, французькі вчителі, деякі лінгвісти та французький уряд. Оцінний складник, що не суперечить чинній орфографічній нормі, склався у конкретно-історичних умовах існування французької мови новітнього періоду, що зазнає, особливо з кінця другої світової війни, сильного конкурентного тиску з боку англійської мови (переважно її американського варіанта). За цих несприятливих умов мовної конкуренції ідея про національно-культурну своєрідність французької літературної норми формувалася із складників збереження культурно-історичної спадщини (зокрема етимологізування орфографії) та елітарності.

Задають тон у додержанні норми відповідно до консервативного оцінного складника, де не усвідомлюється необхідність спрощення орфографії, соціальні групи, які відіграють провідну роль у збереженні лінгвокультурних традицій: провідні журналісти друкованих засобів масової інформації, письменники старшого покоління тощо. Консервативно настроєні до реформи коректори книжкових видавництв та солідних періодичних видань. Звичайні освічені мовці, які з докладанням певних зусиль засвоїли чинну орфографію (що у суспільстві користується певним престижем), теж не приймають обмежені зміни правопису. Згідно з анкетним опитуванням сучасна молодь прихильна до традиційної орфографічної норми, тому що вбачає в опануванні чинного правопису одну з передумов швидкого професійного та соціального просування. При цьому вони не замислюються над тим, що орфографічна реформа могла б полегшити їм досягнення цієї мети Так, більшість молодих французів сьогодні висловлюються проти реформи і тільки ¼ – за поміркована реформу [457, p. 67, 71, 73].

Зміни до правопису 1990 року не перетворилися на нову орфографічну норму і через те, що вони не є достатньо задовільними в лінгвістичному і методичному аспектах. Так, уніфікація утворення однини і множини складних слів з першим дієслівним компонентом, що пишуться через дефіс, за зразком простих іменників не враховує семантичний аспект словотвору таких утворень (наприклад, *sèche-cheveu* n.m (sing.), *porte-jarretelle* n.m (sing.), *tire-fesse* n.m. (sing.)). Надання переваги стягненому написанню слів, які писалися через дефіс, може призводити до небажаного поєднання літер, що тягне за собою вироблення штучних орфограм для збереження звичної вимови *(arquenciel, piétaterre).* Є передчасною франсизація суфікса в англіцизмі *scooter* → *scooteur* через існування двох варіантів вимови [skutoer, skutɛr]. Не є безперечною й уніфікація написання через дефіс усіх складених числівників, що дає надто громіздкі записи словами великих чисел. Так, Ж. Рей-Дебов уважає, що замість поширення вживання дефіса на всі складені числівники варто зовсім ним знехтувати, що і трапляється в реальному вжитку [482, p. 7].

У плані шкільного викладання орфографії значення реформи знижується тим, що запропоновані зміни не завжди спрощують правопис. Так, не є задовільним із методичного боку вирівнювання словоформ за існуючим винятком із правил (утворення серій *mûr-mure* (fém.) – *murs* (pl) – *mures* (pl), *sûr-sure* (fém.) – *surs* (pl.) – *sures* (pl.) за моделлю форм partice passé *dû (due, dus, dues)* дієслова *devoir*).

Вагомою причиною неприйняття змін до правопису стали й недоліки у перформації нової орфографічної норми, зумовлені насамперед браком послідовного нормативного підходу. Так, відношення до перформації правописних змін з боку Французької академії зазнало еволюції до зниження обов'язковості нормативних приписів. У тексті заяви, з якою М. Дрюон виступив у пресі 17 січня 1991 року, замість позначення *rectification* "поправка, уточнення" (що фігурує у змінах, які було опубліковано наприкінці 1990 року) з'являється менш категоричне *recommandation* "рекомендація, порада". Зміни до правопису не були надруковані у « Bulletin officiel de l'Education » (BOE), який публікує матеріали, рекомендовані до викладання в початковій і середній школі, як передбачалося спочатку, під приводом, що BOE і Міністерство освіти не визначають зміст французького правопису, а покладаються на авторитет Французької академії.

Основні словники французької мови також не зіграли належної ролі в упровадженні нового правопису, хоча їм відводиться особлива функція як кодифікаторів орфографічної норми. Ураховуючи, що 60 % французів звертаються до словників саме з метою уточнення правопису [ibid, p. 5], реєстрація змін орфографії такими словниками, як "Малий Ларусс" та "Малий Робер" великою мірою зумовлює входження нових варіантів до реального вжитку.

Три зазначені вище причини зумовили скромні результати впровадження змін орфографії до цього часу. Так, нові правила практично не застосовуються на шпальтах преси та сторінках книжок. Як окремий виняток можна навести експеримент, що здійснювався під час підготовки проекту реформи, коли місячник « Actuel » № 124 за жовтень 1989 року повністю вийшов у новій орфографії. Небагато сторінок становлять і статті, написані у новій орфографії розробниками та прихильниками реформи під час жвавої полеміки 90-х років. У Бельгії справи йдуть

не набагато краще. Там два місячники регулярно застосовують нову орфографію з січня 1991 року: серйозне видання « Revue générale » (що засноване у 1865 році) та ще одна публікація, розрахована на державних службовців. Спеціалісти з науки і техніки, письменники, журналісти через незадовільність спеціального розділу змін до правопису “Рекомендації лексикографам та авторам неологізмів” щодо чітких практичних порад утворюють неологізми на свій розсуд, а тому в царині неології діє не нова орфографічна, а спонтанна некодифікована норма [459, p. 216].

Проте, незважаючи на скромність практичних результатів, зміни до правопису 1990 року, на відміну від попередніх орфографічних реформ (спроби орфографічної реформи Французької академії 1975 року, граматичних та орфографічних припущень, уведених урядовим декретом 28 грудня 1976 року), що провалилися через брак належної перформації, не пройшли непомітно. Вони заклали камінь успіху наступного реформування правопису. Так, після обнародування тексту змін до правопису наприкінці 1990 року громадські дискусії у засобах масової інформації досягли такої напруги, що не могли не зачепити оцінний складник свідомості французької мовної особистості. До реформи 1990 року для звичайного франкофона орфографія була недоторканною ділянкою. Відтепер мовці побачили, що можливо не тільки обговорювати проблеми орфографії, але й свідомо змінювати її. Ті, кого завжди вважали охоронцями традиційної орфографії – академіки й викладачі, – перетворилися на поборників її змін. Свою роль відіграють і вчителі початкової школи, які не виправляють “несерйозні” помилки (ненормативні варіанти з точки зору традиційного правопису), тобто поволі сприяють укоріненню нових правил. Отже, рефлексія щодо правопису національної мовної особистості сягає розуміння, що можлива й така орфографічна реформа, яка не зачіпає національно-культурну своєрідність французької мови [448, p. 78–79 ; 459, p. 233].

Для того, щоб наступна орфографічна реформа, про необхідність якої років через 30 у 1990 році наголошував М. Дрюон, пройшла успішно, необхідно, як ми вважаємо, задовільно виконати три передумови, якими нехтували під час упровадження змін до правопису 1990 року, а саме: 1) підготувати зміни в оцінному складнику правописної компетенції французької мовної особистості як необхідної

умови реформування чинного правопису; 2) викласти нові зміни до правопису в більш досконалій редакції щодо їх лінгвістичного й методичного змісту; 3) забезпечити адекватну перформацію нової орфографічної реформи.

Як зазначалося під час громадських дискусій 90-х років, у наш час зміни в оцінному складнику правописної компетенції неможливі без масованої кампанії у засобах масової інформації з доведенням корисності поміркованого реформування, що матиме загальнонаціональне значення [448, p. 73]. Проте необхідно пам'ятати, що лінгвістична традиція, яка відзначається жвавим інтересом до національно-культурної спадщини, становитиме невід'ємну частину нормативно-оцінної рефлексії щодо орфографії. Очевидно перебільшені полемічні заяви про традиційну орфографічну норму як про "загальне надбання пасток" та "прояв псевдокультури". Тому є неприйнятними спроби докорінного, так званого "технолінгвістичного" реформування правопису на суто лінгвістичних підставах [448, p. 58; 459, p. 202].

Нові зміни до правопису в редакції, що матиме цілеспрямований нормалізувальний вплив, могли б бути розроблені комітетом експертів у поширеному складі після більш ґрунтовного та тривалого обговорення. У суперечливих випадках у ролі арбітра виступить реальний ужиток. На наш погляд, треба почати з адекватної перформації бездоганних змін до правопису 1990 року. Треба оперативно кодифікувати (насамперед в основних словниках) зміни, що увійшли до реального вжитку, і цілеспрямовано формувати перспективну орфографічну норму [157, p. 104–108].

2.1.1. Роль основних словників французької мови в перформації змін до французького правопису 1990 року. Одна з проблем, що постає у зв'язку з незадовільним станом перформації змін до правопису, полягає в недостатній дієвості лексикографічної реєстрації варіантів орфографічної реформи, що проводиться словниками французької мови.

Звертаючись до історії реформувань правопису Французькою академією, бачимо, що безумовне додержання французькими словниками цих рекомендацій припинилось у 1938 році. Відтоді лексикографи вже не покладаються повністю на рекомендації цієї нормалізаторської інституції, яка через її нездатність установити

сучасну літературну норму, що еволюціонує з плином часу і появою нових лінгвістичних запитів суспільства, повільно втратила свій авторитет серед лінгвістів і звичайних мовців. Це, за умов недостатньої розробленості у західному мовознавстві теорії норми і нормалізації, призвело до того, що замість єдиної загальномовної орфографічної норми у сучасній Франції співіснують окремі "словникові норми". Так, М. Дрюон, голова комісії експертів, що розробила зміни до правопису 1990 року, визнав існування розбіжностей у лексикографічній реєстрації орфографії слів такою мірою, що можна взяти під сумнів існування сучасної кодифікованої норми в ділянці правопису [476, p. X–XXVIII]. У відповіді М. Дрюону тодішній прем'єр-міністр Франції М. Рокар підтвердив наявність суто французької ситуації, коли шкільні успіхи учня залежать від того, чи мають його батьки той самий словник, що і його вчитель [487, p. 22–23].

Те, що такий стан не є нормальним, французькі лексикографи добре усвідомлюють. Але це розуміння поки що не йде далі декларацій щодо повернення до орфографічної норми, кодифікованої на рівні сучасної загальнонародної мови. Так, М. Арріве констатує практичний брак перформації змін правопису з боку Французької академії, яка фактично не сприяє входженню нових орфографічних варіантів в ужиток, у тому числі й у 9-му виданні її словника [352, p. 97]. К. Форен і К. Лагеллек відзначають марність такого підходу, коли в установленні сучасної орфографічної норми покладаються виключно на спонтанний ужиток (laisser faire l'usage) [459, p. 226]. Провідний спеціаліст з питань французької орфографії Н. Каташ задовольняється малим. Її влаштовує надто повільний характер перформації змін правопису за наявних умов, коли словники поволі уводять у свій корпус нові орфографічні варіанти [ibid, p. 14]. Редактор словників "Робер" Ж. Рей-Дебов відмовляється увести зміни правопису в заголовки словникових статей під приводом того, що списки зі зміненою орфографією покривають номенклатуру "Малого Робера" лише на третину. До того ж, як уважає лексикограф, не до всіх слів, що залишились поза списками, можна застосувати розроблені правила [482, p. 5].

Якможна помітити, проблема лексикографічної перформації змін до французької орфографічної норми ще далека від вирішення. Отже, існує потреба в подальшому вивченні проблеми і накресленні шляхів подолання труднощів.

Насамперед поділимо французькі словники залежно від ступеня впливу на реальний ужиток, який вони здатні справити, на дві групи.

1. Популярні однотомні тлумачні словники французької мови “Малий Робер” і “Малий Ларусс”. Ці словники є основними довідниками, за якими французи звіряють орфографію. Популярність цих двох словників обумовлює їх особливу роль як кодифікаторів нової орфографічної норми. Адже від належної регістрації змін до правопису (formes rectifiées) у цих словниках значною мірою залежить їх прийняття реальним ужитком.

2. Інші словники, у тому числі словники труднощів французької мови і “Словник Французької академії”, що не належать до числа популярних. У цих словниках застосування навіть належних методів і прийомів нормалізації помітно не впливає на реальний ужиток у плані запровадження змін орфографії. Однак випадки належної перформації змін до правопису в непопулярних словниках цінні в загальнотеоретичному сенсі, а також у практичному – як моделі внормування, які можуть стати в пригоді для популярних словників.

Виокремивши групи словників щодо дієвості перформації змін до правопису, розглянемо, як реєструються ці зміни (rectifications de l’orthographe – RO) у словниках двох груп. Нас буде особливо цікавити, як словники подають варіанти змін до правопису, бездоганні в лінгвістичному й методичному аспектах. Видається не менш цікавим дослідити, як словники “виправляють” невдалі варіанти, запропоновані орфографічною реформою. Спочатку розглянемо словники, які ми відносимо до другої групи.

“Словник Французької Академії” (DA) не може суттєво вплинути на становлення нового вжитку, бо він не є практичним посібником, до якого звертаються для уточнення орфографії. Та й його публікація відстає від реальних мовних змін [ibid, p. 5].

Щодо випадків, які можна брати за моделі слушного внормування для популярних словників, DA надає два приклади кодифікації змін, які стосуються приведення акцентуації у відповідність до вимови, коли нові варіанти включаються в заголовки словникових статей. Така кодифікація може зовсім усувати варіант чинної орфографії: **Allègement (m)** (пор. PR: **Allégement** ou **Allègement); Allègrement (adv)** (пор. PR: **Allégrement** ou **Allègrement).** Співіснуючи варіанти можуть також наводитися в ієрархії „варіант, вирівняний за вимовою, варіант існуючої орфографії": **Evènement, événement (m)** (пор. PR: **Evénement** ou **Evènement).**

Наведені вище випадки слушної кодифікації нових орфографічних варіантів свідчать, що Французька академія, яку звичайно звинувачують у нормативному консерватизмі, здатна часом виявляти більший "радикалізм", ніж, наприклад, "Малий Робер". Тут доречно згадати свідчення про повернення нормалізаторської ролі Французької академії останнім часом [448, с. 78–79].

Решта змін орфографії не наводиться в DA в заголовках словникових статей. Їх виведено в спеціальний список у додатку до цього словника, до якого відсилає спеціальна позначка ◊. У цьому разі роль DA у перформації RO обмежується ознайомленням його читачів зі змістом змін до правопису. Тобто DA, не забороняючи вживати RO, здебільшого не сприяє входженню переважної їх частини до реального вжитку (пор. [352, p. 97]).

Рекомендація до вживання змін до правопису дещо більш обов'язкова, порівняно з DA, у "Новому словнику труднощів французької мови" Ж. Ханса (NDDF). У цьому довіднику RO без змін уведені в словникові статті (з відсиланням до додатка, який містить повний текст змін до правопису). Тобто Ж. Ханс, який схвалив зміни орфографії офіційно в статусі президента Ради з питань мови Французького товариства Бельгії, в оцінюванні та перформації RO цілковито покладається на авторитет Французької академії (Пор. NDDF: **Abîmer** ou **Abimer. Août, aoûtien** ou **Aout, aoutien).**

Зазначаючи низьку результативність реформи орфографії 1990 року на час виходу в світ у 2001 році "Словника труднощів французької мови" Д. Пешвена і

Б. Дофена (PDDF), укладачі цього нормативного довідника декларують про намір сприяти впровадженню змін у реальний ужиток. Тому вони визнали за доцільне подати варіанти змін у заголовках словникових статей. Крім того, PDDF у спеціальному додатку наводить повний текст змін орфографії, до якого відсилає позначка → RO. Проте Д. Пешвен і Б. Дофен не вважають себе зв'язаними цим текстом і вносять у нього певні зміни.

Теоретичний і методичний рівень цих змін може бути слабкішим за рівень нормалізації, здобутий у змінах до правопису. Так, у PDDF можуть заперечуватися теоретично бездоганні підходи орфографічної реформи. Наприклад, пропонується писати через дефіс єдине слово *aéro-club* n.m "аероклуб" із серії з терміноелементом *aéro-* грецького походження. Хоча зміни до правопису пропонують писати всю серію на *aéro-* укупі (Пор. RO: **Aéroclub (m).** PR**: Aéro-club** ou **Aéroclub).**

У PDDF також не отримує підтримки правомірне вирівнювання серії з першим дієслівним компонентом *appuie-*: **Appui-tête, appuie-tête** "підголовник" **Plur. Des appuis-tête, des appuie-tête (inv.)** (Пор. RO: **Appuie-tête, pl. appuie-têtes**. PR: **Appuie-tête. – Des appuie-tête** ou **des appuie-têtes**).

PDDF також не завжди підтримує вирівнювання однокореневих серій. Так, вважається, що *chariot* (m), "віз", а також похідні *chariotage* (m), *charioter* (vt) повинні писатись з одним **r** (Пор. RO: **Chariot (m),** s'écrit **charriot** (за аналогією з *charretée* (f), *charrette* (f)). PR: **Chariot** – On écrirait mieux **charriot).**

PDDF допускає наведення тільки неадаптованих варіантів написання іншомовних слів, хоча зміни орфографії рекомендують варіанти, підпорядковані правилам французької акцентуації і утворення множини: **Artefact (m)** "артефакт, річ, створена людиною" (Пор. RO: **Artéfact (m).** PR: On écrirait mieux **artéfact**).

PDDF не підтримує положення змін орфографії про вирівнювання графіки за вимовою. Недотримання цього принципу обумовлює зміну ієрархії варіантів RO **Evènement, événement (m)** "подія" у PDDF на протилежну **Evénement, évènement (m).**

Усупереч змінам орфографії, де уніфікується відмінювання дієслів першої групи на *-eler, -eter* за типом *celer – je cèle, asheter – j'achète,* у PDDF наводяться

тільки варіанти чинної орфографічної норми (**Guillemeter (vt)** “брати в лапки”: *il guillemette, nous guillemetons).*

У PDDF зовсім не наводяться орфографічні варіанти без циркумфлекса. У разі **Abîme (m)** “безодня” (пор. RO: **Abîme, abime (m)**) замість наведення двох варіантів у PDDF подається етимологічний коментар на підтримку традиційного варіанта *abîme* n.m., який не є доказовим для вибору орфографічного варіанта сучасними звичайними мовцями.

Поряд із перекрученням цілком слушних варіантів орфографічної реформи PDDF вносить інші зміни, які можна розглядати як удосконалення орфографічної нормалізації. Так, на відміну від змін до правопису PDDF ураховує не тільки граматичний, але й семантичний чинник, який, як виявилося, є не менш релевантним для франкофонів в оцінюванні прийнятності уніфікованих за моделлю простих іменників форм множини складних слів з першим дієслівним та другим номінативним компонентом (пор. [482, p. 8]). Так, PDDF подає **abat-jour (m),** “абажур” (**Pl. des abat-jour**) як незмінюване слово (пор. RO: **Pl. abat-jours**).

Від аналізу словників другої групи перейдемо до розгляду в плані перформації змін до правопису популярних словників французької мови “Малий Робер” і “Малий Ларусс”, що відіграють першорядну роль як кодифікатори норми.

У PR і PL трапляються випадки належної кодифікації варіантів змін до правопису. Так, як єдиний нормативний варіант у двох словниках наводиться прикметник **Agroalimentaire (adj.)** “продовольчий; той, що стосується сільського господарства, яке виробляє продукти харчування”, що входить у серію з першим елементом *agro-***,** усі члени якої за винятком *agro-industie* n.f. “агроіндустрія” (в якому написання через дефіс запобігає неправильному розумінню французьких фоно-графічних відповідностей) пишуться разом.

У двох словниках як єдині нормативні варіанти наводяться зміни, у яких графічні варіанти відображають вимову (**Assèchement (m)** “осушення”). Однак, треба зазначити, що ці варіанти традиційно існують у такій орфографії.

Обидва словники наводять єдиний варіант **Cisèlement (m)** “карбування; гравіювання” (пор.: PR-81: **Cisellement** ou **Cisèlement)**, який має ту перевагу щодо

варіанта з подвоєнням *-ll-***,** що графічно вирівнює похідні іменники на *-èlement* за інфінітивами з одним приголосним, а також з особовими формами в разі відмінювання дієслів на *-eler, -eter* за моделями *acheter, celer***.**

Треба зазначити, що здебільшого PR, виправдовуючи свою репутацію нормативного словника, більш послідовно проводить графічну нормалізацію, ніж PL. Проте існують приклади, коли PL стає більш нормативне послідовним. Так, PL кодифікує як єдиний нормативний варіант іменник **Abrègement (m)** "скорочення", тим часом як PR подає два графічних варіанти у ієрархії: **Abrégement** ou **Abrègement**.

Проте, треба зауважити, що випадки слушної нормалізації варіантів, які змінюють чинну орфографію, у популярних словниках, на жаль, трапляються доволі рідко. Переважно ж варіанти, запропоновані змінами до правопису, не нормалізуються у двох словниках із належною визначеністю.

Так, виявляється незрозумілою відсутність жорсткого формування перспективної норми у разі позитивної оцінки варіанта за шкалою "позитивне відношення (+ avis favorable Le Robert) – стримане відношення (= avis réservé Le Robert) – негативне відношення (– avis défavorable Le Robert)", розробленою провідним редактором словників "Робер" Ж. Рей-Дебов [ibid, p. 28].

Однак PR, з поправкою на неадекватність використаного методу нормалізації, порівняно з PL, усе ж таки є більш нормативно послідовним. Так, при оцінці (+) у PR застосовується "м'яка" перспективна нормалізація, проте у PL така нормалізація не проводиться, а то й зовсім не наводяться варіанти орфографічної реформи. Це стосується вирівнювання однокореневих серій: **Bonhommie (f)** "добродушність, простодушність" (пор. PR: **Bonhomie** – *On écriait mieux* **bonhommie.** PL: **Bonhomie (f). Boursoufflage (m)** "набрякання, роздування, одутлість" (пор. PR: **Boursouflage** – *On écriait mieux* **boursoufflage.** PL: **Boursouflage). Combattif, -ive** (adj) "бойовий, войовничий" (пор. PR: **Combatif; -ive.** – *On écrirait mieux* **combattif; -ive.** PL: **Combatif**). **Courbattu, -e (adj)** "стомлений, розбитий" (пор. PR: **Courbatu, -e** – *On écrirait mieux* **courbattu, -e.** PL: **Courbatu). Persifflage (m)** "осміювання, глазування" (пор. PR: **Persiflage (m).** – *On écrirait mieux* **persifflage.** PL: **Persiflage (m)**).

Це також стосується приведення орфографії у відповідність до вимови: **Crèmerie (f)** “молочний магазин” (пор. PR: **Crémerie** – *On écrirait mieux* **crèmerie**. PL: **Crémerie** ou **Crèmerie**).

Крім кодифікації варіантів, запропонованих орфографічною реформою, чи застосування слабоавторитарних способів унормування, у популярних словниках уживається й такий метод нормалізації, як паралельне наведення нових і традиційних варіантів норми. При цьому подавання таких варіантів може бути як у правильній, так і у неправильній ієрархії.

Правильна ієрархія варіантів норми нерідко зумовлюється існуванням такої саме ієрархії й до реформи правопису: PR. **Cliquètement (m)** “дзенькіт, подзенькування”; var. **Cliquettement.** PL: **Cliquètement** ou **Cliquettement.** (Пор. PR-81: **Cliquètement** ou **cliquettement).**

Неправильна ієрархія варіантів, що переважає у популярних словниках, тим більше незрозуміла, зважаючи на позитивну оцінку нового варіанта (+) редколегією словників “Робер”. PR, PL: **Evénement (m)** ou **évènement.** PL: **Réglementer (vt)** “регламентувати, точно визначати, установлювати” ou **Règlementer** *(selon l'Académie)*. (пор. PR: **Réglementer).**

Якщо навіть при позитивній оцінці змін орфографії його редколегією “Малий Робер” допускається непослідовності у їх нормативній кваліфікації, не дивно, що цей словник (а також PL) здебільшого обходить нові орфографічні варіанти, що отримали стриману оцінку. Так, у популярних словниках не реєструються нові варіанти віддієслівних іменників на *-èlement,* утворені від дієслів на *-eler*: **Amoncèlement (m)** “нагромадження, накопичення” (пор. PR (=), PL: **Amoncellement). Ensorcèlement (m)** “чаклунство, чари” (пор. PR (=), PL: **Ensorcellement). Nivèlement (m)** “нівелювання, вирівнювання” (пор. PR (=), PL: **Nivellement). Ruissèlement (m)** “стікання струмками” (пор. PR (=), PL: **Ruissellement).** Таке становище в цьому разі зумовлюється стриманим ставленням лексикологів до уніфікації відмінювання дієслів першої групи на *-eler, -eter* за типом *celer – je cèle, acheter – j'achète.* Проте, ми вважаємо, що саме така уніфікація відмінювання дієслів першої групи й написання похідних іменників на *-èlement,* -

ètement повинна отримати підтримку в нормативному словнику. Так, відомо кілька випадків зрушення норми на користь варіантів на *-èlement, -ètement* (див. вище **cisèlement (m),** а також **cliquètement (m)**). Треба також визнати безсумнівно позитивним вирівнювання похідних віддієслівних іменників з одним приголосним за інфінітивом. Тому, зважаючи на зазначене вище, варіанти змін до правопису на *-èlement, -ètement* повинні наводитись у словниках.

Іншою причиною, що зумовлює відмову популярних словників від перформації запропонованих варіантів, і, навпаки, спонукає їх до внесення власних корективів, є недосконаліть змін до правопису в лінгвокультурному аспекті. Так, популярні словники наводять незмінний варіант множини складних слів із першим дієслівним і другим номінативним компонентами на відміну від змін до правопису, які вирівнюють утворення множини таких слів за простими іменниками, ігноруючи семантичний компонент відповідної нормеми. Проте саме семантичний чинник утворення множини складних слів визначає їх морфологічну незмінюваність чи преференційність незмінюваного варіанта, оскільки, як зазначає Ж. Рей-Дебов, семантика тільки частини таких слів надає змогу прийняти показник множини у кінець другого компонента [ibid, p. 8]. RO: **Abaisse-langue (m)** "**мед.** тримач для язика, шпатель"(**pl. abaisse-langues**). PR: **Des abaisse-langues** ou **des abaisse-langue.** PL: **abaisse-langue (s).** RO**: Aide-mémoire (m)** "пам'ятка; нотатки; короткий довідник" **(**pl. **aide-mémoires).** PR, PL: **n.m. invar.**

Популярні словники не наводять новий варіант *assoir* дієслова asseoir v.tr. "садовити", у графічній формі якого графема ***e*** при оцінюванні за системним критерієм виявляється дійсно зайвою, оскільки не несе ніякого функціонального навантаження. Однак новий варіант має дуже мало шансів поширитися тому, що графічна форма *asseoir* через входження дієслова до базового словника сприймається мовною особистістю як така, що належить до глибинних структур мовної компетенції.

Отже, ситуація, в якій співіснують "словникові" орфографічні норми, яку спричинила втрата Французькою академією авторитету як єдиної нормалізаторської інституції, що бере під сумнів існування кодифікованої загальномовної французької

норми, не сприяє слушній перформації змін до правопису 1990 року, покликаних узгодити інтереси соціальних груп – прихильників і супротивників реформи.

“Словник Французької академії” здебільшого відсторонюється від перформації змін до правопису. Непопулярні довідники не вважають себе зв’язаними текстом змін. Рівень виправлень, що вони вносять, може поступатися науково-методичному підґрунтю змін до правопису. Проте існують виправлення, що вдосконалюють офіційні зміни. Коли непопулярні словники і довідники впроваджують слушну перформацію нових правил, це не має виходу в практичну нормалізацію, а становить загальнотеоретичне значення і надає моделі внормування для словників із більшим охопленням франкомовного товариства.

У популярних словниках випадки слушної нормалізації, яка змінює чинну орфографію, трапляються доволі рідко, та й то за умови традиційного існування окремих варіантів, що підпадають під нове правило, у такій орфографії. У популярних словниках уживаються й такі способи нормалізації, як слабоавторитарне внормування і паралельне наведення нових і традиційних варіантів норми. Причому правильна ієрархія варіантів нерідко зумовлюється існуванням такої саме ієрархії у передреформений період. Причиною, що зумовлює відсторонення популярних словників від перформації запропонованих правил і спонукає їх до внесення власних корективів, є недосконалість змін до правопису в лінгвокультурному аспекті.

2.2. Французький досвід регулювання інтенсивного іншомовного впливу

Наголошуючи на визначальній ролі сприятливих екстралінгвальних умов для уможливлювання свідомого впливу суспільства на мовні процеси у певному напрямку, К. Ажеж визнає їх першорядне значення у боротьбі за утримання французькою мовою рангу мови світової держави перед сильним тиском англійської. Він уважає, якщо французи не хочуть, щоб їхня мова перетворилася на музейний експонат, неспроможний виразити сучасний швидкоплинний світ, їх країна в складі єдиної Європи, яка зможе протистояти американській моці, повинна

наздогнати США в провідних ділянках політики, університетської освіти і наукових досліджень (пор.[361; 447, p. 11])].

У світлі цієї закономірності доводиться визнати, що провести науково обґрунтовану нормалізацію англо-американських запозичень у французькій мові в період безперечної першості США у світі в різних ділянках було об'єктивно важко. Несприятливі політико-економічні умови франко-англійського мовного контакту в період після закінчення Другої світової війни до середини 70-х років спричинили політику “захисту французької мови” від впливу англійської і насамперед її американського варіанта [373, p. 167; 500, p. 71].

З націоналістичним і ретроспективним аспектами французького пуризму щодо англо-американських запозичень є тісно пов'язаний позаісторичний розгляд цивілізаторської місії французької мови в післявоєнний період. Велич Франції у світі тоді могла визначатися переважно її розвинутою багатовіковою культурою, що сама по собі, на думку пуристів, дає безперечне право на особливу місію мови, яка має такі риси, як універсальний характер, людський вимір, краса і ясність. Тому пуристи вважають, что французькій мові не годиться зазнавати впливу англійської мови – мови прагматичної, торгової і техніко-економічної англо-саксонської цивілізації, що знаходиться, на їхню думку, на нижчому ступені розвитку. Тим більше, що в такій розвинутій мові, як французька, звичайно вже існують еквіваленти англо-американізмів, чи вони можуть бути легко утворені. Англійська мова, вплив якої поширюється через зростання американської могутності, на думку пуристів, стає провідником уніфікації світу, що втрачає гуманістичні засади. Боротьба за чистоту французької мови, таким чином, обертається захистом цивілізації, у якій цінуються людська індивідуальність і інтелект, від масової цивілізації, в основі якої лежить культ матеріалізму, утілений у технократії [500, p. 89–90].

З обранням президентом генерала де Голля в 1958 році, який зміг запровадити політику деамериканізації різних аспектів життя Франції, починається “хрестовий похід” проти англо-американських запозичень, апогеєм якого можна вважати вихід книги Р. Етьємбля « Parlez-vous franglais? » (1964) [394]. Позитивно оцінивши

публіцистичний аспект цієї книжки, що зіграла свою роль в усвідомленні французами потенційної небезпеки нерегульованого впливу англійської мови на французьку, французькі лінгвісти піддали критиці її науковий зміст. Занепокоєння Р. Етьємбля долею французької мови здебільшого викликано витисненням французької мови “атлантичним сабіром”, існування якого можна уявити, переоцінюючи перспективність несоціалізованих фактів сабіризації, що, певна річ, можуть позначатися на мові окремих білінгвів, чи переносячи англізованість деяких спеціальних термінологій на загальнолітературну мову. Книжка Р. Етьємбля нагадує опис потенційно можливих інтерференцій на всіх мовних рівнях, що можуть бути завбачені порівняльним вивченням мов. Однак щоб потенційно можливі інтерференції, описані Р. Етьємблем, стали фактами французької мови, необхідна щонайменше повна втрата Францією своєї державної самостійності.

Внаслідок помітного поліпшення франко-американських відношень, що намітилося після 1968 року за Ж. Помпіду, В. Жіскар-д’Естена, Ф. Міттерана, Ж. Ширака, у контексті зміни екстралінгвальних умов франко-англійського мовного контакту в напрямку, що сприяє оптимізації запозичення, здійснюється більш поміркована лінгво-соціальна політика щодо англо-американських запозичень (пор. [403, p. 69; 417, p. 254–255]). Однак і тепер, коли позиції пуризму щодо англо-американських запозичень, видавалося б, повинні бути значно підірвані, попри все трапляються дослідження. в яких ідеться про “колонізацію” французької мови англійською (пор. [305; 446; 474–475]). Наслідки англо-американського впливу на французьку мову невиправдано легковажаться чи навпаки перебільшуються в антинормалізаторському підході. Останнім неминуче обертається розгляд проблем літературної норми і нормалізації в площині соціального, культурного чи національного аспектів мовної норми в глобальному контексті на шкоду її лінгвокультурному аспекту або невиправдано песимістичні оцінки перспективи франко-англійської мовної взаємодії [403; 404, p. 8; 405, p. 64, 66–67; 478, p. 22; 500, p. 84, 109, 118–119, 128–132].

2.2.1. Неофіційна протидія іншомовному впливу й становлення спонтанної норми щодо запозичень. Опинившись після закінчення Другої світової війни перед фактом масового проникнення англо-американських запозичень у французьку мову, що поставило на порядок денний питання про втрату її асимілювальної здатності, а також про інертність її креативних можливостей, французькі лінгвісти і нормативісти, об'єднавшись перед цією небезпекою, створювали лінгвістичні комітети й асоціації, основним змістом діяльності яких стало пропонування французьких замін. Поклавши в основу нормалізації дирижистські принципи, неофіційні лінгвістичні комітети й асоціації, зіштовхнувшися на практиці із сучасними проблемами запозичення, були змушені переборювати ригористській підхід. Діяльність лінгвістичних комітетів і асоціацій також зіграла важливу роль у формуванні спонтанної некодифікованої норми щодо англо-американських запозичень. Так, відмічаючи успіхи нормалізації, що її здійснювали лінгвістичні інституції, К. Ажеж визнає, що неофіційна нормалізація англо-американізмів (яку він огульно ототожнює з "пуристськими атаками") певною мірою сприяла оптимізації запозичення з англійської мови в період 1960-х – 1980-х років, порівняно з 15-ма попередніми роками. К. Ажеж уважає, що навіть якщо кількість випадків прийняття запропонованих еквівалентів надто мала, вони все ж таки заслуговують на серйозне вивчення, тому що допомагають установити поріг (les seuils de la tolérance), за яким закінчується збагачення мови і починається втрата її асимілюючої здатності (indigestion) [425].

Перший досвід створення неофіційної лінгвістичної асоціації мав місце ще в довоєнні роки, коли 3 травня 1937 року з'явилося Управління французької мови (L'Office de la langue française, OLF), яке, не маючи власного видання, публікувало свої пропозиції й консультації на сторінках « Le Figaro littéraire », « La Revue Universitaire », « Le Français Moderne ». Уважаючи, що навіть найвпливовіший авторитет не зможе вивести з ужитку слова, прийняті нормою, засновники OLF (Ф. Брюно, А. Доза, А. Терів та ін.) не прагнули що-небудь змінити в сформованій мові, а займалися переважно неологізмами. Вивчаючи сучасні вживання,

Управління надавало допомогу вченим і інженерам в ділянці спеціальних мов, висловлювалося з питань прийнятності інновацій, зокрема доцільності введення запозичень. Управління запропонувало франсизації для багатьох англіцизмів, зрушення норми на користь яких, як це сталося з асимільованим варіантом *conteneur* n.m. запозичення *container* "контейнер", довелося очікувати кілька десятиліть [358, p. 31; 386, p. 90].

26 березня 1954 року в Академії наук почав проводити свої засідання Консультативний комітет наукової мови (Le Comité consultatif du langage scientifique). Комітет публікував свої рекомендації в "Записках Академії наук". У квітні 1954 року було створено Дослідницький комітет французьких технічних термінів (Le Comité d'étude des termes techniques français). У його роботі брали участь учені, а також лінгвісти і нормалізатори мови. Основним завданням діяльності комітету було запобігання масовому проникненню запозичень у спеціальні мови. Комітет координував роботу термінологічних комісій, що працювали у різних галузях промисловості. Не нав'язуючи свої рекомендації, комітет висловлював думку з питань прийнятності термінів, що з'являлися в науково-технічних виданнях. Працюючи в співдружності з такими організаціями, як Французька асоціація нормалізації (l'Association française de normalisation, AFNOR), ЮНЕСКО, Національна асоціація технічних досліджень (l'Association nationale de la recherche technique), комітет складав картки зі своїми рекомендаціями, які він розсилав зацікавленим організаціям, а також редакторам технічних журналів і лінгвістам. Отримані відповіді вивчалися, і картки з переглянутими рекомендаціями знову поширювалися серед учених і інженерів.

У 1957 році, ідучи назустріч побажанням франкофонів Канади, зацікавлених в активізації політики захисту французької мови в метрополії, що має вирішальне значення для регіональних варіантів, було створено Управління французького словника (L'Office du vocabulaire français, OVF). На сторінках журналу « Vie et Langage », що видавався управлінням з 50-х років до 1974 року, воно давало лінгвістичні консультації з питань неологізмів і запозичень. Прагнучи отримати в справі відродження "найкращого вжитку" прихильників серед засобів масової

інформації, Управління французького словника в 1959 році заснувало кубок Е. де Жірардена (E. de Girardin), що щорічно присуджувався газеті, яка виходила найкращою французькою мовою. Управління також проводило “дні без словникових пригод” (« journées sans accident de vocabulaire »), після яких численні кореспонденти надсилали в управління свої спостереження про якість мови щоденних газет чи програм радіо та телебачення за ці дні [358, p. 90–91; 386, p. 32–34].

Управління французького словника займалося здебільшого лексикою загальнолітературної мови. Однак через проникнення в загальнолітературну мову неологізмів із науково-технічних підмов Управлінню доводилося тісно співпрацювати з різними комісіями технічних номенклатур, разом з якими воно провело спеціальні робочі дні, присвячені упорядкуванню лексики радіомовлення й телебачення (24 травня 1962 року, разом із Дослідницьким комітетом французьких технічних термінів), лексики туризму (9 травня 1963 року, разом із Міжнародною академією туризму Монте-Карло), залізничної й автомобільної термінології (28 травня 1964 року). Упорядкування лексики тих галузей, в яких відчувається сильний англо-американський вплив, здійснювалося й на бієнале французької мови, що Управління французького словника провело під егідою Федерації французької мови як мови міжнародного спілкування (la Fédération du français universel) у 1965 році у Намюрі (Namur), у 1967 році у Квебеку, у 1969 році у Льєжі, у 1971 році у Мантоні (Menton), у 1973 році у Дакарі й у 1975 році в Люксембурзі.

Поряд із випадками нормалізувальних впливів, що закінчилися успішно і сприяли становленню спонтанної некодифікованої норми щодо запозичень (див. А.1), цінний матеріал для теорії культури мови дали факти неприйняття об'єктивною нормою теоретично бездоганних замін і франсизаций запозичень, які пропонувалися до вживання. Вони показали загальний імовірнісний характер їх прийняття реальним ужитком і значною мірою не пізнані на той час часткові закономірності: *travelling* n.m. “**кіно** 1. зйомка з руху; 2. наїзд; 3. операторський кран”/ *baladage* n.f., *baladeur* n.m., *baladeuse* n.f.; *drive-in* n.m. *(cinéma)* “кінотеатр для автомобілістів (які дивляться фільм, не виходячи з машини)” / *cinéma de route ;*

drive-in n.m. *(restaurant)* “ресторан для автомобілістів” / *buffet de route, restauvolant* ; *holding* n.m. “**фін**. компанія, що володіє контрольним пакетом акцій інших компаній” / *société* n.f. *de portefeuille; promotion* n.f. *des ventes* “зростання збуту товару” / *stimulation de la vente.*

Рекомендуючи заміни і еквіваленти англо-американізмів, дирижисти, що здійснювали неофіційну нормалізацію, також припустилися помилок, зумовлених підходом, спрямованим на максимальне обмеження запозичення: *management* n.m. “менеджмент, наука керування” / *gestion* n.f.; *marketing* n.m. “**екон**. маркетинг” / *techniques commercialles ; speaker* n.m. “диктор (на радіо чи телебаченні)”/ *annonceur* n.m. (пор. PR: «Personne qui paie l’insertion d’une annonce dans un journal, ou fait faire une émission publicitaire»).

Формуванню спонтанної норми щодо англо-американських запозичень сприяв і такий спосіб впливу на реальне вживання, що практикувався дирижистами OVF, як активізація асимілювальної спроможності французької мови із залученням методу, який можна назвати “методом замін і франсизацій запозичень за завданням”. Так, журнал « Vie et Langage » № 62 за 1957 рік поширив серед членів “Управління французького словника” анкету, в якій пропонувалося навести заміни чи франсизації до майже ста англо-американських запозичень [358. p. 122–134]. Метод замін і франсизаций запозичень “за завданням” отримав застосування також в анкеті, уміщеній в газеті “Фігаро” 7 квітня 1964 року [567, t. 1, p. 275]. Кампанію під девізом « Vendre en français » проведено із застосуванням аналогічного методу в 1971 році під егідою Вищого комітету з питань захисту і поширення французької мови (Le Haut Comité pour la défense et l'expansion de la langue française) [373, p. 224]. Перелік “небажаних” англо-американізмів із проханням навести можливі заміни чи франсизації було запропоновано у 1972 році в одній з передач французького радіо [450, p. 3–5].

Результати подібних широкоохватних експериментів, що проводилися за сприяння засобів масової інформації, є досить обнадійливими, оскільки показують, що франкофони можуть використовувати “за завданням” (тобто за умови зняття жорстких обмежень, що накладаються традиційними французькими нормами) усі

наявні способи замін і французизацій запозичень. Подібні заходи привчають французів вільнішого поводження із запозиченнями й сприяють подоланню у перспективі креативної неспроможості французької мови і зрушенню норми щодо запозичень у бік сильнішої асиміляції. Так, учасники експерименту, проведеного журналом « Vie et Langage », утворили неприйнятні в сучасній літературній і найближчій перспективній нормі, але цікаві в плані формування більш креативної норми французькі заміни (наприклад, *week-end* n.m. "уікенд" → *vacancelle* n.f.

Утім метод заміни і франсизації запозичень "за завданням", справляючи певний вплив на реальне вживання, не визначає, однак, хід справжнього формування літературної норми щодо запозичень. Причини низької ефективності самонормалізації мови під ініціювальним впливом, яким є застосування методу замін і французизацій запозичень "за завданням", пояснюються особливостями мовленнєвого функціонування механізмів передачі іншомовних моделей у штучних умовах лінгвістичного експерименту. Так, згідно з проведеним С. Бенгтссоном аналізом, читачі « Vie et Langage » широко застосовують для утворення замін англо-американських запозичень спосіб пояснювального перекладу (« remplacement par définition » у термінології С. Бенгтссона), який рідко дає інновації, що приймаються нормою: *living-room* n.m. → *salle commune; brain-trust* n.m. → *conseil technique; standing* n.m .→ *niveau de vie , train de vie* . Читачі « Vie et Langage » використовують і заміни-еквіваленти (« remplacement par équivalence » у термінології С. Бенгтссона), однак велика частка таких еквівалентів не може бути прийнята нормою з таких причин: 1) запозичення є ксенізмами чи полуксенізмами (тобто позначають англо-американські реалії чи є семантично недоосвоєними словами): *gangster ≠ bandit, racketter ≠ rançonneur*; 2) запозичення диференціюються за значенням із запропонованими замінами: *leader ≠ meneur* (має чітко виражений зневажливий відтінок), *bungalow ≠ chalet* "гірський будиночок"; заміна *plan* означає результат діяльності, що позначається запозиченням *planning*; 3) франкофони роблять у мікроконтексті пар "запозичення / французьке слово" заміни, широкі за значенням, що звичайно не приймаються як мовні еквіваленти запозичень конкретної семантики: *hold-up → enlèvement, coup de main; recordman → champion; manager →*

directeur, entraîneur, gérant; sunlight → projecteur; bungalow → pavillon; sex-appeal → charme; pin-up → jolie fille; cover-girl → modèle; 4) усупереч закономірності, що полягає в неприйнятті експресивних замін-еквівалентів експресивних запозичень, пропонуються наявні чи створюються експресивні слова. При цьому, мабуть, мається на увазі передати внутрішню форму запозичення в мікроконтексті пари "експресивне запозичення / французький експресивний еквівалент": *up to date → dernier cri, sex-appeal → du chien* [358, p. 123–126, 131].

Таким чином, потреби в оперативному вирішенні практичних завдань нормалізації англо-американських запозичень, що поставали перед нормативістами, які дотримувалися дирижистських засад мовного внормування, певною мірою сприяли становленню теоретичних принципів і розробці практичних заходів сучасного прескриптивізму. До цього внеску можна віднести здогадки щодо ступеня ймовірності прийняття французьких замін запозичень і врахування цього положення при пропонуванні слушних французьких еквівалентів. Свою цінність мають і помилки, яких допускалися мовознавці-нормативісти з неофіційних інституцій, переважно зумовлені дирижистською установкою на максимальне, часом не виправдане обмеження запозичення. Цей негативний результат може становити предмет дослідження сучасної нормативістики. Цікаво вивчити й факти відторгнення теоретично бездоганних замін об'єктивною нормою. Вони показали ймовірнісний, не до кінця пізнаний характер прийняття меліоративних варіантів і спроможні дещо відхилити завісу із закономірностей цього процесу.

Попри все нескоординована й нецілеспрямована діяльність лінгвістичних комітетів і асоціацій з регулювання процесів запозичення з англійської мови зіграла свою роль у формуванні комплексу оцінно-нормативних асоціацій до певної частини англо-американізмів. Ці оцінні імплікації поряд із загальною установкою лінгвокультурного плану щодо запозичення з англійської мови формують спонтанну норму щодо англо-американських запозичень.

2.2.2. Спроба офіційної нормалізації термінологічних запозичень. Першою комплексною спробою внормування англо-американських запозичень стало впорядкування термінологічних англо-

американізмів спеціальними комісіями в урядових декретах 1970–1982 років. Діяльність зазначених комісій підпорядковувалася подвійній меті: обмежити запозичення з англійської мови за умови подолання креативної неспроможності традиційної французької норми [392–393].

Публікація термінологічних декретів спричинила реакцію неприйняття з боку французьких прихильників антинормалізаторства. Так, Б. Гарден критикує нормалізацію, проведену термінологічними комісіями, яка, будучи пройнята, на його думку, лінгвістичним шовінізмом, є ідеологічною діяльністю, яка не має нічого спільного з лінгвістикою, що заповнює прогалини в мовознавстві, утворені через недооцінку лінгвістичною теорією значущості неології. Лексична креативність, за Б. Гарденом, несумісна з поняттям літературної норми. Отже норма, що встановлюється термінологічними комісіями, неминуче буде сприяти збереженню креативної інертності, властивій французькій мові [403, p. 68–69]. Ж. - П. Гудайє відгукнувся на появу в « Journal officiel » списків офіційно рекомендованих термінів публікацією, у якій перша комплексна спроба нормалізації термінологічних запозичень розглядається автором як перебільшення в мовній політиці, який полягає в усуненні англо-американських запозичень будь-що-будь [412].

Навпаки, французькими соціолінгвісти зазначили позитивне значення діяльності термінологічний комісій щодо подолання креативної інертності традиційної французької норми. Так, А. Рей уважає, що незважаючи на недоліки, зумовлені тим, що в роботі термінологічних комісій не брали участь лінгвісти, термінологічні декрети мають неоціненне значення, оскільки в них започатковано спробу віднайти засоби вираження французькою реальностей сучасного світу і пробудити лінгвістичну свідомість франкофонів. На думку А. Рея, подібна робота повинна тривати, тому що на карту поставлені самобутність культури французького народу і національна своєрідність французької мови [479]. Однак трапляється, що прихильники нормалізаторського підходу переоцінюють можливості офіційної нормалізації в тому, що стосується зміни реального узусу. Так, Д. Багджіоні вважає, що публікація термінологічних декретів, як і ордонанс Віллер – Котре (l'ordonnance de Villers-Cotteret), що офіційно закріпив витиснення латинської мови французькою

у сфері державного управління, стала подією в історії французької мови. Незважаючи на те, що приписи термінологічних декретів є обов'язковими лише для працівників сфер державного управління, народної освіти, преси, радіо та телебачення, на думку Д. Багджіоні, їх можна розглядати як у цілому успішну спробу встановлення норми загальнолітературної французької мови щодо англо-американських запозичень. [354, p. 55, 66].

На нашу думку, діяльність термінологічних комісій, безсумнівно корисна щодо стимулювання креативної спроможності сучасної французької мови, у цілому зводиться до простого наведення пар "термінологічний англо-американізм – його французька заміна", що фактично заступає нормалізаторські підходи до вирішення численних ситуацій.

1. В альтернативно-дидактичних парах англо-американізми потребують чіткої кодифікації як ненормативних у разі їх витиснення французькими еквівалентами або жорсткої перспективної нормалізації, якщо вони співіснують із більш поширеними замінами: (control) pannel n.m. "телекерув. пульт керування" / panneau (ou tableau) de contrôle; (nuclear) burn up n.m. "ядер. техн. вигоряння (ядерного палива)" / combustion (nucléaire) n.f.; line scanning "радіолок. лінійне сканування" / balayage en ligne; blinker n.m. "техн. клінкер" / clignotant ou clignoteur n.m.; pacemaker n.m. "мед. електрокардіостимулятор" / stimulateur (cardiaque).

2. Альтернативно-дидактичні пари складають запозичення і запропоновані теоретично слушні заміни (французизації), ще не прийняті реальним узусом. Помилковість застосування альтернативно-дидактичного методу нормалізації в цьому разі зумовлюється неможливістю прогнозування, чи відбудеться на ділі витиснення запозичень цієї категорії або вони закріпляться в нормі всупереч офіційній нормалізації.

Vidéo-clip n.m. "**ауд. засоби**. рекламний відеокліп" / *bande* n.f. *vidéo promotionnelle, bande-promo* n.f.

3. Ще менше підстав існує для нормативно-дидактичного внормування однозначно неприйнятних англо-американських запозичень при наявності небезперечних французьких еквівалентів, що з часу виходу відповідних

термінологічних декретів могли зазнати коригування реальним ужитком: multispectral photography n.f. “спосіб одержання фотографічних зображень шляхом одночасного використання декількох фотокамер, заряджених плівками з різними емульсіями чи тією самою плівкою, але із застосуванням різних фільтрів”/ photographie n.f. multibande; teasing n.m. “ауд. засоби початковий етап рекламної кампанії, якому навмисно надається певна загадковість з метою розпалення зацікавленості покупців” / aguichage n.m.; jingle n.m “ауд. засоби музичні позивні радіо- чи телепрограми” / sonal n.m.

4. В альтернативно-дидактичні пари потрапляють прийнятні запозичення, що закріпилися в мові і не потребують нормативного врегулювання: flash n.m. “1. фото спалах; 2. кіно короткий кадр (у кінофільмі); 3. екстрене повідомлення” / éclair ; flutter n.m. ; “ав. флаттер” / flottement n.m.

5. Фактична кодифікація в альтернативно-дидактичних парах як ненормативних англо-американських запозичень, семантично диференційованих з їхніми французькими замінами: show-business n.m. “шоу-бізнес” / industrie n.f. du spectacle (у французькій заміні інтенсивність компонента негативної раціональної оцінки виражена слабкіше); bow-window n.m. “архіт. дугоподібний ліхтар, дугоподібне вікно з виступом, дугоподібний еркер” / oriel n.m. “архіт. закритий балкон, еркер”.

6. Неврахування в альтернативно-дидактичних парах стилістичної диференціації англо-американських запозичень (кальок) і їхніх “логічних”, офіційних чи книжкових відповідників: demi-vie n.f. (англ. half-life) “ядерн. фіз. період напіврозпаду” / période n.f. (radioactive) (офіційно-книжний термін, єдино правильний з погляду логічного пуризму: « En effet, la période radioactive n’est pas égale à la vie moyenne »); alco(o)test n.m. (англ. breathalyser) “мед. прилад для визначення вмісту алкоголю в крові” / éthylomètre n.m. (офіційно-діловий варіант); klaxon n.m. “клаксон, гудок (автомобільний)” (у повсякденному спілкуванні) / avertisseur n.m. (офіційно-діловий стиль).

Виділення в термінологічних декретах частки французьких еквівалентів (франсизацій) у супроводі відповідних англо-американізмів у факультативні списки

рекомендованих термінів (списки № 2), які позначені невизначеністю нормативного статусу елементів, що в них включаються, може розглядатися як спроба “лібералізації” альтернативного-дидактичного підходу. Однак це пом’якшення в межах дирижистської нормалізації не здатно запропонувати шляхи несуперечливої кодифікації реальної літературної норми щодо запозичень і послідовного формування перспективної норми.

Так, у факультативні списки несподівано включаються ненормативні запозичення, витиснуті їх французькими еквівалентами (франсизаціями). Мабуть, це є своєрідною гіперкорекцією пом’якшення альтернативно-дидактичного підходу: *vidéo-tape* n.f. “відеомагнітофонна стрічка” / *bande-vidéo* n.f.; *pocket-radio* n.m. “кишеньковий радіоприймач” / *récepteur* n.m. *de poche*; *premium (grade)* “**нафт. пром**. бензин вищої якості” / *supercarburant* n.m., *super* n.m. (**Fam**); *booster rod* n.m. “**ядерн. техн**. стрижень збагачення” / *barre* n.f. *de dopage*; *burst* n.m. “**ядерн. фіз**. спалах (в іонізаційній камері)” / *salve* n.f.; *tuning* n.m. “**радіо** настроювання” / *accord* n.m.; *self service station* n.f. “автозаправна станція” / *station (libre)-service* n.f.

Через невизначеність нормативного статусу мовних одиниць, що включено до факультативних списків, у фахівців може скластися враження, що є допустимими й не потребують перспективної нормалізації англо-американські терміни, які насправді є кандидатами на заміну варіантами, прийняття яких, щоправда, може мати ймовірнісний характер: *scoop* n.m. “**журн**. сенсаційний матеріал (отриманий і опублікований чи переданий якоюсь редакцією раніше від інших засобів масової інформації)” / *exclusivité* n.f. (тепер відбулося зрушення норми на користь exclusivité); *reporter-cameraman* n.m. “**тлб.** телерепортер” / *reporteur* n.m. *d’image* (нині реально прийнятим еквівалентом є *télé-reporter* n.m.); *coolant* ajd. “**яд. фіз.** (агент), що охолоджує” / *caloporteur* adj.; *reactor experiment* n.m. “**яд. фіз**. реактор-прототип” / *préréacteur* n.m.

У факультативних списках містяться й запозичення, що не потребують нормативного регулювання, які співіснують з їх французькими замінами – неконкурентними (чи ймовірнісно конкурентними) варіантами норми: *fair-play* n.m. “**спорт. і перен**. чесна гра” / *franc jeu* n.m.; *flash-back* n.m. “**кіно**, **літер**. розрив

послідовності дії; повернення до минулого, ретроспекція” / *retour (en arrière)* n.m.; *looping* n.m. (1911) “**ав**. мертва петля” / *boucle* n.f.

Отже, упорядкування термінологічних англо-американських запозичень міністерськими комісіями за винятком поодиноких слушних кодифікацій відзначається скудністю нормалізувальних прийомів, які практично зводяться до єдиного – альтернативно-дидактичного способу нормалізації « Ne dites pas … mais dites ». При цьому просте наведення пар “термінологічний англо-американізм – його французька заміна” фактично виконує такі функції: 1) кодифікація неприйнятних англо-американізмів як ненормативних або жорстке формування перспективної літературної норми; 2) кодифікація прийнятних англо-американізмів (що міцно закріпилися в мові; що мали заміни, які не дістали реального поширення; семантично чи стилістично диференційованих) як ненормативних; 2) кодифікація прийнятних запозичень як нормативних; 3) перспективна нормалізація за допомогою теоретично бездоганних чи небезперечних французьких еквівалентів.

Крім альтернативно-дидактичного способу нормалізації у термінологічних декретах застосовується наведення французьких еквівалентів (франсизацій) у супроводі відповідних англо-американізмів у факультативних списках рекомендованих термінів, позначених невизначеністю нормативного статусу останніх.

2.3. Практична лексикографія в межах норми le français standard

2.3.1. Способи лексикографічної реєстрації мовних фактів у французьких нормативних посібниках. Французькі лексикографи застосовують в описі мовних фактів у принципі спільні для нормативних посібників (словників французької мови і словників труднощів) прийоми лексикографічної реєстрації. У ньому всі лексикографи якоюсь мірою як припускаються ретроспективного внормування, антинормалізаторства, посередніх впливів на реальний ужиток, так і кодифікують елементи сучасної реальної літературної норми чи формують її перспективний стан.

2.3.1.1. Ретроспективне альтернативно-дидактичне внормування. Одним з промовистих виявів ретроспективного внормування є застосування такого засобу альтернативно-дидактичної нормалізації французьких граматистів періоду неподільного панування пуристського нормативного підходу, як прийому « ne dites pas ... mais dites ». Згідно з ретроспективно-націоналістичною політикою нового "захисту французької мови" від іншомовних впливів цей метод зумовлює рекомендацію до обов'язкового вживання французьких замін-еквівалентів прийнятних англо-американських запозичень (у тому числі й інтегрованих).

EBF: *lobby* (m) "лобі"/ *groupe* (m) *de pression; leader* (m) "лідер"/ *chef* (m) *de file, tête* (f); *ketchup* (m) "кетчуп"/ s*auce* (f) *tomate anglaise.* **NDDF:** *play-boy* (m) "плейбой, гультяй, нероба"/ *jeune premier* (m), *coureur* (m); *jet* (m) "реактивний літак" / *avion* (m) *à réaction; stress* (m) "стрес"/ *agression* (f), *choc* (m).

Відповідно до книжно-письмової норми (1a 1angue écrite surveillée), що встановлює DBF Ж. Жіроде, повинні обов'язково замінюватись французькими синонімами та еквівалентами запозичення, цілком прийнятні в сучасній літературній нормі: *klaxon* (m) "клаксон, автомобільний сигнал" / *avertisseur* (m); *klaxoner* (vi) "сигналити (про автомобіль)"/ *avertir* (vi), *user de l'avertisseur, faire entendre son avertisseur.*

Альтернативно-дидактична нормалізація на семантичному рівні не допускає міжмовних семантичних впливів на підставі пуристського критерію « glissement de sens ». Так, Ж. Ханс обмежує розвиток значень французьких *contrôle* (m), *contrôler* (vt) тільки ідеями "перевірки, контролю; спостереження та володіння, домінування": *controler ses nerfs, garder le contrôle de ses actes, contrôler une région* **(військ).** Він заперечує запозичені з англійської мови омоніми французьких *contrôle* (m), *contrôler* (vt) і пропонує такі їх еквіваленти: c*ontrôle des naissances / limitation des nai*ssances, *contrôle des coquelicots / destructions des coquelicots; contrôler le ballon* (**sport**)/ *diriger (commander) le ballon* (578).

Приклад ретроспективно-пуристичної нормалізації на семантичному рівні дає й PDDF. Цей словник, наводячи семантичне запозичення з англійської мови *approche* (f) **"перен.** підхід (до розглядання, вивчення чогось): *une approche réaliste*

des problèmes”, визнає, що воно увійшло до загального вжитку. Проте PDDF все ж таки пропонує віддати перевагу французьким замінам *point* (m) *de vue, manière* (f) *de voir, optique* (f), *méthode* (f) на рівні досконалої мови (expression soignée), хоча вони передають значення семантичного запозичення лише в сукупності.

На рецидиви альтернативно-дидактичного внормування натрапляємо й у новітніх і найавторитетніших лексикографічних довідниках. Так, “Малий Робер”, наводячи значення прикметника *nucléaire* (adj) “ 1. **біол.** ядерний: *membrane nucléaire*; 2. **фіз**. ядерний, атомний: *particules nucléaires*; 3. **військ.** ядерний, атомний: *guerre, explosion nucléaire*; 4. **соціол.** *famille nucléaire* – проста нуклеарна сім’я”, визнає таким, що заслуговує на нормативний осуд (позначка **« Abusivement »**), відтінок третього значення *puissances nucléaires* (*qui possèdent des bombes atomiques*) “ядерні держави”, хоча тут ідеться про закономірний розвиток значення: метонімічний перенос.

Помилки ретроспективної нормалізації можуть спричинятися ігноруванням стилістичної диференціації мовних засобів. Так, DA штучно підтримує застарілу синтаксичну норму щодо вживання питального звороту *Est-ce que*. Цей зворот, згідно з DA, є припустимий тільки в загальному питанні (без питального слова): *Est -ce qu’il vous a parlé de moi?* У спеціальному питанні (з питальним словом) цей зворот нібито не повинен з'являтися навіть у розмовній мові: « On doit dire *Quand partirez vous ?* et non *Quand est-ce que vous partirez?* »

Ретроспективно зорієнтовані внормування можуть зумовлюватись ігноруванням тенденцій та закономірностей сучасної норми. Так, Ж. Ханс уважає, що латинізм *mass media* (m pl) “засоби масової інформації” (який проник через посередництво англійської мови) є незмінюваним іменником, який повинен писатися як два слова й без *é* з гострим наголосом. Причому такий ухил до ученої педантичної норми допускається, незважаючи на тенденцію до повнішої фонографічної і граматичної адаптації іншомовних слів і на зрушення норми на користь франсизованого варіанта *médias* (m pl), що вже досить давно відбулося в сучасному вжитку.

Штучну підтримку ученої норми допускає й Ж. - П. Колен. Виходячи з етимологічного значення латинізму *alibi* (m) "**юр.** алібі – в іншому місці", що є прихованим для звичайних мовців, він указує на небажаність широкого значення "будь-яке виправдання". Як приклад "помилкового" вживання він наводить атестацію з Ф. Моріака: *« Non, non; avoue que tu ne cherchais, près de ce cadavre, qu'un alibi »*.

У "Словнику англіцизмів" за редакцією Ж. Рей-Дебов і Ж. Ганьон (DAR) альтернативна-дидактична нормалізація на семантичному рівні полягає в недопущенні міжмовних семантичних впливів. Так, уникається вживання дієслова *concerner* (vi) у пасивній формі, яке зміноє його значення: *être concerné, -e (par qch ou absol.)* (p.p. et adj) "той, хто виявляє, інтерес (особливо до соціальних проблем); причетний, зацікавлений". При цьому не враховується, що це випадок мотивованого незалежного розвитку значення французького дієслова, на яке вказував ще Е. Літтре (пор. PR). Нове значення англійського віддієслівного прикметника *concerned* (adj) (518, с. 106) лише сприяло поширенню *être concerné* .

У DAR також трапляються помилки нормалізації через незнання реального функціонування англо-американських запозичень і їх французьких еквівалентів у сучасній нормі. Через ігнорування фактів семантичної диференціації запозиченого омоніма *conventionnel,* -elle adj. "1. не кардинально новий, нереволюційний (у науковому, технічному і т.п. планах): неядерний, неатомний, звичайного типу (про зброю тощо); 2. сталий, (добре) відпрацьований; стандартний, серійний; 3. позбавлений оригінальності та індивідуальності, без "живчика"" і його французьких синонімів *traditionnel, ordinaire, habituel, normal, banal, classique* рекомендується у всіх випадках уживати замість запозиченого омоніма його неповні французькі відповідники (пор. [184, с. 99–106]).

2.3.1.2. Антинормалізаторський опис об'єктивної норми. У річищі антинормалізаторського підходу в нормативних словниках застосовуються способи опису об'єктивної норми, тобто наводяться підкреслено об'єктивовані відомості про функціонування мовних фактів без найменшого впливу з боку особи, яка здійснює цей опис.

У “Словнику англіцизмів” Ж. Рей-Дебов і Ж. Ганьон ми натрапляємо на запозичення без коментарів чи позначок, що проясняють їх функціонування і нормативний статус у сучасній мові. Так подається, наприклад, стаття неприйнятного неологізму *down-town* n.m. “центр міста” (пор. фр. еквів. *centre* n.m. *d'une ville, centre-ville* n.m.).

До об’єктивованого опису зводиться й наведення у DAR у словникових статтях відповідних запозичень їх реально вживаних французьких замін-еквівалентів без зазначення співвідносної вживаності варіантів лексичної норми і характеру відношень (конкурентність / неконкурентність) між ними: *talkie-walkie* n.m. “портативний приймач-передавач” / *bip* n.m. (у підмові медицини) (епізодично вживається як розмовний еквівалент запозичення); *brook* n.m. “**кін. спорт** яма з водою (перешкода)” / *fossé* n.m. (французький синонім прийнятного запозичення, що відноситься до значно англізованої термінології кінного спорту).

Таким саме способом NDDF наводить усі співіснуючі варіанти норми з груп “англіцизм – його французька заміна-еквівалент чи франсизація”: *ballon* (m) “**розм.** “булька”, кружальце (для слів персонажів коміксів тощо)”/ *bulle* (f), *phylactère* (m) ; *air* (m) *conditionné* “кондиційоване повітря; кондиціонування повітря”/ *climatisation* (f), *conditionnement* (m) *de l’air; escalator* (m) “ескалатор”/ *escalier* (m) *mécanique (roulant); cracking* (m) “крекінг (-процес)”/ *craquage* (m).

Не дозволяють вийти за межі антинормалізаторства неперевірені відомості про співвідносну вживаність варіантів норми. Так, DAR повідомляє, що запозичення *missing link* n.m. “відсутня ланка” передається французькими висловами *le maillon qui manque à la chaîne* і *le chaînon manquant* відповідно в загальмовному вживанні й у науковій мові. При цьому наголошується на тому, що *missing link* нібито досить широко вживається в науковій мові, і цей факт залишається без втручання нормативістів.

Не надає жодних відомостей про реальне функціонування мовних фактів у наш час і застосування “об'єктивованого” етимологічного коментаря. Так, в EBF зазначається, що найменування *French cancan* (m) “канкан (танець)” танцювальній виставі, що проходила в “Мулен Руж” наприкінці XIX – на початку XX ст., дали

англійці. Розповсюдженню цієї лексеми в мові театрально-концертної справи за часів Другої імперії (1862) сприяли рекламні міркування.

Етимологічний коментар не був би зайвим для варіантів, якщо він пояснює особливості їх функціонування в сучасній мові. Так, у дев'яте видання DA вперше з великим запізненням без жодного коментаря вводиться англіцизм *barmaid* (f) “буфетниця; офіціантка бара, пивної”, що увійшов у французьку мову ще в XIX ст. Однак донині реальна вживаність *barmaid* (f) не витримує ніякого порівняння із запозиченням *barman* (m) “бармен”, яке поширилось через специфічні функції барменів, якими працюють переважно чоловіки.

Антинормалізаторство може спричинюватись розглядом функціонування мовного факту в об'єктивній нормі як ізольованої статистичної одиниці, а не як елемента групи, серії чи системи. Хоча безперечно, що системний підхід до вивчення і лексикографічної реєстрації мовних одиниць виявляє більше піклування про звичайних мовців щодо полегшення засвоєння, наприклад, правил орфографії. Так, DDF наводить похідне з грецьким формантом ***aéro-*** – *aéro-club* (m) “аероклуб” як єдиний виняток із написанням через дефіс у серії з цим першим елементом (те саме у DFRA, “Малому Ларуссі”). Однак цей випадок антинормалізаторства є незрозумілим у світлі настанови до написання префіксоїдів укупі, яка широко запроваджується в останніх змінах до французького правопису [476, p. XXVI – XXVII] (пор. PR: **Aéro-club** ou **Aéroclub** n.m.).

Антинормалізаторство може зумовлюватись також браком знань про співвідносну вживаність варіантів норми. Так, PDDF, наводячи офіційно рекомендовану заміну *palmarès* (m) англіцизму *hit-parade* (m) “класифікаційний список найпопулярніших пісень (тижня, місяця, року)”, помилково зазначає малу вживаність цієї заміни. Це стає можливим через недооцінку тенденції французької мови до широти семантики слова, що становить одну з визначальних рис національної норми. Так, за нашими даними, *palmarès* (m) у вищезгаданому значенні входить у третє широке значення цього латинізму (1842), який значно поповнив у сучасній мові структуру своїх значень (більшість яких ще не реєструються існуючими словниками) і через факт здобуття в цій структурі статусу модного слова

складає реальну конкуренцію англіцизму: *palmarès* (m)“: 1. список нагороджених (лауреатів конкурсів, фестивалів, переможців змагань тощо); 2. найвидатніші, славетні представники якоїсь художньої школи, наукового напряму тощо; найвпливовіші представники якоїсь соціальної верстви; список найпопулярніших виконавців (року і т.п.); 3. список, перелік найпопулярніших виробів, видань тощо; список організацій, що досягли великого успіху; *palmarès* (m) *(de la chanson)* класифікаційний список найпопулярніших пісень (тижня, місяця, року); 4. список, перелік особистих нагород, отриманих премій, здобутих титулів; список, перелік особистих досягнень; **алегорично** перелік чиїхось злочинів; 5. змагання; конкурс; вручення нагород” [152, с. 82–84].

Описом об’єктивної норми є наведення у “Словнику англіцизмів” відомостей про запозичені морфологічні елементи. Так, у DAR звертається увага на вичленування елемента *-back* зі значенням « en arrière » у серії англо-американських запозичень *come-back* (m), *feed-back* (m), *flash-back* (m). Однак нічого не повідомляється про статус цієї морфеми у французькій мові, як і про можливість використання цього суфіксоїда для утворення нових слів, зокрема у сполученні з французькими морфемами.

2.3.1.3. “Нормативне поінформування”, або непрямий регулювальний вплив на реальний ужиток. Виходячи з поняття *неологічної допомоги*, запропонованого Б. Кемадою (див. вище с. 50–51), ми називаємо “*нормативним поінформуванням*” один із видів посередніх регулювальних впливів на узус, що застосовується у французьких нормативних словниках, який не є справжнім унормуванням, проте здатний більшою чи меншою мірою впливати на реальний ужиток.

До нормативного поінформування можна віднести наведення відомостей, суперечливих в аксіологічному плані, які не сприяють формуванню у звичайного мовця однозначного висновку про нормативний статус мовного факту. Так, реєструючи пасивну конструкцію *être achevé de f. qch* “уже зробити щось”, Ж.-Б. Колен звертає увагу на її вживання “гарним” автором: *« Il n’était pas achevé d’être bâti »* (Flaubert). Але одночасно він осуджує цей зворот на підставі смакового естетичного критерію (« C'est cependant une tournure peu élégante »).

Редколегія EBF, визнаючи, що значення запозичення *leadership* (m) “лідерство” і його французьких синонімів *suprématie* (f) і *hégémonie* (f) повністю незбігаються, що зумовлює неминучість уживання англіцизму, рекомендує за нагальної потреби передати відповідне поняття удаватися до виділення *leadership* підкресленням.

У “Словнику англіцизмів” негативно оцінюється запозичення *électret* n.m. (1970) “електрет (ізоляційний матеріал)”, оскільки фіналь *-et* сприймається в ньому як сигнал димінютива, що не є доречним для термінологічного позначення. Одночасно повідомляється, що *electret* не має французьких еквівалентів, а тому прийняте до французької норми. Указується на поширеність запозичення *break-down* n.m. “нервовий зрив” в американізованому жаргоні ділових кіл і серед лікарів французьких бізнесменів. Отже не заохочується прийняття вживаного французького еквівалента *depression* n.f. *nerveuse*, який, згідно з DAR, має таке саме нечітке значення, як і *break-down*. Визнається справедливою критика семантичного запозичення *éduqué-e* adj. “освічений *(qui a de l'instruction)*”, яке через недбале користування мовою призводить до запозичення “несправжнього друга” (омофона). Однак експліцитно виражена негативна оцінка перекреслюється повідомленням про те, що дієслово *éduquer* неодноразово зазнавало атак пуристів: у XVIII ст. пуристи відкидали вживання *éduquer des enfants* у значенні « *élever des enfants* », сьогодні вони критикують *éduquer* у значенні « instruire ». Звертається увага на слабку інтегрованість у систему французької мови за винятком його асимільованої вимови давнього запозичення *catgut* [katgyt] n.m. (1871) “мотузка, нитка (хірургічна, тваринного походження)”. Водночас зазначається, що це запозичення як синонім французького *boyau* n.m. *de chat* збагатило французьку лексику.

Не надає можливості чітко зорієнтувати мовців і вдавання укладачів нормативних словників до неадекватних методів унормування. Так, замість чіткої кодифікації як ненормативних запозичень *business* (m) у значенні “торгівля” і *business-school* (f) “торгова школа” при їх уживанні як семантично адаптованих слів, Ж. - Б. Колен супроводить ці англіцизми коментарем, де наперед запобігає

витісненню французьких відповідно *commerce* (m); *école* (f) *de commerce*, *d'études commerciales*.

Нормативне поінформування у французьких словниках також надається шляхом прогнозування перспективи існування в мові запозичень і їх французьких еквівалентів. Так, у "Словнику англіцизмів" розглядається як безперспективний потенційний еквівалент запозичення *ginger-ale* n.m. "імбірний ель" – *limonade* n.f. *au gingembre*, оскільки з найменуванням *limonade* мовці пов'язують напій, що вийшов із моди. У DAR повідомляється, що особовому найменуванню *Commonwealth* n.m. "Британська співдружність націй" віддається перевага в реальному вжитку перед перекладом цієї реалії. Виходячи з тенденції сучасної норми до збереження англографічної форми реалій, завбачається, що франкофонам доведеться задовольнитися нефрансизованою графічною формою цього запозичення. Указується на важкість вимови у французькій мові запозичення *brightisme* [brajtism] n.m. (1877; de Bright, médecin anglais) "**мед.** брайтова хвороба, запалення нирок". Однак не передбачається можливість появи його французького еквівалента через існування закономірності сучасної норми, що полягає у відсутності франсизацій чи замін французьких похідних, утворених від англо-американських особових імен.

Нормативне поінформування у DAR становлять посилання на авторитетних мовців, видатних лінгвістів, впливові нормалізаторські інституції. Так, наводиться еквівалент *additionneur* n.m., запропонований Дослідницьким комітетом французьких технічних термінів для заміни неприйнятного запозичення *adder* n.m. "**обч.** сумматор, пристрій, що підсумовує".

Нормативне поінформування у DAR також здійснюється через критику пуристських кодифікацій. Так, відноситься до добрих намірів альтернативно-дидактична нормалізація. Р. Етьємбля, що наполягає на заміні запозичення *box* n.m. "1. стійло (одного коня); деник; 2. бокс (у гаражі); 3. бокс (ізолятор у лікарні)" у всіх значеннях французьким *stalle* n.f. Зазнає критики авторська нормалізація орфографії запозичення *bull-terrier* n.m. "бультер'єр (порода собак)" → *boule-terrier* за моделлю *bulldog* n.m. "бульдог" → *bouledog*. Вона визнається безперспективною в сучасних умовах розвиненого франко-англійського білінгвізму. Не підтримуються пуристи,

які не приймають образну кальку *donner le feu vert* “**перен.** дати зелене світло”. Щоправда, у мові існують синонімічні вирази *donner carte blanche, donner libre carrière*, однак вони відмічені утертою експресивністю. Кваліфікуються як гумористичні авторські оказіоналізми на кшталт кардинальних франсизації Р. Кено (R. Queneau) (наприклад, *kekwok*; пор. *cake-walk* n.m. “кекуок (танець”).

Щільно наближається до справжнього внормування об’єктивно-лінгвістичний коментар за типом нормативного поінформування, в якому дається вичерпна інформація про реальне функціонування мовного факту. Йому бракує лише експліцитного нормативного судження мовознавця-нормалізатора, яке б мало інтенціональну силу.

EBF містить відомості про поширення в реальному вжитку в значенні англіцизму *ice-cream* (m) “морозиво” французького *glace* (f). Цей іменник зумів прийняти нове значення всупереч своїй багатозначності. Уживання *ice-cream* (m) тепер обмежується рекламою кафе, які намагаються притягти англомовних відвідувачів.

У своєму “Історичному словнику французької мови” А. Рей супроводжує прикметник *sauvage* (adj) “дикий” коментарем, де доводить умотивованість його переносного значення “неорганізований, спонтанний; незаконний: *grève sauvage, affichage sauvage*”, яке зберегло первісне протиставлення дикунства і цивілізованості, організованості (DILF).

Ж. Жіроде чітко встановлює семантичну диференціацію між англіцизмом *déodorant* (m) “дезодорант (для тіла)” і його франсизацією широкого значення *désodorisant* (m) “дезодоратор, усувач неприємних запахів”, що утримує *déodorant* (m) у реальному вжитку.

2.3.1.4. Формування елементів загальномовної літературної норми в межах “міжсловникової норми”. У “міжсловниковому” описі способів лексикографічної реєстрації мовних фактів можна натрапити на випадки формування елементів загальномовної літературної норми. Вони, становлячи практичний вихід принципів теорії норми й мовного

внормування, що розробляють французькі лексикографи, є внеском до вироблення методів і прийомів сучасної нормалізації.

Науковий елемент у практичну нормативну лексикографію передусім вносить застосування адекватних методів нормалізації: чіткої кодифікації мовних фактів як нормативних / ненормативних або застарілих; формування перспективної літературної норми із залученням пояснювально-рекомендаційних прийомів. Так, виходячи з диференціації запозичення *attaché-case* (m) "портфель-дипломат" і французьких *mallette* (f) і *porte-documents* (m), Ж. Ханс кваліфікує запозичення як необхідне.

Ж. Ханс робить доречне нормативне судження про неприйнятність уживання іменника греко-латинського походження *décade* (f) у значенні "десятиріччя", що з'явилося під впливом англійської мови. Тут він правомірно виходить з розрізнення, що робить Французька академія, між *décade* (f) "декада, десятиденка" і *décennie* (f) "десятиріччя", спираючись на зрушення норми на користь *décennie* (f) [578].

Відкидаючи як безперспективну заміну-канадіанізм *traversier* (m), EBF приймає поширене запозичення *ferry-boat* (m) "самохідний морський залізничний (автомобільний) паром". Здійснюючи нежорстке формування перспективної літературної норми, Ж. - П. Колен пропонує до вживання французький спосіб утворення множини скороченої форми *ferry* (m) *(pl–ferrys)*, що узгоджується з тенденцією сучасного вжитку до повнішої адаптації запозичень.

Завбачуючи безперспективність франсизації *caravanisme* (m) з огляду на чинник моди та престижу, EBF приймає запозичення *caravaning* (m) "автомобільний туризм (з проживанням у пасажирському причепі)".

EDF кодифікує норму щодо орфографічних варіантів запозичення *cachemire* (m) "кашемір", кваліфікуючи як нормативний традиційний асимільований варіант *cachmire* (1803) і як неприйнятний пізніший варіант *cashmere*, що повертає англографічну форму (відсутній у PL).

Цілком доречною є кодификація у DAR як ненормативного англійського способу утворення множини запозичення *brandy* n.m. "бренди" *(pl. brandys, pas brandies)*, витісненого з реального вжитку. У DAR кодифікуються як єдині літературно-нормативні варіанти очевидні французькі еквіваленти (франсизації)

наступних неприйнятних запозичень, що, однак, дніщо поширилися через ще значною мірою неперебореному креативну інертність французької мови: *adjustable* adj. “такий, що регулюється, пристосовується” ← *réglable* n.f. ; *airway* n.m. “1. **ав**. повітряна лінія, повітряна траса, авіалінія; 2**. мед.** дихальний спосіб (анестезії)” ← *1. voie* n.f. *aérienne ; 2. voie* n.f. *aérienne (pour l'anesthésie).*

У DAR застосовується пояснювально-рекомендаційний метод нормалізації у формуванні перспективної літературної норми. Так, рекомендується вживати у французькій мові, де іменники на **-*x*** не змінюються в числі, запозичення *box* n.m. (повна форма *box-calf;* pl. *boxes*) “бокс, хромова теляча шкіра” як незмінне слово**.**

Формуючи перспективну норму, Ж. Ханс пропонує вживати асимільваний орфографічний варіант *pédigrée* запозичення *pedigree* (m) (1828) “генеалогія, родовід (породистих тварин)”, що спирається на поширений варіант вимови [pedigre].

Установлення загальномовної норми може полягати в чіткій стилістичній кваліфікації синонімів. Так, “Малий Робер” однозначно відносить переносне значення дієслова *feinter* “1. (vi) **спорт.** зробити обманний рух; обіграти обманним рухом; 2. (vt) **розм.** обдурити: *Il a été plus malin que moi, j’ai été bien feinté*” до розмовного стилю. Однак нормативна прийнятність переносного значення втрачає достатню визначеність у PDDF, де здійснюється та сама стилістична диференціація, але в межах розмовного значення наводяться синоніми нейтрального стилю *abuser, tromper, duper, leurrer,* що бере під сумнів прийнятність уживання *feinter* (vt) за межами спортивного значення.

2.3.2. Нормативно-стилістичні позначки і нотатки у словниках французької мови. Нормативно-стилістичні позначки мають у французькій нормативістиці термінологічне позначення « marques d’usage ». Їх типологію упорядкував М. Абекассіс, який, щоправда, називає ці позначки стилістичними (indicateurs de style), хоча до суто стилістичних належать лише діафазичні позначки. М. Абекассіс класифікує нормативно-стилістичні позначки за такими ознаками: діахронічні (diachroniques), що показують реальну вживаність мовної одиниці в синхронії і діахронії (позначки « usité », « vieux », « vieilli »); діатопічні (diatopiques), що надають інформацію про територіальне

варіювання лексики (позначки « provincial », « on dit à Paris »); діафазичні (diaphasiques), що визначають стилістичну сферу чи стилістичний потенціал уживання мовних засобів (позначки « burlesque », « bas », « poétique »); діастратичні (diastratiques), що визначають соціально-стратифікаційну належність лексики (наприклад, позначка « on dit dans le peuple ») [348, p. 102].

Проте в класифікації М. Абекассіса бракує типу позначок, призначених для здійснення певного нормалізаторського впливу на свідомість мовних особистостей. У французькій лексикографії, де вживається чимало таких позначок, мають термінологічне позначення лише заборонні позначки « marques de rejet » [557]. Ми називаємо позначки, призначення яких полягає в чіткій кодифікації норми, що склалася спонтанно, чи в цілеспрямованому формуванні перспективної літературної норми, тобто в забезпеченні інтенсіональності нормативних кваліфікацій, **нормативно-перформативними (перформативними).**

Перформативні позначки. У подальшому викладі ми покажемо, що нормативно-перформативні позначки, за невеликим винятком, не отримують належного застосування у словниках французької щодо забезпечення інтенсіональності нормативних приписів. У результаті мовці не мають змоги однозначно сприйняти в певному соціокультурному контексті недостатньо визначений вплив і, склавши уявлення про сучасну реальну літературну норму чи прийнявши рекомендації щодо вдосконалення перспективної норми, керуватися ними в ефективному користуванні мовою.

Для з’ясування доречності застосування перформативних позначок **« Abusif »,** **« Par abus »,** « **Abusivement** » у сучасній французькій нормотвірній метамові, по-перше, наведемо тлумачення прикметника *abusif, -ive* і прислівника *abusivement* у французьких словниках та довідниках, а також зміст відповідних позначок.

DA: Abusif, -ive (adj ; XIV^{e}s.) Qui constitue un abus; qui est contraire aux lois, aux règles. *Procédure abusive. Privilège abusif. Pouvoir abusif . L’emploi abusif d’un mot.* (Пор. НФРС: надмірний; неправильний; неправомірний; протизаконний; *emploi ~ d’un mot* неправильне вживання слова).

PR: Abusif, -ive adj ; (1361). Qui constitue un abus. L'usage abusif d'un médicament. → **excessif, immodéré, mauvais.** Emploi abusif d'un mot; emploi d'un mot dans un sens qu'il n'a pas.

TLF: Abusif, -ive adj. [En parlant d'une coutume, d'un usage, d'une action, etc.] Qui constitue un abus.

En quelque discrédit que soit tombé le mot drame par la manière abusive et tortionnaire dont il a été prodigué dans ces temps de douloureuse littérature, il est nécessaire de l'employer ici (H. de Balzac. Le Père Goriot, 1835, p. 5) [1].

L'emploi abusif de termes abstraits nuit souvent beaucoup au récit d'une action (A. Gide. Journal, 1944, p. 272).

Abusivement adv. **DR, GRAMM.** et p. ext. lang. cour. – De manière abusive.

[…] *légende d'après laquelle les hommes de ce temps-là auraient attendu la fin du monde, et, croyant que l'an 1000 pouvait être dépassé, auraient, dans une sorte de folie collective, renoncé au travail et à l'effort. On a exagéré, on a généralisé abusivement quelques passages de vieilles chroniques. La vie ne fut interrompue nulle part* (J. Bainville. Histoire de France, t. 1, 1924, p. 52).

DLSL: Abus [par abus ou **abusivement].** En lexicographie, les notations **par abus** ou **abusivement** sont des marques de rejet qui signalent les sens ou les mots rejetés par les puristes: extension de l'emploi d'un mot hors de son champ d'application originel, emprunt à d'autres langues ou transformations diverses altérant le sens « premier » [557, p. 2].

Якщо виходити з пояснення скорочення « Abusivt » у PR, позначки ряду **« Abusif »** застосовуються до грубих порушень норми (« emploi très criticable »), зокрема до сплутування змісту чи солецизмів (тобто неправильного граматичного вживання форм, що існують у мові: ex. *je suis été*). Проте аналіз доводить, що частенько позначки серії **« Abusif »** зовсім не кваліфікують нормативно неприйнятні

Примітка.

Ми залишаємо паспортизацію прикладів словника "Скарбниця французької мови" (TLF) [609].

вживання, а скоріше конотують пуристське ставлення до проблем правильності і нормалізації (пор. DLSL).

Так, позначка **« Abusif »** застосовується до іншомовних запозичень з огляду на те, що запозичення з певних іноземних мов (англійської) може без винятку розглядатися як небажане (« emplois abusifs de vocables étrangers ») [387. p. 7].

У TLF і PR звернення до позначки ряду **« Abusif »** може означати абсолютизацію етимологічного значення слова, тобто заперечення умотивованого розвитку значень.

TLF: Soi-disant, ante prés., adj. – **Abusivement.** [En parlant d'un inanimé concr. ou abstr.]. Qui n'est pas vraiment, présumé, prétendu. *Les restaurants luxueux, ou soi-disant tels* (Montherl. Lépreuses, 1939,p. 1408). *Une monnaie soi-disant française, fabriquée par l'étranger* (De Gaulle. Mém., 1956, p. 224).

Aspirer 2. V. tr. (repris au lat.) **Phonét**. Émettre (un son), en soufflant. *Aspirer un* h *anglais.* — **P. p. adj. Abusivement** *Le* h *aspiré, en français.*

PR: Nucléaire adj. – Abusivt *Puissances nucléaires,* qui possèdent des bombes atomiques. → **nucléarisé.**

Racisme n. m. Abusivement Hostilité systématique contre un groupe social. *Racisme envers les femmes.* → **sexisme**. *Racisme anti-jeunes. Le « type à l'entrée* [du cinéma] *qui faisait du racisme anti petits garçons »* (R. Forlani).

Поєднання позначок « **Abusivt.** » і « **Courant »** ("Поширене"), що трапляється у PR, свідчить про намагання як підтримати "учену" норму, так і поінформувати про реальний ужиток, що порушує цю норму.

Appendicite n.f. (1866) – **Méd.** Inflammation de l'appendice vermiforme du caecum. *Crise d'appendicite.* **Abusivt. (cour).** Etre opéré de l'appendicite → **appendicectomie**.

Поєднання позначок **« Econ. »** (terme d'économie) і **« Abisivement »** у PR стосовно запозичення *efficience* n.f. свідчить про недоречність нормативного заперечення цього іменника.

Efficience n.f. (1893, philos. ; angl. efficiency) – **Anglic. (écon.** ou **abusivt.)** Efficacité, capacité de rendement. *« Le profit mobilise le meilleur et le pire au profit de efficience économique »* (F. Ferrou).

Якщо визнається прийнятність економічного терміна, не можуть заперечуватися застосування цього запозичення в інших спеціальних термінологіях або детермінологізація значення (пор. уживання за межами економіки: *efficience scolaire* "шкільна успішність" (НФРС), *efficience socialiste* "успішність на соціалістичній ниві" (PR)).

Перформативна позначка **« Emploi (est) critiqué »** (варіант **« Sens critiqué »)** є позбавленою чітко визначеного аксіологічного значення. Вона повідомляє про існування традиції нормативного заперечення мовного факту серед нормативістів, доносить поінформованість лексикографів про дані авторитетних нормативних довідників (наприклад, "Словника Французької академії"). Проте інтенсіональна значущість такої інформації для звичайних мовців явно недостатня, більше того, ця позначка фактично їх дезорієнтує.

Так, доцільність нормативного осуду іменника *niveau* n.m. у значенні *« En ce qui concerne (ce qui est) »,* що позбавлено ідеї співвідносності рівнів, береться під сумнів широкою сполучуваністю *niveau* в сучасній мові.

PR: Niveau n.m. Par. ext. (**emploi critiqué**) (Au niveau national. Problèmes au niveau des finances). *« Je reconnais le bourgeois* [...] *au niveau de ses pensées »* (A. Gide). *Au niveau « des passions charnelles les moins relevées »* (Daniel-Rops*). Roudax « avait ventilé les élèves de façon radicale, au niveau de la 6e* » (Courchay).

Пор. DFRA**: Rem**. L'expression *au niveau de* signifiant *« en ce qui concerne* » est d'un emploi critiqué. Elle est cependant *très courante*: *j'ai un problème au niveau de mes finances* (див. A.10).

Велика кількість прикладів реальної лексичної сполучуваності спростовує нормативну неприйнятність розвитку значення іменника *impact* n.m. "ефект, вплив" з меншою інтенсивностю ознаки, порівняно з етимологічним ("удар; влучання в ціль; зіткнення") і переносним значенням ("сильний, грубий вплив").

PR: Impact n.m. 2. (v. 1965) Effet d'une action forte, brutale. *L'impact de la nouvelle a été terrible.* – Effet, influence (*emploi critiqué*). *L'impact de la recherche sur le développement économique. Impact psychologique. Avoir de l'impact, un impact. Force d'impact des médias. L'impact d'une personnalité.* – Etude d'impact*: étude des conséquences éventuelles d'un aménagement sur l'environnement* (див. A.11).

Як свідчить приклад дієслова *contacter* v.t. "увійти в контакт, зв'язатися з кимось", "Словник Академії" може випадати щодо кваліфікації мовних фактів із традиції їх загального нормативного осуду. Так, DA не заперечує застосування цього дієслова у сферах міжнародної торгівлі, розвідки, підпілля.

DA: Contacter v. tr. – **Fam.** L'emploi de ce terme est à déconseiller en dehors du langage du commerce international, du renseignement ou de la clandestinité.

Пор. PR**: Contacter** v. tr. (répandu v. 1940; de *contact,* d'aps. l'angl. – **Emploi critiqué,** Prende contact avec (qqn) → **rencontrer, 1. toucher.** *Contactez–le dès votre retour. Contacter qqn par téléphone* → **joindre.**

Дезорієнтація звичайного мовця зростає, коли повідомлення про традицію критичного ставлення до мовного факту поєднується з наданням інформації, суперечливої в аксіологічному сенсі. Якщо взяти конкретний випадок вимови іменника *gageure* n.f. "парі, заклад; виклик", оптимальним рішенням, мабуть, було б застосування трема над **ü** відповідно до змін французького правопису 1990 року.

PR: Gageure [gɑʒyr], **critiqué** mais fréquent [gɑʒœr] n. f.

Пор. DDF: **Gageure** n.f. [gɑʒyr]. **RECOMM**: La prononciation [gɑʒœr] doit être évitée, malgré sa fréquence.

Варіантом позначки **« Emploi critiqué »** є **« Sens critiqué »**, що вживають стосовно семантичних змін,

PR: Achalandage n.m. (1820) 1. **Vx.** Ensemble des clients d'un commerçant. 2. (**Sens critiqué**) Ensemble des marchandises proposées à la clientèle par un commerçant.

Пор. словникову статтю PR, присвячену дієслову *achalander* v.t. "постачати крам; **заст**. принаджувати покупців, відвідувачів", де поєднання позначок

« **Courant », « Par confusion », « Emploi critiqué »** відображає наявність конфлікту між ретроспективним внормуванням і реальним ужитком.

Пор. також DFRA**: Achalande, Achalandée**

Une boutique bien achalandée, où il y a un grand choix de marchandises.

Je ne vais pas souvent dans cette épicerie car elle est mal achalandée. **REM**. Ce sens de *achalandé, achalandée* est partois considéré comme une faute: pour certains, le seul sens admis de *une boutique bien achalandée* est « une boutique où il y a beaucoup de clients ». Ce sens est ancien.

Усі приклади застосування позначок ряду **« Est à bannir », « Est à proscrire », « Est à condamner », « On emploiera », « On ne doit pas employer »,** « [**...**] **ne doit pas être employé », « On ne doit pas dire (écrire) »** у "Словнику Академії", на які ми натрапили, не можуть розглядатися як такі, що справді заслуговують на беззастережне нормативне заперечення.

Clôturer v.t. – Enclore, entourer d'une clôture. *Clôturer une prairie.* – Ce verbe n'a pas d'emploi figuré. Dans le sens de *terminer,* **on ne doit pas employer** *clôturer* mais *clore* or des périphrases telles que *mettre fin à, mettre un terme à. Clore un débat, une séance, un congrès.*

Concerner v.tr. L'emploi de ce verbe à la forme passive ***est condamné*** par l'Académie depuis le XVIIIe siècle. ***On ne doit pas dire:*** *Vous êtes directement concerné par cette mesure,* mais: *Vous êtes directement touché par cette mesure* ou, à la forme active: *Cette mesure vous concerne directement.*

Пор. реєстрацію без нормативних обмежень у PR, який до того ж наводить атестацію з А. Камю:

Concerner v.t. 2 (XIXe, au pass ; ou au p.p., répandu par l'infl. de l'angl.) *Etre concerné:* être intéressé, touché (par qqch.). *„Je n'étais pas <u>concerné</u> par aucun jugement" (Camus). Je ne suis pas concerné:* ça ne me regarde pas.

Conséquent, -ente adj. – *Conséquent **ne doit pas être employé*** dans le sens d'*important*.

Пор. стилістичну диференціацію *important / conséquent*, яку робить PR: **Conséquent, -e** adj. 5. (1780) **Fam.** ***(emploi critiqué)*** Important. Une somme conséquente. → **considérable.**

Convenir de (avec les auxiliaires **Avoir** et **Etre** selon les emplois). Dans cet emploi, *Avoir convenu* est fautif. ***On ne doit pas dire et moins encore écrire:*** *nous avons convenu de,* mais *nous sommes convenus de.*

Як можна помітити, "заборонний" за формою нормативний коментар усе ж таки допускає можливість стилістичної диференціації, яка експліцитно здійснюється у PR і DFRA.

PR: II. (XIIIe). Convenir de (qqch). Auxil. **être (littér.)** ou **avoir.** 1. (Sujet sing.) *Il en a convenu.* − (Sujet plur.) **Vieilli** ou **littér.** (avec **être)**

DFRA: Convenir – 2. (qqn) Se mettre d'accord, s'entendre pour faire qqch. **Style recherché.** *Elles sont convenues de s'écrire souvent.*

Efficient, -te adj. Pour une personne, ***on emploiera*** **Efficace.**

Пор. застосування до цього значення позначки **« Abusif »**, що конотує пуристське нормативне спрямування, у PR: 2. (1948; angl. efficient) **Anglic. (Abusif.)** Efficace, dynamique, capable de rendement.

Позначки **« A déconseiller », « Emploi déconseillé »** використовуються у "Словнику Академії" як дещо пом'якшений варіант заборонної позначки. Проте мовні факти, що тут ними кваліфікуються, навряд чи потребують будь-якого нормативного обмеження. Ці позначки руйнують аксіологічну визначеність (кодифікація мовного факту як ненормативного) через внесення в оцінку і припис особистісного елемента.

Complexe adj. et n.m. **n.m.** Par ext. Au pluriel. **Fam.** Sentiment de gêne, manque de confiance en soi. *Avoir des complexes.* Souvent **pej.** *Allons, ne fais pas de complexes !* [...] Dans ce dernier sens, il est très relâché et presque argotique. **Emploi déconseillé.**

Пор. **PR:** – **Fam.** *Avoir des complexes;* être timide, inhibé.

S'envoyer. v. pron. **Vulg.** Boire ou manger avec voracité, avec gloutonnerie ; consommer avec plaisir. *S'envoyer un verre de vin, un bon dîner, etc.* **emploi déconsillé.**

Порівняння з лексикографічною реєстрацією у PR виявляє консерватизм DA щодо устигання за підвищенням стилістичного статусу слів.

PR: 2 **FAM.** Prendre pour soi. → **s'enfiler, se farcir, se taper.** *S'envoyer tout le travail, tout le chemin à pied*; le faire péniblement, de mauvais gré. *S'envoyer un verre de vin, un bon repas,* le boire, le manger. *« Il y aura toujour qqch [...] pour s'envoyer de belles tartines de caviar »* (Duhamel).

У французькій лексикографічній практиці ми маємо справу із взаємною підміною позначок, з одного боку, ряду **« On remplacerait (avantageusement) », « On peut préférer », « On pourrait plutôt employer », « On ecrirait mieux »** і з другого – ряду **« On préférera », « Est à préférer à », « Mieux vaut employer », « Doit être préféré à », « On dit plutôt », « Plus correct »,** що призводить до зменшення або втрати інтенсіонального впливу нормалізації на звичайних мовців.

Як відомо, орфографія є тією ділянкою, де норми можуть устанавлюватися "за домовленістю". Тому у випадках змін до правопису, що допускають раціональне вдосконалення у сучасному соціокультурному контексті (а саме: написання слів разом, вирівнювання однокореневих серій, акцентуація згідно з реальною вимовою, фонографічна адаптація іншомовних запозичень), можлива нормалізація, що випереджає реальний ужиток. Проте у PR замість преференції нових орфографічних варіантів через застосування позначок ряду « On préférera » справляється посередній вплив на реальний ужиток за допомогою позначки « On écrirait mieux ».

Пор. PR: **Prud'homal, ale, aux** adj. "такий, що має відношення до арбітражної комісії третейського суду" – **On écrirait mieux** prudhommal, ale, aux. **Prud'homie n.f.** – **On ecrirait mieux** prudhommie. **Prud'homme** n.m. – **On écrirait mieux** prudhomme.

Cedex n.m. "спосіб розсилання кореспонденції підприємствам" – **On écrirait mieux** cédex.

Desperado n.m. (icn.) "відчайдушна людина поза законом; горлоріз" – **On écrirait mieux** despérado.

Diesel n.m. (нім.) "дизельний двигун; автомобіль з дизельним двигуном". – **On écrirait mieux** diésel.

Crémerie n.f. "молочний магазин". – **On écrirait mieux** crèmerie.

Щодо останніх прикладів, можна зауважити, що впродовж неминучого перехідного періоду співіснування нової і старої орфографії також можливе пропонуваввння варіантів у ієрархії *crèmerie, crémerie* (пор. PDDF).

“Словник Академії” допускає недоречне застосування обмежувальної позначки **« On dit plutôt »** до звороту *à la dimension de, aux dimensions de* « approprié à, proportionné à », який не потребує жодного нормативного регулювання: *Un poste à la dimension de ses capacités* : **« On dit plutôt**. *A la mesure de* ». Причому з’ясовується, що DA сам себе виправляє, коли він у нормативному коментарі послаблює нормативні вимоги і застерігає проти вживання *dimension* лише за межами семантики *mesure:* « il convient d’éviter cet emploi dans tous les cas où il ne s’agit pas d’une mesure, mais d’un aspect, d’une portée. »

Проте на противагу DA іменник *dimension* n.f. у наш час отримав значення “1. важливість, значенневість; вага, значущість; величина; розмах; 2. основна якість, властивість; (новий) аспект; параметр; бік”, що закономірно походять зі значень *« mesure »*. Ці значення сформували у PR окремий блок переносних значень, що відокремилися від значень « *mesure »* : « II. **Fig.** 1. Importance. ... *Prendre la (les) dimension(s) de qqch.,* savoir discerner son importance. – Loc. adj. *A la (Aux) dimension(s) de,* approprié à, à la mesure de. […] – *Prendre la (les) dimension(s) de:* grossir, grandir au point de devenir. *L’accident a pris la dimension d’une catastrophe nationale.* 2. (1951). Aspect dynamique et significatif. *« La révolte est une des dimensions essentielles de l’homme »* (Camus). Axe de signification. « *L’auteur fait coïncider les dimensions du concret et du symbolisme »* (NO, 1966). *La dimension culturelle, sociale, d’une décision politique.* – **Social.** Composante d’un fait social.”

Суперечність щодо ієрархії форм граматичного роду і вживання перформативної позначки « **Plus correct »** відмічає реєстрацію скорочення HLM “**скор.** муніципальний будинок з помірною квартплатнею; будинок з дешевими квартирами” у PR: **« HLM, H.L.M.** n.m. ou (**plus correct**) n.f. **»** Ієрархія родових форм у DFRA (**« H.L.M.** n.f. ou n.m. invar. **»**) також не узгоджується з наступним коментарем: « Cependant, on a tendance à penser davantage au mot *immeuble* qu’au mot *habitation*, et **H.L.M.** est de plus en plus fréquemment employé au masculin ». На нашу

думку, є доречним нормативний підхід PDDF, який, ураховуючи оцінку за "народною етимологією", що ототожнює *HLM* з *immeuble*, наводить варіант жіночого роду як непреференційний.

У сучасній французькій лексикографії позначка **« Familier »** поєднує два значення. Так, у поясненні змісту цієї позначки у PR (FAM. – familier (usage parlé et même écrit de la langue quotidienne: conversation, etc., mais ne s'emploierait pas dans les circonstances solennelles; concerne la situation de discours et non l'appartenance sociale à la différence de POP [populaire]), у якому відображається зневажливе ставлення до усередненого мовного вжитку, чітко не розмежовується, чи йдеться про сучасну літературну норму (le français standard), чи ця позначка вживається як стилістична, що визначає ситуації невимушеного спілкування добре знайомих співрозмовників одного віку й однакового соціально-рольового статусу. У першому розумінні фактично задається рівень сучасної усередненої літературної норми. При цьому регістру le français standard відмовляється у зразковості. І позначка « Familier » стає перформативною позначкою, що кваліфікує мовні факти як дещо неправильні, порівняно з рівнем вишуканої мови (recherché). Те, що PR згорда ставиться до повсякденного мовного вжитку, переконливо ілюструє приклад застосування позначки « Fam.» до "низьких" речей: *Bistrot* n.m. – ***Fam. Cour***. "бістро" (пор. НФРС: без позначки).

Так, використання позначки **« Familier »** у PR до дієслова *émotionner* v.t. (1823) **« *Fam.* *Toucher, agiter par une émotion.*→ émouvoir »**, віддаючи належне нормалізації попередніх століть, пов'язується з нормативною зниженістю (пор. DFRA, де, як і у PR, уживається позначка « Fam. » і додатково – « critiqué par les puristes »). Насправді ця перформативна позначка компенсує недосконалість порівняльного опису структур значень дієслів *émouvoir* v.t. і *émotionner* v.t. Ці структури збігаються (пор. **PR: Emouvoir v. t.** 2. (XIIe) **Cour.** Agiter (qqh) par une émotion plus ou moins vive. « *Pour émouvoir l'homme il faut bien quelque chose: désir, plaisir ou besoin »* (Gide). « *Le docteur O'Grady peut risquer les pires blasphèmes sans émouvoir le général »* (Maurois). *Cette lettre, cette nouvelle m' a ému.)* за винятком вузького значення, яке вводить позначка **« Spécialt. »** (spécialement): « Toucher en

éveillant une sympathie profonde, un intérêt puissant. *« Si l'auteur m'émeut, s'il m'intéresse »* (Voltaire). **Absolt.** *« L'art émeut »* (Hugo)". Саме на цьому значенні *émouvoir* ґрунтується семантична диференціація, яку здійснює Е. Літтре: « *Emouvoir* s'applique à ce qui est touchant, triste, etc. *Emotionner* se dit des petites perturbations de la vie habituelle. Ce verbe nouveau est d'un assez mauvais style. Cependant il est régulièrement fait, comme *affectionner* d'*affection* » (CDDF). Про те саме свідчить і приклад із Сент-Бева, що наводить PR: *« Je ne dirai pas que cet onvrage [. . .] émeut, mais il émotionne: mauvais mot, mauvaise chose »* (Sainte-Beuve).

За відгомін ретроспективної нормалізації, яка розглядає як дещо неправильні будь-які зміни чинної норми, можна вважати також використання позначки « Familier » до закономірного розвитку значень, що становить сучасну усереднену літературну норму. Така перформативна позначка кваліфікує, наприклад, іменник *programmation* n.f. (1924) "1. укладання програми (фестивалю, телебачення); 2. програмування (ЕОМ); 3. передбачення та організація чогось" (пор. PR: 3. **Fam.** Action de prévoir et d'organiser (qqch). *Programmation des vacances. Programmation des naissances.* → **planification**.).

Приклад зворотного дієслова *se crasher* v. pr. "1. зазнати аварії, розбитися (про літак); 2. урізатися (про автомобіль)" свідчить, що французькі нормативісти замість того, щоб визнати прийнятність диференціації значення через запозичення, удаються до позначок **« Familier »** і **« Journalistique »**, що сіє недовіру до відповідних стилістичного регістру та жанру.

PDDF : Se crasher. – Registre familier ou journalistique. **PL: Crasher (se)** v. pr. **Fam.** 1. S'écraser au sol, en parlant d'un avion. 2. S'écraser contre un obstacle, en parlant d'un véhicule automobile. Пор. PR: **Crasher (se)** – **Anglic.** S'écraser au sol (engin aérien).

Позначка **« Recomm. offic. »** (recommandation officielle), що використовується у "Малому Робері" та інших словниках, інформує про схвалення чи рекомендацію до вживання термінів в урядових постановах, які готують термінологічні комісії, створені при багатьох міністерствах на виконання декретів про збагачення французької мови. Проте незрозуміло, чи це засіб дистанціювання поважного

лексикографічного видання від офіційного мовного врегулювання, яке розглядається як недостатньо задовільне в науковому плані, оскільки прагне запобігти будь-якому впливу англійської мови, чи визнання нормативної проблеми. Однак ізольоване чи в комбінації з іншими (наприклад, « Anglic. ») уживання позначки « Recomm. offic. » не дає читачеві чітких нормативних орієнтирів. Вищезазначене виключає застосування цієї позначки в сучасному французькому нормотвірному дискурсі.

Так, прикладом такої аксіологічної невизначеності є наведення офіційно рекомендованого варіанта *aubette* n.f. у словниковій статті PR **« Abribus** n.m. (1974 ; n. déposé) – Arrêt d'autobus équipé d'un abri pour des voyageurs et pouvant comporter une cabine téléphonique – крита автобусна зупинка. **Recomm. offic.** *Aubette.* » Офіційно рекомендований еквівалент – це бельгіцизм чи територіальний варіант західних районів Франції, який є відродженням слова XVIII століття зі значенням "будиночок". Офіційна нормалізація з притягненням регіонального варіанта спричинена незадовільністю *abribus* з нібито синтаксичних причин: препозицією підпорядковаого іменника з ад'єктивною трансформацією його граматичного значення. Проте при цьому випускається, що *abribus* можна розглядати як утворення за продуктивним у сучасній французькій мові способом словотвору із застосуванням суфіксоїдів та префіксоїдів, у ролі яких виступає низка іменників.

І все ж таки *aubette* n.f., прийняте як регіональна заміна *abribus,* можна рекомендувати до вживання як синонім широкого значення, що означатиме криту зупинку будь-якого засобу громадського транспорту. Пор. PR**: Aubette** n.f. – **Région.** (Belgique) Abri édifié sur la voie publique (kiosque à journaux, abri pour usagers des transports en commun). – (Ouest de la France) Abri aux arrêts des transports publics. – **Recomm. offic.** pour *abribus.*

PDDF рекомендує писати *abribus* (що є авторським утворенням), як і торговельні марки взагалі, завжди з великої літери. На це можна заперечити, що коли нормативісти обстоюють написання торговельних марок, виходячи з юридичної відповідальності за присвоєння інтелектуальної власності, з великої літери, вони встановлюють умоглядну норму, що не приймається колективною

мовною свідомістю. Торговельні марки можуть писатися з великої літери тільки до поширення відповідних виробів тощо, коли ще залишається значною вага чинника новизни і конкуренції.

Ще однією торговельною маркою за походженням є *alcootest* n.m. “ 1. прилад, що визначає вміст алкоголю в крові; 2. проба на вміст алкоголю”. *Alcootest* є телескопним словом (alcoo(l) + test), що, мабуть, спричинило офіційну нормалізацію через “учені” еквіваленти *étilomètre* n.m., *éthylotest* n.m. Проте приклади PR, що ілюструють два значення *alcootest (Souffler dans les ballons d’alcootest. Automobiliste responsable d’un accident soumis à l’alcootest),* свідчать, що це найменування є органічним для рівня повсякденної комунікації (пор. DFRA: *J’ai acheté an alcootest. La police a fait subir un alcootest à l’automobiliste accidenté*). Якщо *alcootest* потребує нормалізації, то лише з обмеженням належності *éthylomètre, éthylotest* офіційно-діловому стилю.

Три наступні приклади офіційної нормалізації супроводжуються у відповідних словникових статтях “Малого Робера” позначкою **« Anglic. »**, яка є нормативно-обмежувальною (пор. пояснення скорочення **« Anglic. »** у PR: « anglicisme: mot anglais de quelque provenance qu’il soit, employé en français et critiqué comme emprunt abusif ou inutile (les mots anglais employés depuis longtemps et normalement en français ne sont pas précédés de cette marque)»). Проте тут наявні різні випадки, що потребують відповідних способів унормування.

Запозичення *nominé,-e* adj. et n. “висунутий на премію, домінант”, уведене в ужиток Ромі Шнайдер за зразком англійського *nominated,* сприймається пересічним користувачем чата ABCLF як поширене, навіть якщо він помилково зазначає його відсутність у словниках (пор. PL, PR, TLF, [585, p. 378]).

Експерт чата повідомляє, що розшуковий сайт « Google » дає 1.380.000 посилань на *nominé,-e*. Проте він не має заперечень щодо прийняття *nominé,-e* не стільки через статистичний показник, скільки через походження запозичення від латинського етимона *nominare,* номінативну потребу й суто лінгвістичні причини, передусім семантичну перевантаженість офіційно запропонованого терміна *selectonné, -e* adj. et n., підтриманого Французькою академією.

Проте, на наш погляд, експерт не бачить головний показник нормативної прийнятності *nominé,-e*, що належить інтеркультурному плану. Імплікаціонал запозичення має сигнальну категоріально-оцінну сему “американський внесок у світову культуру”, тому що відповідний порядок висунення творів мистецтва було започатковано Американською кіноакадемією щодо номінацій на премію “Оскар”. Пор. PR: **Nominé,-e** adj : (1978) – **Anglic.** Dont on cite le nom, le titre, pour être digne d’un prix (en parlant d’une personne, d’une œuvre). *Trois films nominés aux Oscar.* – **N.** *Les nominés sont [...].* Зазначена категоріально-оцінна сема породжує в національному аксіологіконі нормему позитивної оцінки, і, отже, *nominé,-e* adj. et n. не може розглядатися як ненормативне.

Пор. приклад розвитку значення *nominé,-e* “кандидат на щось, який відкриває список” у французькій мові з нашої вибірки (див. А.12).

Кваліфікація французького еквівалента *baladeur* n.m. англіцизму *walkman* n.m. “плейєр” лише як офіційно рекомендованого (пор. PR**: Baladeur** n.m. (1985) **Recom. offic.** pour *walkman*) у наш час є явно недостатньою. Із зростанням вживаності *baladeur* (про що свідчать приклади реальної сполучуваності цієї заміни у PR: *Casque d'un baladeur. Écouteurs d'un baladeur, d'une radio. Baladeur muni d'un égaliseur cinq bandes;* пор. також DFRA**:** *Il écoute ses cassettes préférées sur son baladeur.*) французька заміна перетворюється на преференційний варіант норми, а *walkman* n.m. – на запозичення, припустиме в обмежених випадках уживання (див. нижче с. 319–322).

Лексикографічна реєстрація запозиченої торговельної марки *airbag* n.m. (1992) “надувна подушка безпеки (в автомобілі)” у PL становить рідкий виняток із загальної нормативної непослідовності цього словника, де наводиться офіційно рекомендований еквівалент (**Recomm offic.:** *coussin gonflable*). PR, де *airbag* супроводжується позначкою « Anglic. », допускається двох помилок нормативного плану. Він повідомляє, що це поширене запозичення є торговельною маркою (n. déposé) і наводить приклад поодинокого образного вживання *airbag* n.m. « **Fig. fam.** Sein (de femme).» Подані в такий спосіб, ці відомості здатні навіяти думку про закріплення англіцизму у французькій мові. DFRA теж не згадує про *coussin*

gonflable: « **Airbag** n.m. (nom déposé). – **Un airbag:** coussin qui protège les passagers d'un véhicule, en se gonflant en cas de choc. *Sa nouvelle voiture est équipée d'un airbag ».* Хоча словник, що віддзеркалює сучасну усереднену літературну норму, мав би керуватися загальною установкою мовної особистості на оптимізацію англо-американського мовного впливу. Остання висуває вимогу популяризації французької заміни, що входить у реальний ужиток, зокрема, через механізмів уведення у відповідності до закону варіювання засобів вираження.

Votre voiture veille sur vous.

Des capteurs pour analyser la fatigue au volant et améliorer l'efficacité des airbags. Sur mesure. [...] Pour éviter de tels accidents, il faut adapter les coussins gonflables aux passagers (E, 11.07.01., p. 25).

Хоча тлумачення термінів « *néologisme »*, « *néologisme (de forme) »*, « *néologisme (de sens)* » у TLF не відрізняється від розуміння, що є загальноприйнятим у мовознавстві (пор. PR: **« Néol. »**: Néologisme. Mot nouveau relevé entendu depuis peu de temps), в усіх прикладах, що ілюструють ці визначення, три терміни отримують негативні оцінні конотації.

TLF: Néologisme n.m. – Mot, tour nouveau que l'on introduit dans une langue donnée. *Néologisme barbare; une langue truffée de néologismes; risquer un néologisme. Les néologismes n'effraient point, à condition qu'ils soient bien formés et restent compréhensibles* (Dumesnil, Hist. théâtre lyr., 1953, p.217).

Je ne vous fais pas un reproche des néologismes, néologismes de mots et néologismes de tours. Ce n'est pas que je les aime; mais, je le sais comme vous, il y a quatre ou cinq livres du dernier siècle où sont imprimés en italique les néologismes qui crispaient les classiques du temps; eh bien, c'est en se servant de ces néologismes passés dans la langue que les classiques vous attaquent aujourd'hui [...]. (Goncourt, Ch. Demailly, 1860, p.141).

Néologisme (de forme). – Expression ou mot nouveau, soit crée de toutes pièces, plus courrament, formé par un procédé morphologique (dérivation, composition, analogie). *Pour caractériser mon drame je me suis servi d'un néologisme qu'on me*

pardonnera car cela m'arrive rarement et j'ai forgé l'adjectif surréaliste (Apoll., Tirésias, 1918, p.865).

Néologisme (de sens). – Expression ou mot existant dans une langue donnée mais utilisé dans une acception nouvelle. *À chacun des niveaux [...] plane la grande menace d'ascension au paroxysme atomique, ce que, d'anglicisme en néologisme, on a convenu d'appeler « escalade »* (Beaufre, Dissuasion et strat., 1964, p.69).

Мабуть це йде від недовіри до новотворів і нових значень ще з часів К. Ф. де Вожла. Тому позначка « Néologisme » у французькій лексикографії поряд із звичайним розумінням як нового слова має й перформативне недостатньо визначене обмежувальне значення.

Так, у TLF позначкою **« Néologisme »** супроводжуються:

– Небездоганні заміни англо-американізмів, що на цей час не поширилися через “непрестижні” конотації їх вихідних значень:

Parcage s. m. Action de garer, de parquer un véhicule sur une aire de stationnement, un parc; résultat de cette action. **Néologisme**. – “поставлення автомашини на стоянку”.

Parcage n. m. Parc de stationnement. **Néologisme. –** “стоянка автомашин”.

– Оказіоналізми, тобто слова, яким, як з’ясувалося, не судилося поширитися в загальнонародній мови:

Abonnataire s. et adj. Abonné éventuel d'un journal. **Néol**., inusité. Abonnataires. Celui qui n'est pas encore abonné. – “потенційний абонент”.

Abstentionnite s. f. Tendance, considérée comme une maladie du corps social, à pratiquer l'abstention : **néol**. – “абстенціонізм, утримання від голосування”.

Accidentel, –elle, adj. Avec ses accidents (terrestres), accidenté correspond à accident 2). **Néol**. – “нерівний; пересічений, перетятий (про місцевість)”.

– Оказіональний розвиток значень:

Abstraction s. f. État d'un homme ou d'un mode de vie isolé, réellement ou par la pensée, de son entourage. **Néol**. – “ізоляція, відстороненість (від навколишнього світу)”.

– Авторські оказіоналізми, що можуть отримувати у TLF стилістичну кваліфікацію, яка розкриває намір письменника щодо добору виражальних засобів:

Abjurateur, –atrice adj**.** Qui abjure : **Néol**. d'aut. *Au dernier moment, serré dans mes bras cinq amis [...] Trois ont fait ce qu'ils ont pu pour nous tuer et le quatrième, un peintre, m'a lâché avec la plus ignoble candeur, [...]. C'est mon calviniste abjurateur du 18 décembre 1897)* (L. Bloy, Journal, 6 janvier 1899, p. 289).

Abracadabrantesque adj. Qui ressemble à ce qui est abracadabrant : **Néol**. d'aut. *O flots abracadabrantesques Prenez mon cœur, qu'il soit lavé! Ithyphalliques et pioupiesques Leurs quolibets l'ont dépravé! (A. Rimbaud, Poésies, Le Cœur volé, 1871, p. 100).*

Aboucheur s. m. Qui met en rapport, qui se fait un métier d'aboucher des personnes en vue de conclure une affaire (précisée par le compl.) : **Néol**., **péj**. [...] *« les bonnes pièces sont celles qui réussissent à la banlieue », dit l'homme vieux courtier d'acteurs, d'actrices, placeur et proxénète de pièces, aboucheur de manuscrits avec commission sur le succès [...]* (E. et J. de Goncourt, Journal, mars 1860, p. 723).

Académifier, académiser v. t. Faire de qqn un académicien: **Néol**. d'aut. (**iron**.). *J'ai dans mon cabinet, vingt diplômes qui m'assurent de toutes parts le titre glorieux d'Académicien; ainsi, j'ai l'honneur d'être à peu près autant académifié qu'on peut l'être, et je n'en suis pas plus fier (Linguet)* (S. Mercier, Néologie ou Vocabulaire de mots nouveaux, 1801, p. 3).

Проте у випадках, що йдуть далі, застосування позначення **« Néologisme »** як перформативної обмежувальної позначки взагалі не є достатньо виправданим:

– Псевдонеологізми, що реєструються іншими словниками без нормативних застережень, проте не задовольняють канонам академічної норми через “надмірне” розходження значень у структурі полісемічного слова, застосування непродуктивних у сучасній мові засобів словотвору, “плутанину смислу” (confusion du sens), тобто брак стрункої логічної вмотивованості похідних значень:

Accidentellement adv. Dans ou par suite d'un accident **Néol**. – “внаслідок нещасного випадку”.

Instantané -ée adj. et s. m. Dont la dissolution se produit en un (très) petit espace de temps, immédiatement. P. méton., **néol.** – “розчинний”.

Plombier -ière s. m. et adj. Agents installant des dispositifs d'écoutes clandestines en se faisant passer pour un plombier venant effectuer un contrôle ou une réparation. **Néol.**, le plus souvent au plur. – “**розм.** фахівець з таємного прослуховування”.

– Псевдонеологізми, які, мабуть, із зазначених вище причин не ввійшли до інших словників:

Bien-manger s. m. Fait que l'on mange bien, goût et art de la bonne cuisine. **Néol.** – “смак і мистецтво гарної кухні”.

– Псевдонеологізми арготичного походження:

Bidule s. m. – **Arg., néol.** Objet quelconque. – Synon. truc, machin. – “**розм.** штуковина; штука, річ; особа; цей [...], як його”.

Псевдонеологічні спеціальні термни:

Biocénose, biocœnose s. f. « Communauté d'espèces animales ou végétales en équilibre dynamique plus ou moins stable dans un territoire défini`” (Méd. Biol. t. 1 1970): **néol.** – “біоценоз”.

Grammaticaliser v. t. Conférer à un terme ou à un syntagme un statut grammatical. **Néol.** – “**лінгв.** граматикалізувати”.

У “Словнику Академії” теж натрапляємо на дещо запізніле застосування позначки « Néologisme » до економічного терміна *efficience* n.f. “ефективність; успішність”, що датується XIX століттям.

Стилістичні позначки. Тепер звернемося до аналізу використання французькими лексикографами позначок, що визначають потенціал стилістичного застосування мовних засобів. Стилістичні позначки часто не отримують недовільного застосування у французьких словниках, нормативне регулювання тут залишається смаковим. Лексикографи виходять з умоглядного принципу стилістичної кваліфікації мовних фактів. Передусім на них справляє вплив бачення проблеми мовних рівнів (регістрів) у французькому мовознавстві (див. вище с. 51–55), а також – нестійкість мовних варіантів, що лежать нижче рівня літературної мови [83, p. 18–19; 386, p. 43–47; 517, c. 6; 545, p. 5–18;]. Наслідками

зазначених непослідовностей і суперечностей умоглядно-теоретичного плану стають анахронічність стилістичних кваліфікацій у французьких словниках, їх багатозначність і невизначеність щодо ієрархічності нормативного плану, що не сприяє передачі повною мірою стилістико-комунікативної компетенції етнічної мовної особистості.

Через труднощі, що виникають при встановленні стильової належності лексики, автори словника « Dictionnaire du français non conventionnel » (DFNC) [545] Ж. Селлар і А. Рей відмовилися від застосування позначок « Familier », « Populaire », « Argotique » тощо (див. В.13). Вони поділяють усю лексику на два класи: « conventionnel » і « non conventionnel ». Термін « conventionnel » охоплює як чинну інституалізовану, кодифіковану літературну норму (le français officiel), так і загальну немарковану норму (le français standard, commun, etc.). Лексика, позначена як « non conventionnel », призначається для особистого невимушеного спілкування добре знайомих людей (dans l'intimité certaine). Проте у плані практичного користування словником до двух рівнів додається квазіконвенціональна лексика, яка перебуває на стадії переходу conventionnel → non conventionnel чи non conventionnel → conventionnel, що, як уважають автори, може застосовуватися в неофіційному невимушеному спілкуванні (dans une conversation relâché). Чотири прагматико-ситуаційних класи мають спеціальні графічні позначення [ibid, p. 5–18]. При цьому автори допускаються певної невизначеності мовних шарів « conventionnel → non conventionnel » і « non conventionnel → conventionnel » (див. В.23).

Застаріле уявлення про зразковість спричиняє невизначеність щодо ієрархічності нормативного плану другого значення позначки **« Littér(aire) »** у " Малому Робері": « Désigne un mot qui n'est pas d'usage familier, qui s'emploie surtout dans la langue écrite élégante ; Ce mot a généralement des synonymes d'emploi plus courant ». Ця позначка є цілком визначеною у своєму першому значенні, що позначає літературознавчі терміни. Це зумовлює багатозначність позначки, що почасти дезорієнтує пересічних мовців щодо вживаності мовних засобів, позначених таким чином, у сучасній мові (див. Б.3). Іноді трапляється, що позначкою « Littér. »

помічаються застарілі мовні засоби й архаїзми, що атестуються в художній літературі минулих часів.

Pampre n. m. ***Littér.*** *Tonnelle couverte d'une vigne grimpante.* – "альтанка, обвита виноградом" – *« Des pêcheurs sont là-bas sous un pampre attablés »* (Hugo).

Fange n. f. (XIIe) 1. ***Littér.*** *Boue presque liquide et souillée. Cochon qui barbote dans la fange.* – "бруд; твань, болото, багно" – *« Un horrible mélange, D'os et de chairs meurtris et traînés dans la fange »* (Racine). *« À vous voir ainsi, ma belle délicate, les pieds dans la fange et les yeux tournés vaporeusement vers le ciel »* (Baudelaire). 2. ***Fig. et littér.*** *Ce qui souille moralement.* – "**перен.** те, що розкладає морально; розпуста" – *Couvrir qqn de fange. « Plongé, traîné par vous dans la fange de l'opprobre et de la diffamation »* (Rousseau). Пор. приклад DFRA, невдалий щодо стилістичного піднесення слова, що не вживається в сучасній мові: **Style recherché.** La Fange. *Les porcs se roulent dans la fange.*

Комбінація позначок « Vieilli ou littér. », « Vx ou littér. » є більш експліцитною щодо реальної вживаності відповідних мовних фактів у загальнолітературній мові. При цьому другий компонент подвійних позначок надає корисну інформацію для філологів, фахівців з історії французької мови та літератури середньовічного, класичного і постклассичного періодів. Проте подвійна позначка дезорієнтує сучасних пересічних користувачів мови і авторів літературних творів. Пор. TLF: « Arch., littér. ».

Froidure n. f. (XII[e)] **Vx ou littér.** *Atmosphère, saison froide.* – "холод, холоднеча" – *« Le temps a laissé son manteau De vent, de froidure et de pluie »* (Charles d'Orléans).

Folâtrerie n. f. (XVIe) **Vieilli ou littér.** *Humeur folâtre; manifestation d'une gaieté folâtre.* – "жарт ; витівка, вихватка" *« Cette folâtrerie et ces éclats de rire [...] apparaissent comme une véritable folie »* (Baudelaire). (див. інші приклади у А.13)

Подвійні позначки « Vieilli ou littér. », « Vx ou littér. » "Малого Робера" мають і друге значення. Так позначаються приклади застосувань мовних засобів, застарілих у загальнолітературній мові, чи архаїзмів у творах сучасних письменників зі стилістичною метою підвищення загальної тональності тексту чи уникнення небажаних повторів.

Blesser v.tr. **Vx ou littér.** (замість *enfreindre, aller à l'encontre de, heurter, violer*) *Blesser les convenances, la pudeur. « Une sorte d'américanisme qui blesse nos idées raffinées »* (Renan).

Fragrance n. f. (XIIIe, repris v. 1830*)* **Vx ou littér.** *Odeur agréable. « tout un bouquet de douces odeurs [...] Ces fragrances exaltaient Alain »* (Colette).

Архаїзми, що уживаються як стилістичний засіб, можуть також помічатися комбінацією позначок « Fig., Vx ou littér. », « (Vx) – Mod. (Littér.) ».

Bander v.tr. Fig., *Vx ou littér.* (замість *tendre). Bander ses muscles. Bander son esprit. — Pronom.* (замість *se raidir, se tendre*) *« Un de ces êtres dont les facultés sursautent et se bandent aussitôt devant l'imprévu »* (A. Gide).

Prééminence n. f. (1373) *1.* ***Vx*** *Dignité, privilège du rang. 2.* ***Mod. (Littér.)*** *Supériorité absolue de ce qui est au premier rang, au premier plan.* – "вищість, зверхність; перевага" – *« Il en concluait à la prééminence poétique du christianisme »* (Sainte-Beuve).

Позначка « Littér. » також застосовується у "Малому Робері" до вживань, які реалізувалися у творах художньої літератури і є зразками різного ступеня соціалізації творчого застосування креативного потенціалу мови, проте не стали надбанням усередненої літературної норми.

Bienheureux -euse adj. et n. (1190) **Littér.** "блаженний; преподобний; щасливий" *Bienheureux celui qui vit en paix. Une bienheureuse nouvelle.*

Bienfaisance n. f. (fin XIVe, rare av. XVIIIe) **Littér**. *Habitude de faire du bien à autrui* (замість *bonté, charité, générosité*).

Fatum n. m. (1584) **Littér**. (замість *destin, destinée, fatalité*).

Funeste adj. (XIVe) *Littér*. (замість *sinistre, sombre, triste*). *«pendant ce funeste récit »* (Bernardin de Saint-Pierre).

Prébendier n. m. (1468) 1. **Relig.** *Titulaire d'une prébende.* –"**церк.** пребендарій". 2. **Littér**. *Personne qui profite d'une charge.* – "користолюбець, людина, що має прибуток зі своєї посади" – *« Tous les régimes ont leurs sinécures et leurs prébendiers »* (Duhamel).

Подвійні позначки “Малого Робера” « Fig. Littér. », « Fig. et littér. », « Fig. ou littér. », « Par ext. Littér. », « Par métaph. littér. », « Littér. péj. », « Péj. et littér. » застосовуються до літературних тропів і інших переносних уживань (у тому числі індивідуально-авторських), які реалізувалися у творах художньої літератури, однак не становлять загальнонародний мовний ужиток.

Baigner v.tr. **Fig. Littér.** (замість *envelopper complètement, inonder*) *« Lorsque la lumière baignait à plein la chair du visage et incendiait la chevelure »* (Martin du Gard).

Bouclier n.m. **Fig. et littér.** (замість *défense, protection, rempart, sauvegarde*) *« Prenez le bouclier de la foi »* (BIBLE). *Se faire un bouclier de sa pudeur. — Bouclier humain* (замість *otage*).

Balance n.f. **Par métaph.** (замість *moyen ou manière d'apprécier, de juger les personnes et les choses, appréciation*) **Littér.** *La balance de la raison, du jugement.*

Folliculaire n. m. et adj. (1759) **Péj. et littér.** *Mauvais journaliste, pamphlétaire sans talent, sans scrupule.* – “газетний писака” – *« On était venu» pour être un grand écrivain, on se trouve un impuissant folliculaire »* (Balzac).

Позначка « Littér. » також використовується у “Малому Роберi” для позначення лексики, яка належить до колоритно-експресивного різновиду мови “піднесене” .

Féal, ale, aux adj. et n. m. (v. 1200) **Littér**. *Partisan, ami dévoué et fidèle.* – “вірний, щирий, незрадливий друг; відданий слуга” – *« J'allais sous le ciel, Muse ! et j'étais ton féal »* (Rimbaud).

Належність до високого експресивного стилю також помічається у “Малому Роберi” і TLF через позначку «Poét(ique)». Проте цим словникам бракує чіткого розрізнення поетизмів, що мають ознаку “піднесене”, і літературних тропів взагалі (пор. пояснення позначки « Poét(ique) » у “Малому Роберi ”: « Poét. – mot de la langue littéraire utilisé notamment en poésie »). У лексикографічній кваліфікації за допомогою позначки « Poét. » превалює чинник атестації в поетичних творах.

Albâtre n. m. (1160) ***Poét.*** *D'albâtre* “білосніжний” *« Déesse aux yeux d'azur, aux épaules d'albâtre »* (Musset).

Ensanglanter v. tr. ***Poét.*** “заливати багряним, криваво-червоним світлом” *« Les clochers que le soleil couchant ensanglantait de ses feux »* (Chateaubriand).

Подвійні позначки « Poét. ou plaisant », « Littér. et poét. », « Fig. Poét. », « Fig. et poét. » кваліфікують як поетизми (приклади 1, 2, 3), так і літературні тропи (приклади 4, 5).

1. *Purpurin -ine* adj. (déb. XIVe) **Poét. ou plaisant.** (замість *pourpré*) *Des lèvres purpurines.*

2. *Courroux* n. m. (X^{e}) **Littér**. “гнів, лють, лютість” (замість *colère, emportement, fureur*) *S'abandonner au courroux. « Le sort, les démons, et le Ciel en courroux »* (Molière). — **Fig. et poét.** *« Comme Neptune de son trident apaise les flots en courroux »* (Fénelon).

3. *Dictame* n. m. (1548) 1. **Bot**. *Plante aromatique (labiées)*. 2. **Fig. Poét**. “бальзам; утіха, розрада” (замість *adoucissement, baume*) *« Tous les dictames saints qui calment la souffrance »* (Hugo).

4. *Bercement* s. m. **Littér. et poét.** “погойдування, гойдання, колихання, колисання; коливання; похитування, хитання” (замість *balancement, oscillation, va et vient) « Cependant, le bercement monotone des roues et des ressauts du wagon l'apaisait peu à peu, maîtrisait son esprit, comme les flots soulevés d'une musique, qu'un puissant rythme endigue »* (R. Rolland, Jean-Christophe, Dans la maison, 1909, p. 1076).

5. *Eploré -ée* adj. (XIIe) **Fig. et poét**. “пониклий, схилений (про гілля)” *« Plantez un saule au cimetière, J'aime son feuillage éploré »* (Musset).

Подвійна позначка « Vx ou poét. » може застосовуватися до вживань у віршованих творах минулих часів.

Epanchement n. m. (1605) **Vx ou poét.** (замість *déversement, écoulement*) *« Féconds épanchements de pluie et de rosée »* (P. Corneille).

У визначенні позначки « Familier » у “Малому Роберi” (FAM – familier, usage parlé et même écrit de la langue cotidienne: conversation, etc., mais ne s’emploierait pas dans les circonstances solennelles; concerne la situation de discours et non l’appartenance sociale, à la différence de POP) наголос робиться на повсякденність мовних засобів, що так виділяються, які не вживаються в офіційному спілкуванні.

Тобто створюється враження про le français familier як вторинну мову, і цей мовний вираз фактично урівнюється з le français commun. За стратифікаційно-субординативною моделлю мови le français familier мислиться як ієрархічний рівень з менш жорсткими нормами, що міститься одразу нижче рівня літературної мови і разом з останньою протиставляється рівню діалектів і просторіччя (le français populaire), а також арго (le français vulgaire).

Літературоцентричність визначає тлумачення позначки « Familier » як маркера етично регульованої комунікації. Вона відносить мовні факти до ситуацій невимушеного спілкування добре знайомих осіб у колі сім'ї, а також комунікантів різного віку, статі чи соціально-рольового статусу (начальник / підлеглий, викладач / студент), коли етичні норми примушують комунікантів уникати засобів "зеленої мови" (la langue verte) – брутальної лексики і лайливих слів, що стосуються сексуальності чи інших звичайно табуйованих виявів (пор. [222, с. 318–321]). Наприклад: *fauche* n.f. "1. **Vieilli** косовиця; 2. **Fam.** крадіжка, украдена річ; 3. **Fam.** безгрошів'я"; *banane* n.f. "1. банан; 2. **Fam**. військова нагорода".

Проте невимушене спілкування не вичерпується комунікацією, регульованою за етичною ознакою, і ми, природна річ, натрапляємо на численні застосування позначки « Familier » у суто комунікативному значенні "невимушене неконтрольоване спілкування взагалі".

Châssis n.m. "**Fig. Fam.** жінка гарної статі. – *Un beau châssis*".

Amazone n.f. "**Fam**. повія (на машині)".

S'envoyer en l'air. "**Loc. fam.** кохатися"(див. інші приклади у А.14).

Мовні засоби, які нічим не відрізняються від попередньої групи, можуть також наводитися у "Малому Робері" з позначкою « Très familier », значення якої у цьому словнику ніяк не пояснюється.

Attrape-couillon n. m. (XXe) "**Très fam.** хитрощі, шиті білими нитками; пастка для простаків".

Chiard n. m. (1894) "**Très fam.** „дитина, бешкетник, шибайголова – *Une bande de chiards"*. Пор. НФРС: прост.

Bectance ou becquetance n. f. (1916, 1907) "**Très fam.** їжа, харчі, жрання". *« Il*

apportait son panier. Dedans, y avait toute sa bectance » (Céline). Пор. НФРС: розм.

Papier hygiénique, papier-toilette, **très fam.** *papier cul.* → *P. Q.*

Поряд із прикладами кваліфікації у “Малому Робері” позначкою « Très familier » “зелених” елементів натрапляємо на випадки, де вживання цієї позначки не знаходить достатньою мірою зрозумілого пояснення.

Un maximum, ou **très fam.** (1969) *un max: beaucoup, une grande quantité. « je lui ai pompé un max de blé »* (Manchette). *Ça va coûter un maximum, un max.*

Cartonner v. i. (1751) *“***Très fam.** *Faire des dégâts (comme un tir (feu) nourri)* – кепська справа; неприємна, небезпечна справа – *Ça cartonne”.*

Télé n. f. (v. 1952; abrév. de télévision) “телебачення” – *Var.* **très fam.** *téloche « Vous causiez à la téloche »* (San-Antonio).

Viser v. tr. “**Très fam.** *Regarder*. « *Vise la gueule du cuistot »* (Dorgelès).

Замість позначок « Fam. », « Très fam. » для кваліфікації засобів невимушеного нерегульованого спілкування у “Малому Робері” може наводитися позначка « Vulgaire ». При цьому ідентичність стилістичної належності мовних засобів, що помічаються цими позначками (з тим уточненням, що вульгаризми можуть також належати зрізам « populaire » і « argot »), доводить застосування подвійної позначки « Fam. et Vulg. » (див. інші приклади у А.15).

S'étendre de tout son long. “**Vulg**. погодитися на інтимні стосунки (про жінку)”.

Volaille n. f. “**Fam. et vulg. (péj.)** жінка, баба; дівчина; баби й дівчата (збірне)”. Пор. НФРС: прост. зневаж.

У французькій лексикографії позначка « Pop(ulaire) », якщо виходити з її пояснення у DFRA (« Pop. (populaire) – est réservé aux emplois qui dénotent une scolarisation insuffisante dans certains milieux sociaux défavorisés »), супроводжує мовні факти просторіччя (le français populaire), що розглядається як соціальний діалект середовища, представники якого через несприятливі життєві обставини не дістали достатньої освіти. Однак зазначеному розумінню більше відповідає позначка « Barbarisme » (“варваризм”), яка, за PR, застосовується до помилок щодо норми, яких допускаються неосвічені мовці (наприклад: *aréoport* n.m. замість *aéroport* n. m., *ils croivent* замість *ils croient*).

“Малий Робер” розрізнює « populaire » і « familier » як соціальний діалект і комунікативний регістр (Pop. – populaire: qualifie un mot ou un sens courant dans la langue parlée des milieux populaires (souvent argot ancien répandu), qui ne s’emploierait pas dans un milieu social élevé. A distinguer de FAM, qui concerne une situation de communication). Проте переважна більшість сучасної лексики, що супроводжується позначками « Populaire » у французьких чи “прост.” у двомовних словниках, має відношення до простонародного малоосвіченого середовища лише за походженням.

Так, “народна” франсизація англійських слів і значення англіцизмів, які передають лінгвокультурну конотацію – англофобію пересічного француза, – не мають ознак просторіччя як соціального діалекту.

Angliche n.m. “англієць”– НФРС: прост. PR: Fam. *Biftecks* n.m.pl. “англійці” – СРЛФ: pop. *Rosbif* n.m. “англієць”– НФРС: pop. et péj. PR: Fam. et Péj. Vieilli.

Застосування до наведених прикладів позначки « Fam. » у PR переводить їх, якщо виходити з розрізнення « Pop. » і « Fam. », якого дотримується цей словник, у площину комунікативності. Воно передає відчування лексикографів, що подібні елементи не мають соціальної характеристики, а виступають експресивним стилістичним засобом. Проте це є спеціальний засіб, який полягає у грубуватому (і в цих прикладах зневажливому) зображенню предмета думки, який заслуговує на спеціальну позначку.

З визначення позначки « Arg(ot) » у “Малому Роберi” (Arg. – mot d’argot, emploi argotique limité à un milieu particulier, surtout professionnel [...], mais inconnu du grand publique; ARG. FAM.: mot d’argot passé dans le langage familier) випливає, що французькі лексикографи допускають можливість трансформації арготизмів, які до середини XX ст. належали засекреченому і незрозумілому широкому загалу мовців соціальному діалекту, що обслуговував маргінальні соціальні чи професійні середовища, в експресивний засіб загальнонародної розмовної мови. У словнику передбачено застосування спеціальної позначки « Arg. fam. » до колись арготичної лексики, яка тепер належить розмовній мові. Проте вона використовується епізодично (маємо менше 30 уживань), і до випадків прагматичного застосування колишнього арго здебільшого продовжує використовуватися загальна позначка

« Arg ». Це висуває завдання адекватної лексикографічної реєстрації лексики, арготичної за походженням, що стала джерелом підвищення експресивності для розмовної мови.

Словники виходять з цієї ситуації шляхом використання подвійних позначок (наприклад, « Arg. і Péj. »).

PR*: Demi-sel* n.m. – N. m. (1894) **Arg. et péj.** *Homme, garçon qui affecte d'être du milieu sans se comporter comme le milieu l'exige* – "ні те, ні се, людина, яка намагається показати, що вона входить до якогось товариства, проте поводиться зовсім неадекватно".

При трансформації арготизму в експресивний засіб лексикографи можуть застосовувати позначку « Populaire », яка стає своєрідним "перехідним" маркером. Вона кваліфікує колишні арготичні елементи, які дістали загальномовного поширення, як знижені за походженням.

Hirondelle n.f. "*agent cycliste* – поліціант-велосипедист". – **TLF**: **Pop. ou arg.** PR: **Fam.** et **Vielli** (1915). **НФРС**: 2) **прост**. поліцай-велосипедист; – *les ~ volent bas* – поліцейські на вулиці! 3) ***розм.*** любитель даровизни (дарівщини), непроханий гість, людина без запрошення (на театральній прем'єрі, на прийомі тощо)". **СРЛФ**: 3) **pop.** безбілетник, людина без запрошення (на коктейль, у театр тощо).

Ще одним способом показати, що колишній арготизм дістав загальномовного поширення, у французькій лексикографії фактично слугує позначка « Arg. Vieilli ». Вона поряд із кваліфікацією арготизмів, що застаріли в період існування арго як повноцінного соціального діалекту, (наприклад, *veuve (bascule)* n.f. "***Arg. vieilli*** шибениця; гільйотина" **–** *épouser la veuve* "бути повішеним; бути страченим на гільйотин"; пор. PR: Arg.; НФРС: арго заст.; СРЛФ: pop. et vx.) може означати, що арготизм перейшов у загальнонародну мову. Так, жодний з перекладів заголовних слів "Малого Робера" з позначкою « Arg. Vieilli » у НФРС і СРЛФ не супроводжується позначкою "застаріле". При цьому СРЛФ наводить атестації вживання колишніх арготизмів сучасними письменниками (див. А.16).

Нормативні нотатки. Розглянемо нормативні нотатки, позбавлені інтенсіонального змісту, на прикладі "Навчального словника французької мови".

Серед нормативних нотаток, якими DFRA доповнює словарні статті, є такі, що містять інформацію нормативно-оцінного характеру, яка є зайвою для пересічного користувача мови і більше того його дезорієнтує. Так, не до речі у словнику сучасного вжитку, яким є DFRA, до словникової статті **« Achalandé, achalandée** adj. **»** додається нотатка, де зазначається, що нове поширене значення цього прикметника не приймається нормативістами, що мають ретроспективні вподобання.

Une boutique bien achalandée, où il y a un grand choix de marchandises. *Je ne vais pas souvent dans cette épicerie car elle est mal achalandée.*

REM. Ce sens de *achalandé, achalandée* est parfois considéré comme une faute: pour certains, le seul sens admis de *une boutique bien achalandée* est « une boutique où il y a beaucoup de clients ». Ce sens est ancien.

Метамовна рефлексія у цьому разіпереходить у нормативно-перформативний акт за умови простого наведення застарілого значення з відповідною позначкою (як це робить, наприклад, НФРС: achalandé, -e *adj . :* bien ~ a) з багатим вибором товарів; б) ***заст.:*** той, що приваблює багато покупців, де йде жвава торгівля).

У нотатці до іменника *alvéole* n.f. “чашечка, чарунка (стільників)”; 2. ***анат.*** *альвеола”* DFRA замість чіткого зазначення застарівання *alvéole* як іменника чоловічого роду (пор. PR: **Alvéolé n.m. (Vx.)** *ou* **f.**) наводяться недоречні відомості про рідкісний характер такого вживання. Таке подання є недостатньо визначеним щодо вибору роду цього іменника на практиці.

REM. Ce mot peut aussi être amployé au masculin : *des alvéoles réguliers,* mais cet emploi est rare.

Нормативні нотатки DFRA, буває, мають суто інформативний характер. Вони лише зазначають наявність нормативної проблеми і жодним чином не сприяють її вирішенню через орієнтування вжитку в бажаному напрямку.

REM. Les lettres capitales ne portent généralement pas d’accent (FERME POUR CAUSE DE DECES), sauf dans les dictionnaires ; ne pas accentuer les capitales est une très mauvaise habitude qui rend les mots difficiles à lire.

На нашу думку, зростання уживання діакритичних знаків над великими літерами, які, крім традиційного застосування в словниках, дедалі частіше з'являються в лінгвістичних працях, навчальній літературі, творах культурологічної тематики тощо, уможливлює перформативний характер зазначеної нотатки. Така нотатка мала б скористуватися реальним шансом щодо перспективної нормалізації, який надається наявним лінгвокультурним контекстом.

DFRA має й нормативно-перформативні нотатки з неадекватною жорсткістю нормалізаторського впливу чи порушенням несуперечливості нормативних кваліфікацій. Замість наведення двох варіантів норми, традиційного *allégement* n.m. і варіанта, в якому графіка відповідає вимові *allègement* [alɛʒmã] *n.m.*, DFRA наводить другий варіант тільки як допустимий. (І це в контексті змін до французького правопису 1990 р., які рекомендують наблизити правопис до реальної вимови!)

REM. Malgré la prononciation, ce mot s'écrit avec un é, mais il n'est pas fautif d'écrire *allègement,* avec è.

У нотатці DFRA до сполучника *après que* викладається правило вживання дійсного способу дієслова (*après que vous êtes partis*). Однак це правило практично спростовується в наступному викладі, де завищуються суто мовні труднощі його дотримання і перебільшується поширення помилки: « Cette règle est difficile à appliquer car le contraire *AVANT QUE*, plus fréquent, est toujours suivi d'un verbe au subjonctif: *avant qu'il parte*. Aussi, l'emploi de *APRES QUE* suivi du subjonctif se généralise […] ». Після цього знов повертаються до правила і наполягають на вживанні після *après que* indicatif [563, p. 52]. Проте правило чинної норми навряд чи буде витримуватися після попередньої фактичної популяризації цієї поширеної помилки щодо норми.

Отже, ми розглянули застосування в основних французьких словниках нормативно-стилістичних позначок (marques d'usage), які ми поділяємо на перформативні і стилістичні, а також таких нормативних нотаток, яким тією чи іншою мірою бракує інтенсіонального змісту.

Нормативно-перформативні позначки (призначення яких полягає в цілеспрямованому впливі на мовну особистість з метою інституалізації зразкових

реалізацій, що визначилися спонтанно, чи в підтримці й поліпшенні якості мови шляхом формування перспективної літературної норми) за невеликим винятком не отримують недовільного застосування у словниках французької мови. Їх інтенсіональна значущість для звичайних мовців явно недостатня. Більше того, буває, що перформативні позначки фактично їх дезорієнтують. Через перформативні позначки кодифікатори намагаються втілити свої ретроспективні нормативні вподобання. Тим самим вони руйнують аксіологічну визначеність через персоніфікацію нормативних оцінок і приписів.

Стилістичні позначки, що визначають прагматико-ситуативні параметри вживання мовних одиниць, часто не отримуютьнесуперечливого застосування у французьких словниках через умоглядний принцип стилістичної кваліфікації мовних фактів. Стан дослідження мовних рівнів (регістрів) у французькому мовознавстві не дає відповідного теоретичного підґрунтя, зокрема зумовлює розбіжність у стилістичній кваліфікації варіантів, що належать до розмовної мови. Стилістичні позначки через їх анахронічність, багатозначність і невизначеність щодо ієрархічності нормативного плану не передають достатньою мірою стилістико-комунікативну компетенцію етнічної мовної особистості.

Ми натрапили на нормативні нотатки, позбавлені більшою чи меншою мірою інтенсіональності у “Навчальному словнику французької мови”. Аксіологічно суперечливі нотатки містять інформацію нормативно-оцінного характеру, що є зайвою для пересічного користувача мови і більше того його дезорієнтує. Нотатки, що мають суто інформаційний характер, лише зазначають наявність нормативної проблеми, залишаючи пересічного мовця без кваліфікованої допомоги фахівців-філологів. Нормативно-перформативні нотатки можуть відрізнятися неадекватною жорсткістю нормалізувального впливу чи порушенням вимоги несуперечливості.

Унормування за допомогою нормативно-стилістичних позначок у французькій лексикографії має національні риси, зумовлені особливостями історичного становлення підходів до нормалізації мови у Франції. До таких відмітних ознак належить застосування позначки « Familier », яка звичайно відноситься до стилістичних, як перформативної, що кваліфікує мовні факти як дещо неправильні,

порівняно з елітарною нормою. Позначка « Recomm. offic. » (recommandation officielle) є недостатньо визначеною щодо її перформативного призначення. Незрозуміло, чи це спосіб відмежування лексикографії від офіційного мовного врегулювання, чи уведення французьких замін-еквівалентів неприйнятних запозичень. Через традиційну недовіру французьких нормативістів до новотворів і нових значень позначка « Néologisme » у французькій лексикографії поряд зі звичайним розумінням має й перформативне недостатньо визначене обмежувальне значення.

2.3.3. Нормативні коментарі у словниках труднощів французької мови. Нормативний коментар належить до інструментарію нормативістики урівні з нормативно-стилістичними позначками і нотатками. Отже, нормативісти мають організовувати й застосовувати це знаряддя, в остаточному підсумку підпорядковуючи його основній меті: справити цілком визначений вплив на реципієнтів заходів і прийомів мовного внормування. Нормативний коментар є особливим лінгвістичним жанром, який, не маючи жорстко детермінованої структури побудови тексту, неодмінно має такі ознаки, як адекватна нормативна оцінка і інтенсіональність його загального змісту, що визначає дієвість перформації нормативних приписів. У цьому параграфі ми дослідимо довільні нормативні коментарі зі словника труднощів П. - В. Бертьє і Ж. - П. Коліньона « Ce français qu'on malmène » (BCFM) [540]. Насамперед ми з'ясовуємо, що недосконалість теорії може підводити практичних лексикографів. Декларуючи заходи, здатні подолати смаковий підхід до виділення зразкових реалізацій, автори BCFM на ділі не поспішають упровадити їх у лексикографічну практику. Так, у передмові до словника зазначається, що метод атестації типових помилок чи нових мовних фактів з мови ЗМІ (газет « Le Monde », « France-Soir », « La République du Centre », « Le Canard enchaîné », які, на думку авторів, є репрезентативними щодо кількості читачів і "якості" французької мови, якою пише сучасна столична та провінційна французька преса) надає змогу відійти від визначення « BON USAGE » на власний розсуд, чи покладаючися на вподобання, зафіксовані в авторитетних лексикографічних посібниках. Проте три наступні приклади виявляють

ретроспективне, невиправдано охоронне прагнення авторів щодо стабільності чинної норми, що підриває їхній авторитет як нормативістів. У результаті нормативне судження позбавляється аргументованого доказу. У словнику П. - В. Бертьє і Ж. - П. Коліньона всупереч деклараціям трапляються нормативні коментарі, у яких містяться посилання на авторитетних нормативістів минулих часів і одночасно визнається мала ймовірності дотримання їх рекомендацій щодо розповсюджених у наш час "помилок", які готують зрушення норми. Так, не приймаючи вимову складних числівників на двадцять (*vingteu – deux, vingteu - trois*), досить поширену в сучасних звукових засобах масової інформації, лексикографи використовують свідоцтво нормативіста початку XX ст. Мартінона («Martinon, dans Comment on prononce le français, Larousse 1913, réimpr. 1946 ») з таким "ностальгічним" зауваженням щодо старої вимови: *« Martinon [...] condamne la prononciation « vin(g)te-deux » [...] Mais qui, en 1990, a encore Martinon parmi ses livres de chevet? »* [540, p. 9].

У коментарі BCFM « Il „déchiquette » rime avec « étiquette » відмічається помилка у відмінюванні дієслова *déchiqueter* v.t. "різати; шматувати; рвати на шматки, розривати" (*« Les animaux en rage déchiquetent le corps » (France-Soir,* 14.03.1989*). Déchiqueter* v.tr., за словниками Літтре, Бешерелля, "Робер" і "Ларусс", відмінюється за моделлю *jeter* (*Les animaux déchiquettent le corps).* Цьому слідує метамовна рефлексія з недостатньо визначеною інтенсіональністю: виходячи з форми похідного *déchiquètement*, запропонованої Міжнародною радою французької мови (CILF) у брошурі « Pour l'harmonisation orthographique des dictionnaires » (1988), указується на можливий орфографічний варіант з ***è***: *« De toute façon, si l'on voulait n'en mettre qu'un, il faudrait au moins un accent grave sur l'e précédant le t »* (BCFM, p. 90). Брак цілеспрямованості стає особливо помітним при порівнянні з Правилом 5 змін до французького правопису, де пропонується відмінювати всі дієслова на *-eler* і *-eter* за моделлю *peler* і *acheter* (за винятком дієслів *appeler (rappeler)* і *jeter*, форми яких з подвоєнням приголосних усталилися в реальному вжитку) [596, p. XVIII–XIX].

У вступному коментарі BCFM до розділу V. Accords et Désaccords узгодження проголошується однією з фундаментальних закономірностей французької норми. Незважаючи на те, що здебільшого ця риса морфосинтаксису не має функціонального значення (проте пор. приклад функціонального узгодження: *trois pièces et une entrée spacieuse / trois pièces et une entrée spacieuses),* колективна мовна свідомість франкофонів не може відмовитися від узгодження взагалі і прийняти реалізації типу *« Je préfère les boissons léger qui ne fait pas grossir »* на кшталт англійської мови. Інша справа, ділянка штучно ускладнених узгоджень participe passé типу *« la décision que j'ai prise »*. Хоча й цього узгодження франкофони не додержуються *(la décision que j'ai pris)* поки що переважно за несприятливих умов спілкування з поспіху чи під впливом емоцій. У нормальному спілкуванні, коли освічені мовці пильнують свою мову, чинна норма зберігається. Мета нормативного коментаря за таких обставин полягає в тому, щоб обґрунтувати необхідність збереження statu quo. Проте спосіб, який для цього обирають автори, може викликати недовіру до нормалізації. Вони закликають дотримуватися чинної норми не тому, що поки що не сталося неминуче з плином часу зрушення норми в бік її спрощення, а через недовіру до нового. Уведення спрощеного правила, яке звичайно отримало б нові винятки, твердять автори, потребувало б додаткових зусиль для його засвоєння: *« Nous ne voyons guère de remède satisfaisant. Introduire une règle simplifiée obligerait simplement à apprendre […] une nouvelle règle, forcément assortie d'exceptions diverses ... Le mieux n'est-il pas, tout compte fait, de parler et d'écrire […] en bon accord ?»* [540, p. 101–102].

Нормативний коментар не виходить за межі простої метамовної рефлексії й через недостатність засобів доказу, на підставі яких робляться нормативна оцінка і заперечення. Натрапляючи на труднощі в розрізненні варваризмів і корисних неологізмів, автори все ж таки відносять дієслово *solutionner* v.t. "вирішувати, розв'язувати (питання тощо)" до розряду варваризмів. Проте термін "старої" нормалізації "варваризм" навряд чи підходить для нормативної кваліфікації цього дієслова, яку роблять автори BCFM у вступному коментарі до розділу VII. Barbarismes. Це позначення, за "Малим Робером", застосовується переважно до

грубих помилок щодо норми, яких допускаються неосвічені мовці (Faute grossière de langage, emploi de mots forgés ou déformés […]).

До того ж, нормативне заперечення робиться на підставі недостатніх критеріїв: повної синонімічності з *résoudre,* смакових критеріїв довжини і неестетичності (disgracieux). Головним же аргументом для авторів виступає підміна складного відмінювання дієслів простим [ibid, p.75]. Це міркування може розглядатися як слушна установка на запобігання уніфікації відмінювання неправильних дієслів за дієсловами 1-ї групи, що призвела б до збіднення мови, втрати нею національної своєрідності. Проте цей критерій не є переконливим у його застосуванні до конкретних випадків украй обмеженого утворення семантично недиференційованих пар "дієслово 3-ї групи – правильне дієслово". *Solutionner* v.t. стабільно вживається з 1894 року, проте не існує ніяких свідчень про витіснення ним *résoudre.*

Нормативний коментар BCFM « Le beau sexe est-il un bon genre? », що за формою наближається до нарису, втрачає ознаки інтенсіональності з того місця, де йдеться про правила фемінізації найменувань за фахом, посадою, ступенем чи званням, які, на думку авторів, зачіпають проблему жіночої емансипації. Обрана авторами тактика беззастережного схвалення міністерського циркуляра з фемінізації від 11 березня 1986 р. зумовлює умоглядну мовознавчу рефлексію, наприклад, щодо заперечення загальновизнаного факту втрати словотвірної продуктивності суфіксом *-esse* в сучасній мові. Як "аргумент" автори наводять рідковживану форму *cheffesse (chéfesse)* n.f. "**розм.** начальниця, завідувачка, старша" (подальше існування якої в мові через фіналь -fesse їм самим убачається як проблематичне). Як ще один "доказ" автори складають список слів з суфіксом *-esse*, що були утворені в період, який передує хронологічним межам сучасної французької мови: *abbesse, chasseresse, comtesse, déesse, duchesse, maîtresse, patronesse, princesse, papesse*. Чи зможе якоюсь мірою сприяти силовому відродженню застарілого суфікса таке припущення про причини його словотвірного занепаду?

« Le fait que ces mots soient antérieurs au français dit « moderne » refléterait-il l'évolution populaire d'une langue qui a peut-être rejeté ce suffixe parce qu'il avait orné trop de mots nobles ?»

Щоб привернути увагу до існування в мові форм жіночого роду, які нібито ігноруються, нормативісти застосовують таку стилістичну прикрасу, як риторичне звертання *« ô pauvre Diane! »* при формі *chasseresse* n.f. "мисливиця" і « *ô pauvre Jeanne! »* при формі *papesse* n.f. "папера". Щодо стилістичного опрацювання, слід зазначити, що вишуканість і оригінальність мови нормативного коментаря, які ставляться над несуперечливістю і достатньою визначеністю оцінок і приписів, є відголоском нормалізації XVII – XVIII ст. Граматисти доби "долітературного" BON USAGE почувалися арбітрами мовного звичаю і, повчаючи і правлячи видатних письменників, допускалися необмеженої індивідуалізації нормативних суджень. Наведемо ще один взірець стилістично бездоганного пасажу, у якому, однак, застосовується аксіологічно бездоказове свідчення про входження малопоширеного й непрестижного *ministresse* n.f. "**розм.** міністерша" у "Словник рим" П. Дефейя.

« A noter anecdotiquement, que le Dictionnaire des rimes de Pierre Desfeuilles enregistre le mot ministresse, que, par conformité à la circulaire du 11 mars 1986, il serait malséant d'employer [...]» [ibid, p. 248–251].

Отже, у словнику труднощів французької мови П. - В. Бертьє і Ж. - П. Коліньона « Ce français qu'on malmène » трапляються нормативні коментарі, які не можна розглядати як інтенсіональне використання інструментарію нормативістики. Такі коментарі залишаються умоглядно-мовознавчою рефлексією нормативно-оцінного характеру через неадекватну жорсткість нормалізаторського впливу чи через незадовільність засобів аргументації, яка звертається за доказами до авторитетів минулих часів або надто покладається в оцінці конкретних мовних фактів на загальні закономірності національного мовного типу. Однією з передумов недовільного застосування нормативного коментаря, що пояснює чинну норму для користувачів мови з рівнем мовної культури, нижчим за рівень мовних особистостей, як з'ясовується, є уникнення індивідуалізованих міркуваннь, що

відвертають від суті справи, здатні порушити авторитет нормативістів і похитнути довіру до нормалізації.

2.3.4. Реєстрація неадаптованої запозиченої лексики в тлумачних словниках видавництва “Ларусс”. Для тлумачних словників видавництва “Ларусс” є актуальною проблема поєднання об'єктивно-лінгвістичного й нормативного підходів до реєстрації запозичень. Словники « Grand Larousse de la langue française », « Larousse de la langue française. Lexis », « Dictionnaire du français contemporain », « Le Petit Larousse », будучи, як і будь-який тлумачний словник, позитивними щодо нормативності, усе ж таки, керуючись принципом “описувати узус, а не створювати його” [555, p. VII], підпорядковують принцип нормативності тлумачного словника принципу об'єктивно-лінгвістичного опису сучасного слововживання і підносять досить широкий узус у ранг основної підстави при включенні неологізмів у словник.

А втім важливо, що розуміється під цим підпорядкуванням. Так, укладачі словника “Larousse. Lexis”, в який паралельно з певною часткою англо-американізмів уведені їх заміни зі списків офіційно рекомендованих термінів, опублікованих у « Journal Officiel » 18 січня 1973 року, 3, 12 і 16 січня 1974 року, не встановлюють переважання англо-американізмів чи офіційно рекомендованих замін, а лише констатують варіантність лексичної норми, цілком покладаючись на узус. Передбачається, що останній визначить, який із двох варіантів – американізм чи офіційно рекомендована заміна – остаточно увійдуть у мову: *kitchenette* n.f. “кухонний блок” чи *cuisinette* n.f. (див. А.2), *soft-ware* n.m. “**обч. техн**. програмне забезпечення ЕОМ” чи *logiciel* n.m. [ibid, p. VIII].

Подібним чином, у словникових статтях англо-американських запозичень у “Малому Ларуссі” наводяться їх французькі синоніми, еквіваленти чи франсизації, проте ніколи не вказується співвідносна реальна вживаність варіантів норми і не встановлюється характер (конкурентный / неконкурентний) їх відношень: *audit* n.m. (**angl**.) “1. процедура контролю за здійсненням діяльності підприємства; 2. службовець, що здійснює цю процедуру” – ***Syn***. *Auditeur* n.m.; *permafrost* (**mot angl**.) “вічна мерзлота (ґрунту)” – **Syn**. *Pergélisol ; feed-back* n.m. *invar* “**обч**. **техн.**

зворотний зв'язок" – **Syn**. *Réaction, Rétroaction, Rétrocontrôle ; after-shave* (**mot angl**.) "лосьон після гоління" – **On dit aussi** *Lotion après-rasage ; listing* n.m. (**mot angl**.) "**інформ**. роздруківка" – *listage* n.m. *; spot* n.m. (**mot angl***)* "**радіо**, **тлб**. коротке оголошення (здебільшого рекламне)" – *message publicitaire.*

Зазначене вище розуміння підпорядкування принципа нормативності принципу об'єктивно-лінгвістичного опису нині не має жодного виправдання. Воно йде від структурного мовознавства, що не створює інтеграційні зв'язки зі спорідненими гуманітарними дисциплінами, зокрема культурологією.

О. Соважо з розумінням ставиться до включення неоангло-американізмів у словник "Малий Ларусс" і підтверджує узуальне поширення запозичень, що там реєструються, наприклад *lobby, cockpit, trusteeship, timing*. Учений уважає, що "Малий Ларусс" (поєднання енциклопедичного й тлумачного словників), щоб не втратити популярності, не може не включати подібні англо-американізми у свій корпус, з огляду на те, що однією з особливостей цього словника є його інформаційно-довідкове призначення [492, p. 250].

Один зі шляхів подолання цього протиріччя намічено укладачами словника « Larousse. Lexis », у якому застарілу в сучасній мові лексику, проте необхідну для читання класичної французької літератури XVII–XVIII століть, виведено за межі основної частини словникової статті за позначкою (*). М. Фейрі вважає неприпустимим включати англо-американські запозичення, що словотвірно об'єднуються в синхронії з французькими словами, в словникові статті цих слів. Вона також заперечує синонімічні відношення між запозиченнями і французькими словами (що насправді є включенням запозичень у системні зв'язки в лексиці і, отже, свідченням їх більш глибокої інтеграції). Дослідниця пропонує подати всі неадаптовані англо-американізми окремим списком з відсиланнями до французьких еквівалентів і синонімів, що входять до основного словникового корпусу [395, p. 26–27, 33].

Ми вважаємо, що у свого роду обмежувальний список, незручність користування яким через уповільнення пошуку потрібного слова компенсувалася б безсумнівною користю від виключення популяризації ненормативних уживань,

може включатися тільки новітня нестала запозичена лексика. Причому, англо-американізми, що через досить тривале вживання виявляться стійкими й увійдуть у мову, мають переходити в основний словник в наступному виданні.

Метод окремого списку здатний запобігати популяризації несталих нормативно неприйнятних переважно неадаптованих уживань. Узуально поширена неадаптована запозичена лексика, що подається в основному словниковому корпусі, може реєструватися у словниках Ларусс безпомітним способом чи із застосуванням спеціальних позначок.

“Словник сучасної французької мови” (Dictionnaire du français contemporain; DFC) [562] включає англо-американські запозичення як складову частину сучасної загальновживаної лексики, що має високу номінативну значущість. Це виключає, на думку укладачів DFC, необхідність супроводжувати ці запозичення будь-якими позначками, крім стилістичних. Критерії добору DFC запозичень, що відносяться до сучасної широковживаної лексики, однак, недостатньо визначені (див. А.17). Принцип безпозначкової реєстрації англо-американських запозичень словником « Dictionnaire du français contemporain », що знаходив застосування в середній школі, зазнав справедливої критики французьких мовознавців за його методичну неприйнятність, оскільки він може навіяти учням думку про те, що неадаптовані поширені англо-американізми (наприклад, *rush* n.m. “прагнення, натиск; напір”; *camping* n.m. “1. туристичний табір; 2. туризм”; *best-seller* n.m. “бестселер”) є органічним складиком системи французької мови, а це може мати негативні наслідки для навчання французьких школярів, або ж дезорієнтувати іноземців, які вивчають французьку мову [395, p. 22].

У “Малому Ларуссі”, “Лексисі” – 99, “Великому Ларуссі” [572] дається орієнтовна вказівка про ступінь фонографічної і граматичної асиміляції англо-американських запозичень, а також про глибину їх входження в лексичну норму шляхом застосування позначок двох видів або їх відсутності. Так, у “Малому Ларуссі” наводяться без позначок асимільовані слова, англійське походження яких нині не відчувається носіями мови: *année* n.f. *sabbatique* “**освіта** річна відпустка (викладача для наукової праці)”; *performant,-e* adj. “такий, що має вищі (технічні)

характеристики"; *acronime* n.m. "**лінгв**. акронім"; *crédible* adj. "правдоподібний, ймовірний, такий, що заслуговує на довіру"; *déodorant* n.m. "дезодорант"; *environnementaliste* n.m. ou f. "прихильник захисту довкілля, друг природи, тварин тощо"; *drastique* adj. "енергійний, радикальний; примусовий"; *superette* n.f. "**торг.** невеликий супермаркет".

"Малий Ларусс" супроводжує етимологічними позначками « **angl.** », « **de l'angl.** » недоосвоєні слова, англійське походження яких ще відчувається франкофонами: *audit* n.m. "1. процедура контролю за здійсненням діяльності підприємства; 2. службовець, що здійснює цю процедуру"; *kick* n.m. "ножний стартер (двигуна, автомобіля тощо)"; *op'art* n.m. "оптичне мистецтво"; *attaché-case* n.m. "портфель типу "дипломат".

Неадаптовані, проте поширені й вимушено прийнятні у наявному лінгвокультурному й соціокультурному контексті англо-американські запозичення здебільшого супроводжуються у "Малому Ларуссі" позначкою « **mot anglais** (**américain, anglo-américain**) »: *caravaning* n.m. "автомобільний туризм (з проживанням у пасажирському автопричепі)"; *cluster* n.m. "**муз**. група звуків, що беруться одночасно"; *charter* n.m. "**ав**. зафрахтований літак"; *fast-food* n.m. "кафе тощо, де подаються нескладні страви"; *lobby* n.m. "**збірне** лобі"; *happening* n.m. "**театр**. хепенінг (род драматичної вистави)"; *one-man-show* n.m. "спектакль одного актора"; *peeling* n.m. "**косметол**. полірування шкіри обличчя шляхом відділення лусочок"; *sit-in* n.m. "сидячий страйк".

З'ясовуючи орієнтовний ступінь асимільованості запозичень, словники "Ларусс" допускаються непослідовності в застосуванні відповідних позначок:

1. Вибір позначки може зумовлюватися не ступенем асиміляції запозичення, а побудовою словникової статті. Наприклад, використання позначки « **angl.** » є зручним у тлумаченні членованих одиниць англо-американського походження: *cash flow* n.m. invar. "**екон**. ліквідність, що служить для визначення можливостей самофінансування підприємства" (**angl.** *cash, « argent », et flow, « écoulement »).* Позначка « **mot anglais** » може бути відсутньою при похідних від неадаптованих запозичень: *design* n.m. (**mo**t **angl**.) "дизайн" → *designer* n.m. "дизайнер"; *sponsor*

n.m. (**mot anglais**) “спонсор”→ *sponsoring* n.m. “спонсорство”. Неадаптоване *action-painting* n.m. “**живоп**. школа абстрактного живопису, що використовує прийоми розбризкування, наляпування фарб”, що наводиться усередині словникової статті « Action », не супроводжується будь-якою позначкою. Позначка « **mot anglais** », зрозуміло, не може застосовуватися до похідних від неадаптованих запозичень, утворених у французькій мові, що зберігають неадаптовані елементи (наприклад, *rewriter* n.m. (**mot angl.**) → *rewriter* v.tr. “**кіно, журнал., видавн. справа** робити спрощену редакцію твору, тексту”), а також до неадаптованих псевдозапозичень (наприклад, *aquaplaning* n.m. “**авт**. занос автомобіля на мокрому шосе”).

2. У деяких випадках застосування тієї чи іншої позначки не можна взагалі задовільно пояснити. Так, незрозуміло, чому синтаксично неадаптоване запозичення *op art* n.m. “оптичне мистецтво” (**angl.** optical art, art optique, v. 1960) супроводжується позначкою « **angl**. », тоді як раніше запозичення *pop art* n.m. (1955) “поп-арт, поп-мистецтво” – позначкою « **mot anglais** », а словосполучення *pop music* n.m. (1967) “поп-музика” наводиться без позначки. Важко пояснити відсутність позначки « **mot angl**. » при новітньому неадаптованому запозиченні *stand-by* adj. et n. invar “**ав**. резервний пасажир на місце, що щойно звільнилося”. Позначка « **mot anglais**» не наводиться при неасимільованому запозиченні *flash-back* n.m. “**кіно, літер**. перерва послідовності дії; повернення у минуле, ретроспекція”, тоді як елемент *flash* n.m. “1. **фото** спалах; 2. короткий кадр (у кінофільмі); 3. екстрене повідомлення” супроводжується позначкою « **mot anglo-amér.** ».

3. Недосконаліть позначкового способу зазначення ступеня асимільованості в словниках “Ларусс” виявляється також у поліфункціональності позначки « **mot anglais (américain)** ». Вона, крім новітніх неадаптованих запозичень, помічає запозичення будь-якої глибини входження, про доцільність прийняття яких у французьку мову чи збереження в ній ведеться полеміка. **Lexis-85**: *admittance* n.f. (1933; **mot angl.**) “**електр**. повна провідність”; *badge* n.m: (**mot angl.**) “круглий значок з написом”; *baffle* n.m. (**mot angl.**) “**радіо** звуковбирний екран (гучномовця)”; *superette* n.f. “**торг.** невеликий супермаркет” (**mot amér**.) **PL:** *consumérisme* n.m. ***(mot angl.)*** “захист інтересів споживача”; *performance* n.f. (**mot angl.**) “1. спортивне

досягнення; результат (іспиту); 2. **техн.** оптимальний показник (машини); 3. успіх, досягнення”.

Отже, безсумнівно важливе в нормативному і методичному планах виокремлення за допомогою спеціальної позначки неадаптованих запозичень, що створюють на фонографічному й граматичному рівнях системи французької мови підсистем, що обслуговують англо-американські запозичення, не може, як нам здається, здійснюватися за допомогою позначки « mot anglais (américain, anglo-americain) ». По-перше, через її неприйнятність з логічної точки зору, тому що слова, що потрапляють на стадію запозичення, належать французькій мові. По-друге, через її поліфункціональність у тлумачних словниках французької мови. Тому ми пропонуємо використовувати при неадаптованих запозиченнях поряд з етимологічними позначками позначку **« mot (emprunt) non-(mal) adapté »**. Позначка **« mot (locution) non-assimilé »** може позначати, наприклад, іншомовні цитати, на які ми натрапляємо на рожевих сторінках “Малого Ларусса”: *Last but not least « dernier point mais non le moindre », The right man in the right place « l’homme qu’il faut à la place qu’il faut », To be or not to be, that is the question « Etre ou ne pas être, telle est la question ».*

Висновки до другого розділу

1. Брак теоретичного підґрунтя, вибудованого в контексті новітніх здобутків мовознавчої науки, в ситуації перехідної норми le français standard зумовлює непослідовність і суперечливість нормалізувальних заходів і прийомів.

2. Неприйняття змін до правопису 1990 року широким загалом мовців обумовлюється непідготовленістю мовної свідомості освічених франкофонів, що пов’язують із традиційним правописом збереження культурно-історичної спадщини; недосконалістю нових правописних правил у лінгвістичному й методичному планах; неадекватною перформацією нових орфографічних приписів через “словникові” правописні норми.

3. Регулювання інтенсивного іншомовного впливу в межах перехідної норми здійснюється на неофіційному, офіційному й лексикографічному рівнях. Французький пуризм щодо англо-американських запозичень має націоналістичний, ретроспективний і позаісторично-цивілізаторський вияви. Заходи пуризму можуть бути конче корисними в публіцистичному сенсі і щодо формування загальної установки на оптимізацію запозичення у свідомості мовної особистості, проте вони неспроможні впорядкувати конкретні мовні факти, оскільки в них історичні й націоналістичні міркування забивають критерії лінгвокультурного плану.

Неофіційне врегулювання англо-американських запозичень, що відзначається нескоординованістю й нецілеспрямованістю, має передусім практичне значення. Воно запропонувало численні пари “англо-американізм – його французька заміна – еквівалент” з асоціаціями негативної оцінки, які пустили паростки в мовній свідомості як негативні парадигматичні нормеми, що поволі сформували спонтанну норму щодо запозичень. У науково-мовознавчому плані негативний досвід неофіційного внормування показав імовірнісний характер прийняття запропонованих замін.

Комплексна спроба створення французьких замін-еквівалентів до англо-американських термінів офіційними термінологічними комісіями відзначається істотними недоліками щодо розробки принципів наукової нормалізації. Вони спричиняються передусім ригористським підходом з використанням альтернативно-дидактичного способу нормалізації як універсального прийому, який насправді є неспроможним замінити різні нормалізувальні заходи.

4. “Міжсловникова норма” є квазідискурсним узагальненням, за наявного рівня розробленості у французькому мовознавстві теорії норми і нормалізації, способів лексикографічної реєстрації мовних фактів, якого зазнають практично всі лексикографи. *Ретроспективне внормування* переважно застосовує альтернативно-дидактичний прийом пуристської нормалізації « ne dites pas […] mais dites ”. Він відхиляє закономірні розвитки значення чи зумовлює рекомендацію до обов’язкового вживання, згідно з ретроспективно-націоналістичною політикою нового “захисту французької мови” від іншомовних впливів, не перебираючи, еквівалентів усіх англо-

американських запозичень. *Антинормалізаторський підхід* скрупульозно реєструє об’єктивну норму і не зазначає співвідносну вживаність варіантів норми як оцінний показник парадигматичних відношень між варіантами норми. “Нормативне поінформування” є посереднім засобом впливу на реальне вживання мовних фактів без експліцитної нормативної оцінки. До нього відносяться аксіологічно суперечливі нормалізувальні впливи, що дезорієнтують пересічних мовців; нормативні коментарі, в яких наводяться докладні відомості про функціонування мовних фактів. *Формування елементів загальномовної літературної норми* з уживанням належних способів нормалізації розробляє методи і прийоми сучасного прескриптивізму.

5. Використання *нормативно-перформативних позначок* у словниках французької мови здебільшого не забезпечує інтенсіональність нормативних приписів чи має хибну інтенсіональність, спричинену ретроспективними вподобаннями нормативістів. Також має місце взаємна підміна таких позначок, що не дозволяє обрати належну жорсткість впливів перспективної нормалізації. Національна особливість мовного внормування полягає в наданні недостатньо визначеного перформативного змісту позначкам « Familier », « Néologisme », які звичайно не застосовуються як перформативні, а також позначці « Recomm(andation) offic(iell) », що вводить еквіваленти термінологічних запозичень, обов’язкові за задумом офіційних термінологічних комісій.

Стилістичні позначки не передають повною мірою структуру стилістико-комунікативної компетенції етнічної мовної особистості щодо прагматико-ситуаційного потенціалу вживання мовних засобів, зважаючи на стан дослідження проблеми мовних рівнів (регістрів) у французькому мовознавстві. Їх уживання відзначається анахронічністю, багатозначністю і невизначеністю щодо нормативної ієрархії.

6. Нормативні нотатки залишаються “вільною” метамовною рефлексією мовознавців, позбавленою більшою чи меншою мірою інтенсіональності, у разі їх суто інформативного характеру, коли на наявність нормативної проблеми лише вказується замість того, щоб сприяти її вирішенню через орієнтування вжитку в бажаному напрямку; перевантаженості зайвими відомостями нормативно-оцінного

характеру, що затемнюють інтенсіональний зміст; порушення вимоги несуперечливості; недостатньої обов’язковості нормативних рекомендацій.

Брак стрункої теорії часто підводить лексикографів, які викладають смакові оцінні міркування, позбавлені інтенсіональності, замість аргументованих нормалізувальних впливів достатньої жорсткості, й у разі роз’яснень чинної норми для користувачів з рівнем мовної культури, нижчим за еталонний, за допомогою нормативних коментарів.

Проблема поєднання об’єктивно-лінгвістичного і нормативного підходів до реєстрації запозичень, що виходять з міркувань відповідно про поінформування мовців щодо новітніх досягнень цивілізації, які позначаються запозиченнями, і культурно-методичного плану, у тлумачних словниках Ларусс вирішується через виділення неасимільованої запозиченої лексики. Проте при цьому недостатньо враховується реальний стан норми щодо запозичень, яка без будь-яких обмежень приймає фонографічно і граматично неадаптовані англо-американізми.

Зміст другого розділу висвітлено в низці публікацій автора [157; 159; 165; 168, с. 123–125; 171, с. 123; 175, с. 151–161, 165–252].

РОЗДІЛ 3
ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ МОДЕЛІ НОРМАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

У третьому розділі з опорою на національно-культурний складник категорій і одиниць лінгвокультурної моделі нормалізації сучасної французької мови у постлітературному BON USAGE закладаються принципи нормемного і нормровстановлювального аналізів на підготовчій, переддискурсній стадії аксіологічної норми.

Нормемний аналіз на рівні конкретних нормем уможливлюється з визначенням категорійних нормем, що втілюють загальну оцінку національно-специфічних лінгвістичних традицій, у тому числі традицій-ідентифікаторів національного тезауруса. Нормовстановлювальний аналіз базується на концептуалізації нормативного припису в аксіологічних типах мовних одиниць (явищ). Ці мовознавчо-дослідницькі одиниці враховують як спонтанні конкретні нормеми наявного аксіологікона, так і категорійні нормеми, які дають еталон для кодифікації чи перспективної нормалізації.

Принципи нормативно-дискурсивного підходу на перформативній стадії аксіологічної норми показано через застосування конструктивних елементів нормотвірного і нормативного дискурсів у лексикографічному нормовстановлювальному описі.

3.1. Підготовча стадія аксіологічної норми

Залучення на етапі постлітературного гарного мовного звичаю до літературно-нормованого спілкування широкого загалу освічених франкофонів зумовлює зростання суспільної ролі нормалізаторів мови. Проте вони залишають персоніфіковані нормативні оцінки і приписи періоду панування стратифікаційно-субординативної концепції нормалізації і звертаються до деперсоналізованих нормативних кваліфікацій. Знеособлення досягається тим, що нормативні оцінки,

рекомендації і приписи переводяться на рівень лінгвокультурних категорій рівнів нормемного і нормовстановлювального аналізів, які поєднують мовну компетенцію й метамовну рефлексію нормативно-оцінного характеру як пересічних мовців, так і нормативістів, зокрема наповнюють аксіологічним змістом парадигматичні відношення в лексиконі (граматиконі тощо). У лінгвокультурних категоріях отримують відбиття як свідомість пересічних мовних особистостей, так і роль мовознавців-нормативістів, рівною мірою занурених у конкретно-історичне лінгвокультурне середовище, в якому отримують оцінку мовні зміни й забезпечується наступність національного мовного типу чи здійснюється його еволюція в певному напрямку. Лінгвокультурні категорії, що задовольняють вимозі деперсоналізованих, дискурсивно підпорядкованих нормативних суджень, які слугують аргументованими засобами доказу і забезпечують максимальний ступінь прийняття нормативних рекомендацій і приписів реальним ужитком, уможливлюють опис підготовчої стадії аксіологічної норми.

У підпунктах параграфа 3.1 показується застосування лінгвокультурних одиниць, що об’єднують мовне і культурне на рівні нормативної оцінки і припису, до внормування ділянок сучасної французької мови.

3.1.1. Риси аксіологікона французької мовної особистості. У цьому параграфі розглянемо категорійні нормеми французького аксіологікона, лінгвокультурні одиниці, що за умови реального поширення відповідних мовних фактів зумовлюють конкретні нормеми нормативно-оцінної компетенції французької мовної особистості. Особливості цієї взаємодії дещо відхиляють завісу з відмітних рис французького національного мовного типу.

Серед категорійних нормем ми покажемо такі, що мають наднаціональний, універсальний характер і відбивають умоглядно-раціональні уявлення про досконалу мову. У параграфі також визначаються типи категорійних нормем, що спричиняються мовними, когнітивними й позамовними чинниками. Щодо двох перших типів, ураховується загальна оцінка лінгвістичних традицій, тобто стабільно відтворюваних самобутніх рис мовної компетенції французької мовної особистості і ідентифікаторів рівня національної мовної картини світу – тезауруса.

У параграфі простежуються й деякі закономірності породження конкретних нормем категорійними нормемами. Позитивні категорійні нормеми здебільшого автоматично не визначають позитивний знак конкретних нормем: вони звичайно справляють загальний регулюючий вплив, що не виключає можливість міжнормемної нейтралізації. Ця нейтралізація буває повною, коли негативна категорійна нормема втрачає свій фільтруючий вплив через нормему, що має вищу аксіологічну валентність. Нейтралізація також може набувати форми стабілізації конкурентних відношень між варіантами норми з утворенням позитивної парадигматичної нормами. Проте серед категорійних нормем зустрічаються й такі, що, маючи високу аксіологічну валентність, наперед із цілковитою певністю визначають знак відповідної конкретної нормеми.

Всебічне врахування двох рівнів аксіологікона – конкретних і категорійних нормем – виводить на переддискурсну стадію аксіологічної норми, що готує успішність її перформативної, комунікативної стадії, яка втілюється в нормотвірному й нормативному дискурсах. З рівня конкретних нормем аксіологікона мовнонормалізаторська діяльність черпає матеріал для висновків констатуючої частини нормовстановлювального аналізу. З рівня категорійних нормем виводиться нормалізаторська стратегія, що втілюються в заходах перспективної нормалізації.

3.1.1.1. Зміни в мовній компетенції мовної особистості, що супроводжуються нормемами позитивної оцінки. Зміни в мовній компетенції французької мовної особистості супроводжуються категорійною нормемою позитивної оцінки, коли вони задовольняють широкому лінгвокультурному показнику вдосконалення мови. Таким показником у французькій мові, наприклад, зважаючи на відносну невмотивованість словесного знака, є вмотивований словотвір.

Нерозвиненість словотвору, за А. Мартіне, М. Коеном, А. Доппанєм, Ж. Дюбуа, В. Брендалем, А. Доза, Ж. Марузо, А. Малбланом, Ш. Баллі, властива французькій мові в цілому. На думку А. Міттерана і В.Г. Гака, вона зачіпає лише окремі шари французької мови [77, p. 36, 59; 447, p. 17–21, 30]. Такий стан породив

тезу про невмотивованість словесного знака у французькій мові. Це положення виходить з фактів ізольованості слів, що вступають у словотвірні відношення в інших мовах (наприклад, неможливість похідних від *rideau, blé, golfe, cahier, papier, soulier*), а також установлення словотвірних зв'язків, через словотвірну інертність власне французьких основ, з паралельними основами "книжкового" фонду чи запозиченими основами (наприклад, *hasard* n.m. "випадок" – *aléatoire* (лат.) adj. "випадковий, що визначається випадком; проблематичний; ненадійний; ризикований; здогадний, непевний", *stochastique* (грецьк.) adj. "стохастичний, випадковий", *randomisation* (англ.) n.f. "**мат**. рандомізація; випадкова вибірка"; *été* n.m. "літо" – *estival* (лат.) adj. „літній" ; *change* n.m. "біржа" – *cambiste* (іт.) adj. "що стосується біржових операцій"). Пожвавлення афіксального словотвору, що відбувається нині в загальнолітературній мові, надзвичайна активність неологічних процесів у сучасних науково-технічних підмовах, входження вмотивованих ланцюгів на "книжковій" основі в широкий ужиток, збільшуючи пропорцію вмотивованих слів, пом'якшують категоричність твердження про невмотивованість словесного знака у французькій мові [77, p. 36; 366, p. 426, 431–449, 607], однак не усувають цю характерну особливість французької словотвірної норми.

Дослідники звертають увагу на негативні наслідки словотвірної інертності великої частки французьких основ і невмотивованості похідних, що утруднюють комунікацію франкофонів і вивчення французької мови іноземцями [409, p. 71]. У цьому контексті факти вмотивованого словотвору, що франкофони приймають до реального вжитку, сприймаються як вияви виправлення вад традиційної системи словотвору і, отже, удосконалення мови.

Доведено, що основи англо-американського походження у французькій мові мають більшу словотвірну активність, ніж французькі основи [ibid, p. 13]. Тому проникнення прийнятних англо-американських запозичень у цілому сприяє збільшенню пропорції словотвірно вмотивованих слів. Наведемо деякі словотвірні гнізда, до яких входять корисні англо-американські запозичення і похідні, утворені у французькій мові, а також запозичені похідні: *design* n.m. "дизайн, художнє конструювання" – *designer* n.m., *designer* v.t.; *digit* n.m. "**обч. техн**. 1. цифра; 2. знак,

символ (при передачі інформації)" – *digital, e* adj., *digitaliser* v.t.; *dribble* n.m. "**спорт.** ведення м'яча, шайби" – *dribbleur, -euse* n., *dribbler* v.t.; *handicap* n.m. "1, **спорт.** гандикап; фора; зрівняння шансів; 2**. перен**. перешкода, утруднення; завада" – *handicapé, e* n. adj, *handicaper* v. t., *handicapeur* n.m., *handicapage* n.m.

Ті ж позитивні наслідки має й проникнення англо-американських запозичень-дериватів, які через наявність спільного лексичного фонду, що історично сформувався у французькій і англійській мовах унаслідок взаємовпливів, об'єднуються в синхронії словотвірними відношеннями з французькими словами. Так, словник "Малий Робер", приймаючи прикметник *unisexe* adj. (XXe s.) "придатний, доступний для осіб обох статей (про одяг, зачіску, моду, професію тощо): *la pièce fashion contestable et irresponsable de cette exposition, Allah Wa Akbar, un T-shirt unisexe à motifs de dynamite sur le ventre (L, 30.12.04)*" (наша вибірка – 28 ужив.), навіть не зазначає іншомовне походження цього похідного, утвореного в англійській мові способом, що збігається з французькою словотвірною моделлю "латинський термінотвірний формант *uni* + основа іменника" (наприклад, *uniaxe* adj. "одновісний (кристал)", *univalve* adj. "**бот., зоол.** одностулковий", *uniprix* n.m. "магазин дешевих товарів"). Пор. формування переносних значень, які ще не утвердилися: *un rôle de clown unisexe; la vie unisexe; garçons et filles arrivent en groupe unisexe* (L, 24.02.04; 23.08.04; 23.09.05); *le vote d'une loi « unisexe » contre le harcèlement sexuel au travail* (NO, 1988 – in PR). Англійський словотвірний тип, за яким утворено запозичений прикметник *tridimentionnel, -elle* (I975) adj. "**книжн.** тривимірний; об'ємний; **інформ.** *graphisme* tridimensionnel (скор. 3D – logiciel 3D) – тривимірна графіка", уподібнюється французькій продуктивній словотвірній моделі з греко-латинським термінотвірним формантом ***tri-***. Це зумовлює прийнятність цього запозичення, приналежність якого книжковій лексиці встановлюється на тлі нейтрального словосполучення *en (à) trois dimensions loc. adj. et adv.* (див. А.18).

Поповнення рядів французьких словотвірних типів може також відбуватися під модельним впливом англійських дериватів із словотвірними структурами, подібними чи ідентичними структурам французьких похідних. Е. Брюне простежує модельний вплив англійської мови щодо підвищення продуктивності більшості

французьких суфіксів, близьких чи ідентичних відповідним англійським суфіксам : ment/ ment, tion/tion, isme/ism, iste/ist, ique/ic, té/ty, al/al , ien/ian, able/able , eux/ous. Дослідниця з'ясувала, що з відібраних нею 318 французьких дериватів 39 були утворені на кшталт словотвірних структур англійських похідних [419. p. 439–443]. Наведемо приклади таких нормативних дериватів : *unidimensionnel, -elle* adj. (1968; англ. *« The one dimensional man »*, назва книги Г. Маркузе) "І. "одномірний", однобічний (про людей, речі і події) (E, 22.03.01; 05.07.01) – *« Ah! comme il aurait été simple d'avoir pour hôte un Giuseppe bien repérable, bien unidimensionnel, un caractère de comédie! Mais tantôt il était absent, fébrile, saccadé, et tantôt d'une sérénité affable qui déroutait, qui apaisait »* (713, p. 85)*;* 2. **спец**. одновимірний: un milieu abstrait unidimensionnel (PR) ; *le temps « vectoriel » unidimensionnel* (E, 13.06.02.); *unidirectionnel, elle* adj. (XXe**; англ.** *unidirectional*) "1. **спец.** односпрямований" (H, 6.03.93; 11.05.00.); 2. **перен**. односпрямований, однобокий (H, 04.03.03; 14.11.03.)" ; *environnementaliste* n.m. et f. (1972; **англ**. *environmentalist*. n.) "**книжн**. фахівець із захисту довкілля; прихильник захисту довкілля, друг природи, тварин тощо; adj.: *convictions environnementalistes, associations environnementalistes* (E, 02.05.05; 04.07.05.)" (пор. стилістично нейтральні *écologiste* n. *i Verts* n.m. pl.*); institutionnel, -elle* (**англ**. *institutional* adj.) "що має відношення до інститутів, установ"; *institutionnalisation* n.f. (1956; **англ.** *institutionalization* n.) "перетворення на інститут, установу; надання законного статусу; заснування", *institutionnaliser* v.t. (v. 1955**; англ.** *institutionalize* v.) "перетворювати на інститут, установу; наділяти законним статусом; засновувати".

Дискурсивно організоване мовне внормування зважає на категорійну нормему позитивної оцінки, якою супроводжуються зміни в мовній компетенції мовної особистості, що являють собою відповідь на комунікативні потреби і при цьому отримують суто лінгвістичне виправдання і не мають протипоказань соціокультурного плану. Тому нормативний осуд таких змін свідчить про смакову персоніфіковану оцінку нормативіста. Так, наведення семантичного запозичення *drastique* adj. et n.m. (mil. XXe) "енергійний, радикальний; примусовий: *Des mesures drastiques. Une réfome drastique*" як ненормативного омоніма французьких

значень цього слова (1741) “**мед.** сильнодіючий, різкий (проносне, медикамент, біостимулятор)”: *purgatif, remède drastique. Un drastique (aloès, coloquinte)*” у “Малому Робері” – 81 походить від пуристського засудження англо-американського мовного впливу взагалі. Цю помилку було виправлено в „Малому Робері“-01, де значення семантичного запозичення наводиться в межах словникової статті неомонімічної структури. Справді, це семантичне запозичення дорівнює внутрішньому вмотивованому семантичному розвитку (22 ужив. у журналі « Le Nouvel Observateur » за 2005 рік). Його можна розглядати як детермінологізацію медичного значення французького *drastique*, що обертається синонімізацією з прикметниками *énergique, radical, révolutionnaire; rigoureux,* яка веде до розширення сполучуваності *drastique* за межами семантичного поля “медикаменти” (див. А.19).

Отже, певна дефіцитність французької словотвірної норми зумовлює позитивну категорійну нормему, що відображає потребу у вдосконаленні мови через умотивований словотвір. Ця категорійна нормема визначає позитивний знак конкретних нормем, що супроводжують: французькі похідні від корисних англо-американських запозичень чи словотвірно вмотивовані запозичені похідні; англо-американізми-деривати, що поповнюють французькі словотвірні моделі; факти модельного впливу англійських дериватів на французькі словотвірні типи. Позитивна категорійна нормема також породжується лінгвістично й соціокультурно вмотивованими змінами, які збагачують мову. Через цю нормему отримують позитивний знак конкретні нормеми, наприклад при детермінологізованих синонімах.

3.1.1.2. Наступність у мовній компетенції мовної особистості і нормеми позитивної оцінки. У нормемному аналізі переглядається розуміння лінгвістичної традиції, що склалося за традиційною моделлю мовнонормалізаторської діяльності, де вона розглядається як ретроспективний ціннісний орієнтир, що втілює ідеал незмінної норми. Наприклад, у праці В.Г. Костомарова ми натрапляємо на протиставлення “лінгвістична традиція / комунікативна доцільність”. Лінгвістична традиція тут мислиться як сталі

реалізації, що дають нормативістам заспокійливе відчування мовної стабільності і культурної спадщини. Комунікативна доцільність за такого розуміння дорівнює змінам чинної норми, що є відповіддю на запити інтелектуальної, суспільної, виробничої, мистецької й інших різновидів діяльності сучасної людини (у тому числі в ситуаціях неформального спілкування), яка не знаходить потрібних їй засобів мовного вираження серед традиційних нормативних зразків. Комунікативна доцільність починає непокоїти нормативістів, якщо долає стан нестійкої рівноваги, в якому вона звичайно перебуває з лінгвістичною традицією [299, с. 299].

У лінгвокультурній моделі мовного внормування нормалізація із здебільшого ретроспективної стає переважно синхронною і проспективною. Вона обирає наступність традиції в нормі як один із "демократизованих" ціннісних орієнтирів [164, с. 56–58]. Лінгвістична традиція, присутня в колективній мовній свідомості, вільна від застарілих нашарувань попередніх часів. Такий підхід надає змогу розглядати відповідність живій лінгвістичній традиції як категорійну нормему.

Англо-американізми приймаються до сучасної норми, зважаючи на традиційний стан французького словотвору, відмітною рисою якого є брак словотвірної вмотивованості великої частки похідних. Це зумовлює наявність категорійної нормеми позитивної оцінки, що супроводжує явища словотвору, неприйнятні з огляду на ідеальну словотвірну систему. Тут нормативістові не лишається нічого іншого, як експлікувати позитивні конкретні нормеми, зумовлені наявною системою словотвору, що є нездатною прийняти умоглядні вдосконалення.

Словотвірно вмотивовані деривати від прийнятних англо-американських запозичень можуть бути семантично похідними до французьких синонімів цих запозичень, що не є активними у словотвірному плані. У цьому разі словотвірні відношення між запозиченнями і дериватами замінюються зв'язком формальної вмотивованості. У французькій мові словотвірне гніздо нормативного запозичення *star* n.f. "1. зірка, видатний знаменитий актор, акторка, виконавець, виконавиця; 2. видатна талановита особистість (не в галузі мистецтва); світило, знаменитість", в яке входять лексеми *starlette* n.f. (франсизація англ. *starlet*) "початкуюча кіноактриса, молода "зірка"", *superstar* n.f. "суперстар, суперзірка (у галузі

мистецтва та перен.)", *star-système* n.m. (франсизація англ. *star system*) "*кінопромисловість, що ґрунтується на культі кінозірок*", поповнилося словотвірно вмотивованими дієсловами *stariser* (15 ужив. у газеті « Le Figaro » з 1996 р.) *i starifier* v. tr. (4 ужив. там само за той самий період) "1. перетворювати на зірку, видатну особистість: *[...] Brad Pitt, [...] héros starifié du tout-Hollywood* (F, 22.05.04); *[...] soupe d'artichaut à la truffe, pigeon poché-grillé avec roquette au vinaigre indiquent que ce grand chef [Guy Savoy] starisé se porte comme un charme* (P, 08.11.97, p. 140); 2. (про речі) підносити в ранг "зірковості", світськості, престижності: *un poker starisé et médiatisé, où l'on invite des célébrités à affronter des inconnus devant les caméras* (F, 13.01.05.)". Внаслідок інертності щодо дієслівного словотвору французького синоніма *star – vedette* n.f. "1. знаменитий, відомий актор, акторка, виконавець, виконавиця; ведучий, головний актор, акторка; 2. відома особистість", ступінь зірковості якого є нижчим, *stariser i starifier* стали утвореннями, семантично вмотивованими не тільки *star*, але й *vedette*: *Stariser* v.tr. *(starifier)* **Fam**. *Transformer qqn (spécial. une actrice) en star, en vedette (PR).*

Sacs et souliers vedettes. A Milan, chez Prada, le logo historique de la marque fondée en 1913 est starisé sur les sacs (F, 13.10.05.).

З іншого боку, *vedette* n.f. дало похідне *vedettariat* n.f. "суспільний статус знаменитості, зірки; поводження, що властиве зірці: *Goncourt m'a tué. [...] lui [Jean Carrière] qui aimat le silence, et la solitude, ne supporta pas le tourbillon du vedettariat où le plongea la récompense littéraire française la plus médiatisée* (F, 15.09.05.); **розшир**. статус, поводження знаменитої чи видатної особистості (не в галузі мистецтва)": *Etre opposé à toute forme de vedettariat en politique (PR*); статус видатного явища, події тощо" (113 ужив. у газеті „Le Figaro" з 1996 р.), яке через брак відповідного деривата від *star* поєднується відношенням семантичної похідності не тільки з *vedett*e, але і з *star* : *Adamo* (бесперечно *une star*) *[...] après dix ans de vedettariat* (E, 29.01.73, p. 9 – in PR).

L'Ukraine, nouvelle star de la scène européenne.

[...] Ce vedettariat ukrainien est une nouveauté en Europe (F, 23.02.05.).

Французькою нормою також приймаються англо-американські деривати,

формально співвіднесені з французькими словами. При цьому відношення семантичної похідності встановлюються між запозиченнями і словотвірно інертними французькими словами. Так, у підмову обчислювальної техніки з англійської мови був запозичений прикметник *conversationnel, -elle* adj. "**обч. техн**. такий, що уможливлює діалоговий режим спілкування людини з ЕОМ за допомогою термінала", формально вмотивований французьким *conversation* n.f. Однак у плані семантичної похідності *conversationnel* співвідноситься у французькій мові не з *conversation* n.f. (як в англ. мові з *conversation* n.), а з іменником *dialogue* n.m.: **Inform**. *loc.* adj.: *De dialogue, se dit d'un mode de traitement de l'information permettant un dialogue entre l'ordinateur et l'utilisateur (PR). De dialogue* наводиться й в офіційно рекомендованому списку термінів обчислювальної техніки. Проте ця заміна тут кваліфікується як необов'язкова (список № 2) [393, p. 486]. Формально співвіднесене з французьким словом *conversationnel*, потрапляючи у свіжий струмінь відіменного суфіксального творення відносних прикметників ("ад'єктивіт"), сприймається як природніше, ніж *de dialogue* у словосполученнях *mode conversationnel, écran conversationnel, langage conversationnel* [581, p. 294], *média conversationnel* (L, 25.02.05.).

[...] La partie centrale du pupitre de commande étant désormais occupée par un écran conversationnel sur lequel les cosmonautes peuvent à volonté faire apparaître toute donnée ou tout graphique dont la considération est utile pour leur vol (SA, 1980, № 402, p. 99).

Розвиток значення прикметника *conversationnel* відбувається в напрямку детермінологізації. Пор. значення "такий, що уможливлює зворотний зв'язок, обговорення, дискусію": *La radio qui blogue. [...] une campagne de messages publicitaires par exemple, s'améliore d'un volet conversationnel: forum en ligne dédié à la marque, Skyblog de marque* (L, 25.02.05.).

Це долає креативну інертність французького *conversation* n.f., уможливлюючи пряме вивідне значення *conversationnel, -elle* adj. "розмовний, діалоговий" і нове термінологічне значення "розмовний (музичний стиль)" (5 ужив. у газеті « Libération » з 1995 р.).

Le texte de Guy Lelong, de « banalement conversationnel », dérivera en rap puis en poème (L, 15.06.01.)

Les rares «Maîtres chanteurs» à Bastille. [...] complexité extraordinaire, puisant dans le style fugué de Bach autant qu'elle annonce le style conversationnel de Richard Strauss (L, 10.11.03.).

Креативна інертність у французькій мові основ англійського походження може компенсуватися запозиченням англійських дериватів, словотвірно вмотивованих прототипами відповідних запозичень в англійській мові. Прийняття у французьку мову англійських словотвірних пар *leader – leadership, lord – lordship*, а також деривата *partnership* спричинило запозичення в підсистему, що обслуговує англо-американські запозичення, французької системи словотвору на рівні становлення словотвірних структур відповідних дериватів англійської словотвірної моделі „N+ ship“. Запозичення *lordship* n.m. (1868) “1. влада, володіння (про феодального лорда); 2. маєток лорда, менор” є рідковживаним ксенізмом. Запозичення *partnership* n.m. (1963) “товариство; компанія” є нормативним тільки як ксенізм, що вживається переважно стосовно США (якщо йдеться про Францію, вживаються *association, alliance, participation*) (DAR, p. 525, 691). Запозичення *leadership* n.m. (1878) “1. лідерство, першість, провідна роль; (1954) верховенство; 2. гегемонія, панування”, яке увійшло у французьку мову як ксенізм (нерідко стилістично забарвлений з конотацією “іронічне”), що вживався в текстах, присвячених США, тепер перетворилося на семантично адаптоване слово, яке має в сучасній мові досить високу частотність (наша вибірка: 35 ужив.).

Rien ne l'arrête. La machine Sarkozy.

Habilement, le ministre de l'Intérieur a profité de la crise dans l'Education nationale pour accroître son poids politique. Première étape: il accepte la mission après que le Premier ministre lui a donné du grain à moudre et confié le leadership de la négociation [...] (L,19.06.03.).

У наш час відзначається помітна активізація вживання цього давнього запозичення. “Словник сучасних слів” (DMC) [568] свідчить про розширення сфери застосування *leadership*, яке тепер уживається не тільки стосовно політики й

економіки, як в період проникнення, але й інших галузей, наприклад, мистецтва.

Venir à Canne, dans un festival inauguré par Fellini, serait abandonner à celui-ci un leadership qu'Antonioni n'a pas de raison de reconnaître [...] Ce leadership, cependant, le Festival de Cannes, l'a à nouveau, cette année, proclamé (P, 21.05.74. – in DMC, p. 315).

Ми наводимо атестації *leadership* у текстах, що стосуються спорту, освоєння космосу, суспільного життя тощо (див. А.20).

"Малий Робер" супроводжує *leadership* позначкою « anglicisme » (до речі, як і вихідне – давнє необхідне запозичення *leader* n.m. (1839) "лідер, голова, керманич; провідне підприємство", що не має французьких еквівалентів), з чим не можна погодитися. DAR слушно кваліфікує наступні заміни різних значень *leadership* як пуристські: *primauté, conduite, direction* (VL, 1959, décembre, p. 645), *commendement, suprématie, hégémonie, domination* (« Défense de la langue française », 1963, №18, p. 44 – in DAR).

Отже, через певну дефіцитність французької словотвірної системи щодо вмотивованості численних похідних нормеми позитивної оцінки не лише супроводжують факти словотвору, зумовлені впливом англійської мови, що "виправляють" його традиційний стан, але пов'язуються й із запозиченнями і французькими новотворами, які були б неприйнятні у досконалішій словотвірній нормі, ніж французька.

3.1.1.3. Нормеми позитивної оцінки, що мають витоки в лексичному значенні слів. Категорійні нормеми можуть зумовлюватися категоріально-оцінними імплікаціями лексичного значення слів. Позитивна категорійна нормема "безеквівалентно-культурне" зумовлюється позитивною раціонально-оцінною семою, що міститься в імплікаціоналі значення відповідної лексико-семантичної групи. Наприклад, наявність в імплікаціоналі вихідних значень американізму *patchwork* n.m. (1962 – 1966) "1. клаптева тканина; 2. клаптева ковдра; килимок з різнобарвних клаптиків; 3. перен. і зневаж. поєднання розрізнених чи різнорідних елементів, мішанина; значення, що з'явилися на французькому ґрунті: 4. щось зшите зі шматочків тканини, шкіри тощо: *un grand*

cabas, très chic, en cuir patchwork (F, 04.03.85, p. 25); 5. набивна тканина з візерунком, що нагадує клаптеву тканину: *« La femme est vêtue d'une jupe patchwork [...]»* (636, p. 6); 6. те, що нагадує клаптеву тканину: *« Cette foule tout à l'heure joyeusement bruyante, immence patchwork de couleurs mouvantes, maintenant se tait, écoute et regarde »* (639, p. 57)" раціонально-оцінної семи "позитивна соціально-психологічна оцінка", співвіднесеної з категоріально-семантичною ознакою "етнографічне", породжує однойменну категорійну нормему, що виключає існування й можливість створення повних французьких еквівалентів цього запозичення.

Модифікацією нормеми "безеквівалентно-культурне" є нормема "культурна експансія". Культурною передумовою цієї нормеми на превеликий жаль патріотично налаштованих французів стала неминуча в менш сприятливій, порівняно зі США, економічній ситуації деяка американізація навіть таких глибинних шарів французької цивілізації, як побут, дозвілля, гастрономічні звички. Французи вживають такі запозичення як семантично адаптовані слова, тобто стосовно французької дійсності. При цьому ці лексеми достатньо довго зберігають в імплікаціоналі значення сигнальну категорійну сему "культурна експансія", що супроводжується семою позитивної раціональної оцінки. На рівні аксіологікона категорійна і раціонально-оцінна сема переходять у однойменну категорійну нормему позитивної оцінки, що не припускає можливості заміни запозичень типу *drugstore* n. m. (1958) "модний торговий комплекс магазинів господарських товарів, товарів першої необхідності, технічних новинок з баром, рестораном, різними агентствами й іноді кінотеатром" (наша вибірка: 12 ужив. у худож. літ-рі; 23 ужив. у газеті « Libération » за останні 2 роки). Так, для авторок "Словника англіцизмів" є очевидним, що *drugstore* n.m. не передається жодною французькою заміною: « Il n'existe évidemment pas de mots français pour traduire l'expression d'une réalité d'importation et revendiquée comme telle » [603, p. 52]. Тому не можна погодитися з "Малим Робером", який визнає це запозичення ненормативним. Разом із позитивною категорійною нормемою "культурна експансія" конкретна позитивна нормема, що асоціюється з *drugstore* n. m.,

створюється внутрішньомовним показником лексико-семантичної адаптації. Американське значення *drugstore* n. “магазин аптекарських, господарських і продовольчих товарів” зазнало у французькій мові меліорації, що відобразило зміну призначення цього типу магазина у Франції.

Запозичення *hamburger* n.m. (1930, у широкий ужиток увійшло після Другої світової війни) “гамбургер, булочка з січеним біфштексом; січений біфштекс зі смаженим яйцем” (наша вибірка: 42 ужив., з них 24 – у худож. лит-рі; 31 ужив. у газеті « Libération » за останні 2 роки) означає один з основних елементів американського способу харчування, популярного в наш час і у Франції.

[...] le picorage alimentaire – négation des véritables repas traditionnels – est devenu le mode de nutrition le plus courant pour de nombreux citadins, surtout dans les pays anglo-saxons. Le symbole de cette nouvelle forme d'alimentation est le hamburger (SA, 1980, № 402, p.67).

Американізація французьких гастрономічних звичок призводить до поступової “девальвації” традиційного французького харчування, нарікання з приводу якої проглядає, наприклад, у такій цитаті зі статті Л. Мерлена: *« La génération qui vient, élevée au soda gazeux et au hamburger sec ne pourra pas apprécier une tarte gasconne à l'armagnac »* (568, p. 266). Експліковані у наведених цитатах сигнальна сема і раціональна оцінка, що містяться в семантиці *hamburger*, створюють відповідну категорійну нормему, яка унеможливлює прийняття в наш час заміни *croque haché* (утвореної за моделлю традиційних французьких сендвічів *croque-monsieur, croque-madame*). До того ж, це запозичення є семантично адаптованим: порівняння значення *hamburger* в американському варіанті англійської мови “булочка з січеним біфштексом” зі значенням запозичення “рубаний біфштекс зі смаженим яйцем” (“елегантна” закуска) виявляє семантичну диференціацію, що відображає зміни в плані реалій. Ці докази визначають неправомірність віднесення “Малим Робером” *hamburger* до ненормативних запозичень.

Французькі словники є надто категоричними щодо нормативної оцінки й інших запозичень того ж типу. Так, “Малий Робер” і “Ашетт” відносять до розряду ненормативних запозичення *snack-bar* n.m. (1946; скор. snack, **fam**.) “снек-бар,

ресторан-закусочна” (наша вибірка: 29 ужив., у тому числі 18 – у худож., лит-рі; 10 ужив. у газеті « Libération » за останні 5 років). Запозичення *hot-dog* n.m. (1930, увійшло в широкий ужиток у 1960) “булочка з гарячою сосискою” (наша вибірка: 24 ужив., з яких 18 - у худож. лит-рі; 18 ужив. у газеті «Libération» за останні 5 років), яке наводиться як ненормативне у “Малому Робері”, означає звичний сендвіч, що однак не належить до традиційної французької кухні (див. А.21).

Еквіваленти і французації *hot-dog* не отримали поширення, тому що категорійна нормема “культурна експансія” наперед зумовлює незадовільність французьких замін, що можна довести через психолінгвістичні і внутрішньомовні докази. Так, калька *chien chaud* (“гарячий собака”) є неприйнятною через малоапетитні асоціації. Еквіваленти *saucisse chaude* [603, p. 398] і *saucisse grillée* [579, p. 123] не приймаються нормою через розбіжність концептуальних ядер їх значення з понятійним ядром запозичення, яке можна передати тільки громіздким описовим зворотом *des saucisses chaudes dans du pain chaud.*

Як випливає з викладеного вище, категорійні нормеми “безеквівалентно-культурне” і “культурна експансія”, що мають витоки в імплікаціоналі лексичного значення слів, отримують високу аксіологічну валентність, яку не може перебороти жодна соціокультурна чи суто мовна передумова. Через це вони наперед зумовлюють позитивні конкретні нормеми у межах лексичних груп, що встановлюються відповідними категоріально-семантичними ознаками.

3.1.1.4. Тезаурусна категорійна нормема “французька раціональність”. Категорійні нормеми можуть співвідноситися з рівнем тезаурусу, інваріантної частини національної мовної картини світу, з якого пересічні мовні особистості виводять свої “наївні” уявлення. Такі нормеми регулюють прийняття до літературної норми нових мовних фактів щодо їх відповідності національному типу ментальності.

Так, у сучасній французькій нормі підтримується складна взаємодія між тенденцією до раціональності лексики, яка йде від класичної французької норми, і тенденцією до експресивності, що становить одну з універсальних передумов мовного розвитку. Перша виявляється в переважанні слів з інтелектуальною

домінантою в семантиці й у нерозвинутості експресивного словотвору [490, p. 212]. Розвитку тенденції до експресивності, що виявилася з XVIII ст., сприяли письменники-романтики В. Гюго, Ф. – Р. де Шатобріан, Б. Констан, А. де Мюссе, реалісти А. Доде, Гонкури, Е. Золя, Г. Флобер, Гі де Мопассан, поети-символісти Ш. Бодлер, П. Верлен, А. Рембо, С. Малларме [382, p. 290, 296;433, p. 87–88; 509, p. 204–262]. В. Брендаль уважав, що раціональність лексики залишається однією з визначальних рис французької мови, незважаючи на вплив романтизму і пізніше натуралізму [365. p. 28, 39]. А. Доза, який піддав В. Бренделя критиці за абсолютизацію тенденції французької мови до абстрактності, дійшов висновку, що переважання цієї тенденції у французькій мові не виключає протилежну тенденцію до експресивності, у тому числі й можливість передачі чуттєвих вражень від дійсності. Літературні романтизм і натуралізм дали відповідь на глибоку потребу французької норми в мальовничих, образних і емоційних словах, задоволення якої становить надійну перепону для небезпечної гіпертрофії тенденції до абстрактності [382, p. 351]. Ж. Жіро, проаналізувавши мову статей французьких кінокритиків, підтвердив збереження протилежних тенденцій до абстрактності / експресивності у французькій мові другої половини XX ст., яка розглядається ним у єдності письмової і усної мов, що нерідко протиставляться [408]. У світлі взаємодії двох протилежних тенденцій французької норми П. Лаланн визначає завдання нормалізації французької мови: “Французький раціоналізм перероджується в абстракцію, що зсушує, тоді як наша кельтська уява поринає в анархію й вульгарність у пошуках чуттєвого враження. І ось цій мові, яку роздирають протиріччя, необхідно надати ЄДНОСТІ. Як перша умова для цього необхідно, щоб раціональне оживилося, а чуттєве зазнало перетрушування й очищення” [433, p. 156–157].

Виконаний нами аналіз прийняття експресивних англо-американських запозичень реальним ужитком засвідчив, що переважна раціональність як традиційно зумовлена риса французького тезауруса продовжує становити відмітну ознаку сучасної французької лексичної норми. Нерідко до таких запозичень

незабаром знаходяться “раціональні” французькі еквіваленти, що стають конкурентними варіантами норми.

Прийняття образного запозичення *jumbo–jet* n.m. (1969; від Jumbo – прізвиська слона) “гігантський аеробус, реактивний лайнер великої місткості (переважно американський Боїнг 747)” було спричинено потребою в лексемі, семантично диференційованої з французьким складним словом *gros–porteur* n.m. (1969) “важкий бомбардувальник; важкий транспортний літак” (PL: *« Avion de transport de grande capacite »*), що увійшло одночасно з англо-американізмом.

У наш час *gros-porteur* n.m., запропоноване термінологічною комісією з транспортної термінології як факультативна заміна *jumbo-jet* (список № 2) [392, p. 755], перетворилося на слово широкої семантики “широкофюзеляжний літак великої вантажопідйомності чи пасажиромісткості (пор. LL: « Avion de grande capacité »; наша вибірка: 18 ужив.)”.

Boeing prêt à relancer la guerre aéronautique : le groupe américain a mis en garde les gouvernements européens contre toute nouvelle aide à son concurrent Airbus pour son futur gros-porteur A 380 (H, 07.10. 05.).

Gros-porteur n.m. також уживається у значенні “важкий транспортний засіб”.

Un ingénieur niçois, M. André Carias, 47 ans, affirme avoir mis au point un nouveau dispositif de freinage qui, adapté aux « gros porteurs » (semi-remorques et cars), élimine tout effet de surchauffe, cause de la plupart des accidents de ces véhicules (H, 29.03.83, p. 12*).*

Ми також натрапили на ад’єктивні вживання цього слова (*les avions gros-porteurs, l’avion gros-porteur A 380, trois hélicoptères gros-porteurs britanniques* (H, 17.01.05; 18.06.05; 25.10. 05)).

З реальним прийняттям нормою *gros-porteur* як семантично недиференційованого слова *jumbo-jet* зазнало конкуренції з його боку. Це сталося не лише через традиційну раціональність французької мови, але й з культурної причини. Протягом останніх 10 років Франція бере участь у спільному європейському проекті з розробки найбільшого літака в історії авіації А 380, здатного взяти на борт до 840 пасажирів, комерційна експлуатація якого на

авіалініях почалася у 2006 році. Так, у статтях газети « L'Humanite » за період з 1990 по 2000 рік зустрічається 10 уживань *jumbo-jet.* З серпня 2000 року уживань цього запозичення немає. Тоді як на шпальтах цієї газети тільки за 2005 рік ми натрапляємо на 20 уживань *gros-porteur*.

За цих умов не має жодного шансу поширитися в ужитку образний еквівалент *jumbo-jet – baleine à réaction* ("реактивний кит"), запропонований у "Словнику англіцизмів". Його авторкам видавалося, що ця заміна була б більш прийнятною, ніж офіційно рекомендоване *gros-porteur*, позбавлене образності, властивій американізму ("літак – слон") [603, p. 456]. Однак *baleine à réaction*, образність якого не мотивується жодною передумовою, сприймається як недоречний експресивний неологізм.

На тлі категорійної нормеми, показником якої виступає досить слабка вираженість тенденції до експресивності щодо семантики англо-американських запозичень у французькій лексичній нормі, виявляється помилковим віднесення деякими дослідниками фактів прийняття лексики з яскравою образністю як позитивного аксіологічного критерію, що самостійно визначає прийнятність запозичень [73, с. 53; 106, с. 112; 377, p. 75]. Так, Ж. Дарбелне формулює спірне положення про потребу французької мови в експресивних запозиченнях. Він уважає, що вони сприятимуть зміні традиційних французьких норм у бік більшої образності лексики [381, p. 89]. А. Гоосс, ігноруючи факт дуже обмеженого прийняття образних кальок з метафоричним переносом французькою термінологічною нормою, додержується думки, що вони удихнуть свіжий струмінь у французькі терміносистеми, які, на думку автора, відрізняються абстрактністю і педантизмом [409, p. 52].

Даючи оцінку французьким еквівалентам запозичення *best-seller n.m.* "бестселер, ходова книга", Р. Лебідуа і М. Коен не змогли передбачити, як виявилося, результат зіткнення англійської почуттєвості і французької раціональності. Так, Р. Лебідуа розцінював запропонований французький еквівалент *fortirage* як "жахливо безбарвний" [436, p. 251]. М. Коен, який не відносив *best-seller* до необхідних запозичень через труднощі вимови, запропонував

експресивну заміну *tête de vente*, уважаючи, що заміна *succès de libraire,* позбавлена образності, є безперспективною [378, p. 233–234]. DAR пояснює неповноцінність еквівалентів *succès de librairie* і *livrè à gros tirage* їх більшою довжиною, порівняно з *best -seller* [579, p. 59].

Проте у реальній нормі відбулася стабілізація конкурентних відношень, що існували між *best-seller* і *succès* n.m., *succès de (en) librairie* (пор. PR: Un succès: ce qui a du succès (pièce de théâtre, film, chanson). Les succès du jour, un succès de librairie) шляхом семантичної диференціації варіантів норми, зумовленої розходженням критеріїв оцінки художніх творів у Франції і США. Так, структури значень французьких замін *succès* і *succès de librairie* не мають семи негативної раціональної оцінки через той екстралінгвістичний факт, що у Франції, на відміну від Америки, книжки й інші твори мистецтва, незважаючи на сильний тиск американського способу життя, усе ще оцінюються, виходячи з їхніх художніх достоїнств.

Ця сема міститься у семантиці *best-seller* і конотує суто комерційний успіх книжки згідно з американським прагматичним підходом до літературної творчості (див. А.22).

На нашу думку, завдання нормалізації експресивних англо-американських запозичень є несумісним із закликами до підвищення виразності французької мови за рахунок англо-американізмів, що не узгоджуються з категорійною нормемою “французька раціональність”, яка визначає переважно раціональний спосіб їх заміни. Пор. ставлення Ж. Ріверена, який уважає, що при заміні термінологічних запозичень варто виходити з поняття, а не зі слова [485, p. 59]. Проте може йтися про заохочення, як це робить П. Агрон, утворення від основ споконвічного французького фонду простих і “соковитих” слів, яким віддається перевага над книжковими утвореннями з греко-латинськими термінотворчими формантами на кшталт *bathyscaphe, scaphandre, otorhinolaryngologue* (VL, 1963, № 131, p. 83). Це запобігає гіпертрофії раціональності, пов’язаної з небезпекою переродження книжкової французької мови на “шестикутну мову” (l’hexagonal). Так, П. Памар вітає появу вмотивованих французьких замін медичних термінів kissing-ulcer → ulcère en miroir (замість

phlébectomie), stripping → éveinage (замість naphénectomie), restless legs → impatiences (замість akatisie) [462, p. 98].

А втім категорійна нормема "французька раціональність", як і інші нормеми, що мають витоки з рівня тезауруса, відзначається загальною регулювальною здатністю і може зазнавати міжнормемної нейтралізації. Повернемося до запозичення *jumbo-jet* n.m., яке не змогло подолати опір загальної тенденції французької лексичної норми до раціональності образністю своєї семантики. Проте воно дало усічену форму *jumbo*, яка супроводжується позитивною конкретною нормемою. Конкретна нормема виводиться з позитивної категорійної нормеми, яку сформував такий продуктивний спосіб сучасного експресивного словотвору, як усічення найменувань, що спочатку належать до розмовного стилю. Форма *jumbo* уживається як іменник зі значенням "гігантський аеробус" (8 уживань у газеті « L'Humanité » з 1990 р., наприклад: *les actuels Jumbo de Boeing (H, 22.05.2000*), у функції прикметника у прямому (*des charters* « *jumbo »* (H, 01.09.2003)) і переносних значеннях „загальнопредставницький" і „широкомасштабний" (*le fameux Conseil-Jumbo des ministres européens; l'opération Jumbo* (H, 22.09.1993; 02.12.1993.)), у функції префіксоїда зі значеннями "важкий транспортний засіб" (*Jumbo-ferry* n.m. (H, 25.06.90; 27.08.98)) і "гіпер-" (*jumbo-croissance* n.f. (H, 15.05.2004.). Іменник *jumbo* дав похідне *super(-)jumbo* n.m.,що вживається переважно відносно аеробуса A 380 (29 уживань у газеті « L'Humanité » з 1990 р., наприклад: *le futur super-jumbo de 555 places; le lancement industriel du super Jumbo A 380* (H, 18.03.02; 07.03.03.)). Усічення *jumbo* також дало технічні терміни, неможливі від *gros-porteur*: *jumboïser* v.t. (1978) « Donner à un moyen de transport la même capacité en charge utile qu'un gros posteur » і *jumboïsation* n.f. (1978) « Fait de jamboïser un moyen de transport » [559, p. 173].

Визначаючи прийнятність експресивних лексичних одиниць, утворених за англійськими моделями, також варто ураховувати, що категорійна нормема "французька раціональність" не перешкоджає закріпленню в нормі образних лексем, коли включається показник раціональної оцінки, який створює іншу нормему з більшою аксіологічною валентністю.

Так, Р. Лебідуа розглядає як неприйнятні образні кальки з англійського *brainwashing* n.m. “промивання мозку”, ідеологічна чи психологічна обробка” – *lavage de cerveau, lessivage de cerveau*, тому що вони, на його думку, не означають сумно відому практику, а передають ідею чистоти. Еквівалент *décervelage* n.m., як він уважає, має похмуре гумористичне забарвлення. Нормативіст пропонує раціональні заміни, які точніше передають відповідне поняття – *vidage de cerveau* чи *vidage de crâne* (за моделлю *bourrage de crâne*) [436, p. 264–265]. Однак образну кальку *lavage de cerveau* і образний еквівалент *décervelage* n.m., що мотивується переносним значенням цього слова “одуріння”, прийняті нормою (пор. LL, PR; 10 ужив. *lavage de cerveau* у журналі « Le Nouvel Observateur » за 2003 – 2005 роки; 15 ужив. *décervelage* у журналі « L’Express » з 1995 року), варто віднести до нормативної лексики, оскільки образні компоненти їх семантичних структур передають раціональну оцінку, пов'язану з неприйняттям силової ідеологічної чи психологічної обробки (див. А.23).

Таким чином, крім лінгвістичних традицій, що становлять самобутні риси національної мовної компетенції, існують традиції, які підсвідомо сприймаються мовною особистістю як ідентифікатори рівня національної мовної картини світу – тезауруса. Вони відображаються в аксіологіконі мовної особистості відповідними категорійними нормемами, які можна назвати **тезаурусними**. Тезаурусні нормеми мають загальну регулювальну здатність, що не виключає можливість міжнормемної нейтралізації. Так, тезаурусна категорійна нормема “французька раціональність” звичайно породжує негативні конкретні нормеми при образних запозиченнях. Проте можлива стабілізація конкурентних відношень через семантичну диференціацію образного і раціонального варіантів з утворенням позитивної парадигматичної нормеми. Ця тезаурусна нормема може зазнавати нейтралізації і з боку категорійних нормем, що пов’язуються з продуктивними засобами сучасного експресивного словотвору і категоріально-оцінними компонентами лексичного значення.

3.1.1.5. Тезаурусна категорійна нормема “утримання рівня інтелектуальної культури” і французький відіменний дієслівний словотвір. У цьому параграфі розглянемо

тезаурусну категорійну нормему, що супроводжує французькій відіменний дієслівний словотвір. З'ясуємо сучасне значення цієї нормеми і подивимося, чи узгоджуються з ним нормативні кваліфікації, що дають французькі нормативісти новотворам на **-er**.

З часів К.Ф. де Вожла у французькій нормативістиці зберігається традиція нехтування новотворами на **-er**, що пов'язується з протидією неологічній креативності, зважаючи на академічну настанову, що мала коріння у філософії раціоналізму, на обмеження словникового складу "точними" словами широкого значення. З плином часу пожвавлення неологічної креативності трансформувало зміст цієї нормеми, з яким вона перейшла в аксіологікон сучасної мовної особистості. Сьогодні вона перешкоджає надмірному поширенню дієслів на **-er,** яке призводить до мінімізації інтелектуальних зусиль, спрощення мовних засобів, що запобігають монотонній регулярності, урізноманітнюють мовне вираження. Ця протидія стосується уніфікації відмінювання французького дієслова, а також заміни коротких дієслівних зворотів єдиним дієсловом (див. Б.4).

Так, відомий лінгвістичний оглядач і лексикограф Ж. Селлар не враховує зазначену нормему в оцінюванні правильних дієслів на **-ionner**, утворених від французьких іменників на **-tion**, які з'явилися у мові через універсальну тенденцію до регулярності як паралельні варіанти відповідних неправильних дієслів. На думку Ж. Селлара, правильні дієслова, які відкидаються нормативістами як такі, що відсутні в традиційній лексичній нормі (*solutionner, confusionner, promotionner*), потіснять у близькому майбутньому неправильні дієслова відповідно *résoudre, confondre, promouvoir* [373, p. 14].

Однак прийняттю французькою нормою новотворів на **-er** як паралельних варіантів наявних дієслів нерегулярного відмінювання, як правило, сприяє функціональний показник семантичної диференціації: *quérir* (vt) "**заст.** шукати" / *questionner* (vt) (XII) "опитувати"; *agir* (vi) "діяти", "впливати" / *actionner* (vt) (XVI) "надавати руху, пускати в дію"; *voir* (vt) "бачити, дивитися" / *visionner* (vt) (1921) "переглядати (фільм у роботі, на кіностудії): *visionner une séquence, un montage provisoire*". Семантично недиференційовані пари "дієслово нерегулярного

відмінювання – правильне дієслово" дуже рідко утворюються, і навіть при стійкій уживаності правильних варіантів неправильні дієслова можуть існувати як паралельний засіб позначення невизначено тривалий час. Так, правильне дієслово *solutionner* (vt) атестується словниками з 1894 року, однак ніщо в сучасній мові не вказує на витіснення *résoudre* (vt) "розв'язувати, вирішувати". Ще меншою мірою під загрозою зникнення знаходиться неправильне дієслово *promouvoir* (vt) "просувати, підвищувати (за службою); запроваджувати в життя, здійснювати; сприяти" з новішої пари *promouvoir* (vt) / *promotionner* (vt) (1967). Щодо ще однієї пари *confondre* (vt) "змішувати, сплутувати" / *confusionner* (vt), то правильне дієслово *confusionner* (vt) поки що вживається епізодично.

Інновації на **-er** відчуваються як незвичні при наявності в лексиконі коротких альтернативних словосполучень. Використання таких оказіональних утворень, що навмисно чи підсвідомо ламає етнічний тип ментальності, протирічить нормемі "утримання рівня інтелектуальної культури" і перетворює їх на засоби підвищення експресивності газетного тексту.

Jazzer (vi) *(de jazz* (m)) "грати, виконувати джаз" (HD, 1978, № 129, p. 47) / *faire du jazz, jouer du (le) jazz*; *rocker (vi) (de rock* (m)) "грати музику в стилі рок" / *faire du rock, jouer du (le) rock; synthétiser (vt et i) (de synthétiseur* (m)) "**муз.** грати, виконувати партію на синтезаторі" (HD, 1978, № 129, p. 47); *popiser (vt et i) (de pop* (adj)) "грати поп-музику; співати поп-пісні" / *faire du pop* (HD, 1977, № 69, p. 42).

Оказіональність чи рідковживаність інновацій на **-er** може визначатися суто мовними показниками, які опосередковано вказують на нормему "утримання рівня інтелектуальної культури", що здійснює фільтруючий вплив. Наприклад, неприйнятність дієслів на **-er** може зумовлюватися слабкістю їх словотвірної вмотивованості, що спричиняє неможливість їх соціалізації, а отже їх безперспективність у сучасній літературній нормі. Так, в ужитку не відмічається поширення дієслова *insoucier* (vt) "не зачіпати, не непокоїти, не турбувати; не цікавити когось": Cela m'*insoucie*, au lieu de: Cela ne me dérange pas. Cela ne me gêne en aucune façon. Je ne me soucie point de tout cela (539, p. 138). (Ми не реєструємо жодного вживання цього дієслова чи його дієприкметникової форми на шпальтах

щотижневиків « L'Express » з 1993 р. і « Le Point » з 1995 р. і щоденних газет « Le Monde » з 1987 р. і « l'Humanité » з 1990 р.) Справді, дієслово *insoucier* (vt) лише формально вмотивовується прикметниками *insouciant,* -е "безтурботний, безжурний", чи *insoucieux, -se* "безтурботний". Семантично ж воно вмотивовується дієсловом *se soucier* (de qn, qch) "турбуватися, піклуватися про когось (щось), цікавитися кимось (чимось)", від якого утворити нове дієслово з заперечним префіксом неможливо. Проте значення формально мотивувальних основ як інваріант актуалізуються в семантиці *insoucier* v.t. , яке до того ж на відміну від *se soucier (de)* відмічається зміною на протилежний напрямку суб'єктно-об'єктних відношень. Усе це обертається недостатньою визначеністю значення похідного дієслова поза спеціально організованим контекстом.

Показником нормеми "утримання рівня інтелектуальної культури", що зумовлює чисту оказіональність інновацій на **-er**, може виступати й така лінгвокультурнапередумова, як низька номінативна значущість новотвору для мовної спільноти. Так, відсутність соціалізації похідного від власного імені *hersantiser* (vt) (de Hersant) "віддати телебачення під владу магната преси Ерсана": *Mitterand tente « d'hersantiser » tous les petits écrans* (H, 16.05.85; цит за: [322, с. 120]; ми не реєструємо жодного вживання цієї інновації у друкованих ЗМІ з 1987 р.) обумовлюється скороминущістю явища, що воно називає, яке пов'язане зі злободенними подіями теперішнього моменту.

У подальшому викладі покажемо регулювальну здатність нормеми "утримання рівня інтелектуальної культури" у контексті цивілізаторського компонента французької мовної політики.

Особлива роль французької мови в країнах, що розвиваються, і як мови франкофонії в світі зберігається, незважаючи на певний занепад цивілізаторської (d'acculturation) місії французької мови в добу державної незалежності колись колоніальних країн, що піклуються про розвиток своїх національних мов. Це обумовлює існування цивілізаторського компонента французької мовної політики, що покладає на французьку мову додаткові функції щодо задоволення мовних потреб країн усієї франкомовної зони (пор. [488]). Проте не слід забувати,

що цивілізаторський компонент у ситуації всесвітньо поширеної франкофонії, що накладає вимогу тіснішого лінгвокультурного об’єднання країн франкомовного світу, передбачає й зворотний вплив її регіональних варіантів на метропольну французьку мову. Тому має заохочуватися поновлення креативної спроможності французької мови за рахунок прийняття в метропольну мову корисних неологізмів, утворених у її регіональних варіантах (пор. словник Л. Депекера « Les mots de la francophonie » (DMF) [584] (пор. також [399, p. 37–39, 48–50]) .

Проте прийняття регіоналізмів до метропольної французької мови навряд чи відбуватиметься спонтанно. Воно реально можливе лише за умови формування мовознавцями, які усвідомили значення франкофонії для укріплення позицій французької мови в світі, нової нормеми в аксіологіконі французької мовної особистості. Так, потенціальним неологізмом за умови популяризації може стати гельветизм *adodo(a)ler* v.t. *(de dodo* (m) ; *Suisse)* “заколисувати” *(bercer pour endormir)* (DMF), утворений за префіксальною моделлю від основи, що належить “дитячій мові” .

Утім, якщо французька літературна мова має змінюватися в бік демократизації і дещо поступитися етнічною чистотою, зважаючи на цивілізаторський компонент мовної політики, прийняття регіоналізмів, однак, підпорядковується французькому аксіологікону. Так, нормема, що тутаналізується, протидіє прийняттю до мови метрополії регіоналізмів, утворених за словотвірною моделлю, що надто стандартизує засоби мовного вираження.

Absenter (vt) *(de absent, -e* (adj)): ***Côte d'Ivoire)*** “спричинити чиюсь відсутність”: Il n'est pas là, le mauvais temps l'a *absenté /* causer l'absence de qn. *Bêtiser* (vi) *(de bêtise* (f); ***Haiti)*** “говорити дурниці” / dire (raconter) des bêtises. *Chambrer* (vi) *(de chambre* (f); ***Québec)*** “найняти кімнату”: *chambres-tu* en ville? / louer une chambre (chez un particulier). *Cigaretter* (vt) *(de cigarette* (f); ***Zaïre***) “дати запалити” / donner une cigarette. *Couteauner* (vt) *(de couteau* (m) *;* ***Tchad)*** “ударити ножем” / donner un coup de couteau (548, p. 16, 20, 54, 76, 86, 95).

Такі регіоналізми на **-er** потрапляють під регулювальний вплив нормеми “утримання рівня інтелектуальної культури” через їх “наївний примітивізм”, що дає

відчування свіжості світосприйняття, якою французька мовна особистість милується з висоти своєї інтелектуальної культури.

Нормема “утримання рівня інтелектуальної культури” може отримувати національно-культурний вимір щодо мінімізації іншомовних впливів, особливо якщо національна культура, що наслідує гуманітарні цінності європейської цивілізації, сприймається як така, що втрачає свою самобутність під тиском більш динамічної у прагматико-економічному сенсі культури мови-донора.

Саме національно-культурний складик нормеми, що тут розглядається, визначає необхідність підтримки нового значення дієслова *parrainer* v.t. “фінансувати, підтримати, бути спонсором чогось”, яке позначене стабільним зростанням вживання. Проте *parrainer* v.t. може розглядатися як паралельний засіб, що співіснує з нормативним *sponsoriser* v.t., утвореним від інтернаціоналізму *sponsor* n. (40 ужив. у журналі « L’Express » з 1993 р.; 99 ужив. у журналі « Le Nouvel Observateur » з того самого року).

Master Card a le droit de sponsoriser les deux prochaines éditions de la Coupe du monde de football (NO, 12.07.06).

La ville de Salzbourg, en Autriche, s’apprête à célébrer en grande pompe le 250e anniversaire du compositeur allemand [Mozart] *[...] Les sponsors ont été priés de mettre la main) la poche. Nestlé, Audi et le Crédit suisse ont ainsi choisi de parrainer les concerts de l’été* (E, 22.12.05).

Les montres Breget (groupe Swatch) vont parrainer la réfection du Petit Trianon de Versailles [NO, Challenges, 10.05.06.].

Національно-культурний вимір нормеми “утримання рівня інтелектуальної культури” може обумовлювати необхідність формування перспективної норми на користь франсизованого варіанта чи французької заміни у визначенні нормативної прийнятності новотворів на **-er**, що утворюються під англійським впливом чи є прямими запозиченнями англійських слів.

Національно-культурний складик цієї нормеми визначає правомірність офіційної нормалізації через створення парадигматичної нормами дієслова *privatiser* v.t. “передавати в приватні руки, денаціоналізувати, приватизувати” (135 ужив. у

журналі « Le Nouvel Observateur » з 1993 р.), яке утворено у французькій мові від англійського прикметника *private* (adj) “приватний”.

Avec un gouvernement de gauche qui privatise – « Le Canard » l'a déjà montré – plus que Balladur et Juppé réunis, puis baisse les impôts, c'est à se demander ce qui va rester comme programme à la droite pour les élections présidentielles et législatives de 2002 (« Le Canard enchaîné », 26.01.00. p. 3).

Офіційно рекомендована франсизація *privétiser*, яка поки що не приймається реальним ужитком (немає вживань у жодному з друкованих ЗМІ), здійснюється через повторне утворення від французького прикметника *privé, -e*, (adj) з використанням вставного **-t-** для запобігання зяянню голосних.

Проте повторне утворення від франсизації успішно закінчилося у разі дієслова *containeriser* v.t. (*de l’angl. container* n.) “1. класти (вантажі, товари) у контейнери; застосовувати контейнери для транспортування; 2. обладнувати (порт) для обробки вантажів у контейнерах; переходити на перевезення вантажів у контейнерах: *Maintenant la plupart des ports importants sont « containerisés »* (F, 24.11.79, p. 93)”. Повторне утворення *conteneuriser* v.t. (від франсизації *conteneur*, за аналогією з *contenir*), згідно з нашими атестаціями, реально вживається з 1998 року (див. А.24).

На відміну від повторного утворення від франсизації, що має успішний прецедент, який збільшує ймовірність закріплення в нормі варіанта *privétiser,* прийняття нормою заміни *scénarimager* v.t. дієслова *story-boardiser* v.t. є набагато проблематичнішим.

Les vraies attentes de l’homme « visionnel » passent par les scénarios recomposés, la vie racontée, la vie densifiée, story-boardisée, récrite, la vraie vie [...] (E, 6.06.01. p. 6).

Справді, офіційно запропонований еквівалент запозичення *story-board* n.m. “**кіно** послідовність малюнків для кадрування фільму” (44 ужив. у журналі « L’Express » з 1993 р.; 106 ужив. у газеті « Le Monde » з 1987 р.) *scénarimage* n.m. (2 ужив. у журналі « L’Express » за 1994 р.) поки що супроводжується в реальному вжитку приміткою *« en toubonien »*. Ця нотатка, яка популяризує заміну, усе ж таки

вводиться скоріше, щоб уникнути штрафу (що згідно із законом сенатора Тубона, який уніс на розгляд Французького парламенту закон про вживання французької мови, накладається за нехтування офіційно рекомендованою термінологією), ніж через дійсне усвідомлення значення мінімізації англо-американського мовного впливу (див. А.25).

Отже, нормема "утримання рівня інтелектуальної культури" регулює креативність у відіменному дієслівному словотворі, обмежуючи прийняття небажаних новотворів на **-er**, що не укладаються у рівень французької розумової культури. Проте зниження інтелектуальної планки сьогодні не вбачається в надзвичайній розвиненості неологічної креативності як такої, що становить мовну компетенцію французької мовної особистості. До того ж у аксіологіконі отримує відбиття той факт, що сучасний дієслівний словотвір зазнав радикальної уніфікації його засобів.

Утворення дієслів на **-er** у сучасній французькій мові є чи не єдиним засобом відіменного дієслівного словотвору. Так, відіменні дієслівні утвори на **-ir** недавнього часу надзвичайно рідко трапляються: *mer* (f) → *amerrir* (vi) "сідати на воду", *lune* (f) → *alunir* (vi) "сідати на місяць", *compétition* (f) → *compétir* (vi) "**регіон. ; *Côte d'Ivoire*** змагатися, конкурувати; бути конкурентноспроможним".

Сучасний французький відіменний дієслівний словотвір на **-er** є надзвичайно розвиненим. У чинній словотвірній нормі функціонують продуктивні суфіксальні словотвірні моделі "іменна основа (іменника чи прикметника) + суфікси **-is: -ifi- (-éfi-) + -er**"; префіксальні моделі "префікси **ad- (en-, in-), dé-, é-, ex- +** іменна основа + **-er**" або префіксально-суфіксальні моделі. Префіксальні моделі з префіксами **ad- (en-, in-)** мають "атрибутивні" категоріально-лексичні значення "наближення, уміщення чогось кудись, виникнення певного стану", а з префіксами **de-, é-, ex- –** "привативні", які вказують на віддалення, позбавлення, припинення певного стану (пор. [77, с. 50]). Такі дієслова також можуть утворюватися безафіксальним способом по суті за конверсію з оформленням іменної основи показником інфінітива **-er** (у тому числі й дієслова на **-ionner** як правильні дублети відповідних

неправильних дієслів, які дають французькі іменники на **-tion** чи **-sion** внаслідок тенденції до регулярності (пор. [там само, с. 48; 373, p. 13–14; 492, p. 91]).

Трапляються й такі модифікації базових моделей:

1. Якщо іменна основа закінчується на **t(é),** словотвірна модель може розглядатись як утворення від усіченої основи з використанням суфікса **-is-** (*viabilité* (f)→ *viabiliser* (vt) або як утворення конверсійного типу з заміною **-t-** основи на **-s-** (*satellite* (m) → *satelliser* (vt)).

2. Іменна основа може усікатися шляхом відкидання суфіксів **-ique** (*érotique* (adj) → *érotiser* (vt)), **-ion** (*télévision* (f) → *téléviser* (vt)), **-eur** *(synthétiseur* (m) → *synthétiser* (vt)), запозиченого суфікса **-ing** (*jogging* (m) → *jogger* (vt)).

3. Якщо іменна основа закінчується на голосний, для усунення зяяння вживається вставне **-t-** (*absolu* (adj) → *absolutiser* (vt)).

Похідні слова на **–er,** що вже давно прийняті нормою (не менше як 30 – 40 років тому), поділяються на три групи залежно від характеру значення словотвірної моделі.

У разі переходу в семантику похідних дієслів усіх диференційних сем значення іменної основи моделі мають чітко виведені словотвірні значення. Ця група дієслів на **-er** репрезентована такими словотвірними моделями:

1. **N + (суф.) + -er** “робити те, що позначено іменною основою” (*programme* (m) → *programmer* (vt) “складати програму, програмувати (ЕОМ)”).

2. **N+ (суф.) + -er** “rendre + N – перетворити на те, що позначено іменною основою” (*satellite* (m) → *satelliser* (vt) “**перен.** перетворювати на свого сателіта”).

3. **Adj + (суф.) + -er** “rendre + Adj. – надавати ознак того, що позначено іменною основою“ (*théâtral* (adj) → *théatraliser* (vt) “**книжн.** театралізувати (роман і т.п.), обробити для постави в театрі”).

4. **Adj + (суф.) + -er** “donner le caractère de – надавати характер того, що позначено іменною основою” (*mondial* (adj) → *mondialiser* (vt) “надавати чомусь всесвітній характер, розповсюджувати в світовому масштабі”.

Парадигма “(префікс) – іменна основа – (суфікс) -er”, крім словотвірних значень 1 – 4, має й широке значення, що передає всю різноманітність процесів, станів і ситуацій у всіх галузях суспільної, художньої, науково-технічної, економічної діяльності. Так, у нижчеподаній групі дієслів на **-er**, де між значенням іменної основи й семантикою дієслова на **-er** установлюються різні імплікаційні семантичні зв’язки (метонімічні відношення), значення словотвірних моделей, порівняно з моделями 1 – 4, виводяться не так легко. І все ж таки в разі переносу всіх диференційних сем із семантики твірної іменної основи в семічну структуру похідного дієслова ще можливо класифікувати метонімічні відношення.

1. **N + (суф.) + -er** – семантика дієслова передає наслідок того, що виражено іменною основою (*court-circuit* (m) → *court-circuiter* (vt) “**електр.** спричинити коротке замикання”).

2. **N + (суф.) + -er** – метонімічний об’єктний зв’язок: дієслова означають уміщення, введення кудись того, що названо іменною основою (*programme* (m) → *programmer* (vt) “**радіо** уводити передачу в програму”).

3. **N + (суф.) + -er** – метонімічний локальний зв’язок: умішати кудись щось, що позначено іменною основою (*archives* (f pl)) → *archiver* (vt) “увести документ до фонду архіву”).

4. **N + (суф.) + -er** – іменна основа вказує на об’єкт дії (*saucisson* (m) → *saucissonner* (vi)) “перекусити, поїсти хліба з ковбасою”).

5. **N + (суф.) + -er** – іменна основа вказує на знаряддя дії (*scotch* (m) → *scotcher* (vt), “прикріпити за допомогою клейкої стрічки”).

6. **N + (суф.) + -er** – іменна основа вказує на мету чи результат дії (*piège* (m) → *piéger* (vt) “1. **перен.** влаштувати комусь пастку; 2. **військ.** установлювати вибуховий пристрій, підкласти вибухівку”.

7. N + (суф.) + -er – у семантиці похідного дієслова міститься порівняння з іменною основою (*tourbillon* (m) → *tourbillonner* (vi) “крутитися віхорем”).

Широта значення словотвірної парадигми “(префікс) – іменна основа – (суфікс) **–er**” надає змогу французькій нормі використовувати відіменне утворення дієслів на **-er** як надзвичайно ємний засіб номінації, що дає змогу передати постійно

зростаюче ускладнення ситуацій, процесів, відношень навколишнього світу. Ємність номінації досягається завдяки змістовій компресії, внаслідок якої диференційні семи структури значення іменної основи можуть переходити в семантику похідного дієслова не повністю (пор. [322, с. 117–118]).Трапляється, що інтенсіонал іменної основи представлений в похідному дієслові тільки одним диференційним компонентом (а то й зовсім не входить до його семантики). Решта диференційних компонентів значення похідного дієслова в цьому разі складається з сем імплікаціонала іменної основи і нових диференційних сем, які в сукупності репрезентують значущі елементи ситуацій, процесів чи станів, що передають дієслівні похідні. При цьому метонімічні відношення, що встановлюються між значенням вихідної іменної основи і семантикого похідного дієслова, стають настільки різноманітними й важкомотивованими, що унеможливлюють їх класифікацію. Однак і в цьому разі семантика похідного дієслова відзначається хоча б мінімальним ступенем єдності диференційних сем, який обумовлює достатню визначеність значення похідного утвору.

1. **De + adj + (суф.) + -er** (*nucléaire* (adj) → *dénucléariser* (vt). “1. заборонити (якійсь країні) виробництво і розміщення ядерної зброї; 2. забрати ядерну зброю з території якоїсь країни”).

2. **Adj + (суф.) + -er** (*rétrograde* (adj) → *rétrograder* (vi), “**авт.** переключати швидкість на меншу”).

3. **N + (суф.) + -er** (*dynamite* (f) → *dynamiter* (vt), “**перен.** рвати зі сталими правилами, звичаями, віруваннями тощо: *dynamiter le langage, les mythes, les certitudes:* спростовувати традиційні системи цінностей: *dynamiter le cinéma classique*”).

Нормемі “утримання рівня інтелектуальної культури” не суперечать активні і продуктивні процеси відіменного утворення дієслів на **-er**, що успадковуються сучасною нормою від традиційної. Так, сприймаються як цілком прийнятні дієслівні новотвори на **-er**, що поповнюють ряди похідних дієслів, які мають конкретні словотвірні значення, а також групи дієслів з імплікаційними зв’язками між значеннями твірної основи і похідного дієслова, утворені за моделями, властивими

традиційній літературній нормі.

N + (суф.) + -er – “faire + N – робити те, що позначено іменною основою”.

Fisser (vt) (de fission (f) “**яд. фіз.** розщеплювати (атомне ядро)”: *un gros noyau peut être fissé* (HD, 24.02.84. p. 23).

Un joueur n'a rien à reprocher à cette folie picturale. Elle représente de « vrais » trous de golf (5680 mètres par 69 [...]) et on serait fier d'y scorer 120! (E, 1.02.85).

Adj. + (суф.) + -er) – “rendre + adj. – надавати властивості того, що позначено іменною основою”.

Absolutiser (vt) (de absolut (adj.)): *Le sens de la relativité de tout acte humain évite d’absolutiser telle forme d’institution civile ou religieuse* (DMC).

N + (суф.) + -er – між значенням твірної іменної основи і семантикою похідного дієслова встановлюється локальний метонімічний зв’язок.

Catégoriser (vt) *(de catégorie* (f) “підводити щось під якусь категорію”.

Une fille qui cède dès le début, est, dès son acceptation, classée, « catégorisée » comme object fonctionnel (DMC).

N + (суф.) + -er – іменна основа вказує на знаряддя, засіб виконання дії: *avionner* (vt) (*de avion* (m)) “**неол.** перевозити літаком”.

Не становлять виняток щодо узгодження з аналізованою нормемою й новотвори, які належать до третьої групи дієслів на **-er** з гранично широким словотвірним значенням, які дають можливість ємно передати складний зміст. Такі новотвори мають поряд із дієсловами першої та другої груп аналоги в традиційній літературній нормі. Цей факт спростовує думку дослідників, які не помічають наступність у мовній компетенції мовної особистості і подають дієслівні новотвори, пов’язані зі змістовою компресією та наростанням ідеоматичності (тобто утрудненості безпосереднього виведення значень похідних дієслів із значень твірних іменних основ), як нові явища сучасного словотвору і навіть відносять до якоїсь нової норми, вільної від нормативних забобонів, що протиставиться консервативній нормі, яка перешкоджає прийняттю “радикальних” мовних змін (пор. [там само, с. 118–121]).

Запорукою літературно-нормативної прийнятності новотворів на **-er** з

гранично широким обсягом словотвірного значення (коли в семантику подібного дієслова на **-er** переносяться не всі, а мінімальна кількість чи зовсім не переносяться диференційні семи інтенсіоналів мотивуючої іменної основи) виступає внутрішньомовний показник достатньої визначеності їх семантики, наявності в структурі їх значень хоча б мінімально необхідних сполучних ланок, що зумовлює їх неоказіональний характер. Наведемо два прийнятних дієслівних новотвори, що поповнюють словотвірну модель **N + (суф.) + -er:**

Se clochardiser (vp) "**перен. з**анепадати": *Les Universités de Paris [...] se clochardisent. A la Sorbonne l'argent manque pour remplacer les ampoules électriques [...], pour nettoyer les couloris* (E, 12.04.84 – in DMC).

Цей семантичний неологізм є переносним значенням дієслова *se clochardiser* v.p. (*de clochard* (m), "убожіти, зубожіти", утвореного за моделлю зі словотвірним значенням "перетворити на те, що позначено іменною основою". Причому існуюче і нове значення пов'язані класифікаційним (метафоричним) зв'язком, який не перешкоджає узгодженню їх диференційних компонентів, незважаючи на різну сполучуваність прямого (з суб'єктом дії – назвою живих істот) та переносного (з суб'єктом дії – назвою неістот) значень.

Accidenter v.t. (*de accident* n.m.) "**розм.** покалічити (у дорожньо-транспортній пригоді): *accidenter un cycliste; ce chauffeur a accidenté trois personnes*". Це дієслово є парадигматично вмотивованим іменниками *accidenté -é* n. "потерпілий від нещасного випадку" і *accidenteur* n.m "винуватець аварії, нещасного випадку (на дорозі)".

[...] Roche [Pierre Roche], bachelier en rhétorique et en philosophie, est accidenté en 1937 (auto contre vélo, il était le vélo). Les séquelles qui en résultent le dispensent d'être incorporé dans les forces armées (640, p. 25).

Нормема "утримання рівня інтелектуальної культури" щодо дієслів із неповним перенесенням ідентифікуючих сем інтенсіонала мотивуючого імені або зовсім без такого перенесення не порушується у разі функціональної корисності новотвору, зокрема, заміни новотвором громіздких описових зворотів. Так, А. Доза у свій час підтримав як свідчення життєвості дієслівного словотвору неологізм

alphabétiser (vt) (1953; *de alphabet*) “ліквідувати неписьменність: *alphabétiser la population d'un pays – навчати грамоти*”, утворений французькими співробітниками ООН. Справді, це дієслово, містко передаючи суть складного явища, надає змогу уникнути довгої перифрази *apprendre à lire et à écrire à un groupe social partiellement analphabète* (M 30.12.53 – in DMC).

Не порушує нормему “утримання рівня інтелектуальної культури” і семантична деривація на базі дієслів на **-er**. Так, сприймаються як прийнятні нові значення дієслів на **-er,** що вже існують у нормі, у разі їх семантичної вмотивованості в структурі значень дієслова, що їх приймає. Наприклад, два нових значення дієслова *squatter (squattériser)* v.t. (*de squatter* n, з англ.) “самовільно займати незайняте житло (про безхатніх, незаможних)” шикуються в послідовно вмотивовану семантичну ланку. Значення “**розшир**. самовільно зайняти щось, що є порожнім, незайнятим” є ширшим значенням вихідного, і само є необхідною семантичною ланкою, що вмотивовує значення “зайняти місце, покинуте кимось або чимось; замінити, витіснити”, яке є неповним синонімом дієслова *supplanter* v.t. “витиснути; усунути; замінити” (див. А.26).

Крім дієслівних новотворів на **-er**, що увійшли до словників, та дійсних неологізмів нормемі “утримання рівня інтелектуальної культури” не суперечать і потенційні неологізми (див. В.14). Ці інновації у принципі соціалізуються, однак ще недостатньо вживані та сталі, щоб їх розглядати як факти мовної компетенції [152, с. 138].

Як засвідчує атестація інновації *entre-virguler* v.t. (de virgule (f)) “mettre entre des (deux) virgules – виділяти комами”, що наведена нижче, потенційні дієслівні неологізми на **-er** можуть з’являтися в мовленні через закон варіювання засобів вираження. Проте шанс не залишитися суто оказіональним уживанням цьому неологізму передовсім дає чуття мови лексикографів і нормативістів П. - В. Бертьє і Ж. - П. Коліньона, які створили цей новотвір префіксової структури з імплікаційним зв’язком між значенням іменної основи і семантикою дієслова, і додатково внутрімовний показник заміни доволі громіздкого словосполучення.

Pour supprimer le janotisme, il suffit ici de mettre entre deux virgules ou deux tirets la bribe de phrase « sous la menace », sans même la changer de place. Mais on peut aussi la remonter, soigneusement entre-virgulée, avant « délesté » [...] (539, p. 184).

До групи потенційних семантичних неологізмів можна віднести нове значення дієслова *surmédicaliser* (vt) “створити надлишок лікарів (у якомусь регіоні)”.

Trop de médicins au soleil. C'est sûr, le Midi est surmédicalisé par raport au Nord. Mais comment y remédier? (E, 6.06.01, p. 22).

Нове значення вмотивовується значенням цього дієслова “надмірно застосовувати медичні заходи: *surmédicaliser la grossesse*” через сему “надмірність” та парадигматично вмотивовується одним із значень дієслова *médicaliser* (vt) “охоплювати медичним обслуговуванням: *médicaliser la population rurale*”, що містить складену сему “медичне обслуговування”, яка допускає семантичні звуження “медичні заходи, обладнання” та “медичний персонал”.

Отже, тезаурусна категорійна нормема “утримання рівня інтелектуальної культури”, що бере свій початок в академічній настанові на обмеження неологічної креативності, сьогодні справляє загальний регулювальний вплив в ділянці французького відіменного дієслівного словотвору. Вона перешкоджає поширенню дієслів на **-er,** що призводить до зниження розумової культури через спрощення мовних засобів, у випадках: наявності в лексиконі традиційно вживаних коротких альтернативних словосполучень; недостатньої визначеності значення новотворів чи їх низької номінативної значущості; “наївно-почуттєвих” регіоналізмів; новотворів на **-er** іншомовного походження, які допускають франсизації чи заміни. Проте зниження розумової планки сьогодні не вбачається в розвиненій креативності як такій. Нормемі “утримання рівня інтелектуальної культури” не суперечать численні дієслова на **-er**, утворені за моделями, що становлять наступність лінгвістичної традиції у мовній компетенції французької мовної особистості, а саме: дієслівні новотвори на **-er**, що мають конкретні словотвірні значення; дієслова з імплікаційними зв’язками між значеннями твірної основи і похідного слова; новотвори на **-er** з гранично широким словотвірним значенням. Нормему “утримання рівня інтелектуальної культури” не порушує й семантична деривація на

основі дієслів на **-er**.

3.1.1.6. Фонова нормема “оптимізація англо-американського мовного впливу”. Зміна на користь Франції політико-економічних умов франко-англійської мовної взаємодії стала однією з передумов для появи в мовній свідомості французів лінгвокультурної установки, тобто нормеми із загальним значенням “оптимізація англо-американського мовного впливу”. Почуваючи законну повагу до вражаючих досягнень американської цивілізації, французи сьогодні, однак, сповнені рішучості відстояти свою культурну самобутність [473, p. 42– 81; 512; 536, c. 169–225].

Іншою, лінгвістичною причиною створення цієї нормеми стали особливості мовної компетенції французької мовної особистості щодо англо-американських запозичень. Масове проникнення англо-американізмів призвело до формування у французькій мові фонографічної і граматичної підсистем, що обслуговують такі запозичення.

З огляду на переважне проникнення в наш час запозичень у французьку мову через друковані засоби комунікації виключно в англографічній формі їх письмовий склад може передаватися за правилами французьких звуко-літерних відповідностей. Але за умов високого ступеня сучасного франко-аглійського білінгвізму складові фонеми фонетичного образу прототипів запозичень у англійській мові можуть субституватися найближчими французькими фонемами часто з паралельним впливом інтерферентних чинників фонографічних систем як англійської, так і французької мов. Таке зіткнення графічного і звукового способів фонетичної адаптації зумовлює широке розповсюдження гібридних варіантів вимови (*by-pass [bajpas]* (пор. англ. *['baIp□:s]*), *steward [stjuward]* (пор. англ. *['stjuəd]*), *chewing-gum [ʃwIŋgɔm]* (пор англ. *['tʃuIŋgʌm]*), *rumsteak [rɔmstɛk]* (пор. англ. *['rʌmp'steIk]*) (пор. [324, с. 5]. На граматичному рівні історично зумовлена слабка асимілююча здатність сучасної французької мови сприяла формуванню граматичної підсистеми щодо утворення англійської форми множини запозичених іменників на *-man, -woman, -y, -sh, -x, -ch, -ss* (recordman n.m. “рекордсмен” – pl. *recordmen;*

recordwoman n.f. “рекордсменка” – pl. *recordwomen; hobby* n.m. “хобі” – pl. *hobbies*, рідко *hobbys; juxe-box* n.m. “автоматичний програвач (у ресторані, кафе)” – pl. *juxe-boxes; rush* n.m. “спорт. навальна атака” – pl. *rushes; scotch* n.m. “клейка стрічка” – pl. *scotches; miss* n.f. “місс, дівчина, панянка” – pl. *misses*, рідко *miss)*. Під впливом англійської морфологічної системи здебільшого відбувається вирівнювання форми множини запозичених англійських складних слів за типом “перший елемент -0 – другий елемент-S” (*garden-party* n.f. “прийом, свято (у саду чи парку); пікнік” – pl. *garden-parties*). У французькій морфологічній системі також склалися підсистеми запозичень, що не змінюються в числі, роді, роді й числі (*flash-back* n.m. *invar*. “**кіно** перерва послідовності дії; повернення в минуле, ретроспекція”; *une récolte record* “рекордний урожай”; *up-to-date* loc. adj. *invar*. “1. до нашого часу, досі; *2*. у ногу з часом”). Підсистему на морфосинтаксичному рівні становлять англо-американські запозичення, що містять означальні елементи у препозиції (*roller-skater* n.m. ou f. “той, хто катається на роликових ковзанах”).

Саме формування у французькій мові підсистем і передовсім відсутність будь-якої графічної асиміляції запозичень породжують у колективній мовній свідомості відчування засміченості французької мови англо-американізмами, тоді як реальна “насиченість” загальнолітературної мови не перевищує 2,5 % [425].

Нові екстралінгвістичні умови франко-англійського мовного контакту і відчування засміченості французької мови англо-американізмами на рівні державної влади, політичної та інтелектуально-художньої еліти усвідомлюються як політичне значення протидії англо-американському мовному впливу і методичне притипоказання щодо утруднення вивчення мови французькими учнями і іноземцями. Ці два аспекти ураховуються в мовній політиці Французької держави, яка вибудовується з огляду на конкурентне змагання англо-саксонської прагматичної цивілізації і французької, що як пряма наступниця античних Греції і Риму втілює гуманістичні цінності старої Європи.

Загальнонародна установка лінгвокультурного плану на оптимізацію запозичення в культурно-політичній настанові правлячих кіл сягає мінімізації іншомовного впливу, що висуває вимогу обмеження запозичення лише самими

необхідними випадками, а то й ригоризму нормативних кваліфікацій (пор. [324, с. 4]). Інтерлінгвістичний аспект мовної політики має зворотний підсилювальний ефект на нормему “оптимізація англо-американського мовного впливу”, що міститься в аксіологіконі пересічних мовних особистостей. Вона здійснює реальний фільтруючий вплив щодо прийняття й витиснення некорисних англо-американізмів і уможливлює слідування слушним рекомендаціям, що формують перспективну норму на користь франсизованих варіантів чи французьких еквівалентів. А втім національний мовний тип не приймає ригоризм офіційної нормалізації (пор. [324, с. 5–6; 326, с. 21]).

Відповіді респондентів на анкету Б. Фюггера, розповсюджену серед 115 службовців апарату вищої освіти Франції, засвідчують, що більшість інформантів дотримуються тієї думки, що мова, з одного боку, не повинна перетворюватися на бар’єр, що розділяє народи, та, з другого – вона не може ставати провідником культурного імперіалізму і засобом політичного домінування. Так, якщо 25% опитаних висловилися за антинормалізаторство і 25%, уважаючи, що французька мова перебуває в небезпеці, – за жорстке внормування, то 50% дотримуються думки, що мовне планування стосовно запозичень є бажаним за умови не застосовувати “силову” нормалізацію з нав’язуванням безперспективних французьких еквівалентів. Відповідаючи на питання, чому вони надають перевагу – американізму чи його еквіваленту, – 15% опитаних висловилися за французькі еквіваленти у всіх випадках, 10% – на користь англо-американизмів у всіх випадках. Однак більш як 75% респондентів уважають за необхідне встановлювати перевагу американізму чи його французької заміни у кожній варіантній парі окремо. При цьому відсоток відповідності офіційно запропонованих еквівалентів запозиченням не перевищує 21% [401, p. 53–62].

Ми покажемо регулювальну здатність нормеми “оптимізація англо-американського мовного впливу” на прикладі такого внутрішньомовного показника, як існування в нормі реалізованих зразків.

Французькі лексикографи і нормативісти здебільшого застосовують показник морфосемантичних формантів (суфіксів, префіксів, суфіксоїдів (других елементів

складних слів), префіксоїдів (перших елементів складних слів)), запозичених французькою мовою раніше як самостійні лексеми чи у складі серії запозичень, як абсолютний позитивний аксіологічний критерій. Наприклад, авторки "Словника англіцизмів" Ж. Рей-Дебов і Ж. Ганьон визначають нормативну прийнятність американізму *dressing room* n.m. (1892, *rare* av. 1960–65) "гардеробна, кімната, суміжна зі спальнею, призначена для зберігання одягу", що зберігає престижні конотації, які він мав у період англоманії наприкінці XIX ст. (див. А.3), виключно на підставі існування в його словотвірний структурі запозиченого суфікса *-ing*. Ці ж авторки розглядають існування в нормі реалізованих зразків як сильний об'єктивний чинник, що неодмінно сприяє збереженню запозичень. Таке розуміння позначається на нормативних рекомендаціях цього словника, знижуючи їх дієвість. Так, визнаючи перевагу в нормативному плані реально вживаного еквівалента *jardinerie* n.f. над американізмом *garden-center* n.m. (1979) "великий магазин самообслуговування, де продається все необхідне для садівництва", вони все ж таки вважають, що *garden-center* може закріпитися в нормі, тому що його складові елементи увійшли до французької норми у складі запозичень *garden-party* n.f. (1885) "прийом, свято в саду (чи парку)" і *shopping center* n.m. (1966) "торговий центр" [579, p. 246, 338].

Проте через нормему "оптимізація англо-американського мовного впливу", присутню в аксіологіконі французької мовної особистості, показник зразка реалізованої норми не може розглядатися як абсолютний позитивний аксіологічний критерій. Форманти, що були запозичені в період панування англоманії у складі слів функціонально-хронологічного шару, давнього за походженням, і сприймаються як звичні елементи цих реліктів, відчуваються нині як недоречні у складі запозичень останнього часу. Це виштовхує такі запозичення з реального вжитку, звільняючи місце для їх французьких еквівалентів.

Так само входження до складу ще не прийнятих інновацій іншомовного походження морфосемантичних формантів, раніше запозичених мовою, що є універсальною суто лінгвістичною передумовою запозичення, у наявному лінгвокультурному контексті не обов'язково сприяє соціалізації таких слів. Так, існування в нормі другого елемента *-(t)el* у складі нормативного телескопного

запозиченого слова *motel* n.m. (v. 1950) “мотель, готель для автотуристів” виявилося недостатнім для прийняття мовою інших англійських телескопних слів з цим елементом, що епізодично вживалися у французькій мові, *boatel* n.m. *(boat « bateau »+(ho)tel)* “прибережний готель, готель для мандрівників на човнах (з причалами для човнів)”; *horstel* n.m. *(hors(e)* (зразок реалізованої норми *horse – « cheval »* існує у французькій мові в складі запозиченого ксенізма *horse-guard* n.m. “королівський кінний гвардієць (у Великій Британії)”) *« cheval »+ (ho)tel)* “готель для кінних мандрівників” (VL, 1963, №140, p. 578); *lovetel* n.m. (1970) (*love « amour » +(ho)tel*) “готель-бордель” (DAR).

Ігнорування регулювального впливу нормеми “оптимізація англо-американського мовного впливу” щодо зразків реалізованої норми може обернутися популяризацією ненормативних утворень. Так, автори збірки неологізмів « Les nouveaux mots dans le vent », реєструючи не прийняту мовою інновацію *prop'art* n.m. *“*мистецтво наочної політичної агітації” (від *prop(agande)+ art*), що спирається на реалізований нормативний зразок *pop'art* n.m. “поп-арт”, поп-мистецтво” (прийнятність якого зумовлюється, зокрема, показником належності до відносно англізованої лексико-семантичної групи “сучасне мистецтво”), пропонують потенційні утворення за цією моделлю *pub'art* n.m. (від *pub(licité) +art*) “мистецтво реклами”, *pros'art* n.m. (від *pros(élitisme) + art*) “мистецтво навертання до якоїсь віри” [594, p. 204]. Така популяризація, природно, є безсилою проти французького мовного типу. Проте вона дезорієнтує окрему мовну особистість, у якої підштовхування узусу до прийняття авторських оказіоналізмів спричиняє відчування нормативної непевності (insécurité normative) (див вище с. 136).

Отже, не приймаючи аргументацію, застосовану DAR для виправдання запозичення *garden-center* n.m., яке містить зразки реалізованої норми, ми вважаємо, що елемент *-center* у наш час є не тільки неприйнятним на тлі французького *centre*, але не може розглядатися й як словотвірний елемент, запозичений у складі іншомовних слів. Тому є цілком закономірним зрушення норми на користь французького еквівалента *jardinerie n.f.* (у газеті « Libération » за останні 5 років трапляються 9 ужив. *jardinerie* і 1 ужив. *garden-center*).

Nouvelle ère pour les docks du Havre. Fin 2006, ouvriront donc un complexe cinéma d'une dizaine de salles, une jardinerie de 10 000 m² avec serre tropicale, des bars et restaurants [...] (L, 05.05.04).

Ми виклали лінгвокультурні обмеження щодо нормативної прийнятності запозичень, що містять зразки, раніше реалізовані в нормі. Проте ми не заперечуємо повністю аксіологічну релевантність показника запозичених суфіксів і суфіксоїдів в нормативній оцінці англо-американізмів. Однак треба зважати на те, що ці форманти не є інтегрованими засобами французького словотвору. Звичайно вони лише вичленовуються в серії запозичень з англійської мови. Набувши статусу словотвірного суфікса (як *-ing, -man, -woman*), вони утворюють псевдозапозичення (тобто сполучаються з англійськими основами) (пор. [324, с. 6]). Наявність у складі запозичень чи псевдозапозичень неінтегрованих суфіксів і суфіксоїдів, так само як і інших морфосемантичних формантів, нездатна подолати регулювальну здатність нормеми “оптимізація англо-американського мовного впливу”. Така можливість з’являється лише за певних лінгвокультурних обставин, зокрема за умови входження запозичення (псевдозапозичення) до відносно англізованих лексико-семантичних груп. Суто мовний показник відносної англізованості певних тематичних груп лексики відображає культурну першість Англії або США у якійсь ділянці суспільного чи культурного життя на інтернаціональному рівні і зумовлює культурну експансію в інші країни. Ця передумова створює відповідну нормему, що, маючи високу аксіологічну валентність, нейтралізує нормему “оптимізація англо-американського мовного впливу”.

У межах англізованих лексико-семантичних груп сприймаються як прийнятні псевдозапозичення, тобто французькі утворення із застосуванням запозичених основ і запозичених суфіксів. Сам факт появи псевдозапозичень доводить органічність англізованості певних тематично організованих груп, що зумовлюється культурною експансією. Французька традиція нормативного заперечення псевдозапозичень, згідно з якою показник псевдозапозичення стає абсолютним негативним аксіологічним критерієм, уможливлюється системно-нормативним аналізом у межах ретроспективно-націоналістичного підходу, що не враховує мовну особистість.

Так, нормемний аналіз визначає як прийнятні такі псевдозапозичення, утворені у французькій мові за допомогою запозиченого суфікса *-man* і малопродуктивного запозиченого суфікса *-woman* від нормативних запозичень-основ, що належать до англізованих лексико-семантичних груп "джаз" і "спорт": *bluesman* n.m. "виконавець блюзів" (90 уживань у газеті « L'Humanité » з 1990 р.); *rally(e)man* n.m. "учасник ралі" (3 ужив. у газеті « L'Humanité » з 1990 р.: *le rallyman finlandais* (H, 05.01.91); *le rallyman* (H, 07.02.94.); *Guy Fréquelis, ancien rallyman* (H, 21.01.02)); *recordman* n.m. (1889, PR-81 – *« vieilli »*; наша вибірка – 35 ужив.; газета « Le Figaro » – 69 ужив. за 2005 р.) "рекордсмен"; *rugbyman* n.m. "регбіст", *(512* ужив. у газеті « L'Humanité » з 1990 р.); *tennisman* n.m. (1903) "тенісист", (наша вибірка – 29 ужив. ; газета « Le Figaro » – 15 ужив. за 2005 р.), *yachtman* n.m. (1859, PR – *« vieilli »*) "яхтсмен" (газета « Le Figaro » – 18 ужив. за останні 5 років); *tenniswoman* n.f. "тенісистка" (наша вибірка – 12 ужив.; газета « Le Figaro » – 5 ужив. за останні 5 років); *recordwoman* n.f. "рекордсменка" (наша вибірка – 12 ужив.; газета « Le Figaro » – 13 ужив. за 2005 р.); *yachtwoman* n.f. "яхтсменка" (1 ужив. у газеті « L'Humanité » з 1990 р.: *tenue de «yachtwoman»* (H, 15.08.98).

44 атестації уживання *tennisman* і 17 атестацій *tenniswoman*, що нам зустрілися, свідчать про помилковість віднесення DAR цих псевдозапозичень до застарілої лексики [579, p. 1030].

Yannick Noah. Premier <u>tennisman</u> à adopter le Walkman, il fête sa victoire à Roland-Garros en 1983 [...] (F, 17.09.05).

Amélie Mauresmo, la flambeuse. « Je sors mes très bonnes bouteilles. On refait le monde [...]» Hormis le vin, la jeune <u>tenniswoman</u> flambe avec les belles carrosseries (F, 08.10.02).

Факти вживання також свідчать про передчасність кваліфікації як застарілих *yachtman* n.m. і рідковживаного *yachtwoman* n.f. (пор. PR), що не знаходять повних французьких еквівалентів у синонімах широкого значення *plaisancier, -ère* n "спортсмен (ка), що займається водним спортом *(yachts, canots automobiles, canoës, etc.)*".

Exceptionnel et confidentiel [...] cette autre incroyable mais délicate commande d'un yachtman italien qui, pour ses 50 ans, a offert à ses 50 invités 50 montres (F, 24.09.01).

Спростовуючи дані словників, як і раніше реально вживаються псевдоангліцизми *recordman* n.m. “рекордсмен”, *recordwoman* n.f. “рекордсменка”, семантично диференційовані з *champion, -ionne* n (див. А.27).

Псевдозапозичення з англізованих тематичних груп можуть вступати в парадигматичні відношення з існуючими чи новостворюваними французькими еквівалентами з формуванням парадигматичних нормем. Проте доки певна лексико-семантична група залишається англізованою, зважаючи на передумову міжкультурних взаємовпливів, такі слова сприймаються як прийнятні, і нормативісти не мають підстав для поглиблення конкурентних відношень, якщо вони існують між варіантами норми.

Так, псевдоангліцизм *rugbyman* n.m. і еквівалентне словосполучення *joueur de rugby* мають таку співвідносну вживаність (512 і 202 ужив. відповідно у газеті « l’Humanité » з 1990 р.) (див. А.28.).

Joueur n.m. (*joueuse* n.f.) *de tennis* є реально вживаним еквівалентом *tennisman* n.m., *tenniswoman* n.f. *(les joueurs de tennis* (H, 20.06.91; 20.09.02; 30.11.02); *l’Association des joueurs professionnels de tennis* (H, 30.06.03); *sa carrière de joueuse de tennis professionnelle* (H, 17.01.03)). Проте частіше застосовуються однослівні заміни широкого значення *joueur* n.m., *joueuse* n.f. у контексті тенісної тематики.

Joueuses de haut niveau.

Virginie Paquet, ancienne joueuse a profité du premier Open Gaz deFrance pour officialiser la création de Pro-Elle-Tennis [...] dont le but est de défendre les intérêts des joueuses françaises (H, 18.02.93).

Та сама закономірність стосується й псевдоангліцизму *bluesman* n.m. Якщо словосполучення *musicien* n.m. *de blues* є реально вживаним еквівалентом *(un (les) musicien(s) de blues* (H, 06.01.95; 30.09.95); *les plus grands musiciens de blues* (H, 28.01.92); *le musicien de blues Johnny Shines* (H, 21.04.92); *une carrière de musicien de blues* (H, 30.09.95)), набагато поширенішим є вживання однослівної заміни

широкого значення *musicien* n.m. у текстах, де йдеться про джаз.

Les musiciens réunis par Figgis [Mike Figgis, réalisateur du film « Blues aux yeux bleus »] racontent l'épopée de cette arrivée du blues, puis du blues électrique. On voit des archives assez survoltantes, Muddy Waters et Sonny Boy Williamson [...] On suit l'histoire, de John Mayall aux Stones [...] (H, 24.12.04).

Псевдозапозичення *rally(e)man* n.m. не є широковживаним (3 ужив. у газеті « l'Humanité » з 1990 р.: *le rallyman* (H, 07.02.94); *le rallyman finlandais* (H, 05.01.91); *Guy Fréquelin, ancien rallyeman* (H, 21.01.02)). Ми реєструємо 58 уживань, щоб оминути псевдоангліцизм у контекстах, що стосуються ралі, такими способами, як зазначення національності гонщика, уживання антропонімів чи замін аналітичного ряду "спорт".

Pas moins de six champions du monde vont participer, du 25 au 28 novembre, au RAC Rally de Grande-Bretagne, dernière épreuve du championnat du monde: Les Finlandais Mikkola, Vatanen, Salonen, Kankkunen, l'Italien Biasion et l'Espagnol Carlos Sainz qui étrennera son titre (H, 16.11.90).

En deux saisons pleines sur les routes du championnat du monde des rallys, Sébastien Loeb est devenu incontournale au volant de sa Citroën Xsara WRC (H, 16.10.04).

Англо-американізми чи псевдозапозичення починають сприйматися як недоречні, коли припиняється дія показника англізованості певної лексико-семантичної групи внаслідок подолання Францією відставання у якійсь ділянці економічної чи культурної галузей. Оскільки термінологія кіно і телебачення в наш час уже не є настільки англізованою, як то було до 70-х років, в оцінці запозичень *cameraman* n.m., *cableman* n.m. і псевдозапозичень *perchman* n.m., *clapman* n.m. нормема "оптимізація англо-американського мовного впливу" вповні повертає свою регулювальну здатність.

Так, ми констатуємо розвиток конкурентних відношень між запозиченням *cameraman* n.m. "**кіно** кінооператор; **тлб.** телеоператор" (265 ужив. у газеті « Libération » за останні 5 років) і його французькими еквівалентами *opérateur* n.m. (*de prise de vues*), *cadreur* n.m. (43 ужив. там само за той самий період) не в

кількісному відношенні, а через обмеження вживання запозичення переважно стосовно технічних чи допоміжних працівників кіно і телебачення. Існує тенденція до повної синонімізації *cameraman* з *cadreur*. Тоді як *opérateur* (*de prise de vues*) (а також *chef opérateur* n.m., *directeur* n.m. *de photographie* "оператор-постановник") спеціалізуються для позначення творчої кінематографічної професії (див. А. 29).

Такий стан конкурентних відношень між варіантами норми надає підставу кваліфікувати *cameraman* як перспективно небажане запозичення і застосувати такий перформаційний прийом нормалізації: *On peut préférer opérateur (de prise de vues), cadreur à cameraman qui s'emploie encore (comme cadreur) surtout pour désigner les techniciens ou assistants du cinéma et de la télévision.*

Зрушення норми на користь франсизації *câbliste* n.m. (4 ужив. у газеті « Libération » за останні 10 років) запозичення *cableman* n.m. "**тлб**. асистент телеоператора (що займається електричними кабелями)" (не має окремої словникової статті у PR; немає ужив. у тій самій газеті за той самий період) визначає синхронну ненормативність останнього.

Рідковживаний псевдоангліцизм *clapman* n.m. (1946) "**кіно** асистент режисера, що помічає за допомогою хлопавки початок кадру" (2 ужив. у тій самій газеті за той самий період) потребує створення перспективного французького еквівалента.

Отже, нормема "оптимізація англо-американського мовного впливу" є прикладом фонової нормеми, що, як позамовне тло, нашаровується на мовні факти чи явища. Вона породжується позамовною передумовою – більш сприятливими для Франції в останні десятиліття політико-економічними умовами франко-англійського мовного контакту. Ця необхідна екстралінгвістична передумова, що зумовлює небесперспективність заходів з обмеження англо-американського мовного впливу, виявляє відчування "засміченості" французької мови англо-американізмами, яке створюється такими особливостями мовної компетенції французької мовної особистості, як наявність фонографічної і граматичної підсистем, що утворилися у французькій мові з входженням слабоадаптованих англо-американізмів. Це відчування підсилюється заходами державної мовної політики, що виходить з політичного й методичного значення регулювання запозичення з американського

варіанта англійської мови. Нормема “оптимізація англо-американського мовного впливу” здійснює всебічний фільтрувальний вплив щодо англо-американізмів. Це регулювання може виправляти наслідки нормативної вседозволеності попередніх періодів запозичення, що відбувалися в умовах, несприятливих для збереження національної самобутності французької мови. Через нього не може розглядатися як безумовний аксіологічний критерій суто мовний показник зразка реалізованої норми. Нормема, що тут аналізується, здійснює й проспективне регулювання. Вона уможливлює перспективну нормалізацію мало-прийнятних англіцизмів, що містять зразки реалізованої норми. Нормема “оптимізація англо-американського мовного впливу” може зазнавати нейтралізації з боку нормеми “культурна експансія”, що має високу аксіологічну валентність. Це зумовлює нормативність псевдозапозичень, що входять до відносно англізованих тематичних груп лексики. Сам факт появи псевдозапозичень свідчить по невипадковість англізованості певних лексико-семантичних груп, зважаючи на першість країни мови-донора у відповідній економічній чи соціокультурній сфері.

3.1.2. Типологія одиниць, що втілюють нормативно-дискурсивну стратегію. Аксіологічні типи мовних одиниць (явищ). Мовнонормалізаторська діяльність, якщо вона мислиться не як суто метамовна рефлексія, якою мовознавці супроводжують спонтанні процеси мовного розвитку, а як одна з онтологічних характеристик мови, що розглядається як лінгвокультурний феномен, фактично дорівнює опису соціокультурного регулятора породження літературної норми, який справляє дієвий вплив на мовний ужиток. На відміну від вільної метамовної рефлексії, яка є нездатною більш-менш дієво вплинути на реальний ужиток, таке мовне внормування є по-справжньому інституціональним і дійсно статусно-зорієнтованим. Воно здійснюється нормативістами у формі продукування текстів, що становлять своєрідний дискурс, який ураховує мовну особистість щодо її здатності сприйняти регулювальні впливи як у плані інституалізації спонтанних нормем наявного аксіологікона, так і творення перспективного аксіологікона з метою підтримки національного мовного типу. Тому нормативно-дискурсивний опис накладає вимогу знеособленого характеру

нормативних кваліфікацій, який закладається на підготовчій стадії аксіологічної норми і зумовлює успішність перформативних заходів на комунікативній стадії.

У цьому параграфі з'ясовується застосування лінгвокультурної категорії *аксіологічного типу мовних одиниць (явищ)* (АТМО), за допомогою якої досягається знеособлення нормативної оцінки і припису, елементарної одиниці, яка забезпечує дотримання нормативно-дискурсивної стратегії на переддискурсному рівні аналізу, у внормуванні сучасної французької мови. Показуються національні особливості різних типів АТМО, що об'єднують спонтанний компонент нормативної оцінки, який виводиться з наявного аксіологікона, і науково-мовознавчий складник, який покликаний зберегти неповторні особливості національного мовного типу, а також забезпечити його динаміку, зважаючи на стан етнічного аксіологікона. Види АТМО встановлюються на базі проміжної дослідницької категорії *аксіологічного типу парадигматичного зв'язку* (АТПЗ). Висновки АТПЗ, що репрезентують певний аксіологічний тип, виводять на єдину перформаційну дію на дискурсивній стадії аксіологічної норми.

3.1.2.1. Перспективно нормативні мовні одиниці й мовні явища. Обираючи позначення "перспективно нормативна мовна одиниця (явище)" (АТМО-1), ми підкреслюємо наше відсторонення від сучасного стану нормалізації французької мови, через який сучасна реальна літературна норма ще значною мірою очікує на кодифікацію [81. с. 14]. Кваліфікація мовного факту чи явища за АТМО-1 означає таку кодифікацію і є визнанням динаміки чинної літературної норми у відповідь на комунікативні потреби нашого часу. Поняття перспективної нормативності також залучає лінгвістичний прогноз, оскільки АТМО-1 передбачає стабільність мовної одиниці чи явища на перспективу, доступну для огляду.

До аксіологічного типу перспективно нормативних мовних одиниць (явищ) належать мовні факти, що поєднуються з їх наявними чи потенційними відповідниками такими аксіологічними типами парадигматичного зв'язку: "відсутність негативної парадигматичної нормеми в синхронії; відсутність потреби у створенні негативної парадигматичної нормеми в перспективі" (АТПЗ-1);

“відсутність негативної парадигматичної нормеми в синхронії; заохочення до вживання в перспективі варіантів норми, які збагачують мову” (АТПЗ-2), “недостатня визначеність знака парадигматичної нормеми в синхронії; відсутність потреби в зміні знака парадигматичної нормеми на однозначно негативний в перспективі” (АТПЗ–3).

АТПЗ-1 об’єднує пари “англо-американське запозичення / його французька заміна (еквівалент)”, що є функціонально протипоставленими. Так, ідеографічні і стилістичні синоніми об’єднуються парадигматичною нормемою позитивної оцінки: *star* n.f. „надзвичайно талановитий, -та актор, актриса (національного чи світового масштабу)“/ *vedette* n.f. “зірка, знаменитість”, *flipper* n.m. “**Fam.** пінбол, більярд-автомат”/ *billard* n.m. *électrique* (див. А.4). Від таких безперечно перспективно нормативних мовних одиниць ми відмежовуємо *варіанти лексичної норми* “неприйнятне (мало прийнятне) англо-американське запозичення / його французька заміна (еквівалент)”, до яких звичайно відносяться лексеми, тотожні щодо змісту, що розрізнюються більшою чи меншою мірою в плані вираження, у тому числі формальні варіанти слова (пор. розуміння Н.М. Семенюк [266, с. 568]): *software* n.m. “**обч. техн.** програмне забезпечення ЕОМ” / *logiciel* n.m., *mass media* n.m. pl. “засоби масової інформації” / *médias* n.m. pl.

Потреба в створенні негативної парадигматичної нормеми з реально вживаними чи запропонованими нормативістами варіантами зокрема зумовлюється показником функціонально-хронологічних рамок існування мовної одиниці. Функціонально-хронологічні рамки існування запозичень у мові, мабуть, треба переосмислити в лінгвокультурномуаспекті: різні хронологічні шари запозиченої лексики по-різному відчуває й оцінює сучасна мовна особистість, і тому вони не однаково піддаються впливу з боку нормативістів.

Незважаючи на те, що в наш час поширилося визнання того, що нормалізація мови не повинна ламати усталену норму (пор.[282, с. 118, 231; 380, p. 698–699; 417, p. 254; 478, p. 16]), французькі нормативісти-практики, що займають пуристські позиції, надто вільно піддають нормалізації **давні запозичення**, до яких ми відносимо лексеми, що увійшли в широкий період від початку відчутного

англійського впливу в XVII ст. до 40-х років XX ст. [152, с. 121]. Тривале функціонування в мові (нерідко декілька століть) не спричинило появу франсизацій чи французьких еквівалентів звичних неадаптованих запозичень, наприклад: *boycotter* v. tr. (1800) “бойкотувати”, *plum-pudding* n.m. (XVIIIe) “плумпудинг, фруктовий пудинг”, *knickerbockers (knickes)* n.m. pl. (1863) “1. **застар**. бриджі (вид штанів); 2. (XXe) штани для катання на лижах чи занять альпінізмом”, *shampooing* n.m. (1877) “шампунь”, *bull-terrier* n.m. (1874) “бультер'єр (порода собак)”, *bow-window* n.m. “**архіт**. дугоподібний ліхтар, дугоподібне вікно з виступом, дугоподібний еркер”, *bay-window* n.m. (1664) “**архіт**. тригранний ліхтар, тригранне вікно з виступом, тригранний еркер”, *ferry-boat* (1786, répandu 1871) “самохідний залізничний (автомобільний) паром”. Такі запозичення увійшли в період неподільного панування елітарної норми з її слабкою асимілювальною спроможністю, коли інтенсивність англо-американського мовного впливу була помірною і проникнення англо-американізмів у цілому не сприймалося як загроза французькій мові і французькій культурі. Тому вони перейшли в аксіологікон сучасної мовної особистості як украплення традиційної літературної норми. Звичні давні запозичення через властиву їм нормему позитивної оцінки не зазнають змін й у доступній для огляду перспективі. Тому аксіологічна норма не створює негативну парадигматичну нормему щодо подібних запозичень і вони кодифікуються як перспективно нормативні. Пропонування штучних французьких еквівалентів у цьому разі є безперспективним заняттям.

До аксіологічного типу перспективно нормативних запозичень належать давні запозичення, які об’єднує у сучасній нормі парадигматичний зв’язок із варіантами норми – французькими еквівалентами таких запозичень. При цьому позитивний знак парадигматичної нормеми констатується з огляду на багаторічне співіснування варіантів норми за відсутності ознак витиснення одного варіанта іншим. Так, давнє запозичення *pick-pocket* n.m. (1792) “кишеньковий злодій”, що реально вживається в сучасній мові, давно співіснує з неконкурентними варіантами норми *voleur à la tire* і *escamoteur* n.m. (1690) *(un escamoteur de montres).*

Clariss, éberluée, vit avec stupeur la massive, l'importante et la carrée Doriacci s'escamoter littéralement entre deux tables qui n'auraient pas laissé passer une sylphide, ayant dans un geste de pic-pocket raflé son sac, son fume-cigarette, son rouge à lèvres, son briquet et son évantail sur la table, et elle cinglait déjà vers la porte du bar, tout cela sans avoir un instant abandonné sa hauteur tragique (643, p. 89).

Ділянки традиційної норми, репрезентовані давніми неасимільованими запозиченнями з "прозорою" семантико-граматичною структурою, проникнення яких в умовах сучасного розвиненого франко-англійського білінгвізму було б утрудненим, допускають створення парадигматичної нормеми із запропонованими нормативістами варіантами за АТПЗ-2 "відсутність негативної парадигматичної нормеми в синхронії; заохочення до вживання в перспективі варіантів норми, які збагачують мову". Цей АТПЗ передбачає підтримку варіантів норми, які навряд чи становитимуть конкурентні еквіваленти англо-американізмам у найближчій перспективі. Припущення про неконкурентний характер парадигматичних відношень тут робиться на підставі спостереження за реальною вживаністю французьких еквівалентів, запропонованих пуристами ще декілька десятиліть тому. Уживання таких замін є настільки епізодічним, що вони не зустрічаються в архівах французьких ЗМІ принаймні з 1990 року. І все ж таки підтримка подібних еквівалентів на довгу перспективу є бажаною на тлі категорійної фонової нормеми "оптимізація англо-американського мовного впливу", тому що сприяє збагаченню мови корисними синонімами. Як засіб перформації у цьому разі можна застосувати позначку *« il est possible d'employer l'équivalent français ».*

Парадигматична нормема за АТПЗ-2 створюється щодо давнього спортивного запозичення *starting-block* n.m. (1906) "стартова колодка (у змаганнях з бігу) (158 ужив. у газеті « L'Humanité » з 1990 р.); *(se mettre) dans les starting-blocks* – **перен.** стартувати, бути напоготові" (див. А.5), що членується семантико-граматично, і його бажаними французькими еквівалентами *bloc* n.m. *de départ, cale* n.f. *de départ, supprt* n.m. *de pied, butée* n.f.

Bloquée dans ses starting-blocks [...]

1934. Adoption de starting-blocks (cales de départ) [...]

La pluie s'arrêtait et permettait d'ouvrir la piste aux « hurdlers ». Il était dit que les premiers à se caser dans les starting-blocks seraient les coureurs du 4000 mètres haies (H, 03.06.97).

Через великий ступінь англізованості кінної термінології ймовірність витиснення давнього спортивного запозичення *starting-gate* n.m. (1900) "стартовий бар'єр (у кінних змаганнях)", що не нележить до числа широковживаних (1 ужив. у газеті « L'Humanité » з 1990 р.; 1 ужив. у журналі « Le Nouvel Observateur » з 1993 р.), очевидною французькою структурною калькою *barrière* n.f. *de départ* ще менша, ніж у випадку *starting-block* n.m. / *bloc* n.m. *de départ* (PR не наводить *barrière de départ* навіть як офіційно рекомендований еквівалент).

Le Grand Prix de l'Arc de triomphe. [...] Léon Zitrone parle la langue des hippodromes aussi bien que le russe. ... Le starting-gate se lève ! Léon s'emballe, prend le mors aux dents [...] (Télécinéobs., 05.03.05).

Приклад, що наводиться далі, є цікавим у тому плані, що експлікує належність *starting-gate* n.m. і *starting-block* n.m. до сучасного французького лексикона з позитивною нормемою в аксіологіконі.

Mots sacrifiés.

Comme chaque année, à pareille période, les grands dictionnaires français lancent leur tout dernier cru. [...] Quels mots ont été sacrifiés pour faire la place à ceux donnés plus haut ? Sûrement pas staff, stand-by, starting-block, starting-gate [...] (H, 28.09.02).

Зазначена категорійна фонова нормема зумовлює підтримку парадигматичної нормеми за АТПЗ-2 між варіантами норми *self-made-man* n.m. і *fils* n.m. *de ses œuvres*. Давнє запозичення *self-made-man* n.m. (1878) "людина, що домоглася успіху, слави тощо своїми власними зусиллями" (46 уживань у газеті « L'Humanité » з 1990 р.; 127 ужив. у журналі « Le Nouvel Observateur » з 1993 р.) всупереч DAR зазнало семантичної адаптації і тепер уживається не лише як переважно ксенізм для позначення американців (DAR, p. 897–898), а й стосовно Франції і інших країн (див. А.30).

Ми атестуємо модифікацію значення *self-made-man* n.m. "незалежний представник".

Investir entre soi, c'est tellement enrichissant.

Que faisaient donc, début septembre 2003, Robert Peugeot, patron d'un holding familial FFP, Philippe Foriel-Desteret, fondateur d'Adecco, Laurant Dassault, gérant de Dassault Investissement, et le self-made-man belge Albert Frère) 500 kilomètres de Montréal ? (NO Challenges, 12.07.06).

Давнє запозичення належить до АТМО-1 й у разі об'єднання співіснуючих варіантів норми за АТПЗ-3 "недостатня визначеність знаку парадигматичної нормеми в синхронії; відсутність потреби в зміні знаку парадигматичної нормеми на однозначно негативний в перспективі".

У нашій вибірці трапляється 212 уживань давнього запозичення *week-end* n.m. (1906) "уікенд", з них 129 – у художній літературі. Про укорінення *week-end* у французькій мові свідчить і його широка сполучуваність: *le week-end dernier* (H, 1985, 9 janv., p.3), *deux nouvelles émissions de week-end* (H, 1981, 18 sept., p. 2), *des excursions d'un week-end* (H, 1981, 18 sept., p. 11), *les grands week-ends du 1er Mai* (H, 1983, 15 avril, p. 13), *le prochain week-end* (H, 1983, 15 avril, p. 14), *le week-end de Paques* (649, p. 144), *inviter pour le week-end* (619, p. 21), *passer un week-end* (627, p. 14), *un week-end épatant* (ibid, p. 14), *les week-ends prolongés* (636. p. 592), *le week-end, j'aide aux pare-brise)* (638, p. 75).

"Малий Робер" наводить варіант норми – французький еквівалент *fin de semaine* у словникових статтях "Semaine" і "Fin", де вживання французького відповідника приписується лише франкомовній Канаді. Заперечуючи реальну вживаність *fin de semaine* у французькій мові Франції, PR обмежує епізодичне застосування цього еквівалента запобіганням небажаного англіцизму *week-end*. Проте ці дані є застарілими. Справді, наступний приклад свідчить, що звичний для сучасного письменника еквівалент *fin de la semaine*, очевидно, ще не вживався в значенні "уікенд" у довоєнний період (1938 р.).

Pour rejoindre Montrichard, les Desrousseaux décidèrent de faire deux voyages. La fin de la semaine (la tante disait: le week-end) qui précéda les vraies vacances, l'oncle Henri conduisait sa femme, Jami et les deux bonnes dans une auto si chargée de bagages qu'on aurait pu croire à un déménagement (647, p. 121).

Дані нашої вибірки підтверджують свідоцтва словників TLF і DFC про реальну вживаність *fin de (la) semaine* у метропольному варіанті сучасної французької мови.

Cinéma : fête fondue.

2003. Par ailleurs, ce week-end moite aura multiplié par trois les entrées de la fin de semaine précédente (L, 30.06.05).

Une voiture piégée explose dans le centre de Beyrouth.

Monot, la rue la plus animée du secteur chrétien de la capitale libanaise, fréquentée en fin de semaine par de nombreux jeunes (L, 23.07.05).

Fin de (la) semaine має не менш розвинену сполучуваність, ніж *week-end*: *passer la fin de semaine* (ibid, p. 88), *les plaisirs de la fin de semaine* (ibid, p. 46), *ces plaisirs de fin de* semaine (F, 30.04.01), *toutes les fins de semaine* (616, p. 63), *pour la fin de la semaine* (651, p. 168), *avant la fin de la semaine* (637, p. 106), *passer une fin de semaine calme* (L, 23.04.04), *les libations de fin de semaine* (L, 24.02.05).

Уживання *fin de semaine* на першому місці у варіюванні з *week-end* у прикладі, що наводиться далі, свідчить не лише про реальне функціонування *fin de semaine* у французькій мові Франції, а й про певну преференцію, що франкофони можуть віддавати *fin de semaine* перед *week-end*.

Ils [Denise et Antoine] se trouvaient sur le boulevard de ceiture, zone de garages et des stations-service, et comme c'était un vendredi soir les voitures roulaient à touche touche ou faisaient la queue pour se faire graisser avant les plaisirs de la fin de semaine.

– Ne trouvez-vous pas qu'il y a quelque chose d'obcène dans tout celà ?

– Dans tout quoi, mon ami ?

– Mais ce charivari de week-end ! On ne vit plus que pour l'embouteillage ! (649, p. 46–47).

Наша вибірка також показує входження за останні роки в реальний ужиток ще одного варіанта норми – еквівалента *samedi-dimanche* n.m.. Ми атестуємо 25 уживань цієї заміни у журналі « Le Nouvel Observateur » з 1993 р., серед яких зустрічаються й значення "об'єднане число періодичного видання за суботу і

неділю” (NO, 18.03.07) і “дні виходу в ефір якоїсь радіопрограми”, яке допускає поповнення ряду – *vendredi-samedi-dimanche* n.m. (NO, 14.09.05) (див. А.6.2).

Отже, незважаючи на те, що існує певна ймовірність зміни в майбутньому знака парадигматичної нормеми, що асоціюється в аксіологіконі із запозиченням *week-end* n.m. і його замінами *fin de (la) semaine, samede-dimanche*, на однозначно негативний, давність англіцизму, його інтернаціональний статус, висока частотність і широка сполучуваність, а також можливість подвійної актуалізації *fin de (la) semaine* (див. А.6) дають підстави прогнозувати збереження в мові *week-end* на досить тривалу перспективу. Тому дискурсивно підпорядкована нормалізація, усіляко популяризуючи французькі еквіваленти *fin de (la) semaine, samedi-dimanche*, не сприяє їх перетворенню на конкурентні варіанти норми і кодифікує запозичення як перспективно нормативне.

Порівняно з хронологічним шаром давніх запозичень, що, як звична належність традиційної норми, звичайно не переглядаються за стандартами сучасної літературної норми, **нові** і **новітні запозичення** більш активно переоцінюються в нових умовах франко-англійського мовного контакту.

Ми називаємо **новими запозиченнями** лексеми іншомовного походження, що вже досить тривалий час існують у мові і сприймання яких франкофонами вже не супроводжується відчуванням неологічності. Час проникнення таких запозичень приблизно збігається з останнім, найбільш вираженим періодом англоманії у Франції (1945 – 70-ті роки XX ст.), що характеризується відсутністю сформованої норми щодо запозичень. Фактичний матеріал дає приклади зрушення норми на користь французьких еквівалентів і навіть про повне витиснення нових англо-американізмів, що раніше вважалися за укорінені в сучасній мові (наприклад, *computer* n.m. “електронно-обчислювальна машина, комп’ютер” → *ordinateur* n.m.). Тому ми не можемо погодитися з П. Памаром, який, уважаючи, що нормалізація укорінених запозичень практично неможлива, схиляється виключно до нормалізації *a priori*, яка застосовує відомі способи передачі іншомовних моделей: 1) точний переклад, тобто створення заміни-еквівалента; 2) описовий переклад чи переклад-

калька; 3) відродження “старого” слова; 4) створення власного неологізму; 5) різні адаптації запозичення [462, p. 97].

Нові запозичення, що відносяться до АТМО-1, повинні задовольняти вимогам укорінення в об’єктивній нормі і відсутності варіантів норми – французьких еквівалентів, здатних об’єднатися з відповідними запозиченнями в аксіологіконі через негативну парадигматичну нормему. Двом зазначеним вимогам задовольняють нові запозичення, що не мають в аксіологіконі негативної парадигматичної нормеми через наявність конкретних нормем позитивної оцінки, спричинених такими категорійними нормемами високої аксіологічної валентності, як “етнографічне” (у тому числі іншомовні цитати-ксенізми, які не лише передають явища іншомовної культури, але й іронічне чи зневажливе ставлення до них французької мовної особистості як носія високої культури, наприклад, *American way of life* loc. subst. m. “американський спосіб життя”), “приналежність до відносно англізованої лексико-семантичної групи” (наприклад, surf n.m “**спорт**. серфінг”), “культурна експансія” (наприклад, *drive-in* n.m. “пункт обслуговування чи заклад для автомобілістів, що користуються послугами, не залишаючи машину”), “американська контркультура” (наприклад, *show-business* n.m. “шоу-бізнес” (пор. неконкурентний франц.еквів. *industrie* n.f. *du spectacle*).

Новітні запозичення проникли у французьку мову за останні одне – три десятиліття і вже реєструються у словниках, хоча все ще сприймаються як “нові слова”. Вони входять у мову в період, коли в аксіологіконі етнічної мовної особистості існує фонова нормема “оптимізація англо-американського мовного впливу”. Тому їх сприйняття франкофонами супроводжується нечітким відчуванням їх нормативності / ненормативності. Через цей факт нормативісти покладають найбільші сподівання на нормалізацію новітніх запозичень, що не встигли глибоко укорінитися в мові за відносно короткий термін їх існування, неприйнятних з погляду перспективної літературної норми [388].

Проте ймовірність виведення з ужитку новітніх запозичень різко падає, якщо вони з’являються у відповідь на комунікативну потребу в одиниці номінації для явища, що стало реальністю сучасного французького соціокультурного середовища,

прогнозування подальшої долі якого в суспільстві неможливе. Не маючи підстав для перспективної нормалізації таких новітніх запозичень, аксіологічна норма кодифікує їх як перспективно нормативні.

“Великий Робер” дає лексикографічне тлумачення лише одного значення новітнього запозичення *look* n.m. (1980), яке він супроводжує позначкою « Anglicisme », що має надзвичайно велику частотність у сучасній мові (331 ужив. у газеті “Фігаро” лише за 2005 рік) “(про людей) свідомо створений, вироблений зовнішній вигляд, зовнішність (манера вдягатися, зачіска і т.п.): *Look branché. Un look très classe. Le look David Bowie.*”

Au tournant des années 70 – 80, en plein succès de l’antigymnastique, de la randonnée, du jogging et d’autres loisirs doux, il apparaît à contretemps comme un forcené du body-building […] Lavilliers a imposé un répertoire, une manière d’être et de vivre, un physique et, plus encore, un look, celui d’une sorte de Corto Maltese (E,08.06.84).

En 2003, 331 886 ados américains se sont fait remodeler un nez, recoller des oreilles ou refaire les seins. […] « Les jeunes sont très attentifs a leur look, observe le Dr. Cédric Kron. La pression médiatique et l'engouement actuel sur les sujets d'esthétique font qu'ils développent une anxiété démesurée pour des anomalies souvent modestes » (E, 20.06.05).

Нормативісти, що дотримуються принципів смакової нормалізації, спробували створити для цього значення *look* негативну парадигматичну нормему. Так, А.Ж. Род додержується думки, що прийняття новітнього запозичення *look* завдає шкоди не лише французькій мові, але й засвоєнню англійської мови франкофонами-учнями. Воно нібито витісняє свій повний еквівалент – одне зі значень французького *personnage* n.m. « *personne, quant à son comportement: un inquiétant personnage, in drôle de personnage* ». До того ж, у французьку мову запозичується периферійне значення англійського *look* n. « *personnalité apparente* », що може створити у франкофонів неправильне уявлення про основне значення *look* в англійській мові (пор. англ. *look* n. “1. погляд; 2. вигляд; зовнішність”) [474, p. 9].

Проте негативна парадигматична нормема « *look / personnage »* є штучною, тому що значення *look* n.m., яке реєструється GR, не можна вповні передати жодним французьким словом. Всупереч А. Ж. Роду, англійське *look* n. і французьке *personnage* n.m. не є семантично тотожними, оскільки інтенсіонал значення англійського *look* “personnalité apparente (враження, що справляє людина)” входить у інтенсіонал значення французького *personnage* як проста семантична ознака поряд із семою “людина (носій певних якостей)”. Значення, що наводиться у GR, порівняно з англійським *look*, зазнало у французькій мові семантичної адаптації. Воно задовольняє потребу в одиниці номінації для явища, що є породженням сучасного французького соціокультурного середовища, де на початку 80-х років з’явилося так зване “лук-покоління” (“покоління напоказ”). Представники “лук-покоління” (клани панків, скинхедз, модз, а також розрізнені наслідувачі якому-небудь кумирові, моді тощо) намагаються утвердити себе как особистості, вирватися з повсякденності, де їм призначено бути як усі, відповідно до принципу, сформульованому відомим соціологом Ж. Бодрійяром, “Я звертаю на себе увагу, отже, я існую” [356, p. 84]. (Пор. тлумачення цього значення *look* n.m. в H-90: (Anglicisme). Aspect physique volontairement étudié afin d’acquérir un style.) За законами світосприймання “лук-покоління” будь-яка несхожість зі звичайним оточенням розглядається через призму ярликів-етикеток (пор. приклад GR: *le look classique*). До того ж, у семантиці *look n.m.* як приналежності лексикона етнічної мовної особистості міститься негативна раціонально-оцінна сема. Тобто всупереч PR, існують достатні підстави для кодифікації першого значення *look* n.m. як перспективно нормативного. При нормативному запереченні цього значення фактично осуджується не слово, а відповідне явище.

Вихідне значення *look* об’єднується парадигматичними відношеннями з варіантами норми автохтонного походження: розмовним неологізмом *un petit air* і стилістично нейтральними замінами *physique* n.m., *allure* n.f. Проте аксіологічна норма, ураховуючи статус *look* як ключового слова “лук-покоління”, не має іншого впливу на реальний ужиток, ніж створення парадигматичної нормеми відповідно до

АТПЗ-2 “заохочення до вживання в перспективі варіантів норми, які збагачують мову” (див. А.31.1).

Крім його номінативної значущості, ще однією підставою для кодифікації *look* за АТМО-1 є його розвинена система значень, набута на французькому ґрунті, що є посереднім свідченням належності цього запозичення до лексикона етнічної мовної особистості.

“Великий Робер” указує на існування системи значень *look* шляхом наведення цитат:

– Par plais. (pour mine) « L’homme impassible en costume qui ne paye pas de look […] » – (Dans d’autres domaines que le vêtement) « […] donner quelques conseils au muséum […] trouver un nouveau look, mais très fantôme, souk et musée Grévin » […] « La pub est entrée dans l’âge du look » […] – Rem. Un verbe looker est attesté (1983 […]) au sens de;« acquérir un look, une image. – pron. « Il sent qu’on l’admire […] Alors il cherche à se looker » […] » (573, v. 4).

Ми вперше детально описуємо значення, що сформувалися на цей час і становлять мовну компетенцію французької мовної особистості.

Оскільки “створити себе” можна не тільки через зміну зовнішності чи наслідуючи зовнішність кумира, але й активно створюючи відповідний стиль існування, зокрема оточуючи себе речами, що відповідають уявленням про власний стиль, *look* n.m. закономірно набуває значення “стиль, спосіб життя (свідомо створюваний)” і “(про речі) стиль (що свідомо створюється чи добирається)”.

Plus d’attaché-case, c’est « square » (sans nuances), tandis qu’une serviette en cuir, d’autruche de préférence, c’est « classe ». Le look ne se contente donc pas d’apparence. La mère prend des leçons de smurf, le fils adore Carmen (E, 01.06.84, p. 50).

Faire salon au jardin : La meilleure façon de s'asseoir en plein air.

Côté style, on retrouve à l'extérieur toutes les grandes tendances de nos intérieurs: du chic minimaliste contemporain au look écolo-baba en passant par le design nordique. (NO,14.07.05).

Look n.m. тепер уживається й у похідних експресивних значеннях “**розм.** звичка; манера; постава; імідж, “обличчя” (організації, політичного діяча, кінозірки і

т.і.” і “**розм**. (про речі) стиль; задум, концепція, розробка”, що є розмовними синонімами французьких *image (de marque)* n.f., *allure* n.f., *style* n.m., *genre* n.m., *conception* n.f.

Les princes qui nous gouvernent, plus soucieux de leur look télévisuel que du bien commun, sont les arrières-petits-enfants dégénérés de l'homme d'Etat louis-philippard (E, 08.02.85, p. 62).

Rafsandjani, le pragmatique en turban.

Durant sa campagne, cet ancien conservateur s'est taillé un look de réformiste modernisateur (F, 24.06.05).

Le best-seller, c'est d'abord un genre, un look, le volume lui-même, assez gros, pouvant se déplier en guise de parasol (517, с. 344).

L'hebdomadaire du groupe Prisma avance sa parution pour gagner de nouveaux lecteurs. CHANGEMENT de look. VSD lance une nouvelle formule à partir du mercredi 25 mai (M, 26.05.05).

Les jeans Diesel jouent les plaisirs légers.

Look n.m. також має значення “(про речі) зовнішній вигляд”, що поширилося в газетному стилі. Воно є варіантом норми французьких *aspect* n.m., *apparence* n.f. за винятком експресивної конотації, що перетворює *look* на нелітературне украплення, що несе певне функціональне навантаження у складі літературних текстів. Щодо цього значення *look*, нормативістами виводиться парадигматична нормема зі змістом “ненормативне; обмеження застосування як елементу мішаних текстів для підвищення експресивності газетного стилю”.

Look sobre et compact, ce téléphone à clapet est équipé d'un appareil photo avec flash et zoom. Grâce a son double écran interne et externe, vous pourrez choisir d'afficher différents clichés avant de les envoyer en haut débit (GPRS) *à vos proches* (E, 13.06.05).

Pas de doute, le succès d'Apple dans la galaxie des MP3 fait des jaloux chez les constructeurs. Pour preuve, le dernier lecteur du coréen iRiver. Look soigné, moins de 100 grammes et décliné en 4 coloris (P, 24.01.05).

Установлені нами значення *look* n.m. “**розм**. щось нове й оригінальне: стиль, напрям, концепція, течія (у політиці, моді, спорті тощо)” і “**розм**. здатність до

оновлення, уміння “іти в ногу” з сучасним світом, що постійно змінюється” з'явилися під впливом псевдоангліцизму *new-look* n.m. *et* adj. *invar*.

Pour le look littéraire, pas d’hésitation, c’est Annie Ernaux (E, 01.06.84, p. 53).

Peut-être que vous voulez cette griffe : elle se froisse avec élégance. Comptez 2950 F pour une veste unie, 3900 F pour un très beau costume droit, 4500 F s’il est croisé, le look de l’année (F, 13.03.85, p. 13).

Les cocos ont le look.

Lutter, rassembler, construire du neuf. Le 25-e congrès du PCF (février) invite à l’action pour sortir de la crise. Il en étudie les moyens et les conditions : développer les luttes et renforcer le PCF (HD, 27.12.85, p.5).

Псевдоангліцизм *new-look* n.m. et adj. invar. “новий стиль, нова лінія (жіночого одягу)” створив у 1947 році в розпалі англоманії відомий модельєр К. Діор для позначення нового стилю в моді, що здобув світове визнання. Головною ознакою “нової лінії” було повернення до жіночності через плавний силует, подовження спідниці, похилі плечі, тонку талію (див. А.31.2).

Згодом відбулося розширення екстенсіонала значення цього псевдозапозичення до “**розм.** новий стиль (у моді, політиці тощо); новий аспект (становища, ситуації); радикальна зміна форми чи сутності”. Це значення подається як застарілий англіцизм у PR. DAR теж уважає, що широке значення *new-look*, не пов'язане з історією моди, виходить з ужитку. DMC реєструє 4 уживання *new-look* лише у функції іменника. Інші словники, указуючи на можливість уживання *new-look* у функції як іменника, так і прикметника, наводять приклади лише ад’єктивних застосувань *new-look : une politique new-look, une mode new-look, un président new-look.* Наша вибірка, яка має 12 уживань *new-look* у функції прикметника, дозволяє уточнити, що зрушення норми пройшло лише стосовно *new-look* – іменника, який у сучасному вжитку замінюється частковою калькою *un nouveau look.*

L’explosion de la téléphonie mobile a fait chuter leur utilisation. Pourtant, France Télécom s’accroche à ses cabines téléphoniques.

Dès cet été, des cabines new look surgiront dans quelques campings, salles de cinéma, aires d'autoroute, avec télécartes gratuites à la clé. La nouveauté : l'accès aux courriels (NO Challenges, 09.06.05).

4 questions à Jean-Marie Massaud.

Auteur du Sephora blanc à Paris et du Holispa à Nice, le designer a réalisé, en duo avec l'architecte Daniel Pouzet, le nouveau look de l'institut Lancôme (P, 03.01.05). (див. інші атестації у А.31.3)

Отже, вихідне значення новітнього запозичення *look n.m.* – ключового слова "лук-покоління", похідні від нього експресивні розмовні значення, а також значення, похідні від псевдоангліцизму *new-look*, є перспективно нормативними. Уживання *look* в значенні "(про речі) зовнішній вигляд" з метою підвищення експресивності газетного тексту, є неприйнятними в літературній нормі. Псевдоангліцизм *new-look n.m.* є перспективно нормативним як історизм моди. *New-look* n.m. у значенні, не пов'язаному з історією моди, виходить з ужитку, замість нього вживається часткова калька *un nouveau look*. Експресивний прикметник *new-look* adj. (Fam.), похідний по конверсії від історизму моди, у якого немає повних французьких еквівалентів (пор. стилістично нейтральне *nouvelle(s) formule(s)*), кодифікується аксіологічною нормою як перспективно нормативне.

Таким чином, член типології одиниць, що втілюють нормативно-дискурсивну стратегію – аксіологічний тип перспективно нормативних мовних одиниць, – який визначає їх стабільність і нормативну прийнятність на перспективу, доступну для огляду, і зумовлює застосування в нормотвірному дискурсі перформаційного засобу кодифікації, у ділянці французької лексичної норми, представленої англо-американськими запозиченнями, має такі особливості.

На відміну від варіативних пар, що є функціонально протиставленими, варіанти норми "неприйнятне (мало прийнятне) англо-американське запозичення / його французька заміна-еквівалент" звичайно супроводжуються парадигматичною нормемою негативної оцінки. Проте наявність в аксіологіконі категорійної нормами "функціонально-хронологічні рамки існування запозичень у мові" вносить певні корективи в загальну оцінку таких варіантів норми. Зазначена категорійна нормема,

асоціюючись з різними хронологічними шарами запозиченої лексики, змінює свою аксіологічну здатність.

Давні неадаптовані запозичення (XVII ст. – 30-і роки XX ст.) сприймаються в аксіологіконі сучасної мовної особистості як “реліктова зона” традиційної літературної норми. Їм властива категорійна нормема позитивної оцінки. Тому аксіологічна норма не створює штучні негативні парадигматичні нормами щодо подібних запозичень. Реліктовий характер давніх укорінених неадаптованих запозичень визначає їх перспективну нормативність і у разі існування варіантів норми. У ділянках норми, репрезентованих давніми запозиченнями з “прозорою” семантико-граматичною структурою, допускається лише створення парадигматичної нормеми, яка дорівнює заохоченню до вживання в перспективі варіантів норми, які збагачують мову. Давнє запозичення належить до АТМО-1 й у разітакої поширеності французького еквівалента, яка у віддаленій перспективі може перейти в конкурентні відношення між членами варіантної пари. У визначенні позитивного знаку парадигматичної нормами тут ураховується позитивна конкретна нормема, яку, крім категорійної нормами “функціонально-хронологічні рамки”, формують інші складники.

Нові (1945 – 70-ті роки XX ст.) і новітні запозичення (80-ті роки XX ст. – наш час) можна об’єднати на підставі того, що вони не становлять “реліктову зону” літературної норми і зазнають переоцінки в сучасному аксіологіконі.

Проте щодо нових запозичень категорійна нормема “функціонально-хронологічні рамки” значною мірою зберігає свою аксіологічну здатність, і такі запозичення, укорінені в мові, доволі обмежено переоцінюються мовною особистістю, хоча й допускають перспективну нормалізацію. Однак остання виявляється абсолютно безперспективною у разі створення штучних парадигматичних нормем до нових запозичень, що не можуть мати варіанти норми через наявність в аксіологіконі відповідних позитивних категорійних нормем високої аксіологічної валентності.

Новітні запозичення активніше переоцінюються франкофонами і є більш сприятливими до перспективного внормування, оскільки категорійна нормема

“функціонально-хронологічні рамки” упродовж зазначеного періоду прогресивно втрачає свою аксіологічну здатність. Утім і серед новітніх неадаптованих запозичень зустрічаються перспективно нормативні, які неспроможні утворювати парадигматичні нормами з варіантами норми – французькими відповідниками через соціокультурні причини.

3.1.2.2. Синхронно нормативні перспективно небажані мовні одиниці й мовні явища. Нормалізація за типом синхронно нормативних перспективно небажаних мовних одиниць і мовних явищ (АТМО-2) означає створення нормативістами парадигматичної нормеми чи поглибленню конкурентних відношень між варіантами норми, що становлять парадигматичну нормему на початковій стадії її формування. Така нормалізація здійснюється з метою формування перспективної літературної норми відповідно до умоглядно-мовознавчого бачення сучасного стану й майбутнього національного мовного типу.

Проте мовознавці-нормативісти, втілюючи свої уявлення про бажане й цілком можливе вдосконалення мови в наявному лінгвокультурному контексті, у нормалізації одиниць і явищ, що підпадають під АТМО-2, не разраховують на неодмінний успіх. Виходячи з постулату про неможливість передбачення заздалегідь у всіх деталях перспективи фактів мовного врегулювання, нормативісти усвідомлюють, що “недосконалі”, проте синхронно нормативні мовні факти можуть виявитися відхиленнями, які внесуть щось нове і непередбачуване в національний мовний тип і становитимуть його динаміку (див. Б.5).

Як спосіб нормалізації за АТМО-2 застосовується нежорстке формування перспективної літературної норми. Аксіологічна норма створює негативні парадигматичні нормеми між варіантами норми шляхом пропонування наявного чи створюваного нормативістами меліоративного варіанта як перспективно преференційного. Перформація здійснюється, наприклад, шляхом застосування позначок *« on remplacerait avantageusement », « on peut préférer [...] », « on pourrait plutôt employer [...] », « il est possible d’employer l’équivalent français », « il est souhaitable de préférer [...] à [...] »*.

Підстави для нормалізації за АТМО-2 з’являються тоді, коли мовна одиниця, що оцінюється, підпадає під такі АТПЗ: “відсутність негативної парадигматичної нормеми в синхронії; наявність потреби в створенні негативної парадигматичної нормеми в перспективі” (АТПЗ-4); “наявність негативної парадигматичної нормеми на початковій стадії розвитку конкурентних відношень між варіантами норми; наявність потреби в поглибленні конкурентних відношень між членами негативної парадигматичної нормами” (АТПЗ-4а); “недостатня визначеність знака парадигматичної нормеми в синхронії; бажаність зміни знака парадигматичної нормеми на однозначно негативний у перспективі” (АТПЗ-5); “недостатня визначеність знака парадигматичної нормеми в синхронії; бажаність стабілізації конкурентних відношень між членами парадигматичної нормеми в перспективі” (АТПЗ-5а).

АТПЗ-4 можна проілюструвати прикладом ад’єктивних уживань іменника *free-lance* n. m. ou f. (1957) “журналіст, фотограф і т.п., що працює без контракту; **розшир**. будь-який позаштатний найманний працівник“ (уживаність разом з ад’єктивними застосуваннями: 500 ужив. у газеті « Le Monde » з 1987 р.; 218 ужив. у газеті « L’Humanité » з 1990 р.; 71 ужив. у щотижневику « L’Express » з 1993 р.). *Free-lance* adj. invar. тепер застосовується виключно як форма, незмінювана в числі: *les informaticiens free-lance* (NO, 26.04.01); *des professionnels free-lance* (H, 25.08.01; H, 15.06.02); *des équipes free lance* (H, 03.10.03); *des salariés « free-lance »* (H, 29.10.05). Проте граматично неузгоджена форма не має лінгвістичного і смислового виправдання (пор. зміни до французького правопису 1990 р.), оскільки внутрішню форму *free-lance* “вільний спис” (пор. фр. *franc-tireur* n.m.) усвідомлюють освічені носії еталонного типу мовної культури.

Морфологічний варіант іменниика *free-lance* n.m. ou f. з узгодженням у множині, що отримав певне поширення, свідчить про існування негативної парадигматичної нормеми на початковій стадії розвитку конкурентних відношень між формальними варіантами, тобто про АТПЗ-4а.

Іменник *free-lance*, за “Малим Робером”, має регулярну форму множини (*Des free-lances*), проте в реальному вжитку здебільшого зустрічається як іменник, незмінюваний у числі.

Concours de pub en ligne. La date-limite de dépôt des projets pour le concours Trophée de la Pub. com, organisé par Wanadoo à l’intention des créatifs d’agence, des free-lance et des étudiants en design et en multimédia est repoussée au 15 octobre (M, 30.09.00).

[...] ce gamin avait déjà été photographié au moins cent fois, surtout par des free-lance [...] (journalistes indépendants) (H, 02.08.90).

Шість уживань морфологічно узгодженої форми трапилися нам лише на шпальтах щотижневика « L’Express » (з 1993 р.).

Enfants de la crise et de l’entrepreneuriat, ils vivent en même temps la précarité et l’aventure. « Ils », ce sont les entrepreneurs individuels, encore appelés « solo », « free-lances » ,« travailleurs indépendants » (E, 28.09.00).

Groupe A4A multimédia.

Association d’idées.

Une cinquantaine de salariés travaillent pour le groupe, auxquels il faut ajouter les free-lances (E, 03.04.07).

Тобто морфологічно узгоджений варіант *free-lance* n. et adj. загалом у своїх номінативних і ад’єктивних уживаннях заслуговує на нормалізацію типу *« On pourrait préférer free-lances pl. à free-lance invar ».*

До АТПЗ-4а належить, наприклад, англіцизм *aquaplaning* n.m. “занесення автомобіля на мокрому шосе” (4 ужив. у газеті « L’Humanité » з 1990 р.). Факти реальної вживаності, хоча й епізодичні, меліоративного варіанта *aquaplanage* n.m. (1 ужив. у газеті « L’Humanité » з 1990 р.; 1 ужив. у журналі « Le Nouvel Observateur » з 1993 р.) з субституцією суфіксів *-ing → -age*, запропонованого в межах офіційної нормалізації автошляхової термінології, подають надію нормативістам, які здійснюють, скажімо, таку перспективну нормалізацію: *« aquaplanage* n.m., *plutôt qu’aquaplaning* n.m. *»*.

Huit personnes ont été blessées dont deux gravement, dans un carambolage impliquant 13 voitures [...] Un premier véhicule [...] a été victime de l'effet d'aquaplaning alors qu'il achevait une longue descente [...] (H, 02.06.97).

Se jouant des flaques d'eau et des pièges de l'aquaplanage, Schumacher fut réellement au dessus du lot et c'est en toute logique qu'il remportait sa première victoire depuis le Grand Prix du Japon 1995 [...] (H, 03.06.96).

Jacques Villeneuve, l'ex-champion du monde [...] a souligné que les essais ont été terribles vendredi. « Il y a eu beaucoup d'aquaplanage, les voitures étaient incontrôlables », a-t-il dit (NO, 08.10.04).

Друге значення англіцизму *parking* n.m. (1926, rep. v. 1945) "1. (1953) паркування, поставлення автотомашини на стоянку; 2. автостоянка, стоянка автомашин; 3. стоянка транспортних засобів (автобусів, вантажівок, мотоциклів, літаків тощо)" може слугувати прикладом, що належить до АТПЗ-5 "недостатня визначеність знака парадигматичної нормеми в синхронії; бажаність зміни знака парадигматичної нормеми на однозначно негативний у перспективі".

Усупереч укладачам DAR, які вважають, що нині словосполучення-еквіваленти *parc à autos, parc-autos, parc de stationnement* витісняють *parking* у значенні "автостоянка", на цей час знак парадигматичної нормеми, що об'єднує найпоширеніше значення *parking* і його французькі еквіваленти, ще не визначився з достатньою певністю.

Так, існують докази міцного утримання цього значення *parking* у лексиконі. DMC відзначає, що *parking* не виходить з розряду широковживаних слів, особливо в усному вживанні. Дані нашої вибірки свідчать про значну вживаність *parking* n.m. (106 ужив., з яких – 65 літературних).

Si le confort et l'efficacité avaient prévalu sur la beauté dans la construction de Paris et son amélioration an cours du dernier siècle, on aurait transformé la Concorde en parking et installé des hypermarchés dans les quartiers après avoir rasé les petits commerces (certains ont dû y penser) (614, p. 67).

Атестовані нами атрибутивні словосполучення з *parking* свідчать про звичність, повсякденність уживання цього запозичення: *un parking souterrain*

(ibid, p. 98), *un parking de dissuasion* “автостоянка, розташована на окраїні (призначена для розвантаження центра міста” (DMC – 7 ужив.), *un parking en sous – sol* (H, 10.03.84; 642, p. 170), *des parkings de l'aéroport* (M, 17.05.03), *le parking de l'hôtel* (M, 21.03.03), *le parking d'un club* (M, 09.02.03), *le parking de la banque* (H, 25.02.84, p. 11), *le parking de l’usine* (H, 1985, 9 janv. p. 5), *le parking du bloc* (638, p. 107), *le parking du boulevard Béranger* (647, p. 249).

Свідченням інтеграції *parking* у сучасній нормі є й такий приклад його вживання в порівнянні в художньому тексті.

Monsieur Bautet-Lebrêche, inquient, avait d’abord essayé de prendre l’air fin du mari psychologue et d’observer sa femme, les yeux mi-clos, en sourian vaguement ? Mais relever si peuque ce soit ses paupières lui demandait un effort aussi rude que pour lever les rideaux de fer dans certains parkings (643, p. 50–51).

Якщо, як випливає з викладеного вище, було б передчасно дійти висновку про негативну парадигматичну нормему, що асоціюється з *parking* n.m. у значенні “автостоянка”, то є безперечним факт формування в аксіологіконі між *parking* і словосполученням-еквівалентом *parc de stationnement* парадигматичної нормеми з недостатньо визначеним знаком. Пор. відчуваннння недоречності *parking* n.m. пересічним користувачем чата ABCLF: «*[...] les chapiteaux qui seront érigés dans le [en français hexagonal, on dit, hélas: o, parking !] stationnement [équivalent québécois]. »*

Так, заміна *parc de stationnement* практично зрівнялася з *parking* за вживаністю і сполучуваністю (21 ужив. у газеті « l’Humanité » з 1990 р.).

[...] les parcs de stationnement d’intérêt communautaire (H, 22.11.05).

Le rail déraille en Angleterre. Des débris ont été projetés jusque sur le parc de stationnement voisin (L, 11.05.02). (див інші атестації у А.7.1)

Проте існують підстави лінгвокультурного плану, які зумовлюють правомірність заходів перспективної нормалізації щодо зміни знака парадигматичної нормеми *« parking / parc de stationnement »* на однозначно негативний. На тлі фонової нормеми “оптимізація англо-американського мовного впливу” *parking*, що членується у французькій мові на корінь *park-* і неінтегрований

суфікс *-ing*, зіставляється з французьким *parc n.m.* і виглядає як недоречне псевдозапозичення, свідчення все ще неподоланої креативної інертності французької мови. Пор. дані ABCLF: *Ce fameux « parking » est un mot anglais seulement en apparence. En anglais parking se dit car park voire parking facilities.*

Нормалізаторська стратегія на витиснення *parking* знаходить підтримку в тому факті, що саме франкографічна форма увійшла до складу похідного *parcmètre (parcomètre)* n.m. (v. 1960) "лічильник сплаченого часу парковки автомобіля" (38 ужив. *parcmètre* і жодного вживання *parcomètre* у газеті « l'Humanité » з 1990 р.), утвореного за моделлю *gazomètre* n.m. "лічильник газу" на зразок американського *parking meter* (див А.7.2).

Сучасні нормативісти мають продовжити зусилля нормалізації середини XX ст. щодо витиснення *parking*, що має свою історію.

У період його входження в загальний ужиток з 1945 року *parking* сприймається тогочасними нормативістами як одне з ключових слів « franglais ».

Et pourtant l'inscription « Parking » affichée près d'une vieille chapelle bretonne est un attentat aussi redoutable que le serait un kiosque à journaux planté là, ou une cabane de cantonnier. Mais n'importe qui peut déformer notre langue et la caricaturer aux yeux de tous (VL, 1963, № 139, p. 526).

Тому в ході широкої кампанії 60-х років із заміни англо-американізмів настійно формувалася негативна парадигматична нормема, що об'єднує *parking* з його французькими замінами. Комітет французьких технічних термінів запропонував до вживання як заміну *parking* у значенні "автостоянка" французьке *parc* n.m., що атестується в мові в цьому значенні з 1931 року й утворює словотвірний ряд *parc (à voitures, à autos, de stationnement, etc.), parquer* v.t., *parcage* n.m. (DAR, p. 688). У 1963 році Управління французького словника і Міжнародна академія туризму Монте-Карло провели День, присвячений мові туризму, на якому були запропоновані еквіваленти *parcage* n.m., *stationnement* n.m. (VL, 1963, № 140, p. 592–593).

Зазначену негативну нормему сприйняли функціонери місцевої влади. Так, за ухвалою муніципалітету Бордо на вулицях міста замість покажчиків *« Parking »*

встановлено два типи покажчиків *« Parc à voitures »* і *« Parc autos »* (VL, 1966, № 17, p. 331). Генеральна компанія омнібусів цього міста під тиском муніципалітету замінила знаки *« Parking privé »* на *« Stationnment privé »*. У 1963 році в Парижі дві підземні автостоянки было позначено покажчиком "*Parcage souterrain*" (VL, 1963, № 136, p. 375).

Проте до нашого часу, незважаючи на зусилля офіційної нормалізації, знак парадигматичної нормеми "*parking* / французькі заміни англіцизму" достатньо не визначився. Причому парадигматична нормема реально об'єднує *parking* лише з *parc de stationnement*. За нашими даними, вийшли з ужитку заміни *parc à autos* і *parc(-)autos (Fam.)*, які мали деяке поширення в 60-ті роки (5 ужив. для двох форм).

En plein centre de Dijon, les travaux reprennent pour creuser un parc à autos souterrain de trois cent soixante places payantes (M, 4.10.67, p 1967 – in DMC, p. 417).

Заміна *stationnement* n.m., що вживається в значенні "автостоянка" в Канаді, не дістала поширення у Франції і, як вважає П. Памар, не заслуговує на підтримку, оскільки шкодить інтернаціональному характеру автодорожного покажчика **P** (VL, 1963, № 140, p. 593).

На відміну від парадигматичної нормеми "*parking* "автостоянка" / *parc de stationnement*" парадигматичні нормеми, що асоціюються зі значеннями *parking* n.m. "паркування, поставлення автомашини на стоянку" і "стоянка транспортних засобів (літаків, вантажівок, автобусів, мотоциклів тощо)", мають чіткий негативний знак.

Негативна парадигматична нормема, що організує парадигматичні відношення між варіантами норми *parking* "паркування" і *stationnement* n.m., спричинила зрушення в лексиконі на користь французької заміни. Тому це значення англіцизму заслуговує на кодифікацію як синхронно ненормативне. Зрушення норми відбулося зі зміною синтагм, що фігурують на дорожніх покажчиках *« Parking autorisé », « Parking interdit »* ("паркування дозволено, заборонено"), що мають "динамічне" значення, на "статичні" синтагми « *Stationnement autorisé (interdit) »* ("стоянку дозволено (заборонено)"). Якщо *parking* "паркування" зрідка зустрічається на початку 90-х років минулого століття, пізніші атестації є прикладами вживання в цьому значенні лише *stationnement* n.m..

Près de la moitié de places de parking payant gérées par des parcmètres vont subir des augmentations allant de 25 % à 35 % dans les semaines qui viennent à Paris (H, 27.08.92).

La circulation et le stationnement vont être interdits aux abords du Parc des Princes [...] [NO, 21.02.07]. (див інші атестації у А.7.3)

Stationnement n.m. тепер може вживатися й у широкому значенні "стоянка транспортних засобів".

Conséquense inattendue de la première mise à Paris sur la réduction de la circulation automobile: les trottoirs, généreusement élargis, deviennent un cauchemar à piétons: terrasses débordantes, crottes bien grassses des clébards, états envahissants, stationnement motos-scooters-vélos [...] (Paris Obs., 22.02.07).

Заміна *parcage* n.m., запропонована у 60-ті роки минулого століття (*L'ensemble comportera deux grands immeubles et [...] des sous-sols, 4000 m2 de parkings, l'ensemble prévoyant le parcage de quelque 45000 voitures* (VL, 1968, № 190, p. 683)), як виявилося, становить з *parking* "паркування" штучну парадигматичну нормему. Через непрестижні чи негативні конотації французького *parcage* n.m. "1. розміщення овець у кошарі (для збирання гною); 2. (не реєструється словниками) **перен.** примусове утримання; ізоляція, сегрегація; відокремлення" парадигматичні відношення між *parking* "паркова" і *parcage* не встановилися. На шпальтах газети « L'Humanité » з 1990 р. нам трапилося 18 уживань *parcage*, серед яких немає жодного застосування у значенні "паркування" (див. А.7.4).

Parking n.m. у значенні "стоянка транспортних засобів" у наш час витиснуто ширшим значенням *parc de stationnement* і словосполученням широкого значення *aire* n.m. *de stationnement* "місце стоянки" (пор. « *aires de stationnement pour des tziganes nomades »* [H, 29.08.98]).

Plusieurs centaines de personnes se sont réunies en soirée devant le parc de stationnement des camions-citernes Texaco à Petit-Bourg [...] (H, 16.11.02) (див. інші атестації у А.7. 5).

Ми вперше атестуємо вужче значення *aire de stationnement* "стоянка транспортних засобів" (Пор. PR, який наводить лише авіаційне значення: *Aire de*

stationnement des avions, sur un aérodrome).

Neige. Son arrivée massive a paralysé une partie du pays.

Sur l'A 89 et sur l'A 20, les poids lourds étaient stockés sur les aires de stationnement (H, 24.01.07). (див інші атестації у А.7.6)

Aire n.m. *de stationnement* тепер може вживатися й у вузькому значенні "автостоянка, стоянка автомашин".

L'université de Nantes invente le référendum étudiant. Les écologistes proposent de faire payer le stationnement sur les parkings du campus [...]

[...] politique « tout-auto » a transformé la zone centrale des bâtiments de leur fac en vaste aire de stationnement qui a peu à envier aux parkings des supermarchés (L, 06.04.95).

Парадигматичні відношення між новим англіцизмом *overdose* n.f. (1968) "наддоза, занадто велика (смертельна) доза наркотику" і його офіційно рекомендованою морфологічною калькою *surdose* n.f., що відображаються в аксіологіконі парадигматичною нормемою з недостатньо визначеним знаком, можуть слугувати ілюстрацією "пом'якшеного" варіанта АТПЗ-5 щодо його частини, яка конструюється, "бажаність стабілізації конкурентних віднощень між членами негативної парадигматичної нормами". У даному разі ця стабілізація пов'язується з переходом нормативно неприйнятної мовної одиниці на стилістично знижений мовний рівень.

Про недостатню визначеність знака парадигматичної нормеми « *overdose / surdose »* свідчать досить велика вживаність обох її членів, а також їх інтегрованістіь у сучасній мові.

Англіцизм *overdose* n.f. є досить поширеним у мові газети, особливо у прикладах словосполучуваності *mort d'(une) overdose, mort par overdose* (наша вибірка – 53 ужив.; 368 ужив. у газеті « L'Humanité » з 1990 р.; 105 ужив. у журналі « Le Point » з 1995 р.; 201 ужив. у журналі « L'Express » з 1993 р.; 503 ужив. у журналі « Le Nouvel Observateur » з 1993 р.).

Mort d'(une) overdose, mort par overdose (E, 1984, 15.05.81., p. 68; HD, 24.02.84., p. 7; SA, 1983, № 439, p. 99; H, 05.04.83, p. 1; PM, 01.08.86., p. 45 ; PM, 22.08.86,

p. 49; P, 01.02.07; E, 29.06.06; E, 11.10.04; E, 13.12.01; E, 08.11.01; E, 10.12.99; E, 19.06.97; E, 31.10.96; E, 30.09.93); *le nombre de morts par overdose* (H , 04.01.00); *2000 morts par overdose de drogue* (H, 10.01.92); *un jeune mort d'overdose* (H, 18.02.92); *la mort par overdose du jeune de vingt ans* (H, 28.07.91); *la mortalité par overdose* (H, 18.02.93;H, 01.06.02); *le nombre de décès par overdose* (H, 27.11.04); *une overdose de morphine* (P, 05.10.06); *la première mort par overdose* (P, 23.11.06); *la mort de sa sœur par overdose* (E, 05.10.06); *une overdose d'ecstasy* (E, 07.01.95); *tuée par une overdose* (E, 22.09.94).

D'overdose en overdose la rockstar (Dave Gahan) concluera son entreprise d'autodestruction en 1996 avec une tentative de suicide (H, 19.10.05).

Le plaisir, ses différents visages (sexe, drogue, techno) et ses « petits » tracas (sida, suicide, overdose) passent tel un relais explosif [...] (H, 06.08.98).

Про певний ступінь укорінення *overdose* n.f. свідчать переносні значення англіцизму "надмірна кількість, надмірність, надмір", "неміряна кількість", "пересичення, пересит; відчування пересичення", що з'явилися на французькому ґрунті, які здебільшого ще не реєструються словниками французької мови, а також існування абревіатури *O.D.* (DAR).

Nous pensions être dans un pays laïque. Quand on allume la télé ou feuillette un magazine, comme le vôtre, on s' aperçoit que non [...] Nous subissons une overdose papale [...] Tout le monde n'est pas « catho »; on peut rendre hommage à un homme, mais trop, c'est trop ! (P, 14.04.05).

Pour les jeunes qui voyagent avec des parents amateurs d'art, le risque, c'est l'overdose (P, 22.03.07) (див. інші атестації у А.32).

Другий член парадигматичної нормеми – *surdose* n.f. не залишився лише офіційно рекомендованою франсизацією, а увійшов до складу широковживаної лексики (122 ужив. у газеті « L'Humanité » з 1990 р, 150 ужив. у журналі « Le Nouvel Observateur » з 1993 р., 314 ужив. у журналі « Le Point » з 1995 р., 32 ужив. у журналі « L'Express » з 1993 р.) і має ту саму типову сполучуваність, що й *overdose* n.f..

*Ses copains meurent de surdose (*P, 23.11.06); *une mort par surdose de cocaïne* (P, 16.08.02); *sept drogués sont morts par surdose [...]* (H, 06.03.87, p. 18); *les décès par*

surdose (H, 08.06.92; 20.06.95 ; 27.06.95; 27.08.93); *une surdose d'héroïne* (H, 13.04.91; 19.08.92; 14.03.94); *une mort par surdose de cocaïne* (P, 16.08.02); *la surdose avec coma et blocage respiratoire* (H, 16.06.98); *une victime d'une surdose* (NO, 23.01.07); *[...] mort par surdose* (NO, 04.05.06); *[...] mort d'une surdose de drogue* (NO, 30.04.05); *certains de ses copains meurent de surdose* (P, 23.11.06).

Lui [Audouin] aussi était étranger au monde de la drogue [...]. Mais, soit désir de faire une expérience, soit résultat d'une excès de boisson, Audouin avait eu cette fin tragique, à la suite d'une surdose, non pas de cocaïne, mais d'héroine (637, p. 148–149).

La rencontre de la grande dame de la chanson française et du jeune chanteur [Helno] [...] est d'abord marquée par beaucoup de timidité, puis se dégèle en un dialogue plutôt réussi. Helno promet d'écrire et ils conviennent de se revoir [...] Lorsqu'il meurt d'une surdose en décembre 1992, il n'a pas encore livré de textes à Juliette Gréco (617, p. 646).

Подібно до *overdose* n.f., *surdose* n.f. має ширші й переносні значення, які ми здебільшого реєструємо вперше: "надмірна кількість, надмірність, надмір", "перевищення; надмірне вживання", "занадто велике зростання, поширення", "пересичення, пересит; відчування пересичення".

Les dirigeants saoudiens ne sont nullement les complices de Ben Laden, mais ses cibles potentielles. Tout ce qui affaiblit la monarchie saoudienne reforce les cicaires du chef d'Al-Qaeda. Tous ceux qui, à Washington, rêvent d'en finir avec le systhème wahhabite ou de lui insuffler de force une surdose de modernité sont de dangereux apprentis sorciers (P, 14.11.03).

Riche d'un patrimoine fabuleux et de ses différentes communautés, le Marais n'en finit plus de voir sa cote grimper. Mais l'embourgeoisement et l'afflux des touristes gâchent la vie de ses habitants. [...] C'est le cas de ce jeune chef d'orchestre qui a récemment émigré aves sa famille de la rue de Rosiers vers le calme du 13e arrondissement. « Nous avons eu une surdose de foule, et de ces ghettos qui se juxtaposent », explique-t-il (P, 06.10.00).

Attention à la surdose d'œuvres d'art en voyage (NO, 1989. – in PR).

Недостатньо визначений знак парадигматичної нормеми *« overdose / surdose »* не можна змінити на однозначно негативний через показник належності *overdose* n.f. до відносно англізованої тематичної групи “наркотики і наркоманія”. Проте можливе переведення *overdose* з рівня літературно-нормованої мови на зріз « Argot familier », одиниці якого застосовуються для підвищення експресивності повідомлення (особливо газетного тексту). *Overdose* n.f. наводиться без стилістичної позначки в словниках PR, PL, GR, DAR, DAL, DFC. Словники LL, DMC і СРЛФ супроводжують його позначкою « Familier ».

Показником неприйнятності *overdose* n.f. в нейтральному стилі виступає семантико-структурне членування англіцизму. Незважаючи на те, що у французькій мові існує зразок реалізованої норми *(-)over(-)*, що вичленовується у складі перспективно нормативних давніх запозичень (наприклад, *overarm (over arm stroke)* n.m. (1898) “оверарм (плавання з виносом руки)”, *pull-over* n.m. (1925) “пуловер”, показник запозиченого нормативного зразка нейтралізується у разі нового запозичення *overdose* n.f., у якому у сполученні з коренем *-dose*, що є спільним для англійської і французької мов, англійський префікс *over-* сприймається як недоречний морфологічний дублет французького префікса *sur-*.

Позиції *surdose* n.f. як приналежності стилістично нейтрального регістру укріплюються через поширення ширшого значення “занадто велика (смертельна) доза наркотичної, токсичної лікарської речовини”.

Une infirmière a été condamnée, mercredi, à trois mois de prison avec sursis, par le tribunal correctionnel de Draguignan (Var), à la suite du décès d’une enfant de cinq ans par une surdose de quinine, en 1992, à l’hôpital de la ville (H, 18.03.94).

[...] il [un avocat] pousuivrait les médias insinuant que son client est impliqué dans les décès par surdose médicamenteuse [...] (NO, 11.04.07).

Surdose тепер уживається й у ще ширшому значенні “передозування лікарської, стимулюючої речовини тощо”.

[...] la surdose d’anabolisants pour un culturiste (H, 18.11.98).

[...] des basketteurs en surdose hormonale (P, 23.03.06).

[...] un excès de vitamine C peut entraînerdes problèmes aux reins, alors que la vitamine A en surdose, elle, peut provoquer des cancers (H, 14.08.98).

На таке розширення екстенсіонала *surdose* n.f. може впливати аналогія з семантичним розвитком французького слова тієї самої префіксової структури *surdosage* n.m. (1964) “**мед**. підвищений вміст ліків (в організмі)”→ “**мед**. підвищений вміст будь-якої речовини (в організмі)”.

De toutes façons, s’agissant d’une hormone naturelle, un léger surdosage serait corrigé par les mécanismes automatiques de régulation et aucune toxicité n’a jamais pu être obcervée avec ce type de traitement (SA, 1980, № 405, p. 22).

Отже, нормативно-дискурсивна стратегія, що полягає у створенні негативної парадигматичної нормеми чи її зміцненні на початковій стадії формування, зумовлює аксіологічний тип “синхронно нормативних перспективно небажаних мовних одиниць (явищ)” (АТМО-2). Через АТМО-2 нормативісти намагаються, не розраховуючи на неодмінний успіх, формувати перспективну літературну норму щодо мовних фактів, “недосконалих” під ракурсом умоглядно-мовознавчого уявлення про національний мовний тип, синхронна нормативність яких доводиться низкою показників.

Як спосіб нормалізації за АТМО-2 застосовується нежорстке формування перспективної літературної норми шляхом пропонування перспективно преференційного варіанта. Нормалізація за цим аксіологічним типом розгладається на прикладі англо-американських запозичень, проте виявляє закономірності внормування французької мови взагалі.

Правомірність заходів перспективної нормалізації зі створення чи підтримки негативної парадигматичної нормами при небажаних варіантах, що не виходять з розряду широковживаних, зумовлюється такими підставами лінгвокультурного плану, як семантико-структурне членування небажаного запозичення, практична рівновживаність і однаково розвинена сполучуваність неприйнятного і перспективно бажаного варіанта, наявність слідів попередніх нормалізувальних впливів у аксіологіконі національної мовної особистості.

На противагу традиційній нормалізації, яка, буває, робить висновки про співвідносну вживаність варіантів норми, виходячи з неперевірених даних, що обертається примусовою кодифікацією як синхронно ненормативних перспективно небажаних мовних одиниць, у нормалізації за АТМО-2 висновок робиться на підставі ретельного аналіза реальної вживаності. Так, ще в 60-х роках минулого століття настійно формувалися негативні парадигматичні нормеми до малоприйнятних запозичень. Однак, як з'ясувалося, деякі з таких замін через непрестижні чи негативні конотації становлять з англо-американізмами штучні нормеми. Також існують спонтанні парадигматичні нормеми, що встановлюють зв'язок між небажаними запозиченням і їх французькими еквівалентами, знак яких ще не визначився з достатньою певністю. Про це свідчить досить велика і приблизно однакова співвідносна вживаність їх членів, а також їх інтегрованість у сучасній мові. Це слугує доказом міцного утримання в лексиконі небажаного запозичення, що не виходить з розряду широковживаних.

Існують спонтанні парадигматичні нормами, що мають недостатньо визначений знак, який не можна довільно змінити на однозначно негативний через належність англо-американізму до відносно англізованої тематичної групи. Вони потребують такого пом'якшеного способу зміни знака, як стабілізація конкурентних відношень між членами негативної парадигматичної нормеми через перехід нормативно неприйнятної (мало прийнятної) мовної одиниці на стилістично знижений мовний рівень.

3.1.2.3. Синхронно припустимі перспективно ненормативні мовні одиниці й мовні явища. На відміну від АТМО-2, коли в аксіологіконі немає жодного парадигматичного зв'язку або він є, проте не відзначається достатньо вираженими конкурентними відношеннями між варіантами норми, у типі синхронно припустимої перспективно ненормативної мовної одиниці (явища) (АТМО-3) негативна парадигматична нормема є сформованою в аксіологіконі мовної особистості. Більше того, вона перебуває на просунутій стадії розвитку конкурентних відношень, коли неприйнятний варіант

залишає свої позиції. Така ситуація визначається за показником незначної вживаності недосконалого варіанта і непрямими свідченнями його виходу з ужитку.

Стан парадигматичної нормеми, який збігається з баченням наукового внормування, значно полегшує прийняття рекомендацій аксіологічної норми, порівняно з АТМО-2, коли існує конфлікт між реальними мовними процесами і умоглядно-мовознавчою нормалізацією. Він надає змогу нормативістам прогнозувати витиснення неприйнятного варіанта з достатньою певністю і дає їм реальний шанс остаточно вивести його з реального вжитку. Такі випадки підпадають під АТПЗ-6 "наявність негативної парадигматичної нормеми на просунутому етапі конкурентних відношень між варіантами норми; сприяння остаточному витисненню неприйнятного варіанта".

З огляду на реальність існування літературної норми аксіологічна норма не може кодифікувати як синхронно ненормативні варіанти, витиснення яких в найближчій перспективі прогнозується з достатньою визначеністю, до їх остаточного виходу зужитку. Тим більше, що в період застарівання варіанти, що здають свої позиції, можуть уживатися зі спеціальними, переважно стилістичними цілями. Проте у цьому разі нормативісти мають підстави для жорсткого формування перспективної літературної норми, що спрямоване на повне витиснення небажаного варіанта. Перформация такого способу нормалізації здійснюється за допомогою позначок « *on préférera [...] à [...] », « [...] est (sont) à préféré(s) à [...].*, « *mieux vaut employer [...] ».*

Так, А. Азур і Л. Депекер, виходячи з аналізу Головного управління з французької мови про ступінь прийняття офіційних замін англо-американських термінів, дійшли висновку про майже остаточне витиснення англіцизму *tour operator* n.m. (варіанти: tour-opérator, tour-opérateur) (1970) "агент чи агентство з організації подорожей" французьким еквівалентом *voyagiste* n. (« on entend presque pas parler du terme *tour operator* » [353, p. 99]). Справді, укорінення *voyagiste* n. надає змогу перекладачам застосовувати цю заміну у перекладах з англійської, оскільки вона буде зрозумілою для франкомовної спільноти. Проте до остаточного виходу *tour operator* з ужитку ще знадобляться наполеглеві зусилля нормативістів.

Співвідносна реальна вживаність англіцизму переважно в графічно адаптованій формі *tour-opérateur* і *voyagiste* n. за даними архівів французьких ЗМІ становить відповідно: Н (з 1990 р.) – 106 : 128, Е (з 1993 р.) –109 : 296, М (з 1987 р.) – 385 : 500.

La mort au-dessus du lac de Constance.

Au moins soixante-dix morts, dont cinquante enfants, dans une collision en vol.

Détail cruel, le départ, prévu samedi, avait été reporté à la suite de l'erreur du tour opérateur Soglassié, en charge du voyage, qui avait envoyé les jeunes touristes dans le mauvais aéroport (Н, 03.07.02).

Trains de légende. Avis aux nostalgiques des trains-palaces: Safrans du monde, tour-opérateur très haut de gamme, a pris le parti d'emprunter quelques-uns des plus beaux trains du monde. Cet été, il propose ainsi de découvrir les Highlands et les lochs [...] (E, 05.04.04).

D'Assouan au désert de Nubie.

Loin des norias de bâtiments qui voguent sur le Nil, le voyagiste Terres d'aventure propose d'embarquer à bord d'un petit bateau de 14 mètres pour découvrir le lac Nasser, retenue d'eau longue de près de 500 kilomètres (E, 29.09.05).

Voyager à l'étranger en famille.

Pour faire des vacances le temps des retrouvailles, les voyagistes ont adapté aux enfants des programmes autrefois réservés aux adultes. Partager un bivouac dans le désert le nez vers les étoiles, observer en silence les rhinocéros quelque part en Afrique: cette fois, c'est décidé [...] (M, 17.02.07).

Позиції англіцизму *tour operator* у французькій мові можна додатково послабити через той факт, що він вступає в парадигматичний зв'язок не лише з *voyagiste* n. (запропановані заміни *fabricant de voyages, organisateur de voyages* не дістали поширення), з яким він складає актуалізовану парадигматичну нормему, але й зі словосполученнями *agence (agent) de voyages*. Справді, через частковий збіг функцій агентств з організації подорожей і транспортних бюро відбувається контекстна синонімізація *tour operator (voyagiste)* і *agence (agent) de voyages*. Справа в тому, що агенства з організації подорожей (*tour-opérateur, voyagiste*), буває, самі

реалізують путівки (Пор. тлумачення *voyagiste* n у. PL: « Personne ou entreprise proposant des voyages à forfaits, soit directement, soit par l'intermédiaire de revendeurs détaillants ».)

Лексема *agence* n.f. *de voyages* "бюро подорожей, посередницька компанія з надання транспортних послуг з доручення як транспортних компаній (бронювання і продаж квитків), так і агентств з організації подорожей (продаж туристських путівок, бронювання місць у готелях)" називає одне з численних агентств, що слугують посередниками між професіоналами з надання послуг і клієнтами: *agence de presse, agence de placement, l'Agence Nationale pour l'Emploi (A.N.P.E.), agence matrimoniale, agence théatrale, immobilière, de publicité* (PR) (див. А.33).

Проте буває, що бюро подорожей самостійно займаються організацією туристських поїздок і реалізацією путівок.

Une balade à 20 millions de dollars.

Le PDG de Space Adventures, la première agence de voyages offrant à ses très riches clients des balades dans l'espace, a publié en 2005 aux Etats-Unis un livre intitulé « The Space Tourist's Handbook » (M, 06.04.07).

Les bons plans de la Maison de Savoie.

Plus qu'un fournisseur de dépliants, de brochures et de guides touristiques, la Maison de Savoie est, à Paris, une agence de voyages. Une envie subite de reblochon, de grand air ou de ski? Peu importe le caprice [...] (E, 18.07.02).

Формування у *agent* n.m. *de voyages* "власник чи агент посередницької компанії з надання транспортних чи туристських послуг" (приклад 1) у французькій мові значення *agence* n.f. *de voyages* "агенство з організації подорожей" (приклад 2) відбулося відповідно до закономірності лексичної норми, що полягає в можливості вживати за метонімічним переносом замість назви магазина (контори, закладу) найменування роду заняття їхнього власника (*Aller chez le boucher = à une boucherie*).

1. *On the Run de Bruno de Almeida.*

Albert, agent de voyages très sage, voit sa vie bouleversée quand débarque Louis, un vieux copain évadé de prison. On the Run, coproduction franco-portugaise, n'est ni

plus ni moins qu'une vague et pâle photocopie d'After Hours, street-movie new-yorkais [...] (E, 21.09.00).

2. *L'exercice des activités relatives à l'organisation de voyages et de séjours a fait l'objet de la loi du 11 juillet 1975 et des textes pris pour son application. Pour obtenir la licence d'agent de voyages, les intéressés doivent remplir un certain nombre de conditions et justifier d'une assurance contre les conséquences de leur responsabilité civile professionnelle. [...]* (H, 13.02.90).

Негативну парадигматичну нормему з *tour operator* також можуть підсилити нові значення транспортного терміна *autocariste* n. (1962) "автотранспортне підприємство (що експлуатує туристичні автобуси)" – "агент, агентство з організації подорожей на туристичних автобусах", що деталізує значення *voyagiste* n. (приклад 1), терміна ширшого значення *transporteur* n.m. (1869) "транспортне підприємство" – "транспортне підприємство, що займається перевезенням туристів" (приклад 2), термін узагальнюючого значення *professionnel* n.m. *du tourisme (du voyage)* "суб'єкт туристського бізнесу" (приклад 3) і образна заміна *marchand* n.m. *de voyage* "**часто зневажл.** підприємець чи агентство, що має прибуток з туристського бізнесу" (приклад 4).

1. *Une majorité d'autocaristes (qui ne font que rarement appel à un accompagnateur spécialisé) avouent ne pas vouloir devenir « agent de voyage ». Le tourisme en autocar a son salon annuel, ou plus exactement son « marché » où les autocaristes et agents de voyages trouvent tous les éléments nécessaires à l'élaboration de circuits touristiques en autocar [...]* (H, 18.09.81, p. 11).

2. *Lorsque l'on souhaite, à destination, n'avoir plus qu'à demander la clef de sa chambre d'hôtel ou suivre son guide accompagnateur pour visiter, avec ses compagnons de voyage, les hauts lieux touristiques du secteur, il est préférable de s'adresser à des transporteurs qui sont aussi agents de voyages. Ils s'appelent « Europe », « Autocar », « Cartour », « Reviatour », « Diligence »* (H, 18.09.81, p. 11).

3. *[...] Canne accueille, l'International Travel Market et devient le rendez-vous des professionnels du tourismes (Compagnies aériennes, SNCF, voyagistes, hôteliers, offices*

de tourisme, organisateurs de congrès t autre prestataires spécialisés) (M, 22.11.86, p. 27).

4. *De temps en temps, tous les cinquante aus à peu près, l'exotisme se déplace. Il s'annexe de nouveaux territoires. Il me semble que c'est le cas aujourd'hui. Les marchands de voyage complètent leurs catalogues : à côté de leur vieux soleils, de leurs noix de coco et de leurs équateurs fourbus, ils proposent des objets plus rares : des vents à vous glacer la barbe, du givre, des ice-bergs, des choses boréales* (624, p. 39).

Як видно з викладеного вище, англіцизм *tour operator (tour-opérateur)* може увійти у багатокомпонентну парадигматичну нормему *« tour operator / voyagiste (autocariste, transporteur) / agence (agent) de voyages – marchand de voyage »*, яка сприятиме його остаточному виходу з ужитку.

Проте, як це часто буває до остаточного застарівання слова, англіцизм переважно в адаптованій графічній формі *tour-opérateur* залишиться певний час в обмеженому вжитку як варіант, що стане в пригоді для запобігання повторам.

Le blues des tour-opérateurs.

Les voyagistes ne sont pas à la fête. Selon le Centre d'étude des tour-opérateurs (Ceto), la saison d'hiver n'a pas été très faste pour les voyages à forfait, notamment pour certaines destinations comme Cuba (- 25,5% en un an), la Réunion (- 30,6%) [...] (E, 28.06.07).

У цей період буде затребувано й стилістичний потенціал англіцизму. Пор. приклад метафоричного вживання *tour-opérateur* n.m. у значенні "агент з організації подорожей" як засобу іронічного зображення.

François Hollande, tour-opérateur.

Cette fois, ce n'est plus un « Ségo-tour » mais un bus de campagne affrété pour François Hollande, qui est parti, mardi matin 29 mai, en direction des Hauts-de-Seine, puis des Yvelines. A bord, le premier secrétaire du PS, joue les tour-opérateurs et présente au micro les huit candidats [...] (M, 31.05.07).

Вивчення реальної вживаності офіційно рекомендованих замін англо-американських науково-технічних термінів, яке здійснили у 1991 – 1997 роках Головне управління з французької мови (La délégation générale à la langue française) і

французькі університети, засвідчило високий ступінь прийняття офіційно рекомендованої у 1985 році заміни *baladeur* n.m. англіцизму *walkman* n.m. (1980) “плейєр, портативний приймач (і програвач) з навушниками” [353, p. 98–99].

Наш аналіз показує, що за наявності *walkman* в реальному вжитку в аксіологіконі французької мовної особистості є негативна парадигматична нормема *« walkman / baladeur »* на просунутій стадії її існування. Передусім про це свідчить співвідносна реальна вживаність *walkman* n.m. і *baladeur* n.m.: « Le Monde » (з 1987 р.): 256 : 500; « L’Express » (з 1993 р.): 68 : 225; « L’Humanité » (з 1990 р.): 98 : 258. Дані стосовно французької заміни є дещо завищеними через наявність інших значень номінативних і ад’єктивних уживань *baladeur, -euse* adj. et n. “1. рухливий, рухомий; 2 переставний, переносний; пересувний *(un micro baladeur, une lampe baladeuse, des capitaux baladeurs);* n.m. **тех**. рухома шестерня; каретка; n.f. 1. візок (вуличного торговця); 2. причіпний вагон (трамваю)”.

Крім у двічі-тричі більшої вживаності *baladeur* n.m., про просунутий етап існування парадигматичної нормеми *« walkman / baladeur »* свідчать факти варіювання *walkman* і *baladeur* (приклад 1); уживання *walkman* переважно як торговельної марки фірми Соні, що пишеться з великої літери (приклади 1 – 2); розширення екстенціонала *baladeur* n.m. до “поліфункціональний цифровий мобільний пристрій (який дозволяє телефонувати, завантажувати й відтворювати мультімедійні матеріали, інформацію з Інтернет тощо” (приклади 3, 6), що уможливлює нові вузькі значення “плейєр, програвач дисків MP3” (приклади 4, 5), “цифровий плейєр” (приклад 6), “електронний записник” (приклад 7); виформовування суфіксоїду *-baladeur* зі значенням “мобільний електронний пристрій” (приклад 8).

1. *Téléphoner avec son Walkman.*

Le mythique baladeur des années 1980 fait son retour sous la forme d'un mobile capable de lire de la musique ou de photographier. Pour un mobile digne de son temps, téléphoner ne suffit plus. Un portable doit aussi savoir prendre des photos, recevoir des courriers électroniques, accueillir un GPS [...] (M, 16.05.05)].

2. *L'intégration en péril.*

Ce sont des ados presque comme les autres, grandes gueules, rigolards, gentiment provocants. Mais eux n'arborent ni baskets, ni capuche, ni Walkman. Chez les juifs hassidim, ces signes extérieurs de la puberté sont proscrits, comme le spécifie le règlement [...] (E, 24.04.03).

3. *Quand nos téléphones mobiles se rechargeront sans fil.*

La vague des technologies sans fil bute sur une ultime, mais sérieuse, résistance: l'alimentation électrique. Téléphones mobiles, ordinateurs portables et autres baladeurs musicaux perdent leur liberté dès que leur batterie est vide (M, 08.07.07).

4. *Epris de numérique nomade.*

Baladeurs MP3, portables [...] plus ils se font petits, plus les Français en sont friands. Et si ce besoin de liberté était dans l'air du temps [...] (E, 13.06.05).

5. *Je pris mon baladeur et mis l'aria « Es ist Vollbracht » (« Tout est consommé ») de la Passion selon Saint Jean* (615, p. 82).

6. *Télécharger des programmes audio ou vidéo sur un baladeur numérique: l'idée d'Apple [...]* (E, 05.01.06).

7. *CET ÉTÉ, les voyageurs de la ligne du Mont Blanc Express reliant Saint-Gervais-les-Bains Le-Fayet à Chamonix et Martigny en Suisse peuvent louer, pour 6 euros la journée, un baladeur multimédia géolocalisé et interactif baptisé « BAMGI ». Cet appareil a été développé à partir de l'agenda électronique Pocket Loox N560 de Fujitsu Siemens Computers, avec l'éditeur de guides touristiques numériques GMT Editions et I.S.P Informatique qui fournit l'application pour utiliser ce service* (M, 01.08.07).

8. *L'iPhone sera lancé à l'automne dans trois pays européens seulement.*

Apple va limiter le lancement européen de son téléphone-baladeur iPhone à trois pays cet automne, la France, le Royaume-Uni et l'Allemagne, indique, jeudi 5 juillet, le Financial Times. Selon le FT, Apple a discuté avec les quatre grands opérateurs de téléphonie mobile européens [...] (M, 05.07.07).

Усі зазначені передумови надають змогу віднести англіцизм *walkman* n.m. до АТМО-3. Проте не можна виключити період обмеженого припустимого вживання запозичення як ключового слова певного етапу розвитку аудіовізуальних засобів

(див. А.8.) (приклади 1 – 2) або для створення стилістичних ефектів, наприклад метафоричного переносу у прізвиську людини (приклад 3).

1. *Sony veut entrer sur le marché de la musique en ligne en Europe.*

L'inventeur du walkman emboîte le pas à Apple en lançant son site de musique en ligne Connect. Les deux géants de l'électronique utiliseront chacun son propre format de compression de fichiers (M, 05.07.04).

2. *Un petit qui voit grand.*

Fini, le bon vieux Walkman de nos grands-parents. FM, dictaphone, clef USB [...] l'heure est plus que jamais au high-tech branché. Même les stars les adorent [...] (E, 13.06.06).

3. *Dans le centre où je travaillais, on m'appelait « Walkman », je marchais les écouteurs vissés en permanence dans les oreilles* (BPV, p. 28).

Виходячи зі співвідносної реальної вживаності варіантів "*surprise-party* n.f. "танцювальна молодіжна вечірка" / *surprise-partie* n.f." (пор. NO з 1993 р.: 5 : 28 відповідно), можна констатувати наявність парадигматичної нормеми, що передбачає жорстке формування перспективної норми з метою остаточного витиснення варіанта *surprise-party*.

Франсизований морфологічний варіант *surprise-partie* n.f., який за DAR і нашими даними переважає в реальному вжитку, відноситься PR до застарілої лексики у двох значеннях "1. (1882) пікнік; 2. (1940) танцювальна молодіжна вечірка". Авторки DAR уважають, що друге значення англіцизму витиснуто у 1955 – 1960 роках розмовними синонімами *boum* n.m. ou f., *surboum* n.m. ou f., які в свою чергу поступилися в наш час місцем *surpatte* n.f.. Насправді *surprise-partie* n.f. реально вживається у французьких ЗМІ.

Ce n'était pas cette même tristesse, bien sûr. Mes histoires de surprise-partie dérisoires n'ont rien de commun avec cette ombre servilisée qui traverse Kaboul sans voir et sans être vue (H, 05.11.01).

Le cinéaste Roger Vadim avait réalisé 24 films:

[...] – Surprise-partie (1983) (H, 12.02.00).

Surprise-partie n.f. тепер також уживається в новому значенні “масовий (політичний, передвиборчий) захід (за участю вокально-інструментальних гуртів і солістів)”.

Les Verts ont dénoncé « l’indécence » des dépenses consacrée au congrès de l’UMP, dimanche 14 janvier, pour introniser Nicolas Sarkozy candidat à l’élection présidentielle. [...] Nicolas Sarkozy organise aujourd’hui la surprise-partie la plus chère de l’année, dépensant plus de 3,5 millions d’euros [...] (NO, 14.01.07).

Проте морфологічний варіант з англографічною формою суфіксоїда є припустимим у контекстах, де йдеться про Велику Британію.

Alerte à Buckingham.

Telle la première midinette venue, la toute jeune duchesse Diana rêvait de devenir danseuse ou princesse. Persuadée d’être un jour distinguée par le prétendant au trône d’Angleterre, elle repousse systématiquement les avances de ses compagnons de surprise-party (Télécinéobs, 20.04.02).

Від допустимих уживань варіантів, з якими асоціюється негативна парадигматична нормема на просунутій стадії її існування до їх остаточного виходу з ужитку, слід відрізняти вживання таких варіантів у нових значеннях, що здатні становити перспективну норму. Так, нове значення англіцизму *surprise-party* n.f. “офіційний прийом високого рангу (у приміщенні)”, престижна конотація якого отримує вираження саме в англографічній формі суфіксоїда, випадає з поля дії негативної парадигматичної нормеми, що визначає його перспективну нормативність.

S’agit-il donc pour le président du Conseil italien de donner un petit coup de pouce à son illustre collègue ou d’une simple phrase jetée à tout vent au beau milieu d’une surprise-party ? (H, 12.08.97).

Англографічна форма суфіксоїда *-party* отримала престижне забарвлення у складі давнього запозичення *garden-party* n.f. (1882) “прийом, свято (у саду чи парку)”. PR кваліфікує *garden-party* n.f. як застарілий англіцизм (Anglic. Vieilli). Проте реальна вживаність за даними архівів французьких ЗМІ спростовує це свідчення (« L’Express » з 1993 р. – 69 ужив.; « Le Monde » з 1987 р. – 295 ужив.);

« L'Humanité » з 1990 р. – 94 ужив.; « Le Nouvel Observateur » з 1993 р. – 75 ужив.). Уживання *garden-party* n.f. спеціалізувалося у значенні "офіційний прийом високого рангу (у саду чи парку)", імплікаціонал якого зберігає сему "престижність", що пов'язується з англографічною формою. Через це нормалізація *garden-party* → *garden-partie* (реально не вживається: E – 0; NO – 0) навряд чи можлива.

Les Mélomaniaques.

Ils ont joué dans tous les festivals, dont Chalon dans la rue, et à la garden-party de l'Elysée, sur invitation de Bernadette. Les Mélomaniaques ne sont autres que les acteurs d'un spectacle musico tout terrain, entre chansons et dingueries (E, 30.05.02). (див. інші атестації у А.34.)

Garden-party n.f. тепер застосовується й в новому значенні "політична акція підтримки державного діяча чи посадовця високого рангу (просто неба)".

Dernière garden-party pour Jacques Chirac.

Les jeunes de 1995 avaient contribué à l'élire et s'étaient retrouvés place de la Concorde, à Paris. Ceux de 2005 l'avaient renvoyé à son âge, un 14 avril à la télévision, avant le référendum perdu sur l'Europe. Ceux de 2006 l'ont conspué, dans la rue, pour qu'il retire le contrat première embauche (M, 15.07.06).

За АТМО-3 нормалізуються й графічні варіанти, що трапляються в реальному вжитку, проте не об'єднуються в аксіологіконі негативною парадигматичною нормемою на просунутій стадії її існування. Вони підпадають під АТПЗ-7 "логічна невпорядкованість певних ділянок орфографічної норми; сприяння остаточному прийняттю гармонізованих варіантів". Така нормалізація здійснюється в межах реформи французької орфографії з її заходами зі спрощення й логічного вдосконалення правопису, що давно назріли. Такі зміни (наприклад, вирівнювання графічних серій, приведення графіки у відповідність до вимови і т.і.) є лінгвокультурно вмотивованими і потребують мінімальних зусиль щодо їх прийняття, якщо залишити ретроспективні вподобання представників вищого рівня еталонного типу мовної культури. Вони є настільки очевидними, що, безсумнівно, будуть приняті носіями сучасного нормо твірного типу мовної культури, які не байдужі до проблем престижності й конкурентоздатності французької мови.

При цьому традиційні графічні варіанти залишаються синхронно припустимими, тому що носії вищого рівня еталонного типу мовної культури потребують певного часу для усвідомлення доцільності зрушень норми й остаточного прийняття гармонізованих варіантів. Однак традиційні варіанти є одночасно перспективно ненормативними. Аксіологічна норма не може прийняти нормалізаторську стратегію Французької академії, що не розрізнює зміни до правопису, які є дійсно проблематичними і долю яких вирішить реальний ужиток, і доцільні зрушення, а тому фактично відсторонилася від підтримки рекомендованих варіантів (див. Б.6).

Отже, нормативно-дискурсивна стратегія у її застосуванні до випадків, коли негативна парадигматична нормема є сформованою в аксіологіконі мовної особистості і перебуває на просунутій стадії розвитку конкурентних відношень у бік витиснення неприйнятного варіанта, дає аксіологічний тип синхронно припустимих перспективно ненормативних мовних одиниць (явищ). Така ситуація, за якою уявлення наукового внормування і реальні мовні процеси збігаються, визначається за показником незначної вживаності недосконалого варіанта і непрямими свідченнями його витиснення з ужитку меліоративним варіантом.

Стан парадигматичної нормеми у АТМО-3 значно полегшує прийняття рекомендацій аксіологічної норми, у порівнянні з АТМО-2. Він дозволяє нормативістам прогнозувати витіснення неприйнятного варіанта з достатньою певністю і дає їм реальний шанс остаточно вивести його з реального вжитку в найближчій перспективі через жорстке формування перспективної норми.

Проте, як з’ясовується, остаточне виведення варіанта з реального вжитку часто потребує цілеспрямованих зусиль нормативістів. Позиції перспективно ненормативного варіанта можна додатково послабити через той факт, що він вступає в парадигматичні відношення з декількома одиницями лексикона, тобто входить чи може бути введений в багатокомпонентну парадигматичну нормему. У період застарівання варіанти, що залишають свої позиції, можуть уживатися зі спеціальними, переважно стилістичними цілями (метафоричні вживання, засоби іронічного зображення, уживання для запобігання повторів, як торговельних марок,

ключових слів певної галузі). Мабуть, поступово з плином часу такі вживання ставатимуть усе рідкішими. Хоча поняття повного виходу варіанта норми з ужитку виявляється відносним. Епізодичні спеціалізовані вживання “остаточно витіснених” варіантів простежуються ще достатньо тривалий час. Надійним показником застарівання недосконалого варіанта є лише припинення його вживання для запобігання повторів.

Нормалізація за АТМО-3 також стосується традиційних графічних варіантів, що зустрічаються в реальному вжитку, проте не об’єднуються в аксіологіконі негативною парадигматичною нормемою на просунутій стадіїї її існування. Так нормалізація проводиться в рамках реформи французького правопису і стосується вирівнювання графічних серій, приведення графіки у відповідність до вимови. Такі зміни є назрілими і настільки очевидними, що потребують мінімальних зусиль щодо їх прийняття і безсумнівно увійдуть у мовну компетенцію носіїв сучасного нормотвірного типу мовної культури. При цьому традиційні графічні варіанти залишаться синхронно припустимими, тому що носіїї вищого рівня еталонного типу мовної культури мають потребу в певному часі для усвідомлення доцільності зрушень норми й остаточного прийняття гармонізованих варіантів.

3.1.2.4. Синхронно ненормативні мовні одиниці й мовні явища. До аксіологічного типу синхронно ненормативних мовних одиниць (явищ) (АТМО-4) належать фонографічні і граматичні варіанти норми, лексеми, очевидна неприйнятність яких у межах сучасної літературної норми визначається розв’язанням конкурентних відношень, що існували між варіантами норми. Витиснуті з об’єктивної норми мовні одиниці чи мовні явища потребують чіткої кодифікації як ненормативних. Правомірність такої кодифікації з погляду лінгвокультурної концепції мовного внормування, яка долає методологічні вагання щодо послідовної нормативної орієнтації, не викликає сумнівів.

До варіантів норми цього аксіологічного типу взагалі застосовується такий перформативний засіб, як їх кодифікація як синхронно ненормативних шляхом застосування позначок, наприклад, *« à proscrire »*, « *à éviter »*, « *ce mot est condamné »* та ін. чи позначки *« anglicisme (américanisme) »*, якій надається цілком

визначене заборонне значення. Ця заборона супроводжується рекомендацією до обов'язкового вживання меліоративних (адаптованих) варіантів норми, що переважають у реальному вжитку.

У випадку, що підпадає під аксіологічний тип парадигматичного зв'язку "розв'язання конкурентних відношень між варіантами норми через витіснення неприйнятного варіанта; кодифікація витісненого варіанта як ненормативного" (АТПЗ-8), вплив негативної парадигматичної нормеми дав результат у вигляді конкретної негативної нормеми, який констатують і кодифікують нормативісти.

Розв'язання конкурентних відношень, що існували між морфологічними варіантами, на користь більш адаптованого варіанта можна показати на прикладі витіснення варіанта із запозиченим суфіксом *-ing* варіантом із субституцією суфікса *-ing → -age mixage* n.m. "1. **аудіовіз. засоби** мікшування, одночасний запис декількох фонограм; перезапис (з накладенням) (приклади 1–2); 2. (детермінологізовані значення) перемішування; змішування (приклади 3–4; 141 ужив. у газеті « L'Humanité » з 1990 р.)". Факт витіснення визначає синхронну ненормативність морфологічно неадаптованого варіанта *mixing* n.m. (Н – 0): « *Mixage* n.m., la variante *mixing* n.m. est à proscrire ».

1. *Partition à quatre voix. [...] un premier mixage [...] un second (mixage de mixages)* (Н, 23.02.06).

2. *Table n.f. de mixage* "пульт мікшування" (Н – 17 ужив.).

[...] toutes les possibilités de la table de mixage (Н, 28.05.99).

3. *Ce mixage entre universalité et identité* (Н, 11.01.00) .

4. *[...] mixages folkloriques* (Н, 19.03.02).

З огляду на зрушення норми на користь адаптованих морфологічних варіантів із французьким способом утворення множини запозичень на ***-y, -x*** установлюється синхронна ненормативність варіантів з англійським способом утворення множини *-ies, -xes*: *dandy* n.m. (1817) "денді, чепурун"– pl *dandys*, la variante *dandies* est à proscrire *; jury* n.m. (1790) "1. присяжні засідателі; суд присяжних; 2. журі; конкурсна комісія; 3. **спорт**. суддівська колегія" – pl. *jurys*, la variante *juries* est à

éviter *; kleenex* n.m. invar (1965) “паперова носова хусточка” – pl . *kleenex,* la variante *kleenexes* est condamnée.

Морфологічна адаптація тут відбулася за умов семантичної адаптації відповідних запозичень, які тепер уживаються як звичні позначення речей та явищ, що інтегрувалися у французьку дійсність, буває що й упродовж кількох століть існування в мові. Так, лінгвокраїнознавчий словник “Франція” простежує семантичну адаптацію давнього запозичення *dandy* n.m., яке “Малий Робер” помилково відносить до застарілих: “денді / чепурун за часів Луї- Філіппа (1830 – 1848) і Другої імперії (1852 – 1870) // За Луї-Філіппа одягався на англійський манір; [...] за часів Другої імперії [...] носив тонкі вуса та борідку на імператорський манір” [535, с. 308].

Серед 270 уживань *dandy* n.m. у газеті « L’Humanité » (з 1990 р.) переважно в однині трапляються лише адаптовані форми множини *dandys*.

[...] à l’image des «vrais-faux » dandys (H, 11.03.99).

La Belle Epoque à l’honneur.

Les décors et les costumes de la Recherche du Temps perdu, ses personnages, mondaines et demi-mondaines, ducs et dandys (H,02.11.01).

Серед більш як 512 уживань *jury* n.m. ми натрапляємо лише на адаптовані форми множини *jurys.*

Dans les coulisses du Conservatoire.

Trois jurys, composés chacun de cinq personnes et renouvelés tous les jours (H, 05.11.01).

Cannes. Les jurys du festival (H, 15.05.03).

Серед 181 уживання *kleenex n.m.* немає жодного англізованого варіанта множини *kleenexes*.

[...] refuser d’être jetés comme des kleenex (H, 16.07.01).

[...] ce vendeur en gros de kleenex (H, 31.12.03).

Через масовість і приступність у Франції такого виду вітрильного спорту, як віндсерфінг і, мабуть, через важкість вимови для французів відповідних англіцизмів негативна парадигматична нормема, що утворилася спонтанно, спричинила

витиснення цілого запозиченого словотвірного ряду *windsurfing* n.m. “1. віндсерфінг; 2. вітрильна дошка (снаряд)” – *windsurfer (windsurfiste)* n. “віндсерфінгіст, спортсмен чи аматор, що займається віндсерфінгом” французьким словотвірним рядом *planche* n.f. *à voile* (*planche* n.f.) – *véliplanchiste (planchiste)* n.

Англіцизм *windsurfing* n.m. остаточно вийшов з реального вжитку (Н – 0, М – 1, Е – 0). Епізодічність вживання відмічає й похідне *windsurfer* n. (Е (з 1993 р.) – 2 ужив.; М (з 1987 р.) – 4 ужив. у варіюванні з *planche à voile*; Н (з 1990 р.,) – 1 ужив.).

У наступному прикладі *windsurfer* n. застосовується як прикметник, що звужує екстенсіонал іменника *planche* n.f.

La véliplanchiste française Raphaëla Le Gouvello est arrivée hier à Tahiti à l’issue d’un périple de plus de 4400 milles nautiques, soit près de 8200 kilomètres, entamé à Lima le 5 août. Petite, déjà, elle aimait l’eau. Elle a seize ans lorsqu’elle démarre sur une planche windsurfer (Н, 04.11.03).

Франсизований варіант *windsurfiste* n. реально не вживається (Н – 0, М – 0, Е – 0).

Французький словотвірний ряд сформувався на основі полісемантичного іменника *planche* n.f., який зміг розширити свій екстенсіонал. Вихідна форма вживається у двох значеннях *windsurfing* n.m..

[Faustine Merret, une véliplanchiste française]: « J’ai commencé en 1993. Avant je faisais du cross. Mais comme j’avais un peu de mal aux départs des courses, j’ai voulu pratiquer un sport plus agréable. J’ai abordé la planche comme un sport fun où l’on se fait plaisir » (Н, 26.08.04).

Emmanuel Bertin Le chevalier volant de l'Atlantique.

Passionné par la mer, il pratique la voile et la planche depuis son plus jeune âge. En 1994, à la recherche de sensations nouvelles, il fait tirer sa planche par un cerf-volant: le kitesurf est né. Ainsi équipé, il vient de traverser l'océan (Н, 29.06.06).

Уживаність вихідної форми через багатозначність *planche* n.f. установити неможливо. Проте можна припустити, що вона наближається за частотністю до словосполучення *planche* n.f. *à voile* (Н – 142 ужив.: *l’épreuve de planche à voile*

féminine (H, 30.07.96); *la planche à voile olympique* (H, 23.09.00); M – 459 ужив.; E – 105 ужив.).

En remportant hier la médaille d'or en planche à voile olympique (Mistral femmes) devant la Chinoise Yin Jian et l'Italienne Alessandra Sensini, Faustine Merret permet à l'équipe de France de sortir la tête de l'eau après avoir sombré des années durant (H, 26.08.04) (див. інші атестації у A.35.1).

Назва спортсмена (спортсменки) чи аматора, що займається віндсерфінгом, віндсерфінгіста закріпилася за похідним *véliplanchiste* n. (H – 42 ужив., M – 95 ужив., E – 28 ужив.) і його скороченою формою *planchiste* n. (H – 7 ужив., M – 37 ужив., E – 10 ужив.).

La véliplanchiste française Raphaëla Le Gouvello est arrivée, jeudi 8 juin, à 10 h 21 locale (8 h 21 à Paris), au large de l'île de la Réunion, point final de sa traversée de l'océan Indien. Elle a parcouru 3 300 milles (plus de 6 000 km) en 60 jours, 2 heures et une minute (M, 09.06.06).

Le Sri Lanka espère le retour rapide des touristes.

L'immense plage de sable fin d'Hikkaduwa, à 101 km de Colombo, est quasi déserte. Les fortes vagues qui faisaient le bonheur des planchistes grondent, mais pas une voile n'est sur la mer (M, 07.03.05).

Можна припустити, що автохтонне словотвірне гніздо *planche (à voile) – (véli)planchiste* у перспективі залишиться єдиним на позначення цього масового виду спорту і спотрсменів (аматорів), що ним займаються, незважаючи на появу останнім часом нового різновиду віндсерфінгу з короткою вітрильною дошкою. Цей різновид і відповідна назва діяча поки що означаються запозиченими вузькоспеціальними спортивними термінами *funboard (fun)* n.m. "1. віндсерфінг на короткій дошці; 2. коротка дошка для віндсерфінгу" (H – 22 ужив., M – 52 ужив., E – 13 ужив.) і *funboarder* n. "спортсмен чи аматор, що займається віндсерфінгом на короткій дошці" (H – 3 ужив., M – 2 ужив., E – 2 ужив,) (див. A.35.2).

Проте новий різновид віндсерфінгу додатково сприяє популяризації цього виду спорту, і в мовній свідомості пересічного француза екстенсіонал *planche* n.f. *à voile* може розширитися й прийняти нове значення. На вірогідність нашого

припущення вказують випадки варіювання *planchiste / funboarder* (приклад 1), *planche à voile / funboarder* (приклад 2), *funboard / planche à voile* (приклад 3), а також використання *funboard* n.m. у функції прикметника, що вживається для деталізації значення іменника широкої семантики *planche* n.f. “коротка вітрильна дошка” (приклад 4).

1. *Super X. Le vent du renouveau.*

Cette course à plusieurs planchistes et sur un parcours aménagé privilégie le spectacle.

Avril 2004, sur plage de la Franqui à Leucate dans le sud de la France, huit funboarders casqués et harnachés de gilet de protection n’attendent que le signal de départ pour se jeter sur leurs planches [...] (H, 02.08.04).

2. *Fun d'hiver.*

Plus il fait froid, plus les amateurs de planche à voile se sentent des envies d'eau chaude. En hiver, ce sont les alizés qui souffleront dans leurs voiles. D'est en ouest, le funboarder avisé sait qu'il peut s'arrêter dans l'archipel du Cap Vert et, plus particulièrement, dans l'île de Sal [...] (M, 29.12.90).

3. *Robby Naish ? Doit-on encore le présenter ? Cet homme a tout gagné en funboard. Pendant près d’une bonne vingtaine d’années, il a été l’icône de tous ceux qui ont mis les pieds sur une planche à voile* (H, 12.08.03).

4. *Les sports nautiques sur le lac d'Annecy.*

Le lac d'Annecy (Haute-Savoie), encerclé par les montagnes, avec son eau à 20 degrés d'un bleu profond, est l'endroit idéal pour les adeptes des sports nautiques. En témoigne la multitude de voiles multicolores, de canoës-kayaks, de planches de funboard [...] (E, 18.07.05).

Проте наш прогноз – це лише припущення, що має підстави. Негативні парадигматичні нормеми *« funboard (fun)* n.m. / *planche à voile »* і *« funboarder* n. / *véliplanchiste (planchiste)* n. *»* ще мають бути сформовані в аксіологіконі французької мовної особистості за АТМО-2.

Результатом впливу негативної парадигматичної нормеми може бути стабілізація конкурентних відношень між варіантами норми. Цей випадок

розв’язання конкурентних відношень підпадає під аксіологічний тип парадигматичного зв’язку “стабілізація конкурентних відношень між варіантами норми через обмеження вживання неприйнятного варіанта спеціальними цілями; кодифікація таких спеціальних уживань як припустимих” (АТПЗ-8а).

АТПЗ-8а можна проілюструвати на прикладі культурної адаптації, що обертається стиранням у семантиці відповідних запозичень семи “культурна експансія”, яка звичайно сприяє їх утриманню в мові. Це позначається на стані конкурентних відношень між співіснуючими варіантами норми, і запозичення значно поступається у вживаності перед французьким еквівалентом.

Уже близько 1956 року запозичення з американського варіанта англійської мови *businessman* n.m. “ділок, підприємець, бізнесмен; представник ділових кіл” (1871 – 1873, rare av. 1965) існувало у французькій мові як семантично асимільоване слово, тобто вживалося стосовно французької дійсності. Так, Ф. де Гран’Комб у статті « Businessman et homme d'affaires », визнаючи помилковим своє колишнє твердження (сформульоване в статті « L'anglomanie en francais ») про те, що *businessman* і його французький еквівалент *homme d'affaires* тотожні за значенням і що, отже, запозичення *businessman* не є корисним у французькій мові [414, p. 191], визнає семантичну диференціацію *businessman* зі значенням *homme d'affaires* “ділова людина, ділок; провідник інтересів ділових кіл; повірений”, що не наводиться у французьких словниках. Це приводить його до висновку про незамінність *businessman* у французькій мові, що нібито можна передати тільки громіздким описовим зворотом *un homme qui est dans les affaires* “людина, що орудує справами, займається торгово-економічною діяльністю” [415, p. 214]. О. Соважо також розглядає *businessman* і *homme d'affaires* як семантично диференційовані слова: « Un businessman n'est pas un affairiste ni un homme d'affaires » [492, p. 226].

Наша вибірка підтверджує життєвість у сучасній мові значення *homme d'affaires* “ділок; провідник; повірений”, на яке вказують Ф. де Гран’Комб і О. Соважо, що дійсно є семантично диференційованим з *businessman* в сучасній нормі (пор. лексикографічні тлумачення *businessman* у словниках LL і DAR: « Homme d'affaires qui gère d'importantes enterprises »).

L'Américain était un homme pressé, un homme d'affaires, un expert des manuscrits musicaux. [...] Un homme d'affaires, un expert s'habille toujours pareil, le matin comme le soir, l'hiver comme l'été, passe-partout et sans penser à rien, les heures et les saisons n'ont pas prise sur lui, un spécialiste ne songe qu'à sa spécialité [...] (650, p. 73).

Bartlebooth n'était sûr que de Smautf et Smautf était beaucoup trop vieux et de plus le milliardaire qui, pour la réussite de son projet, avait depuis cinquante ans abandonné peu à peu son patrimoine à ses hommes d'affaires, n'aurait même plus eu les moyens à son vieux serviteur une protection aussi coûteuse (636, p. 529).

Проте вже "Великий Робер"-85 наводить тлумачення, що свідчить про прийняття французьким *homme d'affaires* значення англо-американізму *businessman* "ділок, бізнесмен, представник ділових кіл": « Homme ayant une fonction de direction ou de décision dans l'économie privée ». "Малий Робер" пояснює нове значення *homme d'affaires* за допомогою виразу *être dans les affaires*: « Il est dans les d'affaires, c'est un homme d'affaires » (див. А.9.1).

Le cabinet du Père Paul, installé dans le corps de bâtiment principal du château, est celui d'un homme d'affaires prospère, qui règle ses problèmes et y reçoit, simultanément (627, p. 192). (див. інші атестації у А.9.2)

Крім нового значення лексикалізованого словосполучення *homme d'affaires,* конкуренцію англо-американізму *businessman* у сучасній нормі змогло скласти "модне слівце" *président-directeur* n.m. *général* (у розмовному стилі вживається абревіатура P–DG) (1960) "генеральний директор, голова ради директорів", що закріпилося в ужитку (наша вибірка – 94 ужив.), викликане до життя появою ключової посади сучасного підприємництва в післявоєнній французькій економіці, у семантичній структурі якого, так само як і в семантиці *businessman*, містяться семи "багатство", "впливовість", "ефективність", "твердість", "престижність" (Пор. « Type social de l'homme d'affaires, riche, [...] Businessman » (GR, v. 5, p. 200)).

Henri Malcor, directeur puis président-directeur-général de la Compagnie des Forges et Ateliers de la Loire ; et enfin PDG de la société Creusot-Loire [...] (624, p. 19-20) (див.інші атестації у А.9.3).

Прийняття *homme d'affaires* значення англо-американізму, а також входження *président-directeur général*, спричинило звуження сфери функціонування *businessman* у сучасній французькій мові. Так, згідно з DAR, *businessman* уживається в наш час як ксенізм чи напівксенізм (« homme d'affaires américain ou de style américain »), а також як стилістично забарвлений засіб (конотація "іронічне"). Наша вибірка свідчить, що процес витиснення *businessman* у сучасній мові триває, оскільки *homme (femme) d'affaires* уживається стосовно американських бізнесменів.

Coup d'accélérateur dans l'affaire AIG.

[...] une transaction douteuse entre AIG et le réassureur General Re, propriété du célèbre homme d'affaires américain Warren Buffet (F, 28.05.05) (див.А.9.4).

До того ж, уживаючи *businessman* для позначення бізнесменів американського типу, мовці відчувають потребу в додатковому виправданні застосування запозичення як ксенізме чи напівксенізму за допомогою ітеративної семи мікроконтексту, що виражається прийменниковою конструкцією *à l'américaine*.

[Alex]: – Mon pauvre Roro! Mais qu'est ce que tu es traqueur! Dickie, c'est pas un débilé! Ton frère, c'est pas Fu Man Chu! D'abord, ces histoires de secte, de lavage de cerveau, je n'y crois qu'à moitié. Ton frère est un businessman à l'américaine, un peu magouilleur peut-être, mais pas un dingue! (627, p. 321) (див. іншу атестацію у А.9.5).

Отже, у сучасній мові відчутна стабілізація конкурентних відношень між членами парадигматичної нормеми "*businessman* (рідковживане businesswoman n.f. "ділова жінка") / *homme (femme) d'affaires*" через обмеження вживання англо-американізму як ксенізму чи напівксенізму, як стилістично забарвленого засобу, а також у варіюванні на рівні мовлення з *homme (femme) d'affaires*. Це дає підстави кодифікувати *businessman* n.m. (*businesswoman* n.f.) як синхронно ненормативні запозичення за винятком зазначених припустимих уживань.

Robert Louis-Dreyfus: Le fils prodigue est rentré au bercail.

Avec cette vie de nomade, l'homme d'affaires s'échappe du bruit et de la fureur de Marseille. [...] Businessman très avisé pour les affaires « sérieuses » – en vingt-cinq ans, ses investissements lui ont rapporté des centaines de millions d'euros –, Robert est en

revanche un piètre gestionnaire pour l'OM (NO Challenges, 07.07.05).

Manchester United: la marque. De notre envoyé spécial à Manchester.

Sportsman contre businessman, logique sportive contre logique économique: qui l'emportera? Claude Boli, frère du célèbre joueur marseillais, rappelle que la puissance du club s'est bâtie sur un compromis: « Manchester United dépend autant des buts de l'avant-centre, Rudd Van Nistelrooy, que des intérêts de la City » (NO, 06.01.05).

Philippine de Rothschild prépare sa succession.

[...] Elle sacrifie sa carrière de comédienne et se transforme tantôt en châtelaine, tantôt en « businesswoman » (M, 18.06.05).

АТМО-4 охоплює й запобігання помилкам щодо чинної норми, яке здійснюється за АТПЗ-9 "констатація помилок щодо норми; запобігання цим помилкам".

Помилки щодо норми, яких допускаються мовці, можна поділити на "діагностичні", що свідчать про існування "точок напруження" в чинній нормі і є провісниками її наступних зрушень, і "механічні" ("автоматичні") [230, с. 87]. Механічних помилок здебільшого допускаються пересічні мовці, що підпадають під типи мовної культури, які лежать нижче рівня еталонного типу. Такі помилки робляться через неуважність, утомленість, недостатнє опанування чинної норми, а то й просто через неуцтво. Проте предметом нормовстановлюючого аналізу стають лише механічні помилки, яких допускаються мовні особистості через несприятливий вплив мовної аналогії, певну ускладненість окремих ділянок чинної норми. Утім і такі механічні помилки не належать рівневі етнічної мовної особистості: кількісно вони є недостатніми для констатації зрушень норми в колективній мовній свідомості, а з'являються в мовленні окремих мовців чи досить обмеженої їх частини.

У разі механічних помилок щодо норми нормативісти нагадують чинну норму, з'ясовують причини помилок і доводять правомірність нормативних реалізацій.

Прикладом, що підпадає під АТПЗ-9, може слугувати таке явище, що належить до найбільш дискутованих серед французьких мовознавців і нормативістів, як амодальний Subjonctif після сполучника *après que*

“після того як”. З цього приводу висловилися А. Терів (A. Thérive, 1947), Ш. Брюно (Ch. Bruneau, 1951), А. Доза (A. Dauzat, 1951, 1953, 1954), М. Кресco (M. Cressot, 1952), Ж. Стефаніні (J. Stéfanini, 1953), Р. Лебідуа (R. Le Bidois, 1953, 1955) [574, p. 1051–1053].

Ми відносимо вживання амодального subjonctif, що мають певне поширення, до “механічних” помилок щодо норми, яких допускаються індивідуальні мовні особистості (у тому числі й непересічні) переважно за аналогією з керуванням сполучника *avant que* “до того як”, а також через інші несприятливі інтерферентні впливи. Ідеться про “чисті” випадки вживання дієслівних способів після сполучника après que, які зводяться до застосування дійсного способу, якщо йдеться про минулі й майбутні реальні факти, чи умовного способу (Conditionnel), якщо передається можливий, імовірний факт (*« On cherche ce qu’il dit après qu’il A parlé »* (Molière), *« Après que vous AUREZ parlé, li parlera »* (Ac.), *« Comme un miroir qui garderait l’image après que l’objet AURAIT DISPARU »* (Hugo) [575, p. 374]. Ми не торкаємося вживань, ускладнених значеннями можливості, імовірності дії, наявністю сумнівів щодо її дійсної реалізації, її зумовленістю певними обставинами, зокрема в таких випадках минулого, що можливо матиме місце в майбутньому. *« Peut-on concevoir que nous reversions notre gros lot au Ministère des Finances après que notre numéro SOIT sorti ? ». « Le Président du Conseil et les ministres ne peuvent être nommés qu’après que le Président du Conseil AIT été investi de la confiance de l’Assemblée »* (Constitution fr. 1946, titre VI, art, 45, § 3) [574, p. 1052] (див. Б.8).

Крім несприятливого впливу аналогії, помилки щодо вживання амодального subjonctif можливо спричиняються також прихованими інтерферентними впливами суто мовного характеру. Так, М. Вільме знаходить суто лінгвістичне пояснення поширенню вживань subjonctif після après que, ставлячи собі питання: чому інтерференція відбувається лише в напрямку avant que → après que, хоча Subjonctif складніший щодо формотворення. Хибний висновок про переважання форм з Subjonctif у реальному вжитку підводить автора до таких умоглядних пояснень цього факту. Після сполучника après que (на противагу avant que) завжди вживається складна дієслівна форма, що має значення результату дії (déjeuner = « être en train de

manger » → avoir déjeuné = « avoir cessé de manger »). Subjonctif починає вживатися замість Indicatif у останній третині XIX ст., саме тоді, коли passé simple виходить з усного вжитку, і passé composé значною мірою втрачає значення результативності. З того часу складні форми Subjonctif нібито перебирають на себе функцію передачі результативності дії [511, p. 54–57]. М. Гревісс знаходить таке лінгвістичне пояснення поширенню складних форм Subjonctif за аналогією з керуванням сполучника avant que. Цій інтерференції нібито сприяла омофонія форм passé antérieur і plus-que-parfait du subjonctif (après qu'il EUT parlé → après qu'il EÛT parlé). Остання рідковживана форма з переходом у регістр широковживаних дієслівних часів дала поширений відповідник *après qu'il AIT parlé* [574, p. 1051–1053].

Ф. Гаде пояснює поширення вживання subjonctif взагалі (наприклад, у фразі *Voilà la façon dont nous pensons que la culture doive évoluer*) лінгвокультурною причиною, яка не може слугувати доказом "діагностичного" характеру цієї помилки щодо норми: гіперкорекцією за умов мовної непевності (insécurité linguistique). Самоконтроль мовців за умов дещо ускладненої літературної норми змушує їх позасвідомо вживати складнішу граматичну форму, яка вбачається культурно престижнішою [402, p. 25].

На нашу думку, певна невизначеність нормативної оцінки щодо вживань умовного способу після сполучника *après que* (пор. спосіб, який обирає "Малий Робер": **Mod** (emploi critiqué). **Après que** suivi du subj.: par anal. avec **avant que**) пояснюється передусім уподобаннями тих нормативістів, які мислять категоріями "літературного" bon usage і анахронічно застосовують критерій гарного автора. Згідно з критеріями нормативної оцінки того періоду факт наявності мовної реалізації у творах видатних письменників є найвищим критерієм правильності. Тому у добу літературно-національного bon usage до випадків уживання Subjonctif після *après que*, атестованих у художніх творах, існувало толерантне ставлення.

На "постлітературній" стадії BON USAGE критерій авторитетного літературного джерела не є визначальним. Видатні письменники й раніше могли допускатися помилок щодо норми (які мали лінгвістичні підстави своєї появи), коли їх підводило чуття мови стосовно динаміки мовних явищ. Наприклад, виходячи з

вимови англіцизму *wagon* n.m. [vagõ], деякі письменники допускалися правопису *vagon*, який через чинник моди і престижності не зміг закріпитися в реальному вжитку. Це перетворило такий правопис на помилку щодо норми (*« En VAGON, l'autre jour, les portières fermées, je regardais un insecte »* (A. Daudet). *« Je passe ma jeunesse dans les cabines des VAGONS »* (A. Thérive). [575, p. 131[).

Надання цій механічній помилці рангу не просто діагностичної, а такої, що осуджується через штучну підтримку чинної норми, можливе й через бездоказове свідчення про переважання вживань із subjonctif у реальному вжитку та умоглядні міркування суто лінгвістичного характеру. Так, М. Вільме вважає, що нормативне заперечення вживань амодального subjonctif не має підстав ні через критерій гарного автора, ні через чинник уживаності. Критерій гарного автора, навпаки, має доказову силу на користь амодального subjonctif, тому що на приклади з Subjonctif натрапляємо у письменників Сен-Жон Перса, А. Камю, М. Дрюона (Sic ! колишнього постійного секретаря Французької академії), Е. Базена (колишнього секретаря Академії Гонкурів). М. Вільме бездоказово наголошує, що вживання амодального subjonctif після сполучника *après que*, з'явившись наприкінці XIX ст., значно поширилися в період Другої світової війни, так що сьогодні вживання на кшталт *Pierre arrive après que Marie AIT déjeuné* (проти нормативного *Pierre arrive après que Marie A déjeuné*) переважають. За автором, пуристи осуджують уживання subjonctif і через хибне міркування граматичного порядку, яке, на його думку, легко спростовується. Насправді, чомусь ніхто не має заперечень проти застосування після *après que* умовного способу (le mode conditionnel), який, як і subjonctif, передає нереальність дії (l'irréalité foncière) (*Pierre arriverait après que Marie AURAIT déjeuné*) [511, 54–57].

Проте синхронна неприйнятність амодального subjonctif визначається на підставі показників реальної вживаності й досконалої мови. Певна вживаність амодального subjonctif не є, однак, достатньою для зрушення чинної норми. У реальному вжитку в цьому випадку переважає застосування дійсного способу (Indicatif). Так, у статті "**Après que** loc. conj." словника "Скарбниця французької мови" наводяться приклади тільки на вживання Indicatif.

Après que j'avais fait mes gammes, mes arpèges. Un peu de solfège, et ressassé quelque morceau des bonnes traditions du piqniste, je cédais la place à ma mère qui s'installait à côté de Mlle de Gœcklin (Gide. Si le grain ne meurt, 1924, p. 357) (див. інші приклади у А.36.1).

З 116 прикладів зі сполучником **après que** у TLF, що ілюструють уживання таких авторів, як М. Пруст, Ж. Грін, Е. Базен, А. де Монтерлан, Р. Роллан, М. Метерлінк, Е. і Ж. Де Гонкури, П. Клодель, Е. Тріоле, Ж. Верн, А. Шеньє, Г. де Мопассан, Б. Констан, Е. Золя, Ф. Моріак, А. Мальро, лише в семи застосовується subjonctif (див. А.36.2).

Причому варіювання Indicatif / Subjonctif може допускатися один і той самий автор. Як видно з прикладів, що йдуть далі, А. Жід віддає значну перевагу indicatif.

Elle prenait un enfantin plaisir au spectacle. Quant à moi je le suivais à peine, déconcerté par trop de nouveauté; mais ne laissai pas d'être surpris par la souplesse, la prestesse et l'agilité des acrobates qui se risquèrent dans l'arène après que les choreutes, les danseuses, puis les lutteurs eurent cédé la place. Devant bientôt moi-même affronter le Minotaure, je m'instruisis beaucoup à observer leurs feintes et leurs passades propres à fatiguer et éberluer le taureau (A. Gide, Thésée, 1946, p. 1423) (див.інші приклади у А.36.3).

Для А. Камю вживання indicatif теж є цілком звичним.

Le rêve prophétique de Marx et les puissantes anticipations de Hegel ou de Nietzsche ont fini par susciter, après que la cité de Dieu eut été rasée, un état rationnel ou irrationnel, mais dans les deux cas terroriste (Camus, L'Homme révolté, 1951, p. 221).

On but de l'alcool de canne en l'honneur de D'Arrast, après que le maire, verre en main, lui eut souhaité la bienvenue et tout le bonheur du monde (Camus, L'Exil et le royaume, 1957, p. 1662).

До того ж, певна реальна вживаність Subjonctif після сполучника *après que* не є провісником лінгвокультурно вмотивованого майбутнього зрушення норми, що зумовлюється якоюсь нагальною потребою лінгвокультурного чи комунікативного планів. У цьому разі жодним чином не йдеться про вдосконалення мови через демократизацію норми. Це явище виводить із рівноваги систему французьких

дієслівних способів Indicatif / Subjonctif. Проте відповідне правило відображає реальні мовні і ментальні протиставлення, воно не є штучним. Лінгвістична характеристика – чітка окресленість сфер застосування дійсного й умовного способів – настільки вагома (вона зачіпає тезаурус – склад ментальності французів), що її не може перебороти інтерферентний вплив антонімічного сполучника *avant que* та інші приховані інтерферентні впливи.

Таким чином, нормативно-дискурсивна стратегія, що застосовується до мовних одиниць (явищ), які супроводжуються конкретними негативними нормемами як наслідками розв'язання конкурентних відношень, що існували між варіантами норми, зумовлює кодифікацію відповідних мовних фактів як синхронно ненормативних. До АТМО-4 належать фонографічні і граматичні варіанти норми, лексеми, очевидно неприйнятні у сучасній літературній нормі. У ділянці лексико-семантичної норми витіснення неприйнятного варіанта може спричинюватися багатокомпонентною парадигматичною нормемою. Негативна парадигматична нормема, що утворюється спонтанно, може зумовлювати витиснення цілого словотвірного гнізда. Результатом впливу негативної парадигматичної нормеми може бути стабілізація конкурентних відношень між варіантами норми через обмеження вживання неприйнятного варіанта спеціальними цілями. Такому розвитку справ можуть сприяти культурні чинники. Культурна адаптація звичайно обертається стиранням у семантиці відповідного запозичення семи "культурна експансія", що супроводжується обмеженням уживання. Спеціалізовані вживання кодифікуються як припустимі.

Вирішальним чинноком у розрізненні АТМО-3 і АТМО-4 щодо обмеженого вживання варіантів зі спеціальними цілями є співвідносна реальна вживаність членів парадигматичної нормеми: просунута стадія конкурентних відношень у АТМО-3, розв'язання конкурентних відношень у АТМО-4. У АТМО-3, де поступово йде витіснення неприйнятного варіанта, обмежене спеціалізоване вживання варіантів, що виходять з ужитку, є тимчасовим явищем. Тут маються свідчення нестійкості спеціалізованих уживань. Недосконалий варіант застосовується зі спеціальними цілями, доки його сліди утримуються у свідомості мовної особистості. Для АТМО-3

припинення застосування варіанта для запобігання повторів є надійним показником його повного виходу з ужитку. У АТМО-4 припустимий варіант може застосовуватися для запобігання повторів чи вживатися з іншими стилістичними цілями необмежено тривалий час. Тут колись конкурентні варіанти виступають стилістичними синонімами.

АТМО-4 охоплює й запобігання “механічним” помилкам щодо чинної норми, яких допускаються мовні особистості (у тому числі й непересічні) через несприятливий вплив мовної аналогії чи інших прихованих інтерферентних впливів, певну ускладненість окремих ділянок чинної норми. У цьому разі не існує негативної парадигматичної нормеми, що об’єднує конкурентні варіанти. Механічні помилки проти норми не належать рівневі етнічної мовної особистості. Кількісно вони є недостатніми для констатації зрушень норми в колективній мовній свідомості. Заперечення наявності парадигматичної нормеми робиться й на підставі показника досконалої мови. Стосовно механічних помилок щодо норми нормативісти нагадують чинну норму, установлюють причини помилок, доводять правомірність нормативних реалізацій.

3.2. Застосування конструктивних елементів нормотвірного і нормативного дискурсів в унормуванні сучасної французької мови

Як було з’ясовано в другому розділі, сучасна мовнонормалізаторська діяльність на її перформативній стадії у решті-решт є статусно-зорієнтованою метамовною комунікацією, в якій комунікантами виступають мовознавці-нормативісти, що, завдячуючи їх статусу фахівців з мовних питань, спроможні виступити охоронцями національного мовного типу, і пересічні мовні особистості, які, усвідомлюючи або інтуїтивно відчуваючи значущість літературної норми і соціального інституту догляду за мовою, сприймають зважені щодо ймовірності їх прийняття нормалізувальні впливи. Зазначена комунікація, що виступає регулятором породження літературної норми у свідомості пересічних мовних особистостей, буде успішною за необхідної передумови її організації як

спеціалізованого нормотвірного дискурсу з наново розробленою нормалізаторською стратегією і по-новому осмисленими елементами нормалізувального впливу. Цьому спеціалізованому дискурсу передусім притаманна ознака інтенсіональності, тобто цілеспрямованого впливу на мовну особистість з урахуванням її нормативно-оцінної компетенції. Комунікативна інтенція нормотвірного дискурсу у кінцевому підсумку націлена на підтримку стабільності й самобутності національного мовного типу з його лінгвістичними традиціями й забезпечення його еволюції за умови збереження належної якості мови, необхідної для задоволення вищих комунікативних функцій у сучасному суспільстві.

Хоча в усіх жанрах метамовної рефлексії мовознавців, у яких тим чи іншим чином вирішуються культуромовні проблеми, є можливим цілеспрямований вплив на мовну особистість, лише лексикографічний нормовстановлювальний опис із застосуванням нормативно-перформативних і стилістичних позначок є нормотвірним дискурсом у чистому вигляді. У ньому відкидаються нормативно-стилістичні позначки стратифікаційно-субординативної нормалізації, які руйнують аксіологічну визначеність нормативної оцінки. Решта позначок потребуватимуть певного переосмислення й впорядкування щодо звільнення від конотацій ретроспективної оцінки чи надання чіткого інтенсіонального значення, а то й нового розуміння. У разі необхідності вводяться нові позначки. Дискурсивне застосування стилістичних позначок відобразить реальний стан стилістико-комунікативної компетенції французької мовної особистості. Основне призначення нормативно-стилістичних нотаток і нормативних коментарів полягатиме в нагадуванні правил для пересічних мовців із недостатнім опануванням чинної норми. Проте це роз’яснення організується як нормативний дискурс, інтенсіональність якого полягає в оперативному втручанні нормативістів із метою запобігання падінню мовної культури.

3.2.1. Дискурсивне застосування нормативно-стилістичних позначок. Практична лексикографія в добу антрополінгвістики відхиляє ретроспективно-пуристський підхід до внормування. Рівною мірою, ураховуючи збереження особливої ролі літературної норми в

сучасному суспільстві, вона не може задовольнитися антинормалізаторством чи непрямими впливами на реальний ужиток і має повернутися до справжньої нормалізації мови. Для цього з нормативно-стилістичних позначок, які традиційно застосовуються у французькій лексикографії, передовсім необхідно відкинути такі, що не знайдуть застосування у сучасних нормотвірному й нормативному дискурсах через те, що вони руйнують аксіологічну визначеність нормативної оцінки. Решта позначок можуть бути елементом спеціалізованих дискурсів урівні з нормативними нотатками і коментарями. При цьому позначки, що мають чітке інтенсіональне значення, слід, облишивши ретроспективні оцінні вподобання, застосовувати для адекватного врегулювання процесів динаміки французької літературної норми. Позначки, яким через національні особливості історичного становлення нормативного підходу до мови у Франції бракує чіткого інтенсіонального значення, можна залучити до нормативно-дискурсивного опису за необхідної передумови надання їм такого значення.

Так, позначки « Usuel », « Moderne » і « Courant » мають чітке інтенсіональне значення “належність до сучасної загальнолітературної норми” і отримують адекватне застосування у словниках “Скарбниця французької мови” і “Малий Робер”. Це надає підставу розглядати їх як елементи сучасного нормотвірного дискурсу, що формується на обширі французької метамовної рефлексії.

Позначка “Usuel” застосовується у TLF для позначення сучасних значень слів, застарілих у решті своїх значень, або значень термінологічних найменувань, що належать до загальної мови.

Arrestation s. f. A. **Rare, vx.** *[...]* *B.–Usuel, DR. [S'applique seulement à des pers.]* « Action d'appréhender au corps un coupable ou un suspect au nom de la loi ou de l'autorité. » (Code d’application pénale, 1936).

Aspect s. m. II. **– Usuel.** Manière dont une personne ou une chose se présente à la vue ou à l'esprit. *« Combien de fois n'avait-il pas vu cette même campagne, et sous tous ses aspects, dans toutes les saisons, éclatante de soleil, couverte de neige, les arbres en fleurs, les blés mûrs [...] »* (Flaubert, La 1re Éducation sentimentale, 1845, 222).– LING. Catégorie grammaticale relative au temps inhérent au procès (celui qui est indispensable à

sa réalisation) et qui saisit le procès dans son développement, son achèvement, sa répétition. – Formes du verbe qui traduisent cette catégorie.

Два значення позначки « Usuel » у TLF покриваються у PR позначками « Moderne » і « Courant ». Позначка « Moderne » кваліфікує живі значення застарілих слів: *Effectuer* v.t. 1. **Vx.** Mettre à effet, à exécution. *« Si vous effectuez vos desseins déclarés . »* (Molière). 2. **Mod.** Faire, exécuter (une opération complexe ou délicate, technique, etc.) → *accomplir*, 1. *faire, réalizer*. Effectuer une opération, des réformes, une enquête. Effectuer un trajet. *« La plupart effectuaient des pèlerinages »* (Camus).

Позначка « Courant » у PR указує на загальномовні значення спеціальних термінів (пор. PR: « courant: insiste sur le fait qu'un sens, un emploi est connu et employé de tous, quand le mot est d'apparence savante ou quand les autres sens sont techniques, savants, etc »): *Plongeur, euse* n. – **Techn.** Ouvrier, ouvrière qui plonge les pièces cuites dans la bouillie d'émail (→ aussi *trempeur*). — Ouvrier papetier qui plonge les formes dans la cuve. – (1867) **Cour.** Personne chargée de laver la vaisselle (dans un restaurant, un café). → *plonge*.

Окрім показу детермінологізованих значень позначка « Courant » уживається у PR для зазначення загальномовних корелятів термінологічних найменувань: *Ampérage* n.m. – **Cour.** (incorrect en sc.) Intensité de courant électrique.

Перформативні заборонні позначки, що застосовуються у французькій нормативній лексикографії: « Est à bannir », « Est à proscrire », « Est à condamner », « On emploiera », « On ne doit pas employer », «[...] ne doit pas être employé », « On ne doit pas dire (écrire) » тощо – можна підвести під єдине чітке інтенсіональне значення "кодифікація варіанта норми як нормативно неприйнятного". У нормотвірному дискурсі такі позначки можуть застосовуватися для адекватного регулювання процесів динаміки французької літературної норми, тобто облишивши ретроспективні оцінні вподобання.

Позначки на кшталт « On écrirait mieux » і « Doit être préféré à » можна залучити до дискурсивно-нормативного опису за необхідної передумови надання їм чіткого інтенсіонального значення. Зважаючи на ступінь імовірності прийняття нормативних рекомендацій та приписів реальним ужитком, позначки

« On remplacerait (avantageusement) », « On peut préférer », « On pourrait plutôt employer », « On ecrirait mieux » могли б кваліфікувати синхронно нормативні перспективно небажані варіанти норми. Позначки ж « On préférera », « Est à préférer à », « Mieux vaut employer », « Doit être préféré à », « On dit plutôt », « Plus correct » – супроводжувати синхронно припустимі перспективно ненормативні варіанти. Так, "Словник Французької академії" адекватно застосовує позначку « Doit être préféré à » до реально вживаної французької заміни *baladeur* n.m. "плеєр" англіцизму *walkman* n.m. Справді, заміна цього англіцизму французьким еквівалентом не тільки бажана, але й цілком імовірна за умови цілеспрямованих зусиль нормалізації. DA має підставу для кваліфікації « **Bilan de santé** doit être préféré à l'anglicisme **Check-up** ». Англо-американізм у широковживаному значенні "повний медичний огляд" справді витісняється французьким еквівалентом *bilan* n.m. *de santé*. Пор. DFRA (який не реєструє *check-up*): **Un bilan de santé**: *Son médicin lui a prescrit un bilan de santé.* Проте широке книжне значення *check-up* n.m. "перевірка стану чогось" не сдає позиції в сучасній мові. Пор. PR**: –** Examen d'une situation pour en tirer un bilan. → **audit.** *« Un check-up des finances vietnamiennes »* (P, 1989).

Серед уживань позначок ряду « Abusif » у нормативній лексикографії, на наш погляд, виокремлюються лише два випади, які ми ілюструємо прикладами з "Малого Робера", коли їх можна розглядати як конструктивні елементи нормотвірного і нормативного дискурсів. По-перше, це перформативні застосування, які, виходячи зі значення прикметника *abusif, -ive* « qui constitut un abus – надмірний » (пор. PR: *Abusif, -ïve* adj. – Qui constitut un abus (зловживання). *L'usage abusif d'un médicament.* → *excessif, immodére, mauvais*), можуть застерігати від надмірної генералізації вживання, коли гіперонім набуває значно більшої вживанності, ніж відповідні гіпоніми, і синонімічне багатство мови залишається незатребуваним. (пор. *crise* n.f. / *accès* n.m., *attaque* n.f., *atteinte* n.f., *poussée* n.f., *dilemme* n.m., *perturbation* n.f., *rupture* n.f., *dépression* n.f., *tention* n.f., *conflit* n.m., *pénurie* n.f., *trouble* n.m.) (див. Б.9). Проте генералізовані вживання не можуть розглядатися як неправильні. Пор. приклад надто жорсткої нормалізації у DA**:**

Crise n.f. – *Le mot crise est souvent employé abusivement. Il devrait être réservé à des phénomènes précis et à des évènements limités dans le temps*.

Перформативне застосування позначок ряду « Abusif » можна вважати за належне й стосовно вживань (коли їх значення спирається на таке пояснення з PR: *« Emploi abusif d'un mot: dans un sens qu'il n'a pas »*), що дійсно "затемнюють", підмінюють або дублюють значення слів (плутання смислу).

Cadeau n. m. **– Loc. fam.** *C'est un cadeau de la maison, c'est cadeau:* je vous l'offre, c'est gratuit. *Le café, c'est cadeau.* **Abusivement** *Cadeau gratuit.*

Complexe adj. et n. m. **1.** Qui contient, qui réunit plusieurs éléments différents. *Question, problème complexe.* **2. Cour**. et **abusivt** Difficile, à cause de sa complexité. → *compliqué***.**

Présidentiel, -ielle adj. – Relatif au président, à la présidence. *L'élection présidentielle,* ou ellipt. *la présidentielle. La présidentielle et les législatives. Régime présidentiel,* dans lequel le pouvoir exécutif est entre les mains du président de la République. — **Abusivementt** Du président. *La voiture présidentielle* (див інші приклади у Б.12).

По-друге, можна кваліфікувати як належність нормативному дискурсу застосування позначок ряду « Abusif » з метою пояснення помилок щодо чинної норми.

Altuglas [altyglas] n. m. (1958; n. déposé, de *Altu(lor),* nom de la société et de l'all. *Glas* « verre », d'apr. *plexiglas*) – Matière synthétique translucide ou teintée, très résistante (**abusivt écrit** *altuglass*). → plexiglas. *Table, porte en altuglas. « Elle a inventé une intéressante technique de peinture sur altuglass et polyester »* (Beauvoir).

Solde n. m. – Au plur. Marchandises mises en solde (parfois **abusivement** employé au fém.). → liquidation. *Soldes d'été, d'hiver. Soldes permanents. Vente de soldes.* → braderie, solderie. — *Faire les soldes.*

Стилістичні позначки. Стилістичні позначки, на наш погляд, стають конструктивним елементом нормотвірного дискурсу за умови забезпечення комунікативної певності мовної особистості, що узгоджується з її стилістико-комунікативною компетенцією.

Комунікативна компетенція у широкому розумінні, до якої залучають мовну, дискурсивну, інтеракціональну соціолінгвістичну, ілокутивну, стратегічну, паравербальну, лінгвокультурну, міжкультурну компетенції, передбачає володіння не лише знаннями, а й уміннями й навичками [88, с. 17; 528, с. 233]. Це є "здатність мобілізувати різноманітні знання мови (мовну компетенцію), паравербальних засобів, ситуації, правил і норм спілкування, соціуму, культури для ефективного виконання певних комунікативних завдань у відповідних контекстах чи ситуаціях" [528, с. 233]. За Ю.М. Карауловим, комунікативна компетенція (*прагматикон* у його термінології) є соціально-інтерактивним рівнем репрезентації мовної особистості, який складає усталений комплекс прагматично організованих мовних засобів, що відчуваються мовною особистістю як належність до відповідної ділянки в комунікативному просторі [146, с. 35–47]. Як випливає з широкого розуміння комунікативної компетенції, до неї можна долучити **стилістико-комунікативну компетенцію мовної** особистості, тобто знання, уміння і навички щодо доречного застосування стилістичних ресурсів мови у різних прагматичних ситуціях спілкування (пор. [8, с. 435; 246, с. 33–34]).

Нормативне регулювання щодо стилістико-прагматичного застосування мовних засобів полягає в нормативно-стилістичній кваліфікації мовних фактів, яка встановлює реальні вподобання мовних особистостей. Нормалізація тут зводиться до забезпечення **дискурсної,** або **комунікативної певності** мовця, а стилістичні позначки стають знеособленим конструктивним елементом нормотвірного дискурсу. Це забезпечує комфортні умови орієнтування комунікантів у комунікативному просторі і підтверджує їх статус освічених і культурних мовних особистостей. Інакше мовці, свідомо чи підсвідомо не погоджуючись з нехтуванням комунікативною компетенцією, відвертаються від нормативістів, які втрачають свій авторитет і тим самим останню можливість вплинути на таку непросту сучасну мовну ситуацію. Такий підхід потребує впорядкування існуючих стилістичних позначок, їх нового розуміння, а також уведення нових позначок, що експлікують стан стилістико-комунікативної компетенції. У цьому разі призначення стилістичних позначок у решті-решт полягатиме в установленні належності мовних

одиниць до відповідних елементів рівнево-регістрової будови сучасної французької мови як конкретно-історичної нормативно-ієрархічної і одночасно комунікативно-рівноправної структури.

Так, на нашу думку, існує потреба у введенні спеціальної позначки **« Recher(ché) pragm(atique) »**, яка кваліфікуватиме мовні одиниці, що належать до хронолого-прагматично поміченого варіанта le français recherché, який виділяється за віковою і соціальною ознакою його користувачів. Цей ідеом вишуканої мови (за походженням "високого стилю") сьогодні не протиставиться le français standard, що становить сучасну усереднену літературну норму за ідеєю ієрархічності нормативного плану. До нього належать мовні засоби, що застарівають і становлять периферію сучасної етнічної мовної свідомості. Уживання таких елементів у мові осіб старшого покоління справляє прагматичний ефект. Він відповідає потребам особистісно зорієнтованого спілкування. Така прагматична спрямованість може полягати в підкреслюванні своєї учености особами, що дістали гарну філологічну освіту і розглядають дещо архаїзовану мову як своєрідний соціальний ідентифікатор. Пор. „вигадливу" конструкцію, яку Б. Мюллер відносить до рівня le français cultivé: *Je ne saurais vous le dire* (замість *Je ne sais pas*) "Я не знаю" [452, p. 227]. Інші приклади: *Par accident* loc. (замість *par hasard*) "випадково". *Aisé, ée* adj. (замість *facile*) "легкий". *« La critique est aisée, et l'art est difficile. »* (Destouches).

– Est-il sept heures? – Il les est (Littré).

Je vous téléphonerai dès (sitôt) ma présence (замість *dès que j'arrive à) à Paris* (ABCLF).

У дискурсивному описі доречно застосовувати існуючу позначку **« Recher(ché) »** (пор. поєднання позначок « Littér. ou recherché » у TLF чи застосування позначки « Style recherché » у DFRA) до елементів le français recherché як функціонально маркованого ідеома. До нього належать маловживані мовні одиниці неповсякденного призначення, які використовуються нестандартними мовними особистостями в літературній творчості чи при складанні інших текстів культури, що потребують вироблення індивідуального стилю. Звичайний мовець є

здатним сприймати засоби цього рівня, проте не може вільно переключатися на нього у спілкуванні. Позначення « Recher(ché) » покаже реалізовані можливості індивідуалізації і “підвищення” стилю.

1. Застосування книжних елементів (у тому числі спеціальної і рідковживаної лексики) у значенні слів нейтрального стилю (Пор. поєднання позначок « Didact. ou littér. »).

Flexueux, euse adj. (1549) **Recher**. (замість *ondoyant, sinueux*) *Tige flexueuse. « Les lignes infiniment flexueuses de la marche des sociétés humaines »* (Renan). Пор. PR: Didact. ou littér.

Brillance n. f. (1926) 1. **Astron**. *Luminance.* – “**астрон**. яскравість”. 2. **Recher**. (замість *éclat, reflet brillant*) *« la vivacité du teint, la brillance du regard »* (Le Clézio). *« le néon, et les brillances du comptoir »* (Sarrazin). (див. інші приклади у A.37.1)

2. Застосування архаїзмів чи застарілих мовних засобів. Цей стилістичний ресурс позначається комбінацією позначок « Recher.Vieilli », « Recher.Vx ».

Aggraver v. tr. *Aggraver* de. *[Le compl. désigne une sensation]* **Recher. Vieilli** *Charger de, alourdir de: L'aile d'un phalène grésille sur la flamme de la lampe et l'éteint presque. Accoudée à la fenêtre basse, je respire l'odeur humaine, aggravée de fleur morte et de pétrole, qui offense le jardin*. (Colette, La Maison de Claudine, 1922, p. 111). Пор. TLF: Arch., littér.

3. Якщо цього вимагає конкретне комунікативне завдання, непересічні мовні особистості у творчому користуванні мовою можуть обирати урочисто-піднесений стиль чи звертатися до його елементів.

Parnasse n. m. (1660) “**Recher.** поезія”. *Les faveurs du Parnasse.*

Firmament n. m. (XIIe) “**Recher**. склепіння небес, небесне склепіння, небозвід, небесний звід” (замість *ciel*). *Le bleu du firmament.* Пор. НФРС: без позначки. (див інші приклади у A.37.2.)

Нині включення елементів “високого” стилю може застосовуватися як прийом іронічного, зневажливого чи жартівливого змалювання.

Faconde n. f. (v. 1150, repris fin XVIIIe) “**Recher**. souvent **péj**. балакучість, балакливість, говірливість: порожнє красномовство.” *Avoir de la faconde. Quelle*

faconde ! « Ma grande hostilité pour la prolixité, la faconde et le boniment en sont cause » (A. Gide). Пор. НФРС: без позначки.

Pathos n. m. (1750) "**Recher**., souvent **iron.** фальшивий пафос, пишномовність; штучний, нещирий награний пафос." *« L'avocat général faisait du pathos en mauvais français sur la barbarie du crime commis »* (Stendhal). Пор. НФРС: без позначки.

4. Уживання незвичних семантичних трансформацій, які не набули загального поширення.

Accroupir (s'), v. pr. **Recher**. *a) Dans le domaine moral. Se vautrer, s'abaisser. «[...]c'était à lui de se garder, de retrouver Dieu, au sortir de la fièvre. Au contraire il avait pris plaisir à s'accroupir dans sa chair »* (É. ZOLA, La Faute de l'abbé Mouret, 1875, p. 1482).

b) Dans le domaine intellectuel. S'abrutir. « [...] n'est-ce pas pitié que de voir un jeune homme au plus brillant de sa carrière, doué d'une intelligence supérieure, dont la pensée peut embrasser le monde et ses sciences, s'abâtardir, s'accroupir, s'abrutir, s'anéantir, à propos d'une coquinerie de fille, [...] ? » (P. Borel, Champavert, Passereau, l'écolier, 1833, p. 186). Пор. TLF, де нестандартність мовного засобу передається потрійною позначкою « Au fig., littér., rare ». (див. А.37.3)

5. Уточнення, деталізація виразу через вживання слів, що передають тонкі відтінки.

Friselis n. m. (1864) "**Recher**. *Faible frémissement* – "легкий трепет. тріпотіння". *Les joncs « reprenaient leur friselis monotone »* (Genevoix).) Пор. НФРС: без позначки.

Позначка « Littér(aire) » може отримати застосування у нормотвірному дискурсі для позначення літературознавчих термінів поряд з іншими кваліфікаціями спеціальної термінології (пор. « Relig. », « Mar. », « Astron. » тощо).

Baroque adj. **Littér.** *Se dit de la littérature française sous Henri IV et Louis XIII, caractérisée par une grande liberté d'expression.* – "у стилі бароко, барочний, бароковий".

Bucolique n. f. et adj. (XIII$^{e)}$ "**Littér**. *буколіка ; буколічний". « Du jour où j'ai connu le paysan, toute bucolique m'a paru mensonge »* (Renard). *Les « Bucoliques » de Virgile. « Je vis aux champs, j'aime et je rêve : je suis bucolique et berger »* (Hugo).

Може застосовуватися поєднання позначок « Hist(oire) littér. », « Littér. ant(ique) ».

Fatrasie n. f. (XIIIe) “**Hist. littér.** фатразі, сатирична поема з прислів’їв, приказок, приповідок”.

Parabase n. f. (1819) **Littér. ant.** *Discours du coryphée par lequel l'auteur faisait connaître ses opinions personnelles.* – “парабаза (елемент грецької комедії)”.

Позначка « Poét(ique) » отримує дискурсивне застосування для позначення термінів поетики.

Monorime adj. (1691) “**Poét**. монорим, вірш з однією римою” — **N. m.** *Poème monorime.*

Isométrique adj. (1958) “**Poét**. ізометричний (про віршовий розмір)”. *Le quatrain est isométrique.*

Позначка « Poét. » у дискурсивно-нормативному описі може також позначати поетизми, що мають крайній ступінь вираженості піднесеного і передусім застосовуються в поезії.

Aquilon n. m. (1120) “**Poét**. холодний і сильний північний вітер”. — **Par ext.** “сильний вітер”. *« Vaisseau favorisé par un grand aquilon »* (Baudelaire). **Fig. et poét.** “північ”. *« Du Sud à l'aquilon, de l'aurore au couchant »* (Lamartine).

L'astre du jour. “**Poét**. денне світило, сонце” (замість *soleil*). *L'astre de la nuit, l'astre au front d'argent* (замість *lune*). (див. інші приклади у А.38)

Високий ступінь духовності, що є притаманний релігійним термінам, дозволяє застосовувати їх у переносному значенні як поетизми.

Habitacle n. m. (v. 1120) “**Relig. ou poét.** оселя, обитель”. *L'habitacle du Très-Haut. « Cet habitacle de mélancolie »* (Baudelaire).

Застосування поетизмів за межами високого експресивного стилю стає засобом іронічного чи жартівливого зображення.

Purpurin, -ine adj. (déb ; XIVe) **Poét. ou plaisant** (замість *pourpré*). *Des lèvres purpurines.*

Ми пропонуємо застосовувати у практичній лексикографії позначку **« Fam(ilier) »** до засобів le français familial (мови для домашнього вжитку, що

визначається за ознакою регульованості етичного плану), які становлять стилістичний ресурс літературної мови (див. В.15). З такого розуміння le français familial виходить, що дискурсивне призначення позначки « Fam. » буде полягати в кодифікації відповідних елементів як нормативних. Так, словник “Робер методік”-82 відображає “розмовну” лексику, що увійшла до загального вжитку (les mots familiers que les Français connaissent bien). Така лексика наводиться як нормативно рівноцінний складник сучасної мови (nous nous devions néanmoins de les traiter à part égale) [604, p. 8]). Експресивно-стилістичний ресурс літературної мови становлять такі засоби le français familial:

– Експресивні скорочення.

Adolescent, -e n.m. ou f. “підліток” – **Abrév. fam.** (1974) *ado. Des ados. Un camp d'ados.*

Beaujolais n. m. (1881) “божоле (вино)” – **Abrév. fam.** *(1981) beaujo.* (див. інші приклади у А.39.1.)

Експресивні скорочення у письмовій літературній мові (переважно газетних текстах) справляють прагматичний ефект “орозмовлення” літературного мовлення з метою встановлення подоби особистісних стосунків з уявним співрозмовником, що пожвавлює загальну тональність викладу (пор. у медіа-інтеракції ток-шоу [374, с. 501]).

C*atholique* n. “католик”– **Abrév. fam.** *catho. Les cathos en chiffres. L’Asie est particulièrement dynamique, bien que les catholiques n’y représentent encore que 3 % de la population [...]* (E, 25.04.05, p. 30).

Latino-américain, -e adj. et n. (1931) “латино-американський; латино-американець”. *Musique latino-américaine. Les Latino-Américains.* — **N. Abrév. fam.** *latino – « des spécialistes du monde « latino » »* (M, 1989). *Les chicanos et les latinos.*

– “Пристойні” верланізовані елементи, що дістали загальнонародного поширення, чи відомі широкому загалу як належність la langue des cités (мови міських околиць).

Barjo adj. (déb. XXe*; verlan de jobard)* “**Fam**. божевільний, псих”. *Elle est un peu barjo. Abrév. barge.* — **N.** *Bande de barjos!* Пор. PR: Fam.; НФРС: прост.

Keuf n. m. (1978; *verlan, avec apocope, de flic*) **Fam**. “поліцай, поліцейський”. Пор. PR: Fam.; НФРС: арго. (див. інші приклади у А.39.2)

– Непродуктивний чи незвичний словотвір.

Gaguesque adj. (1977; de gag) “**Fam**. *Qui tient du gag* – сміховинний, смішний; забавний, кумедний, прекумедний; неймовірний”. *Une situation gaguesque.*

Catastropher v.t. (1896) “**Fam**. ошелешути, приголомшити; прикро вразити, завдати жалю, дуже засмутити” (через семантичну компресію замість *abattre, annihiler, atterrer, consterner, décourager, désoler).* – Surtout passif et p.p. *Nous sommer catastrophés par la nouvelle.* – Adj. *Un air catastrophé.*

– Застосування словотвірних засобів, які реалізують лудичну функцію мови у її чистому вияві (гра з мовою заради самої гри), чи як прийом зневажливого зображення.

Bizarroïde adj. (1893 bizarroïd; *formation cocasse, de bizarre et –oïde)* “**Fam**. чудний, дивний; чудернацький; забавний, утішний, потішний, смішний” (замість *étrange, bizarre*). *« Vous êtes plutôt <u>bizarroïde</u> dans vos renseignements »* (Proust).

Bondieusard, -e adj. et n. (1865; de bon Dieu) “**Fam. et péj.** показної набожності; n. святенник, ханжа”. *L'abbé Pierre « si loin du discours <u>bondieusard</u> »* (F. Giroud).

– Семантично диференційовані (й оціночні) застосування англо-американських запозичень, їх переносні вживання.

Black n. et adj. (1790; mot angl.) “**Anglic. Fam.** чорний (про негрів)”. *« Les beurs, <u>blacks</u> et autres banlieusards »* (L, 1987). **Adj.** *Musiciens blacks. — Mode, musique black.* Loc. adv. *Au black: au noir, sans être déclaré. Il travaille au black.*

Cheap adj. inv. (1979; mot angl.) “**Anglic. Fam.** *Qui est bon marché et d'une qualité douteuse, donnant une impression de mesquinerie* – дешевий (і сумнівної якості)”. *Ça fait <u>cheap</u>. « Ils étaient « <u>cheap »</u> [...] ils deviennent classe »* (E, 1987). (див. інші приклади у А.39.3.)

– Лексика оцінної семантики.

Bringue n. f. (1808; « *cheval mal bâti »*1738) “**Fam. et péj.** здоровило, здоровань, здоровуля; “коняка” (про високу незграбну дівчину)”. *Une grande bringue.*

Brise-fer n. inv. (1862) **Fam.** *Personne qui casse les objets les plus solides* – “шкідливі руки (про людину, яка все ломає)” – **Adj. inv.** *Des enfants brise-fer*. (див. інші приклади у А.39.4)

Засоби зрізу le français familial, що становлять стилістичний ресурс літературної мови, у контексті спілкування добре знайомих осіб, що має синтаксичні послаблення, які збігаються з відповідними характеристиками усної літературної мови (див. В.16), можуть розглядатися як фантомний регістр рівня літературної мови. Основним чинником визначення фантомності le français familial як окремого регістра є той факт, що літературна мова – це передусім регульоване спілкування переважно монологічної форми. Тоді як у розмовній мові, провідна комунікативна інтенція якої полягає в невимушеному спілкуванні добре знайомих співрозмовників, le français familial становить ядерний зріз добору мовних засобів, що актуалізуються переважно у діалоговому спілкуванні.

Зріз засобів нерегульованого спілкування розмовної мови, які складають залишкову частину (за винятком просторічних і арготичних елементів) la langue verte, зеленої мови, що в широкому розумінні охоплює арго, а також соковиті, різкі, непристойні чи лайливі мовні засоби, можна назвати **« le français parlé familier »**. (Для позначення інших зрізів розмовного рівня, призначених для виконання спеціалізованих функцій, ми пропонуємо поєднання « le français parlé populaire », « le français parlé argotique ».) Нерегульовані засоби розмовної мови вживаються в мішаних текстах літературної мови як ненормативні украплення. У поєднанні зі специфічним “інтеракціональним” синтаксисом вони служать вербалізованими сигналами розмовності в художньому діалозі [87, с. 32–33, 53–75; 89, с. 99–101; 287, с. 107–110]. Для локалізації мовних одиниць за зрізом le français parlé familier ми пропонуємо застосовувати у практичній лексикографії позначку **« Très fam(ilier) »**.

Існування le français familial як окремого регістра літературної мови унеможливлюється й тим фактом, що спілкування з дотриманням етичних норм, коли до лексичних засобів “м’якого” ідеалізованого спілкування, що становить стилістично забарвлена лексика, яка належить літературної мови, додається сімейний “фольклор” і т.п., навряд чи існує в чистому вигляді. Фантомність le

français familial як рівня, який фактично виділяється за стратифікаційно-субординативною моделлю, доводять пограничні випадки за шкалою пристойності між le français familial в ідеальному розумінні і невимушеним нерегульованим спілкуванням. Такі вживання можна уявити в реальному "домашньому" вжитку.

Fouille-merde n. m. (1542) "**Très fam**. *Personne qui fouine dans les moindres détails de la vie des autres pour y rechercher les histoires scandaleuses ou scabreuses* – той, хто полюбляє ритися в брудній білизні" – *« dans vingt ans un fouille-merde de biographe viendrait photocopier la page »* (H. Guibert).

Gros-cul n. m. (v. 1965; *de gros et cul, pour C. U. « charge utile »)* "**Très fam.** вантажівка". *Doubler un gros-cul.* (див. інші приклади у А.39.5)

У реальній мові для домашнього вжитку можливо й застосування переносних значень вульгаризмів, де проходить затушовування непристойних конотацій.

Baisser, poser culotte **Très fam.** "оправлятися"; **Fig. Très fam.** *baisser culotte: se soumettre, avouer* – "підкоритися; зізнатися". (див. інші приклади у А.39.6)

У стилістичній кваліфікації зрізу мовних засобів розмовної мови le français parlé populaire ми виходимо з того факту, що нині просторіччя не може розглядатися як повноцінний соціальний діалект з огляду на неповноту його присутності у свідомості етнічної мовної особистості (пор. [132, с. 6–10]). Обуржуазнювання суспільства з появою середнього класу, яке спричинило уніфікацію соціальної і мовної поведінки французів, зумовило розшарування le français populaire як соціального діалекту простолюддя на чотири зрізи мовних засобів рівня розмовної мови (див. Б.10).

1. Застарілі засоби просторіччя як соціального діалекту, що заслуговують на позначки **« Pop. Vieilli »** ("Прост., застар(іле)") і **« Pop. Vx »** ("Прост., арх(аїзм)").

La faute à [...] **Pop. Vieilli** (за*мість de*). *« Je suis tombé par terre, c'est la faute à Voltaire »* (Hugo).

Arbi n. m. (1863; de l'ar. arabi « arabe ») **Vx, pop. et péj**. *Indigène d'Afrique du Nord.* – "**прост., зневаж., арх.** араб, північноафриканець".

2. Залишки засобів le français populaire як соціального діалекту, які сьогодні не становлять цільнооформлений соціальний варіант. Вони становлять соціальну

характеристику окремих представників нижчих класів (переважно робітників і селян старшого віку) з недостатнім рівнем освіти й культури, “наївним” сприйняттям світу й пуританською психологією. Ми вважаємо за можливе позначати мовні одиниці другого зрізу традиційною позначкою **« Pop(ulaire) »** за умови зняття її рівнево-регістрового статусу.

Aller au notaire (au coiffeur). **Pop**. (замість *chez*)

Aller au pain. **Pop**. (замість *aller l'acheter*)

Je te cause ! “**Pop.** Гей ти, я тобі кажу !” (див. інші приклади у А.40.1)

3. Експресивні засоби, що вживаються в розмовному мовленні освічених мовців, а також у мішаних текстах літературної мови з прагматичною метою надати повідомленню зниженого грубуватого відтінку (можливо в поєднанні із зневажливими чи іронічними конотаціями) (див. В.17). Для кваліфікації таких засобів грубуватого виразу ми пропонуємо спеціальну позначку **« Pop. styl.(istique) »** (“Прост. стіл.”).

Aileron n.m. “**Pop. styl.** рука”.

Jus n.m. (1884) **Pop. styl.** (замість *café*) *Un bon jus. Il est « devant un jus bouillant sur un zinc »* (Queneau).

Paluche n.f. “**Pop. styl.** (замість *main*) рука, п’ятірня”. *Je lui ai serré la paluche.* (див. інші приклади у А.40.2)

Достатньо прозора грубувата образність мовного засобу надає підстави замінити на « Pop. styl. » різні стилістичні кваліфікації, які містяться в словниках.

Tartine n.f. “**Pop. styl.** старий черевик”. Пор.: СРЛФ: pop.; НФРС: pl. арго**.**

Abattis n.m. pl. “1. пташиний потрух; 2. **Pop. styl.** ноги й руки. Loc. *Numéroter ses abattis.* – Перевіряти, чи цілі руки-ноги (після бійки). *! Tu peux numéroter tes abattis !* (погроза)”. Пор.: PR: Fig. et fam.; НФРС – прост.

Кваліфікацію мовної одиниці як « Pop. styl. » обумовлює й спеціальний словотвір, що надав мовним засобам відтінку грубоватості у просторіччі як соціальному діалекті.

Beaujolpif n.m. **Pop. styl.** (замість *beaujolais*)

Cinoche n. m. (1935; de cin(éma) et suff. arg. -oche) “**Pop. styl.** кіно, кіношка – *Aller au cinoche*”. Пор. PR : Fam. Пор. НФРС: прост.(див. інші приклади у А.40.3)

Утрачаючи очевидні грубуваті конотації, лексика, утворена із застосуванням просторічних засобів словотвору, переходить до зрізу « Familier » літературної мови.

Godasse n.f. “**Fam**. черевик”. Пор.: PR: Fam. (de Godillot (Alexis), fournisseur de l’armée); НФРС: розм.; СРЛФ: pop.

Як відчуває пересічний користувач чата ABCLF, явище стилістичного просторіччя існує і в ділянці фонетики. Так, займенник **il** часто вимовляється без кінцевого [l]. Користувач нагадує відомий йому факт, що у XVII і XVIII століттях вимова кінцевого [l] розцінювалася як красномовний вияв просторіччя.

Штатний експерт наводить приклад стилістичного просторіччя з ділянки граматики. У першому рядку пісні « Joconde », яку співає Барбара, відтворюється спосіб просторічного узгодження: « C’est moi que je suis la plus belle ».

4. Загальнопоширені пестливі найменування просторічного походження, що містять словотвірні засоби дитячої мови і тому відзначаються підвищеною експресивністю, оскільки не мають рівних у безпосередньому вияві почуттів. Вони становлять стилістичний ресурс літературної мови й тому можуть позначатися як **« Pop. littér(aire) ».**

Mémé, mémère n.f. **Pop. littér.** (замість *grand-mère*).

Pépé, pépère n.m. **Pop. littér.** (замість *grand-père*).

У наш час арго (див. В.18) через стадію змішування арго і просторіччя у великих містах усе більше стає засобом підвищеної експресивності, що становить окремий зріз розмовної мови (argot familier, argot commun) (див. Б.11, В.19). При цьому додаткова експресивність таких елементів зумовлюється їх колишньою арготичною належностю, що ще відчуває мовна особистість. Для позначення таких розмовних елементів підвищеної експресивності, арготичних за походженням, що не є складником літературної мови, проте отримують застосування в її мішаних текстах як нелітературні стилістичні чи характерологічні засоби, можна використовувати наявну позначку **« Arg. fam. ».**

До зрізу « Argot familier » переходять “старі” арготизми, які відрізняються від арготизмів, що застаріли ще в межах арго як повноцінного соціального діалекту (позначка « Arg. Vieilli »). **Старі арготизми** – це засоби арго періоду його існування як повнокровного соціального діалекту, що мав багатий лексикон, який охоплював практично всі тематичні групи. Старі арготизми можуть переходити на зріз « Argot familier » розмовної мови чи в сучасне арго. Решта засобів “старого” арго є нелітературним шаром лексики, що перебувають у пасиві сучасного вживання, проте можуть бути затребувані в мішаних текстах літературної мови, звідки вони можуть поширюватися на зрізи « Argot Familier » і « Familier ». Для кваліфікації таких незатребуваних елементів старого арго можна запропонувати позначку **« Arg(ot) anc(ien) ».**

У французькій лексикографії незатребувані одиниці старого арго іноді механічно переносяться зі словників арго у сучасні словники французької мови. Так, старі арготизми, що йдуть далі, за даними електронних архівів французьких засобів масової інформації реально не вживаються в сучасній загальнонародній мові (тобто не перейшли на зріз « Argot familier » розмовної мови).

Bec de gaz “**Arg. anc.** поліцай, жандарм – *être bec de gaz* **–** лишитися ні з чим, піймати облизня”. Пор. PR: немає; НФРС: арго; СРЛФ: arg.

Bédi n.m. “**Arg**. **anc**. поліцай, жандарм”. Пор. PR: немає; НФРС: немає; СРЛФ: arg (див. інші приклади у А.41.1).

Проте необхідно зазначити необхідність спеціального дослідження щодо реальної вживаності старого арго.

Передусім до зрізу « Argot familier » перейшли старі арготизми безвідносно до ступеня їх семантичної “прозорості”, що не належать до типово арготичних лексико-семантичних полів “злочинність”, “карцеральна система”, “наркоманія”, “проституція” тощо і асоційованої лексики (наприклад, лексема *гроші* асоціюється з лексико-семантичним полем “злочинність”). Перехід цих засобів, що стосуються повсякденного життя, побуту, які колись належали до арго як повноцінного соціального діалекту, про який свідчать розбіжності вживання стилістичних

позначок урізних словниках, відбувся через стадії “арго – просторіччя – argot familier”.

Esgourde n. f. (1867; var. esgourne 1833) “**Arg. fam.** вухо”. *Ouvre tes esgourdes.* Пор. PR: Arg.; НФРС: прост.; СРЛФ: arg.

Fendard ou fendart n. m. (1896, -XXe; *de fendu, à cause de la fente de la braguette*) “**Arg. fam.** штани, брюки”. Пор. PR: Arg.; НФРС: арго; СРЛФ: pop. (див. інші приклади у А.41.2)

Некриптичне (семантично “прозоре”) арго з типово арготичних тематичних груп теж легко переходить до розряду експресивних стилістичних засобів.

Faisan n.m. (буквально “фазан”) “**Arg. fam**. Individu qui vit d’ affaires louches – особа, що живе з темних справ, пройдисвіт, шахрай”. Пор. PR: Arg.; НФРС: арго; СРЛФ: pop.

Nuiteuse n. f. (1935) “**Arg. fam.** повія, що працює вночі”. (див. інші приклади у А.41.3)

Цьому переходу не перешкоджає й паразитарна суфіксація (яка застосовується не як словотвірний, а як крипто-лудичний засіб). Так, арготичний за походженням варіант *Flicard* n.m. “поліцай, поліціант” у сучасній мові є більш експресивним засобом, що належить до зрізу « Argot familier », ніж вихідне *flic* n.m. (« Fam. »).

Perlouse ou perlouze n. f. (1920; de perle et suff. arg. –ouse) “**Arg. fam.** перли”. « *Trois kilogs de diam's, de la perlouz' et puis du jonc* (B. Vian) ».

Переходять на зріз « Argot familier » скорочення старого арго з типово арготичних лексико-семантичних полів, повні форми яких становлять приналежність загальнонародної мови.

Mac n. m. (1835; dimin. de maquereau) “**Arg. fam.** сутенер, “кіт”.

У свідомості національної мовної особистості арготичне минуле слова чи виразу може тією чи іншою мірою забуватися у переносних значеннях, коли має місце еволюція « argot – argot familier – familier ».

Allumer v.tr. “1. **Arg. fam.** Tirer sur (qqn) avec une arme à feu – стріляти в когось. 2. **Fam.** Critiquer (qqn) violemment; mettre en cause; prendre à partie – суворо критикувати. *Le ministre s’est fait allumer par ses adversaires*”. Пор. PR:

1. Arg.; 2. Fig.; НФРС: 1. арго; СРЛФ: 1. arg.

Truffe n. f. (1843) “**Fam.** 1. ніс собаки чи кішки – *Chien à la truffe humide, fraîche;* товстий, короткий ніс, ніс як картоплина, бульба, бараболя; 2. дурень, бовдур, бевзень, ідіот – *Quelle truffe !*” Пор. PR: 1. Arg.; 2. Fam.; НФРС: розм.; СРЛФ: fam. (див. інші приклади у А.41.4).

Буває й таке, що за десятиліття існування арготизмів у мові пересічні мовні особистості призвичаються до криптичних старих арготизмів чи їх окремих значень, що належать до типово арготичних лексико-семантичних полів, які таким чином переходять на загальномовний рівень.

Fourgue n. m. et f. (1835) “**Arg. fam.** 1. переховувач (злочинця, краденого); 2. скупник краденого; крамниця скупника; 3. крадений товар, крам – *« Toute la petite fourgue ils l'ont paquetée »* (Céline)”. Пор. PR: Arg.; НФРС: арго; СРЛФ: pop.

Mater v. tr. (1897) “**Arg. fam.** дивитися, спостерігати, виглядати, визирати – *Absolt « Je mate: personne »* (San-Antonio) » (див. інші приклади у А.41.5).

Ми розуміємо під **новими арготизмами** нестабільний мовний шар, що утворився в період (приблизно з 50-х років XX ст.) активної видозміни арго через стадію змішування з просторіччям і втрати ознак повноцінного соціального діалекту. Перед новими арготизмами відкриваються дві можливості: перейти на зріз « Argot familier » розмовної мови або закріпитися як приналежність сучасного арго.

Звичайно переходять на зріз « Argot familier » нові арготизми, що не належать до типово арготичних тематичних груп (у тому числі “непрозорі” чи з недостатньо зрозумілою етимологією).

Gamberge n. f. (1952 « calcul »; de gamberger “міркувати, думати”) “**Arg. fam.** міркування, розуміння, думка, сподівання, розрахунок – *« rien sous la permanente ! Pas un pion de gamberge ! »* (Simonin) – *folle* ~ заскок”. Пор. PR: Arg. fam.; НФРС: прост.; СРЛФ: pop.

Tire n. f. (1935; de tirer) “**Arg. fam.** машина, автомобіль”. *« Charles avait trouvé une place pour garer sa tire »* (Queneau).

Легко переходять на зріз « Argot familier » мовні одиниці із сучасного арго наркоманів. Це пояснюється укоріненням наркоманії в сучасному суспільстві, де

наркоманів не можна вважати герметично ізольованою соціальною групою.

Snifer ou sniffer v. tr. (v. 1978; de l'angl. to sniff « renifler ») "**Arg. fam.** нюхати (наркотики) – *Snifer de la cocaïne.*"

Speedé, -e adj. (1972; de l'angl. amér. speed arg. « amphétamine ») "**Arg. fam.** 1. той, хто накачався збуджуючих засобів – « *des loulous complètement speedés avec une gonzesse [...] qui sniffait du trichlo »* (Y. Queffélec); 2. (1984) збуджений, напружений". Пор. PR: 1. Anglic. Arg. (drogue); 2. Fig. Fam. ; НФРС: без позначки; СРЛФ: 2. fam.

Загальнопоширена частка елементів арготичного походження, що дістали загального поширення, які мають грубуваті конотації, переходять на зріз сучасного просторіччя розмовної мови і позначаються « Pop. styl. ».

Так, замість кваліфікації TLF іменника *Tuyauterie* s.f. – **Arg**. *Ensemble des voies respiratoires ou digestives* – "дихальні шляхи; система травлення, кішківник" (буквально "система труб; трубопровід; колектор") ми пропонуємо кваліфікацію « Pop. styl. ». Пор. НФРС: прост..

Арготична, за французькими словниками, трансформація форми іменника *Un, une Espagnole* "іспанець, іспанка"– **Var. arg**. *Espingouin* (PR) у сучасній мові стає просторічною, яка набуває принизливих грубуватих конотацій, зумовлених порівнянням представників певної нації з пінгвіном (*un pingouin*), що йде від нижчих рівнів соціальної психології (див. інші приклади у А.41.6).

На наш погляд, сучасне професійне арго у традиційному розумінні варто переосмислити і розглядати як професійну розмовну мову. За умови загального характеру відповідних одиниць, тобто їх поширеності й зрозумілості для всіх користувачів відповідної професійної мови, їх можна кваліфікувати як **розмовні жаргонізми** (див. В.20). Саме так їх сприймає пересічна мовна особистість, оскільки вони не мають ознак засекреченості чи мовного відокремлення. Так, штатний експерт ABCLF уважає, що до професійного арго належать лише назви злочинних, протизаконних видів діяльності, він підводить невимушене мовлення законослухняних представників різних фахових об'єднань під поняття жаргону. Ми пропонуємо застосовувати до розмовних жаргонізмів загальну позначку **« Fam.**

prof. » (familier professionnel) чи видові позначення « Fam. milit. » (familier militaire), « Fam. scol. » (familier scolaire), « Fam. du spect. » (familier du spectacle) тощо. Пор. позначки “військ. розм.”, “залізн. розм.”, які зрідка трапляються у НФРС: *capiston* m “**військ. розм.** капітан; командир роти”; *barda* m “**військ. розм.** особисте майно, скарб; речовий мішок, спорядження солдата”; *riz-pain-sel* n. m. inv. (1790) “**розм.** інтендант, унтер-офіцер інтендантської служби”; *tapecul (tape-cul)* n. m. “**залізн. розм.** автомотриса; дрезина”. Пор. також поодинокі застосування у “Малому Робері” позначки « Fam. » у поєднанні з позначками « Arg. universitaire », «Arg. des écoles»: *thésard*, -e n. (1965) **Fam. (arg. universitaire)** *Personne qui prépare une thèse (de doctorat)* – дисертант; здобувач”; *baiser* v. tr. « **Fam. (arg. des écoles)**. *Comprendre – розуміти – On n’y <u>baise</u> rien ».*

Antisèche n.f. (mil. XXe) – **Fam. scol.** “шпаргалка”.

Avoir de l’abattage (**Arg. anc**. *Avoir une haute stature, une grande vigueur)* “**Fam. du spect.** вражати, бути ефектним (про актора)”.

Une gueule cassée (буквально “розбита пика”) “**Fam. milit**. un mutilé de guerre blesssé au visage – з пораненим обличчям” (див. інші приклади у A.41.7).

Ще два приклади з книжки Л. Депекера « Dictionnaire du français des métiers. Adorables jargons »:

« *<u>Se faire coiffer à la Ginette</u> (chez un coiffeur).*

Se dit d’une coupe ou d’une coiffure un peu trop formelle. Un peu désuet et populaire, le prénom de Ginette vaut pour les styles de coiffure un peu classiques et souvent passés de mode.

<u>Se faire five o’clocker</u> (pour un spéculateur, dit bien qu’il n’a pas réussi, à l’heure convenue (5 heures du soir) , à se débarrasser de la cargaison de pétrole sur laquelle il a eu l’imprudence de spéculer, et qui lui reste ainsi, à l’heure dite, sur les bras » (550, p. 28).

Розмовні жаргонізми можуть походити з регіонального арго. Наприклад: *Gueule noire* loc. s.f. (1894; буквально: чорна пика) “**Fam. prof**. шахтар”. Пор. PR: Arg. Nord.

Стилістична еволюція арготизмів може відбуватися за напрямком “арго → професійна розмовна мова → загальнонародна розмовна мова”.

Barda n. m. (1848; ar. *barda'a « bât »*) “1. **Fam. milit.** особисте майно, скарб; речовий мішок, спорядження (солдата); 2. **Fam**. громіздкий багаж; барахло, мотлох – *Prenez tout votre barda*”.

Morfal, -e n. et adj. (1935) **Fam**. (d'ab. **arg. milit**.) “обжера, ненажера; обжерливий, ненажерливий – *Quel morfal!*” (див. інші приклади у А.41.8).

Перехід семантично “прозорих” розмовних жаргонізмів, поширених у межах професійного об’єднання, на загальнонародний рівень розмовної мови може відбуватися й незважаючи на спеціалізований словотвір, що має крипто-лудичне призначення.

Furax adj. (1944; *mot formé sur furieux*) “**Fam.** (d’ab. **Fam. scol**.) *Furieux*”. *Elle est furax!*

Pelote n.f. *(de peloton)* **Fam. milit.** “дисциплінарний взвод, робоча команда, підрозділ”. *Loc. Faire la pelote* – відбувати кару в робочій команді. – **Très fam.** *Envoyer qqn aux pelotes, l'envoyer promener* – послати куди подалі.

Непристойні розмовні жаргонізми, що є цілком зрозумілими для фахівців якоїсь галузі і не пов’язуються з інтенцією засекречування чи мовного відокремлення, проте застосовуються лише за умов спілкування, що дозволяють нехтувати етичними нормами, можуть виділятися загальною позначкою **« Très fam. prof. »** чи відповідними видовими позначками.

« Avoir la culotte (ne pouvoir trier toutes les lettres en instance) (à la poste).

Faire chier la colle (pour un menuisier, c’est en enduire abondamment le matériau qu’il assemble).

Trousse-couilles (m) *(le petit tabouret rond du trieur du courrier) »* (550, p. 28–29).

Відокремивши від арго мовні одиниці, які становлять зріз підвищеної експресивності загальнонародної розмовної мови чи є засобами невимушеного спілкування в професійних мовах, викладемо наше уявлення про те, що може залишити в сучасній мові кваліфікацію « Arg(ot) ». Ідентифікація сучасних арготичних елементів може здійснюватися за певними ознаками, що запали у

свідомість пересічної мовної особистості як невід'ємні від класичного арго, а саме: засекреченості і відокремлення, входження у лексико-семантичні поля, типові для арго, непристойності (пор. [286, с. 336–337]).

Пересічні користувачі чата ABCLF мають відчування обмеженості мовних засобів сучасного арго переважно лексико-семантичними групами з тематикою, типовою для класичного арго, одиниці яких переходять, зокрема, зі старого арго.

« Peut-on vraiment, aujourd'hui, « parler argot » ou bien se contente-t-on de jargonner en employant les maigres ressources lexicales d'une « langue verte » butinée dans des lexiques à dominante historique? »

А ось що пише з цього приводу штатний експерт чата: « A mon avis, l'argot qui fait rêver n'est pas moderne: pour beaucoup d'entre nous, c'est un mythe, celui du vieux Paris de Doisneau, d'Aget, en NB, quand il y avait le peuple, la zone, etc.[…] Ce qu'on aime à travers l'argot, c'est cette idée qu'on se fait du vieux Paris. Depuis longtemps Paris n'est plus Paris et les investisseurs ont tout mangé. D'où l'inévitable mélancolie des amateurs d'argot qui sont généralement des réactionnaires (au sens général). » (пор. [507, p. 21]).

Про мізерність лексичних засобів сучасного арго свідчить і неможливість створення арготичного відповідника на позначення європейської грошової одиниці – євро. Один із запрошених експертів натрапив лише на розмовні відповідники *zeuro, zorro, roro, eurbac (rare), europepette, ch'ton, euronen, rond*. Він так пояснює цю ситуацію: « La langue populaire et l'argot ne raffolent pas des changements. Ainsi le vocabulaire de l'argent se remet-il difficilement de l'abandon du l'*ouis*, de l'*écu*, du *sou* et, déjà, du *franc*. »

Пор. також таку відсіч пересічного користувача: « Mariante, t'es marrant(e)! L'euro, ça date de 2002 et tu voudrais déjà qu'il ait des formes argotiques dans les dictionnaires?! »

Помітну обмеженість лексичних засобів сучасного арго спричиняють розвинена лібералізація, розкутість, а то й розпущеність сучасного суспільства, де навіть пересічні ліцеїсти удаються до дій, що раніше розцінювалися як антисоціальні, і де більше не існує герметично замкнених злочинних груп.

Пересічні користувачі відчувають, що не існує чіткої демаркації між зрізами сучасного арго і argot familier (щоправда вони називають останній « populaire »). Так, актор Андре Вебер (André Weber) дає телеурок арго. Утім більшість цих арготизмів відома звичайним французам, тобто не є сучасним арго.

Пересічні мовці не ототожнюють арготизми і la langue des cités – мову міських околиць, – якою розмовляють переважно вихідці з Магрибу і франкомовної Африки, а також співають французькі репери (див. В.21). Ці ідіоми різняться за фукнціональним показником. Сучасне арго переважно виконує функцію ідентифікації належності до злочинної групи чи професійної корпорації, тоді як мешканці міських околиць згуртовують свою солідарність, підтверджуючи мовними засобами їх соцільну належність і національно-культурну самобутнсть.

Штатний експерт підтверджує відчування пересічних користувачів і визнає існування проблеми в загальному вигляді. Він відмічає утруднення з визначенням сучасного арго: « Si on pouvait définir l’argot, sérieusement, tous les dictionnaires devraient s’accorder pour attribuer ce statut aux mêmes mots, ou peu s’en faut. Or ce n’est pas le cas. »

Ці труднощі зростають через включення до складу сучасного арго елементів, що не є традиційно властивими цьому мовному зрізу: архаїзмів, регіоналізмів, скорочень тощо (пор. [337]). До того ж, існують терміни, понятійна сфера яких частково накладається на визначення арго: технолект, ідіалект, соціолект, спеціальна мова, jargot (див. стор. 510 цієї роботи), javanais (кодовані мови).

Виходячи з канонічного розуміння арго як мовлення антисоціальних елементів, la langue des cités не може розглядатися як сучасне арго. Проте вживання верлана, іншомовної лексики, незвичних вимови й синтаксису можуть справляти ефект, схожий з функцією засекречування.

Таким чином , до сучасного арго можуть переходити криптичні елементи доби арго як повноцінного соціального діалекту, які об’єднуються за тематичними ознаками “злочинність”, “наркоманія”, “проституція” тощо й асоційованими ознаками. Ці дві характеристики старих арготизмів перешкоджають їх переходу на зрізи « Argot familier », « Familier » чи сучасного просторіччя розмовної мови.

Biffeton n. m. (1860) “**Arg.** короткий лист (у в’язниці)”. Пор. PR: Arg. des détenus; НФРС: арго; СРЛФ: arg.

Chnouf ou schnouf n. f. (1800; all. *Schnupf (tabak) « tabac à priser »*) “**Arg.** наркотик, героїн”. Пор. PR: Arg.; НФРС: арго; СРЛФ: arg. (див. інші приклади у А.41.9).

Як арго сприймаються й слова із згаданих тематичних груп, що мають не цілком зрозумілу етимологію, яка не надає змоги безпосередньо вивести семантичну вмотивованість арготизму.

Quille n. f. (1936; o. i.; p.-ê. de *1. quille « jambe »; cf. jouer des quilles « fuir »*) **Arg**. “звільнення із в’язниці”.

Пор. інше значення цього слова, що стосується некримінального професійного середовища, яке кваліфікується як розмовний жаргонізм.

Quille n. f. “**Fam. milit.** демобілізація”. *« On signera la paix dans un mois, et à nous la quille »* (Dutourd). *Avoir (tenir) la quille, être de la quille* – демобілізуватися; звільнятися (з чергування, наряду). *Vive (vivement) la quille!* – швидше б демобілізація!

Сучасне арго приймає “непрозорі”, недостатньо семантично “прозорі” або семантично невмотивовані арготизми з типово арготичних тематичних груп, що утворилися в період, коли арго вже не існує як повноцінний соціальний діалект.

Se camer v. pron. (1952) “**Arg.** уживати наркотики – *Il se came à l'héroïne*”. Пор. PR: Arg.; НФРС: арго; СРЛФ: arg.

Rififi n. m. (1942; de rif *« combat »*) “**Arg.** скандал, бійка, сутичка”. *« Lui cherche pas d'rififi. Laisse tomber »* (Le Breton). Пор. PR: Arg.; НФРС: арго; СРЛФ: arg.

Fourguer v. tr. (1958) “**Arg.** доносити (поліції) – *Il s'est fait fourguer*”. Пор. PR: Arg.; СРЛФ: arg.

У тому числі й такі, що утворені засобами специфічного арготичного словотвору.

Ratiche n. f. (1953; p.-ê. *de rat ou ratisser*) “**Arg.** 1. зуб; 2. ніж”. Пор. PR: 1. Arg.; НФРС: арго; СРЛФ: arg.

“Прозорі” нові арготизми з типово арготичних тематичних груп є кандидатами

на перехід у категорію розмовних.

Fourmi n.f. (буквально: мурашка) “**Arg**. ou **Arg. fam.** *Petit passeur de drogue* – дрібний наркоділер” – “*les fourmis qui approvisionnent le marché local d’héroïne*” (LL). Пор. PR: Arg.

Flag n. m. (1935; abrév. *de flagrant délit*) “**Arg. fam.** очевидний злочин, “гаряче” – *« Le proxénétisme, c'est un délit, merde ! Il est perpétuellement en flag, ce mec là »* (M. Rolland)”. Пор. PR: Arg.

По-друге, ознака непристойності, закарбована у свідомості пересічної мовної особистості як відмітна характеристика арго, визначає сприйняття як сучасних арготизмів так званого арго уникнення (argot de contournement, d’évitement), запобігання в літературній мові словам, пов’язаним з насильством, сексом, фізіологічними відправленнями людського організму. Такі речі стерпить “зелена мова”, толерантна щодо порушення мовних табу.

Проте доводиться констатувати, що ознака непристойності в сучасному арго зазнала значного обмеження. Так, поширеність колишніх арготизмів-вульгаризмів у загальнонародній мові не дає змоги кваліфікувати їх як арго.

Biter v.t. (de bite *« pénis »)* “**Très fam.** 1. мати (сексуально), займатися любов’ю; 2. обдурювати, ошукувати; *3. ne rien* ~ нічого не розуміти”. Пор. НФРС: розм. груб.; СРЛФ: arg.

Verger v.t. (*de verge « pénis »*) “**Très fam.** мати (сексуально), займатися любов’ю”. Пор. PR: без позначки; СРЛФ: arg.

Наш аналіз добірок вульгаризмів з DFNC за тематичними групами « Posséder (sexuellement) », « Excrément, étron », « Uriner; urinoir », « Vomir » засвідчує, що більшість вульгаризмів, семантична “прозорість” яких дозволяє сприйняти грубуваті конотації, переходять на зріз сучасного просторіччя (позначка « Pop. styl. »). До сучасних арготизмів належать непоширені на рівні розмовної мови переважно криптичні вульгаризми. До таких вульгаризмів ми пропонуємо застосовувати позначку **« Vulg. arg. »** (vulgaire, argotique). Проте ця кваліфікація не дає відповіді на питання, чи є такі вульгаризми реально поширеними в сучасному арго, чи вони

черпаються сучасними письменниками зі старого арго як стилістичні синоніми вульгаризмів рівня розмовної мови.

Добірка “Posséder (sexuellement) – мати (сексуально), кохатися”.

З позначкою « Pop. styl. »: *s’appuyer, bourrer, caser, cogner, culbiter, défoncer, emboîter, embourber, embrocher, emmancher, encadrer, enfiler, enjamber, enquiller, envoyer (s’envoyer en l’air), exploiter, se faire, (se) farcir, fauberder, fêter, fourbir, fourrer, grimper, introduire, mettre, planter, pointer, ramoner (la cheminée), râper, sabrer, sauter, se taper, trancher, tringler, trombonner, troncher, trousser.*

З позначкою « Vulg. arg. »: *calcer, chibrer, enfourailler, miser, niquer, piner.*

Добірка « Excrément, étron – екскремент ».

З позначкою « Pop. styl. »: *grelots, marchandise, cigare (avoir le cigare au bord des lèvres).*

Якщо семантично умотивований елемент не має грубуватих конотацій, він належить зрізу « Familier ».

Colombin n.m. “1. валок гончарської глини; 2. **Fam.** екскремент, кал, лайно”. Пор.PR: Fam.; НФРС: прост.; СРЛФ: pop.

З позначкою « Vulg. arg. »: mouscaille.

Добірка « Uriner – мочитися; urinoir – пісуар ».

З позначкою « Pop. styl. »: *changer (changer ses olives d’eau, changer l’eau des olives); tasse (à thé), théière.*

З позначкою « Vulg. arg. »: *lancequiner (lancecailler), lansquiner, , lissebroquer (lisbroquer); rambuter.*

Добірка “Vomir – блювати”.

З позначкою « Pop. styl. »: *déballer, dégobiller, dégueuler, aller au refile (au renard), écorcher (piquer) un renard.*

З позначкою « Fam. » у разі відсутності грубуватих конотацій: *gerber.* Пор. PR: Fam.; НФРС: арго; СРЛФ: arg.

По-третє, існує сучасне корпоративне (університетське, військове тощо) арго, яке є своєрідним “фольклором”, зрозумілим лише для посвячених, для “своїх”, що

застосовується в невимушеному спілкуванні замкнених колективів і виділяється за ознакою мовного відокремлення.

Archicube n.m. “**Arg. univ**. *Ancien élève de l’Ecole normale supérieure* – колишній студент Еколь нормаль”. Пор.: PR: Arg. scol.; НФРС: шкю арго; СРЛФ: arg. scol.

Baille n. f. (1767; Arg. mar. Eau. – Par ext. arg. cour. *L'eau, la mer;* v. 1865 *« navire-école »)* **Arg. mar.** *Surnom de l'École navale* – “Вище військово-морське училище (у Франції)”. Пор.: НФРС: мор. арго; СРЛФ: arg. (див. інші приклади у А.41.10)

Отже, забезпечення комунікативної певності мовних особистостей через адекватне застосування стилістичних позначок у відповідності до стану стилістико-комунікативної компетенції національної мовної особистості фактично з’ясовує належність мовних фактів до відповідних щаблів рівнево-регістрової будови французької мови, що не є умоглядною схемою. У визначенні рівнево-регістрової будови, яка вбачається нам як ієрархічно-комунікативна структура, ми повертаємося до розуміння мовних рівнів Ж. - П. Віне і Ж. Дарбелне, яке обмежує науковий пошук установленням нормативно-оцінної і комунікативної компетенцій франкофонів. Канадські дослідники вважали, що мовний рівень – це стилістична тональність тексту. Вони уподібнюють рівні стилістичним варіантам мови, зважаючи на те, що у свідомості мовців установлюються відповідні опозиції (décès / mort). Класифікація авторів не позбавлена ідеї ієрархічності. Вони протиставлять bon usage, що має естетичну тональність, тобто культурний аспект, і низьку мову (langue vulgaire). До bon usage належать поетична мова (langue poétique), мова художньої літератури (langue littéraire), письмова мова (з функціональними стилями: адміністративним, юридичним, науковим тощо), розмовна мова (langue familière). Низька мова містить просторіччя і арго, яке має підрозділ – жаргони [504, p. 33].

Таким чином, рівнево-регістрову будову сучасної французької мови можна показати у вигляді схеми, що наводиться далі. Пояснемо значення ієрархічних і комунікативних елементів рівнево-регістрової будови, а також установимо номенклатуру варіантів та зрізів мовних засобів, що належать до цих елементів

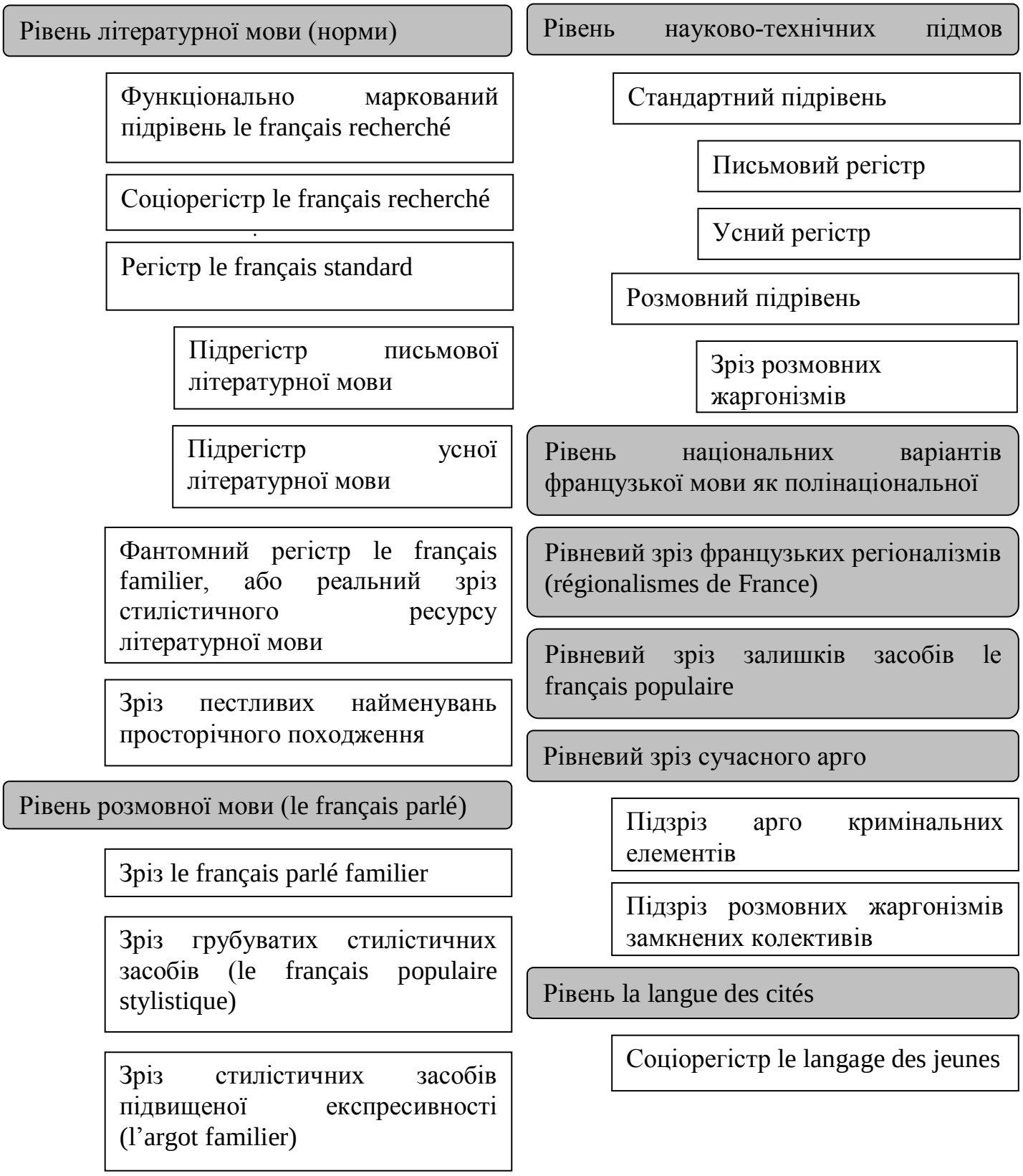

Рис. 3.1. Рівнево-регістрова будова сучасної французької мови

у французькій мові. Виводячи рівнево-регістрову будову сучасної французької мови у власному розумінні зі стану комунікативної компетенції національної мовної особистості, ми включаємо до неї й ідіоми та зрізи, які спеціально не розглядаються в цій роботі, проте забезпечують повноту картини. Така повна схема, як ми сподіваємося, відкриває перспективу подальших досліджень цих щаблів під лінгвокультурним і комунікативним ракурсами.

Мовні рівні (підрівні) (niveaux) виділяються в лінгвокультурному плані за ознакою ієрархічності подвійного роду. 1. Ієрархічність нормативного плану розрізнює рівні, виходячи з міри врегульованості мовних засобів відповідно до ступеня важливості комунікативних функцій. Так протиставляться рівні літературної мови і розмовної мови. Літературна мова є мовним забезпеченням вищих комунікативних функцій (галузей освіти, науки, виробничої, політичної, культурної діяльності суспільства). Розмовна мова le français parlé виокремлюється за загальною ознакою нерегульованої мовної поведінки, що дозволяє вільно поєднувати різнорідні засоби і забезпечує невимушене спілкування добре знайомих співрозмовників переважно діалогової форми (пор. [230, с. 43–44]). 2. Ієрархічність іншого роду визначається за ступенем входження мовного варіанта до свідомості етнічної й окремої мовних особистостей. Невходження повною мірою до свідомості французької етнічної мовної особистості може зумовлюватися строкатим етнічним складом носіїв (рівень la langue des cités – див. В.21.) чи нефранцузькою національною приналежністю франкофонів (рівень національних варіантів французької мови як полінаціональної).

Через невизначеність рівнево-регістрової належності la langue des cités відповідні найменування можуть кваліфікуватися у французькій лексикографії як арготичні. Ми пропонуємо застосовувати до елементів мови міських околиць позначку «**Tchatche** » (Пор. PR: Tchatche n.f. (1959, de l’esp. chacharear « bavarder ») 2. Langue argotique des cités (verlan, etc.)).

Gadjo n.m., gadgé ou gadgie n.f. (fin XIXe; mot tsigane) “1. нециган, -ка (у мові циган); 2. **Fam.** простак, бевзень; 3. **Tchatche** чоловік, парубок, мужик; жінка, баба.”

Пор. PR: 1. без позначки; 3. Arg.; СРЛФ: 1. arg; 2. arg.; НФРС: 1. без позначки; 2. прост**.**

Рівні можуть входити до свідомості етнічної мовної особистості, однак не позначатися повною мірою в свідомості загалу пересічних мовних особистостей, які не переключаються в спілкуванні на ці рівні через функціональну маркованість, що не передбачає безпосереднє спілкування (le français recherché як мова неповсякденного призначення); через обмеження щодо вузькопрофесійного складу користувачів (рівень науково-технічних підмов).

На відміну від мовних рівнів, які не є рівноправними варіантами щодо літературної нормативності чи повноти належності до загальнонародної мови, **стилістичний регістр (підрегістр) (registre)** є комунікативною категорію, вільною від ознаки ієрархічності в межах рівнів. Регістри враховують контекст спілкування і здійснюють певну прагматичну мету. Вони є структурованими у граматичному і лексичному планах.

Рівень літературної мови в наш час переважно репрезентовано ядерним регістром le français standard (le français neutre), що є основою всіх варіантів, які становлять рівень сучасної літературної норми, а також кістяком рівня розмовної мови і рівнів обмеженого використання. В ідеалі його мовні засоби є стилістично і прагматично нейтральними. Стандартна мова є регістром формальної чи офіційної письмової комунікації в будь-якій сфері, пов’язаній з вищими комунікативними функціями, незнайомих людей, що не мають наміру внести в спілкування якийсь особистісний елемент.

Усна літературна мова – це регістр формального чи офіційного спілкування, що передбачає установлення контакту з колективним співрозмовником і має на меті справити на нього певний вплив, а також міжособистісного формального чи офіційного спілкування.

Правомірно розглядати le français familier як фантомний регістр рівня літературної мови. В ознаці фантомності розкривається абсолютизація чинника етичного регулювання і затушовування основної інтенції розмовної мови на

невимушене спілкування добре знайомих співрозмовників, яке звичайно вибудовується в типово розмовній формі діалогічного мовлення.

Соціорегістр забезпечує спілкування в межах якогось соціального прошарку або реалізує певну комунікативну інтенцію у спілкуванні з комунікантами іншої соціальної групи. Так, соціо-хронологічно марковане застосування засобів вишуканої мови можна розглядати як соціорегістр у межах літературної мови, на який можуть переключатися у спілкуванні представники старшого покоління, що здобули гарну філологічну освіту.

Належачи до свідомості етнічної мовної особистості, соціально-віковий різновид мови le langage des jeunes повною мірою не входить до свідомості пересічних мовних особистостей. Це молодіжний жаргон французьких учнів коледжів і ліцеїстів, який можна вважати за розмовну мову учнівської молоді 13–20 років (див. В.22).

Зріз (підзріз) мовних засобів. Зрізи є неструктурованими утвореннями, які не становлять повноцінний комунікативний регістр, а застосовуються як ресурс мовних засобів (переважно лексичних) при спілкуванні на певному структурно оформленому рівні чи регістрі.

Так, зріз засобів le français familial є експресивно-стилістичним ресурсом літературної мови. До рівня літературної мови також належить зріз пестливих найменувань просторічного походження. Зріз засобів нерегульованого спілкування le français parlé familier складається з експресивно-стилістичних одиниць рівня розмовної мови. Французьке просторіччя сьогодні представлено зрізом мовних засобів рівня розмовної мови, що призначаються для грубуватого зображення речей або предметів думки.

Належачи до стилістико-комунікативної компетенції етнічної мовної особистості, сучасне арго є окремим **рівневим зрізом**, що не віддзеркалюється в свідомості загалу пересічних мовців, які не переходять на нього за певних прагматичних умов спілкування. Головною функцією сучасного арго стає мовне відокремлення, відчування “своїх”. Це стосується як корпоративного арго, що є зрозумілим лише в межах вузьких корпоративних об’єднань, так і арго

кримінальних елементів, де мовне відокремлення здійснюється в межах лексико-семантичних полів, що є типовими для класичного арго. Функція мовного відокремлення у кримінальному арго здійснюється й через уживання “непрозорих” непристойних засобів. Сучасне арго не виділяється за ідеєю ієрархічності нормативного плану. Воно представлено елементами, різнорідність яких бере під сумнів його існування як повноцінного соціального діалекту. По-перше, користувачами сучасного арго є такі соціальні групи, як кримінальне середовище і представники ізольованих професійних корпорацій. По-друге, сучасне арго не складає самодостатній мовний варіант, здатний забезпечити спілкування в межах будь-якого лексико-семантичного поля. Сучасне арго не лежить нижче рівня розмовної мови і не може розглядатися як самостійний комунікативний регістр. Елементи зрізу сучасного арго можуть застосовуватися як характерологічний засіб у мові художньої літератури і преси.

Окремий рівневий зріз сьогодні становлять французькі регіоналізми, які не є структурованими як повноцінні територіальні діалекти (пор. [9, с. 28–29; 227, с. 168– 133; 549; 610]). Рівневий зріз також складають залишки засобів le français populaire як цільнооформленого соціального діалекту. Цей зріз дає мовну характеристику окремим представникам нижчих класів.

3.2.2. Нормативно-стилістичні нотатки і нормативні коментарі у нормативному дискурсі. Як зазначалося у другому розділі, нормативні нотатки (як елемент лексикографічного опису і науково-прописових жанрів) і нормативні коментарі (що є належністю переважно науково-прописових жанрів) зрідка можуть застосовуватися з метою перформації літературної норми. Проте, як показав аналіз перформативних нотаток у DFRA, вони переважно позбавлені дискурсивного змісту. Те саме стосується перформативних за загальним змістом коментарів у словнику труднощів П. - В. Бертьє і Ж. - П. Коліньона « Ce français qu’on malmène » (BCFM) [540]. Поодинокі нормативні коментарі BCFM, що укладаються в нормотвірний дискурс, не справляють на мовну особистість очікуваний вплив через те, що, на відміну від лексикографічного нормовстановлювального опису за допомогою нормативно-

стилістичних позначок, вони не є належним чином систематизованими, структурованими й акцентованими.

У коментарі BCFM « Coin, coïn, co-in » наводиться атестація з « La Revue de l'électricité » за 1982 рік *« un équipement éthnicointellectuel »*, у якій останнє слово вжито згідно з тенденцією до більшого графічного злиття (пор. варіант *éthnico-intellectuel*), яку враховано у змінах до французького правопису 1990 р. А проте міркування проти перетворення послідовності графем *o + in* на триграму з вимовою *oin*[wɛ], що призводить до затемнення змісту, застосовується як аргумент на користь збереження написання через дефіс. Нагадується, що у мові існують дві можливості запобігання сприйняттю *oin* як триграми: 1) трема над ї: *coïncidence*, *coïnculpé;* 2) дефіс: *pakistano-indien*. Згадується подібне фонографічне явище: перетворення послідовності графем *o + i* на дограф *oi* [wa] [540, p. 24].

Коментар « Le moment béni du pain bénit », присвячений одній з тих ділянок традиційної норми, що відзначаються надмірною ускладненістю, відмічено послабленою інтенсіональністю. Наводячи приклад *« En fait, cette guerre du Vietnam est pain béni pour les cinéastes en mal d'inspiration »*, – автори викладають чинну надто ускладнену норму, що, за свідченням А. В. Тома, склалася у XIX ст. Дієслово *bénir* v.t. "1. благословляти; 2. **рел**. святити, освячувати; 3. хвалити, вітати когось" має дві форми participe passé *béni, -e* і *bénit, -e*, які вживаються й як прикметники. Форма *béni, -e* може вживатися з двома допоміжними дієсловами *avoir* і *être (le pape a béni la foule; vous tous soyez bénis!).* Дієприкметник *bénit, -e* використовується в суто релігійному значенні, він є менш поширеним і сполучається тільки з дієсловом *être (cette alliance a été bénite par l'évêque)*. Не менш складною є й норма щодо ад'єктивних уживань *béni / bénit (une contreé bénie des dieux, Bois béni*, але *du pain bénit* (у тому числі й у переносних значеннях), *une médaille bénite, de l'eau bénite*). Толерантне ставлення до спрощення надто ускладненої норми у ділянці *béni / bénit* аргументується через посилання на відомих нормативіста А. В. Тома і лексикографа Е. Літтре. Ці авторитети наводять приклади взаємної підміни дієприкметників *béni / bénit,* якої допускалися письменники Баррес, А. Франс, М. Пруст, Вольтер. Це терпиме ставлення висловлюється через визнання помилки щодо нерозрізнення *béni*

/ bénit як незначної: *« c'est dire que la faute, pour réelle qu'elle soit, est relativement mineure »* [ibid, p. 39].

Отже, виходячи з аналізу словників французької мови і словника труднощів BCFM, ми доходимо висновку, що нормативні нотатки і коментарі знаходять застосування переважно в нормативному дискурсі. Нагадаймо, що на відзнаку від нормотвірного дискурсу нормативний дискурс не належить аксіологічній нормі, оскільки роз'яснює ділянки чинної норми пересічним мовцям, що мають недостатній рівень мовної культури і не вважаються за мовних особистостей.

У BCFM зустрічаються поодинокі нормативні нотатки, які заступають якийсь компонент нормативного коментаря. Так, у нотатці до коментаря, присвяченого відмінюванню дієслова *être* в умовному та наказовому способах (без *-i-* у формах першої та другої осіб множини: *il faut que nous soyons à Paris demain; soyons prêts!),* пояснюється походження відповідної помилки, що зумовлюється аналогією з формами дієслів на *-yer (je veux que vous me tutoyier)* та *-ier (mieux vaut que vous niier),* у яких додається *-i-* [ibid, p. 90].

У передмові до DFRA згадується про нотатки, що містять додаткові відомості нормативно-стилістичного характеру щодо змісту словникової статті. У нотатках може уточнюватися належність мовної одиниці до певного мовного рівня чи регістру дискурсу. На додаток може надаватися інформація, що застерігає проти недоречного вживання слів, стилістично, прагматично чи лінгвокультурно маркованих як нечемні чи неввічливі, зневажливі, політично некоректні. У нотатках може відмічатися ненормативність варіанта вимови через його немилозвучність (peu élégante): *assoyez–vous* pour *asseyez–vous* (Пор. нотатку PR, що помічає варіант *assoyer–vous* як « Populaire ») [563, p. VIII, XI].

Крім нормативно-стилістичних нотаток, у DFRA містяться нормативні нотатки іншої тематики, що застосовуються як елемент сучасного нормативного дискурсу. Так, у цьому словнику наводяться застереження від помилок щодо норми, спричинених аналогією. У словниковій статті DFRA « Alors que » значення відповідного сполучника (*On l'accuse alors qu'il n'est pas coupable*) передається через синонімічний сполучник *bien que.* Проте у нотатці заперечується вживання

alors que з Subjonctif: **Rem**.: *Alors que* annonce une certitude (mode indicatif) à la différence de *bien que.*

Нотатки звертають увагу читачів на орфографічні труднощі: Abscisse n.f.: Rem. Attention aux deux lettres s et c. Accroître v. **Rem**. À la différence de *croître,* pas d'accent sur *j'accrois, tu accrois* et le participe *accru.*

У нормативних нотатках можуть пояснюватися ділянки надто ускладненої норми, де поки що немає тенденції до спрощення. Так, у нотатці до словникової статті « Air n.m. » пояснюється, що при застосуванні дієслівного виразу *avoir l'air* прикметник узгоджується з неживим підметом: *cette auberge a l'air accueillante.* У разі ж підмета на означення істот прикметник може узгоджуватися як із цим підметом, так і зі словом *air: elle a l'air intelligente, elle a l'air intelligent.*

У нотатках DFRA може нагадуватися чинна норма щодо обмежень при утворенні форм жіночого роду деяких іменників: Agresseur n.m. **Rem**. Ce mot n'a pas de féminin. Pour parler d'une femme, on emploie le masculin: *l'agresseur, qui était une femme, s'est enfui.* Такі обмеження переростають у нормативну проблему фемінізації найменувань за фахом, посадою, ступенем чи званням. Нотатка DFRA до словникової статті « Auteur n.m. » пояснює чинну норму щодо врахування родової приналежності суфікса діяча *-eur* і реального вжитку: **Rem**. On dit *un auteur* en paslant d'une femme. *Patricia Highsmith est un célèbre auteur de romans policiers.* Водночас можна зауважити, що наведення форми *une auteure* (поширення якої обмежується франкомовною Канадою) дещо знижує інтенсіональність цієї ремарки.

Нормативні нотатки у "Малому Робері" за метою можна поділити на нотатки з поясненнями щодо лексико-семантичної і граматичної норм, нотатки із застереженнями проти змішування паронімів, нотатки, що містять уточнення стилістичного характеру.

У нотатці до словникової статті « Amener v.tr. » пояснюються тонкі семантичні відмінності між дієсловами *amener* v.t. і *emmener* v.t. Amener v. tr. 1. Mener (un être animé) auprès de qqn. *« Son impuissance à sauver tous les pauvres bougres qu'on lui amenait »* (Zola). *Amenez-le-moi immédiatement!* – Mener (un être animé) à un endroit. *Amener qqn chez qqn. Amener ses enfants à la piscine. Amener son*

chien chez le vétérinaire. **Absolument** *Mandat d'amener.* – **REM**. *Amener* suppose que l'accompagnateur quitte la personne à l'arrivée, à la différence de *emmener.*

У нотатці до іменника *cosmonaute* n. зазначається семантичне обмеження його застосування стосовно космонавтів лише певної країни. Cosmonaute n. Voyageur de l'espace, occupant d'un véhicule spatial. – astronaute, spationaute. – **REM**. Le mot s'emploie surtout en parlant des expéditions spatiales soviétiques.

У нотатці до статті « Domestique adj. et n. » повідомляється про обмеження вживання іменника у значенні "слуга, служник; служниця", що зумовлюється лінгвокультурною причиною: намаганням піднести статус непрестижних професій чи занять. Domestique adj. et n. **2.** (Sens large) Personne employée pour le service, l'entretien d'une maison ou le service matériel intérieur d'un établissement; spécialt Personne chargée de la tenue du ménage, du service, de la cuisine, chez un particulier qui l'emploie. – **REM**. *Domestique* tend à être remplacé dans l'usage par *employé,- ée de maison, de service,* et au plur. par *gens de maison.*

Нотатка при *handicapé, -e* adj. et n. "інвалід" констатує переважання цього евфемістичного позначення в реальному вжитку порівняно з *infirme* adj. et n. "каліка; інвалід" з етичних міркувань. *Handicapé, ée* adj. et n. Qui présente un handicap physique ou mental. **REM**. *Handicapé* ou *handicapé physique* tend à remplacer *infirme*.) *Travailleurs handicapés. « L'aide des psychologues à l'éducation des enfants handicapés, sourds-muets, aveugles, etc. »* (Piaget). — **N.** *Handicapé visuel* (→ *amblyope, aveugle, malvoyant*), *auditif* (→ *malentendant, sourd*). *Handicapé mental* (→ *débile, mongolien [...]*). *Handicapé moteur, physique.* → *infirme, invalide, paralysé, paralytique* (cf. Personne à mobilité réduite). *Sport pour les handicapés.* → *handisport*.

У нотатці до прислівника *soudainement* adv. "раптово, несподівано" пояснюється відмінність у значеннях цього похідного і прислівника *soudain,* утвореного за конверсією. *Soudainement* adv. D'une manière rapide et imprévue; tout à coup. **REM**. Alors que *soudain* (adv.) désigne la brusquerie, la rapidité d'un fait, *soudainement* caractérise la manière dont l'action se déroule. *De « rapides évolutions, où s'accomplissent soudainement des étapes décisives »* (Broglie).

У граматичній нотатці до дієслова *becter (becqueter)* v.t. “**Pop. styl**. їсти; жерти, тріскати” пояснюються особливості відмінювання цього дефектного дієслова. **REM**. v. défectif employé surtout à l'inf. et au p. p.). – bouffer. *Il n'y a rien à becter ici ? Ils ont tout becté. « Je becte, je picte ou magne-toi »* (Dauzat).

Нотатка до дієслова *bruire* v.i. “шуміти; гомоніти; шарудіти, шурхотіти, шелестіти” нагадує тип його відмінування. Bruire v. intr. 2. **Mod**. Produire un bruit léger, confus. → bruisser, chuchoter, frémir, murmurer. *Le taffetas se froisse en bruissant. « les feuilles des hêtres bruissaient en un frisson rapide »* (Flaubert). « *les mouvements agiles de l'eau qui bruit et ruisselle »* (Taine). – **REM**. Après s'être conjugué comme *fuir* (cf. bruyant) ce verbe se conjugue comme *finir* (p. prés. *bruissant*).

Наведемо приклади двох нотаток, що запобігають плутанню паронімів. Anoblir v.t. / ennoblir v.t.: anoblir v. tr. Conférer un titre de noblesse à. « *Le roi Jean anoblit son chancelier »* (Voltaire). *Anoblir par adoubement.* – **REM**. Ne pas confondre avec *ennoblir*.

Synesthésie n.f. “**психол., мед**. синестезія, подвійне відчуття” / cénesthésie n.f. “**психол., мед**. ценестезія, загальне відчуття”: Synesthésie n. f. « **Méd.** Trouble de la perception sensorielle caractérisé par la perception d'une sensation supplémentaire à celle perçue normalement, dans une autre région du corps ou concernant un autre domaine sensoriel. » → synopsie. – **REM**. Ne pas confondre avec *cénesthésie.*

У стилістичних нотатках PR установлюються:

– стилістична належність синонімів: Wagon-lit n. m. Dans un train, voiture formée de compartiments fermés, munis de couchettes et d'eau courante, pour permettre aux voyageurs d'y passer la nuit. – **REM**. Le terme administratif est *voiture-lit.* Wagon-restaurant n. m. Voiture d'un train aménagée en restaurant. – **REM**. Le terme administratif est *voiture-restaurant*;

– стилістична належність дієслівних форм: S'asseoir v. pron. Prendre appui sur son derrière (sur un siège, etc.), le dos restant dans la position verticale *Asseyez-vous,* – **REM**. *Assoyez-vous* est populaire;

– стилістична забарвленість форм жіночого роду: poétesse n. f. Femme poète. – **REM**. *Poétesse* est considéré comme péj. On dira plutôt: *Cette femme est un grand poète*;

– порівняльна інтенсивність стилістичної ознаки: suspecter v. tr. Tenir pour suspect (qqn, qqch.). → incriminer, soupçonner. – **REM**. *Suspecter* est nettement plus péj. que *soupçonner*. *« Delhomme déclarait que le tirage avait eu lieu honnêtement, et Grosbois, très blessé, parlait de s'en aller, si l'on suspectait sa bonne foi »* (Zola).

Тепер розглянемо застосування нормативних коментарів, які практичний досвід та інтуїція лексикографів виводять на рівень опису нормативного дискурсу, на прикладі словника труднощів французької мови П. - В. Бертьє і Ж. - П. Коліньона « Ce français qu'on malmène ». Ми обрали BCFM, тому що його автори усвідомлюють потребу в оперативному втручанні нормативістів з роз'яснення чинної норми. У передмові до словника значиться, що порівняно зі збіркою « Le français écorché » тих самих авторів (BCFE), наявне погіршення нормативної ситуації з французькою мовою. У виданні 1987 року зазначалося, що, незважаючи на мимовільні помилки щодо норми (особливо такої складної, як французька), які завжди траплялися, французька преса в цілому користувалася правильною, зрозумілою мовою. У новому ж виданні набирають сили помилки через неуцтво, недостатнє опанування мовної норми на всіх рівнях: вимови, орфографії, граматики, словникового складу. Такий стан приховує небезпеку не лише для майбутнього власне французької мови, яка може перетворитися на "приблизну мову" (le français approximatif), але й для збереження належного рівня культури: історії, географії, літератури. Отже, нормалізаторам доводиться нагадувати елементарні відомості про чинну норму, наприклад форми третьої особи Subjonctif présent: *qu'il meure* (не *meurt*); *qu'on me croie* (не *croit*) [540, p. 3–4, 91].

У BCFM нормативний коментар має таку типову побудову. Коментареві передує заголовок, у який може виноситися коротко сформульоване правило, типова помилка щодо норми, пароніми, проти підміни яких застерігають нормативісти, тощо. Коментар починається з атестації із засобів масової інформації з помилкою чи новим мовним явищем, що й становлять його предмет. Потім викладається суть нормативної проблеми, як правило, з поясненням суто мовних чи позамовних причин, що призводять до помилок. Атестація конкретної помилки чи неологізму може стати нагодою для висловлення власної думки щодо більш загальних проблем

норми й нормалізації чи нагадування суміжних мовних явищ. Подивимось, як ця загальна структура реалізується в нормативних коментарях BCFM.

У коментарі « Genèse se lit genèse » читачів застерігають від помилки щодо норми, яка спричиняється аналогією. Атестація з « Les Dossiers de l'écran » за 24.08.1990 показує варіант написання *génèse* іменника *genèse n*.f. "генеза, походження, виникнення, процес створення", який відбиває вимову, що поширюється навіть за умови правильної акцентуації: *« [...] un livre tout à fait remarquable sur la vie, l'œuvre, et surtout, la génèse de l'œuvre de Marcel Pagnol [...] ».* Помилкова вимова пояснюється лінгвістичним чинником аналогії, що вирівнює *génèse* за *génie, génération.* Як засіб аргументації автори наводять правило, яке говорить, що слова з *e* у першому складі, за яким іде ще один склад з кінцевим приголосним, вимовляються з [ə]. Як підсумок дається цілком визначений висновок, що дорівнює аргументованому нормативному припису: *« Le ge de genèse ne peut donc être prononcé que comme le jeu de jeunesse »* [ibid, p. 7].

Виправляючи помилку щодо вживання *h* придихового у прийменнику *hormis (« Les victimes se sont souvenues qu'hormis au Vatican l'infaillibilité n'est pas de ce monde »* (France – Soir 12.12.1988)), автори дають практичне правило його написання. Для цього вони, по-перше, нагадують походження *hormis* від *hors,* а потім застосовують як аргумент нормативний зразок, закарбований у колективній мовній свідомості: *au hors-la-loi* (не *à l'hors-la-loi*) [ibid, p. 65].

У нормативному коментарі « La crête de la Crète » мовців застерігають проти підміни паронімів *crête* n.f. "1. гребінь, гребінець (птаха); 2. гребінь, хребет (гори)" і *Crète* n.f. "Кріт (острів)", якої допускається видання « Thalassa » (№ 36 за листопад 1989 р.): « *Suspense, pulsions sado-masochistes, meurtre, écument la crête de l'insoutenable vacuité de l'être ».* Як засіб аргументації наводиться синонім *crête* n.f. – *cime* n.f. [ibid, p. 19].

Застереження від підміни паронімів *accroc* n.m. "1. клапоть, жмутик, жмуток; віхтик; діра, дірка; 2. **перен**. перешкода, завада, ускладнення" і *accro* adj. et. n. (скор. від *accroché*) стає слушною нагодою, щоб нагадати повну структуру значень

останнього: *accro* adj. **розм.** “1. захоплений; 2. який призвичаївся до наркотику; n.m. ou f. “аматор, -ка, любитель, -ка чогось; фанат” [ibid, p. 32].

Помилкова атестація з нерозрізненням паронімів *pécher* v.i. “грішити” і *pêcher* v.t. “ловити, вудити рибу” стає зачіпкою для висловлення власної думки щодо більш загальних проблем норми й нормалізації, які, однак, не переступають межі дискурсивних деперсоналізованих суджень. Так, автори застерігають проти скасування акцентуації взагалі, заклики до якого йдуть від розробників інформаційних систем [ibid, p. 43].

Виходячи з прикладу застосування великої літери в назві мови (не виключено, що під інтерферентним впливом англійської мови): *« dans les langues qu’il ne comprend pas (le Néerlandais) » […]* (« Télérama » 04.11.1985), нормативісти порушують питання поширення недоречного вживання заголовних літер. Переконливо доводиться ненормативність подібних уживань з огляду на псевдокультурну причину. Написання з великої літери *Château, Port, Romain* тощо спричинено намаганням путівників привернути увагу туристів до малоцікавих в історико-культурному чи естетичному відношенні архітектурних пам’яток: *« On croise le Château d’If, et bientôt la navette accoste. Petit Port du Frioul: quelques immeubles bas, une église en forme de temple Romain […] »* (« Le Méridional », 19.07.1990). Для запобігання гіперкорекції нагадуються випадки, коли застосування заголовної літери є цілком слушним: коли *château, port* тощо входять до складу географічних назв, що не містять власних найменувань: *le Vieux Château, le Vieux (-) Port, le Port Noir*; як назва національності *Romain* пишеться з великої літери: « *Astérix et Obélix mirent en fuite les Romains* » [ibid, p. 64].

Автори виявляють жорстке нормативне ставлення до випадків порушення надмірно ускладнених ділянок французької орфографічної норми, які в колективній свідомості носіїв еталонного типу мовної культури поки що не беруться під сумнів. На такому лінгвокультурному тлі атестації порушення чинної норми свідчать не про що інше, як недостатнє опанування складної норми. Такі помилкові вживання відмічаються стосовно орфографічних варіантів participe présent / adjectif verbal трьох груп дієслів: приблизно 30 дієслів з чергуванням *-a- / -e-* у кінцевому складі:

équivaloir: équivalant / équivalent, -e; affluer: affluant / affluent, -e; exceller: excellant / excellent, -e; négliger: négligeant / négligent, -e; дієслів на *-guer*, що зберігають *-u-* у формах participe présent *(fatiguant, naviguant)* і втрачають цю літеру у прикметникових формах *(fatigant, navigant);* дієслів із чергуванням *-qu- / -c-* (дієприкметники: *communiquant, provoquant;* прикметники: *ommunicant, provocant).* Щоб показати частину мови і помилковість ужитої форми, автори вживають найпростіший граматичний аналіз: *« Elle a poignardé de trente-trois coups de couteau [...] une paisible vieille dame [...] afin de lui voler une somme dérisoire équivalent à 60 francs »* (France – Soir 28.06.1989) [ibid, p. 48–49].

Отже, хоча й не можна виключити можливість застосування нормативно-стилістичних нотаток і нормативних коментарів у науково-прописових жанрах чи лексикографічному описі, які укладатимуться в нормотвірний дискурс, через несистемність нормалізувальних впливів вони неспроможні забезпечити безпосереднє регулювання породження літературної норми в свідомості мовної особистості. Призначення зазначених елементів полягає переважно в роз'ясненні чинної літературної норми для пересічних мовців із недостатнім рівнем мовної культури, які бажають піднести його на щабель мовної особистості (запобіганні помилкам щодо норми на всіх рівнях мовної системи, у тому числі порушенню надмірно ускладнених ділянок чинної норми, яких поки що додержуються мовні особистості; обмеженні щодо вживань, зумовлених лінгвокультурними причинами чи етичними міркуваннями; застереженні від змішування паронімів; установленні рівнево-регістрової належності мовних фактів і уточненнях стилістичного характеру). Проте це роз'яснення організується як нормативний дискурс, у якому, тією самою мірою що й у нормотвірному дискурсі, конструктивні елементи мають передусім забезпечити інтенсіональність нормалізаторського впливу. Нормативно-стилістичні нотатки дають додаткову інформацію у складі статей тлумачних словників чи нормативних коментарів. Нормативні коментарі, що спочатку побачили світ у засобах масової комунікації чи в наукових статтях з нормативно-оцінної тематики, як правило перевидаються зведеними до лінгвістичних хронік чи словників труднощів. Ці довідники забезпечують оперативне втручання

нормативістів з роз’яснення чинної норми, нагально необхідне в наш час загальновизнаного падіння мовної культури у світовому масштабі. Нагадування практичних правил у нормативних коментарях, природна річ, спонукає нормативістів до міркувань із загальних проблем норми і нормалізації. Проте такі зауваження залишаються в межах спеціалізованого дискурсу лише за необхідної передумови їх дискурсивно підпорядкованого, деперсоналізованого характеру.

Висновки до третього розділу

1. Принципи організації практичної нормалізації французької мови на постлітературному етапі правильного мовного вжитку базуються на категоріях концептуального апарату лінгвокультурної моделі нормалізації сучасної французької мови: нормеми, аксіологічного типу мовної одиниці (явища), аксіологічного типу парадигматичного зв’язку. Через лінгвокультурні категорії, в яких ураховується як аксіологікон мовних особистостей, так і метамовна рефлексія мовознавців-нормативістів, зумовлені конкретно-історичним соціокультурним середовищем і лінгвокультурним контекстом, отримують нормативну оцінку мовні зміни, яка забезпечує наступність національного мовного типу і одночасно встигання за його вмотивованою динамікою. Нормемний аналіз виводить літературну норму з нормативно-оцінної компетенції національної мовної особистості. Нормовстановлювальний аналіз бере за еталон перспективного мовного вжитку національний мовний тип з його відмітними конкретно-історичними рисами й невмирущим позачасовим культурокумулятивним складником.

2. Нормемний аналіз мовного матеріалу, що ми маємо в нашому розпорядженні, дозволив установити риси аксіологікона французької мовної особистості. Визначено типи категорійних нормем, що зумовлюються 1) мовними, 2) ментальними, 3) соціокультурними чинниками.

До аксіологікона входять *нормеми, що мають витоки в мовній компетенції мовної особистості* і відтворюють її універсальні й самобутні риси: позитивна нормема, що відбиває потребу у вдосконаленні мови; позитивна нормема

“наступність у мовній компетенції мовної особистості”; позитивна нормема, яка породжується лінгвістично й соціокультурно вмотивованими змінами, що збагачують мову. Нормеми першого типу можуть породжуватися імплікаціоналом лексичного значення слів: нормеми “безеквівалентно-культурне”, “культурна експансія”, “відносна англізованість певних тематичних груп лексики”. Категорійними нормемами другого типу – *тезаурусними* – в аксіологіконі франкофонів відбиваються такі лінгвістичні традиції, що є невід’ємними від національної мовної картини світу: нормеми “французька раціональність” і “утримання рівня інтелектуальної культури”. Нормеми третього типу – *фонові*, – наприклад нормема “оптимізація англо-американського мовного впливу”, як позамовне тло, нашаровуються на мовні факти чи явища.

Нормеми першого типу, крім тих, що зумовлюються категорійно-оцінними конотаціями лексичного значення, слугують виправдними показниками конкретних нормем, тобто розкривають причини реального поширення відповідних мовних фактів. Породження конкретних нормем тезаурусними і фоновою категорійними нормемами не є строго обов’язковим. Воно підпорядковується їх загальній регулювальній здатності і може стримуватися нормемами з вищою аксіологічною валентністю. Найвищу аксіологічну валентність мають категорійні нормеми, пов’язані з імплікаціями лексичного значення. Вони неодмінно породжують позитивні конкретні нормеми.

3. Знеособлення нормативної оцінки і припису у нормовстановлювальному аналізі досягається за допомогою *аксіологічних типів мовних одиниць (явищ)*. Види АТМО враховують ступені ймовірності здійснення лінгвістичного прогнозу щодо подальшої долі мовної одиниці і зумовлюють вибір перформаційних засобів: кодифікації чи відповідних способів нормалізації. Єдина перформативна дія за відповідними АТМО виводиться з ряду *аксіологічних типів парадигматичного зв’язку*.

Кваліфікація мовного факту, який розглядається як стабільний на перспективу, доступну для огляду, і не має протипоказань нормативного плану, як

перспективно нормативного АТМО дорівнює його кодифікації як такого, що належить реальній літературній нормі.

Нормалізація з нежорстким формуванням перспективної літературної норми застосовується до синхронно нормативних перспективно небажаних мовних одиниць (явищ). Вона зводиться до створення парадигматичної нормеми чи підсилення вже наявних слабких конкурентних відношень між варіантами норми.

До *синхронно припустимих перспективно ненормативних* належать мовні одиниці (явища), що супроводжуються в аксіологіконі мовної особистості сформованою негативною парадигматичною нормемою. Такий стан нормеми дозволяє нормативістам прогнозувати витіснення неприйнятного варіанта з достатньою певністю і дає їм реальний шанс остаточно вивести його з реального вжитку шляхом жорсткого формування перспективної літературної норми. За цим аксіологічним типом нормалізуються й варіанти французького правопису за редакцією 1938 року, які поки що не витісняються в реальному вжитку назрілими й очевидними гармонізованими варіантами згідно зі змінами 1990 року. Традиційні варіанти, що звичайно асоціюються зі складником культурної спадщини в орфографічній нормі, залишаються синхронно припустимими.

Синхронно ненормативні мовні одиниці (явища) безперечно заслуговують на кодифікацію як ненормативні, якщо відкинути вагання щодо доцільності свідомого регулювання мовних процесів суспільством, непослідовності й суперечності сучасного стану нормалізації французької мови. Цей тип охоплює й запобігання “механічним” помилкам щодо чинної норми, яких найчастіше допускаються пересічні мовці, що підпадають під типи мовної культури, які лежать нижче рівня еталонного типу, і рідше – мовні особистості, на яких справляє вплив мовна аналогія, певна ускладненість окремих ділянок чинної норми. У разі “механічних” помилок правильний і “помилковий” варіанти не є конкурентними, і парадигматична нормема у свідомості етнічної мовної особистості не створюється.

4. Нормотвірний дискурс у чистому вигляді репрезентовано лексикографічним нормовстановлювальним описом. До нього приймаються позначки *« Usuel », « Moderne », « Courant »,* що мають у французькій лексикографії чітке

інтенсіональне значення “належність до сучасної загальнолітературної норми”. Перформативні заборонні позначки « *à proscrire »*, « *à éviter »*, « *ce mot est condamné »* та ін. можна підвести під єдине чітке інтенсіональне значення “кодифікація варіанта норми як ненормативного (нормативно неприйнятного)”. Перформативні позначки « *on remplacerait avantageusement », « on peut préférer [...] », « on pourrait plutôt employer [...] », « il est possible d’employer l’équivalent français », « il est souhaitable de préférer [...] à [...] »* могли б кваліфікувати синхронно нормативні перспективно небажані варіанти норми. Позначки « *on préférera [...] à [...] », « [...] est (sont) à préféré(s) à [...] »*, « *mieux vaut employer [...] »* та ін. супроводжували б синхронно припустимі перспективно ненормативні варіанти. У новому розумінні позначки ряду *« Abusif »* застосовуватимуться як перформативні, які застерігатимуть від надмірної генералізації і плутання смислу. У нормативному дискурсі вони запобігатимуть помилкам щодо норми.

Дискурсивне застосування стилістичних позначок відобразить реальний стан стилістико-комунікативної компетенції французької мовної особистості.

Виконання цього завдання потребує впорядкування існуючих позначок, надання їм чіткого значення. Позначка *« Poét(ique) »* кваліфікуватиме поетизми, що мають крайній ступінь вираженості піднесеного і передусім застосовуються в поезії. Позначка *« Très fam(ilier) »* відносить мовні елементи до зрізу засобів нерегульованого спілкування розмовної мови le français parlé familier. Застарілі засоби просторіччя як соціального діалекту заслуговують на позначки *« Pop(ulaire) Vieilli »* і « *Pop(ulaire) Vx (vieux) »*. Позначка « *Vulg(aire) arg(otique) »* застосовуватиметься до непоширених на рівні загальної розмовної мови переважно криптичних вульгаризмів.

Правомірно розширити застосування деяких існуючих позначок. Можна значно розширити застосування існуючої позначки *« Arg(ot) fam(ilier) »* до мовних елементів підвищеної експресивності, арготичних за походженням, що належать до загальнонародної розмовної мови. Загальна позначка *« Fam(familier) prof(essionnel) »* чи видові позначення *« Fam(ilier) milit(ilitaire) », « Fam(ilier)*

scol(aire) » тощо, що застосовувалися епізодично, покажуть мовні засоби професійної розмовної мови.

У разі необхідності існуючим позначкам надається нове розуміння. Доречно застосовувати існуючу позначку *« Recer(ché) »* до маловживаних елементів неповсякденного призначення, що становлять функціонально маркований підрівень літературної мови. Існуюча позначка *« Pop(ulaire) »* може кваліфікувати залишки засобів просторіччя як соціального діалекту за умови зняття її рівнево-регістрового статусу. Позначка *« Fam(ilier) »* об'єднує перформативне і комунікативне значення. Як перформативна вона відносить мовні елементи до зрізу мовних засобів, що становлять стилістичний ресурс літературної мови. Як "комунікативна" вона показує можливість застосування мовних одиниць із зазначеного зрізу в розмовній мові, де вони становлять ядро мовних засобів. Позначка *« Arg(ot) »* значно звузить обсяг свого значення і покаже мовні засоби рівневого зрізу сучасного арго. Нове вузьке значення приймуть і позначки *« Arg(ot) univ(ercitaire) », « Arg(ot) mar(in) »* тощо, які позначатимуть елементи сучасного корпоративного (університетського, морського тощо) арго.

Потреба в адекватній стилістичній кваліфікації мовних фактів зумовлює введення нових позначок. Позначка *« Recher(ché) pragm(atique) »* кваліфікуватиме мовні одиниці, що належать до соціорегістру le français recherché, який виділяється за віковою й соціальною ознакою його користувачів. Позначка *« Pop(ulaire) styl(istique) »* покаже експресивні засоби, що вживаються в розмовному мовленні освічених мовців з прагматичною метою надати повідомленню зниженого грубуватого відтінку. Позначкою *« Pop(ulaire) littér(aire) »* будуть помічатися загальнопоширені пестливі найменування просторічного походження. Позначка *« Arg(ot) anc(ien) »* кваліфікуватиме незатребувані нині засоби арго періоду його існування як повнокровного соціального діалекту. Позначка *« Très fam(ilier) prof(essionnel) »* чи відповідні видові позначки кваліфікуватимуть непристойні розмовні жаргонізми. Позначка *« Tchatche »* позначатиме засоби соціального діалекту la langue des cités (tchatche).

5. Нормативно-стилістичні нотатки, що дають додаткову інформацію нормативного плану у складі словникових статей, і нормативні коментарі, як правило, зведені до лінгвістичних хронік чи словників труднощів, стають у французькій лексикографії конструктивним елементом нормативного дискурсу завдячуючи не стрункій теорії, а практичному досвіду й інтуїції лексикографів. Забезпечуючи інтенсіональність нормалізаторського впливу, вони роз'яснюють чинну норму для користувачів з недостатнім рівнем мовної культури: звертають увагу на орфографічні, лексичні та синтаксичні труднощі, у тому числі пояснюють ділянки надто ускладненої норми, які поки що опираються тенденції до спрощення.

За матеріалами третього розділу видано такі одноосібні публікації автора [154; 166–167; 168, с. 120–123; 169; 171, с. 123–124; 173; 175, с. 256–421].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Лінгвокультурна модель нормалізації сучасної французької мови дає порівняльний еталон для визначення сучасної ситуації мовного внормування. Недостатня визначеність стану сучасної французької норми le français standard і пов'язаного з ним свідомого регулювання мовних процесів, перехідність стандартної мови від академічного bon usage стратифікаційно-субординативного періоду до перспективної більш демократичної норми не в останню чергу визначаються фактом анахронічного розуміння лінгвокультурного концепту USAGE, BON USAGE. Такий стан утруднює пошуки засад сучасної нормалізації і практичне ефективне користування французькою мовою для пересічних франкофонів.

Лінгвокультурна модель може слугувати інтерлінгвістичною альтернативою, що пропонує шляхи подолання наявної ситуації в постлітературному bon usage та одночасно закладає теоретичне підґрунтя нормалізації мови в суспільстві, що перебуває у відносно безконфліктному періоді.

Зміст категорій та одиниць лінгвокультурної моделі, крім національно-культурного, має конкретно-історичний універсальний складник, визначення якого становить внесок до загальної теорії норми і нормалізації.

Прескриптивізм орієнтується на мовну особистість, яка усвідомлює свою мовну компетенцію в поєднанні з рефлексією щодо рідної мови в нормативно-оцінному аспекті. Породження літературної норми у свідомості окремої мовної особистості, що зумовлюється як спонтанними змінами, так і тими нормалізувальними впливами нормативістів, які враховують конкретно-історичне соціокультурне тло і лінгвокультурний вимір мовної еволюції, уможливлюється *нормативно-оцінною компетенцією* мовної особистості, або *аксіологіконом***,** що становить свідому метамовну рефлексію чи підсвідоме відчування щодо мовних елементів, які складають літературну норму або знаходяться за її межами.

Свідомість національної мовної особистості, яка охоплює всі пограничні аспекти існування мови, переходить в її аксіологіконі у вужчу, лінгвокультурну

площину і стає лінгвокультурним корелятом мови як суто лінгвістичного феномена – *національним мовним типом*. Онтологічні характеристики національного мовного типу укладаються у квінтахотомію “система – узус – об’єктивна норма – аксіологічна норма – літературна норма”. Ця схема втілює сутність функціонування мов на сучасному етапі їх розвитку у країнах стабільних європейських демократій і встановлює новий рівень їх вивчення лінгвістичною наукою. Витримується як розмежування мови та її внормування, так і взаємообумовленість і співвідносність мови та її нормалізації. При цьому в розумінні мови поєднуються ознаки холістичної структури, усередненої норми, лінгвокультурокумулятивної скарбниці, генератора інновацій, верифікатора нормативних рекомендацій і приписів, метамовної рефлексії.

Поняття аксіологічної норми, що спирається на “демократичні” орієнтири (реальну літературну норму; еталонний тип мовної культури, відмінний від елітарного; наступність традиції в реальній нормі), видозмінює загальне розуміння культури мови. Із здебільшого ретроспективної нормалізація стає переважно синхронною й проспективною. Вона постійно відслідковує дієвість своїх нормалізувальних впливів, зважаючи на ймовірність їх сприйняття мовною особистістю, коригує їх у разі неочікуваної реакції.

Щоб мати довіру мовців до нормативних кваліфікацій і приписів, яку у Франції значною мірою втрачено, аксіологічна норма на перформативній стадії має отримати комунікативний вимір. Ця статусно-орієнтована комунікація набуває форми спеціалізованого *нормотвірного дискурсу*, що здійснює цілеспрямований вплив на рівні мовної особистості.

Вищий комунікативний рівень аксіологічної норми підпорядковує нижчий *переддискурсний* рівень, на якому на лінгвокультурних засадах мовного внормуваня готується вихід на перформативний рівень із врахуванням ступеня ймовірності прийняття нормативних рекомендацій і приписів. Лінгвістичний прогноз у лінгвокультурній моделі мовного внормування здійснюється на мікрорівні, тобто ставиться завдання лінгвістичного прогнозування щодо конкретних мовних фактів. Макропрогноз структуроцентрично спрямованої

нормативістики виходить із загальних системно-нормативних закономірностей і, отже, залишає лінгвістичну прогностику в межах жорсткої автоматичної структури чи пов'язується з умоглядними передбаченнями, що не відтворюють повнокровного функціонування національної мови,

Залучення національно-культурного складника категорій та одиниць лінгвокультурної моделі на постлітературній стадіїї правильного мовного вжитку дозволило запропонувати низку нормативних кваліфікацій, які стануть у пригоді українським франкофонам для більш ефективного користування сучасною французькою мовою.

Урахування в нормемному аналізі мовно-когнітивної діяльності мовної особистості виявило риси національного аксіологікона. Визначено знак оцінки конкретних нормем при мовних фактах, що підпадають під регулювальний вплив категорійних нормем.

Певна лакунарність словотвірної норми щодо вмотивованості словесного знака визначає позитивні конкретні нормеми як при словотвірно вмотивованих новотворах, які вдосконалюють мову, так і невмотивованих, створених у річищі зазначеної вище лінгвістичної традиції. Категорійні нормеми "безеквівалентно-культурне", "культурна експансія" визначають наперед позитивні конкретні нормеми. Нормема "культурна експансія" визначає нормативність псевдозапозичень, що входять до відносно англізованих лексико-семантичних груп. Категорійна нормема "утримання рівня інтелектуальної культури" перешкоджає поширенню дієслів на **-er**, якщо воно призводить до зниження розумової культури через спрощення мовних засобів. Категорійна нормема "оптимізація англо-американського мовного впливу" унеможливлює абсолютизацію в нормативній оцінці внутрішньомовного показника запозичених формантів.

Концептуалізація внормування на рівні національно-культурного складника за лінгвокультурними ситуаціями, які визначаються в аксіологічних типах парадигматичного зв'язку, уможливлює виділення аксіологічних типів мовних одиниць (явищ), що втілюють нормативно-дискурсивну стратегію за ступенем сформованості нормем. У нормалізації за АТМО вибір способу перформації

робиться на підставі ретельного аналізу реальної вживаності. Так унеможливлюються: затримка з кодифікацією мовних фактів, що є стабільними на перспективу і не мають протипоказань нормативного плану; “лобова” кодифікація теоретично неприйнятного, однак поширеного варіанта як синхронно ненормативного; примусова кодифікація як нормативних меліоративних варіантів, які пропонуються нормативістами, проте не пройшли перевірку реальним ужитком; передчасна кодифікація як синхронно ненормативних варіантів, витиснення яких в найближчій перспективі прогнозується з достатньою визначеністю, які до їх остаточного застарівання вживаються зі спеціальними переважно стилістичними цілями; перегляд ненормативного статусу “механічних” помилок щодо чинної норми.

Поряд із цим звернено увагу франкофонів на існування нормативних проблем у разі протиріччя між відмітними рисами французького НМТ і реальним ужитком, навіть якщо відповідна мовна одиниця переважає статистично. Утім перспективна нормалізація не може здійснюватися шляхом створення штучних нормем. Користувачам французької мови також слід знати, що остаточне виведення варіанта з реального вжитку може потребувати цілеспрямованих зусиль нормативістів. Це стосується й традиційних логічно невпорядкованих варіантів французького правопису за редакцією 1938 року.

Лінгвокультурна модель нормалізації сучасної французької мови дала змогу окреслити умови дискурсивного застосування інструментарію нормативістики, що здійснює систематизований і цілеспрямований вплив на мовців, у французькому лексикографічному нормовстановлювальному описі. Надано чіткого інтенсіонального значення перформативним заборонним позначкам. Диференційовано перформативні позначки за ступенем імовірності прийняття нормативних рекомендацій та приписів реальним ужитком.

Дискурсивне застосування стилістичних позначок забезпечує *комунікативну певність* мовців, оскільки адекватно відбиває структуру *стилістико-комунікативної компетенції* національної мовної особистості, або рівнево-регістрову будову сучасної французької мови, яка бачиться нам як ієрархічно-комунікативна

структура. Здійснено зіставлення стилістичних позначок в основних словниках французької мови та двомовних словниках.

Позначення засобів вишуканої мови не протиставить їх сьогодні усередненій літературній нормі за ознакою нормативної ієрархії. Така функціонально відмічена лексика уможливлює індивідуалізацію і "підвищення" стилю при написанні культурно маркованих текстів.

Позначка "Fam(ilier)" показує лексичні одиниці, що становлять стилістичний ресурс літературної мови. Пограничні випадки за шкалою пристойності доводять "фантомність" етично регульованої мови для домашнього вжитку (le français familial) як окремого регістру.

За допомогою відповідних позначок показані застарілі засоби просторіччя як соціального далекту; уживані в розмовній мові залишки таких засобів; колишні просторічні елементи, що вживаються в розмовному мовленні освічених мовців з прагматичною метою надати повідомленню грубуватого відтінку; пестливі найменування просторічного походження.

Значно розширено номенклатуру лексичних елементів підвищеної експресивності, арготичних за походженням, що становлять окремий зріз розмовної мови argot familier. Професійне арго у традиційному розумінні переосмислено і позначено як "професійна розмовна мова". Ідентифікація сучасних арготичних елементів здійснюється за ознакам, типовими для класичного арго (засекреченості й відокремлення, належності до специфічних лексико-семантичних полів, непристойності).

Лінгвокультурна концепція внормування відкриває **перспективу подальших досліджень** різних ділянок сучасної французької мови в нормативному аспекті.

Перша спроба застосування нормемного аналізу показує можливість повного опису французького аксіологікона на всіх рівнях мовної системи.

Із залученням ширшого мовного матеріалу можливе розширення аксіологічних типів парадигматичного зв'язку чи деталізація вже встановлених типів, на підставі яких вибудовуються аксіологічні типи мовних одиниць (явищ).

З’ясування структури стилістико-комунікативної компетенції національної мовної особистості, що не є умоглядною схемою, відкриває нові обрії для досліджень у річищі комунікативної лінгвістики. У новому світлі постає й вивчення соціокультурного варіювання французької мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аванесова Г. А. Методы культурологии / Г. А. Аванесова // Культурология. XX век : словарь / [гл. ред. и авт. проекта А. Я. Левит]. – С.Пб. : Университетская книга, 1997. – С. 279–283.

2. Авеличев А. К. Возвращение риторики / А. К. Авеличев // Общая риторика / [Ж. Дюбуа, Ф. Эделин, Ж. Клинкенберг и др.] ; пер. с фр. Е. А. Разлогова, Б. П. Наумов ; общ. ред. и вступ. ст. А. К. Авеличева. – М. : Прогресс, 1986. – С. 5–25.

3. Аверинцев С. С. Филология / С. С. Аверинцев // Культурология. XX век : словарь / [гл. ред. и авт. проекта А. Я. Левит]. – С.Пб. : Университетская книга, 1997. – С. 493–495.

4. Ажнюк Б. М. Етнозахисна функція мови як наукова проблема (від Потебні до сучасності) / Б. М. Ажнюк // О. О. Потебня й актуальні питання мови та культури: [зб. наук. праць / відп. ред. В. Ю. Франчук]. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бурага, 2004. – С. 50–57.

5. Азнабаева Л. А. Языковая проспекция / Л. А. Азнабаева. – Уфа : Башкирский гос. ун-т., 2000, – 123 с.

6. Акуленко В. В. Понятие нормы в языке и речи / В. В. Акуленко, Н. И. Сукаленко // Язык и речь : [сб. науч. ст.]. – Тбилиси, 1977. – С. 165–178.

7. Акуленко В. В. Світова лінгвістика XX – XXI століть : міжнародне взаємопорозуміння та його обмеженість / Валерій Вікторович Акуленко // Лінгвістика XXI століття : нові дослідження та перспективи : [зб. наук. праць / гол. ред. В. В. Акуленко]. – К. : Логос, 2006, – С. 3–10,

8. Алексеев А. Я. Стилистическое значение и модальность / А. Я. Алексеев // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К. : Логос, 2006. – Вип. 10. – С. 432–435.

9. Алисова Т. Б. Введение в романскую филологию / Т. Б. Алисова, Т. А. Репина, М. А. Таривердиева. – [2-е изд.]. – М. : Высшая школа, 2007. – 456 с.

10. Алпатов В. М. Культурные ареалы и лингвистические традиции / В. М. Алпатов // Цивилизации. – М. : Наука, 1995. – Вып 3. – С. 128–133.

11. Алпатов В. М. Литературный язык в России и Японии (Опыт сопоставительного анализа) / В. М. Алпатов // Вопросы языкознания. – 1995. – № 1. – С. 93–116.

12. Арно А. Грамматика общая и рациональная Пор – Рояля / Антуан Арно, Клод Лансло ; [пер. с фр., коммент. и послесл. Н. Ю. Бокадоровой ; общ. ред. и вступит. ст. Ю. С. Степанова]. – М. : Прогресс, 1990. – 272 с.

13. Арош К. Семантика и переворот, произведенный Соссюром : язык, речевая деятельность, дискурс / Арош К., Анри П., Пешё М. // Квадратура смысла. Французская школа анализа дискурса : [сб. ; пер. с фр. и португ. ; общ. ред. и вступ ст. П. Серио ; предисл. Ю.С. Степанова]. – М. : ОАО ИГ “Прогресс”, 1999. – С. 137–157.

14. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений. Оценка. Событие. Факт / Нина Давыдовна Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.

15. Арутюнова Н. Д. Дискурс / Нина Давыдовна Арутюнова // Лингв. энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – С. 136–137.

16. Арутюнова Н. Д. Введение / Нина Давыдовна Арутюнова // Логический анализ языка. Ментальные действия : [сб. науч. тр. / отв. ред. Н. Д. Арутюнова, В. Н. Телия]. – М. : Наука, 1993. – С. 3–6.

17. Арутюнова Н. Д. Введение. Истина и этика / Нина Давыдовна Арутюнова // Логический анализ языка. Истина и истинность в культуре и языке : [сб. науч. тр. / ред. Н. Д. Арутюновой]. – М. : Наука, 1998. – С. 7–23.

18. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Нина Давыдовна Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1998. – XV, 896 с.

19. Афанасьєва О. М. Концепт *ПОЛІТИКА* в лінгвокультурній картині світу сучасної Франції / О. М. Афанасьєва // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К. : Логос, 2010. – Вип. 18. – С. 42–52.

20. Ахманова О. С. К вопросу о “правильности” речи / О. С. Ахманова, Ю. А. Бельчиков, В. В. Веселитский // Вопросы языкознания. – 1960. – № 2. – С. 35–42.

21. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення: [навч. посіб. для студ. ун-тів] / Надія Денисівна Бабич. – Львів : Світ, 1990. – 232 с.

22. Бардина Н. В. Языковая гармонизация сознания / Н. В. Бардина. – О. : Астропринт, 1997. – 271 с.

23. Бардіна Н. В. Енергеально-конфігуративне моделювання мови : до розв’язання проблеми антропоцентричного методу лінгвістичних досліджень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.15 “загальне мовознавство” / Н. В. Бардіна. – К., 1999. – 39 с.

24. Басканский О. Е. Естествознание : Современные когнитивные концепции / Басканский О. Е., Гнатик Е. Н., Кучер Е. Н. – М. : Издательская группа URSS, 2008. – 224 с.

25. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / Бахтин Михаил Михайлович / [примеч. С. С. Аверинцева, С. Г. Бочарова]. – [2-е изд.]. – М. : Искусство, 1986. – 444 с.

26. Бахтин М. М. Человек в мире слова / Михаил Михайлович Бахтин. – М. : Российский открытый ун-т., 1995. – 140 с.

27. Бахтин М. М. Тетралогия / Михаил Михайлович Бахтин / [сост., текстологич. подгот. И. В. Пешков и др.]. – М. : Лабиринт, 1998. – 608 с.

28. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної девіатології / Флорій Бацевич. – Л. : ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – 236 с.

29. Бацевич Ф. С. Нариси з комунікативної лінгвістики / Флорій Бацевич. – Л. : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. — 278 с.

30. Бацевич Ф. С. Мовленнєвий жанр як складова комунікативної компетенції носія літературної норми / Флорій Сергійович Бацевич // Літературна мова у просторі національної культури / [В. М. Русанівський, Л. А. Лисиченко, С. Я. Єрмоленко та ін.]. – К. : ВПЦ “Київський ун-т”, 2004. – С. 96–106.

31. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : [підручник] / Флорій Бацевич. – К. : Вид. центр “Академія”, 2004. – 344 с. – (Серія “Альма-матер”).

32. Бацевич Ф. С. Лінгвістична генологія : проблеми і перспективи / Флорій Бацевич. – Л. : ПАІС, 2005. – 263 с.

33. Безменова Н.А. Оптимизация речевого воздействия / [Н. А. Безменова, В. П. Белянин, Н.Н. Богомолова и др.] ; отв. ред. Р. Г. Котов. – М. : Наука, 1990. – 239 с.

34. Бейкер М. Атомы языка: Грамматика в темном поле сознания / М. Бейкер ; [пер. с англ.]. – М. : URSS, 2008. – 272 с.

35. Бекетова О. В. Публічне мовлення як особливий вид аргументативного дискурсу / О. В. Бекетова // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К., Логос, 2009. – Вип. 16. – С. 32–40.

36. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации : Лингвистика. Теория коммуникации. Английский язык / Алла Дмитриевна Белова. – [2-е изд.]. – К. : Киевский нац. ун-т им. Тараса Шевченко, 2003. – 304 с.

37. Бельчиков Ю. А. Проблема соотношения культуры и языка в научном исследовании Г. О. Винокура // Язык. Культура. Гуманитарное знание. Научное наследие Г.О. Винокура и современность : [сб. науч. ст. / отв. ред. С.И. Гиндин, Н.Н. Розанова]. – М. : Научный мир, 1999. – С. 201–206.

38. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Эмиль Бенвенист / [пер. с фр. Ю.Н. Караулов и др. ; общ. ред., вступит. ст. и коммент. Ю.С. Степанов]. – [2-е изд., стер.]. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 447 с. – (Лингвистическое наследие XX века).

39. Березин Ф.М. О парадигмах в истории языкознания XX в. / Ф. М. Березин // Лингвистические исследования в конце XX в. : [сб. обзоров / отв. ред. Ф. М. Березин]. – М. : ИНИОН РАН, 2000. – (Сер. “Теория и история языкознания”). – С. 9–25.

40. Берков В. П. Новые слова? / В. П. Берков, В. М. Павлов // Новые слова и словари новых слов : [сб. науч. ст / отв. ред Н. З. Котелова]. – Л. : Наука. Ленингр. отдел., 1983. – С. 58–70.

41. Бєлова А. Д. Лінгвістичні аспекти аргументації (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 “германські мови” / Алла Дмитрівна Бєлова. – К., 1998. – 30 с.

42. Бєлова А. Д. Лінгвістичні перспективи і прогнози у XXI столітті / Алла Дмитрівна Бєлова // Лінгвістика XXI століття : нові дослідження та перспективи / [зб. наук. праць / гол. ред. Валерій Вікторович Акуленко]. – К. : Логос, 2006. – С. 22–33.

43. Библер В.С. Бахтин и всеобщность гуманитарного мышления (в каком “речевом жанре” мыслил М. М. Бахтин) / В. С. Библер // Механизмы культуры : [сб. науч. ст. / отв. ред. Б. А. Успенский]. – М. : Наука, 1990. – С. 248–266.

44. Богуславская В. В. Моделирование текста : лингвосоциокультурная концепція : Анализ журналистских текстов / В. В. Богуславская. – М. : Полярис, 2008. – 280 с.

45. Бокадорова Н. Ю. Французская лингвистическая традиция XVIII – начала XIX века. Структура знания о языке / Наталья Юрьевна Бокадорова. – М. : Наука, 1987. – 152 с.

46. Бокадорова Н. Ю. Традиция издания и комментирования “Грамматики Пор-Рояля” во Франции / Наталья Юрьевна Бокадорова // Грамматика общая и рациональная Пор – Рояля / Антуан Арно, Клод Лансло / [пер. с фр., коммент. и послесл. Н. Ю. Бокадоровой ; общ. ред. и вступит. ст. Ю. С. Степанова]. – М. : Прогресс, 1990. – С. 244–260.

47. Бокадорова Н. Ю. Европейская цивилизация : национальные культуры и языковые нормы / Наталья Юрьевна Бокадорова // Цивилизации. – М. : Наука, 1995. – Вып. 3. – С. 133–140.

48. Болотнова Н. С. Филологический анализ текста / Н. С. Болотнова. – М. : Издат. группа URSS, 2007. – 520 с.

49. Бочаров С. Г. Филологические сюжеты / С. Г. Бочаров. – М. : Полярис, 2007. – 656 с.

50. Брутян Г. А. Языковая картина мира и ее роль в познании / Г. А. Брутян // Методологические проблемы анализа языка. – Ереван, 1976. – С. 57–65.

51. Будагов Р. А. Понятие о норме литературного языка во Франции в XVI – XVII вв. / Рубен Александрович Будагов // Вопросы языкознания. – 1956. – № 5. – С. 10–21.

52. Будагов Р. А. Человек и его язык / Рубен Александрович Будагов. – [2-е, расшир. изд.]. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1976. – 429 с.

53. Будагов Р. А. Борьба идей и направлений в языкознании нашего времени / Рубен Александрович Будагов. – М. : Наука, 1978. – 248 с.

54. Будагов Р. А. Толковые словари в национальной культуре народов / Рубен Александрович Будагов. – М. : Изд-во МГУ, 1989. – 151 с.

55. Будняк Д. В. Тріада : етнос – мова – культура слов'ян (Triada : etnos – jezyk – kultura slowian) / Д. В. Будняк. – К. : Вид. Дім Дмитра Бурага, 2003. – 130 с.

56. Булыгина Т. В. Система языковая / Т. В. Булыгина // Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Сов. Энцикл., 1990. – С. 452–454.

57. Булыгина Т. В. Система языковая / Т. В. Булыгина, С. А. Крылов // Русский язык : [энциклопедия / под ред. Ю. Н. Караулова]. – М. : Изд.-во "Большая Рос. энцикл.", 2003. – С. 477–479.

58. Бурбело В. Б. Историческая стилистика французского языка / Валентина Брониславовна Бурбело. – К. : Лыбидь, 1990. – 124 с.

59. Бурбело В. Б. Лінгвопоетика французької словесності IX – XVIII ст. / Валентина Броніславівна Бурбело. – К. : ВЦ "Київський ун-т", 1999. – 251 с.

60. Бурбело В. Б. Художній дискурс в історії французької мови та культури 9 – 18 ст. : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.05 / Валентина Броніславівна Бурбело. – К., 1999. – 586 с.

61. Бурбело В.Б. Сучасні концепції дискурсу та лінгвопрагматичні засади дискурсології / Валентина Броніславівна Бурбело // Вісник Київського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. – Серія "Іноземна філологія". – 2002. – Вип. 32–33. – С. 79–84.

62. Бурбело В. Б. Історичний вимір дискурсології / Валентина Броніславівна Бурбело // Структурно-семантичні і когнітивно-дискурсивні парадигми сучасного

романського мовознавства : [матеріали Другої всеукраїнської наук. конференції романістів]. – Чернівці : Рута, 2008. – С, 6–8.

63. Быховская И. М. Аксиология / И. М. Быховская // Культурология. XX век : словарь / [гл. ред. А. Я. Левит]. – С.Пб. : Университ. книга, 1997. – С. 23–27.

64. ван Дейк Т. А. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк. : [сб. работ ; пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.

65. Васильева А. Н. Основы культуры речи / Анна Николаевна Васильева. – М. : Рус. яз., 1990. – 247, [1] с.

66. Вежбицкая А. Семантика грамматики : [реферат] / Анна Вежбицкая. – М. : ИНИОН РАН, 1992. – 31 с. – (Сер. “Актуальные проблемы прикладного языкознания”).

67. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / Анна Вежбицкая; [пер. с англ.].– М. : Русские словари, 1996. – 416 с.

68. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / Анна Вежбицкая ; [пер. с англ.]. – М. : Языки русской культуры, 1999. – XII, 780 с.

69. Венжинович Н. Ф. Про будову мовної свідомості та фрейм-структури / Н. Ф. Венжинович, М. М. Полюжин // Одиниці та категорії сучасної лінгвістики : [зб. наук. праць]. – Донецьк, 2007. – С. 258–269.

70. Виноградов С. И. Нормативный и коммуникативно-прагматический аспекты культуры речи / С. И. Виноградов // Культура русской речи и эффективность общения : [сб. / отв. ред. Л. К. Граудина и Е. Н. Ширяев]. – М. : Наука, 1996. – С. 121–152.

71. Винокур Г. О. Культура языка. Лингвистика и стилистика, язык быта, язык прессы, искусство слова и культура языка / Григорий Осипович Винокур ; [предисл. Л. П. Крысина]. – [3-е доп. изд.]. – М. : URSS, 2006. – 346, [1] с. – (Сер. “Лингвистическое наследие XX века”).

72. Вільчинський Ю. М. Етнокультурні проблеми філософії мови Олександра Потебні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філос. наук : спец. 09.00.05 “Історія філософії” / Ю. М. Вільчинський. – К., 1997. – 37с.

73. Волков С. С. Неологизмы и внутренние стимулы языкового развития / С. С. Волков, Е. В. Сенько // Новые слова и словари новых слов : [сб. науч. ст.]. – Л. : Наука. Ленингр. отд-ние, 1983. – С. 43–57.

74. Вригт Г. Х. фон. Логико-философские исследования : [избр. труды] / Г. Х. фон Вригт; [пер. с анг.]. – М. : Прогресс, 1968. – 600 с.

75. Гавранек Б. Задачи литературного языка и его культура / Богуслав Гавранек // Пражский лингвистический кружок : [сб. статей / сост. и ред. Н. А. Кондрашова]. – М. : Прогресс, 1967. – С. 338–377.

76. Гавранек Б. О функциональном расслоении литературного языка / Богуслав Гавранек // Пражский лингвистический кружок: [сб. статей / сост. и ред. Н. А. Кондрашова]. – М. : Прогресс, 1967. – С. 432–443.

77. Гак В. Г. Беседы о французском слове (Из сравнительной лексикологии французского и русского языков) / Владимир Григорьевич Гак. – М. : Междунар. отношения, 1966. – 184 с.

78. Гак В. Г. Проблемы лексико-грамматической организации предложения (на материале французского языка в сопоставлении с русским) : автореф. дис. на соиск. науч. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.05 “Романские языки”/ Владимир Григорьевич Гак. – М., 1968. – 55 с.

79. Гак В. Г. Норма и толерантность / Владимир Григорьевич Гак // Иностр. яз. в школе. – 1984. – № 1. – С. 7–15.

80. Гак В. Г. Французская орфография : [учеб. пособ. для пед. ин-тов по спец. № 2103 “Иностр. яз”] / Владимир Григорьевич Гак. – М. : Просвещение, 1985. – 240 с.

81. Гак В. Г. Графемы французского языка в структурном и функциональном аспектах / Владимир Григорьевич Гак. // Современный французский язык в его динамическом аспекте : [межвуз. сб. науч. тр. / отв. ред. Г. Г. Соколова]. – Моск. гос. пед. ин-т, 1987. – С. 12–28.

82. Гак В. Г. Истина и люди / Владимир Григорьевич Гак // Логический анализ языка. Истина и истинность в культуре и языке : [матер. конф., май 1994 г. / отв. ред. Н. Д. Арутюнова, Н. К. Рябцева] – М. : Наука, 1995. –С. 24–31.

83. Гак В. Г. Языковые преобразования / Владимир Григорьевич Гак. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 768 с.

84. Гарєєва М. Р. Міждисциплінарні дослідження стереотипу в сучасній науковій парадигмі / М. Р. Гарєєва // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К. : Логос, 2009. – Вип. 16. – С. 120–128.

85. Гаузенблас К. Культура языковой коммуникации / К. Гаузенблас // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 20. Теория литературного языка в работах ученых ЧССР : [сб. ; пер. с чешск. и словац. / ред. Н. А. Кондрашов]. – М. : Прогресс, 1988. – С. 297–302.

86. Гейко Т. М. Проблеми мовно-культурної взаємодії : роль культурологічних запозичень у мовній картині світу / Т. М. Гейко, О. Д. Федченко // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К. : Логос, 2010. – Вип. 18. – С. 84–95.

87. Гетьман З. О. Текстовий аналіз композиційного стандарту іспанського діалогічного мовлення : [курс лекцій з текстолінгвістики для студ. старших курсів фак-ту іноземної філології] / Зоя Олексіївна Гетьман. – К. : ВПЦ “Київський ун-т”, 1994. – 96 с.

88. Гетьман З. О. Лінгвістична модель іспанського діалогічного мовлення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.05 “Романські мови” / Зоя Олексіївна Гетьман. – К., 1996. – 48 с.

89. Гетьман З. О. Сигнали розмовності в художньому діалозі / Зоя Олексіївна Гетьман // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць / відп. ред Н. М. Корбозерова]. – К. : Логос, 2010. – Вип. 18. – С. 96–101.

90. Гийом Г. Принципы теоретической лингвистики / Густав Гийом. – М. : Прогресс, 2007. – 232 с.

91. Гнатюк Л. П. Мовна свідомість як об’єкт антропоцентричної лінгвістики / Л. П. Гнатюк //Лінгвістика XXI століття : нові дослідження і перспективи : [зб. наук. праць ; Центр наук. досліджень і викладання іноземних мов / голов. ред. А. Д. Бєлова]. – К. : Логос, 2007. – С. 73–84.

92. Головин Б. Н. Основы культуры речи : [учеб. пособ. для студ. филол. спец. ун-тов] / Б. Н. Головин. – М. : Высш. шк., 1980. – 335 с.

93. Головин Б. Н. Как говорить правильно : заметки о культуре русской речи / Б. Н. Головин. – [3-е испр. изд.]. – М. : Высш. шк., 1988. – 159 с.

94. Гольдин В. Е. Речевая культура / В. Е. Гольдин, О. Б. Сиротинина // Русский язык : [энциклопедия / под ред. Ю. Н. Караулова]. – М. : Большая Рос. энцикл., 2003. – С. 413–415.

95. Горбачевич К. С. Вариативность слова и языковая норма : на материале современного русского языка / Кирилл Сергеевич Горбачевич. – М. : Книжный дом "ЛИБРОКОМ", 2009. – 237,[1] с.

96. Государська О. В. Інтерпретація поняття "прогрес" у лінгвістиці / О. В. Государська // Мова і культура : [наук. журн.]. – Серія "Філологія". – К. : Видав. дім Дмитра Бурага, 2007. – Вип. 9. – Том ІУ. – С. 99–106.

97. Градова М. І. Прагматичний аспект одиниці номінації у художньому тексті / М. І. Градова // материалы II науч.-практ. конф. ["Стратегические вопросы мировой науки – 2007" / отв. ред. С. В. Экимов]. – Днепропетровск, 2007. – Серия "Филологические науки". – Вып. 6. Актуальные проблемы перевода. – Т. 1. – С. 75–76.

98. Грайс Г. П. Логика и речевое общение / Г. П. Грайс // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 16. Лингвистическая прагматика : [сб. ; пер. с разн. яз. / сост. и вступ. ст. Н. Д. Арутюновой и Е. В. Падучевой; общ. ред. Е. В. Падучевой]. – М. : Прогресс, 1985. — С. 217–237.

99. Граудина Л. К. Вопросы нормализации русского языка : Грамматика и варианты / Людмила Карловна Граудина. – М. : Наука, 1980. – 288 с.

100. Граудина Л. К. О современной концепции отечественной риторики и культуре речи / Людмила Карловна Граудина // Культура русской речи и эффективность общения : [сб. / отв. ред. Л. К. Граудина и Е. Н. Ширяев]. – М. : Наука, 1996. – С. 152–176.

101. Граудина Л. К. О процессе интеграции языковедческих дисциплин – культуры речи и риторики / Людмила Карловна Граудина // Язык. Культура.

Гуманитарное знание. Научное наследие Г. О. Винокура и современность : [сб. / отв. ред. С. И. Гиндин, Н. Н. Розанова]. – М. : Научный мир, 1999.– С. 258–267.

102. Граудина Л. К. Культура речи : социопрофессиональные течения и научные центры / Людмила Карловна Граудина // Словарь и культура русской речи. К 100-летию со дня рождения С. И. Ожегова : [сб. / под ред. Н. Ю. Шведовой]. – М. : Индрик, 2001. – С. 93–106.

103. Граудина Л. К. Культура русской речи : [учебник для вузов] / Людмила Карловна Граудина, Евгений Николаевич Ширяев. – М. : Норма, 2008.– 549 с.

104. Григорьев В. П. Культура языка и культура речи / В. П. Григорьев // Культура русской речи : [тез. I Всесоюзной конференции]. – М., 1990. – С. 41–43.

105. Григорьева В. С. Дискурс как элемент коммуникативного процесса : прагмалингвистический и когнитивный аспекты : [монография] / В. С. Григорьева. – Тамбов : Изд-во Тамбовск. гос. техн. ун-та, 2007. – 288 с.

106. Гринев С. В. Терминологические заимствования (Краткий обзор современного состояния вопроса) / С. В. Гринев // Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминоэлементов / Д. С. Лотте. – М. : Наука, 1982. – С. 109–115.

107. Данеш Ф. Позиции и оценочные критерии при кодификации / Франтишек Данеш // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 20. Теория литературного языка в работах ученых ЧССР : [сб. ; пер. с чешск. и словац. / ред. Н. А. Кондрашов]. – М. : Прогресс, 1988. – С. 281–295.

108. Данилич В. С. Рецепція народних мов в історії західноєвропейського суспільства / Валентина Стефанівна Данилич // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К. : Логос, 2006. – Вип. 9. – С. 389–394.

109. Данилич В. С. Теорія мови в західноєвропейській науковій парадигмі середньовіччя / Валентина Стефанівна Данилич // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К. : Логос, 2006. – Вип. 10. – С. 76–84.

110. Дементьев В. В. Жанры обиходно-разговорной речи / В. В. Дементьев // Стилистический энциклопедический словарь русского языка / [под ред. М. Н. Кожиной]. – М. : Флинта, Наука, 2003. – С. 67–69.

111. Дмитровская М. А. Знание и мнение : образ мира, образ человека / М. А. Дмитровская // Логический анализ языка. Знание и мнение : [сб. науч. тр. / отв. ред. Н. Д. Арутюнова]. – М. : Наука, 1988. – С. 6–18.

112. Дубровіна А. В. Особливості комунікації у сучасному франко- та україномовному просторі (на матеріалі SMS-повідомлень та Інтернет-чатів) / А. В. Дубровіна // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць]. – К. : Логос, 2010. – Вип. 18. – С. 108–115.

113. Дуличенко А. Д. История интерлингвистики / А. Д. Дуличенко. – М. : URSS, 2007. – 184 с.

114. Дускаева Л. Р. Язык и стиль электронных СМИ / Л. Р. Дускаева // Стилистический энциклопедический словарь русского языка / [под ред. М. Н. Кожиной]. – М. : Флинта, Наука, 2003. – С. 642–647.

115. Дускаева Л. Р. Языково-стилистические изменения в современных СМИ / Л. Р. Дускаева // Стилистический энциклопедический словарь русского языка / [под ред. М. Н. Кожиной]. – М. : Флинта, Наука, 2003. – С. 664–675.

116. Дускаева Л. Р. Язык сети Интернет / Л. Р. Дускаева, О. В. Протопопова // Стилистический энциклопедический словарь русского языка / [под ред. М. Н. Кожиной]. – М. : Флинта, Наука, 2003. – С. 648–651.

117. Едличка А. Теория языковой культуры сегодня / А. Едличка // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 20. Теория литературного языка в работах ученых ЧССР : [сб. ; пер. с чешск. и словац. / ред. Н. А. Кондрашов]. – М. : Прогресс, 1988. – С. 260–270.

118. Едличка А. Типы норм языковой коммуникации // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 20. Теория литературного языка в работах ученых ЧССР : [сб. ; пер. с чешск. и словац. / ред. Н. А. Кондрашов]. – М. : Прогресс, 1988. – С. 135–149.

119. Ельмслев Л. Пролегомены к теории языка / Луи Ельмслев // Новое в лингвистике. – Вып. 1 : [сб. / сост., ред. и вступ. ст. В. А. Звегинцева]. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1960. – С. 264–388.

120. Ельмслев Л. Язык и речь / Луи Ельмслев // История языкознания XIX–XX веков в очерках и извлечениях – Ч. 2. / В. А. Звегинцев. – М. : Просвещение, 1965. – С. 111–120.

121. Єрмоленко С. Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови) / Світлана Яківна Єрмоленко. – К. : Довіра, 1999. – 431 с.

122. Єрмоленко С. Українська мова кінця XX ст. : парадокси оцінок / Світлана Єрмоленко // Етнос. Культура. Нація. – Дрогобич, 2000. – Вип. 2. – С. 229–336.

123. Єрмоленко С. Я. Виступ / Світлана Яківна Єрмоленко // Літературна мова у просторі національної культури / [Русанівський В. М., Лисиченко Л. А., Єрмоленко С. Я. та ін.]. – К. : ВПЦ "Київський ун-т", 2004. – С. 8–10.

124. Єрмоленко С. Я. Літературні тексти як мовно-естетичні знаки національної культури / Світлана Яківна Єрмоленко // Літературна мова у просторі національної культури / [Русанівський В. М., Лисиченко Л. А., Єрмоленко та ін.]. – К. : ВПЦ "Київський ун-т", 2004. – С. 58–74.

125. Жайворонок В. В. Національна мовотворчість і мовотворення у працях О. О. Потебні / Віталій Вікторович Жайворонок // О. О. Потебня й актуальні питання мови та культури : [зб. наук. праць / відп. ред. В. Ю. Франчук]. – К. : Видав. дім Дмитра Бурага, 2004. – С. 63–67.

126. Живов В. М. Расставаясь со структурализмом (тезисы для дискуссии) / В. М. Живов, А. Тимберлейк // Вопросы языкознания. – 1997. – № 3. – С. 3–14.

127. Зацний Ю. А. Соціолінгвістичні аспекти вивчення словникового складу сучасної англійської мови : [навч. посіб.] / Ю. А. Зацний, Т. О. Пахомова, В. Ю. Зацна. – Запоріжжя : ЗДУ, 2004. – 284 с.

128. Зацний Ю. А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу / Ю. А. Зацний. – Л. : ПАІС, 2007. – 228 с.

129. Звегинцев В. А. Теоретические аспекты причинности языковых изменений / В. А. Звегинцев // Новое в лингвистике. – Вып. 3 : [сб. ; пер. с раз. яз. /

сост., ред. и вступ. ст. В. А. Звегинцева]. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1963. – С. 125–142.

130. Звегинцев В. А. Мысли о лингвистике / Владимир Андреевич Звегинцев. – [2-е изд.] – М. : Издат. группа URSS, 2008. – 336 с.

131. Земская Е. А. Введение / Е. А. Земская // Русский язык конца XX столетия (1985–1995) / В. Л. Воронцова, М. Я. Гловинская, Е. И. Голанова и др.] – М. : Языки русской культуры, 1996. – С. 9–31.

132. Земская Е. А. Московская школа функциональной социолингвистики. Итоги и перспективы исследований / Е. А. Земская, Л. П. Крысин – М. : РАН. Ин–т русского языка им. В. В. Виноградова, 1998. – 31 с.

133. Золотова Г. А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса : [монография] / Галина Александровна Золотова. – [5-е изд.]. – М. : Наука, 2007. – 368 с.

134. Иванов В. В. Семиосфера и история / В. В. Иванов // Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – история / Ю. М. Лотман. – М. : Языки русской культуры, 1996. – С. VII–XIV.

135. Иванов Л. Ю. Воздействие новых информационных технологий на русский язык : системно-языковая и культурно-речевая проблематика / Л. Ю. Иванов // Словарь и культура русской речи. К 100-летию со дня рождения С. И. Ожегова : [сб. / под ред. Н. Ю. Шведовой]. – М. : Индрик, 2001. – С. 131–147.

136. Иванова Г. Ф. Норма и узус в языке СМИ / Г. Ф. Иванова // Словарь и культура русской речи. К 100-летию со дня рождения С. И. Ожегова : [сб. / под ред. Н. Ю. Шведовой]. – М. : Индрик, 2001. – С. 148–163.

137. Инишев И. Н. Чтение и дискурс. Трансформация герменевтики / И. Н. Инишев. – Минск. : ЕГУ, 2007. – 168 с.

138. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. – М. : Едиториал УРСС, ЛКИ, 2008. – 288 с.

139. Ицкович В. А. Норма и её кодификация / В. А. Ицкович // Актуальные проблемы культуры речи : [сб. ст. / под ред. В. Г. Костомарова и Л. И. Скворцова]. – М., 1970. – С. 13–14.

140. Іванова О. Ю. Націоналізм та мультилінгвізм : роль ідеології у відродженні власної мови / О. Ю. Іванова // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К., Логос, 2009. – Вип. 16. – С. 202–212.

141. Ізотова Н. П. Типологія концептів у сучасних лінгвістичних дослідженнях / Н. П. Ізотова // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – К. : Логос, 2006, – Вип. 9. – С. 99–103.

142. Іліаді О. І. Виступ / Олександр Іванович Іліаді // Літературна мова у просторі національної культури / [Русанівський В. М., Лисиченко Л. А., Єрмоленко та ін.]. – К. : ВПЦ "Київський ун-т", 2004. – С. 25–28.

143. Ільченко О. М. Англійська мова науки : культурологічний вимір / Ольга Михайлівна Ільченко // Лінгвістика XXI століття : нові дослідження і перспективи : [зб. наук. праць / гол. ред. В. В. Акуленко]. – К. : Логос, 2006. – № 1. – С. 63–71.

144. Кагановська О. М. Концептуальний аналіз : сучасний стан та перспективи / Олена Марківна Кагановська // Структурно-семантичні і когнітивно-дискурсивні парадигми сучасного романського мовознавства : [матеріали Другої всеукраїнської конференції романістів]. – Чернівці : Рута, 2008. – С. 8–10.

145. Каракевич Р. О. Концептуалізація поняття "воля" в німецькій та українській лінгвокультурах : спільне й відмінне / Р. О. Каракевич // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К. : Логос, 2010. – Вип. 18. – С. 131–145.

146. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Юрий Николаевич Караулов. – М. : Наука, 1987. – 263 с.

147. Караулов Ю. Н. Эволюция, система и общерусский языковой тип / Юрий Николаевич Караулов // Русистика сегодня. Язык : система и её функционирование : [сб. науч.ст. / отв. ред. Ю. Н. Караулов]. – М. : Наука, 1988. – С. 6–31.

148. Караулов Ю. Н. От грамматики текста к когнитивной теории дискурса / Ю. Н. Караулов, В. В. Петров // Язык. Познание. Коммуникация : [сб. работ ; пер. с англ.] / Т. А. ван Дейк – М. : Прогресс, 1989. – С. 5–11.

149. Карпіловська Є. А. Прогнозування лінгвістичне / Є. А. Карпіловська // Українська мова : [енциклопедія / голова ред. кол. В. М. Русанівський]. – [3-є вид., зі змінами і доп.]. – К. : Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 2007. – С. 495–496.

150. Катлинская Л. П. О тактических просчетах в языковой политике / Л. П. Катлинская // Словарь и культура русской речи. К 100-летию со дня рождения С. И. Ожегова : [сб. / под ред. Н. Ю. Шведовой]. – М. : Индрик, 2001. – С. 195–203.

151. Клименко Н. Ф. Словотвірна морфеміка сучасної української літературної мови / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська. – К. : Ін-тут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, 1998. – 161 с.

152. Клименко А. С. Социолингвистический аспект англо-американских заимствований в современном французском языке новейшего периода : к вопросу о нормализации англицизмов : дис. … канд. филол. наук : 10.02.05 / Александр Сергеевич Клименко. – К., 1995. – 242 с.

153. Клименко О. С. Перехідний характер сучасної французької літературної норми і проблема науковості нормалізаторської діяльності / О. С. Клименко // Гуманітарний вісник. – Серія "Іноземна філологія". – Черкаси : Черкаський інженерно-технологічний ін-тут, 2000. – Ч. 4. – С. 178–184.

154. Клименко О. С. Критерії літературно-нормативної прийнятності новоутворень у світлі культурної складової літературної норми (на матеріалі французьких дієслівних новотворів на -er) / О. С. Клименко // Вісник Черкаського університету. – Серія "Філологічні науки". – 2002. – Вип. 42. – С. 3–13.

155. Клименко О. С. Критика прескриптивної лінгвістики і підвищення рівня її науковості в рамках структуроцентричного підходу в мовознавстві (До питання про наукову істинність в царині внормування мови) / О. С. Клименко // Нова філологія : [наук. журн]. – Запоріжжя : ЗДУ, 2002. – № 2. – С. 31–41.

156. Клименко О. С. Взаємодія наукового і наївно-лінгвістичного знання в оцінці мовних фактів та явищ (на матеріалі змін французького правопису 1990 р.) / О. С. Клименко // Гуманітарний вісник. – Серія "Іноземна філологія". – Черкаси : Черкаський інженерно-технологічний ін-тут, 2003. – Ч. 7. – С. 131–134.

157. Клименко О. С. Зміни французького правопису 1990 року як пробний камінь можливості реформування високорозвиненої мови в еволюційний період існування суспільства і мови / О. С. Клименко // Нова філологія : [наук. журн.]. – Запоріжжя : ЗДУ, 2003. – № 1. – С. 101–109.

158. Клименко О. С. Виклики епохи і проблема демократизації мовнонормалізаторської діяльності / О. С. Клименко // Мова і культура : [наук. журн.] – Серія “Філологія”. – К. : Вид. дім Дмитра Бурага, 2004. – Вип. 7. – Том 1. – С. 137–144.

159. Клименко О. С. Роль основних словників французької мови в перформації змін французького правопису 1990 року / О. С. Клименко // Вісник Луганського національного педагогічного університету. Філологічні науки. – Серія “Іноземна філологія”. – 2004. – № 2. – С. 52–61.

160. Клименко О. С. Система понять, що складає концепт “мовна норма”, у світлі динаміки французької літературної норми / О. С. Клименко // Нова філологія : [наук. журн.]. – Запоріжжя : ЗДУ, 2004. – № 1. – С. 83–101.

161. Клименко О. С. Деякі онтологічні характеристики мови як лінгвокультурного феномена / О. С. Клименко // Гуманітарний вісник. – Серія “Іноземна філологія”. – Черкаси : Черкаський інженерно-технологічний ін-тут, 2005. – Ч. 9. – С. 206–210.

162. Клименко О. С. Інтеграція теорії культури мови в антропологічно орієнтовану лінгвістику (сучасний стан і перспективи) / О. С. Клименко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Серія “Іноземна філологія”. – 2005. – Вип. 39. – С. 13–18.

163. Клименко О. С. Концепти « USAGE », « BON (BEL) USAGE » у французькій нормативній традиції / О. С. Клименко // Мова і культура : [наук. журн.]. – Серія “Філологія”. – К. : Вид. дім Дмитра Бурага, 2005. – Вип. 8. – Т. IV. – С. 149–156.

164. Клименко О. С. Основні завдання прескриптивної лінгвістики в координатах антропологічно орієнтованого мовознавства / О. С. Клименко // Вісник Луганського національного педагогічного університету ім. Тараса Шевченка.

Філологічні науки. – Серія “Іноземна філологія”. І частина. – 2005. – № 5. – С. 51–60.

165. Клименко О. С. Принципи наукової нормалізації і практична лексикографія : нормативні позначки у словниках французької мови / О. С. Клименко // Проблеми семантики слова, речення та тексту : [зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2005. – Вип. 14. – С. 96–103.

166. Клименко О. С. Застосування лінгвокультурних критеріїв оцінювання мовних фактів як одна з передумов нормативно-дискурсивного опису / О. С. Клименко // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. – Серія “Філологія. Педагогіка. Психологія”. – 2006. – Вип. 12. – С. 17–24.

167. Клименко О. С. Лінгвістична традиція і пов’язана з нею метамовна рефлексія як один з полюсів визначення нормативної прийнятності мовних одиниць (на прикладі французької словотвірної норми) // Гуманітарний вісник – Серія “Іноземна філологія”. – Черкаси : Черкаський інженерно-технологічний ін-тут, 2006. – Ч. 10. – Т. 2. Проблеми сучасної лінгвістики. – С. 279–284.

168. Клименко О. С. « BON USAGE » у антрополінгвістичному вимірі : індивідуалізація чи деперсоналізація нормативних суджень? Нормативний коментар у словнику правильностей французької мови / О. С. Клименко // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К. : Логос, 2006. – Вип. 9. – С. 120–126.

169. Клименко О. С. У пошуках лінгвокультурних критеріїв нормативної оцінки : нейтралізація суто лінгвістичних критеріїв оцінювання культурними чинниками / О. С. Клименко // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К. : Логс, 2006. – Вип. 10. – С. 128–134.

170. Клименко О. С. Le français standard : мовний рівень і сучасна норма / О. С. Клименко // Лінгвістика. Мова та соціокультурний простір : [зб. наук. праць]. – Луганськ : Альма-матер, 2006. – № 3. – С. 81–87.

171. Клименко О. С. Ієрархічні рівні сучасної французької літературної норми / О. С. Клименко // Мова і культура : [наук. журн.]. – Серія “Філологія”. – К. : Вид дім Дмитра Бурага, 2007. – Вип. 9. – Т. ІУ. – С. 119–124.

172. Клименко О. С. Застосування електронних словників та ресурсів on-line у мовознавчих дослідженнях / О. С. Клименко // Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. – Серія “Філологічні науки”. – 2009. – № 13. – С. 62–71.

173. Клименко О. С. Комунікативна компетенція французької мовної особистості й застосування стилістичних позначок у словниках французької мови / О. С. Клименко // Лінгвістика. Мова та соціокультурний простір : [зб. наук. праць]. – Луганськ :ДЗ “ЛНУ ім. Тараса Шевченка”, 2009. – № 2. – С. 40–63.

174. Клименко О. С. Лінгвокультурна модель нормалізації сучасної французької мови / О. С. Клименко // Науковий вісник Черкаського університету : [зб. наук. праць]. – Чернівці : Рута, 2009. – Вип. 484. Романо-слов’янський дискурс. – С. 97–104.

175. Клименко О. С. Прескриптивна лінгвістика. Французький досвід мовного внормування впродовж ХХ століття : [монографія] / Олександр Клименко. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2009. – 500 с.

176. Клименко О. С. Сучасна теорія норми і нормалізації і французька прескриптивна лінгвістика / О. С. Клименко // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К. : Логос, 2010. – Вип. 18, – С. 154–164.

177. Ковалевська Т. Ю. Ідеї лінгвоментальності у вченні О. О. Потебні / Т. Ю. Ковалевська // О. О. Потебня й актуальні питання мови та культури : [зб. наук. праць / відп. ред. В. Ю. Франчук]. – К. : Вид. дім Дмитра Бурага, 2004. – С. 109–113.

178. Кожина М. Н. Классификация и внутренняя дифференциация функциональных стилей / М. Н. Кожина // Стилистический энциклопедический словарь русского языка / [под ред. М. Н. Кожиной]. – М. : Флинта, Наука, 2003. – С. 146–153.

179. Кожина М. Н. Экстралингвистические (внелингвистические) стилеобразующие факторы функциональных стилей / М. Н. Кожина // Стилистический энциклопедический словарь русского языка / [под. ред. М. Н. Кожиной]. – М. : Флинта, Наука, 2003. – С. 624–627.

180. Козловская Т. Л. Общественно-групповая оценка употребления уменшительно-ласкательных образований в речи носителей современного русского языка / Т. Л. Козловская // Культура русской речи и эффективность общения : [сб. / отв. ред. Л. К. Граудина и Е. Н. Ширяев]. – М. : Наука, 1996. – С. 425–436.

181. Колшанский Г. В. Объективная картина мира в познании и языке / Геннадий Владимирович Колшанский.– [3-е изд., стер.]. – М. : Едиториал УРСС, 2006. – 122 с. – (Лингвистическое наследие XX века).

182. Колшанский Г. В. Коммуникативная функция и структура языка / Геннадий Владимирович Колшанский. – [3-е изд.]. – М. : URSS. ЛКИ, 2007. – 174 с. – (Лингвистическое наследие XX века).

183. Колшанский Г. В. Контекстная семантика / Геннадий Владимирович Колшанский. – [3-е изд.]. – М. : URSS. ЛКИ, 2007. – 148 с. – (Лингвистическое наследие XX века).

184. Кондаков И. В. Элитарная культура / И. В. Кондаков // Культурология. XX век : словарь / [гл. ред. А. Я. Левит]. – С.Пб. : Университетская книга, 1997. – С. 554–561.

185. Кондрашов Н. А. Предисловие / Н. А. Кондрашов // Пражский лингвистический кружок : [сб. статей / сост. и ред. Н. А. Кондрашова]. – М. : Прогресс, 1967.– С. 5–16.

186. Кондрашов Н. А. Исследования чешских и словацких лингвистов о литературном языке и культуре речи / Н. А. Кондрашов // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 20. Теория литературного языка в работах ученых ЧССР : [сб. ; пер. с чешск. и словац. / ред. Н. А. Кондрашов]. – М. : Прогресс, 1988. – С. 5–20.

187. Косериу Э. Синхрония, диахрония и история (Проблемы языкового изменения) / Эуженио Косериу // Новое в лингвистике. – Вып. 3 : [сб. ; пер. с разных

языков / сост., ред. и вступ. ст. В. А. Звегинцева]. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1963. – С. 143–343.

188. Костомаров В. Г. Некоторые теоретические вопросы культури речи / В. Г. Костомаров, А. А. Леонтьев // Вопросы языкознания. – 1966. – № 5. – С. 3–15.

189. Костомаров В. Г. Языковой вкус эпохи. Из наблюдений над речевой практикой масс-медиа / Виталий Григорьвич Костомаров. – [3-е изд.]. – С.Пб : Златоуст, 1999. – 319 с.

190. Котелова Н. З. Словообразование без образования слов? / Н. З. Котелова // Новые слова и словари новых слов : [сб. науч. ст. / отв. ред Н. З. Котелова]. – Л. : Наука. Ленингр. отдел., 1983. – С. 71–81.

191. Кривоносов А. Т. Естественный язык и логика / А. Т. Кривоносов. – М., Нью-Йорк : Wickershan Printing Company, 1993. – 317 с.

192. Крючков Г. Г. Современная орфография французького язика / Георгій Георгійович Крючков. – К. : Вища школа. Изд-во при КГУ, 1987. – 184 с.

193. Кубрякова Е. С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX в. (опыт парадигмального анализа) / Елена Самойловна Кубрякова // Язык и наука конца XX в. : [сб. статей / под ред. акад. Ю. С. Степанова]. – М. : Рос. гос. гуманит. ун-т, 1995. – С. 144–238.

194. Кубрякова Е. С. Номинативный аспект речевой деятельности / Елена Самойловна Кубрякова. – [2-е изд.]. – М. : Изд-во ЛКИ, 2008. – 160 с.

195. Кубрякова Е. С. Части речи в ономасиологическом освещении : [монография] / Елена Самойловна Кубрякова. – [2-е изд.]. – М. : ЛКИ, 2008. – 120 с.

196. Кузнецов В. Г. Герменевтика и гуманитарное знание / Валерий Григорьевич Кузнецов. – М. : Изд-во МГУ, 1991. – 192 с.

197. Кузьмина С. М. Общество и орфография (на материале истории реформы 1904 – 1918 гг.) / С. М. Кузьмина // Язык. Культура. Гуманитарное знание. Научное наследие Г. О. Винокура и современность : [сб. / отв. ред. С. И. Гиндин, Н. Н. Розанова]. – М. : Научный мир, 1999. – С. 211–217.

198. Культура русской речи : [учебник для вузов / под ред. Л. К. Граудиной и Е. Н. Ширяева]. – М. : Изд-во НОРМА, 2001. – 560 с.

199. Куртин Ж. – Ж. Шапка Клементиса (Заметки о памяти и забвении в политическом дискурсе) / Ж. – Ж. Куртин // Квадратура смысла. Французская школа анализа дискурса : [сб. ; пер. с фр. и португ. ; общ. ред. и вступ ст. П. Серио ; предисл. Ю. С. Степанова]. – М. : ОАО ИГ "Прогресс", 1999. – С. 95–104.

200. Лазуткина Е. М. Культура речи среди других лингвистических дисциплин / Е. М. Лазуткина // Культура русской речи и эффективность общения : [сб. / отв. ред. Л. К. Граудина и Е. Н. Ширяев]. – М. : Наука, 1996. – С. 65–121.

201. Лаптева О. А. Литературный язык / О. А. Лаптева // Русский язык : [энциклопедия / под ред. Ю. Н. Караулова]. – М. : Изд.-во "Большая Российская энцикл.", 2003. – С. 221–225.

202. Левицький А. Е. Перспективні напрями зіставних досліджень у межах когнітивно-дискурсивної парадигми / Андрій Едуардович Левицький // Мовні і концептуальні картини світу : [зб. наук. праць / відп. ред. О. С. Снитко]. – К. : Вид. дім Дмитра Бурага, 2007. – Вип. 23. – Ч. 2. – С. 119–127.

203. Леонтьев А. А. E. Coseriu. Sistema, norma y habla. – Montevideo, 1952 и др. работы : [рецензия] / Алексей Алексеевич Леонтьев // Структурно-типологические исследования : [сб. науч. ст.]. – М. : Изд-во Академии наук СССР, 1962. – С. 206–210.

204. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность / Алексей Алексеевич Леонтьев. – [4-е изд., стер.]. – М. : URSS, КомКнига, 2007. – 212 с.

205. Лисиченко Л. А. Читач і літературна мова / Л. А. Лисиченко // Літературна мова у просторі національної культури / [Русанівський В. М., Лисиченко Л. А., Єрмоленко С. Я. та ін.]. – К. : ВПЦ "Київський ун-т", 2004. – С. 74–88.

206. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – история / Юрий Михайлович Лотман. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 447 с.

207. Лотте Д. С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и терминоэлементов / Дмитрий Семенович Лоте. – М. : Наука, 1982. – 149 с.

208. Ляпон М. В. Языковая личность : поиск доминанты / М. В. Ляпон // Язык – система. Язык – текст. Язык – способность. К 60-летию Ю.Н. Караулова : [сб. ст. / ред. коллегия : Ю. С. Степанов, Е. А. Земская, А. М. Молдован]. – М. : Ин-тут русского языка РАН, 1995. – С. 260–276.

209. Малиновська Г. Р. Національні особливості вербалізації концепту ГРОШІ (на матеріалі паремійного фонду української і англійської мов) / Г. Р. Малиновська // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К., Логос, 2009. – Вип. 16. – С. 295–307.

210. Манакін В. М., О. О. Потебня про національно-мовну специфіку слова / В. М. Манакін // О. О. Потебня й актуальні питання мови та культури : [зб. наук. праць / відп. ред. В. Ю. Франчук]. – К. : Вид.. дім Дмитра Бурага, 2004. – С. 58–62.

211. Мариненко П. І. Динаміка іспанської мови : від мовних змін до неологізмів / П. І. Мариненко // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К., Логос, 2006. – Вип. 9. – С. 146–151.

212. Маслова В. А. Лингвокультурология : [учеб. пособ. для студ. вузов] / Валентина Авраамовна Маслова. – М. : Academia, 2001. – 204 с.

213. Маслова В. А. Русская поэзия XX века. Лингвокультурологический взгляд : [учеб. пособие]. / Валентина Авраамовна Маслова. – М. : Высш. шк., 2006. – 256 с.

214. Маслова В. А. Введение в когнитивную лингвистику : [учеб. пособие] / Валентина Авраамовна Маслова. – [3-е изд., испр.]. – М. : Флинта. Наука, 2007. – 296 с.

215. Матезиус В. О необходимости стабильности литературного языка / В. Матезиус // Пражский лингвистический кружок : [сб. статей / сост. и ред. Н. А. Кондрашова]. – М. : Прогресс, 1967. – С. 178–393.

216. Матезиус В. Язык и стиль / В. Матезиус // Пражский лингвистический кружок : [сб. статей / сост. и ред. Н. А. Кондрашова]. – М. : Прогресс, 1967. – С. 444–532.

217. Мацько Л. І. Риторика : [навч. посіб.] / Любов Іванівна Мацько, Оксана Михайлівна Мацько. – [2-е вид., стереотип.] – К. : Вища школа, 2006. – 311 с.

218. Мацюк Г. П. Прескриптивне мовознавство в Галичині (перша половина XIX ст.) / Галина Мацюк.— Л. : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 371с.

219. Мацюк Г. П. Кодифікація української мови в галицьких граматиках першої половини XIX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Г. П. Мацюк. – К., 2002. – 32 с.

220. Минкин Л. М. Аспекты непрерывной каузации от слова к дискурсу / Лев Михайлович Минкин // Структурно-семантичні і когнітивно-дискурсивні парадигми сучасного романського мовознавства : [матеріали Другої всеукраїнської конференції романістів]. – Чернівці : Рута, 2008. – С. 11–14.

221. Минкин Л. М. Феноменология, эпистемология, психосистемология и психосистематика языка / Лев Михайлович Минкин // Вісник Київського лінгвістичного ун-ту. – Серія "Філологія". – 2009. – Т. 12. – № 1. – С. 7–20.

222. Михайленко В. М. Табуйована лексика в текстах реклами / В. М. Михайленко // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К., Логос, 2009. – Вип. 16. – С. 315–321.

223. Мишекина Л. А. Герменевтика / Л. А. Мишекина // Культурология. XX век : словарь / [гл. ред. А. Я. Левит]. – СПб. : Университетская книга, 1997. – С. 89–92.

224. Мінкін Л. М. Прагматика мовно-мовленнєвого акту / Лев Михайлович Мінкін // Наук. вісник Чернівецького ун-ту. – 2007. – Вип. 332. Романська філологія. – С. 3–10.

225. Морковкин В. В. Антропоцентрический versus лингвоцентрический подход к лексикографированию / В. В. Морковкин // Национальная специфика языка

и её отражение в нормативном словаре : [сб. науч. ст. / отв. ред. Ю. Н. Караулов]. – М. : Наука, 1988. – С. 131–136.

226. Морошкина Г. Ф. “Культурна” складова концепту « patrimoine culturel » / Г. Ф. Морошкина // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць]. – К. : Логос, 2010. – Вип. 18. – С. 298–307.

227. Мостова Н. А. Французька регіональна мова як лінгвістичний феномен французької національної мови / Н. А. Мостова // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К., Логос, 2006. – Вип. 9. – С. 167–174.

228. Неверов С. В. Общественно-языковая практика современной Японии / Святослав Витальевич Неверов. – М. : Наука. Гл. ред. вост. лит-ры., 1982. – 149 с.

229. Неориторика : генезис, проблемы, перспективы : [сб. науч.-аналит. обзоров / отв. ред. Н. А. Безменова]. – М. : ИНИОН РАН, 1987. – 214 с. – (Теория и история языкознания).

230. Нещименко Г. П. Языковая ситуация в славянских странах : Опыт описания. Анализ концепций / Г. П. Нещименко. – М. : Наука, 2003. – 279с.

231. Новикова Н. В. Культура использования заимствованных слов в функциональных разновидностях языка / Н. В. Новикова // Культура русской речи и эффективность общения : [сб. / отв. ред. Л. К. Граудина и Е. Н. Ширяев]. – М. : Наука, 1996. – С. 375–396.

232. Общая риторика / [Ж. Дюбуа, Ф. Эделин, Ж. Клинкенберг и др.] / [пер. с фр. Е. А. Разлогова, Б. П. Наумов ; общ. ред. и вступ. ст. А. К. Авеличева]. – [2-е изд., стер.]. – М. : URSS. КомКнига, 2006. – 392 с.

233. Общие принципы культури языка // Пражский лингвистический кружок : [сб. статей / сост. и ред. Н. А. Кондрашова]. – М. : Прогресс, 1967. – С. 394–405.

234. Ожегов С. И. Очередные вопросы культуры речи / Сергей Иванович Ожегов // Лексикология. Лексикография. Культура речи : [учеб. пособ. для филол. фак. пед. ин-тов] / С. И. Ожегов. – М. : Высш. школа, 1974. – С. 251–276.

235. Ольшанский И. Г. Лингвокультурология в конце XX в. : Итоги. тенденции, перспективы / И. Г. Ольшанский // Лингвистические исследования в конце XX в. : [сб. обзоров / отв. ред. Ф. М. Березин]. – М. : ИНИОН РАН, 2000. – С. 26–55.

236. Остин Дж. Слово как действие / Дж. Остин // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 17. Теория речевых актов : [сб. ; пер. с англ. /сост. и вступ. ст. И. М. Кобозевой и В. З. Демьянкова; общ. ред. Б. Ю. Городецкого]. – М. : Прогресс, 1986. – 424 с.

237. Павиленис Р. И. Понимание речи и философия языка (вместо послесловия) / Р. И. Павиленис // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 17. Теория речевых актов : [сб. ; пер. с англ. / сост. и вступ. ст. И. М. Кобозевой и В. З. Демьянкова ; общ. ред. Б. Ю. Городецкого]. – М. : Прогресс, 1986. – С. 380–388.

238. Падучева Е. В. Высказывание и его соотнесенность с действительностью : референциальные аспекты семантики местоимений : [монография] / Елена Викторовна Падучева. – [5-е изд., испр.]. – М. : Едиториал УРСС, 2008. – 292 с.

239. Паламар Л. М. Виступ / Лариса Максимівна Паламар // Літературна мова у просторі національної культури / [Русанівський В. М., Лисиченко Л. А., Єрмоленко С. Я. та ін.]. – К. : ВПЦ “Київський ун-т”, 2004. – С. 12–13.

240. Петров В. В. Философия, семантика, прагматика / В. В. Петров // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 16. Лингвистическая прагматика : [сб. ; пер. с разн. яз. / сост. и вступ. ст. Н. Д. Арутюновой и Е. В. Падучевой ; общ. ред. Е. В. Падучевой]. – М. : Прогресс, 1985. – С. 471–501.

241. Петров В. В. На пути к когнитивной модели языка / В. В. Петров, В. И. Герасимов // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 23. Когнитивные аспекты языка : [сб. ; пер. с англ. / сост., ред., вступ. ст. В. В. Петрова и В. И. Герасимова]. –М. : Прогресс, 1988. – С. 5–11.

242. Пешё М. Контент-анализ и теория дискурса // Квадратура смысла. Французская школа анализа дискурса : [сб. ; пер. с фр. и португ. / общ. ред. и вступ.

ст. П. Серио ; предисл. Ю. С. Степанова]. – М. : ОАО ИГ “Прогресс”, 1999. – С. 302–336.

243. Пешковский А. И. Объективная и нормативная точка зрения на язык / А. И. Пешковский // История языкознания XIX – XX в.в. в очерках и извлечениях / В. А. Звегинцев. – Т. 2. – М. : Просвещение, 1965. – С. 288–299.

244. Пилинський М. М. Мовна норма і стиль / Микола Миколайович Пилинський. – К. : Наук. думка, 1976. – 288 с.

245. Підіпригора Ю. Г. Імовірна енергетична модель процесу декодування висловлювання / Юлія Георгіївна Підіпригора // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К. : Логос, 2006. – Вип. 9. – С. 215–220.

246. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : [підручник] / Олександр Данилович Пономарів. – [3-е вид.]. – Т. : Навчальна книга. Богдан, 2000. – 246 с.

247. Пономарів О. Культура слова. Мовностилістичні поради : [навч. посіб. для студ. гуманіт. спец. ВНЗ] / Олександр Данилович Пономарів. –[3-е вид., стер.]. – К. : Либідь, 2008. – 239с.

248. Попко Л. П. Неологизация в языке как трансляция культурно-лингвистической национальной ментальности / Л. П. Попко. – Днепропетровск : ГАРККиИ, 2007. – 360 с.

249. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / Зинаида Даниловна Попова, Йосиф Абрамович Стернин. – М. : АСТ : Восток–Запад, 2007. – 314 с. – (Лингвистика и межкультурная коммуникация. Золотая серия).

250. Попович М. М. Мовна категорія особи : феноменологічний аспект розгляду / Михайло Михайлович Попович // Науковий вісник Чернівецького ун-ту. – Чернівці : Рута, 2008. – Вип. 425. Романо-слов’янський дискурс. – С. 23–27.

251. Попович М. М. Ментальний простір та його когнітивні форманти / Михайло Михайлович Попович // Структурно-семантичні і когнітивно-дискурсивні парадигми сучасного романського мовознавства : [матеріали Треьої всеукраїнської

наукової конференції романістів (Одеса, 16–18 вересня 2010 р.)]. – О. : Одеський нац. ун-т, 2010. – С. 18–21.

252. Потебня А. А. Мысль и язык / Александр Афанасьевич Потебня. – М. : Лабиринт, 2007. – 256 с. – (Серия “Психолингвистика”).

253. Приходько А. М. Концепт як об’єкт зіставного мовознавства / Анатолій Миколаєвич Приходько // Мова. Людина. Світ : [зб. наук. статей / відп. ред. О. О. Тараненко]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2006. – С. 212–220.

254. Приходько А. Н. Лингвокогнитивная таксономия концептов : типы и классы / Анатолій Николаевич Приходько // Одиниці та категорії сучасної лінгвістики : [зб. наук. праць]. – Донецьк, 2007. – С. 270–283.

255. Приходько А. М. Семіотична об’єктивація концептів / Анатолій Миколаевич Приходько // Лінгвістика XXI століття : нові дослідження і перспективи : [зб. наук. праць ; НАН України. Центр наук. досліджень і викладання іноземних мов / голов. ред. А. Д. Бєлова]. – К. : Логос, 2007. – С. 207–217.

256. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / Анатолій Миколайович Приходько. – Запоріжжя : Прем’єр, 2008. – 332 с.

257. Прохоров Ю. Е. В поисках концепта / Ю. Е. Прохоров. – М. : Издат. группа URSS, 2008. – 176 с.

258. Реферовская Е. А. Философия лингвистики Гюстава Гийома : [курс лекций по языкознанию] / Е. А. Реферовская. – [2-е изд.] – М. : Издат. группа URSS, 2007. – 128 с.

259. Робен Р. Анализ дискурса на стыке лингвистики и гуманитарных наук : вечное недоразумение / Р. Робен // Квадратура смысла. Французская школа анализа дискурса : [сб. ; пер. с фр. и португ. / общ. ред. и вступ. ст. П. Серио ; предисл. Ю. С. Степанова]. – М. : ОАО ИГ “Прогресс”, 1999. – С. 184–196.

260. Русанівський В. М. Утвердження української літературної мови / Віталій Макарович Русанівський // Літературна мова у просторі національної культури /

[Русанівський В. М., Лисиченко Л. А., Єрмоленко та ін.]. – К. : ВПЦ “Київський ун-т”, 2004. – С. 35–48.

261. Рыжова Л. П. Французская прагматика / Л. П. Рыжова. – М. : КомКнига, 2007. – 240 с.

262. Рябуева Н. К. Истинность в субъективно-модальном контексте / Н. К. Рябуева // Логический анализ языка. Истина и истинность в культуре и языке : [сб. / ред. Н. Д. Арутюновой]. – М. : Наука, 1998. – С. 139–150.

263. Селиванова Е. А. Когнитивная ономасиология : [монография] / Елена Александровна Селиванова. – К. : Изд-во Укр. фитосоциологического центра, 2000. – 248 с.

264. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации : [учебн. пособ.] / Елена Александровна Селиванова. – К. : Брама, 2004. – 336 с.

265. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями і проблеми : [підручник] / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля К., 2008. – 712 с.

266. Семенюк Н. Н. Норма / Н. Н. Семенюк // Общее языкознание. Формы существования, функции, история языка : [коллективный труд / под общ. ред. Б. А. Серебренникова]. – М. : Наука, 1970. – С. 555–570.

267. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність (На матеріалі сучасної газетної публіцистики) : [монографія] / Катерина Серажим. – К. : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2002, – 392 с.

268. Серио П. Как читаются тексты во Франции / Поль Серио // Квадратура смысла. Французская школа анализа дискурса : [сб. ; пер. с фр. и португ. / общ. ред. и вступ. ст. П. Серио ; предисл. Ю. С. Степанова]. – М. : ОАО ИГ “Прогресс”, 1999. – С. 12–53.

269. Серио П. Русский язык и советский политический дискурс : анализ номинализации / Поль Серио // Квадратура смысла. Французская школа анализа дискурса : [сб. ; пер. с фр. и португ. / общ. ред. и вступ. ст. П. Серио; предисл. Ю. С. Степанова]. – М. : ОАО ИГ “Прогресс”, 1999. – С. 337–383.

270. Серль Дж. Р. Классификация иллокутивных актов / Дж. Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 17. Теория речевых актов : [сб. ; пер. с англ. / сост. и вступ. ст. И. М. Кобозевой и В. З. Демьянкова ; общ. ред. Б. Ю. Городецкого]. – М. : Прогресс, 1986. – 424 с.

271. Сидельнікова Л. В. Становлення та розвиток основних принципів французької орфографії / Л. В. Сидельнікова // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К. : Логос, 2006. – Вип. 10. – С. 323–326.

272. Сидоров Е. В. Онтология дискурса / Е. В. Сидоров. – М. : Издат. группа URSS, 2007. – 232 с.

273. Сиротинина О. Б. Типы речевых культур и проблема кодификации норм / О. Б. Сиротинина // Словарь и культура русской речи. К 100-летию со дня рождения С. И. Ожегова : [сб. / под ред. Н. Ю. Шведовой]. – М. : Индрик, 2001. – С. 314–317.

274. Сиротинина О. Б. Разговорный стиль / О. Б. Сиротинина // Стилистический энциклопедический словарь русского языка / [под ред. М. Н. Кожиной]. – М. : Флинта, Наука, 2003. – С. 319–321.

275. Сиротинина О. Б. Речевая культура / О. Б. Сиротинина // Стилистический энциклопедический словарь русского языка / [под ред. М. Н. Кожиной]. – М. : Флинта, Наука, 2003. – С. 343–347.

276. Скаличка В. Копенгагенский структурализм и “Пражская школа” / В. Скаличка // История языкознания XIX – XX веков в очерках и извлечениях / В. А. Звегинцев. – Ч. 2. – М. : Просвещение, 1965. – С. 147–154.

277. Скворцов Л. И. Теоретические основы культуры речи / Лев Иванович Скворцов. – М. : Наука, 1980. – 352 с.

278. Скворцов Л. И. Нормативно-стилистический словарь в системе нормативной лексикографии / Лев Иванович Скворцов // Национальная специфика языка и её отражение в нормативном словаре : [сб. ст. / отв. ред. Ю. Н. Караулов]. – М. : Наука, 1988. – С. 39–43.

279. Скворцов Л. И. Современные отечественные и зарубежные исследования в области культуры речи (в нормативном и коммуникативном аспектах) / Лев

Иванович Скворцов // Культура русской речи и эффективность общения : [сб. / отв. ред. Л. К. Граудина и Е. Н. Ширяев]. – М. : Наука, 1996. – С. 40–65.

280. Скворцов Л. И. Норма языковая. Норма литературная / Лев Иванович Скворцов // Русский язык : [энциклопедия / под ред. Ю. Н. Караулова]. – М. : Изд.-во “Большая Российская энцикл.”, 2003. – С. 270–272.

281. Сковородников А. П. О понятии “русский риторический идеал” / А. П. Сковородников // Словарь и культура русской речи. К 100-летию со дня рождения С. И. Ожегова : [сб. / под ред. Н. Ю. Шведовой]. – М. : Индрик, 2001. – С. 318–326.

282. Скрелина Л. И. К вопросу о взаимодействии системы и нормы в ситуации многоязычия / Л. И. Скрелина // Романо-германские языки и диалектика единого ареала : [сб. науч. трудов / отв. ред. А. И. Домашнев]. – Л. : ЛГПИ, 1977. – С. 111–127.

283. Слухай Н. В. Роль міфу в організації сучасного масмедійного простору / Наталія Віталіївна Слухай // Літературна мова у просторі національної культури / [Русанівський В. М., Лисиченко Л. А., Єрмоленко С. Я. та ін.]. – К. : ВПЦ “Київський ун-т”, 2004. – С. 107–113.

284. Смущинська І. В. Художній текст як об’єкт лінгвістичного аналізу / Ірина Вікторівна Смущинська // Лінгвістика XXI століття : нові дослідження та перспективи : [зб. наук. праць / гол. ред. В. В. Акуленко]. – К. : Логос, 2007. – С. 94–103.

285. Смущинська І. В. Французька лексикологія на сучасному етапі, основні здобутки і проблеми / Ірина Вікторівна Смущинська // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К. : Логос, 2010. – Вип. 18. – С. 413–419.

286. Собур С. В. Кримінальне арго : лінгвістичний та юридичний аспекти / С. В. Собур // Мова і культура : [наук. журн.]. – Серія “Філологія”. – К. : Вид.. дім Дмитра Бурага, 2007. – Вип. 9. – Том IV. – С. 333–337.

287. Соломарская Е. А. Конструктивные особенности французской разговорной речи : дисс. … канд. филол. наук : 10.02.05 / Елена Александровна Соломарская. – К., 1970. – 292 с.

288. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики [пер. с фр.] / Фердинанд де Соссюр // Труды по языкознанию / Ф. де Соссюр. – М. : Прогресс, 1977. – С. 7–285.

289. Старовойтова Х. В. Розуміння архетипу та концепту у сучасній лінгвістиці / Х. В. Старовойтова // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К., Логос, 2006. – Вип. 9. – С. 286–291.

290. Степанов Г. В. О двух аспектах понятия языковой нормы (на испанском материале) / Г. В. Степанов // Методы сравнительно-сопоставительного изучения современных романских языков : [сб. науч. статей / под ред. А. М. Бородиной и М. С. Гурычевой]. – М. : Наука, 1966. – С. 226–235.

291. Степанов Ю. С. Французская стилистика / Юрий Сергеевич Степанов. – М. : Высш. шк., 1965. – 356 с.

292. Степанов Ю. С. Пор-Рояль в европейской культуре / Юрий Сергеевич Степанов // Грамматика общая и рациональная Пор-Рояля / А. Арно, К. Лансло ; [пер. с фр., / коммент. и послесл. Н. Ю. Бокадоровой ; общ. ред. и вступит. ст. Ю. С. Степанова]. – М. : Прогресс, 1990. – С. 5–66.

293. Степанов Ю. С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Юрий Сергеевич Степанов. – [3-е изд., испр., доп.]. – М. : Академический проект, 2004. – 991 с.

294. Степанов Ю. С. Французская стилистика (в сравнении с русской) / Юрий Сергеевич Степанов. – [3-е изд.]. – М. : КомКнига, 2006. – 362 с.

295. Степанов Ю. С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации / Юрий Сергеевич Степанов. – М. : Языки славянских культур, 2007. – 248 с.

296. Струганець Л. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття : [монографія] / Л. Струганець. – Т. : Астон, 2002. – 352 с.

297. Ступин Л. П. Проблема нормативности в истории английской лексикографии (XV – XX вв.) / Л. П. Ступін. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1979. – 164 с.

298. Сукаленко Н. И. Образно-стереотипная языковая картина мира как отражение эмпирического обыденного сознания : дисс. ... доктора филол. наук : 10.02.19 / Н. И. Сукаленко. – Харьков, 1991. – 316 с.

299. Тезисы Пражского лингвистического кружка // Пражский лингвистический кружок : [сб. статей / сост. и ред. Н. А. Кондрашова]. – М. : Прогресс, 1967. – С. 17–41.

300. Ткаченко О. Б. Українська мова і мовне життя світу / О. Б. Ткаченко. – К. : Спалах, 2004. – 272 с.

301. Толстой Н. И. Язык и культура / Н. И. Толстой // Русский язык и современность. Проблемы и перспективы развития русистики : [доклады Всесоюз. науч.конф., (Москва, 20–23 мая 1991 г.) / редкол. : О. Л. Дмитриева и др.]. – Т. 1. – М. : ИРЯЗ, 1991. – С. 7–9.

302. Трошева Т. Б. Литературно-разговорный стиль (тип) речи / Т. Б. Трошева // Стилистический энциклопедический словарь русского языка / [под ред. М. Н. Кожиной]. – М. : Флинта, Наука, 2003. – С. 204–207.

303. Трубецкой Н. С. История. Культура. Язык / Николай Сергеевич Трубецкой. – М. : Издат. группа “Прогресс”, 1995. – 800 с.

304. Туманян Э. Г. Язык как система социолингвистических систем. Синхронно-диахроническое исследование / Э. Г. Туманян. – М. : Наука, 1985. – 247 с.

305. Турчин В. В. Англійські запозичення та сьогоднішні проблеми пуризму в німецькій мові / В. В. Турчин // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К., Логос, 2009. – Вип. 16. – С. 472–478.

306. Угрин Т. В. Французька соціолінгвістика : сучасний стан та перспективи розвитку / Т. В. Угрин // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної

лінгвістики : [зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К., Логос, 2009. – Вип. 16. – С. 479–486.

307. Успенский Б. А. Ego Loquens : Язык и коммуникативное пространство / Борис Андреевич Успенский. – М. : Российск. гос. гуманит. ун-т, 2007. – 320 с.

308. Филин Ф. П. Несколько слов о языковой норме и культуре речи / Федот Петрович Филин // Вопросы культуры речи. – Вып. 7. – М., 1966. – С. 19–22.

309. Филин Ф. П. Истоки и судьба русского литературного языка / Федот Петрович Филин. – М. : Наука, 1981. – 327 с.

310. Филлмор Ч. Основные проблемы лексической семантики / Ч. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 12 : Прикладная лингвистика : [сб. ; пер. с англ. / сост. В. А. Звегинцева ; под ред. и с предисл. Б. Ю. Городецкого]. – М. : Радуга, 1983.– С. 74–122.

311. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания / Ч. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 23. Когнитивные аспекты языка : [сб. ; пер. с англ. /сост., ред., вступ. ст. В. В. Петрова и В. И. Герасимова]. – М. : Прогресс, 1988. – С. 52– 92.

312. Флиер А. Я. Категории культурологии / А. Я. Флиер // Культурология. XX век : словарь / [гл. ред. А. Я. Левит]. – С.Пб. : Университетская книга, 1997. – С. 182–185.

313. Флиер А. Я. Культура / А. Я. Флиер // Культурология. XX век : словарь / [гл. ред. А. Я. Левит]. – С.Пб. : Университетская книга, 1997. – С. 203–209.

314. Франк Д. Семь грехов прагматики : тезисы о теории речевых актов, анализе речевого общения, лингвистике и риторике / Д. Франк // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 17. Теория речевых актов : [сб. ; пер. с англ. / сост. и вступит. ст. И. М. Кобозевой и В. З. Демьянкова ; общ. ред. Б. Ю. Городецкого]. – М. : Прогресс, 1986. – 424 с.

315. Фуко М. Археологія знання [пер. з фр. В. Шовкун ; ред. М. Москаленко] / Мішель Фуко. – К. : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2003. – 325 с.

316. Хаймс Д. Х. Этнография речи / Д. Х. Хаймс // Новое в лигнгвистике. – Вып. VII. Социолингвистика. – М. : Прогресс, 1975. – С. 42–95.

317. Харитонова Т. А. О. О. Потебня і розвиток когнітивної парадигми в сучасному мовознавстві / Т. А. Харитонова // О. О. Потебня й актуальні питання мови та культури : [зб. наук. праць / відп. ред. В. Ю. Франчук]. – К. : Вид. дім Дмитра Бурага, 2004. – С. 94–97.

318. Хованская З. И. Стилистика французского языка / З. И. Хованская. – М. : Высш. школа, 1984. – 344 с.

319. Хомский Н. Синтаксические структуры / Ноам Хомский // Новое в лингвистике. – Вып. 2 : [сб. ; пер. с англ. / сост. В. А. Звегинцев]. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1962. – С. 117–205.

320. Хорошая речь : [коллект. монография / под ред. М. А. Кормилициной и О. Б. Сиротининой]. – Саратов : Изд-во Сарат. ун-та, 2001. – 320 с.

321. Чейф У. Л. Значение и структура языка / Уоллес Л. Чейф. – [2-е изд., стер.] – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 428 с. – (Лингвистическое наследие XX века).

322. Чекалина Е. М. Язык современной французской прессы : Лексико-семантические аспекты : [монографія] / Е. М. Чекалина. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1991. – 168 с.

323. Чередниченко А. И. Язык и общество в развивающихся странах Африки. Проблемы функционирования западноевропейского языка : [монографія] / Александр Иванович Чередниченко. – К. : Вища школа. Изд-во при КГУ, 1983. – 160 с.

324. Чередниченко О. І. Англіцизми у французькому та українському медіадискурсі / Олександр Іванович Чередниченко // Вісник Київського ун-ту імені Тараса Шевченка. – Серія “Іноземна філологія”. – 2005. – Вип. 39. – С. 4–6.

325. Чередниченко О. І. Про мову і переклад. Мова в соціокультурному просторі. Переклад як міжкультурна комунікація / Олександр Чередниченко. – К. : Либідь, 2007. – 248 с.

326. Чередниченко О. І. Сучасна французька неологія з погляду перекладача / Олександр Іванович Чередниченко // Структурно-семантичні і когнітивно-дискурсивні парадигми сучасного романського мовознавства : [матеріали Другої всеукраїнської наукової конференції романістів]. – Чернівці : Рута, 2008. – С.21–23.

327. Шахнарович А. М. Языковая личность и языковая способность / А. М. Шахнарович // Язык – система. Язык – текст. Язык – способность. К 60-летию Ю. Н. Караулова : [сб. ст. / ред. коллегия : Ю. С. Степанов, Е. А. Земская, А. М. Молдован]. – М. : Ин-т русского языка РАН, 1995. – С. 213 – 223.

328. Шварцкопф Б. С. Изучение оценок речи как метод исследования в области культуры речи / Б. С. Шварцкопф // Культура русской речи и эффективность общения : [сб. / отв. ред. Л. К. Граудина и Е. Н. Ширяев]. – М. : Наука, 1996. – С. 415–425.

329. Шварцкопф Б. С. Норма в письменном кодифицированном языке / Б. С. Шварцкопф // Культура русской речи и эффективность общения : [сб. / отв. ред. Л. К. Граудина и Е. Н. Ширяев]. – М. : Наука, 1996. – С. 199–233.

330. Шевченко Л. І. Інтелектуальна еволюція української літературної мови : теорія аналізу : [монографія] / Лариса Іванівна Шевченко. – К. : Видав.-полігр. центр “Київський ун-тет”, 2001. – 478 с.

331. Шевченко Л. І. Виступ / Лариса Іванівна Шевченко // Літературна мова у просторі національної культури / [Русанівський В. М., Лисиченко Л. А., Єрмоленко С. Я. та ін.]. – К. : ВПЦ “Київський ун-т”, 2004. – С. 15–16.

332. Шевченко Л. І. Простір культури і простір слова : позиції та перспектива // Літературна мова у просторі національної культури / [Русанівський В. М., Лисиченко Л. А., Єрмоленко С. Я. та ін.]. – К. : ВПЦ “Київський ун-тет”, 2004. – С. 48–58.

333. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса : [монографія] / Е. И. Шейгал. – Волгоград : Перемена, 2000. – 368 с.

334. Ширяев Е. Н. Предисловие. Культура речи как особая теоретическая дисциплина. // Культура русской речи и эффективность общения : [сб. / отв. ред. Л. К. Граудина и Е. Н. Ширяев]. – М. : Наука, 1996. – С. 3–40.

335. Ширяев Е. Н. Культура речи / Е. Н. Ширяев // Русский язык : [энциклопедия / под ред. Ю. Н. Караулова]. – М. : Изд.-во “Большая Российская энцикл.”, 2003. – с. 204–206.

336. Шмелев А. Д. Функциональная стилистика и моральные концепты / А. Д. Шмелев // Язык. Культура. Гуманитарное знание. Научное наследие Г. О. Винокура и современность : [сб. / отв. ред. С. И. Гиндин, Н. Н. Розанова]. – М. : Науч. мир, 1999. – С. 217–230.

337. Шулежко І. В. Особливості утворення арготизмів-неологізмів у французькій літературі (на прикладі роману А. Лану “Побачення в Брюгге”) / І. В. Шулежко // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К. : Логос, 2006. – Вип. 10. – С. 413–416.

338. Щерба Л .В. О трояком аспекте языковых явлений и об эксперименте в языкознании / Лев Владимирович Щерба // Языковая система и речевая деятельность / Л. В. Щерба. – [4-е изд.]. – М. : Изд-во ЛКИ, 2008. – С. 24–39.

339. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / Умберто Эко ; [пер. с итал. В. Резник и А. Погоняйло]. – С.Пб : Симпозиум, 2006. – 544 с.

340. Эко У. Поиски совершенного языка в европейской культуре / Умберто Эко ; [пер. с итал. и прим. А. Миролюбовой]. – С.Пб : Изд-во “Александрия”, 2007. – 423 с. – (Серия “Становление Европы”).

341. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс (методологічний, соціолінгвістичний, етнокультурний аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол.. наук : спец. 10.02.15 “Загальне мовознавство” / Г. М. Яворська. – К., 2000. – 36 с.

342. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс (методологічний, соціолінгвістичний, етнокультурний аспекти) : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.15 / Галина Михайлывна Яворська. – К., 2000. – 400 с.

343. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс : Мова, культура, влада : [монографія] / Галина Яворська. – К. : Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні, 2000. – 288 с.

344. Языковая картина мира и системная лексикография / [В. Ю. Апресян, Ю. Д. Апресян, Е. А. Бабаева и др.] ; отв. ред. Ю. Д. Апресян. – М. : Языки славянских культур, 2006. – 912 с. – (Studia philologica).

345. Януш О. Б. Політичний дискурс і мовна ситуація у лінгвальному просторі України / О. Б. Януш // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К., Логос, 2010. – Вип. 17. – С. 366– 373.

346. Яременко Ю. А. Лінгвокультурологічні проблеми терміна та дефініцій / Ю. А. Яременко // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К., Логос, 2009. – Вип. 16. – С. 559–567.

347. Ярошевська М. О. Маркери псевдоблизькості у французькому телевізійному дискурсі / М. О. Ярошевська // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики : [зб. наук. праць / відп. ред. Н. М. Корбозерова]. – К. : Логос, 2010. – Вип. 18. – С. 493– 502.

348. Abecassis M. L'origine des indicateurs de style dans les dictionnaires français / Michaël Abecassis // La Banque des mots. – 2002. – № 64. – P. 97–106.

349. Adams J. N. Aspects of the language of Latin poetry / James Noel Adams [ed. by J. N. Adams & R. G. Mayer]. – Oxford : Oxford university press, 1999. – VIII–447 p.

350. Les années Petit Robert de Acide à ZEP, 40 années de langue française / [réalisation et choix des textes M. - E. Drivaud]. – Paris. : Dictionnaires Le Robert, 2000. – 95 p.

351. Arrêté du 28 décembre 1976 relatif aux tolérances grammaticales ou orthographiques (Journal officiel du 9 février 1977) // Le bon usage. Grammaire française avec des Remarques sur la langue française d'aujourd'hui / Maurice Grevisse. – [11e éd.]. – Paris. : Duculot, 1980. – P. 1427–1439.

352. Arrivé M. Réformer l'orthographe? / Michel Arrivé // Новейшая история языковой политики Франции : [сб. статей и материалов /сост. Ю. Г. Бахирев]. – М. : Московский Лицей, 2001. – С. 88–104.

353. Azour A. Terminologie et traduction : quelques éléments / A. Azour, L. Depecker // La Banque des mots. – 2006. – № 72. – P. 76–105.

354. Baggioni D. Dirigisme linguistique et néologie / D. Baggoni // Langages. – 1974. – № 36. – P. 53–66.

355. Bauche H. Le Langage populaire. Grammaire, Syntaxe et Dictionnaire du français tel qu'on le parle dans le peuple de Paris, avec tous les termes d'argot usuel. Ouvrage couronné par l'Académie française / Henri Bauche. – Paris : Libr. Payot, 1928. – 256 p.

356. Baudrillard J. Simulacres et simulation / Jean Baudrillard. – Paris : Editions Galilée, 1981. – 235 p. – (Collection: Débats).

357. Beauvais R. L'Hexagonal tel qu'on le parle / Robert Beauvais. – Paris : Hachette, 1970. – 256 p.

358. Bengtsson S. La défense organisée de la langue française : [thèse de doctorat ès lettres] / S. Bengtsson. – Stockholm : Almquist et Wiksell, 1968. – 210 p.

359. Bergoumoux G. Science et institution : la linguistique et l'université en France (1865 – 1945) / G. Bergoumoux // Langue française. – 1998. – № 117. – P. 22 – 35.

360. Bonnard H. Article sur l'argot dans Le Grand Larousse de la langue française (1971) / H. Bonnard // Dictionnaire de l'argot / Jean-Paul Colin, Jean-Pierre Mével, avec la collab. de Christian Leclère. – Paris : Larousse, 1994. – P. 743–750. – (Collection : Trésors du français).

361. Bouquiaux L. Le sanglot du francophone / Luc Bouquiaux // La Banque des mots. – 2006. – № 72. – P. 119–121.

362. Bouveret M. L'analyse des besoins : Un préalable à la qualité de la terminologie / Myriam Bouveret, Valérie Delavigne // La Banque des mots. – 1998. – Numéro spécial 8. – P. 35–54.

363. Boyer H. « Nouveau français », « parler jeune » ou « langue des cités »? Remarques sur un objet linguistique médiatiquement identifié / H. Boyer // Langue française. – 1997. – № 114. – P. 6–15.

364. Boyer H. Présentation. Les mots des jeunes. Observations et hypothèses / H. Boyer // Langue française. – 1997. – № 114. – P. 3–5.

365. Brøndal V. Le français, langue abstraite / V. Brøndal. – Copenhague : Levin & Munksgaard, 1936. – 42 p.

366. Brunet E. Le vocabulaire français de 1789 à nos jours d'après les données du Trésor de la langue française : [en 2 vol.] / E. Brunet. – Genève : Libr. Slatkine ; Paris : Libr. Champion, 1981.

T. 1. – Préf., 825 p.

367. Brunet E. Ce que disent les chiffres / E. Brunet // Nouvelle histoire de la langue française / [collectif dir. par Jacques Chaurand]. – Paris : Ed. du Seuil, 1999 . – P. 673–727.

368. Brunet S. Les mots de la fin du siècle / Sylvie Brunet. – Paris : Belin, 1996. – 255 p.

369. Buffier P. - C. Grammaire françoise sur un plan nouveau : pour en rendre les principes plus clairs et la pratique plus aisée, contenant divers traités sur la nature de la grammaire en général... / P. - Cl. Buffier. – Paris : Hachette, 1971. – Reprod. de l'éd. : Paris : N. le Clerc. M. Brunet. Leconte, 1709. – XXXXII, 478 p.

370. Catach N. L'Orthographe en débat : dossiers pour un changement : avec la liste complète des mots rectifiés / Nina Catach. – Paris : Nathan, 1991. – 303 p.

371. Catach N. Varlex : variation lexicale et évolution graphique du français actuel : dictionnaires récents, 1989 – 1997 / Nina Catach ; avec la collab. de J. - C. Rejejkow. – Paris : Conseil international de la langue française, 2001. – 237 p.

372. Catach N. L'orthographe française : traité théorique et pratique avec des travaux d'application et leurs corrigés / Nina Catach ; avec la collaboration de Claude Gruaz, Daniel Duprez. – [3e éd.]. – Paris : A. Colin, 2005. – 327 p.

373. Cellard J. La vie du langage. Chroniques 1971 – 1975. « Le Monde » / Jacques Cellard. – Paris : Le Robert, 1979. – 298 p.

374. Certa P. Le français d'aujourd'hui. Une langue qui bouge / Pascale Certa. – Paris : Ballan / Jacob – Duvernet, 2001. – 123 p.

375. Chaudenson R. Vers une révolution francophone? / Robert Chaudenson – Paris : L'Harmattan, 1989. – 224 p.

376. Chaurand J. Esquisse d'une histoire de l'orthographe / J. Chaurand // Dictionnaire Hachette encyclopédique illustré. – Paris : Hachette Livre, 1997. – P. 1783–1790.

377. Cohen M. Encore des regards sur la langue française / Marcel Cohen. – Paris : Ed. Sociales, 1966. – 310 p.

378. Cohen M. Toujours des regards sur la langue française / Marcel Cohen. – Paris : Ed. Sociales, 1970. – 350 p.

379. Collet T. Une approche lexicographique ou terminologique pour la description de variabilité du terme / Tanja Collet // La Banque des mots. – 2007. – № 74. – P. 27–40.

380. Daneš F. The problem of value-judgements in the process of standartization / František Daneš // Second international congress of social aciences of the Luigi Sturzo Institute. – Roma, 1969. – P. 698–702.

381. Darbelnet J. Le français face à l'anglais comme langue de grande communication / J. Darbelnet // Le français, langue sans frontières : Matér. des quatre premières Biennales de la langue française. – Paris : Le Pavillon, 1973. – P. 87–91.

382. Dauzat A. Le génie de la langue française / Albert Dauzat. – Paris : Fayet, 1943. – 359 p.

383. Déchamps M. Considération sur la règlementation en matière linguistique [Ressource électronique]. / Marceau Déchamps // Langue française. – 1999. – août.– Mode d'accès : www.langue-francaise.org/Articles_Dossiers/Articles_Dossiers.php

384. Depecker L. Les mots de la francophonie / Loïc Depecker. – Paris : Ed. Belin, 1988. – 335 p.

385. Depecker L. L'invention de la langue. Le choix des mots nouveaux / Loïc Depecker. – Paris : Armand Colin – Larousse, 2001. – 720 p.

386. Désirat C. La langue française au XXe siècle / Claude Désirat, Tristan Hordé. – Paris : Bordas, 1976. – 253 p. – (Collection Études. Série langue française).

387. Druon M. Le « Bon Français » / Maurice Druon. – Paris : Ed. du Rocher, 1999. – 258 p.

388. Druon M. Le franc-parler. Non-assistance à la langue en danger [Ressource électronique] / Maurice Druon // Le Figaro. – 2004. – le 24 février. – Mode d'accès : langue-francaise.org/.../Dos_non_assistance_danger_druon.php

389. Du Marsais C. Ch. Logique et principes de grammaire : ouvrages posthumes en partie extraits de plusieurs traîtés qui ont déjà paru de cet auteur / César Chesneau Du Marsais. – Paris : Briasson. Hérissant fils. Le Breton, 1769. – 492 p.

390. Duneton C. Parler croquant / Claude Duneton. – Paris : Meuzac : las Ed. dau Chamin de Sent-Jaume, 2009. – 213 p.

391. Eloy J. - M. G comme gérer la langue / J. - M. Eloy // Le français dans tous ses états / [sous la dir. de B. Cerquiglini, J. - C. Corbeil, J. - M. Klinkenberg et B. Peeters]. – Paris : Flammarion, 2002. – P. 95–107.

392. Enrichissement du vocabulaire des transports // Journal officiel de la République Française. Lois et décrets. – 1973. – 18 janv. – P. 755–768.

393. Enrichissement du vocabulaire de l'informatique // Journal officiel de la République Française. Lois et décrets. – 1974. – 12 janv. – P. 473–504.

394. Etiemble R. Parlez-vous franglais? / René Etiemble. – Paris : Gallimard, 1973. – 381 p.

395. Feyry M. Les mots anglais dans les dictionnaires de langue française / M. Feyry // La Banque des mots. – 1972. – № 3. – P. 17–34.

396. François A. Histoire de la langue française cuitivée dès origines à nos jours : en 2 vol. / A. François. – Genève : Alexandre Jullien, 1959 .

T. 1. – XYIII, 409 p.

T. 2. – 308 p.

397. François D. La notion de norme en linguistique. Attitude descriptive. Attitude prescriprive / D. François // De la théorie linguistique à l'enseignement de la langue / [publié sous la dir. de Jeanne Martinet ; avec la collaboration de O. Ducrot, D. François, F. François, B. Grunig]. – Paris : Presses universitaires de France, 1972. – (Collection : Le Linguiste). – P. 153–168.

398. François-Geiger D. Introduction / D. François-Geiger // Dictionnaire de l'argot / Jean-Paul Colin, Jean-Pierre Mével, avec la collab. de Christian Leclère. – Paris : Larousse, 1994. – P. XI–XVII. – (Collection: Trésors du français).

399. Frey C. Lexique et usage du français en Afrique, de l'IFA à la BDLP /Claude Frey // La Banque des mots. – 2006. – № 72. – P. 37–58.

400. Frey H. La grammaire des fautes / H. Frey. – Paris : Libr. Paul Leuthner, 1929. – 317 p.

401. Fugger B. Les Français et les arrêtés ministériels. Etude sur l'impact de la loi linguistique dans l'est de la France (II) / B. Fugger // La Banque des mots. – 1983. – № 25. – P. 53–62.

402. Gadet F. Le français ordinaire / François Gadet. – Paris : Armand Colin, 1989. – 192 p.

403. Gardin B. La néologie. Aspects sociolinguistiques / B. Gardin //Langages. – 1974. – № 36. – P. 67–73.

404. Georges K. E. M. Anglicisms in contemporary French. I. Sociolinguistic aspects / K. E. M. Georges // Modern Languages. – 1976. – Vol. LVII. – № 1. – P. 6–11.

405. Georges K. E. M. Anglicisms in contemporary French. II. Linguistic aspects / K. E. M. Georges // Modern Languages. – 1976. – Vol. LVII. – № 2. – P. 63–68.

406. Genouvrier E. Naître en français / Emile Genouvrier. – Paris : Larousse, 1986. – 226 p.

407. Girard E. Le vrai langage des jeunes expliqué aux parents qui n'entravent plus rien / Eliane Girard, Brigitte Kernel. – Paris : Albin Michel, 1996. – 271 p.

408. Giraud J. Contribution au vocabulaire farfelu du cinéma / Jean Giraud // Vie et Langage. – 1966. – № 170. – P. 317–331.

409. Goosse A. La néologie française aujourd'hui. Observations et réflexions / André Goosse. – Paris : Conseil international de la langue française, 1975. – 73 p.

410. Goosse A. Orthographe! Orthographe! / André Goosse // Новейшая история языковой политики Франции : [сб. статей и материалов /сост. Ю. Г. Бахирев]. – М. : Московский Лицей, 2001. – С. 56–62.

411. Goosse A. B comme le bon usage / André Goosse // Le français dans tous ses états / [sous la dir. de B. Cerquiglini, J. - C. Corbeil, J. - M. Klinkenberg et B. Peeters]. – Paris : Flammarion, 2002. – P. 27–37.

412. Goudailler J. - P. Le dire des maux, les maux du dire. En guise d'introduction / Jean-Paul Goudailler // Comment tu tchatches. Dictionnaire du français contemporain des cités / J. - P. Goudailler. – Paris : Maisonneuve et Larose, 1997. – P. 6–40.

413. La grammaire du français parlé / [sous la dir. d'A. Rigault]. – Paris : Hachette, 1971. – 176 p.

414. Grand'Combe F. de. L'anglomanie en français / F. de Grand'Combe // Le Français moderne. – 1954. – № 7. – P. 191.

415. Grand'Combe F. de. Businessman et homme d'affaires / F. de Grand'Combe // Le Français moderne. – 1956. – № 1. – P. 14.

416. Greimas A. G. Du sens. Essais sémiotiques / A. G. Greimas. – Paris : Ed. du Seuil, 1970. – 314 p.

417. Grevisse M. Problèmes de langage / Maurice Grevisse. – Paris : Ed. J. Duculot, 1967. – 372 p.

418. Grice H. P. Meaning / H. P. Grice // Readings in semantics : [monographie / edited by Farhang Zabeeh, E. D. Klemke, and Arthur Jacobson]. – Urbana ; Chicago ; London : University of Illinois press, 1974. – 853 p.

419. Grunig B. - N. La linguistique comme discipline en France de 1981 à 1997/ B. - N. Grunig // Langue française. – 1998. – № 117. – P. 112–123.

420. Guilbert L. Peut-on définir un concept de norme lexicale? // Langue française. – 1972 – № 16 (La norme). – P. 29–48.

421. Guilbert L. La créativité lexicale / Louis Guibert. – Paris : Larousse, 1975. – 285 p.

422. Guiraud P. Essais de stylistique : [monographie] / Pierre Guiraud. – Paris : Editions Klincksieck, 1980. – 283 p. – (Collection : Initiation à la linguistique. Série B. Problèmes et méthodes).

423. Hagège C. L'homme de paroles. Contribution linguistique aux sciences humaines / Claude Hagège. – Paris : Fayard, 1985. – 410 p.

424. Hagège C. Préface / Claude Hagège // Comment tu tchatche! Dictionnaire du français contemporain des cités / Jean-Pierre Goudaillier. – Paris : Maisonneuve et Larose, 1997. – P. 3–4.

425. Hagège C. Nous laissons l'anglais dominer, par fatalisme ou servilité [Ressource électronique] / [propos requeillis par P. - M. Deschamps] / Claude Hagège //

Enjeux. – 2002. – 11mai. Mode d'accès : langue-francaise.org/.../Dos_Entretien_Hagege_mai_02.php

426. Helgorsky F. La notion de norme en linguistique / F. Helgorsky // Le Français moderne. – 1982 – T. 50. – № 1. – P. 1–14.

427. Histoire de la langue française. 1945 – 2000 / [sous la dir. de G. Antoine et B. Cerquiglini]. – Paris : CNRS Editions, 2000. – 1028 p.

428. Imbs P. Les niveaux de langue dans le dictinnaire / Paul Imbs // Le Français dans le monde. – 1969 . – P. 51–57.

429. Keller M. La Réforme de l'orthographe. Un siècle de débats et de querelles / M. Keller. – Paris : CILF, 1999.

430. Klinkenberg J. - M. A comme aujoud'hui une langue, le français / J. - M. Klinkenberg // Le français dans tous ses états / [sous la dir. de B. Cerquiglini, J. - C. Corbeil, J. - M. Klinkenberg et B. Peeters]. – Paris : Flammarion, 2002. – P. 15–25.

431. Klinkenberg J. - M. O comme l'orthographe, un monstre sacré? / J. - M. Klinkenberg // Le français dans tous ses états / [sous la dir. de B. Cerquiglini, J. - C. Corbeil, J. - M. Klinkenberg et B. Peeters]. – Paris : Flammarion, 2002. – P. 219–229.

432. Lagane R. Notice historique et littétaire / R. Lagane // Remarques sur la langue française / C. F. de Vaugelas. – Paris : Larousse, 1975. – P. 9–17.

433. Lalanne P. Mort ou Renouveau de la langue française / P. Lalanne. – Paris : ed. André Bonne, 1957. – 235 p.

434. Une langue : le français / [sous la dir. de R. Tomassone]. – Paris : Hachette, 2001. – 304 p.

435. La langue française au XXe siècle. L'émergence de l'oral // Nouvelle histoire de la langue française / [sous la dir. de J. Chaurand]. – Paris : Ed. du Seuil, 1999. – P. 583–671.

436. Le Bidois R. Les mots trompeurs ou le délire verbal / Robert Le Bidois. – Paris : Hachette, 1970. – 286 p.

437. Léon P. - R. Aspects phonostylistiques des niveaux de langue / P .-R. Léon // La grammaire du français parlé / [sous la dir. d'A. Rigault]. – Paris : Hachette, 1971. – P. 150–159.

438. Levizac J. - P. - V. L'art de parler et d'écrire correctement la langue françoise, ou Grammaire philosophique et littéraire de cette langue : en 2 vol. / Jean-Pont-Victor Levizac, abbé. — Paris : AUPELF : France – Expansion, 1973. – Reprod. de la 4e éd. – Paris : chez Rémont, 1809.

Vol. 1. – 1809. – 373 p.

439. Lindqvist C. Corpus transcrit de quelques journaux télévisés français : Expériences de constitution [Ressource électronique] / Christina Lindqvist // Journal of French Language Studies. – 2002. – № 12. – Mode d'accès : www.ucm.es/BUCM/compludoc/W/10302/09592695_1.htm

440. Littré E. Préface / Emile Littré // Petit Littré. Dictionnaire de la langue française abrégé du dictionnaire de Littré / [par A. Beaujean]. – Paris : Gallimard et Hachette, 1960. – P. V–VIII.

441. Littré E. Comment j'ai fait mon dictionnaire / [par Pierre Larousse ; postf. et notes de Jacques Cellard] / Emile Littré. – Arles : B. Coutaz, 1992. – 76 p. – (Collection : Guillemets).

442. Lodge A. Une approche sociolinguistique à l'histoire du français / A. Lodge // Liaisons – HESO. – 1997. – № 27–28. – P. 103–112.

443. Lodge R.A. Speakers' perception of non-standard vocabulary in French / R. Anthony Lodge // Zeitschrift für Romanische Philologie. – 1989. – № 105 (5/6). – P. 427–444.

444. Malherbe Fr. de. Œuvres / [précédé du discours sur les œvres de Mr. de Malherbe par Godeau] / François de Malherbe – Paris : INALF, 1961. – Reprod. de l'éd. : Paris : Ch. Chappelain, 1630. – 268 p.

445. Marmontel J. - F. Grammaire et logique // Œuvres complètes : en 16 vol. / Jean-François Marmontel. – Paris, 1819.

Vol. 16. – 1819 (1er éd. 1782). – 193 p.

446. Martin R. Normes, jugements normatifs et tests d'usage / R. Martin // Etude linguistique. – 1972. – № 5. – P. 59–74.

447. Martinet A. Le français sans fard / André Martinet. – Paris : PUF, 1969. – 220 p.

448. Masson M. L'orthographe : guide pratique de la réforme / M. Masson // Новейшая история языковой политики Франции / [сост. Ю. Г. Бахирев]. – М. : Московский лицей, 2001. – С. 62–86.

449. Méla V. Verlan 2000 / V. Méla // Langue française. – 1997. – № 114. Les mots des jeunes. Observatioins et hypothèses. – P. 16–34.

450. Miannay D. Les auditeurs de l'ORTF et la création lexicale / D. Miannay // La Banque des mots. – 1972. – № 3. – P. 3–16.

451. Mortureux M. - F. Analogie « créatrice », formelle et sémantique / M. - F. Mortureux // Langages. – 1974. – N° 36.

452. Müller B. Le français d'aujourd'hui / B. Müller. – Paris : Ed. du Seuil, 1985. – 325 p.

453. Muller Ch. Le chocolat et les dictionnaires / Charles Mullaire // La Banque des mots. – 2006. – № 72. – 106–108.

454. Muller Ch. La langue française vue d'Orthonet / Charles Muller / [avant-propos d'Alain Rey]. – Strasbourg : Presses universitaires de Strasbourg, 2007. – 223 p.

455. Muller Ch. La voiture a-t-elle vaincu l'automobile ? / Charles Muller // La Banque des mots. – 2007. – № 73. – P. 84–86.

456. Nouvelle histoire de la langue française / [sous la dir. de J. Chaurand]. – Paris : Ed. du Seuil, 1999. – 803 p.

457. Ogée J. Biennale de la langue française ; L'enquête « la langue française et vous ». Survol des premiers résultats / Jeanne Ogée // La Banque des mots. – 2002. – № 64. – P. 64–82.

458. Olivet P. - J. Th. d.' Remarques sur la langue françoise / Pierre-Joseph Thoulier d'Olivet. – Paris : chez les frères Barbou, 1793. – 360 p.

459. L'orthographe de tous les jours. Enquête sur les pratiques orthographiques des Français / [recherches coordonnées par V. Lucci et A. Millet]. – Paris : Champion, 1994. – 248 p.

460. Orthonet vous parle! Dialogues, conseils, confidences [Ressource électronique] : Mode d'accès : Orthonet.sdv.fr/pages/informations.htm

461. Osthus D. Le bon usage de l'Internet. Le discours normatif sur la toile [Ressource électronique] / Dietmar Osthus. – Mode d'accès : www.dietmar-osthus.de/norme.htm

462. Pamart P. Mythes et réalités des anglicismes dans la langue des affaires / Paul Pamart // Le français, langue sans frontières : Matér. des quatre premières biennales de la langue française. – Paris : Le Pavillon, 1973. – P. 95–99.

463. Perelman C. Traité d' argumentation : La nouvelle rhétorique / Chaïm Perelman, Lucie Olbrechts-Tyteca. – [6e éd.]. – Bruxelles : Éd. de l'Université de Bruxelles, 2008. – IX–740 p. (Collection : Ublire : fondamentaux).

464. Petiot G. L'Oral dans l'écrit politique / G. Petiot // Langue française. – 1991. – Février. – P. 72–85.

465. Petitot C. - B. Répertoire du théâtre français, ou Recueil des tragédies et comédies restées au théâtre depuis Rotrou / Claude-Bernard Petitot. – Tome 1. – Paris : Foucault, 1803. – 243 p.

466. Pinhas R. Florilège des mimétismes lexicaux anglomaniaques / René Pinhas // La Banque des mots. – 2007. – № 74. – P. 41–48.

467. Pour l'harmonisation orthographiques des dictionnaires / [Conseil international de la langue française ; av.-pr. de Joseph Hanse]. – Paris : CILF, 1988. – 130 p.

468. Preston D. R. Content-oriented discourse analysis and folk linguitics / D. R. Preston // Language Sciences. – 1994. – Vol. 16. – № 2. – P. 285–331.

469. Quelques exemples de remarques normatives de la neuvième édition du Dictionnaire de l'Académie française [Ressource électronique]. – Mode d'accès : http://www.academie-francaise.fr/dictionnaire/normatives.html

470. Quemada B. A propos de la néologie. Essai de délimitation des objectifs et des moyens d'action / Bernard Quemada // La Banque des mots. – 1971. – № 2. – P. 137–150.

471. Questions de langue les plus fréquemment posées par nos correspondants, assorties des réponses du Service du Dictionnaire de l'Académie française [Ressource électronique]. – Mode d'accès : www.academie-francaise.fr/langue/questions.html

472. Rapport sur la féminisation des noms de métier, fonction, grade ou titre / [Premier ministre, Commission générale de terminologie et de néologie]. – Paris : Ministère de la culture et de la communication, Délégation générale à la langue française, 1998. – 54 p.

473. Rapport sur l'état de la France. 120 données clefs // L'Express. – 2002. – du 3 au 9 janvier. – P. 42–81.

474. Raude A. J. Le français menacé par le « look » / A. J. Raude // Les Nouvelles de Moscou. – 1985. – № 49. – P. 9.

475. Raude A. J. Le français menacé par le « look » / A. J. Raude // Les Nouvelles de Moscou. – 1985. – № 50. – P. 9.

476. Les Rectifications de l'orthographe. – (Conseil supérieur de la langue française) // Dictionnaire des difficultés du français / Péchoin D., Dauphin B. – Paris : Larousse, 2001. – P. X–XXVIII.

477. Restaut P. Principes généraux et raisonnés de la grammaire françoise : par demandes et par réponses, dédiés à Monseigneur le duc de Chartres / Pierre Restaut. – Paris : France – Expansion : AUPELF /CNRS, 1973. – Reprod. de l'éd. : Paris : J. Desaint, 1730. – XXVI, 320 p.

478. Rey A. Usages, jugements et prescriptions linguistiques / Alain Rey // Langue française. – 1972. – № 16. – P. 4–28.

479. Rey A. Un interview / [recueilli par M. Filet] / Alain Rey // Les Nouvelles de Moscou. – 1986. – № 7. – P. 8.

480. Rey A. Préface du Grand Robert de la langue française / Alain Rey // Le Grand Robert de la langue française. – En 6 vol. – [2e éd. dir. par A. Rey]. – Paris : Dictionnaires Le Robert, 2001. – P. XIX–XXIX.

481. Rey A. Littre : L'humaniste et les mots / Alain Rey. – Paris : Gallimard, 2008. – 335 p.

482. Rey-Debove J. La Réforme de l'orthographe au banc d'essai du Robert / J. Rey-Debove, B. Le Beau-Benza. – Paris : Le Robert, 1991. – 78 p.

483. Ricœur P. Le conflit des interprétations. Essais d'herméneutique / Paul Ricœr. – Paris. : Ed. du Seuil, 1969. – 501 p.

484. Rivenc P. Lexique et langue parlée / P. Rivenc // La grammaire du français parlé / [sous la dir. d'A. Rigault]. – Paris : Hachette, 1971. – P. 52–69.

485. Riverain J. Le français langue des affaires / J. Riverain //La Banque des mots. – 1972. – № 3. – P. 57–63.

486. Robillard D. de. F comme la guerre des francophonies n'aura pas lieu... / D. de Robillard // Le français dans tous ses états / [sous la dir. De B. Cerquiglini, J. - C. Corbeil, J. - M. Klinkenberg et B. Peeters]. – Paris : Flammarion, 2002. – P. 75–93.

487. Rocard M. Réponse du Premier ministre devant le Conseil supérieur de la langue française, le 19 juin 1990 / Michel Rocard // Новейшая история языковой политики Франции / [сост. Ю. Г. Бахирев]. – М. : Московский лицей, 2001. – С. 22–23.

488. Rudder O. de. Le français qui se cause. Splendeurs et misères de la langue française / O. De Rudder. – Paris : Balland, 1986. – 263 p.

489. Saint Robert Ph. de. La cause du français. Du service de la langue française à la naissance de la francophonie / Ph. de Saint Robert. – Paris : La Place Royale, 1987. – 66 p.

490. Sauvageot A. Les procédés expressifs du français contemporain / Aurélien Sauvageot. – Paris : Librairie C. Klincksieck, 1957. – 239 p.

491. Sauvageot A. La Langue vivante. Français écrit, français parlé / Aurélien Sauvageot. – Paris : Librairie Larousse, 1962. –236 p.

492. Sauvageot A. Portrait du vocabulaire français / Aurélien Sauvageot. – Paris : Larousse, 1964. – 288 p.

493. Sauvageot A. La langue française et les nécessités de l'expression scientifique et technique / Aurélien Sauvageot // Vie et Langage. – 1966. – № 176. – P. 634.

494. Sauvageot A. Francais d'hier ou français de demain? / Aurélien Sauvageot. – P. : Fernand Nathan, 1978. – 189 p.

495. Schmid H. An introduction to cognitive linguistics / H. Schmid, F. Ungerer. – Harlow, London : Longman, 2006. – 384 p.

496. Seux B. Une parlure argotique de collégiens / B. Seux // Langue française. – 1997. – № 114. – P. 82–103.

497. Simon M. Introduction / M. Simon //. Œuvres poétiques / F. de Malherbe. – Paris : Garnier – Flammarion, 1972. – P. 11–22.

498. Sourdot M. La dynamique du français des jeunes : sept ans de mouvement à travers deux enquêtes (1987–1994) / M. Sourdot // Langue française. – 1997. – № 114. – P. 56–81.

499. Trescases P. Les Anglo-américanismes du Petit Larousse illustré / P. Trescases // The French review. – 1979. – Vol. 53 – № 1. – P. 68–74.

500. Trescases P. Le franglais vingt ans après / P. Trescases. – Montréal / Toronto : Guérin, 1982. – 150 p.

501. Vaugelas C. F. de. Nouvelles remarques de M. De Vaugelas sur la langue française : ouvrage posthume / [avec des observations de L. -A. Alemand] / Claude Favre de Vaugelas. – Paris : Hachette, 1971. – Reprod. de l'éd. : Paris : G. Desprez, 1690. – LXXXYI, 503 p.

502. Vaugelas C. F. de. Remarques sur la langue française : utiles à ceux qui veulent bien parler et bien écrire / Claude Favre de Vaugelas. – Paris : Hachette, 1971. – 668 p. : Reprod. de l'éd. : Paris : Vve Camusat et P. Le Petit, 1647.

503. Vaugelas C. F. de. Remarques sur la langue française/ Claude Favre de Vaugelas. – Paris : Larousse, 1975. – 178 p.

504. Vinay J. - P. Stylistique comparée du français et de l'anglais, méthode de traduction / J. - P. Vinay, J. - L. Darbelnet. – Paris : Didier, 1958. – 331 p. – (Collection : Bibliothèque de stylistique comparée).

505. Wagner R. L. Grammaire du Français classique et moderne / R. L. Wagner, J. Pinchon. – Paris : Hachette, 1991. – 688 p.

506. Wailly N. - Fr. de. Principes généraux et particuliers de la langue française / François de Wailly. – 8e éd. abrégé de la grammaire françoise. – Paris : Barbou, 1777. – XII, 472 p.

507. Walter H. L'aventure des mots français venus d'ailleurs / Henriette Walter. – Paris : Robert Laffont, 1997. – 345 p.

508. Walter H. Le lexique des très jeunes / Henriette Walter // Langue française. – 1997. – № 114. – P. 41–55.

509. Wartburg W. v. Evolution et structure de la langue française / W. v. Wartburg. – [3e éd.]. – Berne : Ed. A. Francke S. A., 1946. – 321 p.

510. Weinstein B. Francophonie : purism at the international level / B. Weinstein // The Politics of Language Purism / [éd. by B. H. Jernudd, M. J. Shapiro]. – Berlin, New York Mouton de Gruyer, 1989. – P. 53–64.

511. Wilmet M. D comme décrire ou prescrire / M. Wilmet // Le français dans tous ses états / [sous la dir. de B. Cerquiglini, J. - C. Corbeil, J. - M. Klinkenberg et B. Peeters]. – Paris : Flammarion, 2002. – P. 51–61.

512. Yaguello M. X comme XXL. La place des anglicismes dans la langue / M. Yaguello // Le français dans tous ses états / [sous la dir. de B. Cerquiglini, J. - C. Corbeil, J. - M. Klinkenberg et B. Peeters]. – Paris : Flammarion, 2002. – P. 353–361.

513. Zellal N. Langue naturelle – langage artificiel : à propos de deux types d'interactions / Nassim Zellal // La Banque des mots. – 2007. – № 74. – P. 111–120.

СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

514. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / Ольга Сергеевна Охманова. – М. : Сов. Энциклопедия, 1966. – 607 с.

515. Гак В. Г. Новый французско-русский словарь / Владимир Григорьевич Гак, Клавдия Александровна Ганшина. – [6-е изд.]. – М. : Русский язык, 2001. – 1195 с.

516. Ганич Д. І. Словник лінгвістичних термінів / Дмитро Іванович Ганич, Іван Степанович Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – 360 с.

517. Гринева Е. Ф. Словарь разговорной лексики французского языка (на материале современной художественной литературы и прессы) / Евгения Федоровна Гринева, Татьяна Николаевна Громова. – М. : Цитадель, 1997. – 640 с.

518. Дополнение к Большому англо-русскому словарю / [под общ. рук. И. Р. Гальперина]. – М. : Русский язык, 1980, – 431 с.

519. Єрмоленко С. Я. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, О. Г. Тодор / [за ред. С. Я. Єрмоленко]. – К. : Либідь, 2001. — 224с.

520. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : [словник-довідник] / Віталій Вікторович Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.

521. Культурология. XX век : словарь [гл. ред. А. Я. Левит]. – С.Пб. : Университетская книга, 1997. – 640 с.

522. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Сов. Энциклопедия, 1990. – 685 с.

523. Новый большой англо-русский словарь : в 3 т. / [Юрий Дереникович Апресян, Эсфирь Максимовна Медникова, Анастасия Владимировна Петрова и др.]. – [5-е изд., стер.]. – М. : Русский язык, 2000.

Т. 1 : A – F. – 832 с. Т. 2 : G – Q. – 828 с. Т. 3 : R – Z. – 824 с.

524. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / [под ред. Л. И. Скворцова] / Сергей Иванович Ожегов. – [26-е изд., испр. и доп.]. – М. : Оникс : Мир и Образование, 2009. – 1357, [2] с.

525. Руднев В. П. Словарь культуры XX века. Ключевые понятия и тексты / Вадим Петрович Руднев. – М. : Аграф, 1997. – 384 с.

526. Русский словарь языкового расширения / [сост. А. И. Солженицын]. – М. : Наука, 1990. – 272 с.

527. Русский язык : [энциклопедия / под ред. Ю. Н. Караулова]. – М. : Изд.-во “Большая Российская энцикл.”, 2003. – 704 с.

528. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : Термінологічна енциклопедія / Олена Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.

529. Словник афіксальних морфем української мови / [Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Карпіловський В. С., Недозим Т. І.] – К. : Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, 1998. – 435 с.

530. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / [Алексеева Л. М., Аннушкин В. И., Баженова Е. А. и др. ; ред. М. Н. Кожина]. – М. : Флинта, Наука, 2003. – 694 с.

531. Толковый словарь русского языка начала XXI века : актуальная лексика : около 8500 слов и устойчивых словосочетаний / [авт.-сост. Г. Н. Скляревская и др. ; под ред. Г. Н. Скляревской]. – М. : Эксмо, 2008. – 1131, [2] с.

532. Толковый словарь современного русского языка. Языковые изменения конца XX столетия / [ред. Г. Н. Скляревская]. – М. : Астрель : АСТ, 2001. – 894 с.

533. Трудности словоупотребления и варианты норм русского литературного языка : словарь-справочник / [ред. К. С. Горбачевич]. – Л. : Наука. Ленингр. отдел., 1973. – 518 с.

534. Українська мова : [енциклопедія / редкол. : М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 2000. – 752 с.

535. Франция. Лингвострановедческий словарь / [под ред. Л. Г. Ведениной]. – М. : “Интердиалект” / “АМ”, 1997. – 1040 с.

536. Франция : [справочное изд.]. – М. : Министерство иностранных дел Франции, Интердиалект+, 1999. – 271 с.

537. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики : енцикл. словник для фахівців з теоретичних гуманіт. дисциплін та гуманіт. інформатики / Ірен Борисівна Штерн. – К. : АртЕк, 1998. – 335с.

538. Bernet Ch., Dictionnaire du français parlé. Le monde des expressions familières / Ch. Bernet, P. Rézeau. – Paris : Seuil, 1989. – 465 p.

539. Berthier P. - V. Le français écorché / P. - V. Berthier, J. - P. Colignon. – Paris : Libr. Classique E. Belin, 1987. – 251 p.

540. Berthier P. - V. Le français qu’on malmène / P. -V. Berthier, J. - P. Colignon. – Paris : Belin, 1995. – 255 p.

541. Bescherelle L. - N. Dictionnaire national ou Dictionnaire universel de la langue française : en 2 vol. / Louis - Nicolas Bescherelle. – Paris : AUPELF : France – Expansion. – Reprod. de l'éd. : Paris : chez Gamier frères, 1856.

Tome 1 [A – F]. – 1856. – VII, 1319 p.

542. Bruant A. L'argot au XXe siècle : dictionnaire français-argot / Aristide Bruant / [introd. de Pierre Merle]. – Paris : Fleuve noir, 1993. – IX–456 p. – (Collection : Super poche).

543. Capelovici J. Guide du français correct. Pièges, difficultés et chausse-trapes de la langue française / J. Capelovici. – Paris : l'Archipel, 1992. – 282p.

544. Caradec F. N'ayons pas peur des mots. Dictionnaire du français argotique et populaire / F. Caradec. – Paris : Larousse, 1988. – 319 p.

545. Cellard J. Dictionnaire du français non conventionnel / Jacques Cellard, Alain Rey – Paris : Hachette, 1980. – XVII, 894 p.

546. Colin J. - P. Dictionnaire de l'argot / Colin J. - P., Mével J. - P. , Leclère Ch. – Paris : Larousse, 1994. – XXVII, 763 p.

547. Colin J. - P. Dictionnaire des difficultés du français / Jean - Paul Colin. – Paris : Dictionnaires Le Robert, 1994. – XIX, 859 p.

548. Depecker L. Les mots de la francophonie / Loïc Depecker. – Paris : Ed. Belin, 1988 – 335 p.

549. Depecker L. Les mots des régions de France / Loïc Depecker. – Paris : Belin, 1992. – 447 p.

550. Depecker L. Dictionnaire du français des métiers. Adorables jargons /Loïc Depecker. – Paris : Ed. du Seuil, 1995. – 352 p.

551. Dictionnaire d'analyse du discours / [sous la dir. de P. Charaudeau, D. Maingueneau]. – Paris : Ed. du Seuil, 2002. – 666 p.

552. Dictionnaire de l'Académie française : A – Enz. – Paris : Editions Julliard, 1994. – XXI, 1857 p.

553. Dictionnaire de l'Académie française : A – Patte / [conception et réalisation informatique : Jacques Dendien]. [Ressource électronique]. – [9e éd.]. –2009. – Moded'accès : www.atilf.atilf.fr/academie 9.htm

554. Dictionnaire de la langue française : [en 4 vol.] / Par E. Littré. — Paris : Librairie Hachette, 1878. – LX, 2628 p.

555. Dictionnaire de la langue française. Lexis. – [éd. rev. et corr.] – Paris : Larousse, 1999. – XVI, 2109 p.

556. Dictionnaire de la linguistique / [sous la dir. de Georges Mounin]. – Paris : Presses universitaires de France, 1995. – XXXVII–340 p.

557. Dictionnaire de linguistique et des sciences du langage / [sous la dir. de J. Dubois]. – P. : Larousse, 1994. – 514 p.

558. Dictionnaire de termes normalisés des sciences et techniques / [Délégation générale à la langue française ; Association nationale des docteurs ès sciences ; sous la dir. de Serge Paul ; avec la collab. de Patrick Aimedieu, Maurice Claisse, Colette Deschamps]. – Délégation générale à la langue française, Service de terminologie : Direction des journaux officiels, 1993. – 410 p. – (Collection : Journal officiel de la République française).

559. Dictionnaire de termes nouveaux des sciences et des techniques / [sous la dir. de G. Quemada]. – Paris : CILF, Agence de coopération culturelle et technique, 1983. – XIX, 605 p.

560. Dictionnaire des structures du vocabulaire savant. Eléments et modèles de formation / [par H. Cottez]. – [2e éd]. – Paris : Le Robert, 1982. – XXIV, 515 p.

561. Dictionnaire des termes officiels de la langue française / [Délégation générale à la langue française]. – Paris : Direction des journaux officiels, 1994. – V, 462 p. – (Collection : Journal officiel de la République française).

562. Dictionnaire du français contemporain illustré / [dir. J. Dubois]. – Paris : Larousse, 1980. – XXXII, 1263 p.

563. Dictionnaire du français. Référence apprentissage / [sous la dir. de J. Rey-Debove]. – Paris : Dictionnaires Le Robert, CLE international, 1999. – XIV, 1233 p.

564. Dictionnaire Hachette encyclopédique illustré. – Paris : Hachette Livre, 1997. – XIV, 2006 p.

565. Dictionnaire historique de la langue française / [sous la dir. de A. Rey ; avec la collab. de Marianne Tomi, Tristan Hordé, Chantal Tanet]. – En 3 vol. – Paris : Dictionnaires Le Robert, 1998. – VIII–4304 p.

Vol. 1 : A–E. Vol. 2 : F–PR. Vol. 3 : PR–Z.

566. Dupas A. Modernissimots. Le dictionnaire du temps présent / A. Dupas, F. José. – Paris : Ed. Jean - Claude Lattès, 1987. – 378 p.

567. Dupré P. Encyclopédie du bon français dans l'usage contemporain : difficultés, subtilités, complexités, singularités : en 3 vol. / [sous la dir. de Paul Dupré ; comité de rédac. sous la présidence de Fernand Keller, avec la collaboration de Jean Batany]. – Paris : Ed. de Trévise, 1972. – LXIV, 2717 p.

Vol. 1 : A–Est. Vol. 2 : Et–Opt. Vol. 3 : Opt–Z

568. Gilbert P. Dictionnaire des mots contemporains / Paul Gilbert. – Paris : Le Robert, 1980. – 739 p.

569. Gilder A. En vrai français dans le texte. Dictionnaire franglais – français / A. Gilder. – Paris : Le cherche midi éditeur, 1999. – 376 p.

570. Girodet J. Dictionnaire du bon français / Jean Girodet. – Paris : Bordas, 1981. – 896 p.

571. Goudailler J. - P. Comment tu tchatches. Dictionnaire du français contemporain des cités / J. – P. Goudailler. – Paris : Maisonneuve et Larose, 1997. – 193 p.

572. Grand Larousse en 5 volumes. – Paris : Librairie Larousse, 1990. – XXXI, 3263 p.

573. Le Grand Robert de la langue française. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française / [sous la dir. de Paul Robert]. – [2e éd. dir. par Alain Rey]. – Paris : Le Robert, 2001. – Pagination multiple.

Vol. 1 : A–Char. Vol. 2 : Chas–Enth. Vol. 3 : Enti–Incl. Vol. 4 : Inco–Orga. Vol. 5 : Orge–Roma. Vol. 6 : Romb–Z.

574. Grevisse M. Le bon usage. Grammaire française avec des remarques sur la langue française d'aujourd'hui / Maurice Grevisse. – [8e éd., revue]. – Gembloux : Editions J. Duculot, 1964. – 1194p.

575. Grevisse M. Le français correct. Guide pratique / Maurice Grevisse. – [3e éd.]. – Paris Duculot, 1982. – 440 p.

576. Grevisse M. Le Bon usage. Grammaire française / Maurice Grevisse /[refondue par André Goosse]. – [13e éd.]. – P. : Duculot, 1997. – XXXVIII, 1762 p.

577. Hachette. Le Dictionnaire du français. – Paris : Hachette, 1992. – XIV, 1807 p.

578. Hanse J. Nouveau dictionnaire des difficultés du français moderne / Joseph Hanse. – Paris : De Boeck, Duculot, 1996. – 649, 70 p.

579. Höfler M. Dictionnaire des anglicismes /M. Höfler. – Paris : Larousse, 1982. – XXV, 308 p.

580. Larousse. Dictionnaire du français / [dir. J. Dubois]. – Paris : Larousse, 1993 (1987, pour l'édition originale). – XXXII, 1095 p.

581. Le Garff A. Dictionnaire de l'informatique / A. Le Garff. – Paris : PUF, 1975 ; – X, 570 p.

582. Lerond A. Dictionnaire de la prononciation / A. Lerond. – Paris : Librairie Larousse, 1980. – LXXVI, 589 p.

583. Longman dictionary of contemporary English. The complete guide to written and spoken English. – [3 ed.]. – Harlow (Essex) : Longman, 1995. – XXII, 1668 p.

584. Longman New Universal Dictionary / [ed.-in-chief P. Procter]. – Harlow : Longman, 1982. – XXVI, 1158 p.

585. Merle P. Le dico du français branché / Pierre Merle. – Paris : Ed. du Seuil, 1999. – 415 p.

586. Merle P. Nouveau dictionnaire de la langue verte : le français argotique et familier du XXIe siècle / Pierre Merle / [préface de Claude Duneton]. – Paris : Denoël, 2007. – 889 p.

587. Merlin L. La Langue verte du troupier, dictionnaire d'argot militaire. – [2e éd] / Léon Merlin. – Paris et Limoges : H. Charles Lavauzelle, 1888. – 91 p.

588. Le Micro-Robert. Dictionnaire d'apprentissage de la langue française / [réd. dir. par A. Rey]. – Paris : Dictionnaires le Robert, 1992. – XXIII, 1376 p.

589. Les mots « dans le vent » / J. Giraud, P. Pamart, J. Riverain. – Paris : Larousse, 1971. – 251 p.

590. Les mots nouveaux du français vivant // Dictionnaire Hachette encyclopédique illustré. – Paris : Hachette Livre, 1997. – P. 2031–2038.

591. Noter R. de Dictionnaire français-argot et des locutions comiques /[préface par Paul Burani, illustrations de A. Vignola] / Raphaël de Noter. – Paris : A. Méricant, 1901. – 118 p.

592. Le Nouveau Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française / [sous la dir. de J. Rey-Debove et A. Rey]. – Paris : Dictionnaires Le Robert, 2000. – XXXY, 2843 p.

593. Le nouveau Petit Robert de la langue française : version électronique [Ressource électronique] / [réalisation informatique, Bureau Van Dijk]. – Paris : Dictionnaires le Robert-Sejer, cop. 2009. – 1 disque optique numérique (CD-ROM) : coul., son. ; 12 cm + 1 manuel d'utilisation (23 p.). – Configuration requise : PC Pentium III ; 128 Mo de mémoire vive ; Windows XP, Vista ; 300 Mo d'epace disque libre ; Internet Explorer 6. Autre configuration requise : Macintosh (compatible Mac Intel) ; 128 Mo de mémoire vive ; Mac OS 10.3.9 ; 300 Mo d'espace disque libre ; Safari 2. – Titre provenant de l'étiquette du support.

594. Les nouveaux mots « dans le vent » / J. Giraud, P. Pamart, J. Riverain. – Paris : Larousse, 1974. – 272 p.

595. Patrice L. Du Bruit dans Landerneau. Dictionnaire des noms propres du parler commun / L. Patrice. – Paris : Arléa, 1996. – VIII, 552 p.

596. Péchoin D. Dictionnaire des difficultés du français / D. Péchoin, B. Dauphin. – Paris : Larousse, 2001. – XXYIII, 660 p.

597. Petitot G. Le Robert des sports / G. Petitot. – Paris : Le Robert, – XXV, 553 p.

598. Le Petit Larousse illustré. – Paris : Larousse, 2000. – 1786 p.

599. Le Petit Larousse multimédia [Ressource électronique]. – Paris : Larousse, 2008. –1 disque optique numérique (CD-R) : coul. ; 12 cm. – Configuration requise : PC Pentium III 800 MHz pour l'installation serveur (Pentium II 300 MHz pour l'installation client) ; Windows 2000 Server, NT server 4 SP 6 pour l'installation serveur (Windows 98, 2000, NT4.0, XP pour l'installation client). – Titre provenant de l'écran-titre.

600. Le Petit Littré. Dictionnaire de la langue française abrégé du dictionnaire de Littré / [par A. Beaujean]. – Paris : Gallimard et Hachette, 1960. – 2449 p.

601. Le Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française / [sous la dir. de J. Rey-Debove et A. Rey]. – Paris : Dictionnaires Le Robert, 1981. – XXXY, 2843 p.

602. Pougeoise M. Dictionnaire de grammaire et des difficultés grammaticales / Michel Pougeoise. – Paris : Armand Colin, 1998. – XII, 436 p. – (Collection Cursus. Série Littérature).

603. Rey-Debove J. Dictionnaire des anglicismes. Les mots anglais et américains en français / Josette Rey-Debove, Gilberte Gagnon ; avec la collab. de A. Rey, G. J. Forgue, E. Lançon. – Paris : Le Robert, 1990. – XX, 1150 p. – (Collection : Les Usuels du Robert).

604. Le Robert méthodique. Dictionnaire méthodique du français actuel / [réd. dirigée par J. Rey-Debove]. – Paris : Le Robert, 1982. – XXIII, 1617 p.

605. Le Robert oral – écrit. L'Orthographe par la phonétique / [réd. dir. par D. Taulelle]. – Paris : Dictionnaires Le Robert, 1989. Montréal: Dicorobert Inc., 1989. – XVIII, 1299 p.

606. Sandry G. Dictionnaire de l'argot moderne [3e édition] / Géo Sandry et Marce Carrère. – Paris : Éditions du Dauphin, 1956. – 255 p.

607. Thomas A. V. Dictionnaire des difficultées de la langue française / A. V. Thomas. – Paris : Larousse, 1984. – XII, 435 p.

608. Timmermans A. L'Argot parisien. Étude d'étymologie comparée suivie du vocabulaire / Adrien Timmermans. – Paris : C. Klincksieck, 1892. – XII–318 p.

609. Trésor de la langue française. Dictinnaire de la langue du XIXe et du XXe siècles. : en 16 vol. / [conception et réalisation informatique : Jacques Dendien] [Ressource électronique]. – 2009. – Mode d'accès : http // atilf.atil.fr/tlf.htm

610. Variétés géographiques du français de France aujourd'hui. Approche lexicographique. / [sous la dir. de Pierre Rézeau]. – Bruxelles, Paris : Duculot, 1999. – 395 p. – (Collection : Champs linguistiques. Recueils).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

611. Amette J. - P. La Maîtresse de Brecht : [roman] / Jacques-Pierre Amette. – Paris : Albin Michel, 2003. – 301 p.

612. Arnaud C. Jean Cocteau / Claude Arnaud. – Paris : Gallimard, 2003. – 864 p.

613. Bardolle O. Mode in France. Les dessous du prêt-à-porter / O. Bardolle. – Paris : Editions Alain Moreau, 1979. – 229 p.

614. Bombardier D. Lettre ouverte aux Français qui se croient le nombril du monde / Denise Bombardier. – Paris : Albin Michel, 2000. – 137 p.

615. Bruckner P. Les Voleurs de beauté : [roman] / Pascal Bruckner. – Paris : Grasset, 1997. – 195 p.

616. Chabrol J. - P. Vladimir et les Jacques: [roman] / J. - P. Chabrol. – P. : Grasset, 1980. – 341 p.

617. Dicale B. Juliette Gréco. Les vies d'une chanteuse / Bertrand Dicale. – Paris : Ed. Jean-Claude Lattès, 2001. – 744 p.

618. Geille A. Portrait d'un amour coupable : [roman] / A. Geille. – P. : Grasset, 1981. – 219 p.

619. Giroud F. Le bon plaisir : [roman] / F. Giroud. – P : Mazarine, 1983. – 298 p.

620. Iconographie et littérature. D'un art à l'autre : [recueil des texts]. – Paris : PUF, 1983. – 219 p.

621. Joies de l'Athlétisme. – Paris : Hachette, 1978. – 239 p.

622. Kempf R. L'indiscrétion des frères Goncourt: [essai] / R. Kempf. – Paris : Grasset, 2004. – 259 p.

623. Lainé P. La dentellière. Tendres cousines : [romans] / Pascal Lainé. – Paris : Gallimard, 1979. – Харків : Фоліо, 2001. – 447 p.

624. Lapouge G. En étrange pays : [roman] / Gilles Lapouge. – Paris : Albin Michel, 2003. – 176 p.

625. Le Guillon Ph. Les sept noms du peintre. Vies imaginaires d'Erich Sebastian Berg: [roman] / Philippe Le Guillon. – Paris : Gallimard, 1997. – 389 p.

626. Lelorain P. Paris. Section urbaine : [chroniques] / Patrice Lelorain. – Paris : Éd. de la Différence, 1996. – 125 p.

627. Mallet-Joris F. Dickie – roi : [roman] / Françoise Mallet-Joris. – P : Grasset, 1979. – 478 p.

628. Mathiex J. Mondialisation. Les nouveaux défis d'une histoire ancienne / Jean Mathiex. – Paris : Le Félin, 2003. – 249 p.

629. Matinet G. Les Clés de la Ve Republique / Gilles Matinet. – Paris : Seuil, 2002. – 157 p.

630. Miège B. La Production du cinéma / B. Miège, J. - P. Simon, R. Prédal. – Grenoble : Presse universitaires de Grenoble, 1980. – 172 p.

631. Mignard A. La nouvelle française contemporaine /Annie Mignard. – Paris : Ministère des Affaires étrangères – ADPF, 2000. – 158 p.

632. Modiano P. Une jeunesse : [roman] / Patric Modiano. – P : Gallimard, 1981. – 193 p.

633. Modiano P. De si braves garçons : [roman] / Patric Modiano. – P : Gallimard, 1982. – 197 p.

634. Modiano P. Un cirque passe : [roman] / Patric Modiano. – Paris : Gallimard, 1992. – Харьков : Фолио, 1999. – 191 p.

635. Monnier G. Le Corbusier / Gérard Monnier. – Tournai : La Renaissance du Livre, 1999 ; – 240 p.

636. Perec G. La vie. Mode d'emplois : [roman] / Georges Perec. – P : Hachette, 1978. – 700 p.

637. Peyrefitte R. L'enfant de Cœur : [roman] / René Peyrefitte. – P : Albin Michel, 1978. – 556 p.

638. Poivre d'Arvor P. L'irrésolu : [roman] / P. Poivre d'Arvor. – Paris : Albin Michel, 2000. – 386 p .

639. Puaux P. Avignon en Festivals / P. Puaux. – Paris : Hachette, 1983. – 317 p.

640. Réval A. Aznavour. Le Roi de cœur / Annie et Bernard Réval. – Paris : Ed. Frace-Empire, 2001. – 443 p.

641. Robbe-Grillet A. Djinn. Un trou rouge entre les pavés disjoints : [roman] / Alain Robbe-Grillet. – P : Les éditions de Minuit, 1981. – 146 p.

642. Rufin J. - Ch. Les causes perdues : [roman] / J. - Ch. Rufin. – Paris : Gallimard, 1999. – 234 p.

643. Sagan F. La Femme fardée : [roman] / Françoise Sagan. – Paris : Editions Ramsay, 1981. – 500 p.

644. Sagan F. Un certain sourire : [roman] / Françoise Sagan. – M. : Изд-во "Менеджер", 2004. – 128 p.

645. Sagan F. Dans un mois, dans un an : [roman] / Françoise Sagan. – M. : Юпитер – Интер, 2004. – 107 p.

646. Salgas J. - P. Roman français contemporain / J. - P. Salgas, A. Nadaud, J. Schmidt. – Paris : Ministère des Affaires étrangères – ADPF, 1997. – 175 p.

647. Savatier P. Le Photographe : [roman] / P. Savatier. – Paris : Gallimard, 1983. – 358 p.

648. Stil A. Le Médecin de charme : [roman] / André Stil. – Paris : Grasset, 1980. – 239 p.

649. Troyat H. La Dérision : [roman] / Henri Troyat. – Paris : Flammarion, 1983. – 192 p.

650. Vitoux F. Fin de saison au Palazzo Pedrotti : [roman] / F. Vitoux. – Paris : Seuil, 1983. – 185 p.

651. Weyergans F. Franz et François : [roman] / F. Weyergans. – Paris : Bernard Grasset, 1999. – 414 p.

СПИСОК ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ

1. La Banque des mots.
2. L'Express.
3. Le Figaro.
4. L'Humanité.
5. Humanité Dimanche.
6. Journal officiel de la Rébublique française. Edition des lois et des décrets.
7. Libération.
8. Le Monde.

9. Le Nouvel Observateur.
10. Paris Match .
11. Le Point.
12. Sciences et Avenir.
13. Vie et Langage.

ДОДАТОК А
АТЕСТАЦІЇ ВЖИВАНЬ МОВНИХ ФАКТІВ І СЛОВНИКОВІ ПРИКЛАДИ

А.1. Успіхи неофіційної нормалізайії англо-американських запозичень.

Витиснення чи зрушення норми на користь запропонованих дирижистами французьких еквівалентів англо-американських запозичень *speaker* n.m. **“радіо, тлб.** диктор” → *annonceur* n.m. (було прийнято *présentateur* n.m.); *pipe-line* n.m. “трубопровід”→ *oléoduc* n.m. (насправді *pipe-line* і *oléoduc* співіснують як гіперонім і гіпонім); *hardware* n.m. “**обч.** апаратне забезпечення ЕОМ” → *matériel* n.m.; *software* n.m. “**обч**. програмне забезпечення ЕОМ” → *logiciel* n.m. (дало **амер**. *logistics*); *computer* n.m. “електронно-обчислювальна машина” → *ordinateur* n.m.; *pacemaker* n.m. “**мед**. електрокардіостимулятор” → *stimulateur* n.m. *(cardiaque*) [448].

Наші приклади витіснення англо-американізму: *single* n.m. “одномісне купе” ← *cabine* n.f. *individuelle*; зрушення норми на користь французьких замін: *engineering* n.m. “**тех**. всебічна розробка промислового проекту” ← *ingénierie* n. f.; *self-service* “самообслуговування (у магазині, ресторані) ← *libre-service* n.m.; *agressif*, -ive adj “1. заповзятливий; активний; енергійний; 2. чіпкий, наполегливий, напористий” ← *dynamique* adj; співіснування в мові конкурентних варіантів: *royalty* n.m. “**ком**. відсотки (що виплачуваються автору патентованого винаходу тощо)”/ *redevances* n.f. pl.

А.2. Реальну конкуренцію американізму *kitchenette* n.f. “кухонний блок” склало складне слово *coin(-)cuisine* n.m.

Hans s’amusait de ce fils d’un marchand de bouchons de la Forêt-Noire qui avait passé la mortié de la guerre dans un sous-marin patrouillant dans l’Atlantique, coin cuisine. Théo n’avait aucun sens de la mystique politique mais, apprenti cuisinier dans son adolescence, il avait tait preuve d’un sens remarquable de la dénonciation (611, p. 70).

А.3. “Престижний” американізм *dressing (room)* n.m. “гардеробна, кімната, суміжна зі спальнею, призначена для зберігання одягу” і його офіційно рекомендований еквівалент *vestiaire* n.m.

Пор. атестацію: *Autrefois mésestimés, ces anciens quartiers ouvriers, en pleine rénovation, redeviennent attractifs ! [...]Pour s’offrir par exemple aux Bourroches, au sud-ouest de la ville, cette maison jumelée sur deux niveaux avec cuisine américaine, véranda, dressing, combles aménageables, sous-sol et garage, vendue 206000 є* (E, 07.09.06). Пор. офіційно рекомендований, але невживаний еквівалент *vestiaire* n.m. без семи “престижне”: « meuble ou endroit d’un logement aménagé pour déposer les vêtements » (PR).

А.4. Реально вживані стилістичні синоніми *flipper* n.m. “**Fam** пінбол, більярд-автомат” / *billard* n.m. *électrique*.

Nous sommes entrés dans le premier café. Des clients entouraient le flipper, près de la vitre, et pendant que l’un d’eux jouait, ils parlaient bruyamment (634, p. 39).

La nuit était noire, il pleuvait un peu. C’était affreux, dans Paris, cette recherche absurde où la fatique le disputait en elle [Josée] à cette nécessité de rertrouver Jacques.[...]

Dans le dixième café, elle le vit. Il lui tournait le dos et jouait au billard électrique (645, p. 71–72).

А.5. Образний вираз *(se mettre) dans les starting-blocks* “**перен**. стартувати, бути напоготові”.

Les syndicats dans les startings-blocks.

L’adoption définitive, prévue mardi, du projet de loi sur les 35 heures va donner le top de départ officiel de la phase de négociations syndicats – patronat [...] En d’autres termes, les syndicats sont invités à se mettre dans les starting-blocks (H, 18.05.98).

Sécurité: *La réforme de la justice dans les starting-blocks* (H, 09.01.03).

A.6. *Week-end* n.m. “уікенд”.

A.6.1. Приклад подвійної актуалізації *fin de semaine* “кінець тижня” і “уікенд”.

Et c’est ainsi que j’ai pu vivre pendant des années dans l’instant, un instant sans commentaires,un instant indéfini. Pourtant un instant avait de l’histoire, puisqu’il y avait eu Lucienne, Juliette, Jeannine. Puisqu’il y avait eu un temps, des fins de semaine et des débuts de semaine (618, p. 27).

A.6.2. Французький еквівалент *samedi-dimanche* n.m.

Saint-Mouezy, qui avait été un gros bourg, un marché, n’était plus qu’une juxtaposition de résidences restaurées, désertes la semaine, bondées les samedis-dimanches de citadins qui, […] faisaient apparaître les poutres et les pierres, accrochaient des lanternes de fiacre, montaient à l’assaut des étables et des remises (636, p. 132).

Gatô, en passant […]

11, rue du Marché-Saint-Honoré, 75001 Paris (01.42.96.97.26). *Fermé samedi-dimanche, sauf brunch à partir de 11 heures le dimanche (15 euros)* [F, 27.01.03].

Vénus devant le Soleil: attention les yeux !

[…] première fois depuis 122 ans, la planète Vénus passera devant le Soleil (nos éditions de samedi-dimanche 5 et 6 juin) [F, 08.06.04].

Les chiffres montrent d’ailleurs que les mères qui partent au travail le matin réussissent à partager plus de moments privilégiés avec leurs enfants. Mais elles passent moins de temps aux tâches ménagères et au rengement et ont moins d’activités sociales les samedi-dimanche (NO. Santé, 13.05.05).

A.7. *Parking* n.m. “1. паркування, поставлення автомашини на стоянку; 2. автостоянка, стоянка автомашин; 3. стоянка транспортних засобів (автобусів, вантажівок, мотоциклів, літаків тощо)”.

A.7.1. Заміна *parc* n.m. *de stationnement* “автостоянка”.

Paris embouteille. La construction en sous-sol d’un parc de stationnement de 972 places sur quatre niveaux (H, 18.08.92).

[…] les soirs de match ou de fête, faute de parc de stationnement les voitures envahissent les rues du voisinage et notamment celles de Boulogne-Billancourt (H, 31.10.97).

L'Histoire: Sous les pavés, la Seine. En creusant le sol pour édifier un parc de stationnement à Saint-Michel, dans le Ve arrondissement de Paris (L, 01.04.98).

Parcs de stationnements. – La situation actuelle se traduit par les chiffres suivants: parkings achevés, 3500 places; parkings en cours de construction, 3400 places (F, 1966, 3 déc. – in DMC).

A.7.2. *Parcmètre (parcomètre)* n.m. “лічильник сплаченого часу парковки автомобіля”.

Ce n’est pas nécessaire de travailler à Cap Canaveral pour utiliser le compte à rebours. C’est très pratique même pour le temps de cuissson d’un œuf ou pour vous avertir que le compteur du parcmètre est à zéro (SA, 1980, № 400, p. 51).

Paris a décidé de nettoyer et d’effacer tous les murs de la ville: HNT [un graffiteur] a repeint tous les parcmètres en noir pour illustrer le deuil du graffiti parisien (H, 29.09.01).

Contre la hausse des parcmètres, contre la hausse des charges (H, 28.01.05).

A.7.3. *Stationnement* n.m. “паркування”.

[…] la difficulté à stationner au centre de la capitale. […] Sept millions 560 contraventions pour stationnement en infraction […] Le stationnement dans la capitale [H, 08.06.92].

[…] Une voiture piégée en stationnement [NO, 26.02.07].

[…] les tarifs de stationnement payant [H, 17.07.02].

A.7.4. *Parcage* n.m. “1. розміщення овець у кошарі (для збирання гною); 2. **перен.** примусова утримка; ізоляція, сегрегація; відокремлення”.

Parcage des animaux (des agneaux) (H, 04.09.99), *le parcage nocturne des brebis* (H, 03.09.05).

[…] chasse et parcage des immigrés dans centres de rétention (H, 23.09.97).

EADS –Sogerma. L’affaire devant un juge professionnel.

Carrières entravées pendant des disaines d'années, « parcage » des cégétistes à l'écart des autres salariés, pas d'augmentation de salaires, les militants de la Sogerma demandent plusieurs centaines de millions d'euros en réparation de leur préjudice (H, 16.03.04).

La sécurité entre en piste.

Le surf est aujourd'hui là pour la génération la plus jeune et, disons-le, la cohabitation s'avère parfois difficile – quand elle n'est pas dangereuse […] Car la perspective de « parcage » des surfeurs agace (H, 05.04.97).

A.7.5. Заміна *parc* n.m. *de stationnement* "стоянка транспортних засобів".

Avant, pendant et après travaux. Mode d'emploi jusqu'en l'an 2000.

Sans oublier la création de nouveaux espaces souterrains: un parc de stationnement en sous-sol pour les autocars et des locaux de stockage (L, 01.11.96).

Les châteaux de Villarceaux sortent du labyrinthe.

[…] dès cette année les travaux d'aménagement d'une allée d'accès et d'un parc de stationnement énorme: 300 voitures et 15 autocars dès l'été prochain, 2.000 (L, 28.02.95).

A Paris à vélo. Tout nouveau, l'Institut géographique national (IGN) vient de réaliser une carte de Paris indispensable à tous les cyclistes de la capitale. Cette carte répectotorie les pistes cyclables, les parcs de stationnement pou les deux roues […] (H, 03.04.99).

A.7.6. *Aire* n.m. *de stationnement* "стоянка транспортних засобів".

Des milliers de salariés de la compagnie nationale Air France étaient hier dans l'action. […] L'assemblée s'est fait cortège avant d'occuper durant deux heur la piste principale de circulation et les aires de stationnement des avions (H, 19.11.92).

Lourd dispositif de protection pour le pape.

Les 4000 cars de pèlerins attendus à Paris durant les 12es Journées mondiales de la jeunesse […] seront interdits de stationnement dans la capitale […] Les autocars devront ensuite aller se garer dans quatre aires de stationnement aux alentours (H, 12.08.97).

La parution du « Monde » bloquée. Quelques dizaines de militants ont envahi l'aire de stationnement de l'imprimerie d'Ivry, bloquant ainsi le départ des véhicules (L, 20.06.97).

Застаріле вживання *parking* n.m. у значенні “стоянка літаків”.

Faute d’avoir adapté les cadences de production à la déprime du marché, Airbus s’est retrouvé, à la fin de 1983, avec 23 avions invendus, les fameux « queues blanches » stockées sur le parking de Toulouse (E. 15.02.85, p. 19).

A.8. *Walkman* n.m. “плейєр, портативний приймач (і програвач) з навушниками”.

Нестійкість обмежених припустимих уживань Пор. приклад, де *baladeur* застосовується для позначення продукту фірми Соні.

Les principales innovations de Sony.

1950 Premier magnétophone à bande. 1962 Premier téléviseur portable à transistors. 1968 Premier téléviseur couleurs Trinitron. 1979 Création du baladeur (Walkman). 1985 Premier Caméscope V8. 1985 Premier lecteur de disques compacts portable[...] (E, 02.03.00).

A.9. *Businessman* n.m. “ділок, підприємець, бізнесмен; представник ділових кіл”.

A.9.1. Оказіональне вживання *homme d'affaires* у вкрай широкому значенні “той, хто виробляє чи привласнює матеріальні цінності”.

[W. J. Bryan:] *« Nous disons que vous avez donné une définition trop restreinte dans son application de l’homme d’affaires. Quiconque est salarié est autant un homme d’affaires que son employeur [...] Les mineurs qui descendent à des centaines de mètres sous la surface on montent d’autant le long de falaises pour nous fournir [...] le précieux métal destiné à être versé dans les carcuits commerciaux sont autant des hommes d’affaires que la poignée de magnats de la finance qui, dans une pièce de derrière, accaparent des monnaies du monde »* (628, p. 12–13).

А.9.2. Французька заміна *homme* n.m. *d'affaires*.

– Roland est un homme d'affaire qui a des intérêts dans les automobiles et ailleurs, répondit lentement Brossier comme s'il récitait une leçon (632, p. 109).

Dietrich Fischer-Dieskau. Sûr de lui et dominateur.

Chanteur, acteur, chef d'orchestre, peintre, incarnation de l'excellence et de l'autorité, ce Bossuet du chant est devenu naturellement le plus grand baryton du siècle. [...] Jeune, il avait un visage rond, presque poupin, pas si différent de celui d'Orson Welles; mais a mesure que la gloire et l'âge lui sont venus, la tête a suivi le corps dans une sorte d'allongement total, comme un homme d'affaires voit son ventre progresser en raison directe de sa surface financière (NO, 21.07.05).

Faisons le point. Jeanneret a trente ans et sous la tenue stricte du costume sombre, comme celui qu'affectent les architectes allemands, le personnage, avec ses nœuds papillon et ses lunettes d'écaille, a davantage l'apprence d'un homme d'affaires, d'un homme d'action, que d'un artiste (629, p. 21).

А.9.3. *Président-directeur* n.m. *général (P-DG)* "генеральний директор, голова ради директорів".

Au cours des essayages, chez le tailleur de Saville Row, Odile le plaisanta sur son allure de P-DG (638, p. 272–273).

Clarisse éclata de rire, un grand rire qui laissa Samon enchanté de l'avoir déclenché, mais furieux de ne pouvoir le partager. Il se borna donc à la laisser rire, mais peu à peu il céda à sa contagion et sa voix éraillée, essoufflée, de P.–D.G. moins que de représentant de commerce, se joignit au rire de Clarisse (643, p. 280).

А.9.4. Уживання homme (femme) d'affaires стосовно американських бізнесменів.

A vingt-cinq ans, CNN cherche un second souffle.

Le « Cable News Network » lancé en 1980 par Ted Turner, l'homme d'affaires d'Atlanta, est à la recherche d'un second souffle (F,01.06.05).

Hewlett-Packard sépare à nouveau ses imprimantes de ses PC.

[…] l'héritage de son ancienne présidente, Carly Fiorina. Celle-ci, qui était considérée comme la femme d'affaires la plus puissante des États-Unis, a dû quitter l'entreprise (F, 15.06.05).

Il s'agit de Martha Stewart, femme d'affaires américaine qui a fait fortune en dispensant ses conseils de savoir-vivre (F, 12.03.05).

A.9.5. *Businessman* n.m. *à l'américaine*.

Geox. La marque aux semelles de vent.

Tout commence en 1995 a Reno, Nevada, USA. Mario Moretti Polegato, un oenologue italien, participe a un congrès sur le vin. Entre deux conférences, il a envie de faire un tour. Mais dans cette ville qui ne connaît que les températures extrèmes, l'homme d'affaires a chaud. Pour être précis, il transpire […] des pieds. Alors il prend un couteau et pratique des trous dans chacune de ses baskets. Eurêka! se dit Polegato, qui marche d'un pas léger et sec. De retour en Italie, il sophistique son innovation, en élaborant une semelle à trous multiples et minuscules, qui laissent passer la transpiration mais pas l'eau extérieure […] Enfin, en businessman à l'américaine, il pense marketing, concept, attente du client (NO, 12.04.05).

A.10. *Au niveau de* loc. subst. « en ce qui concerne » .

C'est ainsi que les fictions brèves accueillent plusieurs modes d'énonciation: la brièveté ou la nonbrièveté.

Relevant de la brièveté, il y a le style de bréviste. Il se situe au niveau du texte et du langage. Il pent être revendiqué comme marque d'auteur (631, p. 39).

A.11. *Impact* n.m. "ефект, вплив".

Si la lecture dans les transports urbains s'avère un bouclier plus on moins efficace, elle est également le maquillage des snobs et l'arme des militants, à l'image de ces barbus de toutes obédiences qui marmonnent ostensiblement des textes sacrés, avec un impact minimal, me semble – t – il (626, p. 56).

Nous nous sommes […] attachés à relever l'impact réel que les idées autogestionnaires avaient eu en France lors de la grande grève de mai 1968. Sur les

milliers d'entreprises alors occupées par leurs salariés, seules quelques dizaines ont connu des tentatives d'autogestion (629, p. 97).

A.12. *Nominé, -é* adj. et n. "висунутий на премію, домінант".

Значення "кандидат на щось, який відкриває список".

Le magazine « L'Essor de la gendarmerie » publie dans son dernier numéro les adresses des pires « gardes statiques » à Paris. Les « nominés » sont: le poste de garde de l'ambassade de Grande-Bretagne, « dépourvu de tout abri », l'ambassade des Etats-Unis, exposée aux « déjections de pigeons », ou encore sa section des visas, sans aucune guérite (E, 06.06.01., p. 8).

A.13. Комбінація позначок « Vieilli ou littér. », « Vx ou littér. ».

Pasquinade n. f. (1566) **Vieilli et littér.** *Raillerie bouffonne*. – "насмішка, насміх, глузування".

Se précautionner v. pron. (1671) **Vieilli ou littér.** *Se précautionner contre: prendre ses précautions.* "удаватися до запобіжних заходів; берегтися"— *Se précautionner de: se munir de. « Il avait dû se précautionner d'une équipe de moissonneurs »* (Zola).

A.14. Використання позначки « Fam(ilier) » у значенні "невимушене неконтрольоване спілкування взагалі".

Bagatelle n.f. "**Fam., plais.** любов, любовні пригоди; "полуничка". *Il est très porté sur la bagatelle*".

Baiseur, -euse n. m. ou f. (1920) "**Fam**. любитель любовних пригод. *C'est un sacré baiseur*". *Il a une gueule "de baiseur et les femmes doivent lui manquer"* (Duras). *"des baiseuses comme ma femme, t'en as pas connu beaucoup"* (R. Merle).

Cadavre n. m. (XVIe) "**Fam**. *Bouteille bue, vidée jusqu'au bout* – порожня, випита пляшка".

Couchailler v. intr. (1926) "**Fam. et péj.** мати скороминущі інтимні стосунки; спати з абиким". *"Moravagine couchaillait avec elle"* (Cendrars). Пор. НФРС: без позначки.

Dépuceler v. tr. (XII) "**Fam**. 1. позбавити незайманості; розтлити – *Dépuceler une jeune fille. Être dépucelée*. 2. почати щось; обновити щось".

Fumier n.m. "**Fam. (très injurieux)** лайно (про людину) – *C'est un beau fumier !*"

А.15. Позначка « Vulg(aire) » у "Малому Роберi".

En avoir plein le cul "**Vulg.** бути ситим донесхочу, по зав'язку".

Conasse n. f. Var. *connasse* (v. 1810; de con) "**Vulg. et méprisant** дурна, дурка, ідіотка – *Quelle conasse !*" *« Et cette petite conasse, la voilà à vingt ans la femme d'un des hommes les plus riches de France »* (Beauvoir).

Pétasse n. f. (v. 1748) "**Vulg**. проститутка, повія". – *Terme injurieux à l'adresse d'une femme (sans connotation sexuelle) – Quelle pétasse ! Tu peux la garder, ta pétasse !*

Tuyau de poêle "**Vulg. et péj.** *C'est la famille tuyau de poêle, dont les membres ont entre eux des relations sexuelles.*

Branlée n. f. (1936) "**Fam. et vulg.** "1. мастурбація; 2. прочухан, прочуханка; нагінка, натруска; поразка, розгром – *Ils ont pris une branlée*". Пор. НФРС: арго.

Couille n. f. "**Vulg. et fam.** 1. яєчко – « *mes couilles, j'ai bien le droit de [...] les mettre en avant* » (Genet).

Salope n. f. (1775) "**Fam. et vulg.** *Femme qui recherche le plaisir sexuel* – повія, шлюха".

А.16. Колишні арготизми, що дістали загальномовного поширення.

Surin n. m. (1827) "**Arg. fam.** кинджал, ніж, "перо" – « *Il a fui le temps des apaches Plus de surins et plus d'eustaches »* (Aragon). « *Une égratignure, petite. Un tout petit coup de surin »* (B. Clavel, La Tonnerre de Dieu). Пор. PR: Arg. Vieilli; НФРС: арго: СРЛ: arg.

Bourre n. m. (1910) "**Arg. fam.** поліцай, фараон" – *« Là, c'est Bastien qui m'a dit de me casser et vite [...] parce que soi-disant les bourres pouvaient me filer le train! »* (A. Simonin, Touchez pas au grisbi !). Пор. PR: Arg. (Vieilli); НФРС: арго; СРЛ: arg.

Gonze n. m. (1753) "**Arg. fam.** тип, хлопець; мужик, селюк" – *« Le gonze que j'apercevais attablé, m'avait tout l'air du grossium en train de débaucher la nouvelle*

secrétaire » (A. Simonin, Touchez pas au grisbi!). Пор. PR: Arg. Vieilli; НФРС: розм.; СРЛФ: arg.

Marle adj. (1884) "**Arg. fam.** спритний, хитрий, меткий; розумний" – *« Et si l'inspecteur était si marle, il ferait bien de l'écouter »* (S. Japrisot, Compartiment tueurs). Пор. PR: Arg. vieilli; НФРС: арго; СРЛ: arg.

Profonde n. f. (1790) "**Arg. fam.** кишеня" – *« Toute une poignée d'écus [...] Vlac ! [...] Et c'est pas tout ! [...] y en a encore[...] l'autre fouille presque autant [...] Dans son uniforme merdeux, il en reste [...] dans toutes les profondes [...] »* (A. Boulard, Les Matadors). Пор. PR: Arg. vieilli; НФРС: розм.; СРЛФ: arg.

А.17. Безпозначковий спосіб реєстрації англо-американських запозичень у словнику « Dictionnaire du français contemporain ».

До DFC звичайно не включаються ксенізми (наприклад, *saloon* n.m. "**амер**. салун, питний заклад"), спеціальна лексика (наприклад, *scat* n.m. "**джаз** скет (стиль джазового співу)"; *sea-line* n.m. "підводний нафтопровід (для завантаження кораблів, що стоять на рейді)"; *shunt* n.m. "**електр**. шунт, паралельне сполучення"), застарілі запозичення (наприклад, *sleeping* n.m. "**заст**. спальний вагон"; *scratch* n.m. et adj. "учасник змагання, що не одержує переваги, без фори"); запозичення, витиснуті французькими еквівалентами (наприклад, *know-how* n.m. "ноу-хау, наукова чи технічна інформація" – **фр**. **екв**. *savoir-faire* n.m.), а також нормативно неприйнятні, з погляду укладачів DFC, запозичення (наприклад, *scenic railway* n.m. "американські гірки (атракціон, у Франції)"; *shopping-center* n.m. "торговий центр"; sportwear n.m. "одяг спортивного стилю"; *spray* n.m. "аерозоль"; *supertanker* n.m. "супертанкер"). Поряд з поширеними запозиченнями (наприклад, *scooter* n.m. "мотороллер"; *score* n. m "**спорт.** рахунок (очок)"; *scrabble* n.m. "скрабл, гра в слова (алфавітними кісточками на розграфленій дошці)"; *science-fiction* n.f. "наукова фантастика", *scotch* n.m. "скотч, глейка стрічка"; *set* n.m. "сет (партія в теніс)"; *sex-appeal n*.m. "сексепіл, сексуальна привабливість"; *shaker* n.m. "шейкер, посуд для змішування коктейлів"; *shampooing* n.m. "шампунь"; *shoot* n.m. "сильний удар по воротах (у футболі)"; *shopping* n.m. "відвідування магазинів з метою придивитися до

ціни, якості товарів тощо,) у корпус DFC включені давні звичні запозичення, що не є загальновживаними (наприклад, *smoking* n.m. “смокінг”), вузькоспеціальні терміни (наприклад, *sonar* n.m “**мор**. сонар, гідролокатор”; *spinnaker* n.m. “**мор**. спінакер, велике трикутне вітрило”; *sunlight* n.m. “**кфт**. юпітер”), запозичення, поширені в літературі для юнацтва (наприклад, *scalp* n.m. “скальп”), запозичення, спірні в нормативному сенсі (наприклад, *scoop* n.m. “сенсаційна новина (отримана й опублікована раніше, ніж в інших засобах масової інформації)” (поширений еквівалент *exclusivité* n.f. не наводиться); *scripte-girl* n.f. “**кіно** асистентка режисера” (пор. франсизацію *scripte* n.m. ou f.).

А.18. Запозичений прикметник *tridimensionnel, -elle* adj. “**книжн**.тривимірний; об’ємний” і його французький відповідник *en (à) trois dimentions* loc. adj, et adv.

Des chercheurs ont réalisé une image tridimensionnelle d’une protéine-clé responsable de la pénétration du virus du sida dans les cellules (S A, 23.02.05).

Cela faisait plus de huit ans qu’Iveline ne l’ [Gérard] avait pas rencontré , pas vu en vrai, vu en trois dimensions et pas seulement à plat sur papier journal ou sur petit écran (647, p. 142).

Inventé en Anatolie au XIe siècle, le yaourt n'a pas encore livré tous ses mystères. Pour la science comme pour le marketing. [...] ce filet à trois dimensions où sont piégés l'eau et la matière grasse, des protéines, du calcium et des molécules odorantes (NO, 24.11.05).

А.19. Семантичне запозичення *drastique* adj. et n.m. “енергійний, радикальний; примусовий”.

Confidences vaticanes. Le challenger de Ratzinger.

[...] la majorité des conclavistes, dès le quatrième scrutin, effrayée à l'idée de faire le saut vers un pontife du tiers-monde [le cardinal argentin Jorge Mario Bergoglio], plus progressiste et plus jeune que Ratzinger [...], a préféré renvoyer à plus tard un choix aussi drastique et se replier sur le pape de transition qu'est Benoît XVI (NO, 29.09.05).

Pour sauver leur Sécu, les Allemands se sont sacrifiés. Santé. Un régime d'assurance-maladie excédentaire ! C'est le résultat d'une réforme allemande radicale qui a responsabilisé tous les maillons de la chaîne. [...] Les hôpitaux ont été mis au régime minceur. Pour les hôpitaux allemands, la potion amère remonte à 2002, avec la mise en place de plans d'économies drastiques et de tarifs calculés en fonction du coût de la maladie, et non plus de la durée du séjour (NO Challenges, 03.11.05).

A.20. Американізм *leadership* n.m. "1. лідерство, першість, провідна роль; верховенство; гегемонія, панування".

[...] cette formidable bataille pour le leadership de l' organisation de rencontres de boxe de France qui agite le monde des promoteurs actuellement (HD, 24.02.84, p. 23).

Pour ou contre les vols habités?

Deuxième question: à quoi sert la station spatiale internationale? Elle a une utilité et un but. Elle permet, en effet, aux Etats-Unis d'affirmer leur leadership et leur monopole dans le spatial (E, 06.02.03.).

C'est une brochure de 27 pages et 518 articles dont l'intitulé laisse pantois: comment trier ses ordures. Le Japon, premier pays incinérateur de déchets, veut perdre son leadership. Et fait le tri. Méticuleusement: 10 catégories de déchets pour la ville […] (E, 04.07.05.).

Evoluer, gravir les échelons de la hiérarchie, s'imposer dans l'entreprise [...]Pas facile quand on est une femme. Des stages de formation au leadership féminin existent (E, 14.03.05.).

A.21. *Hot-dog* n.m. "булочка з горячою сосискою".

« Est-ce que cela existe, « les Français », ou « les Américains » ? Les Français sont comme ça [...] Les Français mangent ceci, et pas cela [...] Les Français s'habillent de cette façon-ci, ils marchent de cette manière-la [...]Pour manger, oui, c'est peut-être encore vrai, mais de moins en moins.

Au-dessu du comptoir y a la liste des prix affichée au mur; je lis: hot-dog, pizza, rollmops, marguez [...] » (641, p. 23).

Hermé, touche-à-tout qui propose des recettes comme le poulet au coca ou le hot-dog au homard. Des chroniqueurs hurlent à l'atteinte au patrimoine national (L, 01.02. 2003.).

A.22. Запозичення *best-seller* n.m. "бестселер, ходова книга" і заміни *succès* n.m. і *succès de (en) librairie*.

Dans le Sud esclavagiste du coton à la veille de la geurre de Sécession, la fille de riches planteurs fête ses seize printemps. C'est Scarlette O'Hara. Inventé par Margaret Mitchell, pour son livre qui fut un gros succès en librairie (« Autant en emporte le vent »), ce personnage, qui à travers la guerre civile américaine en multipliant les déboires affective et les mariages ratés, devait donc avoir un second destin, tout aussi mouvementé. (HD, 27.12.85, p. 21).

Le roman Autant en emporte le vent reste un incroyable succès de librairie (ABCLF).

Livres: Les succès de la semaine. *Livres: Succès* (E, 18.05.85, p. 103; 04.07.05, p. 55).

« Le Magasin » qui se déroulera chaque fois dans une librairie différente […] abordera des sujets et des auteurs divers, au gré des coups de coeur et des réflexions du maître d'oeuvre […] Il y aura donc des interviews, des reportages, des incunables, des découvertes pour une « émission de qualité » ne s'adressant pas à un très large public mais définis. Pas question non plus de choisir entre le best-seller et l'élitisme. Il y a de tout dans un magasin et celui ouvert par Pierre Dumayet devrait être bien achalandé (HD, 14.03.86, p. 19).

A.23. Запозичення *brainwashing* n.m. "промивання мозку, ідеологічна чи психологічна обробка", його образна калька *lavage* n.m. *de cerveau* і образний еквівалент *décervelage* n.m.

« *– Et je voudrais bien savoir, dit Alex, qui est-ce qui a raconté aux fans ces histoires à dormir debout d'hypnotisme et de lavage de cerveau! J'espère que tu n'as pas cru que c'était moi »* (627, p. 399–400).

De cette descente aux enfers, l'ex-dissident [Vassili Axionov] porte les stigmates: fils d'une intellectuelle juive brisée par le goulag - Evguenia Guinzbourg - il a grandi dans la terreur avant de connaître la censure, le décervelage, les brimades policières et l'exil (E, 23.03. 2000).

A.24. Повторне утворення *conteneuriser* v.t. "1. класти (вантажі, товари) у контейнерм; застосовувати контейнери для транспортування; 2. обладнувати (порт) для обробки вантажів у контейнерах"

Il [le port du Havre] vise à développer un ensemble d'équipements portuaires destinés à accueillir et traiter les plus grands poret-conteneurs permettant de fixer au Havre les escales des grandes lignes maritimes conteneurisées (H, 15.12.98).

D'ici 2007, le port autonome du Havre aura doublé son trafic conteneurisé. Un projet phare qui transformera la ville en plaque tournante de l'Europe (H, 16.01.04).

Nantes-Saint-Nazaire reste toujours le premier port français pour l'agroalimentaire. Le trafic conteneurisé a notablement augmenté (H, 21.05.05).

A.25. Запозичення *story-board* n.m. "**кіно** послідовність малюнків для кадрування фільму" і його офіційно запропонований еквівалент *scénarimage* n.m.

Par une lucarne dans le mur, l'œuvre finie apparaît « Rue de Paris; temps de pluie ». On vit ainsi l'épopée d'un story-board (scénarimage, en toubonien) menant à l'achevé. Quel cinéaste Gustave [Caillebotte] eût fait ! (E, 22.09.94).

Par ailleurs, l'art des images mouvantes a besoin d'artistes du plan fixe. Story-board (« scénarimage » en toubonien) [...] (E, 29.12.94).

A.26. *Squatter (squattériser)* v.t. "самовільно займати незайтяте житло (про безхатніх, незаможних)".

Значення "**розшир**. самовільно зайняти щось, що є порожнім, незайнятим" і "зайняти місце, покинуте кимось або чимось; замінити, витиснути".

Fred Stowel [l'ancien soldat du Vietnam], le visage mangé par une barbe de trappeur, a squattérisé un bout de forêt. (E, 8.06.84, p. 14).

[…]Si 1977 fut l'annee des insectes monstrueux (abeilles géantes, vers agressifs, etc.), […]1983 sera celle ou les animaux auront squatté le cinema de l'inquétude et de la terreur (E, 21.08.83, p. 35).

Le malade, au lieu de guérir en quelques semaines ou quelques mois (comme c'est le cas pour l'hépatite aiguë), garde son antigène HB, pendant plus de six mois. Le virus D a lors tout le temps de « squatter » le virus B, de repliquer et de provoquer cette nouvelle hépatite D qui va aggraver l'etat antérieur du patient (SA, 1984, № 452, p. 11).

А.27. Псевдоангліцизми *recordman* n.m. “рекордсмен” і *recordwoman* n.f. “рекордсменка”.

[…] La rencontre tant attendue entre Pierre Quinon, champion olympique du saut à la perche, et Serguei Bubka, recordman du monde de la spécialité (H, 09.01.85, p. 10).

Sergueï Krikalev, 748 jours dans l'espace. L'ISS doit s'achever le 7 octobre 2005. Au terme de cette mission, le recordman aura passé 801 jours dans l'espace (F, 17.08.05).

Russe Olga Kuzenkova avec un jet de 75,10 m. L'autre Russe Tatiana Lysenko, recordwoman du monde n'a que la médaille de bronze avec un lancer à 72 (F, 13.08.05).

А.28. Псевдоангліцизм *rugbyman* n.m. “регбіст” і еквівалентне словосполучення *joueur* n.m. *de rugby*.

Et voilà le rugby à […] onze.

Du côté de la Fédération française de rugby à quinze, on ne veut d’ailleurs pas de pronocer sur la question. Quant au nom de « rugby à onze », « c’est à l’International board de réagir dans un sens ou dans un autre », selon le chargé de communication des rugbymen français (H, 11.12.99).

« L’argent est là. On ne peu plus se cacher. Ou on continue à subir jusqu’au moment où on ne maîtrisera plus rien, ou alors on prend les choses en main et l’on revoit le statut du joueur de rugby, », expliquait ainsi Pierre Berbizier, l’entraîneur de l’équipe de France, dans une interview accordée à notre confrère « ’Equipe » (H, 03.08.95).

А.29. Запозичення *cameraman* n.m. “**кіно** кінооператор**; тлб.** телеоператор” і його французькі заміни *opérateur* n.m. *(de prise de vues), cadreur* n.m., *chef opérateur* n.m., *directeur* n.m. *de photographie*.

J’ai même vu, de mes yeux vu, dans un restaurant à Montréal, un cameraman français s’emparer d’un bloc de factures vierges pendant que son camarade distrayait la serveuse en la draguant innocemment. Devant ma mine déconfite – j’étais, en fait, scandalisée, – il m’expliqua que la télévision française pratiquait la radinerie sur les frais de séjours et qu’il fallait « rattrapes le coup » (614, p. 48).

Désormais otages […]Florence est vivante puisqu'elle souffre, face à un terroriste cameraman, usant des zooms avant et arrière de manière accablante et inquisitoriale (L , 03.03.2005).

« *La ligne droite n'est pas mon fort* ». *Les techniciens paniquaient un peu parce qu'à leurs yeux de cadreur ou de preneur de son, les scènes étaient pleines d'erreurs* (L,03.03.04).

Il [Pierre] prit sa revanche avec le cinéma, domaine où il était imbattable. Il pouvait citer les noms des opérateurs japonais, des scénaristes turcs, des seconds rôles brésiliens et, cela va de soi, de tous les films de Griffith et de Louise Brooks, son idole (619, p. 193).

L'amour au bord de l'amer. Patrice Chéreau dit que ce film a été rêvé à plusieurs: le chef opérateur Eric Gautier, le monteur François Gedigier, la scénariste Anne-Louise Trividic […] (L , 28.09.05).

[…] directeurs de photographie […]assistés des cameramen (« L’Homme qui rit », un film de Jean Kerchebrin).

А.30. Американізм *self-made-man* n.m. “людина, що домоглася успіху, слави тощо своїми власними зусиллями” і його французька заміна *fils* n.m. *de ses œuvres*.

Ross McElwee. *C’est vrai que pour mon grand-père, le rêve américain s’est mué en cauchemar […] Aujourd’hui, je serais riche ! Mais, en devenant un self-made-man, qui est l’essence même du rêve américain, vous devenez aussi une proie pour un self-made-man plus important désireux de s’emparer de vos affaires* (H, 28.04.04).

Georges Duroy (Sagamore Stévenin) rêve d'ascension sociale et du séduction […] Malgré quelques lenteurs, cette adaptation vaut la peine d'être regardée pour découvrir ou redécouvrir les limites du self-made-man (H, 12.09.05).

Amuseur public, chanteur, marchand d'illusions, self-made-man, entraîneur de foot, richissime propriétaire, Silvio Berlusconi aura interprété tous ces rôles pendant cinq ans. Mais jamais celui d'homme d'Etat. C'est même l'extraordinaire paradoxe de la situation italienne […] (NO, 06.04.06).

A.31. *Look* n.m. "(про людей) свідомо створений, вироблений зовнішній вигляд, зовнішність (манера вдягатися, зачіска і т.п.".

A.31.1. Розмовний неологізм *un petit air* і стилістично нейтральні заміни *physique* n.m., *allure* n.f.

– Tu te baignes? demandait Bertrand.

Il était devant moi sur un pied et je le regardais avec approlation […] Il avait un petit air sain et propret.

– C'est une chance pour nous d'avoir la peau mate, dit-il. Regarde les autres (644, p. 47).

Surprises sous les étoiles.

Le chanteur Devendra Banhart, seul représentant de la pop folk présent au festival, a un petit air de musicien de San Francisco des années 60 (F, 23.07.05).

Chorus jazz, rock, variétés.

Elle a un petit air de Nico, la chanteuse du Velvet. Jeanne Balibar, la comédienne chanteuse (F Scope, 09.06.04).

Babette est escortée de son boy-friend, Otto Kern, 35 ans, physique de rock-star et tycoon allemand de l'immobilier et du prêt-à-porter « active-wear » (PM, 12.09.86) .

Monique Tarbes, comédienne chevronnée, chanteuse à l'occasion, possède « un look », un physique. Et une voix tout aussi remarquable, en particulier dans l'humour grinçant (H, 18.07.86, p. 29).

Il [Julien] mit une chemise propre, blanche, un pantalon de tennis, un gilet sans manches bleu marine, et se demanda devant la glace de l'armoire s'il avait l'allure de Borotra (623, p. 207).

А.31.2. Псевдоангліцизм *new-look* n.m. et adj. invar. "новий стиль, нова лінія (жіночого одягу)".

Christian Dior (1905-1957) est pour ainsi dire « né » le 12 février 1947, lorsqu'il présenta, comme un symbole de joie de vivre retrouvée dans cet après-guerre bien gris, sa première collection tout en légèreté, avec des robes et jupes en corolle, des tailleurs cintrés moulant le corps de femmes fleurs. Savait-il alors qu'il allait devenir le père du New Look ? (P, 14.07.05).

Christian Dior: le pape de l'indémodable aurait 100 ans.

L'amour de la maison familiale. Le centenaire de la naissance de ce couturier qui a révolutionné la mode du milieu du XXe siècle avec le new-look sera célébré par une série d'événements, du 15 mai au 25 septembre, autour d'une exposition majeure dans la villa de son enfance, Les Rhumbs (M, 20.04.05).

А.31.3. Значення *new-look (un nouveau look)* n.m. et adj. invar. "**розм.** новий стиль (у моді, політиці тощо); новий аспект (становища, ситуації); радикальна зміна форми чи сутності".

Smarties new look.

[…] rachetée par Nestlé en 1988, seront désormais vendus dans un emballage hexagonal, « l'hexatube ». Un nouveau look pour attirer les enfants, et « parce que les mères préfèrent l'hexatube (L,19.02.05).

Le cache-tête de Berlusconi.

Le nouveau look de Silvio Berlusconi défraie la chronique estivale (L,20.08.04).

А.32. *Overdose* n.f. "наддоза,занадто велика (смертельна) доза наркотику".

[…] comme écœuré par une overdose d'amoralité politique (L, 1989 – in PR).

Si je quitte la route des yeux, un signal sonore retentit ? Si je ne réagis pas, la voiture freine seule. Tout cela est bien joli, mais l'overdose de béquilles sécuritaires risque de déresponsabilise le conducteur (P, 11.01.07).

Algérie: l'overdose.

Il aura donc fallu un trop-plein d'horreur en Algérie pour que la communauté internationale commence à s'émouvoir et que l'opinion occidentale prenne conscience du risque de mithridatisation (E, 05.09.97).

A.33. *Tour operator (tour-opérator, tour-opérateur)* n.m. "агент чи агенство з організації подорожей".

Agence n.f. *de voyages* "бюро подорожей".

C'est, sur dix mois, la progression de l'activité des agences de voyages françaises, mesurée par les facturations faites à leurs clients, a précisé le Syndicat national des agences de voyages (SNAV) à l'occasion du salon professionnel du tourisme de Deauville. Les ventes de billets de transport - qui représentent généralement les deux tiers de l'activité des agences de voyages - ont progressé de 7,9% au cours de cette période. Celles de forfaits de tourisme (billets assortis de prestations annexes) ont augmenté, pour leur part, de 6,1%. (H, 29.09.97).

Rio: 5850 F avec Jumbo Charter. Seuls les oiseaux paient moins cher. [...] Des vols directs de Paris, sans détour par Bruxelles ou Amsterdam. Des billets en vente dans toutes les agences de voyages agréées! La sécurité et le confort des vols de lignes! (M, 22.11.86, p. 5)

Dernière minute: En ligne pour le départ!

Laos pratique.

Renseignements Ambassade et consulat de la République populaire du Laos, 74, avenue Raymond-Poincaré, 75116 Paris, 01-45-53-02-98. Formalités. Il n'est plus nécessaire de passer par une agence de voyages pour obtenir un visa de quinze jours (E, 03.06.99).

Ils [le capitaine Ellédocq et son commissaire de bord, Charley Bollinger] recevaient les heureux et privilégiés passagers d'un paquebot assez luxueux pour justifier le prix exorbitant de cette croisière. La notice placardée dans toutes les agences du monde, tous les ans depuis lustres à présent, était des plus prometteuses [...]. (643, p. 9).

А.34. *Garden-party* n.f. “прийом, свято (у саду чи парку)”.

Значення “офіційний прийом високого рангу (у саду чи парку)”.

Dati: les ennuis commencent. Une robe de soie jaune pâle pour la garden-party du ministère de la Justice. A ses côtés, Nicolas Sarkozy. Une robe de soie rouge cerise pour la garden-party de l'Elysée. Et toujours, à ses côtés, Nicolas Sarkozy, le mentor, le protecteur. Celui qui épaule et défend [...] (NO, 19.07.07).

Notre homme à l'étranger.

Alors, finalement, qu'est-ce qu'un consul de France? Un homme qui mange des petits fours lors des garden-parties de son ambassade ou une sorte d'assistante sociale chargée d'aplanir les problèmes des Français qui résident, ou font du tourisme, à l'étranger? (Télécinéobs, 12.05.01).

А.35. *Windsurfing* n.m. “1. віндсерфінг; 2. вітрильна дошка (снаряд)”.

А.35.1. Заміна *planche* n.f. *à voile*.

C'EST un voyage « stratégique », un périple intégralement pris en charge par des sponsors chinois et largement retransmis par les télévisions locales. Faustine Merret, championne olympique de planche à voile à Athènes, se rend à Quingdao du 15 au 19 mai: c'est au large de cette belle plage de la [...] (M, 17.05.05).

Sur l’eau, Marc Audineau et Julen Farnarier chevauchent un drôle de bateau. [...] Lancés à pleine vitesse, [...] M.A. et J.F. [...] connaissent des sensations incomparables [...] Et ça accentue encore plus les effets de vitesse et de glisse comme si vous étiez sur une planche à voile [...] (H, 23.05.00).

Raphaëla le Gouvello est arrivée, jeudi 8 juin, au large de l'île de la Réunion, point final de sa traversée de l'océan Indien en planche à voile, à l'issue d'un périple de quelque 3 300 milles (plus de 6 000 km), réalisé en 60 jours 2 heures et une minute, a annoncé son équipe (M, 08.06.06).

А.35.2. *Funboard (fun)* n.m. “1. віндсерфінг на короткій дошці; 2. коротка дошка для віндсерфінгу”.

Existe-t-il vraiment une concurrence entre les deux principaux stades de la capitale, le Stade de France et le Parc des Princes ? La compétition de funboard programmée à

Saint-Denis samedi 10 octobre est en fait organisée par une entreprise de spectacle nautique appelée WilliWaw […] (M, 29.09.98).

Les sports nautiques sur le lac d'Annecy.

Le lac d'Annecy (Haute-Savoie), encerclé par les montagnes, avec son eau à 20 degrés d'un bleu profond, est l'endroit idéal pour les adeptes des sports nautiques. En témoigne la multitude de voiles multicolores, de canoës-kayaks, de planches de funboard[…] (E, 18.07.05).

Fun d'hiver.

Plus il fait froid, plus les amateurs de planche à voile se sentent des envies d'eau chaude. En hiver, ce sont les alizés qui souffleront dans leurs voiles. D'est en ouest, le funboarder avisé sait qu'il peut s'arrêter dans l'archipel du Cap Vert et, plus particulièrement, dans l'île de Sal, […] (M, 29.12.90).

А.36. Амодальний Subjonctif після сполучника *après que* “після того як”.

А.36.1. Приклади зі статті TLF « **Après que** loc. conj. ».

[…] par conséquent nous ne nous les [nos actions] rapportons point à nous-mêmes, ni pendant que nous les faisons, ni après que nous les avons faites (Cousin. Hist.de la philos. Du XYIIIe s., 2, 1829, p. 499).

Ce soir-là, après qu'ils eurent mangé leurs pommes de terre et terminé leur chétif dîner, les trois frères demeurèrent réunis (Barrès. La Colline inspirée, 1913, p. 267).

А.36.2. Приклади TLF на вживання Subjonctif після *après que*.

Le lendemain matin, tandis qu'Yves buvait son chocolat dans son lit, après que son grand-père fût venu l'embrasser […] on parla d'abord de Napoléon, ce qui était entre la grand-mère et le petit-fils un sujet suivi de conversations, de controverses, de méditations et de perplexités en commun (Drieu la Rochelle, Rêveuse bourgeoisie, 1939, p. 118).

Après que tu m'aies abandonnée, j'ai d'abord fui le couvent pour la montagne (Camus, La Dévotion à la croix, adapté de Calderon de la Barca, 1953, p. 578).

En mythologie, il est fréquent que les hommes, nés de la terre, soient représentés, au moment de l'émergence, comme encore incapables de marcher, ou marchant avec gaucherie. Ainsi, chez les Pueblo, les êtres chthoniens, tels Shumaikoli, ou encore

Muyingwo, qui participe à l'émergence, sont boîteux (« Pied-Ensanglanté », « Pied-Blessé », « Pied-Mou », les appelle-t-on dans les textes). Même observation pour les Koskimo de la mythologie kwakiutl: après que le monstre chthonien Tsiakish les ait engloutis, ils remontent à la surface terrestre, « trébuchant en avant ou de côté. » Le trait commun de la quatrième colonne pourrait donc être la persistance de l'autochtonie humaine (C. Lévi-strauss, Anthropol. struct., 1958, p. 239).

Les dévaluations de 1949 ont sanctionné une dépréciation de fait des monnaies européennes par rapport au dollar, après que l'inflation héritée de la guerre eût été généralement résorbée (Univers. écon. et soc., 1960, p. 3815).

Après que nous eûmes pris un léger en-cas (Gide, Thésée, 1946, p. 1430).

La réaction du portland dégage [...] une quantité de chaleur importante, si bien qu'après que la réaction se trouve déclenchée il se produit un relèvement sensible de la température du béton (Cléret de Langavant, Ciments et bétons, 1953, p. 87).

Après que l'accusée ait été condamnée, pensez-vous que le principal témoin de l'accusation, de l'accusation, entendez-vous, puisse reparaître pour dire qu'il y a erreur et qu'il faut annuler le procès? (Camus, Requiem, 1956, 1re part., 3e tabl., p. 847).

А.36.3. Приклади на вживання Indicatif після *après que* А. Жідом.

Presque aussitôt après que Philippe fut sorti, Boris à son tour se dressa. Le petit Passavant, qui travaillait assidûment derrière lui, leva les yeux. Il raconta plus tard à Séraphine que Boris était « affreusement pâle »; mais c'est ce qu'on dit toujours dans ces cas-là (A. Gide, Les Faux-monnayeurs, 1925, p. 1244).

[...] à mon étonnement et à l'ahurissement de la classe, on entendit la voix très calme, auguste même de M. Nadaud, qui criait encore après que les rires enfin s'étaient tus (A. Gide, Si le grain ne meurt, 1924, p. 422).

Après que j'avais fait mes gammes, mes arpèges, un peu de solfège, et ressassé quelque morceau des bonnes traditions du pianiste, je cédais la place à ma mère qui s'installait à côté de Mlle de Gœcklin (Gide, Si le grain ne meurt, 1924, p. 357).

L'agilité des acrobates qui se risquèrent dans l'arène après que les choreutes, les danseuses, puis les lutteurs eurent cédé la place (Gide, Thésée, 1946, p. 1423).

Je vous parlerai de l'article <u>après que je l'aurai lu</u> seulement, par scrupule d'homme consciencieux (Gide, Correspondance [avec Valéry], 1891, p. 67).

<u>Après que j'aurai enseveli</u> de premiers essais enhardis, en « la conque » (Gide, Corresp. [avec Valéry], 1891, p. 92).

J'étais entré dans la cage de mon sansonnet à qui je rends la liberté chaque soir <u>après que les chats sont enfermés</u>, et qui chaque matin y revient de lui-même (Gide, Journal, 1914, p. 433).

Quand Bertha vit que l'enfant ne respirait plus, elle prit une paire de ciseaux dans sa jupe et en porta un petit coup à la gorge de l'enfant. Il ressort de l'instruction qu'elle n'a donné le coup de ciseaux <u>qu'après que la petite était déjà morte étouffée</u> (Gide, Souv. Cour d'ass., 1913, p. 636).

<u>Après que, sur un second piano, j'eus [...] tenu</u> la partie de l'orchestre dans le cinquième concerto de Beethoven tandis que Rosita exécutait le solo! (Gide, École femmes, 1929, p. 1256).

А.37. Позначка « Recher(ché) ».

А.37.1. Позначка « Recher(ché) » при книжних елементах у значенні слів нейтрального стилю.

Flaveur n. f. (v. 1970) **Recher**. “смак і запах, букет”. Пор. PR: Didact. ou littér.

Pernicieux, ieuse adj. (1314) 1. “**Méd**. злоякісний, згубний. шкідливий, небезпечний” *Accès pernicieux de paludisme.* 2. **Recher**. (замість *nuisible moralement, mauvais, nocif*) *Exercer une influence pernicieuse. Théories très ernicieuses. « ces chants moqueurs, aussi <u>pernicieux</u> pour leurs enfants qu'insultants »* (Barrès).

Perpétration n. f. (1532, *repris* 1829). “**Recher.** учинення злочину”. Пор. PR: Dr. ou littér.

А.37.2. Позначка « Recher(ché) » при елементах урочисто-піднесеного стилю.

Piètre adj. (XVe) “**Recher.** поганий; нікчемний, жалюгідний, убогий” (замість *très médiocre, dérisoire, minable, miteux, triste, piteux*). *Dans un piètre état. « Ce petit homme maigre, [...] de <u>piètre</u> allure »* (Balzac). *« Je suis un <u>piètre</u> convive [...] , je ne prends que du lait »* (Martin du Gard). Пор. НФРС: без позначки.

Pleutre n. m. et adj. (1750) “**Recher**. боягуз; нікчемна, жалюгідна людина” (замість *lâche, poltron*). *« L'œuvre qui représente un héros vaut mieux que celle qui représente un pleutre »* (Taine). — ***Adj.*** *Il, elle est très pleutre. « l'optimisme [pleutre des journaux] »* (A. Gide). Пор. НФРС: без позначки.

А.37.3. Позначка “Recher(ché)” при незвичних семантичних трансформаціях.

Faner v.tr. **Recher.** (замість *altérer dans son éclat, sa fraîcheur* (*une étoffe, une couleur, un teint), décolorer, défraîchir, ternir*). *Ce toit « dont le temps n'arrivait pas à faner les tuiles trop rouges et trop neuves »* (Green). *– « Rien ne l'intéressait plus; son regard fanait toutes choses »* (Alain). Пор. PR: Par ext. Littér. – Fig. et littér.

Fomentation n. f. (XIIIe) “**Recher.** розпалення; підбурювання”, « *la fomentation des haines les plus injustifiées »* (Proust). Пор. PR: Littér. Fig.

Prodigalité n.f. **Recher.** (замість *excès, profusion, surabondance*) *« Il y a PRODIGALITÉ DE FORMES dans la Nature, comme prodigalité de semences »* (A. Gide). Пор. PR: Fig. et littér.

А.38. Позначка « Poét(ique) » при поетизмах.

Oiselle n. f. (1857; h. av. 1563) “**Poét**. *Oiseau femelle* – пташка”. *« L'été, l'oiseau cherche l'oiselle »* (Nerval).

Sylve n. f. (1846) **Poét**. (замість *forêt, bois*). *Les essences « donnaient à cette sylve abandonnée l'aspect d'une forêt mystérieuse »* (Bosco).

А.39. Позначка « Fam(ilier) ».

А.39.1. Позначка « Fam(ilier) » при експресивних скороченнях.

B. D. n. f. (1966; *sigle*), *bédé* n. f. (1974; de B. D.) “**Fam**. *Bande dessinée* – комікси”. *Lire des B. D. Lire des bédés. Auteur de bédés* (*bédéiste* n. (1984)). *Amateur de bédés* (*bédéphile* n. et adj. (1978)).

Cardiologie n. f. (1863) “кардіологія; кардіологічна служба” – **Abrév. fam.** (1979) *cardio.*

Clodo n. m. (1926) “**Fam**. Clochard – клошар, бродяга”. *Des clodos.*

Gigaoctet n. m. (1983) “**Інформ**. гігабайт” – **Abrév. fam.** *giga. Un disque dur de 20 gigas.*

Hypermarché n. m. (v. 1968) “гіпермаркет” – **Abrév. fam.** (1972) *hyper.*

А.39.2. Позначка « Fam(ilier) » при “пристойних” верланізованих елементах.

Beur n. et adj. (v. 1980; *verlan, avec apocope, de Arabe*) **Fam**. *Jeune Maghrébin né en France de parents immigrés* – “араб (друге покоління емігрантів з Північної Африки)”. *Les beurs et les blacks. Radio-beur. — **Adj.** La beauté beur. — Fém. beur ou beure, beurette. « Je ne serai jamais la petite Beur qui passe à la télé pour dire combien elle est assimilée, intégrée, rangée »* (Ben Jelloun). « *Entre les HLM, au café, on ne voit aucune beurette* » (NO, 1990).

Keum n. m. (v. 1970; *verlan de mec*) “**Fam.** *Mec, garçon* – тип; хлопець, парубок”. *Les keums et les meufs.* Пор. PR: Fam.; НФРС: арго.

А.39.3. Позначка « Fam(ilier) » при семантично диференційованих (переносних і оціночних) уживаннях англо-американських запозичень.

Clean adj. inv. (1978; mot angl.) “**Anglic. Fam.** 1. чистий, ухожений – *Une allure, un look clean. Un intérieur clean; 2. морально здоровий; той, хто не вживає наркотиків – Être clean (opposé à speedé)*”.

Cool adj. inv. (v. 1970) “**Fam**. 1. *(Personnes) Calme et détendu* – безпристрасний; незворушний, спокійний. – *Il a des parents cool.* – Interj. *Cool, Raoul ! du calme, pas d'agitation; 2.* **Fam**. *(langage des jeunes)* (замість *agréable, excellent; sympathique*). Syn. fam. *coolos* **adj.**”.

Made in loc. adj. (1906) **Fam**. *Qui a (telle origine). Des habitudes made in U. S. A.*

А.39.4. Позначка « Fam(ilier) » з лексикою оцінної семантики.

Bovin, -e adj. et n. m. (1121) **Fig. et fam**. *Regard, œil bovin (de qqn), éteint, morne et sans intelligence* – “тупий, невиразний, тьмяний (про погляд)”.

Charabia n. m. (1802) **Fam**. *Langage, style incompréhensible ou grossièrement incorrect* – “тарабарщина” – *Quel charabia ! Le charabia administratif.*

Galère n.f. “**Fig. et fam.** *Travail pénible, situation difficile* – важка робота; безрезультатний клопіт; неприємність, скрутне становище”. *Quelle galère ! C'est la galère. Adjt C'est galère. Des voyages galère(s).*

А.39.5. Позначка « Fam(ilier) » при пограничних випадках за шкалою пристойності.

Ecrase-merde n. m. (fin XIXe) “**Très fam**. *Grosse chaussure peu élégante* – грубий, неелегантний черевик”.

Dégueuler v. i. (1680) “**Très fam.** блювати, ригати”; *dégueler de sang* “харкати кров’ю”; *c’est à* dégueler “це огидно, бридко, мерзотно, паскудно”; *dégueler des injures* “грубо лаятися, виригати лайку, обкласти лайкою”.

Peigne-cul n. m. (1790) “**Très fam.** 1. нікчемна людина, нікчема, нуль, жалюгідний тип; 2. неук, невіглас; мужлан, селюк” – *« commander à une bande de peigne-culs »* (Perec). Пор. PR: Très fam.; НФРС: прост.

А.39.6. Позначка « Fam(ilier) » при переносних значеннях вульгаризмів.

Enculage n. m. (1936) “**Très fam.** содомія. – ***Fig. Très fam.*** *Enculage de mouches* – копання в дрібницях, чіпляння”. Пор. НФРС: *Enculage de mouches* – прост, груб.

Bordel n. m. (v. 1200) “1. **Très fam.** “бордель, дім розпусти, публічний дім; 2. **Fig. Très fam.** бардак, безлад, розгардіяш – *Mettre, foutre le bordel quelque part. Quel bordel ! Sa chambre est en bordel.* 3. *Loc. Et tout le bordel, tout le reste* – “і таке інше”. 4. *Ça va être le bordel pour […] ça va être difficile.* 5. (Juron) чорт його бери (забирай), хай йому біс; цей чортів […] *« Il gagna la porte, se prit l'épaule dans un massacre de cerf en grommelant: « bordel ! » et sortit »* (Druon). *Bordel de merde! Bordel de Dieu!*” Пор.НФРС: 2. перен. прост.

Grappe n. f. “чоловічі статеві органи”. **Loc. fig. très fam.** *Lâche-moi la grappe: laisse-moi tranquille, fiche-moi la paix* – дай мені спокій.

А.40. Позначка « Pop(ulaire) ».

А.40.1. Позначка « Pop(ulaire) » при залишках засобів французького просторіччя як соціального діалекту.

Comment que ça va? **Pop**. (замість *Comment allez-vous ?*)

Des fois. **Pop**. (замість *certaines fois) Si des fois vous allez le voir, dites-lui […]*

Ça pleut. **Pop**. (замість *il pleut*) *« Ça pleut pourtant fort »* (Proust).

Il fait soif. **Pop. (**замість *souffrir de la soif, haleter de soif*)

Bien le bonjour. **Pop**. (замість *Bonjour*)

Dame n.f., *bourgeoise* n.f., *légitime* n.f. **Pop.** (замість *femme, épouse*)

Patron, -ne n.m. ou f. **Pop**. (про подружжя)

Un jeune homme. **Pop**. (замість *un fils*)

Les organes (absol.). **Pop**. (замість *organes génitaux*)

Au plaisir! **Pop**. (замість *Au plaisir de vous revoir!*)

Il n'est pas fier. **Pop**. (замість *il est familier avec des gens simples*)

A.40.2. Позначка « Pop(ulaire) styl(istique) ».

Abîmé, -e adj. **Pop. styl.** (замість *blessé, défiguré, enlaidi*)

Arranger v. t. **Pop. styl**. "убити, цокнути".

Faire la poussière, les poussières. **Pop. styl.** (замість *épousseter*)

Fouille n.f. **Pop. styl**. (замість *poche d'un vêtement*). *Se remplir les fouilles.*

Frangin n.m. **Pop. styl.** "1. брат, братан; 2. друг, кореш; 3. мужик, тип; 4. чоловік, коханець".

Il veut nous la faire à l'oseille (1860). Loc. **Pop. styl.** (замість *il cherche à nous tromper*)

La chameau! **Pop. styl.** (лайливе слово, стосовно жінок)

Peau de balle (1872) "**Pop. styl.** нічогісінько".

S' allonger v. pron. "**Pop. styl**. зізнатися (на допиті)".

Pleurer après qqch. "**Pop. styl.** настійливо просити, випрошувати".

Se beurrer v. pron. "**Pop. styl.** 1. напиватися, набиратися, насмоктатися, нажлуктитися; 2. узяти, хапнути, поцупити".

Singe n.m. "**Pop. styl**. патрон, хазяїн; начальство". Пор. PR: Pop.; НФРС: розм.

Tire-jus n. m. inv. (v. 1805) **Pop. styl.** (замість *mouchoir*) *Il arrivait « souvent même sans mouchoir; mon Dieu ! oui, il avait perdu son tire-jus »* (Zola).

A.40.3. Позначка « Pop(ulaire) styl(istique) » при "просторічних" засобах словотвору.

Branquignol n. m. et adj. m. (1899; *de branque et finale* arg.) **Pop. styl.** (замість *imbécile, fou, loufoque* – "недоумкуватий, слабоумний, божевільний, не сповна розуму, причинний, здурілий". Пор. PR: Fam.

Calendos n. m. (1931) **Pop. styl.** (замість *camembert*). Пор. PR: Fam.

Couci-couça loc. adv. (1848; *altér. de comme ci, comme ça; couci-couci* 1649, *it. così così « ainsi ainsi »)* "**Pop. styl.** *À peu près, ni bien ni mal* – сяк-так, так-сяк, так собі". *Comment allez-vous ? Couci-couça.* Пор. PR: Fam.

Marie-jeanne n. f. (v. 1968; *adapt. fr.* за народною етимологією *de marijuana*) **Pop. styl.** Пор. PR: Fam.

A.41. Позначка « Arg(ot) ».

A.41.1. Позначка « Arg(ot) anc(ien) ».

Bertelot n.m. "**Arg**. **anc**. поліцай (поліції звичаїв)". Пор. PR: немає; НФРС: немає; СРЛФ: arg.

Abouler v. (1790) "**Arg. anc.** 1. V. i. ou pron. *Abouler ou s'abouler: arriver – прибути;* 2. V.tr. *Donner* – віддати. *Aboule le fric !* – Викладай гроші !" Пор. PR: 1. Arg. (vx); 2. Arg.; НФРС: прост.; СРЛФ: arg.; v. pron. – arg et vx.

A.41.2. Позначка « Arg(ot) fam(ilier) » при колишніх арготизмах, що не належать до типово арготичних лексико-семантичних полів.

Fissa adv. (1909; ***ar.*** *fis-saea « à l'heure même »)* "**Arg. fam.** швидко – *Faire fissa* "поспішати, ворушитися, квапитися". Пор. PR: Arg.; НФРС: прост.; СРЛФ: arg.

Flambeur, -euse n. (1885) "**Arg. fam**. азартний, запальний гравець; гравець, що грає на великі гроші – *« l'habitué des casinos, le flambeur »* (P. - J. Rémy). Пор. PR: Arg.; НФРС: без позначки; СРЛФ: fam.

Latte n. f. „**Arg. fam.** 1. туфля, черевик; 2. нога – *Un coup de latte "*. Пор. PR: Arg.; НФРС: арго; СРЛФ: pop.

Pacson (paqson, paxon) n. m. (1899 *pacqson*; *pacmon* 1822; *de paq(uet) et* suff. arg.) "**Arg. fam.** 1. пакет; пачка – *« Elle récupéra discrètement le pacson oublié par le type »* (Queneau). *Faire ses pacsons* – збирати речі, манатки*; 2.* багато, сила, безліч, вагон".

A.41.3. Позначка « Arg(ot) fam(ilier) » при колишніх некриптичних арготизмах.

Jonc n. m. (1631; *Bague, bracelet dont le cercle est partout de même grosseur. Porter au doigt un jonc d'or).* Par ext.; 1790; 1885) "**Arg. fam.** золото; гроші". *Avoir du*

jonc.

Pétard n. m. “**Arg. fam.** 1. тривога, шухір; *avoir du pétard* – хвилюватися; 2. (1859) револьвер; зброя – *Lâche ton pétard. « Il a reçu un coup de pétard dans le buffet »* (Queneau).; 3. **pop. styl.** (1859) зад – *« Ces femmes moutonnantes, avec leurs pétards plantureux »* (Montherlant); 4. **pop. styl.** сигарета з наркотиком – *Fumer un pétard ».* Пор. PR: 2. Arg.; 3. Fam.; 4. Fam.; НФРС: 1. арго; 2. прост.; 3. прост.; 4. разг.; СРЛФ: 1. arg.; 2. pop.; 4. arg.

Pompe n.f. “**Arg. fam.** шприц”.

Riflette n. f. (1915 ; *de rifle* “довгоствольний карабін”) “**Arg. fam.** 1. бій, війна, фронт, вогонь; бійка, сварка – *chercher de la* ~ шукати бійки; 2. револьвер; 3. гнів, злість, лють; 4. de ~ швидко; силою”.

А.41.4. Позначка « Arg(ot) fam(ilier) » при переносних значеннях колишніх арготизмів.

Condé n.m. (1822) “**Arg.** 1. документ, дозвіл (що видає поліція інформаторам на певні незаконні дії в обмін на певні послуги); змова з поліцією; 2. **Arg.** інформатор (що має такий дозвіл); 3. **Arg. fam.** дозвіл, згода поліції –« *Pierre trouva encore une feuille à en-tête de la Préfecture de Paris, une de la Préfecture de Lyon. C’étaient des autorisations, pour Kid, de travailler sur les places publiques. Ses condés, comme il disait. »* (B. Clavel, L’Hercule sur la place. – in СРЛФ); 4. **Arg. fam**. неприємна робота, робітка – *« Ce qui vous démoralisait, c’était même pas l’abêtissement de ces condés insipides (trier des chèques, par exemple, c’était plutôt gratiné), mais le fait qu’on se retrouvait chômeur sans arrêt [...] (R. Merle, Derrière la vitre. – in СРЛФ) ».* Пор. PR: 1. Arg.; НФРС: 1. арго; СРЛФ: 1 – 4 arg.

Feuille n.f. (1928; *de feuille de chou « oreille »* 1867) “**Fam.** вухо – Loc. fam. *Être dur de la feuille* – погано чути”. Пор. PR: Loc. fam. (d'ab. arg.); НФРС: розм.; СРЛФ: pop.

А.41.5. Позначка « Arg(ot) fam(ilier) » при колишніх криптичних арготизмах.

Michetonner v. i. (1898) “**Arg. fam**. платити повії, ходити до повій”.

Morfler v. tr. (1926) “**Arg. fam.** 1. присудити, засудити, покарати; уліпити – Morfler une beigne; 2. отримати, бути засудженим до […]; 3. потерпіти –

C'est encore moi qui vais morfler". Пор. PR: Arg. fam.; НФРС: арго; СРЛФ: 1. pop.; 2. arg.; 3. arg.

Raisiné n. m. (1808) "**Arg. fam.** пролита кров". Пор. PR: Arg.; НФРС: заст. арго; СРЛФ: pop.

Rancard ou rencard n. m. (1889) "**Arg. fam.** конфіденційне повідомлення, інформація; відомість, дані, новина". *Donner un rancard*". Пор. PR: Arg.; НФРС: арго; СРЛФ: pop.

А.41.6. Виправлення стилістичних кваліфікацій колишніх арготизмів за допомогою позначки « Pop(ulaire) styl(istique) ».

Un coup de grelot "**Pop. styl.** телефонний дзвінок". Пор. PR: Arg.; НФРС: прост.

Se mûrir "**Pop. styl.** напиватися, набиратися". Пор. PR: Arg.; НФРС: прост.; СРЛФ: pop.

Tortore n. f. (1878) "**Pop. styl.** їжа, харчі, жрання". *« Si tu bannis la tortore de ta vie, il te reste quoi, à cet âge ? »* (San-Antonio)." Пор. PR: Arg.; НФРС: прост.; СРЛФ: arg.

Placard n.m. "**Pop. styl.** в'язниця – *Vingt ans de placard*".

Plomber v. tr. "**Pop. styl.** заразити венеричною хворобою". Пор. PR: Arg.; СРЛФ: pop.

Roteuse n. f. (1954; de roter "ригати") "**Pop. styl.** пляшка шампанського чи ігристого вина". *La soubrette « s'affaire à décapuchonner la roteuse »* (Simonin).

Trique n.f. (1690; "дубина, дрюк; биття дрюком") "**Pop. styl.** заборона перебування в певному місці; висилка".

А.41.7. Позначка « Fam(ilier) prof(essionnel) » та її різновиди при розмовних жаргонізмах.

Collante n. f. (1900) **Fam. scol.** "1.виклик на іспит; 2. екзаменаційний лист – *Attendre la collante du bac*".

Arrosage n.m. (буквально "зрошення, поливання") "**Fam. milit**. неприцільний артилерійський обстріл". *L'arrosage des lignes ennemies par l'artillerie.*

Garde-mite (garde-mites) n. m. (1909) "**Fam. milit.** начальник складу, каптенармус".

Розмовний військовий жаргонізм *artiflot (1840)* існує як варіант нормативного *artilleur* n.m. “артилерист, гарматник”. Загальномовне *combat* n.m. “атака, бій; бійка” має варіант – військовий розмовний жаргонізм *baroud* n.m. (арабського походження) „**Fam. milit**. атака, бій – *Aimer le baroud. Loc. Baroud d’honneur: dernier combat d’une guerre perdue, mené pour sauver l’honneur – останній бій заради честі*; вирішальний бій; бій із самолюбивості. (1936) **Fig**. *Combat, lutte sans illusion* – безнадійна боротьба. *« Baroud d’honneur contre la maladie »* (H. Bazin). Пор. PR: Arg. milit.; НФРС: розм. *Barouder* v.i. – (без позначки) “битися, воювати; боротися”.

Eléphant n.m. (буквально “слон”) – “**Fam. mar.** *(familier marin) terrien, navigateur débutant* – сухопутна людина; моряк-початківець”.

Zinzin n.m. (вихідне значення “божевільний, причинний. Здурілий”) “**Fam. *de la bourse*** інституційний інвестор, установа-вкладник”. *« L’arrivée des « zinzins » – surnom des investissseurs institutionnels [...] »* (Télé Star, 27.08.90, p. 94, col. 1 – in TLF). Пор. TLF: Arg. de la bourse. НФРС*:* ком.

Marronnier n. m. “**Fam. des médias** чергова стаття на тему, що поновлюється щорічно – *« il s'agissait de traiter les « marronniers ». (Ainsi nomme-t-on les sujets saisonniers: canicule, bachot, prix Goncourt, prix des truffes.)*” (Nourissier).

Matraqueur, -euse n. m. et adj. (1936) “**Fam. sport.** грубий гравець”. Пор. PR: Arg. du sport; НФРС: спорт. арго; СРЛФ: pop.

Néo n. m. (abrév. de *néoplasme)* “**Fam. méd.** (familier de la médecine) тканина, що утворилася через неоплазії, неоплазма, ракова пухлина”.

А.41.8. Стилістична еволюція арготизмів за напрямком “арго – професійна розмовна мова – загальнонародна розмовна мова”.

Baroudeur, -euse n. (1923) “1. **Fam. milit.** puis **fam**. вояка, любитель битися, забіяка, вояка, боєць – *C'est un vieux baroudeur;* 2. **Fam**. відомий репортер”.

Fayot n. m. (1833 mar.) “**Fam. milit. Péj**. унтер-офіцер надстроковик. – **Par ext. Fam. milit. et scol. Puis Fam.** служака; той, хто вислужується перед начальством”. – *C'est un fayot. Adj. Ce qu'elle peut être fayot!*

Hors service adj. inv. (mil. XXe) – Abrév. H.S. “**Fig.** et **fam.** (d’ab. **arg. milit**.); буквально: непридатний, негожий до чогось) *Très fatigué, indisponible pour agir* –

дуже втомлений, що є неспроможний діяти". *Il a la grippe, il est complètement H. S.* – У нього грип, він нездужає.

Piscine s.f. (буквально "басейн") "**Fam**. французькі секретні служби". Пор.– *Les services secrets français dont le siège est situé en face de la piscine des Tourelles à Paris. « La Piscine » n'a jamais autant mérité son nom. On y patange allégrement [...]* Пор. PR: P. méton., arg. des journalistes ou fam.

А.41.9. Сучасне криптичне арго антисоціальних елементів.

Chtouille n. f. (1889; *altér. de jetouille, de jeter*) "**Arg.** венерична хвороба". Пор. PR: Arg.; НФРС: арго; СРЛФ: arg.

Gnouf (gniouf) n. m. (1938) "**Arg**. 1. гауптвахта, губа; 2. поліцейський участок; 3. в'язниця". Пор. PR: Arg.; НФРС: арго; СРЛФ: pop.

Grisbi n. m. (1895, *répandu* 1953) "**Arg.** гроші – *« Touchez pas au grisbi »*, *roman de Simonin.* Пор. PR: Arg.; НФРС: арго; СРЛФ: arg.

Maton, -onne n. (1946) "**Arg.** тюремник, -ниця, наглядач, -ка". Пор. PR: Arg.; НФРС: арго; СРЛФ: arg.

Michetonner v. i. (1898) "**Arg.** підробляти проституцією – *Michetonner dans les bars.*" Пор. PR: Arg.; НФРС: арго; СРЛФ: arg.

Mitard n. m. (1884) "**Arg.** в'язничний карцер – *Envoyer qqn au mitard.*" Пор. PR: Arg.; НФРС: прост.; СРЛФ: pop.

А.41.10. Сучасне корпоративне арго.

Caïman n.m. (буквально "кайман, крокодил" – 1895) **Arg**. **univ**. *Préparateur ou directeur d'études à l'Ecole normale supérieure – викладач; репетитор.*" Пор.PR: Arg.; НФРС: шк. арго.

Corniche n. f. (1881; *de cornichon*) **Arg. univ.** "підготовчий курс у військовому училищі Сен-Сір". Пор. PR: Arg. scol.; НФРС: арго; СРЛФ: arg. scol.

Cyrard n.m. **Arg. univ.** "курсант чи випускник військового училища Сен-Сір". Пор. НФРС: військ. арго; СРЛФ: arg. milit.

Gamma n.m."**Arg. univ.** *Fête de l'école polytechnique* – свято в Політехнічному інституті в Парижі". Пор.PR: Arg. scol.; НФРС: шк. арго;

Melon n. m. (1838) “**Arg. univ.** курсант першого року навчання (військового училища Сен-Сір”. Пор.: PR: Arg. scol.; НФРС: шк. арго; СРЛФ: arg. scol.

Pipo n. m. (1875) “**Arg. univ.** слухач; кандидат у слухачі Політехнічної школи”. Пор.: PR: Arg. scol.; НФРС: шк. арго; СРЛФ: arg. scol.

Piston n. m. (1874; de l'insigne du calot) “**Arg. univ.** 1. студент Вищої школи цивільних інженерів; абітурієнт цієї школи; 2. Вища школа цивільних інженерів”. Пор.: PR: Arg. scol.; НФРС: шк. арго; СРЛФ: arg. scol.

Tapir n. m. (1896; par métaph. plais.) “**Arg. univ.** учень, студент, що бере приватні уроки (У Вищій нормальній школі)”. Пор. PR: Arg. École normale; НФРС: шк. арго; СРЛФ: arg. scol.

.

ДОДАТОК Б

МАТЕРІАЛИ МОВНОГО ЧАТА « ABC DE LA LANGUE FRANÇAISE »

Б.1. Запити й міркування користувачів чата ABCLF, що свідчать про сприйняття сучасної літературної норми як лінгвокультурного концепту.

– Voici ma question: l'emploi de l'expression « le jour où » relève-il ou non du bon usage ?

– Et malheureusement, je ne sais pas pourquoi, les enseignants continuent à présenter aux élèves ces emplois comme une référence uniforme du bon usage.

– Je cherchais le bon usage de cette locution, j'ai découvert ce forum par hasard et j'en félicite l'explication !

– Je vous suggère, « Pcistes pratiquants » de télécharger gratuitement des claviers qui vous permettront de respecter le bon usage.

– Dans une lettre officielle , d'affaires etc., on s'accordera bien sûr avec la tradition du bon usage […]

– Faut-il en conclure que cette construction relève du « bon usage » ?

– Vaugelas, le maître du bon usage de son temps […]

– […] cette forme se prononce sur un bon usage du français.

– On peut continuer à trouver une logique et une utilité aux règles d'accord avec avoir et continuer à prêcher un bon usage théorique.

– Pourtant, dans ces deux exemples, la règle et le bon usage sont d'une logique […]

Б.2. Помилкові свідчення пересічних користувачів чата.

Пор. індивідуальне сприйняття значення прикметника *drastique* adj.“енергійний, радикальний; примусовий”:

J'ai toutes les raisons de penser que non seulement le nombre des personnages obtus et grossiers aurait connu une augmentation drastique (= considérable) […]

Car le seul quotidien ne suffit pas, une étude drastique (= appofondi) est nécessaire.

Пор. заперечення реальної вживаності члена парадигматичної нормеми з недостатньо визначеним знаком (див. с. 290–291 цієї роботи): « Pourquoi le mot *week-end* a-t-il été si facilement adopté en français bien que sa morphologie ne corresponde effectivement pas à celle du français ? Sans doute, car nous n'avons pas d'équivalent, *fin de semaine* n'ayant jamais été vraiment emplyé dans notre langue.»

Б.3. Багатозначність компонента « littéraire » у складі термінологічних позначень за даними чата ABCLF.

Usage littéraire "літературна мова (норма)": *Certaines propositions subordonnées que la logique présente comme positives peuvent prendre néanmoins la négation ne. L'emploi de ce ne dit explétif contre lequel s'élèvent les grammairiens logiciens n'a jamais été bien figé et tend même à disparaître. Dans l'usage littéraire […] il est le plus souvent facultatif; la langue parlé, en tout cas, se débarasse de plus en plus de cette particule parasite.*

Style littéraire "літературна норма": *Pour moi, c'est du français familier-courant. Cet emploi réfléchi (« ça se discute ») n'est pas du style littéraire pour moi.*

(Expression) littéraire "що належить літературній нормі": *En te lisant, me venait à l'esprit une expression familière souvent entendue pour spécifier la chance qu'un interlocuteur peut avoir: « avoir le cul bordé de nouilles ». Je ne sais si ce type d'expression t'intéresse (car peu littéraire, quoique […]) […]*

(Temps) littéraire "що атестовано в літературному творі": *Nous sommes là dans l'irréel du présent, et même l'irréel du passé. L'imparfait est parfaitement correct en ce cas, et même littéraire. Wagner et Pinchon citent cet extrait de Stendhal: « […] [le mulet] me renversa. « Un peu plus, il était mort », disait mon grand-père. »*

(Usage) littéraire "рідковживане (переважно в художній літературі)": *Le mot est certes qualifié de littéraire et rare […] Mais cet usage est rare, littéraire […]*

Б.4. Відчування неприйнятності інновації *candidater* v.t.

У відчуванні пересічним користувачем чата ABCLF неприйнятність інновації *candidater* v.t. "просити, клопотати (про посаду); висувати свою кандидатуру", що є

зайвим дублетом у ряді *poser sa candidature (à un poste, aux élections), faire acte de candidature, postuler,* зумовлюється таким проявом англо-американського мовного впливу, як спрощення й уніфікація мовних засобів: « J'ajouterai que « candidater » est pire qu'un anglicisme; ce néologisme pour faire voir au bon peuple de France et d'ailleurs, que l'on peut avoir des mots aussi courts que les mots anglais! »

Б.5. Реально вживані мовні факти й рекомендації, прийняття яких має ймовірнісний характер.

Пересічний користувач чата ABCLF розрізнює реально вживані мовні одиниці й меліоративні варіанти, запропоновані мовознавцями-нормативістами, що не дістали поширення: « Gender Studies » en français? La meilleure traduction reste encore celle en vigueur à l'ONU – et nulle part ailleurs – « sexospécifique ». Je sais, c'est pas jojo, mais si on y réfléchit, cela permet de sortir de bien des casse-têtes de traduction […] On est déjà sous le charme de la sexospécificitude de certain(e)s. Difficile de rester sérieux, mais puisque vous sembler bien informé(e) sur les pratiques langagières de l'ONU, pouvez-vous confirmer que « sexospécifique » est vraiment la traduction employée pour les traductions simultanées lors d'audiences importantes ou bien n'est-ce qu' une simple recommandation? »

Б.6. Реакція пересічного користувача чата ABCLF на невизначеність нормалізаторської позиції Французької академії щодо змін до правопису 1990 року.

« N'attendez pas qu'un académicien se prononce. Ces messieurs sont trop frileux. Ces messieurs recommandent les orthographes, ils ne prennent pas de décisions […] il ne faut pas froisser. Bref ils ne servent pas à grand-chose si ce n'est à semer le trouble quand ils font des propositions. Après leurs recommandations, personne ne sait plus comment il faut écrire les mots […] »

Б.7. Свідчення про застарівання *businessman* n.m. "ділок, підприємець, бізнесмен; представник ділових кіл".

Штатний експерт чата ABCLF згадує пародійний список англо-

американізмів з памфлету Р. Етьємбля « Parlez-vous franglais? », до якого *businessman* було включено разом з *boss, City, glamorous, ballet-dancer, world, krach, Wall Street, boom, Stock Exchange, réaliser, play-boy, pin up boy, best-seller, royalties, deb, High Society, bird-watcher, State Department*. Тепер, за його відчуванням, з цього списку у французькій мові залишилися лише *boss, réaliser, play-boy, best-seller*, з яких справді широковживаним є лише семантичне запозичення *réaliser* v.t. “уявляти, ясно розуміти, усвідомлювати”.

Б.8. Уживання Subjonctif після сполучника *après que*.

Пор. відчування пересічним користувачем чата ABCLF ускладненого випадку вживання Subjonctif після *après que*, можливо під інтерферентним впливом латини, для вираження морального дистанціювання із зазначеним фактом.

Je me demandais si l’on peut toutefois utiluser un subjonctif après « après que » dans le cas où l’on veut marquer un doute ou un désaccord avec un fait passé, donc effectivement certain, mais dont on ne pas d’accord qu’il devait se passer. Le mieux est un exemple: « Je me souviens avoir vu l’accusé au moment de son procès injuste, après que le verdict soit tombé ».

Б.9. Надмірна генералізація вживання.

Пор. відчування пересічного користувача чата ABCLF: « *Il ne faut pas généraliser »*: une expression piège. « *Il ne faut pas généraliser »* est à mon sens abusivement utilisé et ne doit pas être employer à tort et à travers. »

Б.10. Застаріле розуміння просторіччя.

На думку штатного експерта чата ABCLF, канонічне розуміння простріччя, що має обіг серед мовознавців, як цільнооформленого на всіх шаблях системи мовного рівня, засоби якого звичайно розглядаються як неправильні, сьогодні належить до заяложених істин (des définitions reçues).

Б.11. Трансформація арго в argot familier, argot commun.

У відповіді на запит користувача чата ABCLF допомогти написати письмову роботу на арго штатний експерт відповідає: « Avec du vrai argot, si ça existe, probablement pas facile so on ne le pratique naturellement […] Mais avec du français familier ([…]caoua, pourliche, cendard, clope […]), c'est peut-être faisable. »

Б.12. Оціночне вживання прикметника *abusif*, що вказує на можливість перформативного застосування відповідної позначки у словниках.

Définitivement adv. – *<u>En parlant d'horreur</u> (titre de ce film), félicitations pour emploi abusif de « définitivement » !!! sad dans le sens anglais de « vraiment »* (ABCLF).

Rafraîchir v.t. – *Utiliser « rafraîchir » au sens de « recharger » (F5) est sans doute abusif* (ABCLF).

ДОДАТОК В
МАТЕРІАЛИ ДОВІДКОВОГО ХАРАКТЕРУ

В.1. Французька академія.

Французьку академію було створено за ініціативи групи літераторів, однак її статут і внутрішній розпорядок розробив кардинал де Рішельє у лютому 1635 року. Статут Академії підписано у тому самому році Людовиком XIII і у 1637 ухвалено Парламентом. Кураторами Академії за історію її існування, крім славнозвісного кардинала, були канцлер П. Сегьє, король Людовик XIV, а потім всі королі, імператори й голови французької держави. У складі Французької академії 40 академіків, яких обирають довічно. З року заснування до її складу обрано 700 академіків. Академіки добираються серед поетів, письменників, драматургів, філософів, лікарів, учених, критиків, військових, державних діячів, духовенства за необхідної передумови, що вони мають вагомий доробок щодо збагачення французької мови. Обрання до лав Академії вважається за найвище визнання заслуг перед суспільством. Академіки мають прізвисько “безсмертні” за девізом « A l’immortalité» (те, що не скоро мине, перейде у вічність), що стоїть на печатці Академії з часів Рішельє. Меценатство не передбачено в статуті Академії й уможливлюється лише фінансовими пожертвами. Щорічно Академія присуджує 60 літературних премій, а з 1986 року – Гран прі франкофонії. Академія субсидує літературні та наукові товариства, благодійні акції, сплачує пенсії та стипендії.

В.2. Модель централізованого загальномовного внормування.

Дослідники різних країн ще й сьогодні шукають модель централізованого загальнонаціонального внормування, здатного справити безпосередній цілком визначений вплив на звичайного мовця. Так, у Великій Британії лексичні інновації англійської мови, як виявляється, перш ніж потрапити до словників повинні дістати схвалення авторитетних мовців (Ю. Д. Апресян). Колишній керівник сектора культури мови Інституту російської мови РАН Є. М. Ширяєв (на чолі з яким розроблено, на його погляд, “цілісну й несуперечливу” теорію культури російської

мови) запропонував створити в Росії тричленний комплекс нових центральних мовнонормалізаторських інституцій, реальне запровадження яких за наявних умов видається досить проблематичним. Спеціальна експертна комісія могла б “примирити” уподобання як прихильників змін, так і тих, хто стоїть за застарілу елітарну норму, через середньоарифметичний підрахунок голосів представників різних “таборів” звичайних мовців щодо радикальності мовних змін (“консерваторів”,“нейтралів” і “демократів”) і спеціалістів-нормативістів. Робоча група стеження за мовою (тобто своєрідного мовного моніторингу) постачала б експертну комісію матеріалами. Мовна служба, офіційно наділена певними правами, ухвалювала б, а потім публікувала рекомендації експертної комісії як обов’язкові до вживання [334, p. 19–20].

В.3. Поняття “мовний рівень” (“регістр”).

Поняття “мовний рівень” (niveau) з’явилося у 50-х роках XX ст. у порівняльній стилістиці й перекладознавстві і швидко поширилося на методику викладання французької мови в середній школі і як іноземної. Розподіл, що нагадував поділ на рівні, уже в XVII ст. відбивав соціальну структуру суспільства. Соціальний критерій зберігається й у наш час. Проте сьогодні у виділенні рівнів (регістрів) мовознавці спираються на низку чинників, серед яких дедалі превалює прагматичний фактор [452, p. 226]. П. Ембс уважає, що рівні чи регістри несуть додаткову інформацію про мовні факти такого роду: соціальна приналежність мовців, їх культурний рівень, прагматичні умови спілкування [428, p. 51].

В.4. Два ставлення до літературної норми й мовного внормування в національних культурах.

Перший підхід пов’язується з лінгвістичною традицією як ознакою відповідних культур, витоки якої знаходимо в античній риторичній культурі. Таким країнам, як Україна, Росія, Чехія і Словаччина, Франція притаманні відношення до рідної мови як до національної скарбниці і традиції пильної уваги суспільства до сучасного стану і динаміки національної мови, широкого обговорення

культуромовних проблем і мовного регулювання, тотожнього “мовному законодавству”. На противагу цим країнам існують інші (насамперед англосаксонські), де панує (історично обумовлене національно-визвольною боротьбою Англії проти Франції у XIV – XV ст., яка була непримиримою навіть у площині нормалізації мови) суто прагматичне ставлення до мови як до одного із знарядь спілкування, що має здатність до самовнормування [10, с. 128; 47, с. 133, 135 – 136;297, с. 153; 343. с. 18–19].

В.5. Поняття *мовної компетенції*.

Останнім часом з поняття трасформаційної генеративної граматики, де воно як “знання мови, тобто правил, за якими породжуються правильні мовні конструкції та речення (competence) […] протиставиться мовній діяльності, тобто процесу генерації мовних конструкцій (performance)” [537, с. 232–233], *мовна компетенція* переходить у ряд основоположних категорій загального мовознавства зі значенням “знання саме мови в пізнавальному (когнітивному) аспекті, що становлять базу мовно-комунікативної діяльності”.

В.6. Передчуття нормативно-оцінної компетенції.

На передчуття нормативно-оцінної компетенції можна натрапити вже у студіях з генеративної граматики, де застосовується поняття прийнятності повідомлень (acceptabilité). Мовець отримує судження про прийнятність саме завдяки нормативно-оцінній інформації, що міститься в його мовній свідомості [551, p. 402].

Ж. - М. Клінкенберг сприймає нормативно-оцінну компетенцію французької мовної особистості як мовно-нормативний складник французької національної свідомості. Він утворився впродовж історії і його наслідком стало те, що франкофони поступово заговорили однією з найбільш уніфікованих і внормованих на рівні соціального інституту мов. “Франкофон – це передусім суб’єкт, що хворіє на гіпертрофію нормативної залози. У його свідомості завжди присутня мовна

складова, що на межі самоглузування, як у Піноккіо, вимагає від нього виправдань стосовно того, що він говорить чи пише” [430, p. 21].

О. де Рюддер, однозначно визнаючи реальність існування французької літературної норми, наголошує на тому, що єдиним середовищем її маніфестації є свідомість мовців [488, p. 15].

А. Рей уважає, що сукупність індивідуальних оцінок мовних фактів, що роблять франкофони, дає об’єктивну “оцінну норму”, яка у додаток до середньостатистичної об’єктивної норми повинна бути покладена в основу “норми, що приписує” [478, p. 16].

У своїй концепції “неологічної допомоги” Б. Кемада намагається відійти від традиційного нормативного підходу, який “спускає” пересічному мовцеві нормативні зразки “згори”. Він робить спробу додати спонтанний компонент нормативної оцінки. Для цього, на його думку, нормативісти мають надати в розпорядження мовців усю інформацію (мовного й позамовного планів) щодо функціонування в мові певної одиниці, сподіваючись на те, що пересічний мовець буде в змозі самостійно обрати оптимальний варіант [470].

Л. Депекер пише про зрушення в мовній свідомості фахівців щодо нормативно-оцінного аспекту термінотворчості, тобто визнає факт формування аксіологікона в ділянці професійних мов [385, p. 610].

В.7. Поняття *мовної ситуації*.

Ми вживаємо термін “мовна ситуація” у розумінні, яке йому надають А. Єдлічка і Є. М. Ширяєв, тобто як тип взаємодії літературної норми і нелітературних мовних формувань, у тому числі і при їх стиканні і взаємовпливах [118, с. 140–141; 216, с. 8;].

Поняття мовної ситуації також застосовується стосовно взаємозв’язків декількох мов у складі багатонаціональних держав [140, с. 204, 211–212; 345, с. 367–368; 522, с. 616–617].

В.8. Поширене розуміння понять “аксіологія”, “аксіологічна норма”.

Терміни “аксіологія”, “аксіологічна норма” застосовуються в декількох підрозділах сучасної науки: філософії (теорії цінностей), логічній семантиці, а також у вивченні природи оцінки в мові [18, с. 66, 131–134, 163, 324]. Термін “аксіологічна норма” має традицію вживання й в теорії культури мови. При цьому дослідники чітко розмежовують об’єктивну норму, однак допускаються “розчинення” у понятті аксіологічної норми (або суб’єктивного, оцінного, аксіологічного аспекта норми) культуромовних категорій літературної норми, оцінки фактів норми мовцями й мовознавцями, нормалізаторської діяльності й кодифікації норми.

С. І. Ожегов, Л. М. Скреліна, Н. М. Семенюк, В. І. Кодухов, О. І. Чередниченко розуміють оцінку фактів норми мовцями і лінгвістами як характеристику, аспект чи рівень, притаманний складному, однак нерозчленованому поняттю мовної норми [234, с. 259-260; 282, с. 122; 323, с. 50]. Л. І. Скворцов уважає, що теоретично цінне розмежування об’єктивного і суб’єктивного аспектів норми не завжди можливо запровадити на практиці, наприклад, при встановленні критеріїв нормативності [277, с. 18–19].

В.9. Поняття *лінгвістичної* і *дискурсної непевностей*.

Згідно з У. Лабовим, за умов “лінгвістичної непевності” (insécurité linguistique) мовці з нижчих соціальних груп, що мають уявлення про нормативно вищі форми, проте не мають компетенції щодо їх доречного використання, при спілкуванні у нормативному регістрі перестраховуючись допускаються гіперкорекції [402, p. 25; 406, p. 55].

За аналогією з поняттям лінгвістичної непевності У. Лабова поняття дискурсної непевності (insécurité discursive) застосовується у французькому аналізі дискурсу для визначення стану непевності мовця при передачі сутності малоприступної для нього інформації. Так, журналіст популярного видання, не маючи змоги опанувати у стислий термін якусь наукову доктрину, удається до наведення коротких цитат представників цього наукового напряму і тим самим, як він гадає, уникає ризику перекручення їхніх думок. Навпаки, чиновник міністерства

освіти уникає цитування першоджерел (наприклад, у міністерських інструкціях, передмовах до дидактичних матеріалів, підручниках чи програмах дисциплін), що виправдовується вимогами дидактичності, а насправді пояснюється ризиком недоречного цитування поза достатнім контекстом, яке здатне викривити авторський задум [551, p. 316–317].

B.10. Нормалізація російського дієслова *довлеть* у межах традиційної норми.

“У споконвічному значенні *задовольняти, бути достатнім (довлеть чему)* [*довлеть*] у сучасній мові вживається рідко і звичайно в сполученні із займенником *сам (сама, само)* […] Поширене в мові вживання дієслова *довлеть* у знач. *панувати, тяжіти над ким, чим-небудь* (виникло внаслідок ототожнення зі словом *давать*) не є нормативним” [533, с. 118[.

B.11. Передчуття ступенів імовірності здійснення нормалізувальних впливів.

С. Брюне інтуїтивно відчуває різний ступінь імовірності прийняття французьких замін англо-американських запозичень: високий – у випадку *airbag* n.m. “запобіжна подушка (автомобіля)” / *sac* n.m. *gonflable*, низький – для пар *marketing* n.m. “маркетинг” / *mercatique* n.f. (заміну запропоновано через тридцять років тривалого (і тривкого) входження *marketing* до французького лексичного складу), *fast food* n.m. “дешевий ресторан зі швидким обслуговуванням” / *restovite* n.m., *brain-storming* n.m. invar. “брейнстормінг, мозкова атака” / *remue-méninges* n.m. invar. [368, p. 52].

Л. Депекер має власне розуміння поняття “якість мови” (qualité de la langue). Він розглядає його як ідеальну норму і протиставляє реалістичній нормалізації, яка враховує межу здійсненності нормалізувальних впливів [385, p. 436–437].

B.12. Завдання ортології.

“Кінцеве завдання ортології полягає в точній співвідносній оцінці функціонування варіантів у кожний даний момент розвитку мови, з’ясуванні “правильного” їх вживання. Для ортології важливо встановити мотиви застосування

тієї чи іншої форми (або умови, за яких необхідно використати ту чи іншу форму)" [20, с. 36].

В.13. Труднощі встановлення стильової належності лексики.

Інші автори теж звернули увагу на труднощі, що постають при делімітації мовних регістрів (рівнів). Дослідивши реєстрацію синонімічних полів дієслів *travailler* і *voler* у чотирьох популярних словниках, К. Дезіра і Т. Орде з'ясували, що лише в одному випадку з шести словники є одностайними щодо віднесення мовних одиниць до регістрів [386, p. 43–46]. Є. Ф. Гриньова і Т. М. Громова також відмічають різнобій щодо застосування стилістичних позначок у французьких словниках [517, с. 6].

Ми натрапили на такі випадки паралельного застосування стилістичних позначок, що свідчать про труднощі встановлення регістрової належності розмовної лексики.

TLF: *Saborder* v.t. – **Fam**. ou **Arg**. – *Détruire quelqu'un psychologi- quement, ruiner sa confiance en lui.*

TLF: *Vert, Verte* adj. et s.m. **Arg., fam**. *Absinthe.*

« Le temps [la IIIe République] [...] où la « fée verte » entre en littérature, où Verlaine fait du breuvage sa drogue quotidienne au café François Ier [...], où Van Gogh, Degas, Maupassant, Toulouse-Lautrec, Apollinaire lui sont fidèles » (Le Monde, 28 juill. 1987, p. 2, col. 2).

У DFRA медичний термін *ablation* n.f. "ампутація, вирізування" (L'Ablation. Action d'enlever (un organe du corps) par la chirurgie. *Le malade a subi l'ablation d'un rein*. **Rem.** 1 . Il n'existe pas de mots plus courants (*enlèvement* ne convient pas). 2. Pour les membres, on dit *amputation*) відноситься до рівня « neutre » на підставі відсутності еквівалентів, що належать до інших рівнів. Пор. PR: **Chir.** Action d'enlever. → *amputation, excision, exérèse; -ectomie*. *Pratiquer l'ablation d'un rein*.

В.14. Дійсні й потенційні неологізми.

Експліцитно додаючи до поняття "неологізм" оцінний аспект, ми розуміємо

під *дійсними неологізмами* інновації, що нещодавно увійшли до мовної компетенції мовної особистості (приблизно за останні 10 років) і відсутні у великих тлумачних словниках французької мови. *Потенційні неологізми* у принципі соціалізуються, проте ще недостатньо вживані та сталі, щоб розглядати їх як факти національної мовної свідомості [152, с. 130, 138].

В.15. Стилістичний ресурс літературної мови. Поняття *експресивного стилю*.

Пор. приклади застосування у "Малому Робері" позначки « Fam. » не до розмовних елементів, а до випадків іронічного чи жартівливого використання латинських виразів, де ця позначка фактично набуває значення "стилістичний ресурс літературної мови".

Ad patres loc. adv. (1569; mots lat. « vers les pères, les ancêtres » Loc. **fam**. *Envoyer qqn ad patres,* le faire mourir, le tuer. Aller ad patres "упокоїтися, померти".

Ad vitam æternam loc. adv. (1866; mots lat. « pour la vie éternelle ») **Fam**. À jamais, pour toujours – "до скону віків, до віку вічного; довіку, поки віку (життя), поки світ, поки світу й сонця" – *On ne va pas l'attendre ad vitam æternam!*

В українському мовознавстві розуміння можливості транспозиції "розмовної" лексики як експресивно-оцінного засобу в літературну мову пов'язане з поняттям *експресивного стилю*. Експресивні стилі (високий, нейтральний, низький) виділяються за ознакою наявності / браку в семантичній структурі слова оцінної семантики позитивного чи негативного знаку (тобто категорійних раціонально-оцінних сем чи емоційно-оцінних сем певного знаку). За такого розуміння експресивні стилі, не маючи ієрархічного значення, виділяються в межах літературної норми: "Мовні одиниці (виразові засоби) виступають у ролі синонімічних, варіантних форм, передаючи оцінну семантику, яка входить як компонент значення у загальну семантику функціональної мовної одиниці. […] Наприклад, синоніми із загальною семантикою "дивитися" – бачити, глянути, обдивлятися, назирати, глипнути, зиркнути, повести очима, кинути погляд, звести очі і под. розрізняються за шкалою позитивна – нейтральна – негативна оцінка. [...]" [121, с. 273]. "Р. л. [Розмовна лексика] належить до словника літературної

мови, тобто відповідає літературній нормі в її стилістичному вияві” [519, с. 149]. Проте поняття експресивного стилю може набувати значення “колоритно-експресивного різновиду мови”, що має відношення до комунікативної компетенції мовної особистості, оскільки протиставиться як комунікативний регістр у середині рівня літературної мови (урочисто-піднесений стиль) чи як ієрархічний рівень (фамільярний стиль) [там само, с. 149, 175–176].

В.16. Відмітні риси синтаксису усної літературної мови.

Усна літературна мова має такі особливості, як неповнота оформленості синтаксичних конструкцій, повтори, вільніший порядок слів, переважання безсполучникового і складносурядного зв’язку тощо [530, с. 205, 207].

В.17. Українські і російські мовознавці про загальномовний характер сучасного просторіччя.

Пор. розуміння просторіччя в українських та російських словниках. З прикладів, що Ємельянова наводить до свого визначення просторічної лексики: “Просторічна лексика – слова, вирази, форми словотвору і словозміни, що не входять до літературної мови і характеризуються відтінками спрощення, зниженості, грубуватості [...]”, – видно, що вона не розрізнює варваризми, тобто помилкові реалізації малописьменних осіб (НАпополам, инженерА, мОлодежь, траНвай, чулКОВ, носОК, туфЛЕЙ) і просторічні елементи третього зрізу (башка, дохлятина, нахрапистий, завсегда, отродясь) [530, с. 33–36].

С. Я. Єрмоленко акцентує на призначенні просторіччя для соціально-мовної характеристики літературних персонажів, хоча й не заперечує його загальномовну належність: “ПРОСТОРІЧЧЯ – різновид некодифікованої розмовної мови, що характеризується вживанням слів, зворотів, граматичних форм, позначених відтінком зниженості, грубуватості, фамільярності. У мові художньої літератури П. служить засобом соціально-мовної характеристики образів. П. не закріплене за певною територією чи групою осіб, а входить до некодифікованої розмовної мови” [519, с. 143].

Д. І. Ганич і І. С. Олійник, наголошуючи на загальнонародному характері просторіччя, обмежують сферу його розмовного застосування усним побутовим мовленням: “Просторіччя. Слово, граматична форма або зворот, що не входять у норму літературної мови, проте вживаються в усному побутовому мовленні, а також використовуються в художніх творах як стилістичний засіб надання зневажливої, іронічної, грубуватої характеристики зображеному.

Просторіччям називається також невимушене (спонтанне, непідготовлене) мовлення, в якому використовуються такі слова, форми і звороти. Просторіччя не закріплене за окремою місцевістю чи суспільним угрупованням, а входить до загальнонародної мови“ [516, с. 227].

У російському мовознавстві вживається умовний термін “літературне просторіччя”, яке Ф. П. Філін визначає як “мовні засоби, що вживаються всіма освіченими особами для грубуватого, зниженого зображення предмета думки” [517, с.6]. Проте “літературність” такого просторіччя означає лише стилістичне підвищення просторіччя із соціального діалекту простолюду до засобу, що вживається в мішаних текстах літературної мови і в розмовній мові.

Пор. відчування штатного експерта чата ABCLF: « La langue populaire est à la recherche constante d’effets de style. Elle est affectée par nombre de personnes qui veulent faire « peuple ».

В.18. Традиційне розуміння арго.

Серед мовознавців має обіг канонічне розуміння арго (des définitions reçues), як ненормативного переважно лексичного шару засобів спілкування відносно замкнених соціальних груп чи корпоративних об’єднань, які мали що приховувати від решти суспільства: злочинного світу, карцеральної системи, деяких професійних товариств. Ще з сердньовіччя ця мова створювалася з метою засекречування і мовного відокремлення (криптична функція арго). Так виникли злодійське арго, арго картярів, арго м’ясників. Криптизація в арго сягала прямого шифрування. У шифрованому арго *javanais* в слово між складами вставляются *av, va* : chavaussavurave = chaussure (f) – взуття. *Largonji* (de jargon)– вид арго, в якому

початкова літераа замінюється на літеру *l*, а сама вона переставляється в кінець слова : jargon → largongi. *Loucherbem, louchébème* – арго м'ясників, в якому початковий звук замінюється на приголосний *l* , а сам він переставляється в кінець слова, за яким іде паразитарне закінчення *–em*: l – oucher + b –em [544, p. 198]. У XIX ст. для зашифровування особових займенників *moi, toi, lui* застосовувався криптичний суфікс *-zigue* (від *zig* n.m. "тип, суб'єкт"), що додавався до відповідних присвійних прикметників *mes, tes, ses*: *mézigue* pron. pers. (1835) "я – *C'est pour mézigue", tézigue* "ти"*(« Tes petits mitrailleurs et tézigue, vaudrait mieux vous déguiser en clandestins »* (Simonin)), *sézigue* "він".

В.19. Крипто-лудична функція арго.

Трансформації арго у зріз засобів яскраво виявленої експресивності, що належать загальнонародній розмовній мові, сприяло те, що з самого початку арготизми поєднували криптичну функцію (функцію засекречення) з лудичною функцією (функцією гри з мовою). Лінгвістичними наслідками крипто-ігрової функції арго є надзвичайна розвиненість полісемії та омонімії. Пор. *Battant* (m) ("стулка дверей" у літерат. мові): *neuf; cœr; estomac; courage; homme combatif; langue alerte. Nourriture* (f), *repas* (m) ("харчі; прийом їжі" у літературній мові) : *bectance, bouffe, bouftance, boustifaille, briffe, déj, dîne, fébou, frichti, fricot, graille, gueuleton, jaffe, soupe, tambouille, tortore* [360, p. 743–750; 398. p. XI–XVII].

В.20. Поняття "жаргон" у французькому мовознавстві.

Протиставлення "жаргонізм / розмовний жаргонізм" є цілком слушним з огляду на розуміння поняття "жаргон" у французькому мовознавстві, де загальноприйняте розуміння жаргону як професійного невимушеного спілкування, незрозумілого для широкого загалу мовців, охоплюється широким значенням "професійна мова". У "Малому Робері" лексема *jargon n.m*. тлумачиться в широкому значенні "професійна мова", в якому наголошується ознака незрозумілості для нефахівців: "Façon de s'exprimer propre à une profession, une activité, difficilement compréhensible pour le profane. *Le jargon des médecins, du sport*". У цьому словнику

трапляються випадки кваліфікації спеціальної термінології (нерозмовних одиниць) як професійного арго. Так, “Малий Робер” позначає як “типографське арго” (Arg. typogr.) спеціальний термін *pige* n. f. (1866) “**полігр.** норма виробітки при наборі”, який має обіг й у мові журналістської справи у складі зворотів *travailler (être payé) à la pige* (1908) “**журналіст.** отримувати гонорар постатейно, від рядка (про журналіста, редактора)”. Проте приклади, якими PR супроводжує своє визначення жаргону, свідчать, що у значенні „професійна мова“ виділяється вужче значення “шифроване арго” (*Jargon des bouchers → loucherbem*), і воно пов’язується з проблемою чистоти мови (*Jargon journalistique*).

На значення “професійна мова”, вільне від будь-яких конотацій розмовності, невимушеності, натрапляємо в науково-популярному журналі « Science et Vie », який називає словнички, де пояснюється спеціальна термінологія, « Jargons » (SV). Фактично розуміє жаргон як професійну мову й Л. Депекер, який називає розмовні жаргонізми телескопним позначенням *« jargots »* (*jarg(on) + (ar)got)* [550, p. 29].

У “Малому Ларуссі” маємо два значення “професійна мова” і “професійне арго”, об’єднані в одному визначенні: « Vocabulaire propre à une profession, une discipline, etc.; argot de métier. *Le jargon médical »*.

В.21. Мова міських околиць la langue des cités (tchatche).

La langue des cités (tchatche) – це соціальний діалект, що нещодавно з’явився у французькій мовній ситуації. Це мова імігрантів міських околиць переважно молодого віку і чоловічої статі, субстандартна мова-посередниця у спілкуванні різних етнічних груп урівні з французькою – стандартною мовою-посередницею. Найважливішими функціями цього типу мовної культури знедоленого соціального прошарку є самовизначення, усвідомлення соціальної єдності і солідарність. Житлові і побутові проблеми, високі показники безробіття, певна ізольованість від великих міст як осередків культури, що перетворює міські околиці на гетто, невдачі в школі, зокрема в опануванні французької мови (échec scolaire), породжують соціальний протест, який приймає й мовну форму і полягає в перекрученні літературної французької мови.

La langue des cités має способи словотвору на основі французької мови, такі як апокопа (усічення кінцевої частини): [mɛrœ] → [rœmɛ] → reum); афереза (усічення початкової частини): algérien → rien ; contrôleur → leur ; gonzesse → zesse ; prison → zon ; problème → blème ; tunisien → zien; утворення за допомогою власних словотвірних суфіксів: couillonner → couille → couillav « tromper »; паразитарний словотвір: noir → reunoi (верлан; див. нижче) → reun → reunous; верлан з усіченням: flic → [kœfli] → [kœf] ; parents → [rãpa] → [rãp] ; mère → [rœmɛ] → [rœm] ; chinois → [nwaʃi] → [nwaʃ]; подвійний верлан (verlan du verlan): flic → [kœf] → [fœkœ] ; beur « arabe » → [rœbœ] Ця мова містить і мовні елементи з американського сленгу (наприклад, tcheubi (верлан від *bitch* « prostituée ») ; péfli (верлан від *flipper* (з англ. to flip « avoir peur »); “старого” французского арго (наприклад, brelica (від *calibre*) « revolver » ; qu’ leud (верлан від *que dalle*) « rien » ; seillo (верлан від *oseille*) “argent”.

La langue des cités широко застосовує верлан, особливий словотвірний засіб, який полягає в перестановці складів (la langue à l’envers, мова навиворіт, з кінця наперед). У la langue des cités переважне призначення верлану полягає в перекрученні мови з метою соціального протесту. Крім мови імігрантів міських околиць, верлан використовує молодіжний жаргон французьких коледжів і ліцеїв [374, p. 11–13; 449, p. 31; 585, p. 394].

Проте передусім лексичний склад цього соціального діалекту представлено запозиченнями з емігрантських мов: арабської мови Магрібу, берберської (хаміто-семітської) мови, різних африканських і азіатських мов, циганської мови, креольських мов французьких заморських департаментів та територій (наприклад, з арабського: ahchouma « honte » ; haram « péché » ; циганского: gadjo « gars » ; gadji « fille » ; chourav « dérober » ; marav « frapper » ; pillav « boire »; африканських мов: djiangalaimé « fils de pute » ; larlarato « idiot » (з мови сонінке (Малі)) [424, p. 3–4; 412, p. 6–40].

В.22. Молодіжний жаргон le langage des jeunes.

На противагу la langue des cités молодіжний жаргон le langage des jeunes не є соціальним діалектом маргінальної соціальної групи. Це мовлення благополучної учнівської молоді, яка володіє французькою мовою і застосовує цей соціорегістр як виклик світу дорослих, цінності якого вона не приймає. Проте учні коледжів і ліцеїсти знаходять у культурі передмість ті цінності оновлення і соціального протесту, яких їм бракує у буржуазному оточенні. Тому la langue des cités і le langage des jeunes є щільно пов'язаними варіантами. Молодіжний жаргон вибудовується на основі la langue des cités і широко застосовує поширені там засоби творення лексики [364, p. 3–5; 407, p. 10–12; 449, p. 32–33; 508].

В.23. Квазіконвеціональна лексика у словнику Ж. Селлара і А. Рея « Dictionnaire fu français non conventionnel ».

Перехід « conventionnel → non conventionnel » може означати:

– образний розвиток значень, що ще не реєструються наявними словниками (причому навряд щоб ці зміни опустили мовну одиницю нижче „Familier"): Fausse-couche, n. composé f. → Individu lâche, méprisable, faible;

– мовні одиниці, що вже реєструються словниками як належність до « рівня » « Familier »: *Avaler* v.tr. → *Avaler son bulletin de naissance: mourir* (пор. PR: **Fam.** Avaler son acte (son bulletin) de naissance, avaler sa chique: mourir). *Fauteuil n.m. (en locutions) → Dans un fauteuil: facilement, sans effort. En particulier, « arriver dans un fauteuil », le premier parmi les concurrents, sans que cette suprématie ait été sérieusement disputée.* Пор. PR: 3. (v. 1889 turf) **Loc. FAM.** Arriver dans un fauteuil: arriver premier, sans peine, dans une compétition. **Par ext.** Dans un fauteuil: avec facilité, sans peine pour obtenir la réussite, le succès (cf. Les doigts dans le nez.). *Paître vt. (itr.) → Envoyer paître: se débarrasser d'un importain, lui donner congé* (пор. PR: II v. intr. (XIIe) – **Fig**. et **Fam**. Envoyer paître qqn. Envoyer → Envoyer promener (ou paître, valser, dinguer, bouler, péter, etc. qqn., le repousser avec brusquerie. Пор. НФРС: **розм.** виганяти геть;

– випадки семантичної деривації від образних експресивних значень, які поки

що не дістали поширення і не реєструються іншими словниками: *Agrafer,* v. tr. → *Arrêter au passage, aborder, saisir vivement* (Cf. PR-01: 2. (1833) **Fam**. *Prendre au collet, arrêter. Ils'est fait agrafer par les flics*;

– вихід розмовної мовної одиниці з ужитку: *Assaisonner* v.tr. 2. *Accabler de reproches; frapper, battre; tuer, assassiner*. Пор. PR: 3 . **Fam**. et **Vieilli** Rudoyer, réprimander (qqn). « *quand je suis sur les nerfs, je lui en veux; je l'assaisonne à grands coups de bottine »* (Aymé). *Il s'est fait assaisonner par le chef.*

Графічне позначення « non conventionnel → conventionnel » може застосовуватися до:

– табуйованих слів і виразів (у DFRA такі мовні одиниці позначаються як « Très familier », у DA як « Trivial »): *Anglais*, n.m. (au pl. *seulement*) → *Règles, flux menstruel, menstrues;*

– випадків переходу арготичної форми в загальну мову як її стилістичний засіб, що ще не реєструються наявними словниками: *Artiflot* n.m. (1840; *sur artilleur et tiflot, fantassin, par amalgame*). Пор. PR: Artilleur n .m. – **Var. arg.** Artiflot, 1840;

– розмовних мовних одиниць, що мають арготичне походження, які вже реєструються іншими словниками: *Aller-et-retour,* n. *composé* m. → *Gifle en deux temps, donnée d'abord du plat de la main, puis « en retour », du dos de la main* (пор. PR: **Loc. fam.** Aller et retour: paire de gifles. *Il lui a flanqué un de ces allers et retours*.). *Amerlo n.m. (Amerloque, Amerloche)* → *Américain (e)* (пор. PR: Amerloque n. (1945) – **Fam**. et **Péj**. Américain des Etats-Unis. Les Amerloques;

– значень розмовного рівня, що ще не реєструються наявними словниками: *Fatma* n.f. → *Femme du Maghreb ou de type maghrébin.* **Par extension**: *femme en général, sans connotation raciste mais avec une valeur ironique ou méprisante.* Пор. PR: Fatma n.f. (1900; mot ar., de Fatima, nom de la fille de Mahomet) – Femme arabe, domestique dans les pays du Maghreb, au temps de la colonisation.

В.24. Культура мови як культура спілкування.

Спроби вирішення застарілих культуромовних проблем шляхом переміни орієнтирів наукового пошуку з лінгвістичних на культурні робились ще до

оформлення антропоцентричної парадигми сучасного мовознавства. Так, у післявоєнний період у Японії виник прагматичний за суттю напрям “мовного існування”, з яким радянську наукову громадськість ознайомив академік Н. І. Конрад. Сутність цієї теорії, витоки якої простежуються в працях російських науковців 20-х – 30-х років М. М. Бахтіна і В. М. Волошинова, є антрополінгвістичною, оскільки мова в ній розуміється як один із виявів людської життєдіяльності. У цьому напрямі, що об’єднує вчення про мовну систему і її реалізацію в мовленні, наголос з ідеї нормативності переміщується на оптимальне вживання мовних засобів у мовленнєвій практиці. “Мовне існування” має як суспільний, так і індивідуальний вияви. Відповідно його одиницями є “мовний акт”, “мовленнєвий акт”, “мовленнєвий вчинок” [228, с. 21–32, 73–91; 279. с. 55–56;].

У 40-х роках спочатку в Німеччині та США, а згодом і в інших країнах набула поширення “неориторика”, напрям міждисциплінарних досліджень інтенсіонального використання мови як в усній (мистецтво прилюдних виступів), так і в писемній мові (створення текстів). Відродження риторики, яка протягом двох тисячоліть була мистецтвом красномовства, було зумовлене її первісною комунікативною спрямованістю, інтересом риторів до вивчення цільового використання мови в процесі переконуючої прагматично узгодженої комунікації. Актуальною сьогодні є й та частина риторики, яка займалася “мистецтвом прикрашання мови”. Комунікативний і орнаментальний аспекти риторики виявились співзвучними сучасним дослідженням у галузі ефективного застосування мови (Дж. Остін), мовного впливу, теорії аргументації, що розуміється як мистецтво переконання (Х. Перельман), функціональної стилістики. Культуру мови і риторику споріднює також те, що обидві дисципліни склалися як нормативні [100, с. 153; 101, с. 263; 200, с. 104; 217; 232, с. 5, 13–15].

З 60-х років неориторика активно розвивається в Бельгії. Ж. Дюбуа, Ф. Еделін, Ж. М. Клінкенберг, П. Менге, Ф. Пір, А. Тринон, які там працюють, черпають свої ідеї з французького структуралізму у його застосуванні до вивчення літератури. Бельгійська неориторика виявляє інтерес переважно до семіотично зорієнтованого літературознавства і почасти мистецтвознавства. У цій царині її завдання полягає у

вивченні так званого *етосу,* адекватної реакції, афективного стану, що їх прагне викликати в читача автор літературного твору, досягнення якого становить справжню мету художньої комунікації. Проте “моделююча здатність художньої літератури”, що віддзеркалює всі прояви життя людини, уможливлює перехід від аналізу художньої літератури до іншого мовного матеріалу. Це перетворює неориторику на ділянку міждисциплінарних досліджень про умови та засоби ефективної, переконливої комунікації [232, с. 18–19, 264]. Як зазначає Л. К. Граудіна, відроджена риторика тепер розуміється в широкому значенні як “засоби побудови виразної, ефективної мови в усіх ділянках мовленнєвої діяльності, і передусім у різних жанрах писемної і усної мови [...]” [101. с. 262].

У російському мовознавстві пріоритет щодо інтеграції риторичних категорій до культури мови визнається за Б. М. Головіним, який у підручнику для вузів “Основи культури мови” (1980) уперше запровадив розуміння культури мови як культури застосування її комунікативних засобів [92].

В.25. Сучасне конкретно-наукове лінгвістичне знання.

У студіях з філософії науки статус конкретно-наукового знання може знижуватися до повсякденно-побутового через факт релятивізації істинності конкретно-наукових уявлень (пор. [16, с. 3–5]).

Теоретики, які наслідують структуроцентричну наукову парадигму, відносять до рівня конкретно-наукового знання про мову лише структурні та генеративні дослідження, що здійснюють лінгвісти у західному розумінні цього типу вченого. А тому на рівні наївно-лінгвістичного знання, крім термінів зазначеної структури, опиняється й уся сфера постструктурного та постгенеративного мовознавства, яка, на думку лінгвістів, не може становити об’єкт наукового дослідження (пор. [421, p. 30]). На ранній стадії становлення антрополінгвістики (пор. дослідження folk linguistics у рамках соціолінгвістичного напряму – етнографії мовлення [316]), коли структурний напрям панував як єдино науковий, наївно-лінгвістичне знання ототожнювалося з культурологічним підходом до вивчення мови. Тому в наш час поняття метамовної рефлексії наївно-лінгвістичного рівня має

подвійний зміст: 1) урахування у мовознавчому аналізі системи соціокультурних цінностей; 2) сприйняття мови в оцінному аспекті пересічною мовною особистістю. Дивно, але й самі мовознавці, що ведуть антрополінгвістичні студії, у запалі полеміки з тими, хто обстоює “об’єктивно-наукове” знання структуралістського ґатунку, схильні відносити свої досліди до третього рівня типології лінгвістичного знання (пор. [342, с. 217–218]).

У працях з мовознавства також трапляються випадки надто щільного зближення і навіть ототожнення рівнів конкретно-наукового та наївно-лінгвістичного знання на підставі „прозорості” нормативних суджень мовознавців для звичайних мовців, які здатні оцінювати рекомендації та приписи (пор. [там само, с. 85; 448, с. 71]). Таке ототожнення можна розцінювати як передчуття нормативно-оцінної компетенції мовної особистості як останньої інстанції щодо верифікації нормалізуючих впливів. Але воно виявляється недоречним, якщо зважити на той факт, що, незважаючи на здатність нелінгвістів породжувати тексти, в яких міститься “наївна” рефлексія мовного товариства щодо оцінних суджень, не вони, а мовознавці проводять кодифікацію літературної норми і перспективну нормалізацію мови після вивчення сукупності даних методами сучасного конкретно-наукового лінгвістичного знання.